

ખારીયા

ખારીયા

॥ ઈશ્વર અલ્લા તેરે નામ,
॥ સબકો સન્મતિ દે ભગવાન.

૧ બાપુનું વાસ્તવ્ય	વિનોબાજી	૧
૨ ગુરોધીગની પડતીનું કારણ ...	દિલ્લિપુષ્પ બ. દિવાનજી	૨
૩ સત્યાગ્રહી છવનદર્શન	શાંતિનાથ દેસાઈ	૩
૪ શિવ-અન્નપૂર્ણા ...	રતિલાલ-અનિલ	૫
૫ શાનદેવ-ચિન્તનિકા	વિનોબાજી	૬
૬ ધડપદ્મે ! ...	'રઝણ'	૮
૭ મૃત્યુબંધ ...	હસિન બૂચ	૯
૮ શ્લોક તરવાડી ...	'ક'ડી	૧૦
૯ દર્મમંકટ ...	રતિલાલ-અનિલ	૧૨
૧૦ રાઝડીય સહિષ્ણુતા ...	'તતરય'	૧૬
૧૧ પોદનાં પકેલાં ...	મકરન્દ દવે	૧૭
૧૨ કુંભકર્ણી વિપત્તિ ત્રેમ મટે ? ...	બાના નાથદાસ	૧૮
૧૩ બાના રાધનદાસ ...	સીતારામ દિવે	૧૯
૧૪ શ્રેયક પ્રમંજી ...	'અંજુમ' વાગેડી	૨૦
૧૫ હઝરત અલીના વિચાર-ગોઝિલો ...	કાન્તિલાલ સાહ	૨૧
૧૬ કળાશિક્ષણ દ્વારા છવનશિક્ષણ ...	'કળાપિપાસુ'	૨૨
૧૭ સોનેરી ફૂલ ...	ર. અ. ૨૫	
૧૮ રપુટનિકમા શ્યામ ...	ર. અ. ૨૬	
૧૯ સૌથી મોટું અસ્ત્ર ...	મી. રા. વીસિનાથન	૨૭
૨૦ આકાર અને અણિઅકિત ...	ર. અ. ૨૮	
૨૧ બે પ્રનગો ...	અનંત બાસ	૨૯
૨૨ — નથી ! ...	જયન્ત પાલક	૩૫
૨૩ મંગલ પદ્મિ ...	કિરોન્વાન ધ. મલદયાના	૩૬
૨૪ દુષ્કાળ અને નાટક ...	'ક'ડી	૩૬
૨૫ વેદનાની વાણી ...	અમૃત 'ધાયણ'	૪૦
૨૬ પ્રગટેતા પ્રકાશનો ...		૪૧

પ્રાર્થના

[ઉદ્દેશ મનાત્મનમ]

[૧૨ કલ્પબાગી-૧ પૃ]

બાપુનું વાત્મલ્ય

માધીજીની નજીકના અમે બધા નેવડો એમને 'બાપુ' કહેતા પડી આજો દેશ એમને 'બાપુ' કહેવા લાગ્યો પરંતુ જ્યારે હું બાપુ વિશે વિચારવા એમુ છું ત્યારે મારો અનુભવ એમ કહે છે કે એ પિતાથી વિશેષ માતા હતા ! આ દેશની સંસ્કૃતમાં એક વાક્ય છે 'સહસ્ર તુ પિતૃન્ માતા ગૌરેભ્યઃ અતિરિચ્યતે' -હજાર પિતાથી માતા શ્રેષ્ઠ છે બાપુમા એમ પિતૃત્વ પ્રગટ થતું હતું, તેમ માતૃત્વ પણ પ્રગટ થતું હતું, અને આગે દશ વર્ષ પડી જ્યારે પણ ટોઈ વાર હું એમનું સ્મરણ કરું છું ત્યારે એમના બીજા બધા ગુણોથી વધારે સ્મરણ વાત્મ્ય મનુ થાય છે એમના એ વાત્સલ્યનો અનુભવ નજીકના મનુષ્યોએ કર્યો અને દૂરનાએ પણ કર્યો એમા કોઈ બાતના બેદને માટે કશું સ્થાન ન હતું

પિતાબા

મત્યામ્રહી હવનદર્શન સ્થાપિતાર્થ દેસાઈ

[આરીવચ ર્દર્શનન અવકાશની લેખક શ્રી રેખાક રાણે]

સત્યામ્રહીનિચાર એકનદીન યુગની મજાકે મન્યા નેત્રી પાછા સનાતન નાસ્તિક બાળકામ કરે છે એટલે કેવળ એક યુગમાં જ નહીં પણ મોટા સત્યામ્રહી પૂર્વજના સમગ્ર રિક્તમ મગમાં વ્યાપકતાની સાથે તે એટલું મુશ્કેલ નથી કેમકે મોટા સત્રી ના હો- મોત્રી દેવે ક્રિયામાં ત ઉપરાગી થા- જ ગાડીનું હવન તો આજ નમુને છે આ કા જે ના નેક ના નસાયા મારુ હવનમારો સહેલું મત્યામ્રદ નકે એમકે હવન મુન રા જિન મની ન્યુ આર્શ અને આવાને માનનાર મહાન મગ ન મત્યામ્રદ એની નીતિ ગાડીની લિન્યારી પરથી કે તેમના નાના મોટા કાર્યા પરથી મજાક થઈ રહે છે સત્યામ્રહ એમના હવન અને નિચારનું અંતોનું પ્રગતીકરણ છે એમનું હવન દર્શન સત્યામ્રદમાં સમાન છે

ખરું નવનીત એમના દર્શનમાં

ગાડીનું અને એમના દર્શનની

મોટા દેગ અને દુનિયાના આ

મ્પા. મળમાં વાર ના

સારના કરે છે એ મોટા કર્

ગને દૂરી દૂરી શકાય એ

મોટા એમના હવનનું નવ

હીન પાત્રીન પૂરી લકાવ એમના હવનનું નવનીત છે એમનું મત્યામ્રહી હવન ર્દર્શન એ એમના હવનનું જ નહીં પણ આજ પર્વતના મહાન સત્યામ્રહીજાના નત્યના આમદના નસામનું નવનીત નવું એમના સત્યામ્રહી નવન નમજત અને ન મુજત આવ ક ના અ આ નવ નિષ લેનક મા ન નવનત રમાજના ધમ થ પ ર

ગાડીનું નસાન નારીતવા નના રિસ મમજતારી આ વમા નાના યુગનાનું માન્ય પમનાને અને તમન માન્યા નાક આ રા જગી એન એક નક મળ પલ થ રકે અમ છ ગાડી મળા હના અમની ન પુત્રી આ ન આ ન દુનિયામાં સાલિ નારી રલુ છે અ જ નાન અમ હ પ્રગટારી દેગ હ અદર અર્થિષ્ઠ મળ કામ કરે રલુ અન નેકમાનમન અર્થિષ્ઠ કોનિતન નરે નરે મારી પ્રગી રલુ છે દશ અન દુનિયા આ ન વ્યારે શાલિ

અન નિમમ ઝખી જા છે ત્યારે ગાડીની આગ-દર્શનને નિચાર નેક તો કરાસ કાવો અને ને આજના પ્રકો હિન્દુનામાં યાજન થયું

જાન કરના સમગ્ર જીવનનું આધારસ્થાન
 અને સંયોજન કરવાની શક્તિ સત્યા
 મહિમા છે એમાં જીવનના સ્વરૂપ
 યન્યારથી માંડી જીવનના મૂલ્યમતમ
 આધ્યાત્મિક સ્તર સુધી ઊંડા ઊંડાવાની
 પ્રવળતા છે તેથી તે જગતનાદીથી માંડી
 આધ્યાત્મવાદી સૌને સંતોષી શકે છે
 તેમ જ રાજકારણીઓથી માંડી ધર્મ
 શાસ્ત્રીઓ સુધી મોને આકર્ષી શકે
 હ આ દૃષ્ટિએ સત્યામહી વિચારદર્શન
 માનવજીવનના સર્વોચ્ચ વિકાસ માટેનો
 નિર્ણાયક છે

આ રાજમાર્ગ એવો છે કે જે
 માનવજીવનના કીચકાઓનો ઉકેલ
 આપવાની શુરુઆતી આપે છે અને
 અંતે તે પોતે જ તેનો ઉકેલ બને છે
 એ મુક્તિઓનું સાધન પથ છે અને

મુક્તિ સ્વયં પથ બને છે નજીકના
 ક્ષેત્રમાં સત્યામહ વડે સ્વમાર્ગ મળ્યું એ
 જ રીતે તેને આર્થિક ક્ષેત્રે પણ પૂરા
 ઉપયોગમાં લેવાય તો આર્થિક અગ્રાહી
 મેળવવી પણ સહેલ બને તેમ છે ધર્મ
 ક્ષેત્રમાં સત્યામહ માણસના આત્મ
 બાહ્ય જીવનસાધનનું અગ્રેક સાધન
 છે પરમ સત્ય પરમેશ્વરને પામનાર
 નિદાન સૌને પ્રાપ્ય એવું સદૃશ સાધન
 સત્યામહ છે મત્યામહ જીવનના નિકા
 સની દેણી મમ કાલ સત્યાનું ક્રમિક
 અને અડધી જાનસાન કરાવે છે કાલમાં
 ધિન ધના કાન સત્યાને વળગી રહેતા
 હતા જ આમહ રાખતા ને તે સદૃશ
 મત્યા પરમ સત્યમાં સ્થિતિ પ્રાપ્ય
 છે અધીજનો અડધી જીવનવિકાસ આ
 શક્યતાનું અનુપમ ઉદાહરણ છે

શિવ-અમૃતપૂર્ણા

- શિવ સવારે વનકેડી આ માનવરચથી માલે
 કાંધ-કુલાડી, તાંધે દળણા હાથ માનવમય હાથે
 બીડીનુંમાલ, લારણે લીખા, વરમર ગીણી વાતે
 કેઈ વળી અલભારી સાથ જ લાય રુલાઓ માતે
 ટોળામાં ને તુલક તુલક એ માનવ-મય રેલાતે
 હડપે હડપે પીએ કેઈ કમ કેડીએ જાતે
 વરમર, લાકળ રીત કકડતી અગ્નિ વરસે તાતે
 'જાળતો કુપતો કરતો, બળતો જાતો ને ખસ જાતો'
 બ ઝી હો કે સીધી કેડી, તળેડી મા કે હાથે
 એક જ આરત શુકુમિરનારી મરપથ અમને દીને
 હરણા દીપડા સમઠા, ગીધરા બસે કૃષિ વસવાદ,
 શિવ મિરનાર બસે, અમૃતપૂર્ણા એવી જ મત્ત-વાદ

રતિવાય-અમૃત

જ્ઞાનદેવ-ચિંતનિકા. વિનોબાજી

[૩૫]

નામ વિમુખતા મૂળ થાય છે

એને ઘોઈ નાખવા માટે ઠાઈ થભતીરય લયન

કામ આવવાનું નથી

પરંતુ જે નામ-રમણનું રથું,

તો મોઠામા મોઠા પાપમાથી ઉઠાર

ઘઈ રાકે છે

વાલમીકિ અ દિના કિહાલપયુથી અ

રખા થયું છે

એટલા માટે જ્ઞાનદેવનું કહેણું છે

આસ્થાપૂર્વક નામ સેવા રહેા

એનાથી તમારું પાપ નાશ પામશે જ

તમારી પાછળ તમે એક નિશ્ચય પર થ

રાનું નિર્માણ કરી જશો

[૩૬]

“મુખમાં તમનું નામ અને હાથમાં

ભૂતદયાનું કામ

હાથમાં બાજીમાર્ગનું લગ્નનું આમ

રી રામય છે

નારાયણ — આ એક શબ્દમા

જગતનું જ્ઞાન, જ્ઞાન, જ્ઞાન-આવી

નય છે

નારાયણ નર-સમુદાયના દેવ છે

એટલે ‘નારાયણ’ નામ ભૂતદયા અને

સમાજ-સેવાનો ઉદ્દેશ છે

સ કવિત જ્ઞાનનારો કાર્યો

સ સારમાં બનાવે સચય કરવાની જાન

થાય છે

પરંતુ નારાયણનામ, અર્થાત ભૂતદયા

જ સાર-નયરીમા સર્વોપાય ઉપરથી

થાય છે

આ છે નિહતિનાથનું કથન,

અને એ જ એક સાચી છે જ્ઞાનદેવને

[૩૭]

નહોતે અનેક માર્ગો બતાવ્યા હ ,

સાક્ષીમાં અનેક દુર્ગમ સર્વાંગો કર

વામાં આવી છે

પુરાણમાં અનેક કથાઓ બરી પડી છે

એ બધાનું નવનીત છે હિંચર-દર્શન

એક જ પરમેશ્વર આત્મરૂપમાં રાજા

ગણાયો છે

હવે એ છે અને શિવ પણ એ જ છે

એ જ સર્વ ન બદલુર છે

બસ, એટલું જ માફ રાખ,

અને બાકીનું બને બધું જ બુધી ન

[૩૮]

હરિ કહેતા જ બધા પાર્થો લાખ

બરમા હસાઈ નય છે

‘હરિનામ’ મ ની સામે, ભૂતબાધ

વેશી રહેતી જ નથી

મનનું એ બૌદ્ધિક સૃષ્ટિને જ આત્મિક

સ્વરૂપ આવનારો એ મંદ છે

એનું સામર્થ્ય અબાધ છે

એની મહત્વતા ન માપી શકવાને કારણે

ઉપનિષદોને પણ ‘નેતિ’, ‘નેતિ’ કહીને

મૌન સ્વીકારવું પડ્યું છે

[૩૯]

‘હરિ’ સર્વવ્યાપક અને સર્વ ગરી

ગેમા બિરાજમાન છે

પરંતુ એ મનુષ્યના ધ્યાનમાં આવવું નથી

અને એ કોડેલો પેતાના સરીરમાં જ
મૂળવાડેલો રહે છે

પરી પરમાઈ કડેલો છાંટે છે અને
સ્વાઈ મીડો છાંટે છે

આ રીતે પરસ્પર વિરોધી સ્વાયોમા
વચ્ચે રાઈ થઈ ભય છે

સસાર કાઝ થઈ ભય છે -

છાંટેલી ખનુખમાં હરિનામનું તીર
છનાળીને તખમળાળી નિશાને તાકો કે
વ્યાપક તત્વ હસ્તમળ થયું જ

અર્થાત્ જીને મટે જરૂર છે સાદસિ
નને સુલભ મનિઆની.

એ રહેતો વ્યાપક બુદ્ધિનો સામવાય છે
અને પ્રેમરૂપ નેકું ક બિયડું નહીં

અર્થ કે હું થમા હોવાવા માટે છે

આ રીતે બધા જગડા અને પાપેલું
છળ હરિનામથી થયા જ કરે છે

જ નીચેને એનું જ્ઞાન છે

અને જ્ઞાનરેખે બધાનું છે

[૪૦]

પરમ સાતિ પામેલા નિશિતી ગરૂકો
જાનહેવને હરિનામનો મત આપ્યો અને
કહ્યું કે હિંચર માંસના બધા માર્ગોમાં નામ
રમણનું ભાઈ અમલ સરળ અને
અચૂક છે

રિચર બુદ્ધિરૂપ સમાધિ

કર્મદાનની સાધના,

સ્વા, સાતિ, આદિદેવી સંપતિના મળુ,

☆ મગસા અને વગેરેથી જ એવારે મુદ્ધાકનો દોષ છે

☆ જલેરમાં હિંચર અને અવરમાં રમણનું—સૈદ્ધાંતથી આ એક રીત છે

☆ જનનના વિવેક દેવોને જનનની આપામાં વર્ણવી ન રાકાય તો એમને
જનનથી એટલા દૂર સમજવા

☆ સામાન્ય થયા વિના સામાન્યજન માટે મ સરળ, સુલભ થયું—એ કાવ્યનું
સામાજીકીકલું

મૂલ પ્રાપ્તમાં સમભરૂપ ભક્તિ

યમ-દમ્પેના યોગ

અને અતમર, અજ્ઞાનનું નિરસન
કરનાર જ્ઞાન વિજ્ઞાન.

શ્વારસ—બધા સાધનો અને સિદ્ધિ
આનો સમાવેશ હરિનામમાં થઈ ભય છે

હરિનામ જ નવજીવન દેનારી મધુર
સંજ્ઞાની છે

[૪૧]

એક હરિનું નામ લીધું,

તો છેવાને માટે બીજું નામ રીષ રહેલું
જ નથી

હરિનામમાં અદ્વૈતની એ તો ખૂબી છે

એને મઠી વીરલો જ ભલે છે

સમબુદ્ધિથી હરિનામ દેવામાં આવે

અને સર્વજ્ઞ હરિ સમાન રહે ભય

અર્થ એવામાં આવે

પણ એ જ હરિ

યમ-દમ્પેના સમલોકે વેરી થઈ ભય છે

કેમ કે પછી યમ કહે છે કે ઠાનુ યમન કરૂં

અને દમ કહે છે કે મેનુ દમન કરૂં

એવી સ્થિતિ થઈ ભય છે

સુખ સંક્રમ કિરલોમાં ત્રિસુવનમાં

ન્યાય છે

એ જ રીતે આપ તમ બધા સનીદોમાં

ન્યાયે છે

પરિણામ એ આવ્યું કે એનું સમસ્ત

જાણી જનન સમારંભ થયું

‘અલ્યા, આ તારા ભણવાના દિવસ, ભણાય એટલું ભણી લે, પછી મોઢો નહીં મળે ! આ ભૂદાન-પ્રવાસ અને આ શીઘ્ર-શિગિર-ખથે જિંદગીના ધડપડવે હાલી નીકળશે તો ભણશે શું ?’

‘એ બધા અનુભવો પણ એક જાતનું ભણતર જ છે, બાપુ ! અમને એમાંથી ઘણું શીખવાનું મળે છે !’ કિશોરે હસી લ કહી.

‘એ બધા અનુભવ ખરો-પણ આટલાટ, મૂળ ભણતર તો તું બે છે એ. આવી આડી અવળી ઉકાંઠમાં પડીય તો મૂરતનું ટાણુ વણસાડી બેસીય. હમણાં ભણુ. પછી, મોટો ધાયત્યારે ખભે ઝોળી લઈને નીકળજે - નવરાશ હોય તો !’

‘પછી શેની નવરાશ મળે ? ત્યારે તો કમાવામાં પડીશું. હું તો મૂરતનાં ફૂલ-ચોખા જ માથે ચડાઉં છું. વણસાડતો નથી. આવા બધા અનુભવોથી અમને નવી દિશિ મળે છે, અને ભણતરમાં જે નથી સમજાતું તે બિલકું, એનાથી સમજાય છે !’

‘અમે તો કહી છૂટીએ. આ-જના ઇકરાં યોડ’ કોઈનું માને

છે !’

‘બાપુ, એમ ન કહો. તમે ના પાડો તો નહીં બાઉ. પણ મારો જીવ તો ત્યાં જ હશે.’

‘જા જાઈ, એમ હોય તો. પાકે ઘડે કંઈ કાઠા ચઢતા નથી.’

‘એટલે જ તો ધડપડવે જાઉં છું બાપુ ! હમણાં જે સંસ્કાર પડ્યા તે પડ્યા, પછી એટલા સંસ્કાર નહીં પડે. ત્યારે હું, જઈશ હોં !’

‘ધડપડવે નીકળે છે તો સબ રસના શુકન કરજે.’

‘એ હો...એ નહીં ભૂલું !’

‘બાપુ, હું જે કન્યા છાત્રાલયમાં જોડાઉં ને ?’

‘બંગલામાં રહેવાનું. મળશે ખરું ?’

‘બધા સાથે રહીએ તો સંસ્કાર પડે !’

‘તે અહીં એકલી રહે છે ? અમારામાં સંસ્કારની ઓછ પ વરતાય છે ?’

‘ના, ના. તો જે સમૂહજીવન ગાળવાથી ચિસ્ત કેળવાય.’

‘અને કોઈની ફેગન, કામ ચોરી પણ શીખાય. ખરું ?’

‘એ બધું તો ઘરમાં જો પણ

કરવું હોય તો ધાય'

‘પણુ ખાપો કરવાદે તો ને?’

‘ત્યા એ બહેન ચોક્કી તો રાખે
જ ને?’

‘તારી મા બેવી? તારી મા
આ ચારને સબાળતા મળે ૨. એ
છે ત્યા બહેન પાત્રીસ છોડિયુ પર
કેટલી નજર રાખશે?’

‘બહેન હોશિયાર છે’

‘ને તમે છોડિયુ ચોક્કી હુશિ
યા, ખરું?’

‘પણુ મારી ઘણી બહેન પ
છીઓ જોડાય છે’

‘જો દીકરી, તું એ જોડાય
એમા મને વાધો નથી પણુ ખાપને
ત્યા બગલો નથી ને સાસરે પણુ

નહી હોય અહી હાથપગ ચલા
વવાના છે ને સાસરે પણુ સાગા
માની પર યેગીને ખાવાનું નથી
બહુતર લણુ તો લાવે, પણુ કામ
ચોરી ન લણુતી દોગાઈ ન
શીખતી કોઈનો મહેવ જોઈને
ખાપની ચૂપડીને ન વગોવતી એ
તો ધામ સાથે ધામ ને ગદબ સાથે
ગદબ બધાય છે તે જોઈને નવું
ન લાવતી ધડપડવો સુધયો તો
વરસ આપુ ગુનજ છે આટલું દુઃખ
નમા રાખી લાવે છાત્રાલનમા જા’

‘એ હો ખાપુ તમારા વેણુ
નહી ભૂલ
ને ભૂલે તોય, હું થોડો ભૂલવા
દેવાનો છું?’

મૃત્યુ જય

જોવાણુ બરદારિયે મોતી પાણુ કેમ મળે?

અરવાણુ બધારે યોગિત પાણુ કેમ મળે?

મૂઠ ધયા જન બચાવે રોતા લમળે લાથ ધરે.

નકર દણ પૂરી નાં જતા મહુની લામ સારે.

મજ ઉછળતા જળ બરકાતા તિમિર ન હોય અણે.

જોવાણુ

હિતિજ ઊખાતી એવા વાનો પવન પડીય ન જાય.

લીલો રજુ દમરે નાં લારો મમન છળી જઈ કુરે.

મરણવા ત્યાં રાઈ મળે દો મમાલચી નીકળે.

જોવાણુ

મરણવો મૃત્યુ દે મોતી આવ ન રઈ આ.

મરાલચી મૃત્યુ દે ન્યાતિ વિષ્ણુ નવ કઈ જાણે.

બડબાગી આ જમલો નિરતર સપતુ જેત ફળે.

મૃત્યુ જય અવધલ દે ન દેલ મળે જ મળે.

જોવાણુ

સિત મુખ

દલા તરવાડીએ રીંગણું તોડતા પૂછેલું કે, 'બોલ લાઈ, રીંગણું એક લઈ કે બે-પાંચ?' અને વાડ વતી પોતે જ જવાબ આપેલો કે, 'તોડને લાઈ પાંચ-પચાસ!' પરિણામે એને ફવામાં કેટલીક ડૂબકી આ ખાવી પડેલી.

દલા નામનો કોઈ તરવાડી હતો કે કેમ, તે કોઈ જાણતું નથી. પણ તે હતો જ અને અત્યારે પણ છે એમ કહેવામાં અસત્ય નથી.

માહેબ પોતાને પૂછે છે કે, 'પટા-વાળા પાસે ઘરકામ કરાવું કે નહીં?' અને પોતે જ જવાબ આપે છે, 'અરે કરાવ ને પૂગ ચીઢ લસાક!' અને સાહેબ પટાવાળા પાસે ઘરકામ કરાવે છે.

કોન્ક્રીટર પોતાને જ પૂછે છે, 'સિમેન્ટમાં પાચ ટકા કાફી વધારે નાખું કે નહીં?' અને પોતે જ જવાબ આપે છે, 'અરે નાખ ને પંદર પચીસ ટકા!'

ગામડાનો માસ્તર પોતાને જ પૂછે છે કે, 'છાકરાને એકાદ સોટી મારું કે?' અને પોતે જ જવાબ આપે છે, 'અરે માર ને એક સાથે બે-પાંચ સોટી!'

વેપારી પોતાને પૂછે છે, 'માલની અછત છે, નંદા પચ્ચીસ ટકા લઈ કે પાંચીસ ટકા?' અને પોતે જ જવાબ આપે છે, 'અરે મળતો હોય તો લે ને, પચાસ-પોણીસો ટકા!'

કારકૂન કહે છે, 'આ પતરાની અરજી કરનારને એક ધણી ખવાડું કે બે-પાંચ?' અને પોતે જ જવાબ આપે છે, 'અરે ખવાડ ને પચાસ ધણી, કયો કોઠો ના ખાડે છે!'

લિપારી પોતાને પૂછે છે, 'શું પાસે પૈસો મારું કે આનો?' અને પોતે જ બેધડક જવાબ આપે છે, 'અરે મારું ને પૂરી પાવતી જ! માગવામાં શું જાય છે?'

સુધરાઈ પોતાને જ પૂછે છે, 'સર-કાર પાસે હજારની ગ્રાટ મારી કે દસ હજારની?' અને પોતે જ નક્કી કરે છે, 'અરે મારો ને પૂરા અર્ધા સાખતી, માગવામાં શું જાય છે?'

આ વાદીને લ જાવથી નિરર્થક છે. છતાં જેમણે લ જાવથી હોય તે આજા શ્રમે આસપાસ નગર નાખીને અનેક દાખલા આપા હિમેરી શકે છે.

માણુમ રોજરોજ નાની નાની બાબ-તોમાં નિર્જીયો કરતો હોય છે. ખજુ તે આત્મનિર્જીય છે કે રમતનો દાવ છે તે નક્કી કરવા તે ચોલતો નથી. પરિણામે દલા તરવાડીનું આગુખ્ય વધતું જ જાય છે. કોઈક વાર એને ફવામાં ડૂબકી આ ખાવી પડે છે, છતાં તે તેની આજ્ઞા છોડતો નથી.

આ જગત ટકી રહ્યું છે તેના મુખમાં માનવીનો મહાવરદાર હશે

એની ના નથી, પણ હવે એ મોટા
મગધુમા પોતાને જ છેતરના લાગે
છ એમને દુનિયાનો હાથનો બ્યારહાર
નેતા એવું પડે

શારુએ કહે છે કે આદર્શ સાથે
બ્યારહારની સમજાતી રતી જ પડે
શી છે પણ એ સમજાતી છે કે પોતાને
એટલે કે આત્માને છેતરનાની રમત છે
એટલું તે જોયા કે નહીં ?

ઉપર ગણાવ્યા જેવી સમજાતી
ક્યાં કન્યાએ છેવટ પળનથી કંઈ ઉઠી
ખીણુમા પડેલી જાય એ વિચારવા
જેવું નથી કે ?

મદાસતાએના મોનડીએ પોતાનું
જ પછ છે 'નિશ્ચયિત માટે એટલ
મેઝમ બનાવીએ કે હાર્દી જાળ બોધ્યા'
અને જાણે પોતે જ પોતાને જવાબ
આપતા જણાય છે, અરે તેવડ હોય
તો બસે પાચએ હાર્દી જાળ બોધ્યા જ
મનાવે ને ! સામા પક્ષને સીધો પડકાર
જ દેહી રમ્યા ! !

દેનો તરનાડી આમ, જ્યાંમા જ્યાં
થાને પડેલી ગયો છે ! એવા સ્થાન પર,
કે જ્યાં એને દોરડે બાંધી હાથ તુરત તો
કોઈ દુરામા દુનડીએ ખવડાવી શકે
એમ નથી અને એટલે આજે વાડ કે
રી ગણુ—શાની મનામની રહી નથી !

નિશ્ચમા માધન—સગવડોની પહેલા
કળા આટઆટની નિપુનતા છતા,
યુગ અને પ્રગટ કેટકેટલી અશ્ચયિ છે !

એના અનેક કારણો અપાય છે, પણ
એમ કોઈ નથી કહેવું કે દના તરનાડીને
આપણે દેહ સિંદાસને જ એસાડી દીધો
છ તેની મે અશ્ચયિ છે

માણુમે આત્મનિર્ણય કરાવી આત્મ
નિર્ણયને નામે રનાર્થ નિર્ણયને મીકારી
ગીધો છે નાના મોટા ન્યાય માટે
વિશ્વમાન્ય માણસાર્થના કાયદાનો એ
આધાર વેતો નથી પણ પોતાની
દુષ્ટાનો આધાર લે છે પશ્ચિમે અતે
સેરોમા અન્યાય પ્રવર્તના જણાય છે

આમાથી ઉગરાના મટેના ઉપાયો
તો એ જણાય છે કે મમજૂની—સમા
જાને નામે આપણે આપણા આત્માન
છેતરના તો નથી ને ! જે નિર્ણય મરીએ
ઝીએ તે આત્મનિર્ણય છે કે રનાર્થ
નિર્ણય મારા પ્રથમો જવાબ આપનારી
મારી વાસના છે કે મારો આત્મા
માત્ર નિર્ણયમા પશ્ચાત કેટલો અન
તઃસ્થાતા કેટલી ? જે ન્યાય કંટું છું ન
માગે ન્યાય છે કે વિશ્વમાન્ય માણુમા
નો ? અને જે તઃસ્થ ન્યાયી જવાબ
મને તેને અનુમરના મુરકેરી પડે તેયે
તત્પર રહેલુ જોઈએ એટલી ન્યાયનિષ્ઠા
મિના દુનિયાની કાવમી મુરકેલીએ
ઘટશે નહી, વધશે અને દેનો તરનાડી
અનન આપુય લઈને નિશ્ચયિતતાની
ગાદીએ ચડી મેસશે અને ન્યાયને નામે
મીકુ મજાશે શાંતિ તો ન્યાય સાથે જ
જોડાયેલી છે એ કેમ જુનીએ ?

‘જડનો લગણનો પ્રસંગ છે. મારો એક જ્વેલસાથી અને મિત્ર મુંબઈમાં રેલવેમાં નોકરી કરતો હતો. મને કહે કે, ‘ચાલ મુંબઈ!’ મેં કહ્યું કે, ‘આતું તો ખરો, પણ પાસે પૈસા ક્યાં?’ ‘હું તારે આપને, હું છું ને!’ એણે કહ્યું.

મુંબઈ જવાની દોડ કોને નહીં હોય? હું તો રાટરાજી ચર્ચિ ગયો. થોડા રૂપિયાં આમતેમથી ભેગા કરી તેની સાથે ઊપજો મુંબઈ.

મિત્ર પાસે રેલવે પાસ હતો એટલે એને તો ટ્રેનભાડાનો પ્રશ્ન જ ન હતો—મારી ટિકિટ એણે લીધેલી કે નહીં તે મને અત્યારે યાદ નથી.

એ ભાઈ રહે વાદરામા, પોતાના ઘરમા નહીં, એક મિત્રની ખોલીમા મુઝ રહે અને તેમા વગી મારો ઉમેરો! જ્યાં એટલો મજાનો હતો એટલે ગમે ત્યાં મૂતા. અને દિવસે તો ‘મુંબઈ જોવાનું’ હોય, એટલે ખાલીનો ઉપયોગ હોય તો જમવા ને નાહવા પૂરતો.

શનિવારે અધો દિવસ અને રવિવારે આખો દિવસ રજા હોય ત્યારે મિત્ર મને મુંબઈ બતાવવા લઈ જાય. તે સિંચાવના સમયનું શું? મારા મિત્ર મને રેલવે-લાઈન અને ટ્રામની બધી વિગત-રોજ કહે ને લખી પણ આપે. એક

આનામાં ટ્રામમાં કેટકેટલું ફરી શકાય તે સમજાવે. અને માર્ગ જૂલવાના ભય અને નવું નવું જોવાના કુતૂહલ સાથે રોજ રોજ હું આમતેમ ફરવા નીકળી પડતો. એમ પંદરેક દિવસ નીકળી ગયા. મુંબઈમાં શું જોયું એની વાત અહીં લખવા બેડો નથી. વાત ખીલ જ છે.’ :

એક દિવસ સવારે હું અધેરીની દિશામા મલેક્ટ્રીક ટ્રેનમાં નીકળી પજો અને દૂર દૂર પહોંચી ગયો. પરાંના ગુજગતીઓની વસતિવાળા દરેક સ્ટેશને બેતરું અને રાજમાર્ગના રસ્તે ઊંડા આવે ત્યાં સુધી ચાલ્યો જાઉં. આ બાજુના ઘરો, બંગલાઓ, તમેલા જેવી કોટડીઓ જોતો જાઉં, વિચાર કરતો જાઉં આનંદ થાય, મૂંઝવણ પણ થાય કે આમ આ સમૃદ્ધિ સાથે આટલી કંગાસિયત કેમ? પણ મનસમાધાન થાય નહીં. માણસોના વાનને પડેરવેશના આલજમીનના લક્ષ્યત પણ સમજાય નહીં.

બધાં કંઈ રસ્તાની મુઝ પડે નહીં કે પાઠો જો રસ્તે ગયો હોઉં તે જ રસ્તે આવ્યેનીથી પાઠો ફરું અને આગના સ્ટેશનની ટિકિટ કદારી ઇલેક્ટ્રીક ટ્રેનમા બેગી જાઉં મારો દેખાય જ નહીં, વર્તન પણ અજબ માણસ જેવું. એટલે ટ્રેનમાંના માણસોને મન કદાચ ‘બાગી છૂટું નવું

પાખી સાગતો હોઈશ કે પીજા કાલે
મોઈ મોઈને હુ કુલદારપ બન્નો હોઈશ
એમ અત્યારે મને લાગે છ કેમ કે,
ત્યારે તે એટલી સમજ અને દનિયાનો
અનુભવ-જરાય ન હતા

એમ કરતા કરતા હુ એએથરી
સુધી પહોંચી ગયો ત્યાંની મુશ્કેલી
જોનાનો ગેલ તે ખરો પણ રસ્તો
જાણ્યું નહીં, એટલે રાજમાર્ગ પર રસ્તો
ખલાય નહીં એવી સાવજોતીથી જઈ
સકાય ત્યાં જઈને રોશને પાગે ફોં
ત્યાંથી તે વાદરા સુધીની ટિકિટ પૂરી
તે એટલા પૈસા અજવાબ હતા નહીં
હવે શુ થાય ? લાગે મૂઝારો

હવે ખાતર મુધી જવાના પૈસા
હતા એટલે ખાતર મુધીની ટિકિટ કાપી
અને ઈએક્ટીક ડેનમા મેગે

ખાતર જાતે પશુ હવે જ મૂઝવણ
તેની થઈ ગઈ જોયા નથી વાદરા
મુધી જવું થી રીતે બહુ રિચારું
કઈ સુઝે નહીં વળી ત્યાં સુધી પૂજા
પૂજા જવું એ પણ બને નહીં એક
જ રસ્તો સુઝ્યો કે રેલવેના પાટ પાટ
મીઠા વાદરે પહોંચવું. અને હુ રેલવેના
પાટ પાટ વાદરાની દિશામાં ચાલતા
તાગ્યો અહીં તે આઝમાનું ચાલ્યા
જવાનો જાન હતો જ નહીં પણ બપોર
ત્યાં અડી ત્રણનો સમય અને ઈનાગાનો
દિવસ સાધના સાધના હમ નીકળે
પથરાગ મોંઘે ચાલનાય આક લાગે

અને તરસે છત નીકળી જાય પણ
ચાલવા સિવાય છટકો ન હતો અને
ક્યાક રોકાઉં તો જવાય સાગે પણ
નાદરે ન પડેયુ એવી ખીક એટલે
ચાલતો જ રહ્યો વચ્ચે થડી થાકનો
પાગી પીજા અને આઝમા વધતો
એમ કરતા જવે વાદરાના રોશને
પહોંચ્યા અને ત્યારે જ લાત થયું કે
એક ધમકટ હાથ કરી રોડર્ગ લીધું
છા કેમ કે રોશનના કાંઠેથી જ
ખદાર નીજાનાનું હુ તે ટિકિટ નિના
જ નીકળાય ? ટિકિટ-એકરને શી રીત
ખાતરી રાતરી કે લાઈ હુ પગ ચાલીન
આ-આ છુ ? લાગે મૂઝાયા

દુનિયાદારીના દાન અચનુ પાપ
જરા જોટલુએ મનમાં પ્રવેશીતું નહીં
એટલે નીકળી જવાનો માર્ગ સુઝતા
લેણે ત અજમાનાની હિંમત નહીં મન
કપ્યા કુ એખાતે સુઝ્યું કે મારો મિત્ર
ઓરિસેથી છટી અહીંથી જ જશે ને ।
હવે આઝો સમય નથી ત્યાં સુધી એની
રાહ જોઈ । અને જમ રોશનને માર્કે
મેસી રહ્યો-શટકમાથી ખદાર જનારી
વ્યક્તિઓ પર નજર મારીને

મારો મિત્ર સાગ-સોરો ચારી
પહોંચ્યો એને ચક્રો અને વાત કરી
એની પાસે રેલવે-પાસ એટલે એ પહોંચા
નીકળી ગયો જઈને રોડર્ગ પાસ
કા પી લા ચો ફરી આવી મને આખ્યા
અને હુ રોશનની ખદાર નીકળ્યો ત્યારે

જીવને નિરાંત થઈ !

બીજા એવો જ ધર્મગંઢનો પ્રગંગ
એ જ મુસાફરીમાં મુંઝઈ હોડતાં થયો.

પોણા માસ મુંઝઈની સહેલ-બૂખે-
તરસે ફરફર સુધી વસતિમાં અને નીરવ
માગરકાંઠે પગે ચાલીને ફરવાની ને
અવલોકન કરવાની સહેલ-મોણીને ઘરે
પાંજ ફરવાનું નહીં ક્યું. પાસેના પૈસા
તો એક પુસ્તક વિકેતાને ત્યાં ગયો અને
સાહિત્ય રસિયો જીવ હાય ન રહ્યો
એટલે હાહી પાઈ ખર્ચીને એક માસિકનું
લગાજમ ભર્યુંને ચોપડી ખરીદી-અલાસ
કર્ષા હતા. મિત્રે ક્યાંકથી બાળીના
કરીને ટિકિટને જોગ કરી દીધો. જેને
ત્યાં અમારા બંનેનો ધામો તે ભાઈને
તેમની વહુ લવાં-કે મારા જેવા અકિ-
ચન અને અખૂદને કશી ફરીયાદ વિના
માચલી લીધો ! કવિતા લખવાની
શરઆત કરેલી તેજાએલી તેના કટિંગ
એ ભાઈ એ સાચવી રાખેના ! એ જ
ઓળખાણે છેવટ સુધી એમનો મારા
પર ભાવ રહેયો ! ત્યારે રેશનિંગ ચાલતું.
મુંઝઈમાં તો રેવવેવાળાને રેવવેની
શોપમાથી બાંધ્યા ભાયે યહું સાહિત્ય
મળતું તેમાથી ઘોડી બચાવેલી ચાંને
તેમણે મને મંપેતરાશ્વે ધરે આપવા
લગાવી. તેમાં ચનાજ પથ્રુ હતું ! તેની
હેરેરે કરવી એ ખથુ ત્યારે મુનો-હરો !

મારો મિત્ર મને દાદર ઝેરને
મૂક્યા આવ્યો. મને તો ગાડીઓની
પથ્રુ ઓળખ ત્યારે નહીં. મારે લોકપ્રમા

એસવું હતું. તે પ્રમાણે તે જ ટિકિટ
પથ્રુ કઢાવી લાવ્યો. અને મને ગાડીમાં
બેસાડ્યો. ૮

ગાડી બિપડવાના સમયે ખૂબ હેતથી
બેટી અને છૂટા પડ્યા. ગાડી બિપડી. હું
તો સરી જતાં મુંઝઈનું હેલ્લું દર્શન-એ
મુસાફરીનું હેલ્લું દર્શન-કરવામાં પથ્રો
હતો. એમને એમ અર્ધા ક્યાક નીકળી
ગયો પથ્રુ ગાડી ક્યાંય પથ્રુ રોકાઈ નહીં.
વહેમ પથ્રો કે ગાડી કેમ ક્યાંય બિબી
રહેતી નથી ?

મારી વાત સાંભળી પાસેના હિતાર
હસીને કહે. 'શરટ તે વળી થોભતો
હશે ? આ તો વસઈ હોબા પછી
થોભશે !'

મારો ! મેં કહ્યું, 'હું તો આને
લોકલ સમજીને બેઠો છું !'

'નવા પ્રવાસી લાગે હો !' હિતાર-
એ હસીને કહ્યું.

પથ્રુ મારો જીવ હોયો થઈ ગયો.
શરટમા એસવાનો ચાળં કોથ્રુ જાણે
હેટયો ચ લરવો પડતો હશે ! અને ગજ
વામા તો માત્ર રેશનેથી ઘરે પહોંચ્યા
જેટલા ગાડી-લાગનાં જ પેસા છે !

ત્યાં જ 'ટી.ટી. આરી અચ્ચો.
બર્થો ગજવાં ફેરિયાં પથ્રુ ટિકિટ જ
ન મજે ! મિત્ર ઉત્સાહમા ને ઉત્સાહમા,
વાતોના તડાકા મારવામાં ટિકિટ મને
આપવાનું બૂવી ગયા હતા, અને મને ય
માગવાની સુધ ન હતી !

ટી.ટી એ ગજાગ હમ બીડાચો.

પેસા લાવો" મેં કહ્યું કે, 'મારી પાસ
એટલા પેસા જ નથી!' તો કહે 'ત્યારે
તો તું મહતિયા મુસાફર છે તે ટિકિટ
લીધી જ નથી! વળી નોકરની વાત
કરે છે પણ ફાસ્ટમા બેસે છે અમને
બનાવે છે?'

હું તો હજી મૂંઝા પૂનજી બની
ગયો મોડું પડેજી થઈ ગયું

આસપાસના હિનારઓ ધીમેધીમે
હસતા હતા!

મુસાફરીનો બધો આનંદ મારો
મૂંઝા મેં નિચાર્યું નિગર મુંઝીમા ક્યાક
પણ ગાડી થોભેતો જીતરીને ફરી વાદરે
જાઉં એટલા પેસા તો પાસે હતા પણ
ગાડી તો જીભી જ ન ગી. હવે તો જે
ધાય તે મહન કંવા સિયાય છૂટકી ન
હતો મારી પાસે કોઈ કીમતી ચીજ ન
હતી. હતી એક મારી પેન તે કાર્ડની
હિનારને કહ્યું કે, 'મને તો આ કાર્ડ લો
અને જેયોગ્ય લાગે તેઆપે ટિકિટના
અર્ધા પેસા તો નીકળી જાવ' પણ કોણ
મેં કે મનમાં શ કા હશે કે ક્યાકથી નર
કાવેલી હશે!

ટી.ટી. બ્યારી ગયા પછી કેટલાક
હિનારઓની દરિયાવાડી મને મદદથી
જોવા લાગ્યા જિંદગીમા ક્યારેય ન
ફાસાયા હતા એટલો દુભાવો મારા
મિત્ર પર એટલી જા ચી. ચડી કે પાસે
હોત તો તેના નાઆમા સરીગનું બધું
જેર દાખમા ધારી એકાદ દોઝો જરેર
મારો હોત! અત્યારે તો મધુ દમના
જેવું સાગે છે પણ ત્યારે તો હવેમા

નિર્દોષતા એટલી ભરી હતી કે ખોટું
ધાય જ કેમ? એ તો નર્મ પાપ! એવું
ન મ્યું દોષ છતાં તેનો આરોપ આવે
એ તો વળી માથાનો ધા!

પાચ કલાક એવી કારી વેદનામા ગાયા
અને સરત રેસન આપ્યું ટી.ટી. ક્યાય
વચ્ચે આવ્યો જ ન હતો! આજે સાગે
છે કે એને મહતિયા મુસાફર એ તો
શજનો બનાવ છે એમ લાગ્યું હશે
જે ધાય તે ખડું વિચારીને ગાડી

માયી જીતરો અને ફાટક બાગજ મધા
મુસાફરો નીકળી ગયા ત્યાં મુંઝી જિતો
રહ્યો બના મધા પછી હું ફાટકે મધા અને
ટિકિટ ઉધરાનનારને મધી નાન કરી

'અરે બનાવવાની વાત ટોડ
પેસા કાદ પેસા!'

મેં કહ્યું જુ માયુ કહું છું

સાચુ કહે તોયે ટિકિટ નિના ન
જવા દેવાર જવડી પેસા કાદ!

મે ગળવામા જે કહે હવે ન પડ
મુગ્ય કામચ અને ધર્યું એલે ચૂપચાપ
ભર્તી રીડું હવે શું કહે છે તે જોના તેની
સામે જોતો હું જિતો પણ એ કઈ
જોત્યો નથી ખીજા આવના રહ્યા
ખજા હિનારે નગર જોતો રહ્યો એટલે
થોડી નાર થોભીને મેં આનવા માગ્યું!

મ પેનરાનો બાર હાથડીને મધરાતે
દસડાતો દસડાતો ઘરે પહોંચ્યો અને
હાથઓ ધોઈ પાણી પીને પથારીમા
પડ્યો તેવો જ જીતી ગયો

મીજે દિવસે મુનઝીના મિત્ર પર
પત્ર લખીને બધો ગુસ્સો દાનવ્યો

આત્માની શાંતિ માટે જેમ ધર્મની જરૂર છે અને માનવ-શાંતિ માટે વિનિધતાથી લર્થા નિધમા પાગરેના વિનિધ ધર્મો પ્રત્યે સમજાવની જરૂર છે તે જ પ્રમાણે વિધિશાંતિ માટે રાજકીય સહિષ્ણુતાની પણ એટલી જ જરૂર છે

રાજકારણ આજે જીવનના પ્રત્યેક ક્ષેત્રમાં સીધું કે પરોક્ષરૂપે પ્રવેશે નું જણાય છે ત્યારે તે રાજકીય સહિષ્ણુતાની અત્યંત આવશ્યકતા છે જીવનના જુદા જુદા ક્ષેત્રોમાં જેમ જેમ રાજકીય અસર વધતી જાય છે તેમ તેમ વિદ્યા સક્ષીન ગિરતા માટે એકનીકીનના દરિદ્રિન્દુઓ પદ્ધતિઓ આવશ્યકતાઓ મમતોન ગાન નિતે મમજવા-વિચારનાની જરૂર પણ વધતી જ જાય છે એમ નહીં કરીએ તો રાજકીય વિખરાદતો બોગ ધર્મ પડનાનો ભય જોવા જ છે

જુદી જુદી રાજ્યપદ્ધતિઓ દ્વારા જુદી જુદી પ્રજાઓ હવે તે રાજકીય સ્વાતંત્ર્ય પ્રજાવિકાસ અને બહેતર જીવન જ ને ? જુદા જુદા ધર્મો પામના ગરબોનુ ધ્યેય જેમ એકમાત્ર હિંદુ-પ્રાપ્તિનું જ છે તેનું જ રાજકીય માનવતા નથી ?

ગાંધી-નવગથ સમાજને ગણાપીન

સ્વેતા માનવ મનુષ્યાની સમૃદ્ધ જીવન માટેની જરૂરિયાત છે પણ આખરે તો તેના પતન ઉત્તરિતો આનાર જોઈશું તો સામાજિક અવનતિ ઉભતિ પર જણાશે છતાં નર્થોની સાધનાથી પ્રાપ્ત કરેલી સામાજિક ઉત્તરિત પણ રાજકીય અશાંતિએ આવેના મુદ્દથી કાણુમા છિન્ન-ભિન્ન થતી દેખાય છે એ મત્સક બળ સહારકમાં ઝડે ફેરનાઈ જાય છે એટલે જ આજે રાજકીય સહિષ્ણુતાની અત્યંત આવશ્યકતા જોવા થઈ છે કેમ કે, આજે આપણે ૬૬ કુલ અને તોળાઈ સ્વેલા ત્રીજા ભરાનક મુદ્દની પરિસ્થિતિમાં જીવીએ છીએ

દેશ રેશ વચ્ચે તેમ જ પ્રાત પ્રાત નચે જુદા જુદા રાજકીય પક્ષો નચે ય પરમત મહિષ્યુના પી જરૂર છે એ પડી તારકાત છે આવેશના ઉભગ જેવી કાણજીવી નથી

ગાંધીભક્તિ એ પણ માનવ પ્રેમના જ એક પ્રકાર છે એની મારફત આપણે આપણા દેશજનો સાથે પ્રેમના તાતજો મૂલ્યાંકિએ છીએ તે પ્રમાણે વિશ્વના માનવો સાથે પણ એવો જ નાનો જે નાનો છે અને દેશપ્રેમ પણ વિશ્વપ્રેમનો જ એક ભાગ બનતો નેઈએ એમદ અમમા સની પીડા આપના શરીરને અર્ચા ન તેમ પરચીના મોઈ ભાગમા

ધરાની પ્રશાનિ આર ન રા ન્ય
એરી ફીત દુસ્વીના લોકો ફ દુ ટોપ
તાર તે વિગાનની મિજિઓને કાગલે
નાર નડક પાવુ છ અને ત પડુ માન
રમિતિનુ જ એક અગ મની ગયન છ
એ જુનરાનુ નથી

ત એ મહદજીવનની વ્યવસ્થા
આજ ના અનિરાધ જરૂરિયાત
પા છ પા માનવજીવનનુ અતિમ
ધરા ના બીજુ જાજ એન વચ્ચમા
ગામી ગજમગ એતેના યોગ્ય સ્થાનથી
રધારે થાન છરનમા ન આપાનુ

તેજઅ મમદુ રનને અનુરૂપ તકિ
ત ઉન્નનિ અને તે બાર મામાનિ
ઉન્નનિ અને તેના કાગ રાજીય
ઉન્નનિ-આ કમન નેનટારીશુ તે
કદાચ એના તાત્કાલિક લાભો જાણામે
પા પરિણામે તા ગેરવાને જ મળ
તાના છ

અ ભતી અનિ-૦૨ પરિગિય
નિના રાનપા મહમનાથી ૫ કા
મી ૨ કાન જિમનામાત્ર નાજ આપા
રાન નિમરનુ મળ એ ન ધીગ રી
મહમ ૫ ના મરિયાનત નાનકી
વ અ ૧૨

પોડતા પોડતા

૭

મોની મોટી આખ કાળી
એક પીળા મુખ ઉપર ત્યારે નિહાળી—
આ જમત લાનુ હવે ભેવુ નથી
નોંદર્યુ ટેઈ ફિરવુ મોવુ નથી
એમ ચારેદાર ફરતી મુઠ આખો
ભમર મેધી ગી રહ્યા શુ બહ પાખો
ને પજેપડે ભેડે ઢળાલી મિઠગીની ફૂલદાળી
મોની મોની આખ માળી

એક પીળા મુખ ઉપર ત્યારે નિહાળી
રેનેહના છેલ્લા રહ્યા તપના ભમી
હોડ ફિકા એ રહ્યા છેવુ ભમી
આખરી અધાર એ રી દે રમે,
બીજની અધમીટ મી પાપલુ નમે
પોડતા પસેવા મુદેની રાતને પજુ ઝમલાળી

મોટી મોની આખ કાળી
એક પીળા મુખ ઉપર ત્યારે નિહાળી
મમદુ દે

કુલકર્ણી વિષમતા કેમ મટે ?

નાનપણમાં મેં માને પૂછ્યું હતું કે, 'કુલકર્ણના પેટમાં શી રીતે, બળદ, બેંસ, હાથી, ઘોડો વિગેરે જતું હતું!' એણે એનો શો ઉત્તર આપેલો તેનું મને સ્મરણ નથી, પણ જ્યારે હું મારી વાદ તરફ નજર નાખું છું ત્યારે એ વાત હવે સમજાય છે !

સન ૫૨માં લંબનૌ સ્ટેશન પર એક વિદેશી મિત્ર સાથે વાત કરતો હતો, એમણે મને કહ્યું કે, 'પગારની બાબતમાં બેટલી વિષમતા તમારા દેશમાં છે એટલી ખીજ કોઈ દેશમાં નથી. રશિયામાં ૨૦-૨૫ ઘણો તફાવત છે. અમેરિકામાં ૪૦-૪૨ ઘણો, ચીનમાં ૧૨-૧૪ ઘણો તફાવત છે. પણ હિંદુસ્તાનમાં ૨૦૦ ઘણો તફાવત છે! એટલે તમારા દેશમાં જ્યાં સુધી આ વિષમતા, સમજાય એવી વિષમતા બેટલી મટે નહીં ત્યાં સુધી અંદર ને અંદર આગ મળતી રહેશે. કેટલાક સમય સુધી એનાં ચિહ્ન બહાર નહીં દેખાય, પણ કોઈ પણ વખતે એ બમ્બડી ઊઠશે આજની હટ્ટાણો તો એની પૂર્વ સૂચના માત્ર છે !'

જે દેશમાં મહાત્મા ગાંધીજીની સાધના અને સત્યનિષ્ઠાએ સ્વાતાંત્ર્ય અપાવ્યું, અને જેમણે પોતાના આશ્રમમાં દેશના એક મહાન ને તાની એંડી થાળી ઉઠકતી વખતે પણ કહ્યું હતું કે અમારા આશ્રમમાં કોઈપણ નોકર નથી, અમે બધા હાથીમળીને કામ કરી લઈએ 'જીએ. એ ભવ્ય પુરુષના દેશમાં હજુર અને મજૂરના પગારમાં આટલી બધી વિષમતા જે મંપત્ર વિદેશી લોકોને પણ ખૂંચે એ ચિંતાની વાત છે

આમદાનથી જમીન માલિકો સ્વેચ્છાએ પોતાના >વામિત્વનું વિસર્જન કરી ગામના જમીન વગવના માણનો આદ્ય સમરસ થાય છે એનું અનુકરણ વેતનભોગી મિત્રો પણ કરી શકે તો તે વિશેષ સમયાનુ-કૂલ થશે વિનોબાજીએ એક વાર કહ્યું હતું કે વિષમતાને દૂર કરવાનો એક સરળ રસ્તો એ પણ છે કે બધા નાના મોટા પોતાનો પગાર, મળે ત્યારે ભેગો કરી દે અને જરૂરિયાત પ્રમાણે વહેંચી લે ત્યારે લોકો માંમે તમે સક્રિયરૂપે રળુ કરી શક્યો કે વિષમતા દૂર કરવાનો કાયંકમ કેવો શખી શકાય. એટલે મારી નમ્ર અરજ છે કે આમદાન પ્રમાણે શહેરમાં વેતનભોગી આદિ, મોટે ભાગે ભારે પતારો મેળવનારા મેનેજર, કાયરેક્ટર વગેરે પણ એમાં સામેલ થાય તો આમદાન માંમે નગરદાનનું પ્રયત્ન રૂપ ફલિભૂત થઈ શકશે અને દેશના ગગદેવ, અશ્રુપાત્ર, ગોલીબાન, ૧૯૪૭-૭૮માં તો આપણે જટકારો પામી શકીશું !--૧. નાન પંપદાન

બાબા રાઘવદાસે _____ માતાનમ પ્રવચન

બનારસ સેન્ટ્રલ જેલમાં બાબા રાઘવદાસજી કેદી હતા. જેલમાં આવતાં નાથે જ હું એમના રસા કામાં દાખલ થયેા. અને લોકોએ મને રમોડાનો વ્યવસ્થાપક નીમી દીધો. ત્યારે શાકાહારી કેદીઓને નવ આનાની ભોજન સામગ્રી આપાતી, માંસાહારીઓને નવ આનાનું લીલું બકાણું અને જે આનાનું માંસ જાપાતા જે માંસાહારી માંસ ન લે તેને, માંસને બદલે જે આનાનું દહીં લેવાની મગવડ હતી બધા કેદીઓ અગિયાર આનાની પીજ-વસ્તુઓ લેતા. બાબાના રમોડે જ બનારસ પછે અગિયાર આનાવાળા જ હતા. કેટલાક મમય સુધી લોકોને નવ-અગિયાર આનાના ભેદની ખબર ન હતી વ્યવસ્થા મારા હાથમાં આવી પડી કેટલાક દિવસ પડી મને ખબર પડી કે જેલ અધિકારી ઓએ કેદીઓને જે ભાગમાં વહેંચી નાખવાને બદલે પોતાની વડીવટી અરજના ખાતર એક જ વર્ગના

ગણી સૌને જ અગિયાર આનાની ખાધ-સામગ્રી આપના. મેં ત્યારે શાકાહારી અને માંસાહારી કેદીનો ભેદ જાહેર કર્યો ત્યારે શાકાહારી કેદીઓએ કહ્યું કે, 'જે આના વધારે લેવામાં કરુ ખોટું નથી, કેમ' કે, જે આનાનું માંસ લેવું ફરજિયાત નથી, એને બદલે દહીં મળે છે. એટલે અગિયાર આનાની જ ખાધ-સામગ્રી લેવી '

બાબાજીએ તરત કહ્યું, 'જે આનાના લાભ માટે માંસાહારી ઓની પક્લિમાં પોતાનું નામ લખાવવું એ ખોટું છે '

ભોગભોગના કેદીઓએ એમના કથનનો વિરોધ કર્યો આજીવન શાકાહારી હોવા છતાં માંસાહારી ઓની યાદીમાં પોતાનું નામ લખાવી અગિયાર આનાની ખાધ-સામગ્રી લેતા રહ્યા, પરંતુ બાબાજીએ અમારા જેવા કેદીઓ સાથે શાકાહારીઓની યાદીમાં જ નામ લખાવી નવ આનાની ખાધ-સામગ્રી જ લેતા રહ્યા

★

આદર્શ ઠળા પરાધીનતામાંથી મુક્ત કરે ॥ અને મુક્તને
સાચી મહાનતા મદાન કરે છે — નિ હથુને

★

ખલીફા મામૂત-એલ-રશીદ નો એક શુલામ મહેલમાંથી અવાર નવાર પાણી પીવાના કંમની ગલાસ તફાવી લઈ બજારમાં વેચી આવતો. અંતે ખલીફાને એ શુલામ અલાસ ચોરી વેચી આવે છે, એ બાબતની બાબ મળી. પણ એ અંગે શુલામને તુરત જ શિક્ષા કરવાનું ખલીફાએ યોગ્ય ધાધું નહિ. અને તેઓ યોગ્ય તકની રાહ જોવા લાગ્યા.

આખરે, એક દિવસ ખલીફાએ પેલા શુલામને એકાતમા બોલાવી કહ્યું: “હવે જ્યારે પણ તું કોઈ ગલાસ ચોરે ત્યારે મીઠાભારી પાંસે લઈ આવજે. યોગ્ય કિંમત આપીને હું ખરીદી લઈશ.”

“બહુ સારું.” શુલામે જવાબ આપ્યો, અને ઘોરડામા આદે, તરફ પોતાની નજર ફેરવવા લાગ્યો. એક ખૂણમાં પડેલા એક ગલાસ ઉપર તેની નજર પડી. તેણે જઈને પેલો ગલામ ઉપાડી લઈ ખલીફાને કહ્યું: “હવે હજુર! આ ગલાસ ખરીદી લે.”

ખલીફાએ ‘પુછ્યું’. “કેટલામા ?”

“જે મોનામલોરમાં.” શુલામે

જવાબ વાળ્યો.

ત્યારે ખલીફાએ અબીર ભાવે કહ્યું: “પણ હું જાગરતે એ ગલામ ખરીદીશ કે, હવે પડીથી તું ગલાસની કે કોઈ અન્ય વસ્તુની ચોરી કરે નહિ. નહિતર યાદ રાખજે કે, તારો શુનો સાબિત થઈ ગયો છે અને તને સજા સજા કરવામા આવશે.”

“બહે એ શરત મને મંજૂર છે.” શુલામે કહ્યું. અને ખલીફાએ તુરત જ તેને જે મોનામલોરે આપી ગલાસ લઈ લીધો.

અને ખલીફાના આ સફવર્ત ત્રી પ્રભાવિત થઈને પેલા શુલામે હવેથી કોઈપણ પ્રકારની ચોરી નહિ કરવાના મનોમન શપથ લઈ લીધા; ને તે પડીથી મહેલમાંથી કોઈ પણ વસ્તુ ચોરાઈ નહિ.

હજરત મોહંમદ પેગંબર સાહેબના એક અનુયાયી હજરત ફેમ બિન સબદની આ વાત છે.

એક વાર એઓ ખૂબ ખીમાર પડ્યા. એમની ખજાર લેવા પ્રજા લોકો આવતા. પણ એમના બાઈ આવતા નહિ. હજરત ફેમને એ બાબતન ઘણું આશ્ચર્ય અને દુખ

યતુ. એક દિવસ એમણે પોતાના
એક મિત્રને પૂછ્યું: “જું વાત છે-
મારા ભાઈ મારી ખબર લેવા શા
માટે નથી આવતા?”

જવાબ મળ્યો: “તેમના શિરે
તમારું થોડું લેણું બાકી છે પોતા
નું અંદરું અહા કરવાને કોઈ પ્ર
બધ હજી તેઓ કરી શક્યા નથી,
એટલા માટે તેઓ તમારી પાને
આવતાં શરમાય છે.”

એ જવાબ સાંભળી હંઝરત
કેમ બિન મચાકને ખૂબ જ રજ

યથો. કહેવા લાગ્યા “નાશ થાઓ
એના ધનનો, કે જેના કારણે એક
ભાઈ પોતાના ભાઈ સાથે મળતા
શરમાતો હોય.” અને પત્રી ઉમેયું,
“બાઓ, અત્યારે જ સૌને એની
બાજુ કડી દો કે, જે કોઈના ઉપર
પણ કેસનું લેણું બાકી હોય તે
તેણે અડવાઈને માટે માફ કરી
દીધું છે.”

અને એ વાત બહાર ધત્તાજ
એમના ભાઈ મહિત બીજા અનેક
કરજદારો એમની ખબર લેવા
વિના સંકોચે આવવા લાગ્યા.

હંઝરત અલીનાં વચન-મોકિલકે

મનિયાવ રાદ

- ૧ મનુષ્ય એની જામ નીચે સંતાયેલા છે
- ૨ મીઠી જામ ધણી મિત્રો મેળવી આપે
- ૩ તમારી જામ જેવી દેવાયેલી તરી તેવી જ વણી બેસશે
- ૪ મૂખનું મન તેની જામ પાછળ છે
- ૫ મૂખ વિચારો પહેલાં જ બેસી નાખે છે.
- ૬ મૂખ વખત વિચારો બેસે છે
- ૭ જામ મનને અર્થ પ્રમદ કરે છે
- ૮ જામ મનની વાત પ્રમદ કરે છે
- ૯ માણસની જામ એ જ એની સમગ્ર વાર
- ૧૦ જામ આજ્ઞાની અત્રી કવતાંયે વધારે તીકણ છે તે વધારે
ઝંડો ધા કરી શકે છે.
- ૧૧ સત્ય એ જ દિવ્ય વાણી છે
- ૧૨ જામથી હમેશો સાવચેત રહેજો. કારણ, એ એક એક
બાજુ છે, જે ધણી વાર ઉંધી દિશામાં જાય છે
- ૧૩ વાણી વિતાવો માણસ કોં તો મૂર્તિ છે અથવા પરુ છે
- ૧૪ હાફા માણસની જામ એના મનમાં વસેલી છે.

‘કળા ખાતર કળા કે જીવન ખાતર કળા?’ આ પ્રશ્ન આપણે ત્યાં સીક સીક ચર્ચાઓ છે. ગાંધીયુગમાં ‘જીવન ખાતર કળા’ એવો મત નેરનેરની પ્રતિપાદિત કરવામાં આવ્યો અને હવે તો એ ચર્ચા પણ ‘જીવી’ થઈ ગઈ ગણાય. પણ ‘જીવન ખાતર કળા’ એ મતને જરા જીવી રીતે તપાસવાનો વિચાર કેમ કોણે આવ્યો નહીં એમ મને થાય છે. એવું કારણ તો એ લાગે છે કે ચર્ચાકારો માટે એ જોડણી ચર્ચાનો વિષય હતો એટલે પ્રત્યક્ષ અનુભવનો વિષય કદાચ ન હતો.

ચિત્રકળાની વાત કરીએ તો તે પણ ઉચ્ચ કળાઓ પૈકીની એક છે. કોઈ પણ એક સુંદર, સુરેખ ચિત્ર જોઈએ તો તે આપણને શાથી ગમે છે? એમાં વિષયને અનુરૂપ જોઈતા જ રંગો રોગ્ય પ્રમાણમાં—જરા યે ઓછા-ત્તા નહીં—હોય છે, તેની એકે એક રેખા સંપૂર્ણ હોય છે. ચિત્રકારને કોઈ રંગ વિશેષ ગમતો હોય તો પણ ચિત્ર વિષયને તે અનુરૂપ ન હોય તો તેણે સંયમ જાળવી તે રંગ અઘરો રાખવો પડે છે. જાડી રેખાઓ ઓમતી હોય છતાં ચિત્ર એ જાડી રેખા સહન ન કરી શકવું હોય તો પોતાની શક્તિને સંયમમાં રાખી ચિત્ર-વિષયને વક્ષાદાર રીતે ચોગ્ય પાતળી રેખાઓ જ દોરવી પડે છે. ટૂંક-

માં ચિત્રકારને શું ગમે છે તેના કરતાં ચિત્ર શું માગે છે એ જ ચિત્રકાર માટે જરૂરી બની જાય છે. સર્જન કરતી વખતે એણે પોતાને બૂકીને પોતાનો આત્મા ચિત્રમાં રેડવાનો હોય છે.

ચિત્રકાર પોતાના અંગત જીવનમાં ગમે તેટલો અત્યવરિધત હોય છતાં તેણે ચિત્રમાં તો વ્યવસ્થા જાળવવી જ પડે છે. એ બધે લઘરવધર વેશમાં રહેતો હોય છતાં ચિત્ર તો સુધ્ધ જ હોય જોઈએ. એક સરળ ચિત્રમાં જે કંઈ હોય જોઈએ તે ‘બધું’ તેણે પોતાની અંગત શક્તિઓને બાળ્યું એ રાખી ચિત્રમાં આકેષણું રહ્યું.

પણ જે જીવનરીર છે તે શું જીવન અને કળા વચ્ચે ભેદભાવ રાખે ખરો? ચિત્રકળા, વ્યવસ્થા, ચોક્કસાઈ, સુરક્ષા મંચમ, અને સૌન્દર્યની અપેક્ષા રાખે છે. ચિત્રકળા ખરેખર, બીજી કળાઓ જેટલી જ શ્રેણીકારી છે. અદ્ભૂત ચિત્રો જોનારા પર અદ્ભૂત અસર કરતાં હોય છે. પણ સામાન્ય ચિત્ર લઈએ તો પણ તેમાં ઉપનાયુક્તિની અપેક્ષા તો રહે જ છે.

આનંદ, નાપાન દેશોની વિધિ જ ચિત્રવિધિ છે. એટલે ત્યાંના વિદ્યાર્થી-એણે, બહુતરની શરૂઆતથી જ ચિત્ર-કળા સાથે અનંધ જોડાઈ જાય છે. પદ્ય આપણે ત્યાં એવું નથી. આપણે ત્યાં

તા માધ્યમિક સાળાઓમાં જ કડવાના ચિત્રશિક્ષણની શરૂઆત થાય છે

ચિત્રકળા ચિત્રકાર પામે પમદ શીનો નિવેક સૌ પ્રથમ મામે છે સર્જનીની ઈન્જા તો અનિનાઈ જ છે સ વમ, મુખડતા અને સૌન્દર્ય દષ્ટિની અપેક્ષા રામે છે બાળનરની શરૂઆતથી જ પ્રાથમિક ચિત્રકળા શિક્ષણ આવનામા આવે તો, વિદ્યાર્થીઓમાં અત્યારે જે અસ વમ, તોડાઈ, સાગનરસાની સાચી પસ દગીનો અભાવ, બેગરાણુ, નિવેકપૂર્ણ સૌન્દર્યદષ્ટિનો અભાવ આદિ દેખાય છે, તો તે ઓછા થાય ખરા કે નહીં? જરા નિચારના જેવું છે આને તો પ્રાથમિક સાળામાં ખોત-ચિત્રોતોયે અભાવ દેખાય છે અને દોષ તો કદાચ કોઈ બળા કેલે-ર દગેલુ જણાયે.

કે જ સચિત્ર ચોપડી ધરંભ પડી યોષ છે તો બાગો તો જોવાની કેટલી હદ પકડે છે? કેટલા હિલ્લાદથી તે ચિત્રો જમ હ? અને તેવી ચોપડી તેવી થામે થી પાડી મેગરની કેટલી દુકર યોષ છે તે તો મા-માપે સારી પેડે જાણે છે

સારા રમકડા પેડે જ સા ચિત્રો નાગમાનસને તરત સમજાય એવાં સારા ચિત્રો નાગકોને અત્યંત ગમે છે હિંમરની લીરા આજગતમાં જે વિવિધ રૂપે વીસરી રી છે, નાળકો ચિત્રોદ્ધાર તો આનંદ માણવા ઈન્જ છે

ધની વેળા આપણને મળેવા કોઈ માણસને સાર જૂની જહામે છીએ, તેનું નામ મુદ્દા તેલ્લે કોઈવાર અથા નક રસામાં મળી જાય તો તરત તેની આકૃતિ પરથી આપણને વા આવે છે કે આ માણસને મે કયાક જોયો જ ખરા? આમ કેમ બને છે? એકવાર આપણા માનસપટ પર કેઈ આકૃતિ અ કઈ જાય છે તો બહુ જૂનાના છતાં તે જૂનાની કે જૂસાની નથી. આ માનવ-રચના હ કડો કે, માનવને મળેથી અત્યંત કીમતી ઇશ્વરી બકીસ છે

સ્ત્રીમરનું ચિત્ર જોનાર બાળકને કોઈ વિસદરિયા કિનારે સાચી સ્ત્રીમર બતાવીશું તો તે આપેઆપ જ બેાવી બેસે કે ઓ રડી સ્ત્રીમર કશું કહેવાની જરૂર નહી રહે ચિત્રકળાનો આ ક જ ઓહો અમતકાર નથી.

દિવાળી-ટાકલું બહેન આગળે સાધિયા પૂતી હમે તો નાનકડો ખાઈ પાણુ તેમાં રેખા કે રંગ પૂરવાની હા પકડતો જણાય છે નાળકની એ સાલ જિજ્ઞાસુતિને મુખ્યત્વે સાધિયો બગ ડમે માનીને હિવેખીએ છીએ, પશુ અ વૃત્તિ બતાવે છે કે એને આકૃતિ કા.વી ગમે છે

ઘણી વાર રૂઝે, બાળક બીત પન પડના પેનાના પડછાવાને મુગ્ધ થઈને જોઈ ગડે છે, એની સાથે રમન પશુ મારે છે ત્યારે આપણે ડાળાએ "મલો મડો"

કહીને તેને વારીએ, છીએ! પણ
એનામાં એ વૃત્તિ કર્યાથી જન્મી એ જો
શોધીશું તો જાણશે કે એ વૃત્તિના
મૂળમાં આનંદલક્ષી જિજ્ઞાસા રહેલી છે.
બાળકની એ જિજ્ઞાસાવૃત્તિને, એમને
સમગ્રજીવ એવાં સરળ, અમતાં પ્રાણી-
ચિત્રો, પ્રકૃતિચિત્રો બતાવીને સતોષથી
જોઈએ, અને એને કહે નહીં એ રીતે
ચિત્રવિધ્યની સરળ સમજ આપીને
તેનું જ્ઞાન પણ વધારવું જોઈએ.

ધરમાં દાગીમા માથે ધરના દેરા-
સરમાં નાનોબાળક પણ પૂજવજ્ઞતે
મેસે છે અને તેને દેવમૂર્તિ હાથમાં
લેવાની પ્રબળ ઇચ્છા થાય છે, અને
ક્યારેક તે લેવાની હક પકડીને કઠિયો
પણ કરે છે. બાળકને સૌંદર્યપૂર્ણ
આકૃતિ ગમે છે, હાથે દોરેલી કે કાચેલી.
આટલી ઉપયોગી ચિત્રકળાને

આપણે જીવાતાં જીવનથી કેટલી અંભુ,

રાખી છો! અને કેટકેટલું યુમાન્યું છો!

આજે તો સામાન્ય ઘરમાં બહુ તો
બેટ મળેલાં બજાર ચિત્રોવાળાં કેસેન્ડરો
ભીંતે લટક્યાં હશે કે બાળકને અપરિ-
ચિત્ત પરદેશી વેશ-આકૃતિ વાળાં
પરદેશી રમકડાં!

બાળકને નાનપણમાં આપણા
દેશની મંદિરવૃત્તિને અનુરૂપ એવાં રમકડાં
આપો, વિશ્વના વિવિધ જીવો અને
વિવિધ લીલાનું આનંદ સાથે જ્ઞાન
આપના ચિત્રો બતાવો અને એ મોહ,
થાય કે એ ચિત્રો દોરતાં શીખે એવું
શિક્ષણ આપો, એ સંસ્કારનજી મોહ
પણ એનામાં સાચી રમણિયતાને
આનંદ આપવાની વૃત્તિ અને યોગ્યતા,
સંયમ, સુધક્ષતા અને વિવેકનો આગ્રહ
આવે છે કે નહીં તે જોજો, અમને લાગે
છે કે એ શુભો એનામાં આવવા જ
જોઈએ અને તો એટલા શુભોથી એનું
જીવન કેટલું સમૃદ્ધ થયું હશે!

૧૨

'અવેતન રંગમંચ'ને નામે આજના આદ્ય બિનમંદાસગીએલી નાટ્યમંચની મિત્રો
રાઉરોમાં ઠીક વિકસતી જાય છે એમ કેટલાકે સતોષપૂર્વક કહે છે.

હમણાં એવી એક સંસ્થાએ એક નાટ્યમંચની કચેરી, તે રજૂ કરના પદેના વિદ્યાર્થી
અને સ્થાનવટ આદિ પાછળ પંદર દર્શકોના ખર્ચાના ધંધા એવી વિચિત્ર બહાર આવી

આવી મોટી રકમની તૈયારી પાછળ ખર્ચાઈ હોય તે પ્રકાર નિષ્ફળ જાય તો !
એ પ્રકાર બાળકો દાખીએતોયે, સફળતાથી બચવાય તો પણ તે મોટે કેટલાંક એનો જ
બદલ વર્ગના લોકો સિવાય ખીલે લઈ રહે જરાં ! અને વળી આ તો અવેતન રંગમંચ !
એ ધંધાદારી રંગમંચ એને તો તે માત્ર ગર્ભ-ગર્ભ-તોચાઈ જ મર્યાદિત બની રહે !

આજના દેશમાં રાષ્ટ્રકારિક પ્રવૃત્તિઓ ફાલે એ ઠીક, પણ ગરીબ દેશ અને તેનો
પ્રજાજનોનું મહત્ત્વ વિચારી વિના આવી આવી ખર્ચાઈ મજાત રાખાએ, કેટલી આવક-
દાયક એ પ્રકાર છે

એક અજબ પ્રકૃતિના વિદેશી
મિત્રે મૈત્રીના પ્રતીકરૂપે પુશ્પમન
બાઈને કેટલાક મિયાઆખરા એ
વિદેશી મિત્રને પ્રવાસનો ઘણો
શોખ એક અજબ પ્રદેશના
જગવના કેતવાડ આઠિવાગીઓ
એ પોતાની મૈત્રીના પ્રતીક તરીકે
એમને એ મિયા આખરા હતા એ
મિયા અવધ્ય હતા વાવવામાં આ
વે અને અગળ હોતો એના ડોડ
પર મોનેરી ફૂલ લાગતા એ ફૂલ
દરબાઈ મયા પડી પછુ તેનો
સોનેરી રંગ કાપમ રહેતો અને
વરાં મુખી ટકતો એ એની ખાસ
વિનિહતા હતી

પુશ્પમનના પોતાને મળેથી
જેથી અતોત રાજી થયા આજ
વરે, વાવવાની મામમ હતી એટલે
ગાત ના બગડાના ખામમા વાવ
વાનુ પુશ્પમનબાઈએ નક્કી કર્યું

મળીના જ મિયા હતા અને
તેમાંથી એક પછ બગડે નહીં એ
કેવાનુ હતુ વળી એ મિયા એવા
હતા કે જે વધારે પાચી પીવાડ
વમા આવે તો બેજથી દહોવાઈ
જાય માટે વધારે બેજ ન રહે તે
માટે વિદેશી મિત્રે ખામ સૂચના
આપી હતી અને તેઓમાનામા જ

વાવવાના હતા

પુશ્પમનબાઈ બહુ ડાહ્યા
એમનાએ કહ્યા જુની જો નમાલા
એમના પધામા બારે હતી અને
એવા કહ્યા રૂને મારણે જ એમણે
વાઓ ફિપિયા પેલ કરી હતા એમ
મહેવાનુ હતુ

બી ગી ગીતે કયા કયારે
વાવવા અ માટે પુશ્પમનબાઈએ
વિવેચ મુખી વિચાર કયો અનેક
નર્સીઆના નવા નકો માથે પત્ર
અવધ્ય કયો હવામાન અને જતુ
વર્તીરાઓનો અકામ કરો પડી
અમો નક્કી કર્યું કે એક ઘટાઠા
જાડની છાયાના બી વાવવા જેથી
તા વધારે વરસા પડે નહીં અને
બી ધાવાન નડી તેમ તેને ઝાઝો
લેજ પછ લાગે નહી

એ દિવસ મુલ મૂલૂત લેઈ
અને નાગી ધાઈ રિતામુર પહેરી
દેવપૂજાથી પરવારી આમ નિત
મિત્રો અને મુદ્દમીજનોની હાં
રીમા પુશ્પમનબાઈએ નતે માટી
જોડી અને બીવાળા બ્રાહ્મણોનો
એવો મત હતો કે દેવસ્નાનનુ
પવિત્ર જળ પ્રથમ છાટવું જેથી
દેવ ના આગી વાંદ જીત રે અને
મોનેરી ફૂલના છોડ બરાબર જોગે

ને ફાલે. પુશમનભાઈએ થંચ્યામૃત
વાળું દેવરનાનનું 'પ્રવિત્ર જળ'
છાટી ણી વાળ્યાં. પ્રાદ્યક્ષે એ
આશીર્વાદ આપ્યા અને મિત્રોએ
અભિનંદન. એ પ્રસંગની પુરા-
ણીમાં પુશમનભાઈએ મિત્રોને
જમાડ્યા.

કોણ જાણે કેમ, પણ બીજા
દિવસની વરસાદની હેલી શરૂ થઈ
તે વળુ દિવસ આવી. પુશમન
ભાઈએ માળીને બસબર તાકીદ
આપેલી કે પેલાં બીયાં ધોવાય કે
બગડે નહીં તે ધ્યાન રાખજે. અને
માળીએ પણ ખડી ચોકી રાખેલી.
પુશમનભાઈ પણ નવરા પડે
એટલે જોઈ આવે. જાતજાતની
સૂચના પંજાનિકરીતે વિચાર કરીને
માળીને આપે. પણ રાત્રે તો માળી
પોતાની ઝૂંપડીમાં જઈને બેઠી
જાય. એટલો સમય વાવેલાં બિયાનું
ધ્યાન ન રહે.

ઝાડ નીચે વરસાદ સોસરો
તો ન આવે. પણ ઝાડ પરથી
પાણીનાં ટીપાં-મોટાં મોટાં-
ટીપાં-સતત પડ્યા કરે અને વર-
સાદ કરતાં જો બિયાવાળી જગ્યાએ
વધારે પાણી પડે! દિવસે તો માળી
ધ્યાન રાખે પણ રાત્રે તો બિયા
વાળો ક્યારે જાણીથી ડાંગરની
ક્યારી જવો બની રહે. શેઠ

ખિબાઈ નહીં એ માટે માળી
વહેલો બિડી પાળી કાઢી નાખે
અને સાચવી રાખેલી કોરી માટી
થોડી છાંટી-દે તે ભીંજાઈને એવી
લાગે કે ખાસ વરસાદ લાગ્યો નથી.
પણ તેની નીચે તો ગયકાં જ.
વળુ દિવસમાં તો અંદરનાં બિયા
કોડી ગયાં. પછી વરસાદ ઉઘડ્યો.
વિદેશી મિત્રે સૂચના આપેલી કે
અઠવાડિયા મા બિયાં કોળીને
જમીન બહાર નીકળશે. અઠવા-
ડિયુ થયું પણ કોંટા બહાર નીકળ્યા
નહીં. પુશમનભાઈને ચિંતા થવા
લાગી, બે-ત્રણ દિવસ વધારે કાઢી
નાખ્યા, તોય કોંટા ફૂટ્યા નહીં.
હવે શું કરવું? શામાયતના નિષ્ણા-
તને જોલાવી પુશમનભાઈએ
હકીમત કહી અને 'પ્રજ્ઞુ' કે 'હવે'
શી રીતે જાણવું કે બિયા સડ્યાં
છે કે ફાડ્યાં છે?

નિઝાતે કહ્યું કે, 'બિયાં કોળે
તો જમીનમાં તરડ પડે. એથી તરડ
ફેળાતી નથી એટલે બિયા ફાડ્યાં
નહીં હોય.'

ત્યારે બિયાનું શું થયું હશે?
એ પ્રશ્ન પુશમનભાઈને મંઝવવા-
લાગ્યો. વિદેશી મિત્રને જાણ તાર
કરીને વિગત જાણવી સલાહ માગી
પુલાસો આપ્યો તે પ્રમાણે તજ-
વીજ કરી એમાં બીજા ત્રણ-ચાર

દિવસ નીકળી ગયા. આખરે કંટા
ગીને ખુશમનભાઈએ જાણે જે ત્રણ
બી ખગડતા-એમ વિચારીને
જમીન જે ફાપી તો તે સડી ગયેલા
જળાયા!

ખુશમનભાઈના શોકનો પાર
નહોં નહીં માગીને સખત ઠપકો
મળ્યો. બ્રાહ્મણને પણ ઉપાવળ
મળ્યો કે તે બસ મર મૂકીને જોઈ
નહીં હોય.

ખુશમનભાઈના મનમાં તો
મોનેરી કૂવ આવે ત્યારે ખાસ
મમારબ કરીને પોતાના મકાને
વેપારી, ગજદારી મિત્રોને નોત
રીને, ઠસવ જીજવવાનો વિચાર
હતો.

એમણે નક્કી કર્યું કે હું જાતે
જિંદગી મિત્રને ત્યાં જઈ નિમ્યા
કેવી રીતે વાવવામાં આવે છે, કેવી
જમીનમાં વાવવામાં આવે છે, કેવી
રીતે જીઠેરવામાં આવે છે તેનો
મત્સક અતુલવ લઈ આવીશ,
અથવા મારા પુત્રને મોકલીશ
અને પછી બીજા થોડા બિયા મિત્ર
પાનેથી મેળવીને ફરી રોપીને
ઉગાડીશ મોનેરી કૂવ એમ જતાં
ન કરાય.

એ વાતને દિવસો પછી ગયા
પધાના રોકાકુના વાત વિસાદે
પગી

એક દિવસ થાવ વર્ષના ચ પડે
દોડતા દોડતા કુદુમ્બના બધા
માણનો એક હતા ત્યાં આવી દહું,
'જાલો બાઈ, હું તમને સોનેરી
કૂવ તાણુ તો મને શું દનામ
આપશે ?'

ખુશમનભાઈન મોડું ખુલ્લું
નહીં ગયું 'હે! સોનેરી કૂવ!
'હા, હા સોનેરી કૂવ!
'જતાવ, જતાવ! તને આ
વેકેશનમાં દારિમર મોકલીશ!'

અને ચ પડે પીક પાડા છુપા
વેલુ મોનેરી કૂવ આગળ હાથ
લાવી સામે ધ્યુ! બધા આશ્ચર્ય
મુગ્ધ નયને જોઈ રહ્યા!

કેવું સુદર કેવું જિગતા સૂર્યના
રશ્મિઓ પડે ગગન મારણ કૂવ!
'ખુશમનભાઈએ આ સ્તથી
જીડીને સાવચેતીથી ચ પકના હાથ
માથી કૂવ લઈ લીધું એક કૂવડાનમાં
બાળવી તો દાયની નાનડી બાલ
માગીમાં મૂકી તેને તાણુ માધું

પછી તરત એમણે ત્રીજું
નેત્ર ખોલ્યું

કૂવ કેવી રીતે થયા જિગ્યુ ?
ત્યાં કેણે બિયા વાળ્યા ? બિયા
ક્યાથી વાળ્યા ? વિગેરે અનેક
પ્રશ્નો નીકળી તેમણે ઉમતાથી
ચ પડ પર પરસાથી

ચ પકના જવાબનો સાર

આવે હોતો—

એક રાત્રે એ છાનોમાનો બધ વાવેલાં બિયાંમાંથી એક બી કાઢી લાવી વરંડાના એક ખૂણે પડેલા કાટમાલના ચોટા પાછળ એણે વાળ્યું હતું, અને છાનોમાનો ઘેર ત્યાં જઈ એ બીની સંજાળ રાખતો, પાણી પાતો.

ઝાઝનીચેનાં બિયાં કોડી ગયાં તેથી પિતાણ એટલા બિન્ન થયા હતા કે એણે, વાવેલાં બીમાંથી બીજેલા છોડની વાત ન કરી. એની હિંમત જ ન આવી. કદાચ તડી પડે.

અને તડી પડી જ. ‘હવે સમ જાયું ! કેમ પેલા બિયા કોડી ગયાં તે ! તું રોજ બિયાં ખોળતો ને માટી નાખતો હશે એમા જ એ કોડી ગયા !’ ખુશમનભાઈએ નિર્ણય લાદેલ કર્યો !

પછી આટલાટ પાછળ બીજેલા એનેરી ફૂલના છેડને બધાં બેવા ગયા. અહોહો ! કેવો મરસ, રૂપાળો, સોનું બિયું હોય એવો છોડ. આહી તે હોય ? ખુશમન ભાઈએ બંગલામાં ખાસ જગ્યા

પસંદ કરીને સરસ ક્યારે અજુબ્યો. આલુબાજુ આરમના પત્થર જડયા. અને ખામ વિધિપૂર્વક પેલા છોડને ખૂબ જ ઠાળંજીથી માટી સહિત બીજેડીને ખાસ ક્યા સમા રાખ્યો. તે પ્રસંગે ઉત્તમ કર્યો. આખા ગહેરમાં વાત પ્રવર્તી ગઈ. લોકો બેવા આવવા લાગ્યા. છાપાના પ્રતિનિધિઓ આવી માર્હિતિ અને તસ્વીર લઈ ગયા.

ખુશમનભાઈએ તો ખુશાલીમાં વિદેશી મિત્રને છોડ બેવા માટે પધારવા આમંત્રણનો તાર કર્યો.

પણ ધીરેધીરે છોડ ઠરમાવા લાગ્યો. ખુશમનભાઈને વહેમ ગયેલ કે અપકંઠ સળી કરતો હશે. એને અઠવાડિયું હવાફેર માટે માથેશન મોઢલી ગાખ્યો.

પણ છોડ ઠરમાતો જ ગયો, ઠરમાઈ જ ગયો.

માત્ર પેશુ મોર્નરી ફૂલ હજી કાચના કળાટમાં હસતું હતું.

પણ માથેશનના બંગલામાં અપકં. તાવથી ઠરમાતો હોવાનો તાર આવતાં ખુશમનભાઈ ઉદામ થઈને મીઠા માથેશન બિપડ્યા.

સ્પુટનિકમાં શ્યામ

એકલા સ્વર્ગે જવાની ના કહી સુધિરિરે, લઈ જવા ચાલ્યો જસાધે પ્રિય નિજના શ્યામને આજના વિશ્વકો પોતે જવા પહેલાં અનિદા, મોઢલે છે ઉપગ્રહે મરવાને માટે શ્યામને !

અતિથા અનિદા

ગાડીમા પુઝળા લીડ કની
લોકો પોતાની જગ્યા સોધવા
આમતેમ દોડધામ કરતા હતા
રમેશ બીજા વર્ગમા સુમાફરી
કરતો હતો એને જગ્યા મેળવ
વાની ચિંતા ન હતી એ પોતાનો
સામાન લઈને પોતાની જગ્યા
પર બેસી ગયો અને છાપુ વાચવા
લાગ્યો.

ચોડીવાર રડીને પહેલો ઘટ
થયો એક વૃદ્ધ માણસ ગડપથી
ડગવા બસતો આવ્યો અને રમેશ
ના હજમામા પ્રવેશ્યો એની પાછળ
પાછળ માથે સામાન લઈને કુવી
આવ્યો, સામાન ઉતારી મજૂરી
લઈને આવતો થયો.

વૃદ્ધ પોતાનો સામાન બરા
બર ગોઠવી માથુ છાપુ કની જોયુ
તો છાપુ વાચતા રમેશને જોયો
એવામા ગાડીએ ચીટી મારી અને
ચાલુ થઈ.

‘હમ, તમારે કયા સુધી જવું
છે ?’

‘નાગપુર’ રમેશે કહ્યું.

‘મસ, મારે પણ નાગપુર જ
જવું છે’

‘આલો, ઠીક સથવારો થયો !
કોઈ કામ સર અહીં આવ્યા

હતા શું ?’

‘ના, હું અમેરિકાથી આવું
હું નાગપુર મારી જન્મભૂમિ છે
એટલે રજા ગાળવા બહિ છે’

‘તમે અમેરિકામા રહો છો ?
ત્યા તમે શું રો છો ?’

હું વૈજ્ઞાનિક છું ત્યા પ્રયોગ
શા તમા કામ કડું છું રજા ગાળવા
દેશમા આવ્યો છું

‘કેટલા દિવસની રજા મળી
છે ?’

‘રજા તો મહિનાની છે,
પણ ચરત એવી છે કે ત્યારે તેડું
ચાય ત્યારે તરત જવું’

આમ વાતચીતનો તાલુલો
લગાયો અને બંને ગાઢ મિત્ર
બની ગયા

ગાડી પોતાની ગતિમા ચાલી
જતી હતી વૃદ્ધને કોઈ બીજની
જરૂર પડી અથ્થે પેટી ખોલી
પેટીમા જોમતેમ બધી બીજો કામી
કામીને બરી હતી બીજ કાઢીતો
બગી પણ પડી પેટી બધ ન થઈ
ચકી વૃદ્ધ એટલો કટાવ્યો કે
એક અંદર કાંઈકોની એક
નાની પેટી હતી તે કાઢી લીધી
એટલે પેટી બધ થઈ ચકી

એ જ વખતે રમેશે ડવાવ

કાઠવા માટે પોતાની દૂંઠ ખોલી.
એમાં બહુ એછી ચીજે હતી.
વૃદ્ધે પૂછ્યું: 'કેમ ભાઈ, આ કાઠ-
ખોડનું બોક્ષ તમારી પેટીમાં
મૂકશે? આમાં જગ્યા નથી અને
બહાર રાખવું એ ઠીક નથી. મને
નાગપુર રેશને પાછું દઈ દેજો!'

રમેશે ના ન પાડી. બોક્ષ
લઈને પોતાની દૂંઠમાં મૂકી લીધું.
વાતચીત દરમિયાન રમેશે
પૂછ્યું: 'પેલા બોક્ષમાં શું છે?'

'એની અંદર એક અફૂલત
અન્ન છે! એતું સ્હરય કહી શકાય
એવું નથી.'

વૈજ્ઞાનિક જેમજેમ સ્હરય છુપા-
વતો ગયો તેમતેમ રમેશની
જિજ્ઞાસા વધતી જ ગઈ! 'હો!
એવું તે વળી કેવું અસ્ય છે?'

'અરે, ત્રીજા વિશ્વયુદ્ધને શેક-
વાની એમાં શક્તિ છે! આણુબોમ્બ,
હાઇડ્રોજન બોમ્બ એની સામે
કશી ગણતરીમાં નથી!'

એ સાંભળીને રમેશને તો
જખરી ફાળ પડી! અરે, આ આકૃત
વળી મેં ક્યાં વહોરી! એ બિડા
વિચારમાં ડૂબી ગયો.

અધવચ્ચે એ બોક્ષ વૈજ્ઞાનિકને
પાછું આપી દેવું એમાં એ વિવેક
તો નહીં જ. ત્યારે શું કરવું?
રમેશની સ્થિતિ સાચે છછુંદર
ગળ્યા જેવી થઈ ગઈ.

ગાડી નાગપુર પહોંચી અને
ખંને એકબીજાથી વિદાય લઈ છૂટા
પડ્યા. પોતપોતાને ઘરે જવા
રવાના થયા. '

રમેશને પેલું બોક્ષ દૂંઠમાંથી
કાઢી આપવાનું ધ્યાન ન રહ્યું અને
પેલા વૈજ્ઞાનિકે પણ ઘરે જવાની
ધમ્મલમાં બોક્ષ માગ્યું નહીં.

ઘરે રમેશ નાહીપોઈને 'પર-
વારી પોતાના ઓરડામાં આગ્યો
તો એણે જોયું કે પોતાનો છાકરો
વૈજ્ઞાનિકનું પેલું બોક્ષ બોક્ષવાની
મથામળ કતો હતો!

એ થીજી ગયો. 'હવે શું
કરવું? અરે, આ તે કેવી આકૃત!

રમેશ અટકોડકો અને પુત્રના
હાથમાંથી બોક્ષ ખીરેથી લઈ લીધું.
આખરે, અંદર છે શું એ તો જાણે?
જે થવાનું હશે તે થશે! એમ
વિચારી રમેશે કાળજીથી બોક્ષ
ઉપાકયું તો—

હત વિનાના, હમી રહેલા ગાંધી
જીની હાથીદાંતની મૂર્તિ હતી!

હા, વૈજ્ઞાનિકે સાચું જ કહ્યું
હતું. આણુબોમ્બ અને હાઇડ્રોજન-
બોમ્બને મહાત્મ કરનારી અત્યેય
અહિંસા એમાં ભરી પડી હતી!

રમેશને લાગ્યું કે વૈજ્ઞાનિકે
સાચું જ કહ્યું છે, અહિંસાના શસ્ત્રને
જીતનારું કોઈ શસ્ત્ર આ વિશાળ
દુનિયામાં છે જ નહીં!—(બારતી)

અપેરનો સમન હતો જમીને
ઓંગે મોરના નીચ્છેને હતો આનંદો
નાનંદો એક વોકળા-કાં જઈ જો
કુ ગાજ જમીન અમથળ નરી, કાંઈની
જમીન પથુ ટેકરી જ હતી તાપ કંઈ
કે માનુ કામ એક કનાક પડેલા જ
ભોજન કરેતુ એટલે તરસ પથુ ધણી
લાગેલી મારી પાછળ ઝિએવા જાનગી
આળી છાયામા , ઝિએ હતો છતાય
તડો અમડીને ચૂકા બરતો હતો

તરસને કારણે જલની ધર-એમે
ચરા ઈ-હતો હતો પથુ વોકળામાની
માછલીઓના રિહારે મને રોજી રાખ્યો
હતો એકાદ ચૂક પાછું હવામા તથા
ને વગાજ તેડુ આકીને પા ઝીમા પડે
માછલીઓ તીરેઠે પાગા પામે એમી
ધર્મ જાય અને છેનરાકને કરી વિખૂતી
પડે

વોકળા-કાં માથે તપતો સરજ
અને કંઈ તરસ લકને કુ ઝિએ હતો
અને મે નોંધુ તો મારો પડછાયો
પારીના પડ પડ પડ્યો હતો - પાછી
પીતો હતો

નહોન નોંતોરે નારી પાસે ઘણું ઘણું
માદિત્યમા નોપડા હે ઘણા સમયો
પાડ્યા હે છવન્યા જે જળ પ જે હે
સરી પાસના કાખના વૃત્તિએ-મારો
પ્રાપ્તો તરસો જ છે' રિવાર આખે

દૃ પ્રતીક સોવના નદી પળુ કરવા
અને મળે તો બળતપુના લક્ષ્મી નેરા
નીકળ્યા હતો પળુ મને તરત ઉપના
વિચારે બે પકિત રુકરી

છવન નગેતોર તરસ મારે માણ
કપર તપતો કળ પ છાયો પાછી પીએ

કુ તા મુખ્યત્વે અન્ની-કારસી
ધારીના હદોમા લખુ છ ત્યા જની
કરિતાના કલ્પમા ક્યા મારો રિવાર
ગોડરાઈ મયારે મેળા દે દુહા યા એ
ખતેમા કે બેના મિથ મા પડેલી જ
વાર એ કડી કેમ ગોડરાઈ ગઈ' આ
અગાઉ મે કી એ કલ્પમા લખ્યુ
જ ન હતુ જે પ્રમાણે મને અરુધાળી
અનુશૂનિ ઘડ હતી તે જ રીતે અભિ
વ્યક્તિ પથુ અણધારી જ ઘઈ

મે કપેના કોઈ શિષ્ટ કે મને
પોતાને ત્રિપ એના હદમા વ્યક્તિ ક્યા
માગતા રિવારને રાખના પ્રયત્ન કર્યો
હોત તો તે જર ન હનાઈ જાત. એમ
અને લાગે છે

પડતો પડછાયો પથુ ધણો કાવ્ય-
ચેરક છે

ઉપરનાથી એક બુદ્ધે અનુભવ
પથુ પડના પડછવાનો જ છે

મારા ધરની ઓરડીમા સતના
સચરે મેડે દતો દીવો સળગી ચૂક્યો
હતો માનવે સરસાધુના જે સાધનો

જાબા કર્યા છે—એમાના કેટલાય તેને જકડી રાખતી જેલની દિવાલો જેવાં બની ગયાં છે, તેના વિચારમાં દુઃહતો. માથે એક અધૂરી ગઝલનો છંદલય મનમાં યુજતો હતો. ત્યાં મેં મારા પડછાયાને બીંત પર મારા કરતાં પણ ઊંચે ચડેલો જોયો !

મને વિચાર આવ્યો : માણસ કહેતાં તેનો આત્મા, મારી પેઠે જ અત્યારે નીચે છે, અને માણસના પડછાયા જેવી તેની વાસના, કામના, વૃત્તિઓ તેનાથી પણ ઊંચે છે !

માણસની વાસના આ જગતમાં વધારેમા વધારે સમય, અને વધુમાં વધુ સારી રીતે જીવવાની છે—પણ એ જીવન શારીરિક, સ્થૂળ જીવન છે,—એટલે એ પોતે શરીર હણાય નહીં એ મઠિ અનેક પ્રકારનાં રક્ષણના સાધનો જાના કરે છે, અને સાધનોની દિવાલો વચ્ચે કેહીની માફક જીવે છે આમ તે પોતે આત્મા જ મીન પર સ્થી જાત જાતની વાસના, આદિ-પંડના પડછાયાને પોતાના કરતાં ઊંચે ચડાવે છે. એવો વિચાર મને આવ્યો અને એક ગઝલ કડી સુરી—

માનવે જ્ઞાણને નામે બાંધે પણ ઊંચો ચલે,
લાય પરનો એનો પડછાયા કડી અઢરથલે !

‘ એંય પડેલો ’ એટલે પરાજિત, એ પ્રગળિતને સાણસે સરક્ષણની લાયસામાં વિજેતાનું પદ આપ્યું—ઊંચે

ચડાવ્યો !—આત્માને કુંડે પાડ્યો.

આ બીજી કડી, જે કાવ્ય પ્રકાશના મસ્કાર વર્ણોથી માત્ર ચિત્ત પર દદ થયેલા છે અને તેનો લય પણ રચના કાળે મારા મનમાં યુજતો હતો, તેથી. તે પર પરામાં જ એટલાઈ ગઈ. કે મા મેં કશો આકારનો આપદ રાખ્યો ન હતો. સભવ છે કે બીજી ધારીના જાહેના સરકાર મારા નિતમાં વધારે દદ હોત તો તેમાંના કોઈક જાનમાં એ અનુજૂતિ અભિવ્યક્ત થઈ હોત.

પણ જગતનાં તોલ માપનાં કાટલાં ઘણીવાર જરી જ રીતે સજ્જનને જોયે છે. આ કાવ્ય પ્રકાશ ઉચ્ચ છે, શિષ્ટ છે, પેયો સામાન્ય છે, માખ્ય છે, આપું કંઈક નહીં થઈ ગયેલું છે. એમાં નહીં કરેલા માપ કોઈ વાર સામાન્ય કૃતિો અસામાન્ય કે અલિસામાન્ય ટેરની દે છે,

સૌન્દર્ય—હિન્દુઓમાં પરીક્ષકોએ દેહ-અવયવોનાં અરુક ચોક્કસ માપ નક્કી કરી રાખ્યાં હોય છે. નિહુંધમાં એ માપો ધ્યાનમાં લેવાય છે અને ન પ્રભાણે પદિહ્વામ બાવેર પણ દરવામાં કરવામાં આવે છે

પણ સાચું સૌન્દર્ય તો અનેક ગુણ-ગુણમાં માપ-આકારમાં પણ વિતમે છે. અને માનવ આક્રી મયોદા હોય ખરી ? મયોદામા યુગલેલું સૌન્દર્ય સાચું સૌન્દર્ય હોય તોયે તે સૌન્દર્ય સગરત નથી, સૌન્દર્યનો એક બાગ

સુવર્ણ ૨૫ ૭ અન મોન્ડ
 દેનો એક આગ જલુ છ તેમ

સુરેખ ધાની ૧ શરીર નયન રમ્ય
 ૧ પાડ પ્રેમ પ્રેમે કમળેક દલિત
 તનિએ એ શુભ ૧ શુભ ૧૩૫ સૌખ્ય
 ખુદ સાગે ૬ આયર જ મો નદી
 ૫૫ કાલુ મગાલુ, કાદી શરીરે જરાઉ
 નહીં ૫૫ તાણે ૧૧ તીર જેવો બેના
 શરીર-આકારનો મેળ નહી, ૫૫
 નયનરમ્ય મને !

પણ અ તો થઈ ગાલ સૌન્દર્ય
 ૬ આ-નાયપયની પાત, આત્માન
 સૌન્દર્ય તો વળી હલુ જ છ અને
 તે જ તો લક છે તેના માપન ૩ તો
 વળી જુદા જ છે એ કેમ જૂનીએ ?
 વિજ્ઞાન-યુગમાં બધા છેત્રોમાં
 પ્રયોગો થાય છે

હવે અખતરા શરીરની ગુલામની
 અનેક દલો ઉગાડવામાં આવે છે.
 કેમ એ ખૂબ મોટું શુભ ૧. ઉગાડ્ય
 રાય તો તે તેની જવાબે કરી પચુ
 હું માત્ર ૫ ૨ ૧૬ ગુનામ જોઈને ખુશ
 ન થઈ જાઉં કાઠા રૂદા એમાં ન
 દોષ તો પણ ગુનામની સુરખિ, મુરખી
 અને કુમાર-એ બધુ મોટા શુભ ૧૫૫
 ૧૫૫ ૧૫૫ દોષ તો જરાઈ થાઉં અને
 પ્રયોગકાંતી પોતે થા ૧૬, મારે આગ

૧૫ બેનો હાડ ઉગા વાના થમ કુ
 ૫૫ પેત ગુનામ તેના મગા કુખો
 ખોદને માલુ ને કાઠા વિનાનુ થયુ
 દોષ નાનો આયુ શુભ ૧૫ ૫૫ ૧૫ ૧૫
 ૭ મને થાય

સુરખિ સુખી કુમાર અન માગ
 વિન ૩ ગુનામ ૫ પ્રાગર્સિદ્ધિ છે
 સૌન્દર્ય સિદ્ધિ નથી મૌન્દર્ય પરાજય
 એનો મોક કુ ન કરુ તા મારો
 આત્મા મે ખોઈ નાખ્યા દોષો તેને
 અવના વિજ્ઞાનની જગમાં સન ૩ નો દુરી

વિજ્ઞાન-યુગમાં અખતરા એ ધાય જ
 પણ વિજ્ઞાન વિરેપની સિદ્ધિ માટે છે
 જે ૨૫ ૭ તન ખાઈ નાખના માટે નથી
 આ મૂળ તેલુ જુનાય તો અજ્ઞાન-યુગ
 જ ૧૫૫ છે એમ જાણુ શુભ

મગ લક્ષ્મી તા ખના જટલુ
 આટલ છે-સનાતન સૌન્દર્યની જટ
 હીય આખી થઈ હોય જોટથી પહુ
 સુઝ દોષ તેને કાયમ રાખી મલત
 નિકસતી રાખી ૨ વર્ન-સૌનીના બધા
 જ દુલ સરકારો ચિત્તપર પરાક્ષય
 પડના દેના સાચી અનુજીત પોતાની
 મોઝ અભિવ્યક્તિનુ માધ્યમ મોધી
 હોય પણ તે માઝ કે અવેશ્ય તે તે
 સજી સાચી સૌન્દર્ય-સિદ્ધિ જ
 કહેશે

એવો વ રાહી હોય છે, જે ખિરતરામદી,
 સામાન સાથે છે તપેટી નફર મુદા !
 અમુલ "શાલ"

બાપુ એક વાર લંડન ગયા ત્યારનો આ પ્રસંગ છે.

બાપુ બ્રિટિશ હાઇમ પેલેસથી પાછા ફરતા હતા. સાથે એક મહારાજ હતો. બાપુએ તો કપડામાં ટૂંકી ધોતી અને એક પહેડી શરીરે વીઢેલી - એટલુ જ હતું. જ્યારે ગજ સાહેબના કપડાનો કાશો કંઈ જોડ જ હતો. હરિયાન વાસ જ હતા. અને કીમતી ગાંભુ પથો મારે વિનાના. બંનેનાં કપડા વચ્ચે ભારે વિનંધાભામ એક, અર્થાત્ નના ગળદોમા ભારતનો 'નાગો ફકીર' હતો તો બીજો શલ્કગાંધુ પૂનથુ !

બાપુના આછા કપડાની ગજ સાહેબ અને બાપુ સાથે ચાલતા એક સાર્થ એ દીકા કરી.

બાપુનો વિનાદી સ્વસ્થાવ તરત ઝળકી ઊઠ્યો. 'ભાઈ, હું આજ કપડા ઠચાથી પહેડું ? મારા ભાગનાં કપડા તો રાજમાહેબે પહેર્યા છે ! તેથી જ તો હું આવા લેનાશમા છું !'

બાપુનો વિનોદ સાંભળી સાથેના ભાઈએ હસી પડ્યા. દીકા કરનાર ભાઈ ખુંખું થઈ અડધે રાત્રસાહેબ ઊભેલા પડી ગયા.

એક મહારાજ કપડાં શીવડાવવા દરજી પાસે ગયા.

મહારાજને જોઈ તેમનાં માનમાં દરજી તરત ઉભો થઈ ગયો. અને આવકાર આપ્યો.

'જો ભાઈ -' મહારાજએ કહ્યું - 'કંડીના દિવસો' છે મારે કુટુંબ માટે ગરમ બંડીઓ શીવ ઠાવવી છે'

'સંતે નામદાવ. હું શીવી આપીશ.' દરજીએ કહ્યું.

'જુઓ, આ રહ્યું તે માટેનું કાપડ.' એમ કહીને મહારાજને ગરમ કાપડનો એક વીટો ધર્યો.

દરજીએ વીટો હાથમાં લઈ ગડી ઉઠવી કાપડ જોયું તો તે આશ્ચર્યમાં પડી ગયો. કેમ કે, તે એક જૂની, અરી ગયેલી સાલ હતી.

'મહારાજ ! આ તો બની શકતું છે અને કયાક કયાક અરી પણ ગયેલી છે !'

'બરાબર છે. પણ બંડી એ માશી જ બનાવવાની છે !'

દરજી તો દંગ થઈ ગયો ! આવડા શ્રીમંત મહારાજ અને જૂની સાલમાફી જ દી બનાવવાની વાત કરે છે ! - તે વિચારમાં પડી ગયો.

દરજીને વિચામા પડી ગયેલો
જોઈ મહારાજાએ કહ્યું 'એમા શું
વિચારમા પડી ગયો ? આ સાલ
માથી જ બહાર બનાવવાની છે ।'
દરજીએ શાલ લઈ લીધી
મહારાજા પાછા આવ્યા.

બંડી તૈયાર થઈને આવી ત્યારે
મહારાજાએ કુટુંબના માણસોને
પહેરવા આપી

'અમે ગજ કુટુંબના માણસો
મામે આવી બંડીઓ પહેરીએ ?
પહેરીએ તો હોકો હાથે નહીં ?'
કુટુંબીઓએ ના આડવા કહ્યું

'કોઈ હાથે એટલે શું આવા
કપડા ન પહેરાય ? માણમે કરક
સરથી રહેવું જોઈએ' મહારા
જાએ કહ્યું

પર કોઈએ ગરમ બંડીઓ
ન પહેરી

મહારાજાએ એ બંડીઓ
વાગદારતી હેઠીને ફાડી

લકઝીની અપાર મહેર પાતાના
પર વસતી હોવા દળા સાહાર્થ
અને કનસરનો પોતાના વર્તનથી
મુદ્દર બોધ પાડ આ પનાર મહારાજા
ને કચ્છના મહારાવર્ય એ ગારજી

— નથી !

કોણ મતાનારો બીજામાં આપને ખેતો નથી ?
આપનામાં હું હવે જુઝ ભાતતે ભેતો નથી
જમીય માંને આકૂક નીડમાં પહેચી ભય છે
તેથી હવે હું આ જમતના ગામ્પર રાતો નથી

એટલી ખાશા ઉરમાથી બાલે આછી થતી,
આમુને માતી મણીને માળ હું પ્રેતો નથી
એમ તો આતંદ છે અકસોસ હો તો આદશે
કે જવાબમાં ને બેડે છુ તે બંકમાં ભેતો નથી

મંજુનીયુ' ધરતી પર બેનારને રેખાય છે
આગના બેનારને મન ભેડે એ હોતો નથી

આ કપ બેનાની જમતનું જવારથી દિષ્ટિ મળી
ત્યારથી ભાણું જમતથી હું જુદો નહોતો, નથી

જયન્ત પાડે

મહિલાઆગ્રમ, વર્ષ ૧૮ જુન ૧૯૩૮
હું શિક્ષણને રાષ્ટ્રનિર્માણના અતેક
માધનોમાંનું એક સાધન સમજું છું.

રાષ્ટ્રનિર્માણ માટે રહેલો દારૂ નથી
થતું. એને માટે અનેક પ્રકારની
સંસ્થાઓ છે, જેમ કે, (૧) મંદિર અને
મસ્જિદ, (૨) રાજનૈતિક સંસ્થાઓ,
ઈત્યાદિ.

આપણે વર્તમાન શિક્ષણ-પ્રધાન
વંખાડીએ છીએ, છતાં પણ કાયોન્વિત
કૃતિએ છીએ. એવું એટલા માટે થાય
છે કે એ આપણી કેટલીક મદદરા-
હાસાઓ તથા આવશ્યકતાઓ પૂરી
કરે છે.

આપણી નિંદા મનોમાલિન્ય-
પ્રેરિત ન હોવી જોઈએ.

વર્તમાન શિક્ષણ પ્રથા એક વિશેષ
મબ્યતા માટે છે.

નવી શિક્ષણ-યોજના પણ એક
વિશેષ સંબંધના માટે છે.

એ જ મબ્યતાઓ વચ્ચેનું અંતર
નિઃપેદ છે.

વર્તમાન શિક્ષણ-પ્રધાની સમ્યતા
'લક્ષ્યોક'-સમ્યતા છે. મારા ખ્યાલ
પ્રમાણે છેલ્લા એક દહાસ વર્ષોમાં રાજ્ય
તરફથી 'લક્ષ્યોક' સિવાય અન્ય કેશનિ
માટે પણ કંઈક કરવાનો પ્રયત્ન કર-
વામાં આવ્યો નથી.

એ શિક્ષણ-પ્રધાના લક્ષ્યો છે—

[૧] તર્કશક્તિની વ્યવસ્થાની વૃદ્ધિ,
અને [૨] કલ્પનાહીનતા.

એ જને હાસ્યમાં ધણા દિવસો
સુધી ખૂબ ખીલ્યા-ફાલ્યાં. એનું પ્રદી
કરણ લેલો, નૈવાવિદ્યો, કલાકારો
આદિ દારૂ થતું હતું.

મિટીશનએ એને નવું રૂપ આપ્યું.
એવું જ મુન્સિમોએ કહ્યું હતું. એમણે
'લક્ષ્યોક'ના ધર્મ પ્રચલિત જ્યાં
જેમ કે—એન્જિનિયરો, ખેતી, ઈત્યાદિ
એમાં એમને નફાતા પણ મળી. એ
પણ એવી ધારણાઓના આધારે જ
વામાં આવ્યું કે બધા માણસો સરખા
નથી. એમનામાંનાં કેટલાકનો હક
વધારે છે. એ લોકો એ અંતરને જરૂરી
માનતા હતા. એ વિગેદને કાયમ
રાખવા માટે દમન થા હિંસા જરૂરી છે.
એમનો વિચાર છે કે 'સમાજ પર
સબ્બંડનો પ્રયોગ નિર્ભયતાથી થવો
જોઈએ.'

એ પ્રધાનો ઉપયોગ સૌને માટે
એકસરખો ન થયો. જે હાસ્ય સમ્યતાને
નિર્વાહ કરી શકે એમને માટે જ એ છે.
એટલે વધા યોજનાની જરૂર બીજી થઈ
બીજી સમ્યતા 'સંત-સમ્યતા'
છે. એ જેમાં અસુગી એકે નથી. એક
સંતોતી છે, બીજી લાંબોની.

'સંત-સમ્યતા' યુજોની સમ્યતા
છે. એમાં વિરોધાધિકારોને કંઈ સ્થાન

નથી એ અંગિ માની સન્નતા પણ છે
 સ -સંભળના' માટે કુ સ ની
 જરૂર છે 'સ ત-નજના' માટે શ્રમની
 મ ત-નજના 'મા કુરસદને શકાની
 નજરે દેવામા આરે છે

સ ત-નજના 'મા કુરસદને દ
 અત્યુ (૧) શેડી (૨) સમગ્રવા (૩) ના
 ક્રીશકાની નથી એમા માનવ-કિત્તી
 માધ્યમાની જરૂર છે મનોવિગ્નાના
 હિમામે પગિશ્રમ ખરસ છે આપમે
 રિખો લઈકે નિચારે ક સને છે કે
 મુ આ મનોવિગ્નાન બગમગ ળી જ
 પગિશ્રમ અભિજાપ માનસ યક ન
 માધ્યમા (૧) જરૂર છે

૫ તા ક્રીશ પરિશ્રમ એક જાલ
 મર્ષિય વસ્તુ છે

આપણ સુદિનિતિ પરિશ્રમ કરતા
 મુદ્ધિયુક્ત પગિશ્રમનુ મ વ વધારે
 આપણે છીએ

આપણે દરેક પ્રમ ના પગિશ્રમ
 નાકે આપણી આત્મા પેલ બરીશુ

પરતુ કુ નર શમિનકુન જરૂરી
 નથી છે પરતુ જલપિ નિ રમાણ
 હવેના નિદમ અને સ કોચ પ્રમાણે
 નરસદને આ દોરો જોઈએ બીજા
 મમમા મૂથા ને રકિને માયરી નેરી
 (૧) સંખ્યા પરિશ્રમ (૨) નીલ
 બીજા મમમા મૂથા નુ

પગિશ્રમ (૧) તપસા જરૂરી
 પગિશ્રમની જરૂર છે

નઈ તાલીમ

નરી યાજના માત્ર એક યુગી
 પદ્ધતિ જ નહીં બ કે એ ના તરવા
 ન ગઈ કર છે એ એક મૂનિ પગ્યા
 ધાર તમે છે જેની તાત્કાલિકતા આ છે
 (૧) સુખ (૨) પગિશ્રમ
 (૩) અહિસા

જે આપણ નરી યાજના મા તા
 હા એ ન ન / કોને એ / મનોવિગ્ના
 નના આધાર પર શિષ્ય આપણુ પડ
 જાપ તમા ૦ / કોન દેશમાં તનુ

રિષ્ટ આપણમા બાવે ૭ અસા ૦
 રિષ્ટાત માટે વિન્સ મિરમા કે
 જામનીત મમા કરી લી ૫ તુ
 આત જમન ૧ યદુ એ ન્ય ૦૫
 રાખતીનુ શિષ્ય આપણ મા આરે
 જ તમે કચ્છના દો કે તમા ૧ બાળકો
 ચોક્કા જ ત તમારે એમને મુદ્ધનુ
 સિદ્ધાંત આપણુ પડે જા કિન્ને ન
 અજાત અનુપર આપણે આપ આપણ
 કોન એવુ જ રિક્ષ આપીએ છીએ
 જા આપણ અમત તાનન કચ્છીઅ
 ક્રીએ જો તમે આ તાલ કે બાળકોમા
 મુહાના નિકાસ થાવ પગિશ્રમની દેવ
 પક અને અહિસા પ્રત્ય સક્રિય બનુ
 રાજ ઉત્પન્ન ચાસ-તા તમારે હિપના
 સિદ્ધિની આપણે શિષ્ય આપણ
 પડે

જો તમે એ મનોવિગ્નાનનો રીકા
 ક્રી છે ત તમે બાળકોને ઈ નિદમ

અને સમાજશાસ્ત્ર એત અનુકુળ
વા શિો સલગા [તિ શીખવો એમા
મનુષ્યમાનો માટે એમ સેવાને માટે
અનુગા ઉત્પત કરા એમને દિમા
કરતા હતા કરતા ન શીખવો આખરુ
તમે એ રીતે શીખવો કે જેથી બાળ
કેમા મરતા અથવા લય ઉત્પન્ન ન
થાય

એનાથી કિનદુ એમ મ્હી શકાય
છે કે બાળક માનવ નિતિના યુગ
નિ નુ પ્રતિનિધિ હોન છે એટલા
માટે એરે એવુ જ શિક્ષણ આપન
જેમ ૧ ૮ આમ થના નોનિશાનમા
બધમેસનુ હોય

(૨) પાછના તમામ દમ હજાર
વર્ષા અથવા એનાથા પણ વધાર સજન
જનનમા મનુષ્યગતિમા પ્રાપ્તનાનિચાર
કરતા ખાસ વધારે પરિવર્તન થયુ
નથી ઉછ એ પોતાના દસ હજાર વર્ષ
પહેલાના યુગવો નિતિનિધિજીવીજી

() આપજે અદિસાનુ પાનન
કરતા આના હીએ પા એને જાણ્યા
મમત્યા નિના

() આપહામા અદિસા નિ
જાણ્યાન જાનનાઓ છે આપજો વધા
એમ્પીજા માટે લગી જઈએ છીએ
જે આપજો જ્ઞાન આપીએ તો અદિ
સાની રીત નિરતારમાં અદ્યુ મ્હી
શખીએ એમ છીએ

હતા પણ આપજો જે બાળકોને

પરિચરને જરૂરી અને સન્માન પર્ણ
નજી વતનાનુ શીખવરા આજ્ઞા
હોઈએ તો જનઆપજોએનામા મળેતો
વિમસ કરના આજ્ઞા હાલ અ હા
અને જન આપજો અગિય [૧] કિપ્ર
આપના માગના હાલ એ તો આપજો
ઉત્પાદક ઉદ્યોગા મારફત શિક્ષણ આપ
વાનો માર્ગ રજીમાર કે ના જ પડ

ઉત્પાદક ઉદ્યોગા મા મહાયક કેટ
વાતા ઉદ્યોગો પણ આવી જાય છે
લગીકુ મગ પણ ઉત્પાદક હાય । છ
જે સમાજ સામુદિક રૂપે રહેતો હોયતા
લગીનુ કામ જરૂરી છે મોજન તૈયા
મ પુ વાસપુ માજવા-એ પણ ઉત્પા
દક ઉદ્યોગ છે એ વિદ્યાળ ક્ષેત્રમા
ઉત્પાદક ઉદ્યોગ અમામય ગિમરનો
એમ લાગે તો જોઈએ મા નિમા
પ્રમાણે આ શિક્ષણ નિ મૌલિક મ્હા
છે જે આપજો એની જાણ હોય તો
એનો નમન્યવ કરવો એ આપજો પોત
સમજ જઈશુ

આપજો ઉદ્યોગ અર્જન ગણિત
શીખવવ જાઈએ એ તત્ત્વ [મધ્ય
પરિશ્રમ અદિસા] નરમથન કે ના
માટે ઈતિ । સર્થી બાળકોના મનમા
એ જાનનાજીહલારી જોઈએ કે માન
વર્જનિને આ ની એ એનુ કર્તવ્ય હ
જૂગાથી એને જાણ થવી જોઈએ કે
માનવજાતિ કેવી રીતે એમ મુદ્દમ
પ્રમાણે રહી છે

[જો સી — મગ મન ત]

એક અવેનન રમજૂમિ-સ રચાની પ્રતિષ્ઠાને સમયથી સમજાવવા પડેલી હતી કેટલાક સમયથી નાજાને અભાવે તેઓ નરો પ્રોગ કર્યો ન હતો મૂળ તો માટેના અર્થ માટેના નાજાની જોગવાઈ ન હતી અને કોઈ ખાસ પ્રમગ નેસતો આવ્યો એટલે કંઈ પ્રવૃત્તિ ન હતી

૪ સાદ ખૂન જ બોલે પડનાવી કેટલાય ગામોમાં પાક નિષ્ફળ ગયો હતો અને ટોનારો આનંદ થો ખેલ મનુષ્યોમાં જૂખમરાની સ્થિતિ આવી ગઈ હતી કેટલાકો નડકના શહેરોમાં કમ રાધતા ટીકાગી ગયા પણ જોયો નામના મલ્લા જઈ ન શક્યા એવા જોની સ્થિતિ મ મીર હતી બાજાઓમાં તપાળો માનના તંગના મરકાર પણ મગવગી અને નાજાના પગના ભગવા પાગી પણ તે નીને રોટસે પ્રશે પાગી શહે નહીં એ કેપીતુ છે

શહેરોમાં રોકડનાગી થયા હોય્યા પણ ખાસ રકમ સરાની ન હતી ત્યા કોઈના મનમાં તુકો કે રોટો કે રાહત-૬૩ માટે નાટક કરીએ તે સાગી રકમ ભેગી થાય અને મન્યા મ સ્થાના સંચય સકતે વાન ફની મ ચાલક રો તોથા જ હતા

નાટકપ્રચારની તોથાગી થના લાગી

લાગતાવળગતા એમાં ભારે દરની પ્રિક્રિયો શુભાશરમી વેસાના નાગી આ તો 'દવાધર્મ'નું કામ છે નાટક તા નિમિત્ત છે

૫ ગરભાને એક થિયટર પણ મળી ગયું નાટક પ્રયોગ મજાવામાં રીક સફળતા મળી પણ ખર્ચનો હિમાન નાદ કરતા ખાન ખાનક નડી નડી નાટકસંસ્થાએ જરૂરી નાની બીજા લોકો લાદવાને મદને વેચાની જ ન લીધી હતી

ફાગાની રકમ વધારના માટે ખીટ નાટક નાખવાનું યુદ્ધ ફરી દિક્રિટો ખપારાઈ ખીજા પ્રયાગ થયો હતા ખાસ મોડી રકમ ન થતા ત્રીજી નાટક થઈ અને એક દરે સાગી રકમ ભેગી થઈ અને હાથમાં મમાવા છપાયા કે કપારી સંસ્થાએ નાટક કરીને આટની કમ દુકાળ મહાન સાગામાં આપા

મહિનાઓના વિભા પછા ફરી અલિનયકના તાજા થ હતો આગુ નાગુ પણ એ અસ્થા મેના ટી મરી આવી ને જુના જવા આવેની અસ્થા ફરી હાથના પાને ચમકી

કેટલાકાએ જાહેરમાં નાટક મ સ્થાને નિરહાની, કેટલાકે ખાનગીમાં ગામડામાં દુકાળ હતો તોકો

જૂએ ગરના હના એમની વાજ લાગવા
શહેરમાં તમારો કર્યો, લોકોએ પૈસા
આપ્યા ને તોળીઓ પાડી લોકો કદર-
દાન માનિત થયા, દયાળુઓ પણ
કહેવાયા!

અને ખાસ તો દર નાઈટ ૧૦૧
રૂપિયા આપીને ખાસ વજમાન થયા

વેદનાની વાણ

★

પુણ્યમાં ધબકી રહેલો માણુ છું,
રમ-પુણ્યમાં સદા રમમાણુ છું.

અવનવા રંગોત્તમું રહેકાણુ છું,
નિંદગી છું, છવતું રમમાણુ છું

આમ જો કે, ધંધળું ઓમાણુ છું,
કિન્તુ મનિલતું અસહ્ય પાણુ છું.

માંચલો મળલખ ખલને છે ભર્યો,
હું નથી ખાલી, ખુશીની ખાણુ છું

હાય મેયો લાગવા હાથ નથી,
ખારદશક છું, હું આરસખાણુ છું.

પાંગર છે પુણ્ય વેડે ૫૨૫કો,
એ બગીચાનો ખમરતો માણુ છું.

પાપને પણ પુણ્યમાં પલટી દોઃ
પોત છું એક પનોતું પાણુ છું.

ગેબમાં ગોતો મને, કે ગેબના
લાયથી છટકી ગયેલું બાણુ છું.

કોઈ પરખદો ન 'ધાયલ' જેખરો!
વેદનાની વેદનાની વાણુ છું.

અમૃત 'ધાયલ'

તેમને કુવદાર પટેળોને હસેન મોટે દુખાણ
વિશે એ ગળેશે ગેઝ પરથી કહેવાનો
મોઠો મળ્યો. તેની હળિ, પણ પડી
અને એકાદ હાથમાં તે હપાઈ પણ
ખરી. તેની પામે જ બૂખમનથી મરી
ગયેલા એક ગામડિયાની હળિ ખાન,
હપાઈ હતી

★

રનેહ અને સેવા

★

વૈરાગ્યની પરિણતિ આપ્યા-
રિમકતામાં ન થાય તો તે વ્યક્તિ-
વાદ અને અતલપણાતું ૨૫ ધારણ
કે છે એનો ચોટો ખ્યાલ આપ્યો-
મમાં વસેલી અનેક વ્યક્તિઓનાં
છવનમાંથી મળે છે. એમને બીજાં
લોકો સેવાનાં સાધન હોય છે,
અથવા તો શોતાની સાધના
માટેનાં છવતાં આગર હોય છે.

અહીં એક નમૂનો જોવા મળ્યો.
એક વ્યક્તિ બીમારની સેવા કરવા
આવી. સેવા કરતાં આશય નહોતો.
રોગીને એ સેવા શાલવા લાગી,
રોગી ત્રાસી ગયો. એને સેવક તરફ
તિરસ્કાર આવ્યો. આમ છતાં પેલી
વ્યક્તિનો સેવાયદ્દો થાકુ ન રહ્યો

રનેહ એ છવનનું તત્ત્વ છે, મત્ત્વ
છે. ઉપાનન છવનના એ નથી. રને-
હની કૃત્રી સેવા નથી રહે. પણ
સેવા એ રનેહની જનેતા હોય એવું
ન પણ બને જે સેવાની પરિણતિ
અને પરિસ્થિતિ રનેહમાં નથી
થતી તે સેવા, સેવા નથી

નાદા ધર્મોદિદારી

પ્રગટેલાં પ્રકાશનો

નવજીવન પ્રેસ દિલ્હી-અમદાવાદ

બાપુના પત્રો-મહિમ્મહેન
પટેલને : સ મહિમ્મહેન પટેલ, મ
નરા રૂપિયો

ગાંધી સાહિત્યમા, બાપુના પત્રોનું
પ્રથમ અગત્યનું સ્થાન છે

આ નાનકડાં પત્ર મહાદેવ મર
દારશીના સુપ્રીમ કુ મહિમ્મહેન પટેલ
પર બાપુએ લખેલા પત્રો આપવામાં
આયા છે

દરમિયાન પત્રો ટૂંકા છે એમાં
પણ એક વાતનું અને બાળકોતેથી
ગમન પિતાની હાથ તરી આવે છે

મહિમ્મહેન કુવારા મેડાનો નિશ્ચય
કરતો તે રિપોર્ટ નાપુનો પણ મો પત્ર
અને મહિમ્મહેન ના જવાબ એ આ સમ
સત્તા હીધ અને અગત્યના પત્રો છે

બા- 17 લા નેમા પત્ર બાપુના
નિયામ-મૌકિયો નહીં નહીં મળી જ
આવે છે કેટલાકનો આસ્વાદ લઈએ-

આ મહિવાસ એનું નામ કે જે
નિરાગમ સમર પત્ર અચળ રહે સત્ય
અને નિષ્ઠા સામા મ રો વિશ્વાસ હોય તો
" અગ્નિ સમરે જન તે પ્રાપ્ત "

ન પાસ થકુ એક તે વિષયમાં
પાર મેકલ થકુ નાપ સ લનાર વિધા
મૌકા રૂપી વાર નિરામ ચ થ છે એમ
ઉ બાપુ હે ય અદવા એની ન રતને કરી
પર હે. થ તે ન નિરામ વાચ અજ્ય મીને

સારું તો નિષ્કળતા અં રિશિવ મમનનુ
મુખવસર છે

બાબા રોન પરમેશ્વર જેમ પૂજ્ય
ઉ નવ કળ કુ મ નિષ્કળ બાગરી તપો
ફોટ વસ્તુ નિષ્ક મહાનિધી કરેલી
આપણે મયલના હાથી છીએ કળ ના
નહી

નવા કરત ન બાગર પશુ રંગી
સ વચન નો વ્યા સીર્ષા લેવી જોઈ ન
નાથપુરે અમુક દય પ્રાપ્તિએ છીએ
પણ તેથી જોલક કરકુ ન મિતની બહાર
થાય છે સ રી દવન સાદ એ ગાળ કેળવવ
જેવા છે અ હ સ્થાન કુલ આન કરના
ઉવટે હિ સા કરવા ન આ થાય છે એક ન
શરીર નહીં પણ વિચારે વિચાર એ જ
જામનું મૂળ છે વિચાર અથો ના કે થ
મધુ જ

સંકળ વાચ એક ના વરાજ કીયા
કોય ત્રે પે ન પવે એ વૈર ન્ય સામા

થમ્મતુ સુવર સાતાને માટે ન
નાથરતુ જો થકુ નિ મિત કાગનાર મેવકા
રહે તાતની પરીખ રદ્દ મદ અને ન નાપાસ
થો થમ્મતુ સુવર સમુધી થમાન કાળકથી
કન જ નહીં ન ત નવરત કાને તેરકુ
આપી પે ત જે સ્થર નાનું મધુ ને
વાપરે તે હામ થલ તેમ કરવ ની હિ મન
ન થ થે તે હેવકે થપને સ રુ એ કપરક કે
નવરો કપરક રાખીને એક મા એક ૧૯૦
વાર તે તો કુશ્મા પેલ કરી જ દેવુ જોઈ એ

દીર્ઘકાળના આચરણે એકાએક
ઘોળા પડી ન્ય જોમ આનવાને કારણ નથી

ધાણે બોલું છે પણ તેની છબી મારી
નથી આ સાહિત્ય તો દરેક યરના
નોઠો પામે જતુ જોઈએ ને માટે તે
સરવુ ટોચ તેમ સુધક ટોચ એ પણ
જરૂરી છે સર્વ સેના સઘના હિન્દી
પ્રકાશનો એન ઉદ્ધારણ છે

મર્યોદય અને ભૂદાન યજ્ઞ
લે બ્રમનભારી ગણેતા મૂ ૧૫ નવા
પૈમા

ભૂદાન-વૃત્તિ ત્રિજે દ્વે કમા રપજ
ખ્યાન આપતી પુત્રિ મની બીજી
આદિતિ

વેપારીઓને ટહેલુ નિનોનાથ
અનુ સુનીભા પૈમા મૂ ૧૦ નવા પૈમા
ગાધી છે એ ધારીકોને સપતિના
સાન દેરદી થનાનો આદેશ આપી હતા
એ ગાધી વિચારને વેપારીઓની એક
સલામા પુ નિનોનાથ અ સિસ્તા થી
સમજાવી નતમાન પરિસ્થિતિમાં
તેઓ સામે જૂ ન પ્રવૃત્તિમાં અ મક પ
થનાની ટહેલ નાખી હતી ત નવચળનો
શુજશતી અનુરા

સ્નેહુન્દી પિંડા વિમનાતા
મૂ ૦૧ નવા પૈમા

આ પુસ્તિકામાં જૂ ન દીપ આ
ભૂદાન વિચાર પર પ્રકાશ પાડતો નેખ
છે યજ્ઞ દીપિકા આ સામ્યરા અને
મામ્યયોગ પર પ્રકાશ પાડતા શુવના
તમે અખ્યાસ કરાવતા મુત્રા મક
ચક્ષો છ એ દીપિકામાં કાલિથી

માટીને 'હવે તો અ જ અક ઝ બના'
સુનીના તેનીમ વિપયા ખનના દાદા
ધર્માવિધારીના દ્વે કમા ધણુ મી જતા
મનેહ વિચારે છે

અકીષ્ટ પ્રકાશનો

અહા. દેવ હાલારા મો ૬
પ્રાપ્તિસ્થાન મેગર મેવલ એન્ડ સન્સ
રાજકોમ મૂ ૧૦ વિપયા

અહા'ની કવિતા સરળ પ્રાસાદિક
અને પ્રનાદી છે મગન નવલોમા કવિને
અખૂર અહા છ એવો પ થો ઘણી
મનિતામાં સબળાય છે એટલે સમકતુ
અહા' નામ સાર્થ છે

અહા'ની કવિતા ગીના આન
નથી તેમ વર્તમાન કવિતાના અવનન
ન્યાગે અને રેશનોથી ખણુ દૂર છે
અની તરી આવતી નિપત્તા અન્ધાર
છ નોકનિયતા કે નવી કવિતાના માર્
હતના મ ૧૦ સાદે ૫ મ મિનાનના
ખ્યાને કવિ અ કથુ લખ્યુ નથી સામા
ન્યપણે નતરકે કા વમઅકમા સબળાન
આછા થે ૧ શુમારગાનનો અહા'મ
૦ હાન ૮ આમ છતા અહા'ના કાન્ય
નિવ ૧ મર્ચાદિત નારી ૫૦ નિવિધ ૬
માગર-કાકે વમના આ કવિ અ
કેટલીક મુદ્દા આગર મનિતા આપી ૧
તે ઉત્તરેખનીવ છ

૭ નનની વિવિધ બાજુને વિવિધ
કગતા કે નાક કાન્યા પચુ માચુરા
અરખા ૧ ૦

મગધમા ૮ દોષદન્વને ચંચરચ
 યનાએ એકરખી મહાજ માળી
 મકાય એવી છે

એકદરે થી મેરાની કવિતાનો
 -સ 'શાન છે મરુખ્યને ગાના પશુ
 મરિંસ યમ વળાવે છે, એમની કાન્ય
 સંતા જાણે મયમના જે મહાએ
 વસ્ત્રો પેરે છે

આખા સંભાન્ય વિવચક થી
 વિચ્છ્રસાદ ત્રિવેદીએ હમણા હમ
 હસકાન કાવ્યરેડો, તપામી કનુ છે
 કે 'આજના મરિને જાણે કરામ અદા
 ગ્લી નથી' ત્યારે એવી 'અદા'નો પડો
 પાડે આ કાન્યન્યત્ર એ દષ્ટિએ
 નોંધપાત્ર છે

આમૈય હસમુખ મદીનાવા
 પ્ર પ્રગતિ સાહિત્યમંદિર સુ ન મ
 અની રખિયા

દક્ષિણ ગુજરાતના આક્રિયોન્મુખ
 નવકવિના કાન્ય-સંગ્રહને આરકારના
 આલેશ યાય છે

૧. આમૈયની કવિતા એવાર અપ
 વાગે નાદ કન્ટા હોદા રૂઢ કવિતા છે ગી
 ત માનના મોજા તેા દીઁ એકાન ગાન
 નગરીયે ના સમઠ વચિન છે એ
 જિના દાન પ્રગીના કાન્યસમઠો જેલ
 નોધનીય લાગે છે

ચિ તન પ્રધાન કવિનાના સારા
 સરકારો કવિએ ત્રી વા લખે છે, પણ
 એમની મન રિયતિ ચિતકની હમે તોષે
 વે દમે, હાન તેક એક મુર્ચ્ચ દષ્ટની

જણાય છે

નગમને આનનાની કે ગૂડને ઉકે
 લનાની વાકુળતા ના જિસામા આ
 કવિ પામે કાન્ય લખાતી નથી. ન
 તેા આસપાસની ધર આગળેની ને
 જીગતા નનમા મળી જતા સહજ
 અનુભવોને ચે કાન્યમા મૂચી લે હ

કવિતાઆ કવિ પામે સામે ચાવીને
 આવી છે કવિગીતના ગથા રૂપ એવો
 પ્રયત્ન મન્યામા તેા દેખાનો નથી

નાની રચના જેટલી જ લાખી રચ
 નાએ કવિને સહજ જણાય છે અને
 તેથી રચનાઆ આ સમઠમા વિકસિ
 ઠે પણ તેા વિસ્તાર પદાદે પડે
 લાખ્યા કરે છે બધી વીગતો કે બધા
 વિચારો બ્યક્ત કરેા જરૂરી જ હોય
 એવુ નથી બે ચાર મંજો રેખાકોનોથી
 પણ નિજ ચિત્ત દોરી સકાય ખડુ
 નાદી રચના સામે વિચ્છન્ન મુ અય
 સ્થાન ગેવુ જ હોય છે

મુક્તક જેવી રચનામા જરૂરી લાન
 વથી કવિએ સરળ ચમત્ક્રિત સાધી
 છે એટલે અત્રી સકિત આ કવિમા
 જા પણ લાખી રચનાએમા તેા ઉપ
 યોગ તે દાખતા જખાવ છે

આમૈયે બર્ષ હમમુખ મદીવા
 માના અવિખ્ય મારેસરી જન્માવે છે
 જીવન ન્યુનરસમૂદ થયુ જમે તેમ
 તેમ દષ્ટિવિકાસ સાથે તેમની કવિતા
 પણ મુલ્ય-સૌન્દર્ય સમૂદ થતી જરી
 એવી અપેક્ષા રાખીએ

તે તો વખત લેવજ તથી સખના ક્ય નહી
 નિ રા મના ન થઈ એ મયલમાં રિ રિલ પા
 ન થઈએ અને પરિણામ વિધ નિ શ મ અન
 નિશ્ચિત નહીએ આજીવીતાની અનાસતિ
 સે મયે છેકરાના મા બાપ દોસનો

દાતા કરીને બેસી જાય અને હતામુલિલે જ
 બાવા એ જ નાય રાજ તેમ કે ઈ નહી મદે
 જે ઈશ્વરના જે ત તા દરના
 સ પોગ મરી સકે હ, દલથી હ ના નથી

ગાધી છનો નિનોક મ

૧૨ ભાગ મવન મૂ ૬૫ નના પેમા
 ધારા બાપુના રાગમેને નુપ
 રિચિત, સ પાદકે આ નાનકડી એપ
 ડીમા આપેના બાપુના ડેટ નાય નિનોક
 પ્રસ ગાથી પાગ પરિચિત છ જ કેમકે
 તે પ્યારા બાપુમા અગાઉ જપાઈ ગયા
 છે નિનોક એ મહાપ્રકૃપા ા પ્રતિભાનુ
 એક સુદર પામુ દોષ છ આ પ્રુગ્નિ
 કામાના એરી પ્રસ ગા ના કોલન
 આનદ આપે એના છે ત નાથ વિગન
 એની બાપની નિનોકશક્તિના પા
 પરિચય મ પડે

બાપુની છાયામાં લ મળાન

તમિલ અનુ મરિભાઈ જ સ્માઈ
 મ અદી રૂપિયા

બાપુના નક્ષત્ર મ ડ ગિમા અનેક
 વિભાન નેપકો હતા તમાના શ્રી
 મહાદેવલાકને બાદક તા એક સાધા છુ
 ભણેના એકનિધ આશ્રમનાગી શ્રી
 મળાન તમિલે લખેલુ આ પુસ્તક બાપુ
 રિજેના અમરણ સ્પદિત્યમા બહુ અગ્ર
 ત્યનુ છે એ ૧ જ નહી આપુના અન્ય

આશ્રમનાગીઓ અને ખાન લે વધ
 આશ્રમની આપના અને વિમસન
 દરમ્યાન થયેલા વિવિધ પ્રેરે ા કાર્તી
 પગ મહારવના વીગતો આપે હ

બાપુ આશ્રમ અને આશ્રમનના
 મુ અગત્ય આપના હતા એ વધિએ
 પા આ પુસ્તક વાચી જવા નુ છ

નિનોમાછ અને રવ મશહરા ા
 આદિ નિમ તિથી માડી વધાની ગાર
 છામી સવા સુધી અનેક વ્યક્તિને
 આમા અમરણ અને પ્રસ મ ગયે છનત
 પરિચય મગે છે એ આ પુસ્તકની
 વિશિષ્ટતા છ

આશ્રમગુરુન અને ગાધીનન
 ન પ્રત્યેની બાપુની દૃષ્ટિ અને નિષા
 આ પુસ્તક શ્રેયઃગીતિમા કઈ જાન છ
 બાપુના અનેક પત્રો પણુમરાયાક
 આ પુસ્તક ખૂબ વ આપુ ભાઈએ
 દિલ્લી આટલિમા અપાયેની કે
 નીક હમિઓ ગુ માર્યા માડી નાપી
 હ ન રીક નથી થયુ

બાપુડાક્ષી મત્યાગ્રાદનો ઈતિ
 વ્હાસઃ ને મહાદેવ ઇન્દિરાઈ દેવાઈ
 મ અદી રૂપિયા

૧૪ લડતે મરદારની અને મ વા
 પ્રદની અ ત્ય શક્તિને જગતને પરિચય
 કરા હો તે મારણનીના સત્યાગ્રહના
 નસિક નવન અને ગ્રે મ નિજાનના
 નગીતા પુનમનુ પુનમુદ્દતુ

ગીતા રમી (ગીનાનુ રામાજ્ઞરાના
 વ મમમાદેમ કાનેવકર ન ના

રૂપિયા સુધારેની ખીજ આગતિ
 સ્ત્રી-રૂપ મરદિશ પે કિં ૧૨વાન
 ધ ૨ શરવાળા મૂ એક રૂપિયો
 મરદિશ અને દ પતિવ્રત નિરે
 માનવેવર્ત દિટિએ આપા એ
 મિદ્ધિ તકે નખેલા વિતાનાત્મક
 નિમ્નદેના સમદનુ પુનર્મુદ્ધ

ગુલશાલ વિદ્યાના કમદાવાદ
 મહામાત્યવરેતુપ લાનુ સાહિ
 ય મરણ તથા સરકૂત સારિ-
 ત્યમાતેનો ફાળો ૧૨ ૫. એકીવાન
 જ સારેસરા મૂ ૭ રૂપિયા

ગુજરાતના કલિદાસના રમિ-
 બબામુખાને આ પુસ્તક પિર ૧ ઉપ
 યાગી નીન રે

વિદ્વાન પેખકે પુસ્તકને તપુ
 નિલાગત વહેથી નાખ્યું છે પ્રથમ
 પ્રાચીનરમિ પુના રિપય પૂર્ની
 પાશ્વરૂપિક આપી છે ખીજે નિલાગ
 મહામાત્યવરેતુપાનકને એના સાહિત્ય
 મ પદા ર છે પ્રજેબ સૌન્ને સમૂત
 માહિત્યમા આપેલા ફાળ વિરુ છે

ગૈનસાહિત્ય જન મધ્યપત્યનિમે
 ન્યાત્મિક જ આ પુસ્તકમા મીગી
 માનિની મને હ

ગાધીજીની દક્ષિણ આફ્રિ
 માની લાગત ભાગ ર જો તેવા
 કરનાર ચકુનાન જાણીદાર ૬૧૫ મૂ
 ખાગ આના

મ પીજી અક મલ્યામગી કેપે જે

જમિ પર જગત મામે પ્રગટ થયા તેનો
 નિમને ઈલિદાસ આપવાના લેખકના
 પ્રનિધ ૧ ચાનનુ આમુદ્ધજ ગાવી
 દવનના અબ્યાસુએ માટે આ તાનકડી
 નાપડી કડીળ ધ માહિતિ અક મધ
 પ્રાપ્ત મરી આવે છે

પેખકે ૨૦૦૬ રિ મે ૨૦૦૬ જ કલ્પુ
 છે આ પુસ્તક ૭૬ નિદામ હ
 અમા અક પડી એક અનેના બનાવો
 માકગી નેનાનો ૧૨૧ છે તા અ
 મધામા ગાર્થજ સજ મ અવરૂપ દેખાવ
 છે વ તના આત્મા અ લના અટન
 એકનકગી કેક કક અગત નજલ
 નોધતા ન મારી જાનવ કી રકે ના
 નથી

ચરૂ મઠકશન-વરોદકે

ભૂદનગ ગા ૧૫૬ બીજા
 નિરોના સ નિર્મણ દેશપાટે અનુ
 મુનિલાઈ પૈલ ન અક રૂપિયા

૫ વિનાળાદ જુદાન યાત્રામા
 ફળા ફળા રથએ અથે નોકો સમક
 બના અને ખીદ સમર્યામા અમે
 પોતાનુ ચિતન વાણી દારા મકે છે
 હેલના પાય વર્ષના ગાગાના એવા
 અનેક પ્રવચનોમાથી જુદાન અને સર્વો
 દવ દષ્ટિને આગૂન પરિચય આપતા
 નિરિધ વચનો આ સમદમા સ કવિત
 કરવામા આવે છે એમા અનેક ૩ મો
 ચર્ચા છે તેનુ વાચન પ્રેરક નીવડા
 જમે પાનાના આ પુસ્તકનુ મૂલ્ય

સંસ્કૃતિ-માનવી પુરુષાર્થના નિર્ણય

વિધાતાની તરફથી આપણને જે જે મળે છે :
તે છે આપણી પ્રકૃતિ; એ જ આપણી કાન્તી મૂળી
છે. પૃથ્વીના પેટાળમાંથી જે અનિર્ણય કદાચ મળે
છે, સમુદ્રમાંથી જે સમૃદ્ધિ આપણે પામીએ છીએ,
પૃથ્વીની સપાટી પર જે ચનરપતિ જોઈએ છે અને
એના પર જે પશુ-પંખી જીવે છે-એ બધું આપણી
પ્રાકૃતિક પૂજા છે, વિધાતાની દેન છે.

એટલું જ નહીં, આપણા શરીરમાં જે પ્રગટ
અથવા શુદ્ધ શક્તિઓ મળે છે, જે વાસનાઓ
અને ભાવનાઓ આપણા હૃદયમાં સ્થાવાસ્થિક
પમાય છે-એ બધું આપણી પ્રકૃતિ જ છે.

આટલી બધી દેન મળવા પછી આપણે પોતાનું
સ્વાસ્થ્ય, સામર્થ્ય, સમૃદ્ધિ અને સંતોષને માટે
એ પ્રકૃતિમાં જે જે પક્ષ પરિવર્તન કરીએ છીએ,
એને નવું રૂપ આપીએ છીએ તે બધું છે-આપણી
મંદકૃતિ.

પ્રકૃતિ વિધાતાની-દેન છે; સંસ્કૃતિ ઉં મનુ
ષ્યના પુરુષાર્થનું પરિણામ. પેટી-દર-પેટી મનુષ્ય
એ સંસ્કૃતિનો અગ્રહ અને વિકાસ કરી શકે છે.
કદી કદી એને જગાડી નાખે છે અથવા એના નાશ
કરે છે. એ હોય છે વિકૃતિ. માનવી પુરુષાર્થનું
સર્વમેષ્ટ કૃત્ય છે મંદકૃતિ. —મંગળ પ્રભાત

ક્રમ

પૃષ્ઠ

૧ ગાંધીવાક્યસુધા સાધા-તરકતી દે. વા. ગો.	૧
૨ સત્યાગ્રહી જીવનદર્શન સાતિભાઈ દેસાઈ	૪
૩ જ્ઞાનદેવ-ચિન્તનિકા વિનોબાજી	૬
૪ ખેર સાહેબ	જ. ૮
૫ જ્ઞાન અને શક્તિ	અ. ૧૩
૬ હજરત અલીનાં વચન-મૌઝિનકો કબીરનાથ શાહ	૧૪
૭ હિંદને સામાન મીવાના આજા	૧૫
૮ શપથ હસિત ખૂચ	૧૬
૯ મુનજી અને આદો રતિવાય-અનિલ	૨૦
૧૦ અનંત તંત્ર ગુરુદયાન મશિક	૨૫
૧૧ આચારીનાં વાનો વિમળા પટેલ	૨૬
૧૨ કૂચ સુવાસ બદલે ? રતિવાય-અનિલ	૨૬
૧૩ આત્મા સ્વરૂપ	૩૦
૧૪ નિરૂત્તિ રતિવાય-અનિલ	૩૩
૧૫ પ્રજ્ઞાન જયન્તી પાઠક	૩૪
૧૬ શો બોધ લેશે ? કાકી કાનેનકર	૩૭
૧૭ રાષ્ટ્રીયતા અને આંતરરાષ્ટ્રીયતા ગુરુદયાન મશિક	૩૯

ખારિવાખ

[ઉદ્દરેદાત્મનાત્માનમ]

૧૧-૧૧

[૧૨-માર્ચ-એપ્રિલ-૧૯૫૮]

અંક-૨

ગાંધીવાક્યસુધા

ભાષાન્તરકાર: દેસાઈ વાલજી ગોવિન્દજી

‘અણુગોળાના આ યુગમાં શુદ્ધ અહિંસા એ એક જ શક્તિ છે જે હિંસાની આઘાતીમાત્રનો પરાબલ કરી શકે.’

‘આપણા ગવર્નરને ૫,૫૦૦ અનુયોગ્ય માસિક પગાર મળે છે. પણ એના માસિક કરભરતોને વર્ષે સરેરાશ રૂ.૭૫ ફા.ની જ આવક છે. એટલે આ નોકરની આવક ચેકની કરતાં ૨૦x૧૨x૪=૯૦ગણી ઘટ્ટ’ (દે. વા.).

‘અમેરિકામાં ગવર્નરનો પગાર નાગરિકની સરેરાશ આવક કરતાં વીસગણાથી વધારે નથી’ (હાકુરદાસ બંગ).

‘ન્યૂઝીલેન્ડમાં મોટામાં મોટો પગાર દૂકામાં દૂકા કરતાં આશરે પાંચગણો છે’ (ડી. એન. ખુરેડી).

‘મોટા પગાર, અને સરકાર એના નોકરોને વધુમાં વધુ તથા ઓછામાં પગાર આપે છે તેમાં રહેલી બારે વિષમતા વિશે એણે કહ્યું છે તેને ટેકા આપતાં મને લેશમાત્ર શંકા નથી.’-ગાંધીજી

‘માડુ’ ચાલે તો હું દેશ બહારથી અનાજનો એક ઢાણો ન વેચાતો લઉં. મને ૬૬ વિધાસ છે કે આજ પણ દેશમાં પૂરું અન્ન છે.’

‘યુનિવર્સિટી સ્થાપવા પૈસા પૂરા પાડવા તે લોકતંત્રી રાજ્યનું ઠામ નથી. લોકોને એનું પ્રયોજન હોય તો તે પોતે જ પૈસા આપે.’

‘માણસની પ્રગતિમાં એક એવી જાંની જૂમિકા આવે છે કે તે પરી તેને પોતાના વિચાર પ્રકટ કરવા ચે પડતા નથી; બાહ્યકાર્યથી તે દયા વવાની તો વાતજ કેવી? માત્ર વિચારજ કાર્ય કરે છે, કેમ કે તેમાં એવું બળ આવી વાય છે.’

‘આપણી માણસજાતની આજ સ્થિતિ નથી કે નિદોષે દોષિતના વતિ કુખ સહન કરવું? અને એમ છે તેજ ઠીક છે. નિદોષ કુખ વેઠે છે તેથી જગત વધારે સમૃદ્ધ તથા શુભ બને છે.’

‘તે (એનો પ્રેમ) નિઃસ્વાર્થ હોત, તો જીવનસગિનીના મરણથી એનું જીવન સમૃદ્ધ બન્યું હોત. કારણ, વિદેહ જ ગિનીના સમજીને પ્રતાપે લક્ષ્મીમતા પગ નીચે કચરાની માનવજાતિની મેવામાં એ વધારે તક્ષીન થયા હોત.’

‘માનસહિત તથા બહાદુરીથી મરવાની કલા હાથ કરવા સાડુ ભગવાનમાં જીવતી જાગતી શક્તિ ઉપસંત કોઈ ખાસ તાલીમની જરૂર નથી.’

‘શુદ્ધ હૃદયથી દોષ ભરેર રીતે કબૂલ કરીને માણસ પોતાનો મેલ ધુએ છે અને એ રીતે ફરીને દોષે ભરાતો બચી જાય છે.’

‘જે દોષો જનસેવા કરવા ઇચ્છે છે તેણે અપાર ધીરજ તથા સહિ જીવતા રાખવી જોઈએ બીજા ઉપર પોતાનો વિચાર ઠોકરી બેસાડવાનો પ્રયત્ન કદાપિ ન કરવો.’

‘ભલોઈ માત્ર ભવાઈથી જ પેદા થાય છે. પ્રેમથી પ્રેમ પેદા થાય છે વેર વાળવું હોય તો વેરીને ભગવાનના હાથમાં સોંપે એમાંજ માણસની શોભા છે.’

‘તમને ભગવાન વિના બીજું કોઈ નહીં બચાવી શકે. કોઈ એક માણસ બીજાને બચાવી ન શકે.’

‘મૃત્યુ પ્રાણિમાત્રને ભગવાને આપેલી ભેટ છે ... સદાચારને પ્રતાપેજ તે મદદ તથા સુંદર પથ બને છે.’

‘ટૂંકટૂંક તથા સામાનિક ખાતર આપણને જાગ્રત કરશે તેમાં મને જરાયે શંકા નથી.’

‘ભક્તની ભક્તિને લીધે મંદિર સાચું મંદિર બને છે. મંદિરમાં રહેલા દેવ ભક્તની ભક્તિના પડછાયા સમાન છે.’

‘પરદેશી સજ મયું, કોટલે પરદેશી કાપડ મંગાવાય એમ કેમ કહી શકાય? સ્વરાજ્યમાં તો એકઠી ખાદીને જ સ્થાન હોય.’ [દેશી મિલના કાપડને નહિ, પરદેશી મિલના કાપડને તો નહિ જ. છતાં સ્વાતંત્ર્યપ્રાપ્તિ પછી સૌ કરોડ રૂપિયાનું કાર્પેડ પરદેશથી આવ્યું છે.]

‘બધી સાળા નયા કોલેજોમાં આરોગ્યશાસ્ત્રનું શિક્ષણ ફરજિયાત હોવું જોઈએ.’

‘ખાદી દ્વારા સંચાને ઠેકાણે માણસની પ્રતિષ્ઠા કરવાનો, આજ બારે વિષમતા વતે’ ઈ તેને ઠેકાણે સર્વ પુરુષો તથા સ્ત્રીઓની સમાનતા સ્થાપવાનો, ઉદ્ભવ મૂકી મજૂરીના પરામર્શ કરે છે તેને બદલે મૂકીને મજૂરીના લાભમાં આણવાનો આપણે પ્રયત્ન હતો.’

‘આત્મપરીક્ષાથી માણસ ચડે છે, ને પરપરીક્ષાથી પડે છે.’

‘જેમ તેમ કરીને મૃત્યુથી બચવા સારું માણસ જીવે નથી. જેટલું જીવન ઉપર હોય છે એટલું જ અથવા એથી પણ વધારે હેતુ મૃત્યુ પર રાખવાનો એને આદેશ છે. મૃત્યુને યાત્રુ તો નહિ જ પણ મિત્ર ગણીએ તેટલે અંશે જ જીવન જીવવા યોગ્ય બને છે.’

‘શુભ કાર્યના અંતરમાં જ આશીર્વાદ સમાયેલા છે એનાથી જીવદું, ને જશુમ કામને બહારથી આશીર્વાદ મળે તો તે શાપરૂપ બનવા જોઈએ તથા બને છે’

૦

‘ધારા બાપુ’ના વાંચકોને—

હસ વર્ષમાં પડેલી જ વાત ‘ધારા બાપુ’ના ત્રણ માસનો અઠ પ્રેમની અનુભવી મુશીરીને કાગળે પ્રજ્ઞ કરી શક્યા નથી તે માટે વાચક મિત્રોની સાર્વિક હામા માનું છું. મહોબે નાર અંકે પૂરા આપવામાં આવશે.

નવા વર્ષથી ‘ધારા બાપુ’નું ૪૯ વધુ વાચન આપણની દૃષ્ટિએ ફર આ છે તે વિશે વાચકોના વિવિધ અભિપ્રાયો મળ્યા છે. તે પરથી આવતા નજીબી ‘ધારા બાપુ’ મૂળ કદમાં જ પ્રગટ થશે. ‘ધારા બાપુ’માં જેમને વાચકો પૂર્વે રમ લઈ પોતાનું અંતર અનુભવ્યું તે સૌના અમે આજારી દીધે. ‘ધારા બાપુ’ અમે અવિખે જગ એવો જ રસ શાવમ રહે એ જ વહા અને આશા.

—પ્રકાશક

[ગાંધીવિચારદર્શનને અવલોકી લેખમાળા ૫ લેખાંક ૩ ને]

ગાંધીજીના વિચારદર્શનનો વિષય વિચાર કરીએ તે પહેલાં દર્શન પોતે વસ્તુતઃ શું છે. તેનો સ્પષ્ટ ખ્યાલ કરી એનો આવશ્યક છે. દર્શન વિષેના વિચાર સ્પષ્ટ કરવાથી સત્યાગ્રહી જીવન-દર્શન સમજવું સહેલું બને એમ છે.

વ્યક્તિ સમષ્ટિને લાભદાયી:- વસ્તુતઃ દર્શન ખૂબજ મહત્વનો વિષય છે. એ જ્ઞાનમાત્રનો સાર છે, ન વનીત છે. જીવનશું છે, હયાતી માત્ર શોને લીધે છે, શોને અર્થ છે, એવા મહત્વના સવાલોની ચર્ચા કરી તેને અંગે માર્ગદર્શન કરનાર દર્શનમાં તો જીવનનું શાષ્ટ્રપણ સમાયેલું છે. આમ છતાં આજે એનું મૂલ્યાંકન થતું જ છે. તેમાં કોરોના પછી વિચારના જોવા છે. એને અર્થ જોઈતી મહેનત, શાન્તિ, બીયટ, ધીરજ અને મનોશક્તિ સામાન્યતા આ ૨ કુલ્લો હોય છે. આજનો જમાનો ઉતાવળ, ધમાલ અને મધામણનો છે. એટલે જરૂરી કુરસદના અભાવ વિશે ફરિયાદ કરવામાં આવે છે. બીજી બાજુ જીવનનો સારૂપ આ વિષય કેવળ તર્કની સરાણે ચડી ગયો કે જેથી તે જીવંત રહેવાને બદલે તે તાર્કિક બનવા પામ્યો. વારંતરમાં આ વિષય કેવળ વિચારકને જ નહીં પણ સમાજને તેમ જ વ્યક્તિને ખૂબજ લાભદાયી છે. તે રસાળ પાડી બની શકે એમ છે કારણ, માનવ-જીવનના કુટ પ્રશ્નોનો ઉકેલ એની સહા-

યથી જ સારી રીતે ઉઠી શકાય એમ છે.

વિજ્ઞાનોનો સમન્વય:-દર્શન કેવળ તર્કનો વિષય છે એ ખાયાતી જુલને સુધારી જોઈએ. તે ફક્ત પંડિતોનો જ વિષય છે એ જમ અંગેવા પડે. તેને જીવન સાથે ખાસ નિસ્ખલ નથી એ શંકાને દૂર કરી રહેશે. જીવનને વિભાગતઃ જોવાની મનોજ્ઞતિ ત્યાગી જોઈશે. વિજ્ઞાનની જોમ દર્શન સર્વ વિષયોને સ્પર્શનારું છે. એટલે તો એને વિજ્ઞાનનું વિજ્ઞાન પણ કહેવામાં આવે છે. આ કારણે દર્શનને જ્ઞાન માત્રનાં સંધાનન અને બધાં જ્ઞાન વિજ્ઞાનોના સમન્વય તરફ ઝોળખવામાં આવ્યું છે.

મૂળ અને વિકાસ:-જ્ઞાનમાત્રની શોધનું મૂળ છે એશ્વર્ય કે જિજ્ઞાસા. માણસમાત્રમાં એશ્વર્ય અને જિજ્ઞાસા હોય છે. એ બંધારે તીવ્ર બને, એકાગ્રિત બને અને પશ્ચતિસર તેનો ઉપયોગ થાય ત્યારે તેમાંથી દર્શન આકાર લેવા માટે છે. આ કારણે માણસ માત્ર એક વા બીજી રીતે એકત્રિત અંશે શિલ્પી છે જ એમ કહેવામાં અતિશયોક્તિ નથી.

માણસની જિજ્ઞાસાભરી તપાસ ચંબીર બને ત્યારે પોતા મુગ્ધી શિલ્પી તેને મળી જ રહે છે અને તેને આધારે જ તેનું જીવનકાર્ય આગળ ચાલે છે. મૂલતઃ દર્શન છે પણ શું? દર્શન એટલે જીવન અંગેની સ્પષ્ટ વિચારણા. અહીં વિચારણા શબ્દ મુખ્ય છે. વિચારણા

વિના દર્શન અસંભવિત છે વિચાર
 રહેજ માયુસ માયુસ બને છે અને
 તેના વડેજ તે દર્શન રચી શકે છે
 પરંતુ દર્શન માટેની વિચારણા નિશ્ચિત
 પ્રકારની હોવી જોઈએ તેથી કો જેમ્સ
 ફિલમૂડીની તકન સરળ સાગી વ્યાખ્યા
 આપે છે ફિલમૂડી એટલે સ્પષ્ટ રીતે
 વિચારણા કરનારો અસાધારણ સતત
 પ્રયત્ન કરના પ્રયત્ન સફળ કરના માટે
 વિદ્યાન ધી પદ્ધતિ આ અખત્યાર કરી
 માનવ મંત્રણા માનવ પ્રયત્નોના ક્ષેત્રોમાં
 તેનો ઉપયોગ કરે તે રહ્યો અને એમ
 કરના પ્રયાસ ફિલમૂડીના તરફ રાજ
 વિષયમાંથી મળી શકે પરંતુ તે મેળવના
 યોગ્ય વ્યક્તિ જોઈએ એવી વ્યક્તિમાં
 વિદ્યાન અને કોઈ દષ્ટિ ઉપસાન તેની
 પાસે જીવનનો સમૃદ્ધ અનુભવ અને
 જ્ઞાન જોઈએ

આ સારું વૈજ્ઞાનિક પદ્ધતિ પણ
 જોઈએ પૃથક્કરણ મરોજન, તટસ્થતા
 તથા જે વૈજ્ઞાનિક પદ્ધતિના સક્ષણ છે
 તે ફિલમૂડીમાં પણ જોઈએજ વિદ્યાન
 તો એક વિષય પૂરતું મર્યાદિત ક્ષેત્ર છે
 જ્યારે ફિલમૂડી તો જીવન અને અસ્તિત્વ
 સમખેત્રે આરંભે છે આ દષ્ટિએ હર્બર્ટ
 સ્પેન્સરની ફિલમૂડી વિષયક વ્યાખ્યા
 યમ્મી ઉપયોગી લાગે છે તે કહે છે કે
 ફિલમૂડી તો પૂર્ણતઃ સમન્વિત જ્ઞાન
 છે અને તેની સરખામ ધીએ વિદ્યાન તો
 અશન સમન્વિત જ્ઞાન છે

વિદ્યાનનું વર્ચસ્વ ન્ધ્યુ આજ
 તો આવગી ગિયતિ એના મગે છે વિ

જ્ઞાન અર્વાચીન માણસને મન સર્વસ્વ
 બની ગયું છે અતિ વૈજ્ઞાનિકતા આ
 જમાનાનું મોગામોહુ ધેનુ (Fad)
 છે આ વૈજ્ઞાનિકતાને કાણે જડનાકની
 મોતીના વધી છે અને પાર્થિવતા
 પૂજારા લાગી છે આ કારણેજ ફિલમૂડી
 પણ અવગણના પામના લાગી છે અને
 સામાન્ય તે ઉપેક્ષાને પાત્ર થઈ છે

ફિલમૂડીનું આયક તરત-પર
 વસ્તુત વિદ્યાનને એ એક મોગ મર્યાદા
 છે વિદ્યાન સાધ કરતું કરતું એવી જગ્યા
 એ જગ્યાએ અડકે છે હતાયવી આ જગ્યાને
 વ્યવહાર યતા નથી તેની મોતી એના
 અનુમાન પર આધારીતે જાહેર છે કે જેને
 ફક્ત દર્શનજ પૂરો ટેકો આપી શકે
 શી રિચર્ડ એગ વિદ્યાનના આજના
 નજી અને શોરોની અર્થ કરતા એક
 મહત્વની બાબત જણાવે છે અણુવિષ
 યક ભૌતિક વિદ્યાનની તાજેતરની
 શોધો મનાવે છે કે અણુની અકરની
 સક્રિય ગતિનું મચાપન કેમકે ગણથી
 પર એવા તત્ત્વ પર અવલમિત છે

ખુશીની વાત છે કે ઉચ્ચ વિદ્યાન
 હવે અજાનના સીમકાએને સ્પર્શવા
 લાગ્યું છે આખાવ વિષય પાછળ જે
 મૂઢ તરત છે તેને તો એ શોધી શકે એમ
 નથી કારણ કે તે એવું ક્ષેત્ર નથી પરંતુ
 એ પરમ મૂઢ તરત તરફ પ્રસારે તો એ
 કરતું થયું છે તેથી આર્ગિસ્ટાઇન જેવા
 મહાન વૈજ્ઞાનિક કહે છે કે પરમનિમૂઢ
 તરત જ આપણા માટે આદિમ વ્યક્તિ

[અનુચિત ૩૫મી પાને]

[૪૦]

હવે તને આપું જીવનશાસ્ત્ર મંદિર-
પમાં જતાવું છું :

પહેલી વાત એ ■ કે એક દાણને
માટે પણ ખાલી ન રહે.

શૂદ્ધ-મધ્યને નકામું મહત્ત્વ ન
આપ

નામ-રમણને મંકટપ પાટે રાખ
આત્મા અને મમતા ઊઠ,

ઈન્દ્રિયોને લાઠ ન લટાવ,

તીરથ, વત આદિ સાધન-માર્ગો
વિશે આકેશ રાખ;

ધ્યા, શમા, અને શાંતિને ભૂલ નહીં.

આવેલા અતિથિને હરિ જ ભણ
નિવૃત્તિના થતી એ જ શિખામણ છે

અને જ્ઞાનદેવ માટે એ મમાણ છે
નવું શાસ્ત્રોનું વલ્લભ અને શવું

મુખોનો માર એમાં મંચિત છે
હરિ પાકના આ બધા નહવારી

ભાવો હોવાને કાણે એ મમાધિ-
નજીવન જ બની ગયા ■

૧ જ્ઞાનદેવને મજાન મ અતમા
કુચિ છે

[૪૩]

નતોના મિલનથી જ્ઞાનદેવને સુખ,
પ્રેમ, આનંદ, સર્વ-એટલાં બધાં

ઉપજે છે કે એમાં એનો અલંકાર
ખતમ થઈ જાય છે

એને આસિંગ ન કર તી વખતે
પોતાના એ રક્ષણ બાહુઓ અધૂરા

પડે છે

અને મદદને માટે, હૃદયમાંથી, માને
દે, એ સૂક્ષ્મ બાહુ બીજા નિર્માણ

થાય છે

અર્થાત મ તેના મેળાપથી જીવના
જીવત્વનો વેાપ થાય છે

માની શે કે એને શત્રુભુજ ઈશ્વરની
પદવી જ મળી જાય છે

મલાનતા એથી વધીને કઈ કોઈ
શકે?

પરંતુ એમાં આશ્ચર્ય નથી,

કેમ કે આજના, કૃપાનંદાદાથી
જીવોને નિ જ પદની મારિત થશે

એવું વરદાન જ આપી શક્યું છે
ઈશ્વર મ તેને

[૪૪]

સતોના કોટો મલાન પૂર્વ-સુધુઓને
કારણે જ થાય છે

એમને મળવાનો જ્ઞાત હ મામાન્ય
નથી, કેમકે, ભવદુઃખ જ એથી નાના

પાયે છે

બધા મંજુ પો ન તેમા એક થઈ
જાય છે

એ નાચા અર્થમાં તીર્થંદ્રપ ■
કારણ, મનુષ્ય પરમેશ્વર એમાં

મજદ છે

જ્ઞાનદેવની ઉપમાઓ અધૂરી પડે છે
જેથી એ નંત-મમતનના સુખનું પડું

વર્જન કરી શકતા નથી

[૪૫]

ભગવદ-અક્ષા નાચો થાહો છે
એની મામે દોપોનું દોપું ન ન

સરીરે ભાગી નીકળે છે

અર્થાત રોષોતુ' અર્થાથ' ૨૧૩૫
ભક્તો મામે ખુદુ' જ રહે છે
અનાતદપમાં ઈશ્વરુ' મતત ચિત્ત
રહે છે

એટલા માટે શાંતિ અને ક્ષમા
ઉમેશાં એને માથે આપતી રહે છે
હરિ-નામ એતુ' હથિયાર.
ઈશ્વરથી અંકિત થઈને એના વૈભ-
વને વધારવેા એ જ એને શુભાર
અને વૈરાગ્ય એતુ બળ,
એટલા માટે વહારુએ એની મામે
દકતા નથી.
એકા એ નિશ્ચયી, વીર, ઈશ્વરને છતી
લે છે, એમાં આશ્ચર્ય શું ?

[૪૬]

માકરની શીશની પરખ એને
નાલકે જ કરી શકે છે

એ જ પ્રમાણે સાધુત્વની કસોટી
મતેા વિના કોણ કરી શકે ?
કસોટીમાં પૂરા પાડે કિતરેલા સન્
પુકુવેાની મંમતથી જ ભગવાન
મળે છે

અન્ય નાના કોઠેની સંગત સંસા-
રનાં બંધનેા વધારે
સરપુરુષ, સૂર્યબિબ સમાન દેવય -
પ્રકાશિત અને ઉજ્જવળ, મૌના
મકારા-વાતા.

પરંતુ તૌથી ઊંચે અને અલભ,
નિર્મળ અને નિર્લિપ્ત હોય છે

નિવૃત્તિનાથની જગતમા,
જાનદેવને આ અનુભવ થયો છે

[૪૭]

દમતો નિરંતર ફરનારો યાત્રાળુ છે
પાપોનો અમને ભય નથી, બચે
એ જ અમારાથી ડરે છે
સમતાની કાવડ લઈને અમે
ચાલીએ છીએ,
જે કાવડ નામાતૃતથી ઇલેાઇલ
અમને અવાંતર તપસ્યાની
જરૂર નથી
અમે કમ' કરીએ કે ન કરીએ,
એ પ્રકાર અમે લગવડ ને સોપી
દીધો છે !

એથી જ અમાશ દુાએની મમાળિત
થઈ છે

[૪૮]

તત સમામમની અપેક્ષા રાખ્યા
વિના કેવલ પ્રજ્વે ધોગાદિ સાધન
કરતાં જઈએ તો કઈને કઈવાકુ'
જ થશે

જાણીતુ છે કે ભાવ વિના ભગવાન
શુદ્ધ વિના સાક્ષારકાર
તપ વિના દેવની રૂપા,
અને પ્રેમ વિના કંથ્યાણની વાત -
ક્યાંથી મળે ?

એટલા માટે જાનદેવે તો પાણી
માંડ વાળી છે -

• વિના • મત્સંગ • તરણોપાય જ
નથી •

ધૂપવાતુ' (વચ્ચે આ કોઈ સુવારી કોઠ શુ
બોલિયુ ધબકે ધમણે ભેડુ' છતાં
ચામડાની બોલ શુ' નિખાળુ એ
પાણુતો એમાં ઉવા પૂરનાર હાથોમાં રહ્યો
રતલાલ-અનિવ

[૨૪. ખેરસાહેબને આપણે એક દસ ૨૭ પ્રુપુતરીકે ઐજાપીયી
ખીએ, પણ એક માણસાઈ થી બચા રચના ત્મક કાર્યકર તરીકે
પણ તેમને ઐજાપીયા જ રી છે-એવો એક પરિચય
એમના નિકટના સાથી કાર્યકર અલી* વટરચતાથી આપે છે.-સ]

૨

૧૯૩૭મા ડોઝમે ધારાસભામા
ભાગ લેરા ચૂંટણીઓમા ભાગ લીધો.
ઠેરઠેર ડોઝમે પક્ષ બહુમતિમા આવ્યો
હતો. એ બધામા ડોઝેસ પદનો નેતા
હોયુ થયો એ પ્રશ્ન ચર્ચાનો હતો. નેતાની
ચૂંટણી થઈ તે દિવસે ડોઝેસ હાઉસમા
ટેલિફોન કર્યા તો જવાબ મળ્યો
'બી. ઇ. ખેર.' એ નામ મહેળી જ
વાર મારા કાને પડ્યું. ત્યારે મને ખબર
નહી કે અધિષ્ઠે એમના નિકટ પરિ
ચયમા આવવાનો હ્દાયો મળવાનો છે.
તેઓ મુબર્કના વડા પ્રધાન થયા
તે પહેલાનો એક પ્રસંગ તેમને જ મોઢે
સાલજા હતો.

ખારની પૂર્વે આવેલી ચમડેવામેજી
વાડીને હવે 'ખેર વાડી' તરીકે જાણીતી
છે-મા પોતાના ટેટલાક સાથીદારો સાથે
શ્રી ખેર ત્યાં વર્ષોથી સમાજસેવાનુ કાર્ય
કરતા હતા. એક દિવસ તેમને ખબર
પડી કે વડી ગરકાવે નર જણાય છે.
એમણે તરત વાંદરાના પોલીસ સ્ટેશને
ખબર આપી અને જણાવ્યું કે જ્યા
સુધી તમે આવશો ત્યાં સુધી
હું આ જ જગ્યા પર હાજર રહીશ.

ઠે જ્યારે ખારવાએ ફરજ પાતો
પોલીસ ઈન્સ્પેક્ટર ધૂધવાતો આવીને
પૂછવા લાગ્યો : 'ક્યા દારૂ ગણાય છે?'

દારૂ ગણનાર તો કચારનેયે ભરી ફારીને
આવતો ચલેો હતો.

ખેરસાહેબે કહ્યું કે, 'તે તો ગયો
પણ મારી ફરિયાદ નોંધી લો.'

પોલીસ ઈન્સ્પેક્ટરે ફરિયાદ તો
નોંધી પણ પત્રી કર્યા પ્રગલાં બપોં નહી

એ બનાવ પડી હોઠ બે મહિને
ખેરસાહેબ મુબર્કના વડા પ્રધાન થયા
પ્રથમ દિવસે જ ખેરવાડીમા ફરિયાદ
નોંધાતી હતી તે કાગળિયા મંગાવ્યા
અને ફરજ બજાવવામા હસ્તર કગવા
માટે પેલા પોલીસ ઈન્સ્પેક્ટરને બર-
તણ કર્યો.

૧૯૪૧મા પ્રાતિક ધારાસભાઓની
ચૂંટણીઓ ચર્ચને પહેલા, દિવાળીના
દિવસોમા બાપુએ વર્ધાની બધા ડોઝેસ
કમિટીઓ પર પત્ર લખી સત્યાગ્રહની
શક્યતા ટેટવી છે તે જાણવા માંગેયુ.
મુમર્તની મીટીંગમા શ્રી ખેરસાહેબે
પ્રશ્ન પૂછનારાઓને એવો સરસ જવાબ
આપેલો કે ડોઝને કરાં શાંકો રેડી નહી.

એ પત્રને જવાબ પોસ્ટથી મોક
લવાનો ન હતો પણ મહારાષ્ટ્ર પ્રાતિક
સમિતિને પૂના હાથોહાથ પહોચાડવાનો
હતો. કેમકે, ડોઝેસના બધાચુ પ્રગાળે
તે સમયે હિપનાગ જિલ્લાનો સમાવેશ
મહારાષ્ટ્રમા થતો હતો જવાબ ટાઈપ

ધ્યો. તે પુના રવાના કરતા પહેલાં તે પર ખેરસાહેબની સહી લેવા મથો ત્યારે સહી લેના પહેલાં મને કશું-” ટાઈપ કરેલુ લખાણ મળ સાથે સરખાવી લેવું” નેર્ડ એ :

કેઈ સારું પુસ્તક કે લેખ મારા વાચનામાં આવતાં, તે હું ખેરસાહેબને તેની જાન કરતો. ચીનમાં નિરક્ષરતા નિવારણ માટે મથેલા પ્રયાસો વિશેનું એક ‘ઓપાનિયું’ એક મિત્ર પામેથી મને મળતા તે વાંચી મેં ‘ખેરસાહેબને આપ્યું. તે વાંચીને તેમણે આભારની લાગણી વ્યક્ત કરી. તે પછી મેં કેઈ ચોપડી માટે વિનંતિ કરી તો એમણે કશું કે, ‘આત્મજ્ઞાન વધે એવા પુસ્તકો જ વાંચવાનું’ જ મને વધારે પસંદ છે.’ એ પરથી એમની ૬૦મી વર્ષગાથ પ્રમો ‘જ્ઞાનયોગી ચંદુભાઈના પત્રો’ બેટ આપી જાણીતા અંગ્રેજ કવિ ટેની-સનના પોત, હેલમ ટેનીસને વિનોયા-જની જ્ઞાન પ્રવૃત્તિ પર લખેલી એક ચોપડી તેઓ ખૂબ રસપૂર્વક વાંચી ગયા હતા એટલું જ નહીં, એમાંથી કેટલાક અંગતપના ઉતારાઓ પશુ ટાંચી લીધા હતા.

પુસ્તકની જાનનામાં તેઓ ખામ નોકરી રાખતા. આવેલી ચોપડી વંચાઈ મેં તરત જાગણી આપી દેતા અથવા માગી લેવા કહેતા. તેઓ પેકેતે પશુ માર્ક કેઈ વાર અચૂક ચેકપડી વાંચતા આવતા. એમ મને થી ઈન્દુલાલ પાંચિની જીવનકથાના બે ભાગ

વાંચતા આપ્યા હતા.

ભારતના હર્ષ કમીશનર તરીકે ખેરસાહેબ ઈંગ્લાડમાં બે વર્ષ રહ્યા પોતાના પત્નીની તબિબત બગડતા તેઓ દેશમાં પાછા ફર્યા. શ્રીમતી ખેરને વધુ સારવાર માટે પૂતા ખસેડવાના હતા તેના બે દિવસ અમાઉ હુ તેમને મળવા ગયો ત્યારે ખેરસાહેબ કમ્પા ઉન્ડમાં આટા માગતા હતા. થોડી વારે બગવામાં ગયા અને અદરથી ધારા વીમાં રહેતા એક કુંભારનું સરનામું હર્ષ આવી મને આપતા કહે, ‘આ ભાઈને એની ન્યાતવાળાઓ ન્યાત બહાર મૂકવા તેવાર થયા છે. તો જઈને મંથી ખનર કાઢી આવો.’

કુંખીને દિવસે ધારાની ગંધ પેલા ભાઈને શોધી કાઢ્યા. અને લા ફકાન કરતા એક ભાઈની પાસેથી બધી વિગત જાણી હર્ષને ખેરસાહેબને જણાવી. મને વાત કરતા પહેલાં ખેર સાહેબે મુખર્ધ સરકારને એ ભાઈની બધી વીતક કથા લખી જણાવી હતી. અમાઉ પણ એક વાર એક દરિજાની અરજી પોતાના પુત્ર ને લખનાની મૂચના આપતા ખેરસાહેબને મેં જોયા હતા.

શક્ય એટલી બધી મારવાર કરવા છતાં શ્રીમતી ખેરનું અવસાન થયું. તે પછી ખેરસાહેબનું મન પોતે અમાઉ જ્યાં સામાજિક કાર્ય કરતા હતા તે ખેરવાદીના કામમાં વાળ્યું. સંસ્થા ફરી વ્યવસ્થિત કરી અને ખેરવાદી વેનદેર એમોર્સિપેશન રજિસ્ટર કરાવ્યું. ત્યાં

પરિશ્રમાત્મ્ય બધાંયુ. કામ કરનાર પ્રત્યેકને પૂરતાં અન્ન-વસ્ત્ર મળી રહેવાં નોઈ એ, એવી એમની કલ્પના હતી.

ખેરવાડીમાં દર રવિવારે સર્વ-ધર્મની પ્રાર્થના થાય. તે પછી કોઈ સંતના જીવન પર, કોઈ અધિકારી વકનાનું પ્રવચન થાય. મુખર્જીમાં હોય ત્યારે ખેરસાહેબ પોતે અચૂક હાજર રહે. છેલ્લે છેલ્લે તો મુલાકાતીઓને પણ ખેરવાડીએ આમંત્રતા.

ખેરસાહેબ દરરોજ કાંતના એમનું કતિછું સૂતર કું વણવા આપવા જતો. પહેલી વાર કાલબાદેવીના બંડારે સૂતર વણવા આપી આવ્યો. મુખર્જી સરકાર તરફથી વણકરીમાં મદદ મળે છે. ખાદી વણાઈને આવી ત્યારે કાલબાદેવીના બંડારમા વણકરી-મદદનાં ફોર્મ સીલી-કર્મા ન હતા. એટલે ફરી ધક્કો થયો. ખુદ ખેરસાહેબ પાસે ફોર્મ બરાબર તો ત્રીજા ધક્કો થાય એટલે મેં જ જરૂરી વિગતો બરી ફોર્મ બરી દીધું. એમ કરતાં વણકરી મદદની મળેલી રકમ એમણે ખેરવાડી એરોસિયેનમા જમા કરાવવા કહ્યું. મેં તેમ કહ્યું. મને કહ્યું કે મને ફોર્મ લાવી આપ્યું હોત તો હું જાતે ભરી આપત.

મે-ત્રણ વાર એમ મેં જ ધક્કો ટાળવા વણકરી-મદદનું ફોર્મ ભરી દીધું. તે પછી શાંતાકુમના બંડારે સૂતર વણવા આપવાનો પ્રસંગ આવ્યો. પોતાના ચોપડે ખેરસાહેબનું નામ રહે તે માટે બંડારવાળા બાઈએ ખે-

સાહેબ પાસે જ ફોર્મ બરાવવાનો આમ્રક રાખ્યો. હું ફોર્મ લઈને ખેર-સાહેબ પાસે પહોંચ્યો. ફોર્મની પડેલી લીંટી ખેરસાહેબે વાંચી : ‘હું નીચે સહી કરનાર આપને વિદિત કરું છું કે મુખર્જી સરકારની સ્વાવધંબી ખાદી વિચારઁણીમાં હું માનું છું અને એક વર્ષમાં સંપૂર્ણ ખાદીધારી થવાની આજ્ઞથી પ્રતિજ્ઞા કરું છું !’

મને કહે, ‘જ્યાં સુધી મુખર્જી સર-કારની યોજનાની નક્કસ વાંચું નહીં ત્યાં સુધી આના પર સહી કરવાની મારી તૈયારી નથી. હું એક સોલીસીટર છું.’ અને સહી ન કરી, વણકરીની મદદ મેળવવાનું છોડ્યું.

એમણે કતિલા સૂતરની છાંલી આંટી એ ની ખાદી તો એ મના અવસાન પછી વણાઈને આપી.

સૌથી પ્રથમ એમણે કતિલા સૂતરનો તાકો વણાઈને આવ્યો તે પછી એક દિવસ સાંજે તેમની સાથે મોઢરમાં પાછા ફરતાં મેં મુશ્કના કરી કે એમાંથી નાના સિદ્ધાઈ અને ઉમા મટે એકએક જોડ કપડાં કરાવ્યાં. એ બંને પણ સાથે જ હતાં. તે પર ખેરસાહેબે નાનકડું બાળણ આપ્યું. તેનો સાર એવો હતો કે શ્રીમતી ખેરને પણ તેઓએ કદી ખાદી માટે આગ્રહ કર્યો ન હતો. સિદ્ધાઈની તો ચામડી નાચુક છે એટલે એને તો ડાકટરની મલાતથી રેશમી કપડાં પહેરાવવાં પડે છે. વળી છોકરાં-ઓને ખાદી પહેરાવવાનું કામ તેમનાં

મા-બાબુ છે.

કેટલીયે વાર મેં જેર સાહેબને પોતાના પૌત્ર પૌત્રીઓ સાથે રમતા ને આનંદ કરતા જોયા છે. પણ એક રવિવારે એવું બન્યું કે એક નિરાશ્રિત બાઈને એવી પીત્તક સંભળાવના જેરવાડી બોલાવ્યો હતો તે બાઈ પોતાના કાગળો લઈ ને આવ્યા હતા. પણ તેમની દારી જોઈને તે દિવસે જેર સાહેબની સાથે આવેલો નાનો સિદ્ધાર્થ કરતો માર્ગો રહતો હતો. આ પરથી પેલા બાઈ પોતાની હકીકત જણાવ્યા સિવાય ચાંચ્યા જતા હતા. જેર સાહેબે તેઓને પાછા બોલાવ્યા અને સિદ્ધાર્થને એક બાબુએ મોકલીને પેના બાઈ ના બધા કાગળો જોયા અને પછી તેમને Legal Aid Society ની મદદ મેળવવાની સૂચના કરી

જેરવાડીમાં એક જૈન મુનિશ્રી મહાવીરના જીવન પર પ્રવચન કરવા આવ્યા હતા. તેઓને ખ્યાલિતે લઈને કુંબઈથી પણ કેટલાક જૈન બાઈ બહેનો આવ્યા હતા. મુનિશ્રીએ પોતાનું બાજુ ધ્રુવ ક્યું તે પછી જેર સાહેબને કંઈક બોલવા વિનંતિ કરી કે આ બાઈ બહેનો આપને સંભળવા આવ્યા છે. જેર સાહેબે જવાબ આપ્યો કે આપના બોલ્યા પછી બોલવું તો લાગતું નથી આમ છતાં જ્યારે મુનિશ્રીએ યજ્ઞ આચર્યો ત્યારે જેર સાહેબ પાંચ દસ મિનિટ બોલ્યા તો ખરા પછી છેવટે કહ્યું કે આપના પછી બોલવાનું

મને મોઝવણ મળતું નથી. આટલું બોલતા તેઓ એટલા બધા ગળગળા થઈ ગયા કે તેમની આંખમાં આંસુ આવ્યા.

મે ત્રણ વર્ષ પર જમશેદી નંદ-રાજની રમને દિવસે સવારે દશેક વાગ્યા પછી જેર સાહેબને ખાદમા એક અઢ વાડિયામાં ચુંદાના બનેના ત્રણ પ્રસંગોની વાત કરી. સોગમમાં રરતા ૫૦ સમી સાળે ખૂન થયું હતું; વડેની મવારે લડમીનગર હોવાના દૂધ કેન્દ્ર પરથી દૂધ લઈને પાડી કરતી એક બહેનના મળામાંથી કેટલાક બદમાસ સોનાની કડી જેવીને લઈ મયા હતા; અને એક ડાક્ટરના માથુસને હિપોટેરાઈઝ કરીને ખારથી દૂર લઈ જઈ ને મધ રાતે મુખર્ષીના રસ્તા પર છોડી દેવામાં આવ્યો. બધી વાત સાંભળ્યા પછી જેર સાહેબે સૂચના કરી કે આ વિષે ખારની રેમિડન્ટસ એસોસિએશન, કેમેસ કમિટી વિગેરે સરથાઓએ બેમા થઈ ને બહેરસમાં બોલાવવી જોઈ એ અને લોકમતની અસર સરકાર પર પડવાનો પ્રયત્ન કરવો જેથી સરકારને કંઈક સક્રિય પગલા બરના પડે, અને બ વિષયમાં આવા પ્રસંગો ન બને. અખગારોમાં જરૂર ચર્ચાપત્ર લખીને સરકારનું ધ્યાન ખેંચી શકાય.

જેરવાડીમાં એક બાઈ રકતપિત્તના રોગથી પીડાય છે એવા સમાચાર ત્યાના દવાખાનાના ડાક્ટરે આપ્યા તે પરથી જેર સાહેબે એને જેરજઈ ને રકતપિત્તના ખાસ દવાખાનામાં દાખલ થવાની

મુચના કરી અને એને માટે જગ્યા
મેળવવા ડૉ. ગિ'ડર તેમજ મુખર્જી
સરકારના તે વખતના આરોગ્ય
ખાતાના પ્રધાન શ્રી શાંતિલાલ શાહને
ટેલિફોન કરીને બધી વ્યવસ્થા કરી તે
પછી ત્યા કામ કરનાર સાથીઓએ
મુનિસિપાલિટીમાં ખર્ચ આપીને
પેલા બાર્જનું ઘર જંતુનાશક દવા
ઓથી સાર કરાવ્યું. એર સાફેબની
ઓળખાણ સિવાય તે બાર્જને દવા
ખાતામાં દાખલ થવાનું સકલ બંધ
નહિ ત્યાની સારનારથી પેના બાર્જને
થોડો ફાયદો પણ થતો લાગ્યો એવું
એના સગા-વહાનાઓ જણાવતા. પણ
એ બાર્જ એ ત્યા પૂરતો સમય સાર
નાર લીધી નહી, અને પાછા આવતા
ગયા તે પછી થોડે સમયે તેમનું
અવસાન થયું.

તા ૧૫મી એપ્રિલ ૧૯૫૬ ને
રોજ મુખર્જીમાં જુદાન કામને વેગ
આપના શ્રી નારાયણબાર્જ દેસાઈની
પદવિખ્યા બાવદરથી શરૂ થઈ શતા
કુટુંબનો કાર્યક્રમ પૂરા કરીને ખારજતા
પહેના તેઓ એરનાડી ગયા ને પ્રવચન
કયું એરવાડી જ્યા મરીન લતામાં
યશુ મપત્તિદાન પત્રો લેવાનાની સકલતા
ન હતી એટલે જુદાન કાર્યકરો થોડાજ
પત્રો લઈ ગયા હતા પણ એરસાફેબની
હાજરીમાં થયેલા નારાયણબાર્જના
પ્રવચનની એની અમર ચર્ચા કે બધાજ
પત્રો લેનાર ગયા અને બીજા કેટલાકના
નામો જુદા કામજ પર લખી લેવા

પડ્યા ખાસ કરીને મહિને ૫૬૭ રૂપિ
યાની લાડાની આવક મેળવતી એ
ખ્રીસ્તી બહેને ટ્રિપિયે બે પેસા દાનમાં
આપ્યા તેનો ઉલ્લેખ તો શ્રી નારાયણ
બાર્જ એ પોતાના ત્યાગ પછીના લાલ
લેખમાં તેમ જ 'ભૂમિપુત્ર'માં છપાવેલા
'મુખર્જીનો પત્ર' માં કર્યો આની પાછળ
એરસાફેબે એ વિલાગમાં વર્ષો સુધી
કરેલું તપ બોનનું હતું. ખુદ એરસાફેબે
પણ પોતાની આનકનો જીવો દિલ્લો
સપ્તિદાનમાં આપવાનું જાહેર કયું.

લાપાકારીય ધોરણે પ્રાતોની પુન
રચનાના સમાનમારથી જે પરિસ્થિતિ
મુખર્જીમાં પેલા ઘર્ષ તેથી તેઓને ધણ
કુખ થયું. આના વચ્ચેરપદ સમાન પર
એમનું મતલબ જાણવાનો મે કદી
પણ પ્રયત્ન કર્યો નથી આમ છતાં
બેવાર તો મારા જેવા સાધારણ કાર્ય
કર્તાઓએ તેઓ મેની ગયા 'બાર્જ
અમારા જ માથુંસો અમારું કહેવું
સાલગતા નથી આમાં શું ઘર્ષ શો
તે સમજાવતું નથી' તે પછી છેવટે લોક
સભાએ દિલાથી મુખર્જી ને નિર્ણય
કર્યો અને અમદાવાદમાં પણ જે તોશોને
થવા અને ત્યારે તેઓએ છપામાં એવો
અહેવાલ વાચ્યો કે મહાત્માજીના
આશ્રમને પણ નુકસાન કે વાગા આવ્યું
ત્યારે તેઓએ કહ્યું કે મુજરાતમાં પણ
મહારાષ્ટ્રના જેવું જ થયું.

મયે વર્ષે જન્મ-મુચારીની જન્મ
તારીખે ત્યારે વડા પ્રધાન પંડિત
જવાહરલાલજી મુખર્જી આપ્યા ત્યારે તે

ઓની પડેની રોકાણ જેવાડીમા દિવા
 સળી બનાવના માટેના આયોજીગ મકા
 નનો પાના નાખવાની હતી જેની નેયા
 રીમા જેસમાડેમે ધણો શ્રમ નાના અને તે
 પડીના મુકનાર તા રખીએ ગાધી
 રમારક નિધિનો આકિસ્સા કામ ક્વા
 પડી મળિલુનનમા દર શુકનારે થની ગા
 જની પ્રાથનામા આખડી પ્રવચન કધું
 પરિબુધામે તા ૧૬મી જાન્યુઆરીના
 મધુન ત્રિનિ પરવાડીમા ૧૧ દિન માટે
 પચ તેઓ આવી શકના નહિ અમને
 મગના ૨૫ ધર્મ પડ તે માટે ઉચો
 નીચા થતો ખાટનો Bombay Ser
 gical Houseમાથી વાનવાનુ સદ
 ભાગ્ય અને પ્રાપ્ત થયુ માગી મદદમા
 જેવાડીના ડેટનાકે ભાઈઓ હતા
 ખાટને તેઓની આરડીમા મુકયા પડી
 તેઓએ પાનાના અગત મદદનીશ
 થી ગાવને વિન તિ કરી કે આ
 ભાઈઓને થોડા પૈસા આપો
 મુખ્યમા તેઓ ડીતમિથન કનક મુસરી
 એટને વધુ સાદનારે માટે તઓ પૂનાના
 ડો કોવાડની ઈ રિપનારમા ગયા ત્યા
 માર્ચ ૧૧ દમીને શુકનારે સવારે આર્થના
 કરી પહી અધ્યાનક તેઓનુ હૃદય અધ
 થઈ ગયુ અને જ્યા શ્રમની જેમની
 દહનકિયા થઈ હતી ત્યાજ તેમના મૃત
 દેહને જલુ અગિદાહ કરનામા આવે
 શુકનારે અવમાન પામેના મહાનુભાવો
 ધસિ, મહાત્માજી, સર ૧૨ દહર ઘણા
 ડોક્ટર આમેડકરે વિચરે ૧૧ વાદીમા
 એક વડુ નામનો ઊમરો થયો

જ્ઞાન અને ભક્તિ

સારામા સારી જાજમા જમનાનો
 કોઈ આપણને પ્રનધ કરી આપે તાયે
 ને આપણને આપણા ઘરમા જ કોઈ
 નુખો-સુકો રેહતો હેનથી પીરસનાડુ
 દોવ તો જમના જઈ એ નહી

કેમકે મુગે રસોઇ કરતા જાયુ તે સાથે
 ને હેન આપણને મુગે છે તેજ રસોઇને
 સ્વાદિષ્ટ કરે છે તેમા જ રસના માટે
 રમ પાચો દોવ છે

જાજનો પીરસણિયો બનામા મળ
 નારા પીમાના એમ માત્ર વિચારે પીરસે છે
 અને એ બનાવળી વધારેમા વધારે કાંચ
 અણુ જ્ઞાન સતત તેના મનના હાથ ॥
 અને તેથી એમા કૃપાળુતા આવનાની જ

જ્ઞાન અને ભક્તિ રચે સાજના
 જજાણુ અને ધનના જજરુ ભેટનો જ
 તકાલત છે એકન જ્ઞાન યોજના જમણુ
 જેણુ શુદ્ધ છે એમા ન્હારે ભક્તિરસ
 ભગે છે ત્યારે એ માએ હેનથી પીર
 સેના જ્ઞાનવર્ષીમા જનનુ થયુ અલબે

જજરુ વિષનું માત્ર જ્ઞાન અને તેમથી રજૂ
 રેણુ કાર્ય લાજનો પી સર્વિ રો દાગ શાક
 નેહ એ ૧૨ પ્રમાણે જોની જાવ તેના
 જણુ છે એમા દેનનો રણુકો કે આમહ
 નથી જણુ જરજના ગર્વમા પ્રેમ-ભક્તિને
 રસ ભગે છે ત્યારે તે રસમયુ જની
 જાવ છે જાજી એમહ જ્ઞાનપ્રેરિત કે મા
 ત્ર જરજના બારથી મેરાયણુ કાર્ય રેતી
 ના નાકા જેણુ છે એમા પ્રેમ નકિનરો
 રસ મજ્યાનિના તેની કણુક મગનાની
 નથી

—અ

વિક્ષાદાન અને સોલીપણું

સોલીનું ધન કાંતો ઝોના વારસ-
દારોને લાય છે અથવા હવામાં ઊડી
જાય છે.

સોલી કરતાં બીજો કેઈ માણસ
એકસો નથી

સોલી માણસ પોતાના માણ-
સોનો માત્ર ખબર નથી છે.

સોલીપણું, ચીકણાપણું મિત્ર-
તાનો નાશ કરે છે.

હાથમાં રહેલા ધનનો પણ્ણ લોભ
કરશે તે હિંચરખા આંખવાસ કરવા
લેણું છે.

પૈસા ઝોના પાવણ કરનારને
ત્યાદે જ કાયદો કરે છે, જ્યાદે એ
ઝોનાથી જુદો પડે છે

ઉદારતા બીજી અપૂર્ણતાને
કાંકી રાખે છે.

ઉત્તમ માણસ તે છે જે બીજાને
અપમાન આપે.

ઉત્તમ માણસ તે છે બીજાને
લાભ પહોંચાડે.

ખાલી ખિરસે દાન થઈ શકે
નહીં.

ઉદાઉપણું દાનને ધમો પહોં-
ચાડે છે.

વિક્ષાદાનનો દુર્ગંધ મારી મિત્ર-
તાનું રક્ષણ કરે.

ના પાડવા પછી આપણું તે આપ-
વાની હા પાડીને ન આપવા કરતાં
વધારે સાડું છે.

જ્યાદે કેઈ માણસ તાલી પાસે
આશાભર્યા આવે ત્યાદે તેને નિરાશ
ન કરતો.

દાનથી કીર્તિ મળે છે

દાનથી યશ મળે છે.

સાચા દાનથી બધું દુઃખ દૂર
થાય છે.

દાનવીર જાણે છે મોટું ધન
સોલીના ખબરના કરતાં વધારે
પસંદ કરવા લેણું છે.

દાન કરે પણ્ણ જાયથી નહીં તેમ
આશાથી પણ્ણ નહીં.

અનુ 'અલુમ' વાનેાડી

હમણા ૪ વિદેહ થયેલા અખર દેશભક્ત અને મહાદેવિદ્વાન મોવાના અનુષ્ઠ કલામ આઝાદની તેજસ્વી કલામે લખા રહો. આ પરિચય લેખ ગ્રેસ નીવડશે એવી અપેક્ષા છે વાંચકો પાસે એક કાગળ લૂટાણાજ હતા તે દિવસે સાબાલનો ફિરોજી તેમની સાથે સરખાવવા સરખો છે આ ડીજન્ટ હંદવખનડાની વાતમા યે કેટલું તમ્બ રહેલું છે તે પ્રસંગથી વિચારીએ. મૂળ ૩૦૦ પાંચી આ પરિચય લેખ હતાયો છે એ

ખગદાદમા જેવી રીતે હજારતરીખ જુને ખગદાદીતુ નામ એમની તપસ્યા અને દરવેશી માટે અખ્યાત છે તેવીજ રીતે ચોરી અને લૂટફાટ માટે ઇમ્ને સાખાતતુ નામ જાણીતુ છે

દશ વર્ષથી ઇમ્ને સાખાત મદા ધનની જેમમા પુરાયા હતો હવે તે ઇમે તેના ભય કર હુમનાએનો ડર નહોતો હોતો તો પપુ તેની યાનડાડી અને નીક રાની કથાઓ તઓ જુલ્યા નહોતા

ઇમ્ને સાખાતના પૂર્વદેવન ત્રિમે ૧૦૮ને ખાસ તિથિ માહિતી નથી હા સૌક્ય ન જનરમા ચોરી કરતા પકે લીલા તે પકડાયો ત્યારે પોલીસ તથા મમા માલુમ પડતુ કે તે ખગદાદનો રહીશ નથી તેના માન્યાપ તુમથી એક કાફલા સાથે આવી રહ્યા હતા ત્યારે માર્ગમા બને ટૂંક માગી બોગવી મૃત્યુ પામ્યા આમ અચાનક અનાથ બની ગયલા ઇમ્ને સાખાત પરદવા લાવી કાફલાના સરદારે તેને

ખગદાદ પહોચાડી દીધો એની ગિરફ તારીના બે વર્ષ અગાઉની એ વાત છે એ મે વર્ષ એણે કથા બને કષ્ટ રીતે ગાળ્યા ત કોઈ નથી જાણતુ એ ગિરફતારી ચેલાએ એની ઉમર કેમળા પદર ૨૫ની હતી એ ચારી અમે એને ફટકા મારની શિશા કરી છોડી દેનામા આપ્યો

પણ એ સખાતની એના ઉપર કોલ નીજ અસર ઘર્ષ અત્યાર લગી તો એ એક મલતુ માણક જ હતા પણ હવે એક નિર્નય યુનાબોર બની ગયો

ઇમ્ને સાખાત હવે નાની ચોરીઓ નહોતા કરતા પહેલી વાર તો જુખથી લાચાર થઈને એક નાનવા ગાની દુકાનમા એ ભગ્યો હતો પણ હવે જુખથી લાચાર થઈને નહિ પરંતુ ચોરીને પોતાનો શોખ બનારી લઈને એ ચોરી કરવા લાગ્યા નાન અને પાકે રોટીને બંને હવે એની દષ્ટિ સાદુકારોની ચેનીઓ અને સોલાખરાની ગોદાઓ

ઉપર પડના લાગી. હજીને સાગાતમાં
વિજેતાનો જુઓ, સેનાપતિનો નિર-
ધાર, સૈનિકની ગદાનગી અને ભુદ્ધિ-
છત્તીની ચતુરાઈ હતી. પણ એના એ
શુભોની દુનિયાને કશી દરકાર નહોતી.
એટલે આખરે પોતાના એ બધા શુભોને
એણે ચોરીના ધંધામાં કામે લગાડ્યા !

થોડા જ સમયમાં ચારેકોઈ હજીને
સાગાતના નામની હાક વાગવા લાગી.
હકૂમતે એના તરફ ખાસ ધ્યાન દેવા
માઠક્યું. અને એક દિવસ એને ગિરફ-
તાર કરી લેવામાં આવ્યો. અદાવતના
નિર્ણય મુજબ પહોંચામાંથી એનો
એક હાથ કાપી નાખવામાં આવ્યો.

પણ પોતાનો એક હાથ કપાયા
તેથી હજીને સાગાત નિરાશ થયો નહિ.
તેના હરાદા ગિફટા વધુ મજબૂત થયા.
ક્રીડકના બધા નામીયા ચાર ડાકુઆને
પોતાના પક્ષમાં લઈ એણે એક મજબૂત
રાજવી બની કરી, અને સરકારી સામન
સામગ્રી સાથે લુટલુટ શરૂ કરી દીધી.
થોડા જ સમયમાં એણે આખા ઈરાકમાં
લાડાકાર મચાવી દીધો.

પણ ફરી એવાર એ પકડાઈ
ગયો. એક જગ્યાએ ધાડ પાડીને એના
બધા સાથીદારો પોતાને રરને પડી ગયા
હતા હજીને સાગાત પણ ત્યાંથી લાગ-
વાની તૈયારી કરી રહ્યો હતો ત્યાં તો
એક પોલીસ ટુકડીએ ત્યાં પહોંચી જઈ
એને ગિરફતાર કરી લીધો.

આ વખતે એક ધાડપાતુ-સરીકે
ગયો હતો, જેની સગ્ન હતી-એના

પણ આવખતે એણે અદાવતને રિનંતી
કરી કે જો, એને મેલની સગ્ન કરમાં
વામાં નહિ આવે, તો પોતાના બધા
સાથીદારોને પકડાવી દેવા એ તૈયાર
છે. અદાવતે એની એવાત માન્ય રાખી.
પોતાના બધા સાથીદારોને એણે પકડાવી
દીધા. તેમને મેલની સગ્ન કરી દેવામાં
આવી. આમ હજીને સાગાતે પોતાનો
પ્રાણ તો જાચાવ્યો, પણ આખી
જિંદગી માટે એને જેલમાં પરી દેવામાં
આવ્યો.

ઉનાળાની ઋતુ હતી. અર્ધી રાત
વીતી ગઈ હતી. કાળી ચાંદર ઓઢીને
એક માથુસ ખૂંચ જ સાંચેની અને
શાંતિ પૂર્વક જઈ રહ્યો હતો. એક
ગડી વટારીને તે બીછ ગડીમાં બંધ્યા.
ત્યાં એક ધરની એમરિમાં બેઠા રહી
તેણે પાંચે આસ લીધા. પછી આકાશ
પ્રાંત જોઈ રહી મનોમન બળકડવા
લાગ્યો. “રાત્રિના ત્રણ પહોંર વીતી
ચૂક્યા છે. પણ આ કેટલું દુર્ભાગ્ય છે કે,
જ્યાં જાડે છું ત્યાં નિર્જળતાનું જ મોં
જોડું પડે છે.”

એ હજીને સામાન હતો. દશ વર્ષ જેલ-
માં ગાળીને, કોઈક પ્રકારે ત્યાંથી જાગી
છટકામાં આવ્યો એ મરણ થયો હતો,
અને પોતાનો અસલ ધંધો શરૂ કરી
રહ્યો હતો. પોતાના નવા અપરાધી
જનનની એ પહેલી રાત હતી. એટલે જ
તો નકામો સમય બમ્મટી રહ્યો હોવાથી
એનું મિત્ર બાકુલ અઈ રહ્યું હતું.

જર્મન સાથે કાન લગાવીને એણે

કામક અવાજ તાલગવાનો પ્રવલન
 ક્યો કામ અવાજ સહાયો નહિ
 એટલે સાતિનો આસ લઈ એહો
 આગળ વધવા માફુ મોડે દર જતા
 એકલાની, મોટી દીવાન ઉપર એની
 નજ પડી શરેના આ નિલાગમા
 પહેના ધનવાનોના જગીયા અને
 લાકાગરોની ગોદામે હતી એ
 બેમાથી ગમે તે એક હશે એમ વિચા
 ૧ એ જરા આગળ વધ્યો અને એક
 માટા દરવાજા સામે આવી જિભો હાથ
 વાગતા જ દરવાજો ઊઘડી ગયો અને
 ઝડ દહને છૂંતે સામાન કંપાકિન્ડમા
 દાખલ થઈ ગયો કંપાકિન્ડમા આરે
 ન રનાનીનાની ઓરડીઓ હતી અને
 તેમની વચ્ચેવચ્ચ એક મોટી હમાગત
 થીલી હતી હાને માખાત એ હમારત
 તરફ આગળ વધ્યો એના બાવડા
 બદલથી બંધ કરેના નહોતા જરા
 ધક્કો લાગતા જ ઊઘડી ગયા હાને
 સામાન બહાર દાખલ થઈ ગયો ઓરડો
 ધણો મોટો હતો પણ તેમા શણગારની
 અગર તો કોઈ બીજી કિંમતી ચીજનું
 નામ નિશાન પણ નહોતું એક તરફ
 ખજૂરના પાદડાની સાડી પથરાયેલી
 હતી અને તેની ઉપર મામડાનો એક
 તકિયો પડ્યો હતો એક ખૂણમા
 ગરમ કાપડના ડેટવાક ચાલ હતા અને
 તમની નજીકમા જ મામડાની ડેટવીક
 રોપાઓ અમન-ચરત પડી હતી

દશ વર્ષ પછી આજે હાને સાખા
 નનેને રાં કરનાની તક મળી હતી પણ

જ્યારે એહો બેથુ કે ન હમારતમા
 ચોરવા જેવી કેઈ ખાસ વસ્તુ નથી
 ત્યારે એના દિનમા ન હમારતમા
 માનિક માટે ખૂન ખીજ ચડી આવી
 હા ગ મ માપડના ચાન ત્યા હતા ખરા
 અને તેમની કિંમત પણ માં નજીવી
 નહોતી, પરંતુ એ એકનો હતા અને
 રંગી એને હાથ પણ એક જ હતા

રાત વીતી રહી હતી કોઈ બીજી
 જગ્યાએ ખાતર પાડના જાહેનો હવે
 સમય પણ નહોતા એક ધ્યાન ખાનીને
 એહો નીચ પાથયું અને પાતે ઊંચકી
 શકે તેટલા બીજા ચાન તમા ગાંઠના
 પછી એણે તનુ પાટણ માધના માંડ્યુ
 કાપડ જાડુ હતું તેને આમનીને ગાંઠ
 લગાવનાનું એમ જ મુશ્કેલ હતું અને
 વળી હાને સાખાત પાસે તો એક જ
 હાથ હતો ગાંઠ લગાવના એણે ખૂબ
 મહેનત કરી ફાતને પણ ઉપડાગમા
 લીધા દૂદા હાથે છોડે દબાવી રાખ્યો
 પણ કેમે કરીને ગાંઠ દેરાતી નહોતી
 તે ખૂન જ ચાકી ગયો

અમાનક હાને સામાન ચાકી
 ઊઠ્યો એના સનેન ક્યુપેટ કોઠના
 પગવાનો અરાજ અથડાયો ગલરાઈને
 એ એકતમ જિભો થઈ ગયો એટલામા
 તો બારણુ ઊઘડ્યુ, અને હાથમા દીવો
 લઈને જિભેનો એક માથુસ એની નજરે
 પડ્યો તેણે કાળા રંગનો ઝંખો
 પહેર્યો હતો માથે જિયો દીવાવની એક
 મેડી ટાપી ચૂકી હતી શરીરે ત ખૂન
 ફળ જ હતો અને કેકમાથી વાંઘો વગી

ગયો હતો. પરંતુ તેના ચક્રેણ ઉપર તેની એ શારીરિક નિર્જનતાની જરાય અસર જણાતી નહોતી. હાડકાંના એ માળખા ઉપર એક જોખવરી અને પ્રભાવશાળી સુન્દર ચક્રેણ ગોઠવી દેવામાં આવ્યો હોય, તેમ લાગતું હતું !

પોતાના હાથમાંના દીવો જરા ઊંચો કરી તે માણસ ઘોડીવાર સુધી ઇન્ને માખાતુને નિદ્રાગતો રહ્યો. પછી, જરા પથ્રુ ભય કે ગભરાટ વિના તેણે આગળ વધી એક તરફ દીવો મૂકી દીધો. અને ઇન્ને સાખાતને કહેવા લાગ્યો; "મારા મિત્ર, તમારા પર અલ્પાદત્તી કૃપા હતો ! તમે જે કામ કરવા હપ્તો છો, તે પ્રકાશ વિના તેમ જ એકાદ માચીની મદદ વિના થઈ શકે એમ નથી માટે, આલો પ્રકાશ માટે આ દીવો અને મદદ માટે દૂં હાજર છું. હવે આપણે બંને શાંતિપૂર્વક કામ કરી શકીશું." અને ઘોડીવાર મીન રહી તેણે પાછું કહેવા માડ્યું; "તમે ખૂબ જ થાકી ગયા છો એમ દુરુપચિત્ત જોઈ રહ્યો છું. તમારું કપાળ પરસેવાથી તરે છે. આ બંધ ક્ષીરડો, અને ઉપરથી આટલો સખ્ત તાપ ! અકસીસ, પોતાની આજીવિકા માટે માણસને ટેકેટલી મુસીગતો વેઠવી પડે છે ! તમે જરા આરામ કરી લો તેટલી વારમાં હું તમારું કામ કરી નાખું છું." એટલું બોલી તેણે ઇન્ને સાખાતને બેસવા માટે હજારો કોઈ ગમાવથી એના કપાળ પરનો પરસેવો લૂછ્યો

અને પછી ખબે હાથ મૂકી એના સાદી ઉપર બેમાડી દીધી.

એ બધું એટલું પ્રક્રીયા અને સદગ્ધરીતે થઈ ગયું કે, ઇન્ને સાખાતનું મગજ એ વિશે વિચાર પથ્રુ કરી શક્યું નહિ. હવે પેલા અગાત માણસે પોતાનું કામ શરૂ કર્યું. પહેલાં તેણે ઇન્ને સાખાતે વીંટાડેલું બોલી નાખ્યું; જે ચાલ બોલીને પાથરી દીધાં અને તેમાં બીજાં ચાલ મૂકી એક મોડું અને એક નાનું એમ બે પોટલા તેણે બાંધી દીધાં. થોડા વિચાર પછી તેણે પાછું એક પોટલું બોલ્યું; પોતાનાં અબ્બો કાંઈયો અને એ અબ્બો પથ્રુ તેમા મૂકીને પાછું પોટલું બાંધી દીધું. પછી ઇન્ને સાખાત પાસે આવીને કહેવા લાગ્યો; "હાન્ત, તમારા આ મુગ્ધાચેણ ચક્રેણ ઉપરથી લાગે છે કે, તમે જુખ્યા પથ્રુ છો. અલીયી જતા પહેલાં તમે થોડું દૂધ પી લો તે સારું."

અને ઇન્ને સાખાત હાઈ જવાન આપે તે પહેલાં જ તે બતાર નીકળી ગયો.

હવે એકરકમાં ઇન્ને માખાત એક લો જ રહી ગયો. એ અગાત માણસનું અકિનત્ત અને વર્તન એવું વિચિત્ર હતું કે તેની હાજરીમાં ઇન્ને સાખાત કરૂં વિચારી જ શકતો ન હતો. પથ્રુ હવે એકલો પડતાં એવું મગજ તેના વિશે વિચારવા લાગ્યું. પોતાની ધષ્ટા કાંઈ દષ્ટિએ જ એ આખી ઘટના ઉપર એ વિચાર કરવા લાગ્યો એને થયું; એ માણસ પથ્રુ માગે એવો જ

૭ બાપનામાજ બાપને એ ગુટેલા દગે
 બા મમન આ રીછે તરી એને બાપ
 દગે એનેજ તા ગાનિરી મમ પાર
 પાકના દીવો બદને આન્યા દુરે વ્યાગે
 એને મન બાપી જાણ એને પાનાને
 ૫ એ માવમા ગિરમા મગ અરિયાને
 મને મ કરના એ નૈસાર મલે ૧૧
 ૬ નર મામાન એમનિબાગી ગળો દગા
 તરી પને માવસા માવસા એક પ્યા
 ૧ માલા કુમ નહ ત્યા આવી નાગરો
 બને મો ચો નો તમાગા મારે કુ
 કુન નાન્યા કુ પી નો ખૂખ અને ન સ
 ૮ નને દોરો આગમ મારો' ૬ અને
 મરમાન એકી આનબતુ કુન પી ૭ વા
 ૫૭ આસ્ત દીને કહેના લાગ્યા
 જુએ તમાગા કળા અમાકે બાપી
 આદીને મે મારો અધિકાર જમારી
 ૧૧ બા દગા એટલે બાપીની વગુઓ
 ઉપર તમારો મધદેમરનો કોઈ દક નથી
 ૧૨ તમારી દોશિવારી બને ચાનાળીથી
 ૮ પ્રુશ થયા કુ બને આજના આ
 માવમથી તમને ભાગ આપના પ
 ૬ તૈવાર કુ આર તમારી કમજા દોન
 તા હમેશ મારે તમારી સાથે ક ૧૨
 કરી નેનાનુ મને મમએ પરતુ ૧૬
 તમનજાગી દરા મા ૩ કુ કે આજના
 માવમાની તમન મ ૧૫૨ અનાભા
 મળી રકરા નાદિ કો ખુ કે અજનુ
 કામ ૨

પરતુ ૬ ને સામાનને નવની જ
 બટકારી ૬ પના અજાન મા ૩૫
 બેવા મા ૩૫ તમે એની નિતા મા

શપથ

નિશાન ચક્રુ નથી
 પ્રદાર પર પ્રદાર થાય
 તે સવે
 પ્રુશન નામદા પી કાય
 તા બડ
 કુપા ચાલી
 મીય ચક્રુ નથી
 બાવિયના પ્રવામમાથી કોઈપણ
 દુભાય કે છુ કાય
 એક એકપણ
 અમાજના યાચદન મક્રુ નથી
 નિશાન ચક્રુ નથી

હસિત બૂચ

મારે કે ૧ જ મારા દોસ્ત' ચાપા
 પહેલઆપજુ કામથી પગારી જાએ
 મે મે પાટયા ગાવા છે નાનુ પાટન
 તમે ઉપાડી નેજો મોડુ કુ ઉપાડી
 લકશ હરે રહા બા ની રાગ તા
 બલ્યાગે કુ અનો નિ ૨ ૨ ૬ રા નથા
 ૬ કળા મને તમા ૧ કરાર નાળા
 નાન મન ભી ૬ ૫ ૧ એકુ જ
 ૧૬ કુ કુ

ત્વારે વીકે ૬ નસાનાતકેબુ
 ૬ કો ૬ તની હજી તમને ખમર
 નથી આગ જો માગે સગદાર તમને
 કપાન મળી રકે એમ નરી

પળી ૬ ને સામાન પાતાનુ પાટન
 ઉપાડી રીત તે મડુ હનકુ હનુ પના
 અજાન મા ૩ મોડુ લૂજન ૧૨ પાટન
 ઉપાડુ જને મદાર નીકળ્યા અજાન

માણુમની કેડ એક તો વગેરી જ હતી તેમા વળી બારે પોજ લાગે એટલે તે તો જાણે મેનડ જ વળી ગયો છંને સામાત ઉતારગે આનના લાગે અને માથે સાથે પોતાના સાથીતાગે પણ ઉતારગે આનનાનો હુકમ કરતો રહ્યો પરંતુ આદેનો ભારે મોજ ઉપાડીને આનણુ તેના માટે મુસ્કેનજી વારવાર તે હાકરાતો અને પડતો ગહી જતો આમ છતાં તેણે આ રે રાખ્યુ જરા નાર થોભી જઈ થાક ઉતારનાનું નામ પણ લીડું નહિ

પણુ છંને સામાતને તળી એ આનથી સત્તા નહોતા નહેલા આન નાના હુકમો માથે સાથે હવે એ આપ શમ્નો પાનુ કા ના લાગ્યા હવે સામે નહી આવી ની આજગના માટે પુલ ઉપર થઈને જનાનું હતું પુન ઉપર જ્યાં માટે એક ટેકરો ચડેનો પડતો હતો કુ િજ સરીર અને બારે મોજને કારણે છંને સામાતનો સાથી ટેકરો ચડતા ચડતા ગમડી પડે તો પાછો મઠારાનો ત પ્રયત્ન કરતા હતા ત્યાં તો તને એક લાત લગાનતા છંને સામાત મગલ્યો આમો પોજ તુ ઉપાડી શકે એમ નહોતા તા પછી લાગ્યા શા માટે? પેનાએ કહ જવાગ આપ્યો નહિ મગમહેનત તેજિભો થયો તેના ચહેરા ઉપર વેના અગર ફરિયા ના બાનને બદલે સદગમો લાગ હતા પોતાનું પોટનું લઈ તે આનના લાગ્યો મહેનતા એક વેરાન જેવા ભાગમા

એક ખડિત ધમારત પાસ પેનાની મને અટવી ગયા છંને સામાતે પોતાનું પોટનું નીચે મૂકી પોતાના માંડીને પણ પોટનું નીચે મૂકના કડુ અને પછી એ દીને અગર આન્યા ગયા એના સાથીએ બને પોટલા અગર માળી નાધા ને પછી તે પણ અગર જઈ ગિભો એ ધમારતમા એક મોના હતું, જેમા છંને સામાતે જેમમારી લાગ્યા પછી આશરો નીસા હતો પડ એ બોધ ભાઈને સામાત ગયો નહિ આવી આનજુ અમિને પોતાનું ફક્ક સ્થાન દેખાડી દેના એ ધમ્મતો નહોતા ત્યાં પડેલા એક પથ્થર ઉપર જ છંને સામાત મેસી ગયો અને એના સાથી પણ ત્યાં ગિભો પોતાનો થાક ઉતારના લાગ્યો

થોડીવાર પછી વેલા અમાત માણુસે છંને સામાતની સામે આવી કહેરા માગ્યું મે મારી દેજ પુરી કરી છે દોસ્ત હવે હુ જઈ હુ મારી નિ િજતા અને હુજીને કારણે તમારે લેગન થવું પડ્યું તેમી હુ ખૂન દિનગી હુ, મે એ બદન હુ મારી આડું હુ, એકળીજીને ખુના દિને મારે કરી દહનિ આપમે આ નાદગા એક કાર્ણનું ઉત્તમોત્તમ રીતે અનુકરર કરી શકીએ એમ હોએ હવે આપણે છૂટા પડીએ તે પહેલાં માટે તમને કહી દેવું જોઈએ કે તમે મને જેવો સમજી છો તેવો હ નથી આજે આપમી જ્યાં મુનામન થઈ તે થગમા જ હુ રહું છું

અધારમાં એકા તમે હેમન થઈ રહ્યા હતા તમે માગ મહેમન હતા મને અસોસ છે કે, હું તમારી નગમર સેના કરી શક્યો નહિ મારું ઘર તમે બેસુ જ છે હવે જ્યારે જહુ તમને મધ જરૂર પડે ત્યારે વિના મોકાને તમે ત્યા આવી સોકો છો અત્યાહ તમારુ કલ્યાણ કરે” એટલુ બોની ઇન્ને સામાન સાથે હસ્તધૂનન કરી ને ત્યાથી આત્મા ગયો

તે આત્મેગણ પણુ ઇન્ને સાખા તને નવી જ દુનિયાના દર્શન કરાવતો ગયો

સાજ પડી પણુ ઇન્ને સામાન તા જાએ પેના પથ્થર સાથે જ જડાઈ ગયો હતો રાનનાળા બન્ને પોટવા તાથી સામે જ પડ્યા હતા ને તેમની ઉપર એની દષ્ટિ એવી ચોગી મઘ હતી જાએ પોતાના સાથીદા ને તેમા શોધી નકી ન હોય! આમને આમ નાર કયાક વીની ગયા છતા હેહુ તેમ જ જિ હગીની કોષ પણુ જરૂરિયાતે ઇન્ને સામાનને બ્યાકુમ ક્યો નહિ જેને કારણે એનો એક હાથ કપાયો હતો ને બૂખનો પણુ હવે તેને અનુભવ થતો નકોતો જેને કા બેએ પ્રકામને એ દુનિયાની સૌથી ખરાબ રસ્તુ સમજતો હતા તે ભવ પણુ હરે ન અનુભવતો નકોતો એની બની બુદ્ધિ અકિત હવે એક જ મિડુમા કેન્દ્રિત થઈ ગઈ હતી અને તે બિદુ હતુ રાતવાળા અચાત માણસનો ઓજસ પત્ય અને પ્રભાવશાળી અંદરે એ અંદરે

તો હવે અદસ્ય થઈ ગયો હતો, પણુ એને એક એવી દુનિયાના દર્શન કરાવતો ગયો હતો ને અત્યાર લગી તેની દષ્ટિ— મર્બાદાથી ખૂન ખૂન દૂર હતી એની આખો હિપર પડેતો પડેતો ખસી ગયો હતો આકાશના સૂર્ય જેવો જ પ્રેમનો પણુ એક સૂર્ય છે, અને જ્યારે પ્રેમનો એ સૂર્ય હિલ્લ પામે છે ત્યારે આત્મા અને દેવામા રસોનો બધોયે અધકાર નાશ પામે છે એ સૂર્યનુ એક કિરણુ ઇન્ને સામાનના દિલ હિપર પણુ પડ્યુ અને અધકાર માથી નીકળીને એ પ્રકાશમા આવી ગયો

સૂર્ય દુની રહ્યો હતો પૃથ્વી હિપર અધકારના ઓળા મનરી રહ્યા હતા નગદાદના મિનારાઓ પરથી અજાન (માઘ) નો સાદ જુનદ થઈ રહ્યો હતો ઇન્ને સામાન પોતાની જગ્યાએથી ગડના પોતાની મેરી બાદર ઓઢી અને મહાર નીકળી પડ્યો હરે તેના દિલમા ભવ નડેતો—અવતુ સ્થાન કોઈક ખીલુ વસ્તુએ લઈ નીચુ હતુ

ઇન્ને સામાન સંધિા ગાઇ રાન વાગી જગ્યાએ પડેથી ગયો પેન મકાન રૈંધીકા નામા તેને કાઈ મુશકેલી પડી નહિ એ મકાનની પાસે જ એક કશિયારાનુ ઝૂંપડ હતુ ઇન્ને સામાન તે કશિયારા પાસે ગયો પૂબુ “લાઈ આ બાગુરાળા મોટા મકાનમા ક્યો ઓદામર ન્હે છે?”

સોદામર!” કશિયારાએ નરાઇ પામી કહ્યુ તમે કોઈક પરદેશી લાગો

વાગ્દાનો ધીમે સુધારો છે.”

આ ચર્ચા વધારે આગળ ચાલે ત્યાં
તો રજનીના બા દિસાનખાનામાં આવી
ચઢી કહેના વાગ્યા “અન્યા’વ, કેનો
વારસો વહે ચના બેઠા છે તે આટવી
કાગારોળ માડી છે? જૂખમે પેરે આ
ગાડારાડ શી? કે જૂખ્યા છે એટલેજ
રાડારાડ કરો છે? મીક મીક, નારતો
મોક નાતુ છુ પણ જરા સીધુ કહેતા
હો તો! જરા દડા પડે દડા! આ તો
માગી ચૂટણી આવી’તી ત્યારે ધમાન
થતી એના જેવું તમે કરો છો!”

રજની અને મદન એકાએક દડા
પડી ગયા એકબીજાની સામે એર્નેને
હસી પથા ના, અમે તો ખાની રાત
કળા’તા કાર્ન અગડે નથી કરતા.”

અન્યા’વ તે ધાન કરતા આટની
રાડ નામો છે તો અઘડે કરો ત્યારે
તો તમે શું થ કળા હસો! વારસા
રહે ચણી વખતે ભાર્ગભાર્ગ હાથોહાથ
આવે છે એવું કરતા હશે!”

રજની અને મદન જ્યાંનમાં માત્ર
ખડખડાટ હમી પળ્ય ત્યાં તો સન્મુખ
ભાર્ગ બહારથી આવી પડેલાં આ
રજનીના પિતા થાય

કેમ શું ચાલે છે?”

“અરે કઈક વડે ચણીનો અપકા
ચાનતો લાગે છે-તેમાં વળી જૂખ્યા છે
એટલે ઊંચા થયા લાગે છે.” રજનીના

માએ હસતા કહ્યું.

‘ના, એક રીતે તું સાચુ જ’
છ, અમે માત્ર વારમાત્ર વિચારતા જ
અતિનિધિ છીએ અને એની વડે ચણી
ની જ વડનાડ ખીજ પેરે અમે થ માડી
હતી અમારામાં અમારું પોતાનું કઈ
હોત તો અહાથી મૂગા મ ગા આમર
લુમા નૂકસુ હોત.” કઈક દુખી માટે
મદને એકગર કપાં

તે આમને કઈક નાગ્તો હમ ને
દડા પાડને! લગભગ બુદ્ધે પણ પેલા
જૂખ્યા માણસને પ્રથમ રાહતો અત
પછી ઉપદેશ આપતા પોતાના શિષ્યને
નહોતુ કહ્યું!”

રજનીના પિતાએ મેઠકમેતા હસતા
હસતા કહ્યું અને રજનીના ના પાછા
વળા એમ કહેતા કે, “અન્યા’વ એવળ
પાછા ઉતારના થતા!”

“એ તો મૂજ તપતો હતા શુદ્ધિનો
સુરજ તપતા હતા ત્યાં સુધી આજના
જીવ્યા, આ તમે ને સન્મુખ લાગ
આન્યા, લાગણીનો ચાહે વિગેરો અને
આજનાનું જીવન સમાપ્ત થયું.”

મદને સ્મિત કરતા કહ્યું

અને ખરેખર, દિવાનખાનામાં
ઘડી પડેના જે આજના વગતાના હતા
તેમ જ ને વાતા રણુમા વડીવનો ચાદ
ની શા જાવડા ને સ્થિતિતા ચાપી
ગયા હતા

✽

કેણે કહ્યું કે આખમાં પેઠાર છે અનિલ ?
એ તો વહી રહેલ મારી અ’કગીનુ’ ગીવ !

અનંત તરફ

ચુરુદયાલ મલિક

બપોરનો સમય હતો

એક નવયુવાન પોતાના વૃદ્ધ પિતાના મૃતદેહની રાખની એક પોટવી, કૃદ્ધોથી શણગારીને, પોતાના શોકને સમયમા રાખીને, અત્યંત શાંતિથી, સચુર કિનારાથી થોડે દૂર પીએ પગથે જતો હતો.

પત્રી તે અવાનક અટકી ગયો અને તાજની પોટલીને ઘડાપૂર્વક પ્રણામ કરીને, એણે પોટવી જવદેવતાને સમર્પણ કરી દીધી

જ્યારે એ કિનારા તરફથી પાછો ફર્યો ત્યારે એનું મુખ અનંતના આલોકથી ઉજ્જવળ હતું એની આંખોમા જગનની ગંભીરતા અને ગહનતા હતી એમાંથી અતૈકિક જ્ઞાનની ધાના વહી રહી હતી એના મૌનમા એક અજબ મિઠાશ હતી

અને એ બધું કેમ ન હોય ?

આખર, એ અનંતની યાત્રા કરી આવ્યો હતો

પરંતુ શું એવી યાત્રા કેવળ મૃતદેહની રાખની પોટવી સાથે લઈ જઈ ને જન્મેમકે એ એક વ્યક્તિનું સર્વસ્વ હોય-ચર્ચ શકે છે ?

■ અનંતની આખી માત્ર મૃત્યુના દારમાથી જ ચર્ચ શકે છે ?

પરંતુ એ મૃત્યુ શરીરનું જ છે શું ?

નહીં, એ ખુદી અહમની બસ્મ પણ છે

તો શું, જેણે પોતાની ખુદી ખોઈ, તે જ માત્ર ખુદાને જોઈ શકે છે ?

ખુદા ઠોણ, શું છે ?

જ્ઞાન હૈ અમીમ !

તો શું 'સ્વ'ની ચીમામાંથી નીકળીને જ અમીમની એક આખી નજરે પડે છે ?

ઠોણ ભણે ?

મૌન રહેવામા જ ભવાઈ છે

અને મૌન-શરીર, મન અને હૃદયનું મૌનમા જ અનંતને સમજી શકાય છે અને એનો સ્વાદ પણ લઈ શકાય છે

તો અનંતનો જથ્થો હો !

ચાચાજીની વાતો —

શાંત પગે વહી રહી હતી. સૌ મૂળાં મૂળાં બેઠાં હતાં. સામે હતા ચાચાજી. એની લખ્ય કાણે ધીર-ગંભીર રણકાર આવ્યો:

‘હાજી, બોમો. જરૂર બોલો !’

અમારામાંથી એકે વાતને આરંભ કર્યો એનો ચાચાજીએ પ્રત્યુત્તર વાળ્યો.

પ્રશ્ન : ‘આપ જ્યારે ક્યાંક મોક્ષવાના હો ત્યારે પ્રથમ મનમાં કરું ગોઠવી રાખો છો ? તૈયારી કરી રાખો છો ?’

ચાચાજી : ના કદિ નહીં. જે કાણે બોલવાનો પ્રસંગ આવે ત્યારે અંદરથી જ આદેશ થાય. કાન પર એક, બે, ત્રણ શબ્દોના પ્રથમ ગુન્ ગુન્ ગુન્ એમ ગુન્ગન થાય. બસ એટલાથી જ બોલવાનું શરૂ થાય. પાંચ મિનિટ, દસ મિનિટ, પંદર મિનિટ—આ સુધી બોલાવે ત્યા સુધી બોલવું, પછી બંધ.

પ્રશ્ન : આપને પ્રથમથી જ આવે અનુભવ છે કે પછી રાજ્યાતર્થ જુદો અનુભવ થતો ?

ચાચાજી : મને એક પ્રસંગ યાદ છે. એક જાહેર સભામાં બોલવાનું થયું. સામે વિરાટ મેદાની. એક પછી એક વક્તા આવીને બોલી ગયા. પછી મારો ચારો આવ્યો. નામ બોલાયું : ‘ગુરુદયાલ મહિંક !’ મનમાં ચડકારો થયો. શું બોલવું ? કંઈ યાદ આવે નહીં. ફરી નામ બોલાયું : ‘ગુરુદયાલ મહિંક !’

મંચ પર જવું પડ્યું. એક મિનિટ

— — — — — વિભળા પટેલ

બે મિનિટ, પાંચ મિનિટ.....મોઝામાંથી એક શબ્દ નીકળે નહીં !

‘કેમ કંઈ તબિયત ખરાબ છે ? બોલતા કેમ નથી ?’ પ્રત્યુત્તરો અવાજ આવ્યો.

ન તો તેનો જવાબ અપાયો, ન તો બોલાવું. મૂક બની બિબો જ રહી. સામે માનવ સમુદાય તીવ્રરાતો ગયો. સૌમાં સંચાર દેખાયો.

‘શી વાત છે ? બોલવાનું કેમ શરૂ કરતા નથી ?’ ફરી અવાજ આવ્યો.

મારી અંધપ્રમાણી દડદડ આંખ નીકળી પડ્યા. એકે શબ્દ નીકળ્યો નહીં. કાણ જાણે શું શું ? તે મોઝામાંથી માત્ર એક લીટી જ સંગી પડી : ‘જિસમે રીસે મેરા રામ વહી મુઠે કપૂલ’

બસ. આંખોમાંથી આંસુઓ તી ધારા વહી રહી. એક લીટી સંગી પડી અને ફરી વાણી મૌન. કંઈ સમજાવું નહીં કે શું થાય છે. સામેથી મોઝાની આવો પથ બીની રહી ગઈ. પાછા ફરતાં મોઝા પગ ચળી ગયા, જાણે કંઈક આદેશ ન હોય કેમ, તેમની આંખોમાં પણ આંસુ હતાં.

આ પ્રસંગ ખૂબ યાદ રહી ગયો છે. ત્યાર પછી કદિ એવું બન્યું નથી. બિવડું. જે કાણે બોલવાનું હોય તે જ કાણે મેં આગળ કહ્યું તેમ પ્રથમ શબ્દ તું ગુન્ગન થાય પછી વાણીપ્રવાહ શરૂ થાય. તરે તો એવું થાય છે કે બોલવાનું

આમ તથા પદર દિવસ પહેલાં મને તારે આગમી વિચાર ન કરું વિચાર આવે તોય પાછા વાળું કાણુ જાણી પડોયે અને એનારે તજ જોડ એ પહેલા ક્રોધ વિચાર લાક્ષણ એમા રાહદારી નથી એમ મને લાગ છે

આમ જ ■ નેજન પ્રવૃત્તિનું કામ પાણુ એમ કોઈ પાણુ કાલ્ય અલ્પતાનાં લાણુ તે સૌમા પ્રથમ અદ્ય એકદમ શાંતિ અને પછી અનન્યતા આનંદ રેનાન પછી વિચારધારા શરૂ થાય પછી કલમ લેપડે

હું આ જનની સક્રિય શું બધા મા હોય છે !

આચાર હા સૌમા હોય છે જમવાનને આદેશ જ એવો હોય છે કે કોઈને ને કોઈને નિમિત્ત બનાવી ત કામ કરાવતો હોય છે એટલે સુધી કે આપણે જેની નિંદા કરીએ લીકા કરી એ તેવાની મારાન પશુ તે સારા કામો કરાવતો હોય છે

મને એક પ્રસંગ યાદ આવે છે

એક બહેન દલી બધા એની નિંદા કરતા એને દૂર રાખતા એટલે સુધી કે એનો પતિ એનાથી અપ । રહેતા મારે કાનેવાન આવી મને તો અદરથી એક આદેશ સત્વની બેજા કરવાનો મને લાગ્યું બહેનમા એવું શું ખરાબ નવું છે કે જેની યોગે નિંદા કરે છે ?

એ બહેનનું ઘર રસ્તામા જ આવતું ત્ય યદ્દને મારે રોજ આવજા કરવી પડતી જતા આવતા હું એ બહેનને

નમસ્કાર કરતો એ ઝીંતી ખરી એ એક મહિના એમ માન્યું એક દિવસ એ બહેને મને પૂછ્યું 'ભાઈ બધા મારી નિંદા કરે છે ત્યારે તમે મને બોનાવો છો !'

બહેન એ જ જોવા માણુ છું કે બીજા શા મારે નિંદા કરે છે !' મેં હામીને કહ્યું

બહેનની આપખમા આમુ હતા હું કશું ન મોનત્ય આગળ વધ્યો

ફરીવાર એ જ બહેને મને જમવાનું મેળવું આપ્યું મેં ફરીકાણું જમવા મુઝો જમી પરવારી મેં કહ્યું હતો બહેન તું દિલખુવી મધુ એણે પોતાની વાત માડી તને સાર આવો હતો—

પતિ સાથે રહેતી હતી ત્યારની વાત છે અમારી પાડોશમા એક ભાઈ એકવા સ્ટે એકવાર રાત્રે તેમને સખન પીકા લેપડી કાસી જૂમ પાડે મને કહ્યું ચાન છે ! હું અમાને જોડી પતિને ઉદાચ પાડોશી જૂમ પાડે છે જાઓ મદદ કરો' પશુ એ તો બર જી થમા હું' હું' કરીને ફરી જાણી મશા પાડોશીની જૂમો માથ જ હતી મેં ફરી પતિને કહ્યોમા ને કહ્યું કે જાઓ જામતિ જુઓ કે શું છે પશુ એ ના ગણકાર્યા વિના જી લી ગયા

હું અકળાઈ આ તો મૂળા લાગ હું જ જાઉં અને પાડોશીને ત્યા ગઈ પાડોશી તો કંઈ બોલી શકે નહીં એવા પીકાવ પૂછ્યું ત્યારે હા કે તાર ને બો લા વો ! આટલું કહ્યું

મધરાત ઘડી જાયેલી છતાં બહાર નીકળી. ડોક્ટરને ત્યાં ગઈ, હિદાયત અને વાત કરી. સાથે તેડી લાવી. ડોક્ટરે દવા આપી. બાંધને આરામ થયો.

બસ, રાત્રે આઠઘાનુના ડોક્ટરે એ બેયુ અને શંકા ગઈ. વાતાવરણમાં વહેમ ભરાયો. બહેનની દસા મેડી ટીકા થવા લાગી. પતિએ પણ ઝંડે માંગ્યો ને અતે બંને છૂટા થયા. ને અસમ રહેવા લાગ્યા.

આટલું કહેતાં તો બહેન રડી પડી. મેં એને દિવાલો આપ્યા. શાત થતા કયુ. હું એના પતિને મળ્યા. શાતચિતે વાત કહી. ગેઝમન દૂર કરવા વિનંતી કરી. સાથે લઈ જવાનો આમર કયો પડેના તો સાફ ના પાડી 'નહીં, નહીં, તે કયગી છે તમે સાન આજા છો. બિજા' એટલું કહ્યું માનનારા છો. તમને તો મધુ બરાબર લાગે, પણ એનું નથી માર્ગ કપડી છે ..'.

બાઈના શબ્દોમા શુરસો આવી ગયો હતો. મનમા ગડમચન હતી છતાં મેં સમજાવ્યો. આવી વાત સમજાવી અને પ્રથિરને ખાતર પત્ની આવના વિનવ્યો. અતે તે કમન થયો. મનમાં મેં પ્રથિરને પ્રાર્થના કરી કે લાજ રાખજો.

અને ભગવાને ખરેખર લાજ રાખી. અત્યંત આશ્ચર્ય વચ્ચે મેં બેયુ તો પતિ બહેનના મરણમા ગાયું ઝુકાવી કમા માગતો હતો.

બંને વચ્ચે સમાવાન ચર્ચાનું વાત થાયે પડી ગઈ. સાંભળ્યા પ્રમાણે બંને

વચ્ચે એવો મુમેજ ઘડી ગયો છે કે બંને પડેનાં કળતાં મારી ગીતે પ્રેમથી રહે છે.

અથ : છંદનો સાર એ નથી કે આવી આવી અલુમન શક્તિ પ્રત્યેકમા હોના છતાં એનું જ્ઞાન આપણને નથી રહેતું, એ આપણી કમનશીબી નહીં તો ખીચું શું ?

આમજી : સાન બરાબર છે. શક્તિ છે એનું બાન આપણને નથી થતું. એ હરીકા છે. માગે તો એવો અનુમન છે કે મારા મિત્રો કે સગાંમા તો ડોક્ટર મૃત્યુ નજીક આવી જાયું હોય એનો આદેશ અંદરથી જ સંભળાય : 'તે એની પામે મૃત્યુ નજીક છે, મગી લે.'

તેને પેર કું જાહુ એટલે જતો હોડ પણ આદેશ પ્રમાણે તગત જવાતું શરૂ કરું એટલે ધગ્યાળા પૂટે પણ ખરા અને મળક પણ કરે કે, 'એહોહો, અમારા સા ધન્યભાગ કે અમારે ત્યાં તમાગ પગવા !'

હું જવામ આશ્ચર્ય : 'તમે મને સાડું સાડું ખરાગવો, પીરાગવો એના મને લોલ લાગે છે.'

અને હું જવાતું આજુ જ રાખુ. એમ કરતા કરતાં અંતકાળ નજીક આવી પહોંચે. એ દિવસ તો વિદાયનો સમજી સવારમાં જ એ લોકોને ત્યાં આગી જમાતું. નાહું ધોઈ, જમવાતું પણ ત્યાં જ કરું. બરાબર નિયત સમય ન હોય, તેમ સાગપ્પારને સુમન ધાપ કે લાગત હજુ બંધ પડી ગયે. ભાર્તરવર્ગે પડી નય પડી તો એમનાં બાળમનમાં મને

પેરી ન. રાત ત્યા રોકાઈને બીજે દિનસે
 ચાની નીકળુ આપુ આપુ મારા મિ
 ત્રેની માદગીમા થયુ છે ત્યાર પછી તો
 બીજા એવા અનુભવો થયા છે કે રોડી-
 જનની માદગીની ખમર પડી જાય એની
 મુખાકૃતિ જ મારી સામે આવીને બિભી
 રહે પદરથી ત્રીસ મિનિટ સુધી નજર
 આગળથી ખસે જ નહીં એ હોય બહા
 રગામ કુત્તરાગ લખીને ખમર પૂછવું
 જવાબ આપે- 'ભવ કર મીઠ
 મીને બિહાને છે'

બહુ વર્ષો પહેલાની વાત છે ત્યારે
 કુત્તરોના હાથે કવેટાના ધરતીકેપ
 સંબંધમાં છે

એક સવારે કુ બીજો મને કહ્યું
 એન પડે નહીં મન રકયા કરે આખ
 આગળ કમસ્તાન દેખાય કુશલ દેખાય
 મને કહ્યું સમત્તય નહીં મન મૂકાય
 એમ ને એમ પદરેક દિવસ તિથા ત્યા
 ખમર આપ્યા 'કવેટાનો ભવ કર ક
 સ્તીકેપ હજારોની સંખ્યામાં લોકો
 દટાઈ ગયા છે'

કુત્તરોનાથી પણ એમણીસ મા
 લ્યેસો એકસાથે દટાઈ ગયા !

આ જાનની છાડી છાડી સમજ, દરિ
 અને અદરનો આદેશ ધરતીપાથી પા
 મો છુ સૌ જોય પામ્યા છે તેમ કુ
 એને કેળવતો ન હી માત્ર એક જ દરથી
 કે રખેને ચોરી છપીથી એમ કરતા અ
 હમ ધૂસી ન જાય !

કુ પછી આચાજ ડોષપણ જા
 તનો નિર્ણય લેવામાં અદરથી આદેશ
 ન આવતો હોય તા !

આચાજ દોષનુ એના પ્રત્યેની
 વફાદારી કેળવવી કેટલીક વાર તો એમાં
 વર્ષો લાગે છે ન વ્યાપુને પ્રસંગ વાદ
 આવે છે એમણે એક ચિત્ર આરંભ
 કર્યું ડોષને ડોષ કારણસર વચ્ચેથી
 પીંડી અટકી ગઈ ચિત્ર અધૂરું રહ્યું !
 વચ્ચે થયું વર્ષ વડી મયા પાડો એક
 દિવસ આગે કે પીંડી કીપડી ! ચિત્ર
 પૂરું થયું અને તપણ બહુ સારી રીતે
 આમ વાં પછુ જોવી પડે બહાપૂરક
 વફાદારી સાથે આદેશની રાહ જોવી
 અદર પ્રમાદ કે બીજું અનિષ્ટ તત્ત્વ
 જોઈ ના જાય એની ચોક્કસ રાખવી
 બાધી, દરેકમાં એક એવી જવાબદારી
 પડી છે, જે ઉત્તમમાં ઉત્તમ કાવ્ય તેની
 પાસે કરાવી શકે છે [૧૪-૧-૫૮]

✽

ફૂલ મુવાસ જાહે ?

કથીરના જ કસોટી ને કપાસ જાહે છે,
 પદાર્થ હોય વિકારી તો વાસ જાહે છે,
 જનનની જાનખરે આ હકય હો કવમાતુ,
 મુવાસી ફૂલ ઠલી શુ મુવાસ જાહે છે ?

રતિલાલ-અનિ-૧

એક સુરદાસ હતો. કહેવત છે કે આંધળો દબે કાં ગાય. એ ભજન ગાતો અને માગી જાતો. રમતારાગને ધરબાર, સગાંબહાલા કેવાં? જમીનનું પાગરણુ ને આ ભના મોઢણાં.

મીઠા ગળથટો કંઠ, મીરાં-સુરદાસના રસખીનાં ભજનો, પદો એ કંઠે વહે ત્યારે બળતા બપોરે ચાંદનીની શીતળતા વરતાય. બજન રસમા લીંબચેલા ભાવિકો પાછપેમો આપે તેનાથી સુરદાસનું ગાડું ગબડે.

સુરદાસ ભારે ઋકસરિથો. આજે તો હાથપગ ચાલે છે, ફરી ફરી શકું છું. ગળુ મે ચાલે છે, અને પાછપેમો મળી રહે છે પણ કાલ કોણે દીકરી છે? રી ખબર, માથે કાલ કેવીય રહ્યો? આંધળાનું કાળ? એ તો ગાંઠે કંઈ હોય તે જ એવી અસહાય દશામાં કામ આવે. એવા વિચારે સુરદાસ પેમા બચાવતો. બચાવેલા પૈસા કપડાના એક બટવામાં રાખતો ચડી તેને લાગ્યું કે એ ખાસ મજબૂત ને સલામત નહીં. એણે એક એળખીતા મોન્વી પાસે ચામડાનો સરસ બટવો બનાવ્યો તેમા પૈસા સહે. બટવાને છાતીએ જ વળગાડી રાખે. જરા અળગો ન કરે, છવ પેઠે સાચવે.

એક દિવસની વાત છે. લોકો

ની ભારે અવરજવરવાળા એક રસ્તા પર કપડું પાયરી, એકતારો લખને સુરદાસ ભજન ગાતો બેઠો હતો. ધીરે ધીરે ભજન બમવા લાગ્યું. દહીંલા સૂરણી ખેંચાઇને આવતા જતા લોકો ભજન સાંભળવા યોગવા લાગ્યા. નેતનેતામાં ટોણું, બેણું થઈ ગયું. વાહ વાહ! શું સુરદાસનો કંઠ ને શું મીરાની અમૃતવાણી! લોકો અંદર અંદર વાતો કરતા હતા.

એ ટોણામાં એક છોકરો ઊભો હતો. પ્રથમ નજરે જ તે ભારે ચાલાક લાગતો હતો. દેખાદેખી તેજ ભજન માંભળવા ઊભો તો રહ્યો, પણ તેનું ધ્યાન ભજન સાંભળવામાં ન હતું તેની દ્રષ્ટિ ઊભેલા લોકો પર ફરતી ફરતી સુરદાસ પર જઈને ચાંદી, અને શોધી કાઢ્યું કે સુરદાસ પામે પેટી કાઢતી છે એમા જરૂર પેમા હોવા એઈએ અને એ ત્યાંથી ખમીને સુરદાસ પાસે જઈને ઊભો રહ્યો.

ભજન અટક્યું. સુરદાસે માથે હાથ અડાડીને પાછપેમા મારે ટહે લનાળી કેટલાકે તો તે માથે જ ચાવવા માંડ્યું અને કેટલાકેએ સુરદાસે પાયચેલા કપડા પર સિંછા નાખ્યા. સુરદાસ નીતે આગીવાંઠ આપ્તો રહ્યો. ધીમે ધીમે ટોણું વેરાઈ ગયું, સુરદાસે પેમા ભેગા

કવ્વા માડના પૈમાએ ગાથ ધર્મ ગયા કે તેણે કોથળી કાઢી અને તેમા મૂકવા લાગ્યો. પૈમા મૂકાઈ ગયા પછી કોથળી ખુધ કરી મૂકવા જતો હતો ત્યાં જ રાત્રે બેસેલા પેવા છોકરાએ કોથળી લઈ લેવા સમગ્રી પંઠે ઝડપ મારી પણ તે સુરદાસે મજબૂત હાથે પકડેલી હોઈ, તરત જ ટવાઈ નહીં એ આ ખેંચી ચાલવા લાગી હરમ્યાન સુરદાસે પોકાર પાડ્યો 'એ બાઈ જે હોય તે ધાળે, આ છોકરો મારા પૈમા જૂટવી નય છે' સુરદાસને અવાજ માલગી આસપાસના લોકો દોડી આવ્યા. પણ છોકરો નાઠો નડી બિચારો કોથળી ખેંચતો રહ્યો અને કહેવા લાગ્યો 'અરે આ આધળો ગળે પડે છે' કોથળી તો મારી છે.'

અરે બાઈ, કોથળી તો મારી જ છે હમણા જ લોકોએ આપેલા પૈમા મેં એમા બધાં છે તે બેઠે જૂઓ મને આધળો બાળી એ પૈમા લઈને તામી જવા કરતો હતો.'

આધળાએ લોકોને સમજાવ્યું 'અડના, આ ગરીબ ડાના પૈમા લૂટવા છે? મૂક કોથળી લાગ આડી થી નહીં તો ધીબીને રાટલો મગી નાખીશુ.' એકે કહ્યું પણ છોકરો જનાયે ડયો નહીં 'મારે બિખારાના પૈમાને શું કરવા છે? મારે શું પૈમાનો તોળો છે? પણ

તેથી કંઈ મારા પૈમા, એમ જવા નહીં હતું' છોકરો મક્કમ રહ્યો. અવામા રાડારાડ સાબળીને ટાળુ લેચુ યથેલુ બેઈ પોલીસ આવી ચઢ્યો બને પોતાની વાત પર મક્કમ હતા એટલે બને તે યાણે લઈ ગયો અને ઉપરી આગળ રજૂ કર્યો.

'અ'યા, આ ઉમ્મરે ચોરી કરે છે? જેલમા જવું છે? ક્યાનનો નહીં રહે, આપી દે સુરદાસને કોથળી ફગી આવુ કામ ન કરતો' ઉપરી અધિકારીએ છોકરાને હાટી આપી.

'સાહેબ, મારા મા-બાપ હાથી-મવાલી નથી કે હું આધળાના પૈમા પર નજર નાખુ એટલા પૈમા તો હું છું હાથે ખરની નાખુ છું હું શું કામ ચોરી કરું? પણ મને છોકરો બાળી આ આધળો બધાની દયાનો લાભ લઈ મારા પૈમા લઈ લે એ તો હું ન જ લેવા હઉં બલે મને જેલમા મોકલે. મારા મા-બાપને ખબર પડશે એટલે એ લડી લેશે' છોકરાએ જરાય અચકાતા વિના બેઠક કહ્યું.

અધિકારી જરા ઠડો પડ્યો એણે ધીરેથી પૂછ્યું 'તારા મા બાપ કોણ છે?—'

'બાપ તો મારા મોળા પરથી બાળી શકશે ને મા 'છોકરાએ હાથમા એક સિલ્કો લઈ અક્ષર

વાળી બાબુ અધિકારી સામે રાખી મૂકેા થયેા.

‘તમારો કેસ તો બારે અટકેા બાધ!’ અધિકારીએ ધીરથી કહ્યું. ‘પોલીસ, આમને બંનેને અત્યારે કોર્ટડીમાં પૂરેા. સાંજ થવા આવી છે ને કોઈ કળૂસ કરતું નથી. રાત આખી બંનેને વિચાર માટે આપું છું. ત્યાં સુધી નહીં કરી હો. નહીં તો પછી બંને કાપી જેલમાં જશે, ને પછી પાકી જેલમાં પહોં.’

પોલીસ બંનેને લઈ ગયો.

થોડીવાર પોલીસ, અધિકારી પાસે આવ્યો અને ધીમેથી કશું કહીને અધિકારીને ઠેક આપી ગયો.

સવાર પડી. ફરી બંને અધિકારી પાસે રજૂ થયા.

‘કેમ પછી શું નહીં કયું?’

‘સાહેબ, મારે તો કશું નહીં કરવાનું છે જ નહીં. જે કંઈ નહીં કરવાનું હોય તે આ સુરદાસને.’ છોકરાએ સુરદાસને ઝાલવાની તક આપ્યા પહેલાં જ કહ્યું.

‘એઈ આંધળા ! તું જ હુએ જણાય છે. આંધળો થઈને લોકોને ભૂટે છે ? દેખતી આંખમાં ધૂળ નાખવા નીકળ્યો ! લીખ માગતાં માગતાં ચોરીની લતે ચડ્યો ? બીખ માગીને રળી ખા નહીં તો હદપાર કરાવી દર્શ્ય તો કયાં કયાં બટકવું પડ્યે અને ભૂખે મર્યે તે લખે છે ?’ અધિકારીએ સુરદાસને દમ વીશવતા કહ્યું.

સુરદાસ તો અધિકારીનું બદલાયેલું વલણ અને વાણી બોધ સાંભળીને ઠરી જ ગયો ! તે અવાક થઈને તાકી જ રહ્યો.

‘જોલ, જેલમાં જવું છે ?’ ફરી અધિકારીનો અવાજ ગાજ્યો.

સુરદાસ થોડી વાર શાંત રહ્યો ‘પછી નીચે વળી પોતે બેઠા હતા ત્યાં હાથના આમળા વતી જમીન ખોતરીને જોઈવા લાગ્યો.

અધિકારીને કંઈ સમજ ન પડી. થોડીક જમીન ખોતર્યા પછી સુરદાસે ત્યાં નીચે જમીનને પોતાનો ઠાન માંડ્યો.

અધિકારીની ધીરજ ખૂટી : ‘એઈ આંધળા ! આ શું કરે છે ?’

‘સાહેબ, ગઈ કાલે અહીં મેં ન્યાયનો અવાજ સાંભળ્યો હતો. આને એ અવાજ ક્યાંક દબાઈ ગયો છે. ચાંદી જેવી કેઈક ધાતુ નીચે દબાઈ ગયો છે. એટલે હું જમીન ખોતરીને સાંભળું છું કે ક્યાંક ચાંદીનો રજુકાર સંભળાય છે ? જે સંભળાય તો એ ચાંદીને ખોદી કાઢીને તમને આપું ! હું તો આંધળો રહ્યો, એઈ ચકતો નથી. પણ સાંભળી શકું છું એટલે મેં ઠાન માંડ્યો !

‘હવાલદાર ! આને પછો મારીને બહાર કાઢ ! કોણ ભણે શુંયે ગાંડું-ચેડું બકે છે. હમણાંને હમણાં બહાર કાઢ !’ [ચોક્કસ]

જસન તલાઈ બધારે પોતા ઠી માન
વતી સરકારી નોકરી પરથી નિવૃત્ત
થયા ત્યારે લાગતાવળગતા તરારથી
એક ૨ લિ મુદર સન્માન-સમારભ
યોગ્યો અને તેમા એમની અનેક મુખે
પ્રશસ્તિ ચર્ચા ત્યારે એમણે કૃતકૃત્યના
અનુભવી અને ગૃહગૃહ થઈ ગયા

પણ એ વાતને જેમ જેમ દિવસો
વિતના ગયા તેમ તેમ જરાવ તલાઈને
લાગતુ મધુ કે મારામાથી કશુ ચાહ્યુ
મધુ છે પહેલા તે નોકરીમાં હતો ત્યારે
જેજરોજ કંઈ કેટલાયે જાનજાતના
આમ મણે આવતા અને જાનસાકાતુ
તેણે ભોલાવનારા કેટકેટો આમક
કરતા । શાળાના વાર્ષિક મેળાવામા
છાત્રો એમના હાથે જ અપાય કંઈક
ગહનદાશે કરતારો હોતો એમના જ
પ્રમુખપદે સમિતિ મેળવ્ય નોકરીવાળા
નાનકડા કરનામા કોઈ જાહેર કામ
એમની હાજરી વખત અધૂરુ ગણાય
શાળાના મકાનનો પાના એમના હાથે
નખાયતો શાળાની સલાહકાર મોડના
પ્રમુખ પણ એ જ અરે એવી તો કંઈ
કેટલી જ જાહેર પ્રવૃત્તિમા એમનુ સ્થાન
મુખ્ય રહેતુ મોડના સન્માન સમારભ
પણ એમના પ્રમુખપદે જ ચાલુ કરાતુ
હૃદયાર્પન કોષની વિદાય સમારભ
મહકારી મ ડગ્ગની સ્થાપના-આપા તે
જાહેર જાહેર કામોમા એમનુ સ્થાન
આગળ પડતુ હોય તેઓ ના કહે તોયે

યોગે એમનો જ આમક રાખે, કરનાની
પાજરાપોજને પણ એમની સલાહની
જરૂર પડે સરકાર ખાસે કેમ્પુટેશનલઈ
જવુ હોય તો પણ એમની સલાહ
મગાય નોકરીના સમયે એજો કુર
સદના વખતે એવી અનેક જાહેર પ્રવૃ
ત્તિનો એમના પર લોહો બાર નાખતા
અને જરાવ તલાઈ પણ 'હા-ના'
હ-ના' કરતા છેવટે એમા આગ
લેવા જ

પણ જરાવ તલાઈ નિવૃત્ત થતા વાત
જિનડી જ જની હવે એમને પૂરતી નવ
રાય હતી ત્યારે ધીરે ધીરે જાહેર કામો
માથી પણ એમને નિવૃત્તિ મળતી ગઈ
અને એમને સ્થાને નોકરી પર આવેમા
નરા સારે અને લોહો આમક કરી કરીને
જાહેર કામોમા બે ચતા

જરાવ તલાઈને વર્ષોના અનુભવને
કારણે જાહેરકામોનુ અસન પડી મધુ
હતુ અને થડપણે યોગે ઇલાવના હતા
તેથી એમને ધીરે ધીરે આકરુ લાગવા
માડયુ

હજી પણ કેટલાક સમારભોમા
એમને આમ તથા મળતુ પણ એમાં
માન થોતા કે આમ જિનમુદસ્ય તરીકે
જ જાયતુ થતુ હવે જાહેર એમના
અનુભવ-જ્ઞાનની મોકોને જરૂર ન હતી

નાનકડા કરનામા પર કરીને રહેના
જરાવ તલાઈને ધીરે ધીરે નિવૃત્તિના
દિવસો દોજના લાગવા મહકયા એમના

તેના નિવૃત્ત માણસો કર્યામાં, આઝા
નડી એટલે અમુક મણગીના માણસોમાં
નવરાશનો સમય ટોળટપ્પામાં ગાયો
તોયે કેટલો સમય ગાયો ?

જયશંતલાલ ગંભીરપણે વિચા-
રના લાગ્યા : હજી તો મારી તંદુરસ્તી
પણી સારી છે અને પૂરાં દસ વર્ષ સારી
રીતે ફરજ બજાવી શકું એમ છું. પણ
નિવૃત્ત થવું પડ્યું. નોકરીની સાથે
જાણે મારો જડેર અને સામાજિક
દરજાને પણ ગયો ! લોકો શું મને માન
આપતા હતા કે મા ! નોકરીને ? મારી
નોકરીને જ ! પણ ત્યારે તો જાણે
મને જ માન મળે છે એમ હું માનતો
હતો ! અને ત્યારે વિવિધક્ષેત્રના અધિ-
કારી માણસોને પડતા મૂકી સોઢો મને
જ જડેર કામોમાં જોડતા ત્યારે હું

ફુલાવો હતો ! ખરી રીતે, યોગ્ય માણ-
સોની અવગણનાથી મારે શોક કરવો
જોઈતો હતો અને ડર રહેવું જોઈતું
હતું. પણ ત્યારે તો જાણે કાંઈક આવું
જ આપવાનું છે એવું લાગતું હતું !
ખરેખર, કડેવત સાચી જ છે કે, ઊંઘીયો
અમલ કોડીનો !

આખરે જયશંતલાલ એક જાનની
એકલનાથી કંટાળ્યા અને ઝાકરા જરાયે
શહેરની કાંચેજમાં લાગે છે ત્યારે શહેરમાં
જ વસીએ-એમ વિચારીને કરનાતું
ઘર બદલી મોટા શહેરમાં આવ્યા ગયા.

જતી વખતે શેરસને એક વેપારી
મળ્યા તેમણે જરાતરા પૂછ્યું. અને
‘કીક ત્યારે’ કહીને કથા વ્યવસાય વિના
તરત છૂટા પડ્યા ત્યારે તો જયશંત
લાલના હિંમે કારી થા પડ્યા.

મેલાત

મસાતે જાણું હું વિષમમજા કેવા કલ્પરવે;
ક્ષિતિજોના જાગ્યા તનથી તમની ચાદર ખસે,
પૃથાપથાલી દેવી સજર છલકે સોનલ દ્રવે !
મમારનાને તાલ સકલ જમનાં માત્ર વિલસે
ફરી પ્રવૃત્તિનાં નિશાકર સૂતાં ચક્કર પુગે
પરુપખી ટોળાં જનમલુરવે મુગ્ધિ મુખવ-
અજ પાનો જલે અતિશય ચડયો આસવ બૂને
મયાતો શાંતિનો હલધિ-તરતાં મત્સ્ય ઉપર ?
અહો, મારી યે રીજવનમતિ જાગ્યા જનતમાં
પૂરું સોની સાથે અવસ મગતિ ના લહું કરી
પીતે વધો પૂઠે વરસ સહુ જાણે રમતમાં,
વિપાદે ઘેરેણું હલધ પક્ષ, બિડે પક્ષ ઠરી.
હવે ક્યારે મારે કર વીસરી ને ચારી ચલવી ?
રલરધોની ક્યારે મૂક મકલ સહિ બિલવવી ?

જયન્ત પ ૬૬

[૫મી પાઠ્ય પાઠ્ય]

નો સુદરનમ વિનય છે એ જ બધીવ
કળા અને બધા વિજ્ઞાનનું મૂળ છે

એ પરમ મૂલ તત્ત્વજ્ઞ દર્શનનું
આનંદ તરંગ છે

વિજ્ઞાનનું બહુવાનુ નવજ -
આમ વિજ્ઞાનનું વસ્તુ બનવાનું જાય
છે કારણ તેને એવા કુદરતી સત્યોની
દૈધ દ્વારા લાગતી જાય છે જેથી તેનો
પરમ તત્ત્વ તરફ ઝોક વધતો જાય છે
આમ થવાનું એક મીઠું મહત્ત્વનું મૂળ
કારણ પણ છે દર્શનની અને કલાની
મધ્ય વિજ્ઞાનની માધ્યમ મૂળ તો અત
પ્રેરણાજ છે વૈજ્ઞાનિક માહિતી અને
હકીકતોનું પૃથક્કરણ કરે છે તે પર
વિચાર ચિંતન અને મનન કરે છે પણ
કોઈ એક દિશ્ય પદ્ધતિ અત પ્રેરણાના
અનકારે જ તેને તે હકીકતો પાછળનું
નત્ય લાપે છે બહુને શુદ્ધત્વાર્થધુનો
નિયમ શીખે તે વખતે તેની અત
પ્રેરણા અધ્યાનક જાળન થઈ કોતી જો
છે એ એ પદ્ધતિ તેને કમરો વારંજીને
ઝાક પરથી પકડુ જોડુ જ કહે પડુ
અત કરણને અનકારે જ તેનું શુદ્ધતા
કર્ણના સત્યનું દર્શન લાખુ

બધાનું એક જ મૂલ - આ
દષ્ટિએ જોતા વિજ્ઞાન થઈ અને
દિલસૂદીન મૂ. તો સમજુ જ છે અને
તમનો ઉદ્ગમ પણ લગ્નમત સરખો છે
કારણ દરેક વરે વિશ્વને જ સમજવાનું
છે પરંતુ દરેકની સમજનો કેનુજુદો છે

આ રીતે વિજ્ઞાન અને દિલસૂદીને
પરસ્પર આધાર છે તે એકબીજા પર

અસર કરે છે મિ જોમ જીન્સ કહે છે
કે કોઈપણ સમયની દિનસૂરી તેમમથના
વિજ્ઞાન સાથે સાગી રીતે સકળાયેની
દેખ છે અને વિજ્ઞાનની પાછળના ફેર
ફારના પ્રત્યાધારો દિનસૂરીમા પણ પડે
જ છે

વિજ્ઞાનની સુનમ અસર એ છે કે
તે દર્શનને તરંગી થવું અટકાવે છે

દર્શનનું અનેરું મુદ્દાન - અ
ત્યાર સુધીનો માનવ જાતનો વિકાસ
જતાવે છે કે માનવના માનસ અને સ
રકારના વિકાસમા તેનો ભારે ફાળો છે
દિનસૂરી માનવ વિકાસનો એક ઉત્તમ
આક છે દર્શનનો આધાર આચાર
પ્રધાન વિચાર પર જ છે તેથી દિલ
સૂરીનો અત્યાર વિશ્વમા અને જીવનમા
રસપૂર્વક જામ લેવા તનમતો કોણ
દિનસૂરીને જગતમા રસ છે જ તેમા જ
તની સાચકતા છે

જે જે મહાન દાર્શનિકો થયા છે
અને જેમણે કંઈક નક્કર ફાળો આપ્યો
જ તમણે જીવનમા સનાનો ઉકેલ
વામા નક્કર ફાળો આપ્યા જ છે સોફ
દીસ પ્લેગ ને એરિસ્ટોટલ જુદ અને
સ કરાચાર્ય વગેરે સૌએ માનવ જીવનના
ઉત્કર્ષ અને રિકામમા એ જ પાળી જી
રીતે પોતાનો ફાળો આપ્યો હતો એ
માગી તેમની દરેકની દિલસૂરી તરફ
અનેક આકર્ષાતો તેનો રસ લાગેો અને
તેમની દિનસૂરી પાસવવાદી બની અ
દિલી અને માસવાદી સકળચાર્ય મા
પણ આ વાન એટલી જ માગી છે

દિલસૂદી જીવનનિષ્ઠ હોય :-

ગોરસ્ત્ય દષ્ટિએ પણ દિલસૂદીનો વિચાર કરી લેવો મોઝ છે. જ્યારે તમારો દિલસૂદીને દર્શન અથવા તત્ત્વજ્ઞાન કહેવામાં આવે છે. જે દર્શનમાં જીવ, જગત અને ઇશ્વરનો વિચાર ને ચર્ચા ન હોય તે દર્શન ન કહેવાય. હાથે ગમે તેટલું તે તલસ્પર્શી હોય તો વગરની ચર્ચા વિના દર્શન અધૂરું ગણાય છે. દર્શનમાં આ ત્રણ અંગોનો આગ્રહ એક રીતે બહુ સકારણુ હોય છે. એના વડે સમગ્રતાની સાથે સર્વ નાના મોટા પ્રશ્નોની જણાવટ સહેજે થાય છે. ઉપરાંત એમાં જીવ અને તેના જગત તથા ઇશ્વર સાથેના સંબંધોની વિચારણા થાય. એટલે તેને વ્યવહારુ બનવું જ રહ્યું. દિલસૂદી કેવળ તરંગી ન બને તથા વૈજ્ઞાનિક તર્ક પર જ આધાર રાખીને આગળ ન વધે એવા હેતુ આ ત્રિવિધ અંગોની ચર્ચાના આગ્રહમાં રહેલો દેખાય છે. ઇશ્વરની ચર્ચા પણ હોય જ એવા આગ્રહને લીધે દર્શનમાં વ્યાપકતા, વિશાળતા, ઊંડાણ અને સાચી તાત્ત્વિકતા પ્રવેશે. જીવ, જગત અને ઇશ્વરની ચર્ચા કરનાર દર્શને જીવનનિષ્ઠ બનવું જ રહ્યું. આ કારણે ઉપનિષદ, ગીતા, યોગદર્શન જેવાં પ્રખર દર્શનો ખૂબ જ જીવનનિષ્ઠ બની શક્યાં છે. દર્શન માત્રની રાજ્યાતમાં બાર-પૂર્વક નિર્દેશિત હેતુ અને પ્રયોજન પડે તો દર્શન પાછળ રહેલી જીવનનિષ્ઠા જોઈ શકાય છે. દર્શનમાંથી તેમાં રહેલા જીવનનિષ્ઠાના તત્ત્વને ઠાઠવી લે એટલે

તો તે નિષ્પ્રાણ બની જશે.

પ્રસ્તુત ઉદાહરણ: દર્શનવ્યવહાર હોય તથા દર્શનમાં તત્ત્વ - ચિંતન અને તેના વ્યવહાર અંગ વચ્ચે કેટલો મુમેજ હોય છે તેનું પ્રસ્તુત ઉદાહરણ પાન જલ - દર્શનમાં જોઈ શકાશે. પ્રવેશના મથાળે અવતરણ તરીકે આપેલ મુત્ર આનો ઉત્તમ નમૂનો છે. તપઃ સ્વાધ્યાયેશ્વર પ્રણિધાનાનિ ક્રિયાયોગ. આ મુત્ર ઇ પાતંજલ - દર્શનનું વ્યવહારમુલ્યક કે ક્રિયાદર્શક મુત્ર એમાં ક્રિયાયોગ શબ્દ યોગશબ્દને સમાવતાં યોગત્વ ક્રિયાપાત્ત્વ બતાવે છે. તપ શબ્દમાં અજાગ યોગનાં ધર્મનિયમાદિ વડે જીવિતીયન સૂચિત થાય છે. સ્વાધ્યાયમાં વૈરાગ્ય પૂર્વકતા અભ્યાસ, સંયમ વગેરે સૂચિત છે. ઇશ્વર પ્રણિધાનમાં એશ્વર સાંખ્યની પ્રતિત્રસય કૈવલ્યને નિર્દેશ સૂચિત છે. આવા વિવિધ અંગ-વાળા ક્રિયાયોગ પાતંજલ દર્શનના તત્ત્વચિંતનનો વ્યવહાર સાર બને છે. એમાં ઉપર ગણાયાં તે બધાં ચ તત્ત્વો સહજ સમાવેલાં છે. = એમાં જીવનનિષ્ઠા, ઊંડાણ, વ્યાપકતા, વૈજ્ઞાનિક દષ્ટિ અને વ્યવહારુતા છે જ.

ક્રિયાદર્શક શબ્દ :- પૂર્વમાં અને અર્વાચીન દર્શનોમાં આ તત્ત્વો સારી રીતે સમાવેલાં છે. બને બીજી રીતે બનેલી ધારી, વલણ, રજૂઆત અને રીતિમાં ઠીકઠીક ફેર રહેલો હોય પરંતુ મુખ્ય તો જીવનનિષ્ઠા, વૈજ્ઞાનિક વલણ વગેરે છે. એ બધાં માંથી જીવનનિષ્ઠ

મુશીમા પૂરેપૂરા પ્રગટ થાય છે એટલું જ નહીં પણ તેમા અંગાકિના દર્શનોની અસર દેખાવા છતાં તેમા પૂરેપૂરું અર્વાચીન વનયુ પલુ દેખાય છે તેથી આ રીતિનુશીલા પુરાણી અને આરંભીન વનયુનો સહજ સુમેળ છે એનું મુખ્ય કારણ એ છે કે પાતંજલ દર્શનની જેમ એમની આખીય દિલ્લમુશી એકજ ક્રિયા દર્શક શબ્દમા પ્રગટ કરી સમય એમ છે પાતંજલના ક્રિયાયોગ શબ્દની જેમ 'સત્યામદ' શબ્દ આ રીતિનુશીનો પૂરેપૂરો સ્તોતક છે

નિત્યનવાં એકાણુ:-દિનમુશીને દર્શન કલ્પે તે એટલા માટે કે તેના થી જાન, સમાજ અને વ્યક્તિ અને તેમા પ્રશ્નો અંગે નવું દર્શન મળે છે, નવી શક્તિ મળે છે, નવી પ્રેરણા મળે છે એને પરિણામે ફરી નવી દૃષ્ટિ ધાવે છે, નવું દર્શન ઊભું થાય છે. અને પરિણામે નવા મેકાથુના નવા નજ, પ્રેરણા તથા કાર્ય થવા સામે છે આમ દિનમુશી માનવજીવનનું એક મહા પ્રેરણાદાનક ગાન નગ છે. એ તો હરક મેગ વધતી જનારી પ્રગતિશીલ જ્ઞાનગાન પ્રક્રિયા છે એ પ્રક્રિયા સતત ચાલુ રહેવારી છે અને એમા પૂર્ણતા આવી જાય છે એમ બનતું નથી

પૂર્ણતા આ સતત સરળ જતા સંસારમા શક્ય નથી. મનન મેચન એ જ એ રી આમિવન છે માનવજીવનમા વિકસાવી જતી દિનમુશી સ સાગી જીવનરમા અને તે રી પાર લે પરમ

પૂર્ણતા રહેતી છે તેનું દર્શન વધુ ને વધુ કરાએ જાય છે પૂર્ણતા ને પૂર્ણ સત્ય તો ત્યા જ છે તેમા જ છે, તે જ છે.

ક્રાંતિકારી અસર:-જમાને જમાને પ્રગટ થતા નવા દર્શનના ઉમેરાથી માનવજીવન તરફદર્શન સમૃદ્ધ થતું જાય છે ચાલુ જમ નામા મે મહાપુરુષોની દિનમુશીએ આજના જગત પર પ્રમળ અસર કરી છે માકર્સની દિનમુશીએ એક રી વડુ દેશોમા ક્રાંતિ કરી તેની પ્રમળના મિદ્ધ કરી એ જડનાગી છે એટલે એકામી છે એની એકાગિના એનું નગ છે અને હિ સક ક્રાંતિ કરના કરારમા તે સફળ બની પરતુ માકર્સની દિનમુશીથી વડુ પ્રમળ દર્શન આવી જના છવન દર્શનમા રહેલું છે એનાથી પ્રેરણાને ભારતની પ્રમળ રત તત્વગને નારક મની અને શાંતિથી અસાજ મેગજુ એનાથી પ્રેરણાને આલે સર્વોદયનું ૧૧૧ પ્રાપ્ત કરનાને જૂદા ન પ્રગતિ લેવા મામાર્ગિક મહારત આર લાધો મે મહારતમા દિનમુશીનું જ્ઞાન રધનથક રધુ છે આ રી છતી દિનમુશીની જુમિમા ઉપર જ, એનું જ હાઈ પકડીને આલે ભારતની વિદેશીતિ ઘડાડ રકી છે સઆરોમા નિર્મળ છના અર્ધિમક રીને પ્રમળ એ રી ભારતની શાંતિગીનિતોદુનિસામાડકોવાગી રથો છે ભારતીન પ્રમળના વિનિધ જીવનમા આદર્શની ઊપ બેઠા મળે છે આ દર્શન એમનેમળ સાથે આત્મજગતો નાદ જગાવી શકે છે પરિણામ આલે

વર્તે છે. સ્વાર્થ, સ્વાર્થ સાથે મધ્યમ
કરે છે. પ્રેમનો પ્રકાર પ્રેમના અગ્નિ
અથવા મોહના મહાનલમાં પલટાઈ
નથી છે.

એટલા માટે પરસ્પર વ્યક્તિગત
અથવા સામૂહિક સંઘર્ષને દૂર કરવાનો
એક જ ઉપાય છે. જેટલી વાર અને
જેટલી રીતે ધર્મ શકે તાદાત્મ્યતાનું
તથ્ય ભોક્ષા સામે મૂકવામાં આવે અને
એ તથ્ય પ્રમાણે જે ભોક્ષા જીવન વ્યતિત
કરે છે, એમની સંખ્યા જેટલી વધી
શકે એટલી વધારવામાં આવે. માન-
વતા, રાષ્ટ્રીયતા અને આંતરરાષ્ટ્રીયતાથીય
ગ્રંથી છે. એટલે, જેનાથી માનવતા
ઘટે એવી કોઈ પ્રવૃત્તિ વ્યક્તિ, કુટુંબ
મમાજ કે દેશ-કોઈ પણ કરે તેને રોક

વાનો પ્રયત્ન કરવામાં આવે.

તાદાત્મ્યતામાં મોજસેનો મહિમા
■ અને તાદાત્મ્યતાનું ખીજું નામ
માનવતા છે. એ માનવતા; ટોર્ગાનાદથી
સિદ્ધ થતી નથી. એને માટે તો દિલની
બાજી અથવા તો બિંદાદિની પી જરૂર
છે. માનવગતિનું હૃદય થી રીતે જીવંત
રહે, એને કોઈ પણ રીતે કચડવામાં ન
આવે. યા દૂર બનાવવામાં આવે—આ
જ સૌથી મોટી સમસ્યા છે. એના ઉદ્ધ
માટે આપણે ધર્મનો આશરો લેવો
પડશે, ધર્મરતે સરણે જવું પડશે. સ્વાર્થ
અને સત્તા પ્રાપ્તિ માનવતાના માર્ગમાં.
મોટા અવરોધ બને છે. એને તો
કેવળ પ્રેમ જ જીતી શકે છે, અને પ્રેમ
પ્રગુ છે.

સાભાર સ્વીકાર

શ્રુતિ [કામ્યસંગ્રહ] રાજેન્દ્ર સાહ; પ્ર કવિચોક, નિપિની
ડિન્ડરી, ૩૮૦ ગિગામ રોડ, શ્રીજી, ૨; મુ. ત્રણ રૂપિયા. અક્ષય
તારો. (લગ્નસંગ્રહ) સંપ્રદાય; પ્ર. હિન્દ પ્રસ્તક લંડન, પોરબંદર;
મુ. જે રૂપિયા. શાંતિહૃત : [નેરુપ્રસ્થિત કામ્યો] મુ. પેન્ડ વડીલ; પ્ર.
પોતે, કોર, સાયણ યમને, સુરત બિન્દો; મુ. ચાર આના. જરાને
શાહાદત [હિન્દી ગીતનાટ્ય] ગની દડીનાથ; પ્ર. પોતે; ગોડીપરા
સુરત, મુ. એક રૂપિયા. સંતોની જીવનપ્રસાદી [પ્રેરક પ્રસંગો]
મુ. લલાઈ કલાપી; મુ. ૭ આના; ધર્મચક્ર પ્રવર્તન [લગ્નવાન
જીવનના સાત પ્રવચનો] અધ્યાપક ધર્મોદે કોસંજી, સં. મુ. વળાઈ કલાપી;
મુ. બાર આના; પ્ર. બનેના; મુ. જીવન વિદ્યાપીઠ, અમદાવાદ-૧૪.
વર્તમાન પત્ર કેવી રીતે તૈયાર થાય છે ? : રવિશંકર ત્રિ. મહેતા;
લગ્ન : છટાછટા : વારસો : મટુલા મિ. [પરિચય પુસ્તિકા પ્રવૃત્તિની
પરિચયમક પુસ્તિકાઓ] સં. વાડીલાપ ઝમીની; મુ. આગ્રીસ નના પેસ
દેરકના; પ્ર. પરિચય પુસ્તિકા પ્રવૃત્તિ, ડીસા. (જનસંગ્રહ)

રજીસ્ટ્રેશન ઓફ ન્યુસપેપર્સ (સેન્ટ્રલ) રૂલ્સ, ૧૯૫૬, રૂલ ૮

ફોર્મ IV અનુસાર નિવેદન

૧ પ્રકાશન સ્થળ	-----	રૂપાયતન, જૂનાગઢ
૨ ક્યારે ક્યારે પ્રસિદ્ધ થાય છે	-----	દરમાસની બારમી તારીખે આસિક તરીકે
૩ છાપનારનું નામ	-----	ધીરેન ગાંધી
રાષ્ટ્રીયતા (નેશનેલિટી)	-----	ભારતીય
સરનામું	---	રૂપાયતન મુદ્રણાલય, જૂનાગઢ.
૪ પ્રકાશકનું નામ	-----	ધીરેન ગાંધી
રાષ્ટ્રીયતા (નેશનેલિટી)	-----	ભારતીય
સરનામું	-----	રૂપાયતન, જૂનાગઢ
૫ લંચીનું નામ	-----	નવી ૧ - ૧ થી
રાષ્ટ્રીયતા (નેશનેલિટી)	-----	ભારતીય
સરનામું	-----	રૂપાયતન, જૂનાગઢ. (સૌરાષ્ટ્ર)
૬ માસિકનું નામ	-----	રૂપાયતન સરેલા જૂનાગઢ (સૌરાષ્ટ્ર)

હું, ધીરેન ગાંધી, આથી સેગન્ટેચર કરીને કહું છું કે ઉપરની હકીકત હું ત્યારે જ અને માનું છું ત્યાં સુધી ખરી છે.

(સહી) ધીરેન ગાંધી

તા. ૧-૪-૧૯૫૮

પ્રકાશક

ધ્યાના બાપુ

વાર્ષિક લવાજમ : દેશમાં રૂપિયા ૬,
પરદેશ માટે શિલિંગ ૧૨. વર્ષની શરૂઆતથી
જ આહુકે નોંધવામાં આવે છે. વચ્ચેથી આહુકે
થનારને પ્રથમ અઠવાળી જ અઠકો મોકવાય છે
લવાજમ કાર્યાલયને સરનામે, મનીઓર્ડરથી
૪ મોકવવું

દર માસની બારમી તારીખે અઠક પોસ્ટ
નાય છે. પૂર્ણ તહેવારીથી આહુકે પેર અઠક
ગ્વાના થાય છે છતાં કેઈ કારણસર અઠક ન
મળે તો પોસ્ટમાં તપાસ કરી દસ દિવસમાં
કાર્યાલયને ખબર કરવામાં આવતા પડતું કર
વામાં આવશે

પત્રઅથવાફાગમાં આહુકે ન બગડે આવડે
વળવે

‘ધ્યાના બાપુ’ હાથકાગળ પર પલ્લછપ ૫
૭ તેનું વાર્ષિક લવાજમ દેશમાં રૂપિયા આઠ
અને પરદેશ માટે શિલિંગ ૧૬ છે

‘ધ્યાના બાપુ’ કાર્યાલય, રૂપાયતન-જૂનાગઢ

સ્રીજાતિ ને શક્તિ

સમકૃપ્ય પરમહંસ

ગણપતિ નામી હંતા ત્યારની વાત છે.

એક દિવસ એમની આગળ બિલાડી આવી ઊભી. ગણપતિએ બિલાડીને એવી તો ફટકારી કે એના ગરીરે લોહીનાં ટશિયાં ફૂટ્યાં. બિલાડી જેમ તેમ કરી હવે બાપાની નામી કરી.

બિલાડી નામી ગઈ એટલે ગણપતિ ઉમા પાને ગયા. એમના આખાં ગરીરે સજ્જત મારના નિશાન હતાં. અત્યંત દુઃખ અને લાયથી બાપુજી થઈને ગણપતિએ ઉમાને પૂછ્યું. 'મા, તને કેવો માયું ?'

ઉમા ખિન્ન થઈને બોલ્યાં : 'હીકગ, અહ બહુ તારું પરાક્રમ છે.'

માતૃભક્ત ગણપતિને એ સાંભળી આશ્ચર્ય થયું, એક થયો. રકતાં રકતાં પૂછ્યું : 'મા, મેં તને ક્યારે માયું વળી ? તું ખાફી જ મારું નામ લે છે.'

ઉમાએ અભિ પૂછ્યું : 'હીકગ, આજે તે કાંઈ હવેને માર માયો હતો કે નહીં, તે બરાબર યાદ કર.''

ગણપતિ તરત બોલ્યાં : 'હા, બિલાડીને ફટકારીને જ આહી' આશયો આપું છું.' ગણપતિને વિચાર આવ્યો કે પેટી બિલાડી પાછત્તુ હશે અને તેના આશ્રિતે, મેં બિલાડીને મારી તેનો બાકો માને મારીને લીધો હશે. તે ધ્રુસ્કે ધ્રુસ્કે રડવા લાગ્યા.

ઉમાએ ગણપતિને જોયકી લઈ છાતી સરસા આપીને કહ્યું. 'હીકગ રહ નંદી. મને કેઈએ માર માયો નથી. પણ પેટી બિલાડી પણ મારું જ સ્વરૂપ છે. એટલે એને પડેલા મારનાં નિશાન મારા શરીર પર પડ્યાં છે. પણ તને એની બબર નહતી એટલે અજાનવજ થઈને કરેલા કૃત્યમાં તારો દોષ નથી. હવેથી ધ્યાનમાં રાખજે કે સંસારમાં જેટલાં પણ અંદિગ છે તે બધાં માગ જ અંશમાંથી ઉત્પન્ન થયેલાં છે, અને જેટલાં પુરુષરૂપ છે તે બધા તારા ચિંતાના અંશમાંથી ઉત્પન્ન થયેલાં છે. શિવ અને ગમ્મિ વિના મંસારમાં કશું નથી.'

આરોગ્ય

નં ૧૧ ... [૧૨ - મે - ૧૯૫૮] ... અંક ૩ ને

આપનો ધર્મ પ્રત્યેક બાળકને શ્રેય પૂરતું બરોબર આપવાનો છે. એથી આગળ જઈને શ્રેયને હાનિ ન થાય એવા મસાવા કરી શકતો હોય તો કરવાની એને શૂં છે. પણ તેમ કરવાની એની ફરજ નથી

—આપુ

(ગાંધીજી અને ગુરુદેવની હવનગ્રાધન નું અનુશીલન હતું મંચિક)

આથીછમે રિષભુદિતો એક વિચારુ તરીકે વિચાર કર્યો નથી કે તે રીતે તેની રજાખાત કરી નથી લેખો તે એક દણ દુતા સ્વર્ગ દુતા એમની વિચારસરણી આથી જગતના તરંગમાનના કારકિને કારક ઉમેરો અને સ્વયં પણ પામ્યા છે એ ઉમેરો શો છે કર્મ રીતનો ॥ કેટલા ઉપરોશી છે અને રિષભુદિતના પ્રાકૃતિકે કેટલા આગળ બેનારો છે એ તપાસવું ભેદ છે.

એમાં તત્ત્વજ્ઞાન શું અને કેમ ? —આત્મની મનાતાનું જોય જમાને જમાને નવા આનિર્ભર કરે છે અને માનવજાતના જ્ઞાન અને સક્રિય કારણ ઉમેરો કર્યો જાય છે એવો આનિર્ભર થાય છે ત્યારે નાનિકતાના તત્ત્વો પાછા પડે છે જનતાની કમલેરી ફરવાય છે અધકાર સરી જતો દેખાય છે અને નવી આસાના કિરણો પ્રકરે છે અષ્ટોધિવિચાર ભારતીય જનમધ્યથી પેદા કર્યો અને તેણે દેશના નવી સક્રિય અને ભેમ માન અને આ મનાતના સચાર કર્યો એથી વધુ ચાર સાતનો જ વધતો દેખાયો સાતનો આજના ધર્મકાલિદાસ આથી અને એક નવું સામાજિક જગ અને રામ હાથ લાગી ગયા એનાથી ભારત પ્રગટિલા જનને જ નહીં પણ માનવજાતને એક નવો વગાડ મળી શો છે એમણે એક નવી જનમદષ્ટિ જન્મી છે આ જનુ કલ્પના તત્ત્વો જ અષ્ટોધિવિચારના પાયાના અંગ છે.

આ તત્ત્વોને લીધે ગૌરીવિચારના જૂ નાને સ્થાન નવું પ્રેમાસીધતા વધી વજનદર્શન વધુ અને પ્રાપ્તિરિષભુદિત અત્યુગમનક પ્રચલનિત વાર્તાવિત જની રિષભુદિતને માટે આ વગાડ જાણે સ્ત્રી નથી કારણ રિષભુદિત તરવિત જ દોષ એકે મન સામાન્ય અર્જનિત કેટલા રિષભુદિતો માનવજાત સ્વ અને કલ્પણ વજનમારી દોષ આ કલ્પણ સચર્યાન કાળ દાએલજા સમયે આ અંગે ધારે પ્રકાશ પડે છે આજે એકાંતકાળમાનના રાખતી ભેદ છે કે જરમાન પ્રેમ અને કર્મના સાથ મોટી જ પ્રાપ્ત છે કારણ કે જાનતુ ખેવ કલ્પણ કે પ્રજા (સજ) છે નહીં કે પડિતાર ॥ અષ્ટોધિવિચાર આથી જનતુ કલ્પણ વજનમારે છે તે માનવજાતે ઉપજાવી મુક આપનાં ધર્મ પડે છે આ કર્મીન જાણે છે કે

એમાં જનમદર્શનના સાતના જનમતો પડેલા છે સત્ય શોધના ઉગમ —હવે સહેને સવાન થાય કે અષ્ટોધિવિચાર ઉગમ શો ? મામાન્ય રીતે એવો જવાબ મળે કે ગૌરીજીની સાતની શોધની પ્રવજાતના જ એવો ઉગમ ॥ આ જન એકાંતે અને પ્રજા તરફે સાતુ છે પરંતુ નવું વિચાર અને મન કરવા જનમત છે કે ગૌરી રિષભુદિતો ઉગમ અથને પ્રેમ કરવાના એમના સાક્રિય વજનના જ છે આ કલ્પના ૧૫૫૮૩૨જુ મટિ થોડ વિગતે રિષભુદિત ભેદ છે.

આનંદના ત્રણ પ્રકાર —માણસોના ત્રણ પ્રકાર જાડી કાર (૧) શેષ (૨) પ્રેમાર્થી (૩) ભોગાર્થી ॥ પ્રેમાર્થી ॥ સદાજનુ જનને કિનકર વિચાર અને કર્મ કરતે મોતના જનને ધોડે એવને પામી સતોષ પામે છે અને સતત પ્રતિ સાથે છે એનું જન સાત્વિક દોષ છે પ્રેમાર્થી મરે તે કામ શોધ અને મોત પ્રિય લાગે માટે કર્યો જાય છે એમાં ભરતે કુખ્ય પ્રેમ તોય ફરી ફરીને પ્રિય વજન એમ જ તે પડતો રહે છે તે મર કર્યો નથી લોતા જનુ ધાધવ એના જનનુ જનુ દોષ છે તે એને લાગે રાજસિક દોષ છે ભોગાર્થી મોટે ભાગે સુખુ ખતા ભોમ ભોમવતો જન મર જ દોષ છે તે સુખ ભોમવે છે તા તે આવી મનુ છે તેથી પ્રેમાર્થી માટે મરેન કરીને પ્રિય પ્રેમના મનના નથી કુખ આથી પડે છે કુખી થાય છે તોય તે ફર કરવા ભેટને જનુ લાગે આ તોય નથી ભેટને તે મર છે આમ તેજ સુખુ જ જનુ રાજસિક નહીં પણ જનનાના જ મુલક દોષ છે આ દષ્ટિને વિચારના સુખ ભોમવતો ધનિક દેખાયે રાજસિક લાગે પડ ખરેખર તો તે તામસ પ્રજાન ભોગાર્થી જ દોષ રહે આથી પડેલા સુખુજનને કહી મરેન વગર ભોમવે તે ભોગાર્થી તેજા જનના અને મરના જ દોષ છે આ ૧૫૫૮૩૨ સાતુ દોષ તો એમ કહી રાજસ કે મોટાજન તો નસીન-સી માનવ સત્તાવ ભોગાર્થી છે નસીન-સી જન મરેનુ અને મોટાવ ભોગાર્થી છે એવને માટે જ મનનારો વજનના વર્જ જ પ્રેમાર્થી છે સમાજના આ ત્રણ વર્ગો એવા મરે છે તેમ આ ત્રણ વર્ગોને દરેક માણસના મરમે

સમયે ચોહી વધતી કામ કરતી પણ નેત્રા મળે છે.

મદદાધોપાર્થી ગાંધીજી:—ગાંધીજી નાનપણથી જ શ્રેયાર્થી હતા. નાનપણમાં એમનામાં નાની મોટી નમ્રતા હતી. એમ એમની આત્મકથા પરથી લાગે છે. પણ એ બધી તેઓ દૂર કરી શક્યા નેહું મૂળ અને મૂળ્ય કારણ તેમનામાં રહેલી જન્મથી મૂલ્ય સુધી પધતી એવી શ્રેયસાધનાનું પ્રચાર વચ્ચે છે. એમના શિક્ષક ખાસેના હોકરામાંથી મોટી કરનારું કહેવે છે ત્યારે તેઓ સત્ય ને જ વચગી રહે છે. તે સત્યાસત્ય રચન નિર્ણયશક્તિથી નહીં પણ એવ ગ્રેય વચ્ચે એવી પસંદગીથી જ કરી શકે છે. નાનપણથી જ સેરા કરવાનો શોખ હતો. તે એવામાં શ્રેયા સત્યના ગાનથી નહીં પણ એવી ભાવનાથી પ્રેરણાને સેવામાં મજા માણતા હતા. કોઈકદીના પ્રસંગોએ અને છાત્રના મહાન ક્ષુભાત વખતે પણ અધિકારમાં માર્ગ રજા દેખાતો ન હતો અને સત્યનો નિર્ણય કરવા મેરકેન હતો. છતાં એક પછી એક ઉપાસાસાધિ પગલા વડે મુકોનીએમાંથી માર્ગ નીકળતો હતો. સત્ય રચન બાન્ટુ નેહું તેમ છતાં એમને શિયાસેવમાં કોણ આગળ ને આગળ ધોવું હતું? એમની શ્રેયસાધના જ એમને છેલ્લે સુધી કામ દેતી હતી, અને એના દોષો જ જન્મથી મૂલ્ય સુધી તેમને છપાનો માર્ગ અનેક ક્ષેત્રોનો, અગ્ર અને આદરમાંથી સંભળનારું એકો

શોધનું વ્યાપક ક્ષેત્ર:—આટલા મુજબ પૂરકતણ પરી પ્રતિપાદિત કરી શકાય કે ગાંધીજી પ્રધાનત્વ અને આત્મના આરંભ શ્રેયાર્થી હતા અને રજા તેઓ સાચા શ્રેયાર્થી હતા તેથી જ સત્યાર્થી બની શક્યા. આરંભ નહું તે પણ સાચના આતર પાસે શક્ય થાય કેમ? એવો આધાર જ સત્ય છે સત્યાજી વચ્ચે સાન્યવ કયાથી શ્રેયાર્થી પચાની પ્રગળ ભાવનામાંથી ગાંધી છતાં મન્યની શોધ પ્રાદી. અને કોવમળત્વ સત્ય સાધના બની રહી કીય અને મન્ય એક જની રહ્યા ગાંધીજીએ છપાને કીય સાન્યથી કોષ્ટું અને અલોચી કીય કરતા ગયા કીય માન્ય રચન સંશ્લિષ્ટ ભાવના છે એમાં મલ્ય કિય કુદરમ્ભેત મદદ એકાંત મુલેજ છે. તેથી સત્યાસત્ય ન કીયમ નહ અને મનીઅર્થન નહીં રહ્યું

આરંભ ઉદાહરણ:—દક્ષિણ આફ્રિકામાં તેમણે બધા પહેલો આગમ કર્યો. તેમની આગળ કંઈક લાનચો બની શકે અને ગોપન વધે સુધી આરંભ રહ્યું. પણ તે

આજ દરમ્યાન તેમને રવર્ધર્માં ટકાવી રાખનાર તત્ત્વ હોય તો તે એમની શ્રેયસાધના હતી. એ કીવસાધનામાંથી જ સત્યાસત્યને જન્મ મળે.

એવનું મૂળ શ્રદ્ધા:—ગાંધીજીની આ સતત સત્ય સાધના અને કીવસાધનાનું મૂળ શ્રી! ગાંધીજી પોતે જ જન્મ જ આપે છે કે શ્રદ્ધા એમના છપાનેકર્ષને પામે છે. છત્તમ એવ નિયારો અને મુજો પર અચળ શ્રદ્ધા નાનપણથી જ એમનામાં હતી. પ્રદયાદની લક્ષિતા નાન પણથી જ શિવમાં વસી અને સત્ય તથા સેવાના રચના ત્યારથી જ આરંભ હતો. રામનામ પણ ત્યારથી જ હૃદયમાં મેલરાણું અને તે છપનમાં એટલું જોતપ્રોત ધણું કે મોટા ખાતા મરણ રામને ધણું તે જ સહજ બોલાયું. આનંદછાનના ઉચ્ચતમ ધ્યેયમાં દર મહા એમનામાં સહજ હતી. અને તેથી ગીતાવાક્ય અનુસાર શુદ્ધ પ્રદા ળાળા બની પોતાના ધ્યેયને પોતામાં મૂકે અર્થે મુર્તિમંત કરી શક્યા. યોગશાસ્ત્રે પણ શ્રદ્ધાને જ ધ્યેયપ્રાપ્તિનું સર્વોચ્ચ સ્તર સાધન ગણાવ્યું છે.

મદદાર્થી રજૂતિસમાધિ:—પ્રદાપૂર્વકેતરેયાવ.

પાતળ લક્ષ્મી—પ્રથમ પાઠ (સૂત્ર-૨૦)

આ સૂત્રની સમજૂતી:—યોગશાસ્ત્ર આ સૂત્રમાં કહેવે છે કે આમ અનુધ્યનો વિકાસ તેના શ્રદ્ધાને વડે થાય છે. એની શ્રદ્ધા દર થતા એનામાં શક્તિ અને ઉત્સાહ જન્મે છે ઉત્સાહમાંથી જન્મીત વધે છે, અને જન્મીત માથી એકામતા વધે છે, અને એકામતામાંથી પ્રદા કે સહ પ્રેર થાય છે. સામાન્ય અનુધ્યના વિકાસને આ કમ છે, પણ એનો મૂળ આધાર તેની શ્રદ્ધા પર રહેતો છે ગાંધીજીએ છપાનેવિકાસ આ સૂત્રના અનુસાર આરંભ ન થતા પામ્યો.

શ્રદ્ધાને ઉચ્ચ—શ્રદ્ધાને ઉચ્ચતા પ્રકારે થતો પછી વખત મંદેશવ છે, કે આવી શ્રદ્ધા લાગવી કયાથી? ગાંધીજીને વાન્યે પાર્મિકાને હતો, માન પિનાના ઉચ્ચ મરમર એમનામાં ઉત્તરો હતા અને નાનપણનું રેખા પર્મનું વાગવન્ય એમનામાં નાન પણથી નહીં કીવશ્રદ્ધા જન્મથી શક્ય. એને આરંભ વાગવન્ય ન મળે તેના અર્થેઓનું શ્રી! આનો જન્મ પત્ર અર્થેછાના શ્રદ્ધાવિકાસમાંથી પામી શકાય છે. ગાંધીજી આવી શ્રદ્ધા નાનપણમાં સહજ હોવા છતાં જુવા નીચ શોધ નાનિકાને યાચે પત્ર આવી રહે છે. એમ તેનો નાનપણમાં નોંધે છે. શોધ વખત વગી

કેટલીક અવધી સોળતમા પદ્ય અદનાનું યશુ. આ ગાથા-
ગાથી અગાધનાર કેણી દેખની કીચ પ્રાપ્તિની સતત
ક્રિયા એમની પ્રાપ્તિ માટે જવાબદાર છે. સતત હિતમ
ક્રિયા શ્રદ્ધાની માતા છે. તેની ક્રિયા તેવી શક્તિ જગતમા
માનવ માનવે આ અનુભવ છે. શ્રદ્ધા આત્મવિકાસનું
મૂળ છે, તેનું કામ તેવી કુસળતા અને તેમાથી તદ્દરિય
સક આત્મવિશ્વાસ કે આત્મશ્રદ્ધા જન્મે છે. આ સામા
ન્ય સાર્વજિક અનુભવ છે. એ મુખ્ય કીચ ક્રિયા કીચ
શ્રદ્ધા જન્માને એ સદા જ છે. ગાથીજની કીચશ્રદ્ધાના
મૂળાધાર એમની સતત કીચક્રિયા છે. જરીકે પાડે જવાનું
યશુ કે દેસ વાળી જ છે અને તરત સીધે રસ્તે ચડી જ-
વાનું યશુ, આનું મુખ્ય કારણ એમની સતત કીચ
સાધના છે.

આ કામે આત્મચળવૃત્તિ વધના કીધું સોફ્ટન થયા પ્રાપ્ત અને કોય સાધના સખાગ સર્વા શ્રી સત્વસાધના બની રહી કોય અને સત્વ બન્ને કે એક બની રહ્યા. એમના જીવનદર્શનનો મુખ્ય અધ્યાર સત્વની રીત છે તેથી કોઈના કાને જાડને સત્વગીયક વગીક જોગ માયા અને આ શબ્દ જ એમના જીવનગીધનો સાચો પરિચય આપે છે.

સત્ય ચિંચાણુ આને આશ લેરાકઃ-અનુભૂતિ
મુનકભરદાર દિવસુના આ પ્રગટીકરણા એક બીજી
પદ્ય રિશિતા ખાતે જેમે એવી છે જનના ધર્મ મહન
સત્યો મેનાથી સરજ રીતે પ્રથમ પાર રજુ કરી દર્શાવ્યા
આમ મનુષ્યને જાનના મહન મળ્યાના વિષયમા પ્રવેશ
મળેલો તેને તેની સમજ પડવા લાગી જાન વિચારવા
એવા વિષયને જયુલોકોએમ્, નોજમ્-હારને પારક ભન
વાની તક મળી. સામાન્ય મનુષ્ય જયુ સત્યામતનો
વિચાર કરવા હાથેલા અને તે મુજબ કાર્ય અકાર્મિક
નિષ્ક્રિયતા વિચારતો થતો તત્કાલેયો અને સત્યામતો
જેવમ નિહાનેતો જ વિષય મરી આમજનતાના પ્રવેશ
પરહારતો વિષય ભન્યા સત્ય હું, અસત્ય હું અને
સત્યામત હું એ વિષે લાગે કરોડો લોકો આડક વધ

વિચારેલા થયા. તત્ત્વચર્ચાની દૃષ્ટિએ આ નાનીસૂત્રી વાત નથી. તત્ત્વચર્ચાના ઇતિહાસમાં એક શાંત પ્રાંતિ આવી અને તેમાં પણ ભારે મૂલ્યપરિવર્તન થયું. એનાથી નિષ્પન્નતા, વિદ્યાર્થોના અને તત્ત્વજ્ઞોના અધઃકાર પૂટ્યો. તેમજો પોતાના વિષય પરનો ઇન્કારો ભણે કે નહીં હાથે.

જાને પચોત્રી વિંસમ્મી - આપી - વિચારણામાં
જનુ ૧૧ ના છે અને તે જ છેડાનું છે એવું તો તેથી
કરી શકે એમ નથી, અવગણ પડે ના કરી ન એવા મને
એવી મૂળભાષી દષ્ટિ એમના દર્શનમાં પ્રગટ થાય છે જ,
કેટલુંક ચાલુ આવેલું દર્શન નવી રીતે પ્રગટ થતું પડ્યું
એવા મને છે, કેટલીક વ્યક્તિઓ મનાતી માનતાં બધા
પરબની સામાજિક સ્વરૂપે પ્રથમ વાર પ્રગટ થતી એવા
મને છે, અને ઘણી યાર સમાનન સભ્યો જ પોતાની બધા
ખ્યા મુજબ તૃતીય રૂપે વ્યક્ત થવા દેખાય છે. ગાંધીજીએ
એક દેશનિર્માની અઘાંથી સાતનું દર્શન કરવા પ્રયોગો
કર્તા, દરેકની પ્રતિભાથી તેનું દર્શન કહ્યું, કમ્પોઝીંગની
પ્રખર સાધનાથી તેને વ્યવહાર કર્યા અને યોગીના રિવે
કર્તા તેની શુદ્ધિ કરવા રચ્યા આ કારણે જ આજના
વિદ્યાનકુશની આગલી પૂર્ણ કરવાની બાધેય સામકાન
એમની વિનમ્રીય એવા મને છે દેશાનિર્માણ સભ્યોને
પકડે છે અને તેની એકાગિનામાં દેશના જન એકબીજાની
વિરુદ્ધના નતીમ પર પડે છે. ગાંધીજીએ જીવનના
સભ્યોને પકડવા પ્રયત્ન કર્યો અને પરિણામે સર્વોચ્ચ સમ
ન્વચારી સુસવાદિત વિચાર અને દિશાની પદ્ધતિ જ
આપી રહ્યા આથી પદ્ધતિ જ આ વિદ્યાન અને અલ્પ
કુશની માનની પૂરતી કરી શકે જીવન સાત્ત્વમાથી જીવેની
વિનમ્રતા જ જીવોપચોત્રી વિનમ્રી બાધી શકે, ગાંધી
જીએ તો પહેલે માનિતું કે ને એકને સારું શક્ય છે, તે
બાધેને સારું શક્ય છે. એટલે તો એમણે આચરે ન પ્રયો
ગોની સફળતા એને સારું ઉપયોગી છે. આ કારણે તો
એમણે એમ કહેવાની હિમન કરેલી કે સારું જીવન માટે
સ દેશ ■

કોઈ માણસ ઘન પ્રતિષ્ઠા કરે છે ત્યારે મેળવળીને તે કસી ન રહેવા, તેના વિકાસ મારે ખીખરે પ્રયાન કરવું હોય છે, અને તેને હાથે કોઈ આપણો છે તે તેથી સતત વધી જાય છે. બીજાઓમાં વિચારવો હોય છે, જ્યારે આપણા આપણી છતી ન વૈભવ શકે, એ સતીએ જ્યારે મોઢાં કાઢે, પાંખ, પટ્ટો, વા. દિવા, જ્યારે મહત્તમ માનવજાતમાં વ્યાપક કરવા સતત પ્રયત્ન કરે છે એ હાંસિયા વાતવવામાં એ જ્યારે દિશા જ મળે, એ

શહેર વિકસતું ગયું તેમ તેમ આમવાસની એટલે જ વર્તીન પણ વેચાતી ગઈ અને તે પર બગના ઊંચા થવા લાગ્યા બગના ઊંચી મોસા યાત્રીઓ પણ થઈ

પ્રવાસીથી કિંતિજ આથે ને આથે તેમ મહેર આગળ વધતું ગયું ને એતરે પાછળ હટતા ગયા એતરને વાડ હોય તેમ બગનાને ક પાઉંડ અને એતરમા પાક હોય તેમ ક પાઉંડમા બગીચો હોય

ચંદુભાઈ મોગે બગેલા આપી વિશાળ ક પાઉંડ આપી પડી બગીચાની તૈયારી કરી એતરકે વર્તીન કસવાળી તો ખરી જ, વળી, ખસેતા ક પાઉંડમા હોય તેના કરતા વિશેષ સૌન્દર્ય દેખાય હોય તો જ વાત થાય ને ?

ચંદુભાઈને હીકરો બહુ હોયોલા એના અજનાસ ખડમા જુદા જુદા અનેક કિંમતીના તત્વજાનતા પુત્રમે હારોહાર પડી રહે તેમ, આમમા હુનિનામળના કુલો વેચોઆથી નેટલા વાળી હેટી થકાય તેને હેટરવાની એને હોય પેસા હોય, પૂત પૂતી ટરવાની ચતુકુળતા હોય પડી પ્રયોગો ચાલે જ

અનેક જાગતરા કયો પણ બધા કૂવ વેવને હેટરવામા મરગી સફળતા બગી નડી કેટલાક અનાયાને પાગરે તો કેટલાક હજાર પ્રયાને પાગરે નહી, ઊગે તો ખીજે નહી-વિકસે નહી કયાથી પાગરે ? એકસરખી જાતીન, એકસરખી આલો હવામા નુદી જુદી અપેક્ષા રાખતા ફૂલછાંદો વેલો સરખા કેમ પાગરે ?

હરિયા કિનારે નાજિયેરીની શોભા એવા પડી વળી, નાજિયેરી ઉગાડવાનું સૂચ્યું પણ એકાદ ફારવાળી અને પ્રતિકુળ હવામાનના વાતાવરણમા નાજિયેરી પૂરા તોરથી સી રહે પાગરે ?

ખાતર, મીઠું, પાણી અને અરસા આવજત-આટવા વાના પડી નાજિયેરી ઉછરી તો ખરી, પરંપરા કુળ તાગે નહી લાગે તે ય નાના પાણી ઘણું જોડું ને વળી સ્વાદિષ્ટ નહી

એની ફરિયાદ કરતા એક વાર ચંદુભાઈને હીકરો કહે 'નાજિયેરીના ફળ નાના, પાણી એ ને વળી સ્વાદિષ્ટ નહી આવજત તો પૂરી કરીએ છીએ'

'પ્રતિકુળ જાતીન અને પ્રતિકુળ હવામાનમા આનાથી સાડુ પરિણામ ન આવે-સાખ પાવાય ખરો-ગળો તો એટલો જ એનો ઉપયોગ પણ હવ તો એવું ઘણું ચાલે છે આ તારો જ દાખલો હઈએ ચંદુભાઈ સાડુ કમાય છે અને તાડુ જાણતર ને સાખ આગળ વધે છે તે સારી વાત છે હું વિદ્યાર્થી' ચળવળમા ભાગ લે છે, રાજ કારણના વર્ગોમા વ્યાખ્યાન આપે છે-એવું ફળ તને તો શોખરૂપે જ ફળશે, કદાચ કોઈ અલ્પકુળ પરિસ્થિતિ અને વિચારવાળા વિદ્યાર્થીને તારા વર્ગલાવના કાતિનાવિચાર ફળે ખરા કદાચ તારા જીવનમા ય એ વિચાર રહેશે તો ખરા, પછુ ના જિયેરીને કોડે જેમ જાતીન હવામાન પડતા નથી તેમ તારે ય કોડે નહી પડે એટલે એના ફળ પણ આ બગનામા તો નાજિયેરી ઉછરી છે તેવા જ ઉતરવાના આવજત ભલે કરતો રહે પણ એમા મૂળનો પર્વ સ્વાદનહી હોય સોસાવટીમા જેમ તારા બગીચાની ચર્ચો થતી રહે છે તેમ તારી મૂલ્ય વિચારસરખી અને જ્ઞાનની ચર્ચો પણ મિત્રો ના વર્ણનોમા થતી રહેશે-ફળ કહે તો એ ને ઉપયોગ કહે તો પણ એટલો જ !'

'તમે તો પરંપરાવાદી જેવું જોલો છો પ્રયોગી વિના વિદ્યામ ન થાય, એમા નિરાશા મને તેથી નિરાશ ન થવાય તમે નિરાશાવાદી જેવું જોલો છો'

'ખરી જીતે પરંપરા હોવરા જ પ્રયોગ થાય અને તો જ વિદ્યાસ થાય માત્ર કિનારે નાજિયેરીના પ્રયોગ થવા જોઈએ પડાત વર્ગમા જ કાતિનો વિચાર થયેલો જોઈએ પાઠ ગદ્યસમાજ એક નવી પરંપરા સ્થાપવા માગે છે પોતાના રવળ માટે, શોખ માટે એ પ્રયોગો નથી' માટે એ જવાબ અને કુચ્છો કોય એવું લાગ્યું નહી

બાલુભાઈ પચાવન વળે નિવૃત્ત થયા જેના તમા પૈસાથી ઘરનો વિસ્તાર આવે નહીં, ને નોકરી કાઈ એવી ન હતી કે તેની બચત પાછવી જિંદગી મુધી પહોંચે મહેનતામાં એક વડીલ સાહેબ વાચનાવચનુસકાવચ ખોલી ગયેલા, શાખના મંગળમાં તે આવે બિનરુચી વડેના દરેના જે કપાક પુત્રુ સામે લોકો બરાબર લાગ લઈ શકે નહીં બાલુભાઈએ મહીને પદરના પગારે એ લાવણીરીઅનની નોકરી સ્વીકારી લીધી. સવારના શ્યામિક છાયા આવે તે બેઠે પદરમાંથી વાચનાવચ ખોલી, એકાદ દોરારને પેલાની પુરવ્ઠી પર બેસાડી બાલુભાઈ રોડિવાઓના શાકભાજી દેવા બહારે જાય અગિયારસ ને એકટાણા માટે રોકાવીઓ ફેટ દુરાબની અનેક નાનીનાની નીએ પણ મગાવે 'જે, જે બાલુભાઈ, બધુ બરાબર આવે હો! ગઈ વખતે તમે કાણુ ખોળા લાવેલા-એવુ હતો તો પાણુ કઈશ?' આવી અનેક ચેતવણીના જવાબમાં 'હા, હા' કરતા હાથમાં એ બીએ કુટાવના બહારે બેઠે

રસ્તામાં ફેઈ પૂછનારા ય બિયા રાખીને પૂછે 'કેમ બાલુભાઈ, રમણવાવની નવી નાવેવ અપી ફે? જો, જો આ ફેરે વડી ન ઉડાવતા' શેઠના રીકરા પાછે ન પહોંચી જાય?'

'અરે, નારે! કાણુ માની જ કયા છે? આવશે એટલે પહેલા તમને આપીશ, બસ! જયજય!'

દરેક વાગ્યે બાલુભાઈની સવારી ભરતક એ મીઠો સારો પાડી ફેરે શેઠાણીઓના વાયા વચ્ચે કાને નિહાવ લાવતા સહેજે અર્ધી કપાક નીકળી જાય બાલુભાઈ નીકળી ગયા ફરી પણ, 'એ બાલુભાઈ, આ અપી તો લીધી છે, લઈ જાય, બદલાવી લાવજો!' અમર રાક પડે અને શાંતિના સાગર જેવા બાલુભાઈ કોથળી જેવા ગળવામાં હાથ નાખી તરત આની બહારી અપે ત્યાં જગી કઈક

સાબરે એટલે, 'જેવી ચોપડી વંચાઈ રહી કોથ તો.'

'તમે તો ભારે ઉત્તવજિયા! મારી ભાણેજ કુમ્મદ કોંઢેજમ્ય જાણે છે એને એ ચોપડી બણવા મા આવે છે તે પદર દિવસ માટે વાચવા લઈ ગઈ છે લાવશે એમ કહવાણી શુ કરી!'

'એ તો કુ જરા પૂછતો હતો હતો વાણુ, વાણુ, રાખજો આ તો સમય ધઈ ગયો એટલે પૂછ્યુ કુ તમારા નામ પરથી કાઢીને કુમુદના નામ પર વચાવી દઉં ને!'

'તે બધુ તમે જાણો હા, તો હમણા મરવાની સીડન છે, તે નમૂના લેતા આવજો, કાવ પળ જાણી આવજો!'

'એ હા' કહીને બાલુભાઈ પગલા બારે લાવણીરીમાં પહોંચે એટલે ફેટવાક ટાપીને જ બેસે હોય

'રેવે! કલમુખ, એક કપાકથી' 'હાથ માણી મૂકતો જ નથી અમારે વાથલુ છે!'

'પેટો રમણ કપાણુમાંથી મિત્ર ટાપીને લઈ ગયો!'

'... નો ખાસ અક કેમ રહેવાતો નથી!'

અણવા તો અનેક પ્રશ્નોના જવાબ દેવાની ખૂંડ બાપટલા ને ઘડિનામાં નજર નાખતા, બાલુભાઈ કહે પેટે અપે

ત્યા તો દુખાર આવી પહોંચે

'કઈ નવી ચોપડી આની!'

'પેતુ માસિક મને આપજે'

એવી શુચનાઓ જલુ વાચકોમાંથી તરત મગી જ જાય

ફેઈ માનીતો તો મીધુ બાલુભાઈના હાથમાંથી જ પેકેટ લઈ લે!

'અલ્યા, મારે નોથવાનુ છે હાઈ!'

તે સાળે નોથજો ત્યાં કુપીના તો વાળીને

આપી દઈશ.

‘ના, ના. એમ ન આવે.’

‘ત્યો, ત્યારે જરા અહીં જ બજાર ફેરવી લઉં.’

ત્યાં કંઈ યાદ આવે એટલે એકદમ એળખીતા
એકદાને ઘોઘાચી ‘આ સાથભાઈની થેલી ઘરે
આપી આવે તો!’ કહે ત્યાં સામેથી સૂચના મળે.
‘મને ચાત સૂઠના હાથોની વાતોની ચોપડી આ
પાને હો!’

‘વારુ, વારુ. ભો સાચીને હાઈ આવશે હો!’

ગારમ ૫-૧૦ કમ હોય અને ગાલુભાઈ ખુ
રશી પરથી ઊભા થઈ જાય. ખુરશી કળાટોને
તાળા મારવા માટે ‘એ, અટ ઊઠને!’ ટાઈમ થઈ
ગયો છે.’

‘ગાલુભાઈ, તમે તો ભારે ઉતાવળા! કંઈ
તો ખાશ્મી હસ મિનિટ છે. ઘડિયાળ પણ આગળ
છે આ વાતો મારે પૂરી કરવી છે.’

‘અત્યા, કહે તો હાથમાથી ચોપડી ઝીડી આ
એક કેવાકથી હાથમાં પકડી રાખી છે તે!’ જતા
જતા એ એક નજર નહીં તારખવા દો!’

વાચકોમા અંદર અંદર એ ચતાણુ બાહે

ત્યાં ઉપરની શાળાનો પટાવાળો આવે ‘સા

સરિતા

મુખ્યાની ધારા વહેતી સરિતા,
નથી એક ક્ષણે રહેતી મરિતા
પ્રવાહો, તરંગો, વમલ, ઉચ્ચ એવ્ય;
ખડું થે થહેતી વહેતી સરિતા
કદી માન ધેધુર, કદી ગીત-વહલી;
મુખે તેમને નિત કહેતી સરિતા
મિતિબાહરી એકાદી, કોચી એક
મિતિ-કલામાં રહેતી સરિતા
ઈંદેલી જળ માંવતાં અજલિતું
પુરોધા મળુ સેઈ લેતી મરિતા
કદી પાપનો ભાર પલ્ક દેઈ રેતુ;
ફરીકારી લઈ ॥ વહેતી સરિતા
જડી આત્મનર્મર, કદી આત્મજુજન;
વહેતુ સ્વપ્ન એ કહેતી સરિતા

અનિ-

કેમ કલાણા કલાણા છાપા મંગાવ્યા છે!’

‘ટેલગ પરથી ઉઘસાવી લે.’ ‘ભાઈએ કહેવો

છે, આ છેલ્લુ બાકસુ જ કેવાનું બાકી છે.’

ફોનીના ઝૂમણે અજબે નાખી હાથમાં લાકડી
લઈ ગાલુભાઈ વિચાર કરે: કેને કેને વાયદા આ
ખ્યા છે? ઠીક, યાદ આપ્યું. અચુક અચુકની ચો
પડી તો આ એળીમા નાખી લીધા છે. બાકીનાને
જવાબ હઈય. આટો થયું.

પર રૂપિયામા આ જ ભળા! ચરે જભળ
ચેની! આ પાચ માલસમા પૂછાઈ છું તે અમથા!
કેટલાકને ગુરસે કડુ છું એ પાચ પાડુ. પાચ ગધાને
તો કચાથી પહેલી વળાય? ઠીક, એ રીતે ય હોકો
બે વાત તો કરે છે! ઘરે યેહો હોત તો કોણ પૂછ
વાણું હવે કે ગાલુભાઈ કેમ છે! ને આમ પલ્ક
છુટક છુટક શુ બોલું મળે છે! સખંધનો લાભ
પલ્ક કયા બોલે છે? ને વરસ હઠાટે ઝાણી તો
‘એહો!’ આ જમિયતરામ વરીવ માલસ સારા
કે આ હાથગેરી કાઢતા ગયા.

‘શા ગાલુભાઈ, કહે જોતા એ નથી કે? શા
વિચારમા છો!’

કેઈની હાકે ગાલુભાઈની વિચારધારા અટકે

એમ થાયું

કે કવિ!
મુખ્યાને તારાં અર્થ કું માતો નથી
કું નથી કે અર્થ
આપો નથી મુજ બધ
અમારે અંતરને નથી કું, કે કવિ!
તે જ સહાં ચાંદની
આ બધી ઘડખાળ પૂરવી, રી પરી
આ સરદ ને આ વનન
આ બોલ વહરવો અનન
આ માનની વાદળાં ને આ રવિ,
કે કવિ
કે કવિ!
અંત પાછે આવેલાં ઘામે છે મુજને
એટલે પિનડું કું ઘમને
કું સહું છું, અલ ને આખર પરી
ચઈ રાત્રી તારા કબલ કેરી કદી
મનરવાન એકલી

પશા પોરને વિશેષ જ્ઞાન હમ્મ હોવાને બદલે
કંઈક કંઈક ના ભેઈને મને અચ્છો થયો

‘કા પોર, થાક લાગ્યો છે શું ? આજે તમારે
વધારાનું ને અધધારું કામ આવી પડ્યું એટલે
થાક લાગે તો ખરો’ મેં કહ્યું

‘એમ, કામથી કંઈ થાક લાગતો નથી, જિવો
પોરસ થઈ પડ્યું માણસને થાક લાગે છે, માણ
સનો !’

‘એ તો મરિતેલા શહેરના ઊંઢરા રહ્યા એટલે
આ હાથો ને તે હાથો કહ્યા જ કહે ગ્રીષ્મની
રબમા ગામઘાન નિર્ગદ્ય પરીક્ષણ કરવા નીક
ળેલા તમારી વાડી સમગ્રડવાળી એટલે અમે તમા
ધાકું વાળ્યું પણ તમારે માટે આ કાઈ નવું
થોડું છે !’

‘નહું તો કંઈ જો નથી માણસ કેને બારણે ?
હું તો એવું માનનારો ને શહેરના માણસોનાય
અનુભવ નવો થોડો છે ? પણ થોડા અવગમતિયા
હોય ત્યારે કંઈકો આવે’

‘હા, કંઈ નવાજૂની કરી ?’

‘ખીચું તો શું કરે ? સૌને મજાની લૂલા
ઝેલવાની અગવડ કરી દીધી રાહ લાગે મેં બાતે
પાણી કાઢી દીધું તો રે એમરે જૂલો અબડાળ્યો જ
સિગારણું કુંડું દે દીને બોલડાનો ખાલો બાજયો
કેટલાકે વગી સમ ખાવા પૂરતા પાત્ર આગા છે
છ તે પછી છાનામાના કેરી તોડી ખાધી ખાધી
હોય તો લેખે લાગત પણ અગાધી એમ જ કહો
એટલે કંઈકો આવ્યો બાકી અમ તો ટોળાને
આગેવાન કેટલીક બેંદુ સારા હતા એ સીએ
ગીતો ગાયા ત્યારે તો માજલો ડોની અથો પણ
પડી એમ થાય મોનાઈ લાગીમા આ લોખ ડની
મેમ રીદને ?’

‘પોર માણસની આજ તો સુરકેવી છે આ
તમે ધામ ગરબ બોલા ન બાધો પણ કોઈવાર,

કોઈ કોઈ માણસને એઈને લાગે છે કે ભગવાને
ધાસ ગદગનો ભોગ પૂજો કર્યો છે !’

‘આ તમે દીક કહ્યું’ પોરે સહેજ મરડીને
કહ્યું - ‘જામળી વપાસ શા માટે કરવા આવેલા ?’

‘બધું મળી એઈવીને અહેવાવ બહાર પાડ્યો
આ પછી જરૂરિયાતો, જામઘાના વગી, વસતી દીક
આવડ-બધું તારવી જામઘા વિશે હોઠોને ખયાલ
મળે એ હેતુ’

‘તેમા આ જોઈ કરી ગયા એનું કંઈ નહી
આવે !’ પોરે જલ્દ બ ગમ્મા પૂછ્યું

‘પોર માણસને પોતાના હિતો આદરણ
લાગે એ એનું લજે ! કે ? મરણ કે જ મુક્તિ
લખશે અને તમારી વાડીની વાત કરતા ગોઠવ
સલામતો’

‘ત્યારે ઘોઘણું ! આ તો બકરી આવાના પાન
ખાઈને આળા સાથે પીક ધમી જાય એનું કહ્યું !
પણ એકામર તો આની આગાના પાનના જ
આવે ના !’

‘હા ખરાબર એવું જ હો આ તીરથની જ
વાત કરું ઘાટ પર આગુખાણ થાભલા શેખા
હોય છે વચ્ચે કપાક સાકળ પણ હોય છે તે
એટલા માટે કે લાકડાના એનાથી આગાન જલ્દ
કેમકે તેનાથી આગળ કપાક બેડું પાણી હોય ને
લાકડાનારો ફાસ પણ કોઈ કોઈનું લાકડાનાડીને
એ થાભલા સાથે પીક પણ પડે ! ફરી મહાવ
ભાતરા કળી ગઈ પુણ બાધી થાભવાને મેવ વગ
આડતા જાય આ એવું કહ્યું પેલા બાઈએએ !’

‘હો, હો આ તમે દીક ઘામડો દીધો પણ
મે તો એ બધા મથા કેડે કેમ આડું કરી નાહી
વીધું છે-મેવ પોઈ નાખ્યો છે !’

‘આ તમારો કંઈકો મરો, છવ મુશ મરો
એટલે મેન તો મરો જ છે અમ માની વડ ધ’
મે કહ્યું અને અમે છૂટા થયા

ઉણ્ણતામાંન કેમ વધતું જાય છે ?

૧

દર ઊનાન ગરમી જલ્દી ઉતરેલર વધતી જતી લેખ
નમ ધારે છે રોઈ કહે છે, જ મનો સાદ થતા જાય છે
જુદી જુદી નહેરોમાં બે આ જતી રોઈ નહીનો પ્રવાહ
પાનનો પડતો જાય છે, અણુ ધારક થતા જે છે અણ્ણ
કોલોઈડો ગરમી કમસ વધતી જાય છે

નધની જતી ગરમી ૨ છે ઉપના કારણે જલ્દી મેરકે
ધણે બાન અવસ્થ લાજવે છે જલ્દી મુખ્ય કારણે તો છે-લા
વધોમાં વધુ ને વધુ ઓલોગિઝરણુ થતુ રણુ છે તે લેવાનું
જનનાનું સાલોએ નિ ન કુઈ છે ત કાચ જણાય છે

૧૯૦૦ થી તે આજ સુધીના ઉણ્ણતામાંનાના અણક
ડામેનું પૃથક્કરણ કરી નિખ્યતોએ રોના કા કુ છે કે
ફરક સીએ વાકુમ ડાલુ સરેરાશ ઉણ્ણતામાંન ૧ અડ
સાસા વધતુ જાય છે

ઉણ્ણતામાંન કેમ વધેછે? નાના મોટ અનેક કા ખા
નાઓ મિનો રોજ રોજ કલશ થતા જાય છે એની લાગે
જૂળાઓ મોટા પ્રમાણમાં કાર્બન ડાઈ ઓક્સાઈડ કલપા
ફે કતા રહે છે નાના મોટા અન્નિજનો પડુ કાર્બન ડાઈ
ઓક્સાઈડ ઉત્પન્ન કરે છે અને રોજ રોજ ટલપ ધ
કેવસા કુકરોઈન પડોન બળે છે ત જલ્દી કાર્બન ડાઈ
ઓક્સાઈડ ધણા પ્રમાણમાં ઉત્પન્ન કરીને હનામાં ફેલાય
છે અને તેમ કોનસાના ખસ પર અનતા ઉલોગોના કાર
ખાના નિન બા દિન વધતા જ જાય છે

નિખ્યતો કહે છે કે આવારે વાકુમ નામાં કાર્બન
ડાઈ ઓક્સાઈડ છે તના ખાર ટકા ઓલોગિઝરણુથી ઉ
ત્પન્ન થયેલા છે

પૃથ્વીની ગરમી લગભગ ૬૦૦૦ ફેરકિલોડીગ્રા આશ
સમાં વિનીન થઈ જાય છે પરંતુ કાર્બન ડાઈ ઓક્સાઈડ ના
અણુઓ તે કિરણોને અટકાવી રામે છે અને આકાશમાં
વિલીન થતા રેલા નથી અને એ રીતે ગરમી કોઈ થતી

નથી સરુદ કાર્બન ડાઈ ઓક્સાઈડને રાખીને ૬૦૦૦ ફેર
કિલોડીગ્રા જરાનો ગ્રામ ખુલો કરે છે

પરંતુ ધણેલા કરતા ઓલોગિઝરણુને કારણે મોટા
પ્રમાણમાં કાર્બન ડાઈ ઓક્સાઈડ ઉત્પન્ન થાય છે-સકુ
એ બધી કાર્બન રોઈથી ટકે કે કેમ એ પ્રશ્ન છે

અલ્પગતી અતિ જોવા જાયકારો કહે છે કે આવા
સો વર્ષમાં આવારે કંટનો કાર્બન છે મેના સીત
ટકા જટનો વધારે થશે પરિણામ તીરા જોનું છે-કીધ,
તામાંન વધતુ જ જશે !

વળી કાર્બન મેલનલરા સમુદ્રોમાં બાળુનોખો ફેલા
વામાં આવે છે તેના રેડિયા એક્ટીવના વ્યાપક ફેલાનાથી
જલ્દી જલ્દી અસર થાર એ જેમીતુ

આકુશકિતના ઉત્પાદનમાં ને રેડિયો એક્ટીવ ખમે
છે વધે છે તેના નિકાન કરવા માટે ડેલકાકો તેને મળ્યું
પેગમેલા જરી આમરે તથિયે કાકારાતું નિખરે છે
એ તેની ધાનુતી એ મળ્યું પેગમેને સકુટુ ખાનુ
ખાજી કાયે કરી ખાણ ખલા વિના નહી રહે અને ત્યારે
સકુટના પાગુમાં ચારેકા રેડિયા એક્ટીવ ફેનાશ નિખ
નહી રહે ફરિયાના છુપા અને વાતાવરણ પર એની કન
કર અસર થતા વિના નહી જ રહે

પથિમના ફેલા તે વધોથી યાનિક ઓલોગિઝરણુ
ખાણ પડેલા છે અને આમોલોગેતુ સકુ કરતા વાર
તની ફેલ જલ્દી એ જ દિશામાં છે આણુ-ઉત્પાદન કંઈ
એણે ટકે કુઈ નથી છતા એની મળનામક કલિતો
ઉપલોગ કરવાની નિશામાં એના પથના છે જ-ત્યારે કે
થના કિતિનિતકો જાનિખતો વિચાર કરીને તે દિશામાં
આગળ વધે એ જરૂર નથી !

[એન બી આસ લે આપથી વગત પ થા]

૨

માનવનો શમ ખચાચવાની દૃષ્ટિએ યજો નાનાનાગ્ગ આ પા ના જ અમે જોઈયું ઉત્પાદન કરીને માણસ
માફીનો નવશાયનો સમય રિખણ વિનો અણિ સારકુતિક વિકાસના મોજામાં આરે એ તેનું ચ ચોરવાનું પાણ
રોઈ ટકે પરંતુ યજો પુરો સમય આવે છે માણસો તેમાં જ પુરો સમય આપે છે-જામ કારીમર ધસાવ છે અને
યજો કારોડે માણસોને બેકાર બનાવી તેમના ચિરકુ નિનો તે શ, રેકનો સકા કુટવી ને છે આ મિવાય
અનેક જટીન અમશ્યા ઓલોગિઝરણુ વિની કરે છે કરતુ જ જાય છે !

આજકાલ આપણે સાતત્યની ધણી ઘણી સાંભળીએ છીએ, એ વિશે થોડુંક બોલીએ પણ છીએ. વાસ્તવમાં એ સાતત્ય છે શું ?

જીવનમાં આપણે રમીને સાતત્ય બોલ્યું છે તો આનો અર્થાત્મક જ છે. એટલે જ જીવનમાં જીવે એ પણ ખરું જીવન, નિરમિત આદર વિદર, ગમ, નિદ્રા, આદિ સાતત્ય વિના એનું સાતત્ય ટકતું નથી.

આરોગ્યશાસ્ત્ર એ સુવસ્તુ સમજાય છે. આપણાં નિવૃત્તિ વિવિધ કાર્યો, ગોપનીય આંતરે આંતરે વ્યવસ્થિત પરીવર્તન વિવિધ પ્રકારે લેવા છે. તેથી સાતત્ય ટકે છે અને શાંતિ પણ છે.

સવારે એક કલાક અખબતના માર્ગમાં જઈ બીજા કામોમાં પડીએ અને ટેક બીજે દિવસે સવારે ફરી અખબત ફરતા મેડીએ તો જ સાતત્ય ટકતું નથી, અખબત ટેકે મેડીમાં અત્યુક્ત જીવન આંતરે સુખાન પરીણામે તેથી જીવન અને મેડીમાં બનેલું સાતત્ય અખબત છે અને શાંતિ પણ છે.

ભૂખા જ મુખાનના કુનો પરીણા દેખ છે જ્યાં જ મેડીમાં કુનો પરીણા દેખ તે સાતત્ય નથી, એકધારા પણ છે. સુખ જ એકધારું દેખ છે પણ તેને શુભ છે કે અશુભ જ એકધારે ચાલે છે પણ માણસ જે વિવિધ કાર્યો એક પછી એક નિવૃત્તિમાંથી કરે છે તે જ દેખાય છે-દૈવ છે.

આરોગ્યશાસ્ત્રી તે દેહ ચાલે છે, આપણા બધા કાર્યો દેહને પોષણ માટે જ છે એવું તો નજર કહી શકીએ, દેહની પછે ફરતાર તો ખરી જ, પણ જીવનમાંથી સુવસ્તુ પરીણામેની જીવનદૃષ્ટિમાં દેહોજ સ્થિતિ લેતો નથી.

આદર, નિદ્રા, આદિ તો માણસની પ્રાથમિક જરૂરિયાતો છે, અનિવાર્ય જરૂરિયાતો છે, પણ એ તો પચ ગયા છે, સ્થિત નથી. પ્રાથમિક જરૂરિયાતોમાં જ જીવન પડે કરનારો તે, વૈજ્ઞાનિક દુકાન ચાલીને એકે વેચારી છે, વાચક નથી.

સેવાશ્રવા, સુપ્રસિદ્ધ કુનો જેવા સગવડ જીવનકર્મો-માં સુવસ્તુ આરોગ્યશાસ્ત્ર નથી પણ અર્થશાસ્ત્ર પરીણામેનો દેવો બોલે છે, માણસનું જીવન-સાતત્ય એ જ છે.

કુનોમાં કમું સુવસ્તુ જ સુવસ્તુ પરીણા દેખ છે, તેમ અખબત, આપણાં કાર્યો આ કાર્યો મારીની કામો પર જ અખબત છે. પણ એ જ કાર્યો મારીની કામોમાં અખબત આપણાં મેડી છે, આરોગ્યશાસ્ત્ર સાતત્ય તે તેને જ આપણી છે, એટલે આપણાં વિવિધ જીવનકાર્યોમાં આપણાં વિવિધ સુવસ્તુ પરીણામેનો દેવો બોલે છે એ જ સાતત્ય છે.

દૃષ્ટિમાં જ બધું દેખાય છે જ્યાં એ પોતે નો એક અર્થવા વાતો છે ' અને દૃષ્ટિ પર જ 'દૃષ્ટિમાં આપણ છે, દૃષ્ટ દેખ પણ દૃષ્ટિ ન હોય તો દૃષ્ટિ' હોતું ન હોતું સરખું છે.

આત્મવૃત્તિ જીવનદૃષ્ટિ વિના 'જીવન' દેખાય નહીં. અને જીવન અને કાર્યોમાં, અને દૃષ્ટિમાં નથી થઈ આવેલું અને જ્યાં એક સુવસ્તુ પરીણામેનું જીવન એક જ નથી શું ?

એક દિવસ સવારે જાગે બ્રહ્મા, બીજે દિવસે સાંતે, રવિવારે નવ નામે આજ્ઞા એમ એકધારાપણું નથી તેમ સાતત્ય પણ નથી.

સુખ જામ તો સવારે એકધારે બને છે, પણ એમાં એકધારાપણું નથી સાતત્ય છે. એ જ પ્રમાણે અત્યુક્ત નિવૃત્તિમાં એકધારે દેવો જ્યાં એકધારી નથી-એમાં આત્મ છે. અને તેથી જ તે ચેતનપ્રદ છે.

એકધારાપણું નિવૃત્તિમાંથી કરે છે, સાતત્ય ચેતનપ્રદ છે. અને બ્રહ્મા એકધારે કામે એક કનાક મોડું બનીએ, પરમ દિવસે જ્યાં એથી જે એક કનાક મોડું બનીએ-એમાં અખબતપણું એકધારાપણું નથી ?

નિવૃત્તિમાં ચેતનનું સાતત્ય છે. એટલે માણસ માટે તો સમન ચેતન, એ જ આત્મ દેખાઈ શકે શીષ, સુર્તિ માટે જરૂરી છે એટલે જોઈતા નિદ્રા મેડીમાં ચેતનનું જ સાતત્ય જાણવું છે.

ચેતનપ્રદ જીવન-સાતત્ય માટે આદર જરૂરી થાય છે. ચેતનપ્રદ જીવન સિવાય સુવસ્તુ સુવસ્તુ જીવનકાર્યોમાં જ્યાં આંતરે નિવૃત્તિમાં જોવાઈ જ્યાં બોલે એ એમાં અખબત હોઈ શકે પણ તે અખબતો જ રહે જે આત્મ માટે જરૂરી છે.

[૪૯]

લોક પૂછે છે

ભક્તોની ■ ગતનો કાર્યક્રમ કયો ?

સ્વર્ગ કાર્યક્રમ માટે ભક્તો પાસે જવાનું ભેદુ નથી

ત્યાનો કાર્યક્રમ મુખ્યત્વે આત્મિક હોય છે

એમની સ્વર્ગ હોવાની કિંથા પણ આત્મિકજન્યથી ભરેલી હોય છે

એ નામ સ્મરણ કરતા હોયો.

પરંતુ નામ એમને માટે કેવળ સાધ નથી,

એ એમના છવનો ભાવ છે,

એમના માટે એ એક તરવ છે

હિ બહુના ?

એ એમનું એક જ તરવ છે

એ જ દુનિયા એમની ધામી માધના આવે છે

ચોળીએથી છવનકવા સાધેલી હોય છે

સ્વર્ગ કાર્યક્રમ પણ એમનો નિશ્ચિતજેવો આવે છે

ભક્તો પાસે નામામૃતનું માધુર્ય રહે છે,

એમાથી બધો કાર્યક્રમ આપોઆપ રહે છે

જ ને વાસ્તવમાં એક જ છે

હાન્સ, બ નેને દેતની ખબર નથી,

પ્રહ્લાદમાં નામ સ્મરણનો ઉત્કર્ષ દેખાય છે,

તો ઉદવને ચેતિશ્વર કૃષ્ણ શુરુ મળ્યા છે

એમની કૃપાથી તે ચોળી થયા

બ ને એક જ મુકામે પહોંચ્યા

બ નેમા ફરક બતાવ્યો હોયતો એટલો જ બતાવી શકાય-

ચોમનો માર્ગ કહ્યું છે-નામ સ્મરણનો માર્ગ સુ લભ છે

પરંતુ માર્ગ પોતે સુગમ થયો તો પણ એની સાની લગનવાળો મનુષ્ય દુર્લભ જ છે

[૫૦]

જેને માધુ સુખથી જોધ મળ્યો,

તે સિન્નરો બચતો જ નથી

વિશ્વની એકેકપતાનો અનુભવ કરે છે

આગળ અનુભવની હદ મુઠી પણ દેતબાકી રહેતુ નથી,

એનો એ અનુભવ પણ પની ભય છે

અત્રિ કપૂરને બાળી નાખે છે, અને પોતે પણ નથી રહેતું

માધુનો સેવક, મોક્ષની પદવી પ્રાપ્ત કરે છે, અને

પ ધ્રીએ પદવી પણ એડીને હરિશક્ત સર્ધને રહે

વાનુ બ્રાહ્મ પ્રહટ છતો ફરે છે

જ્ઞાનદેવને એવા સજ્જનોની મોક્ષતની લાવવ લાગી છે

એટલા માટે, એને સમ્માનમાં, સ્તુતિમાં, અને પો

તાના હૃદયમાં

હરિ જ હરિ દેખાય છે

૭ શુરુ-સત-કૃષ્ણનો ગાથ છે

[૫૧]

જેને અનુભવી શુરુ દ્વારા સિદ્ધિ મળ્યુ તે પૂર્ણરૂપે

સ્વાવવ બી થયો

કારણ એના જ્ઞાનમ્મ, કેઈ બલતની ા કા અને અધ

અચરાપણ બાકી રહેતુ નથી

અવત ૨ પ્રજાથી તે જેને કપના કરશે, તે જગત

મા સિદ્ધ થવી જ એઈએ

એની પ્રતિજ્ઞામાં કોઈ પણ બલતની કરી બિલુપ

નથી,

જ્ઞાનદેવનું કહેણ છે કે શુરુ કૃપાથી મનુષ્ય એવા

બીચે ચહે છે

[૫૨]

ઈશ્વરને માટે શું નદી હોય ?

એની છાન્સથી પચ્ચર નદી પાઠ કાશે,

માથી સુવર્ણ-ચો પર ચઢશે

અત્રિક્ર કામ કસવ થશે,

મરાઠ એટની ૨ રસાઈ કરશે

ઈશ્વરના આ અપાર સામર્થ્યની આપણ કપના

કર્મ શકીએ છીએ

શુરુકપાનું સામર્થ્ય એવુ જ છે

કેમકે, દુન્ન મનાયેલો છવ પણ એના ઠારા પ

પ્રશ્ન-૫૬ પ્રાપ્ત કરી શકે છે

[૧૩]

ચિત્રમાનો મૂર્ત પ્રકાર તથા આપી શકેલો
વૈરાગ્ય શૂન્ય સન્યાસ અથવા અનુભવ શૂન્ય પ્રજ્ઞ
જ્ઞાન—જ નેની એ જ ગત છે
અનુભવી શુરુના માર્ગદર્શનમા જેમણે સાચો પાત્ર
સાધના કરી છે, તે જ્ઞાનપ્રવાહી પુરુષને જ પ્રજ્ઞ
વૈરાગ્યશુદ્ધિ સન્યાસ અને અનુભવમયક પ્રજ્ઞજ્ઞાન
નો લાભ થાય છે

[૧૪]

જે શિષ્યને અનુભવી શુરુ પ્રાપ્ત થયો,
એ માટે તે બધા સતોમા શ્રેષ્ઠ છે
કેમકે, બીજા સત, મેઘવૃષ્ટિની જેમ સર્વ સામાન્ય
ઉપદેશ આપનારા હોય છે
પરંતુ શુરુ, શિષ્યની બુદ્ધિમા આત્મા સતીને આ
દિશી ભલ સુધી એને માર્ગદર્શન કરાવતા રહે છે,
માની હો કે એ એની કામયેનુજ હોય છે
પ્રાથમિક અવસ્થામા એ, એને શ્રુત, પ્રેમ અને
ધીરજ આપે છે
આગળ એના વૈરાગ્ય ભગ્યત કરીને એની વાસ
નાની પ્રીતિઓ બોલે છે, પત્રી એની આત્મા
જ્ઞાનજન લગાડીને એને આત્માતુ દર્શન કરાવે
છે, અને આ તમા બોધ સિદ્ધ કરીને એની આસ્થ
ધર્મ સંરક્ષાપનતુ કાળ કરાવે છે
એવા આત્મશુરુ રૂપ શિષ્યમૂર્તિએ, કાયારૂપી કારી
સેવમા જ્ઞાનદેવના કાળમા ચિત્તવોદારને તારક

મત કૃંકણો છે

અને એકબેતામાં એ વિચારમા જ્ઞાનદેવને સમાધિ
લાગી ગઈ.

[૧૫]

સદ્વૃત્તિ શિષ્યની ચોક્ષતા,
વૃત્તિ સહિવતા, શુરુતુ લક્ષણ
એવા નિવૃત્તિરૂપ શુરુતા ચરણેમાં, શિષ્યના બધા
લીધો. એની બધી સાધના સમાપ્ત છે
જ્ઞાનદેવનો સકંપ છે કે એ જ એક લીધેમા હૂ
જકી દઉં, અને બીજા કયાગે સાધનની જ જાળમા
બિત્તને લટકવા નહીં દઉં
એના સ કટકને કારણે એની બધી વૃત્તિઓતુ પરિ
માર્ગન થયું.
એ નિવૃત્તિરૂપ થઈ ગયો
એમ જ માનો કે પ્રવચકાળનો સર્વત્ર દેલાયેલો
એક જ સમુદ્ર!
બધી લક્ષરીઓ લીન થઈ જુકી!!
એ જ રીતે એના દેહ પદ્ધ નિવૃત્તિમા હળીમળી
ગયો
મરુએ રી લીવા કરી!
શિષ્યા સ સારને પાર કરવા માટે, સાધનાતુ મોટું
જહાજ સંખ્યતુ હતું, તે એ મુગ્ધજ્ઞમા જ મો
વાઈ ગયું.
આશોતુ, સ સારનુ શિષ્યાત્વ સમજમા બાબાધી
સાધના પદ્ધ શિષ્યા શિદ્ધ થઈ
એની આચરનકતા સમાપ્ત થઈ

૧

મનપિ કને મહાન સંખરક, નારી-શિદ્ધરના વિચારક, પ્રજ્ઞશક ને આચરણુમ જે ઉદારનાર. કો પોતે,
વિષ્ણુવિરાઢમા માને અને પોતે જ એક બાતવિધવાને પશુપૂરે લાખનો ભેસાવો દત્તો એમના કો કાલથી
ગામના દુડીપુરોત્તે કારે વિરોધ કરી એમનો બહિષ્કાર કરે. એક પાર કને પોતાને ગાય ગણ તારે પ્રાપ્ત
દેવનાથ મંદિરમા ગાયોડો ઉત્તર કરતા હતા કનેનો વોડાએ જઈજાર કરે. એકને એમને આમ તજ્ય તે
ગણ આપે! પશુ કને તે મંદિરે ગયા જ મંદિરે ગામના હસ્તિનને બવાનો વ હક પશુ એમને ન જવા દે. ન
તે પ્રજ્ઞ આપે કનેએ લોડાને આગળથી કણુ. વિષ્ણુવિરાઢ કરાપી જી બાલત્ય મટી આગળ મથ ગયો
એમ માનો તો જે તમે આગળને પ્રજ્ઞા તો આપે જ છે. જે કુ ને મંદિરની પકાર ધૂળમા દુધાન પાઈનિ
વેતુ છુ આગળે ને નેત્ર કેલતા પાન પર આપેડી પ્રજ્ઞા આપેલા તેમ મને જણ આપે તમે મને પ્રજ્ઞા વિનાનો
ન રાખી રહો, કેમકે, આજીતને જણ પ્રજ્ઞા નેકાને અધિકાર છે

જેમણે આની અપીગ જાનેતા કરી એ જ રૂડીપુરોત્તે પત્રી પોતાની બહેનડીકરીએને કંઈની રુડ
કેનેત્મા જગુ ન મોકલી હતી!

‘ઠાઈ ઠાઈ ટેકાણે ખર્ચ એમ કઈકાકા ખોવાઈ જતો દેખાય છે તેમ જાન એવો મનહ પ્રસન્ન એક,
ચા, હાથો, લોસોલોસી, હાથપણ, રસવાદ આદિમા ખોવાઈ જતો જણાય ॥

હાન, મુલ્ય પ્રસન્નના એમા ખર્ચ કાઢી નાખી પ્રસન્નને હાજીવી વહીવટને સ્વાદાદના સૌન્દર્યથી રીધ
ચલાવ સમભવવા આપુ આજન્મ કૂંચા દરિદ્રાનોની ઉન્નતિ માટે તો ભલે પસી નાખી કાઢા આપને પણ એવ
પ્રસન્ન એ અને દરિદ્રાનોનું ચિત્ત એવું એ જ છે અને તેથી ‘વાત કંઈ જૂની નથી

ચા, એ બધું બાપુની ઢીલીની સામે જ વાય ॥ ૧ થી કુલુવા ॥

—૨

ગામમા લગ્નગામો પૂરનેસમા આપુ હતો મોઢ
નારી, નિયમન મુસારીની લકનરો, સારી બીભેની
એવ, એમ વાતો મધા કપ્પી અને ગમે તે સામે ખરીંગ
સમઠ આપુ હતા છતાં તે ઉધાડે નિયમસગ કરતો
જ, ગાડીઓમા બનાઈ જવાય એવી જીક ઉભા જવા કપ્પી
અને દુર્ભાગ વરતુચા ૫ લખાયા કરતી કાણુ જાણુ કેમ?

વધેથી નાનકડી દુકાન સનાનતા ચડુનાર્થને ત્યાં
દીકરીના લગ્ન હતા સિતિ બહુ સારી નહી તેમ નાખી
દેના જેવી ૫ નાખી બીજાની નજરમા નીચા ન દેખાઈએ,
એ માનસ તો દોષ જ ને? વાળવાળાએ જાન ચડાના
તો ૫ મહાનાસા કરી બોલાનાયા ચોડાનાડીએ પછુ છો
કરા માટે ઠીક ઠીક ભાવે માટે બાંધી શણગાર પછુ ના
જનાની સેજસેજ કરીને ૫ દાહપો અને મોટા માર્ગે
પછુ બોલો કરાવો પાંડેસ સમાનકામા સહુ રાણ હતા

એમ તો ચડુભાઈને ૫ સાદાર્થ તો મળતી લગ્નને
દહાડે એમનો મેરા એનો એ થોળીનો થોળનો એમણુ જ
મિલની સરેહટોપી અને એણુ જ પડેજીને પાતિયુ પછુ
વેનાઈ આવે જાન મયે, ગામ બેઠા થાય ને વરના કઈ
એમ સાદા કપડા પહેરે? વાળ વગર માને? દિવસ
આ ગો સિનેમાની રેકડે પોલાટ ન કરે તો ૫ કેમ આને?
મારવો પછુ મોટા જ કરાવ ને? ચડુભાઈ જાનહાર સમ
જતા તેથી જ પૈસા સામુ ન્હોતો જાણતા

ને લગ્નસરો ૫ કેસ? ચૂદ્દર્ત નમુક જ નીકળેના
તેથી ગામમા બધે જ માહવ તોરણ દેખાતા એકબીજાની
સ પ્યારથી કરાતી કાણુ દાહ વધુ કપો છે એ એકા માટે
સહેના થીના રોજી રવી કરતા હતા ચડુભાઈને એમના
ધર્મપત્ની ઉન્નતિએ કહી જ રાનેણુ ‘એ એ હ, દાહ
કસર નથી રાખવી આપણે! વેનાઈ વધુ જાણે!’

મોટા મનુ આમદાવાદ જાણતો હતો એ વળી અમદા
વાદમા જોયેનુ અડી મેણુ કરવા પાછા મ કપો રહેતો
ન મગે ને એને એકઈ એ જ એવે શણગાર એ અમદા
વાદથી જાડે પછુ જા રો હતો મોટી કપુના વર મોઢ
લાન તો હતા જ રોખન મુ બધામા કપાક પેટી પર એ
ઠીક કમાતા હતા વેપારીને માંક દહાડે મોટા દોષ જ
નહી એ એમનો મુદ્દાનેષ હતો એક તો મોટા જમાઈ
ને એમા મુબાઈપણ, તેથી મોટીનાની સપાક માટે
કેઈ ન ભિતરણ જમણુમણુ શુ કરવુ પડતો કેમ પા
ડવી જમણુ આને ત્યારે કઈ રેકડે વગાડારી કોતરી
કઈ ભલતી છપારની એ બધુ એમને કસારે પડ
સાળીના અન્ન માટે તો ૫ દરવીસ દિવસની ખાસ જવ
એમણે નીધેની આપે ૫ કપો જમાઈ આટલુ કૈ?
ચડુભાઈ, એમની વાનની કાંઈ ઉન્નતિ વધુપુરાયેની ન રહેવા
દે એમા તરણ થી? લગ્નમા કામમા કામ ઠોકા જાળ
વવાનુ? ૫ રેકડે ઠીક! લગ્નની ને એના વર (નિમાસ
માત્તર હતા!) કાન્તિ વાને તાજપુથીથી એ કાગ ઉપાડી
લીધેનુ આજવણુ દારખાણુ એમને દારો જ દેહોરોરેણુ!
ચડુભાઈ એમને એ જ કામાગ રાખતા ઠોકારો લા
નજીક આવવા જ ઉન્નતિયેન પછુ બનતા ને બીનાખવ
‘જવર બધા લખાઈ પાસે જવર આવ શુ દાટણુ
છે? જવર છે કે નહી?’

બનીયામાની ઝઝૂ તે પોશના દેખાઈને જ
ઉપાડી ધીરેથી પાથરણુ તકિવા ગાદના, વાસણુ મુનુ
ચપ્પાર વાસણુ આ પાડી કેમકે માણુ ચાણુ તે એને
સિન કેમકે થેનેની લાચના વેત જ જર સાજ સારો
લગ્નક અને પછો ગેરો નાસ્તો માણુના જ આવેજ
જવાનિયાએને આમમા કપુ સિનેમા સાધુ એની માદિતી

રેક કાર્યક્રમ માટે ચાકયા વગર વેલ્ફેરબન્ડે કરવાની નાણાં નાસનારા કમ જ રાખતા નોકર ચાકર પર ભરવો જુનું જ હેમ્બાઈ હોય નહીં ને પાર પડે નહીં, એવી હા હાની લેવકરેવની ચકાસણી માટે લેઈવિજ ભેનુ મુવનાક્ય એકજ સલ્લાખા કરેલું 'હેમ્બાઈને યોનાનો'."

પેમા ચકુલાઈ કાન્યા નામ એમણે ચકુ સંચલિત એમની જ લેરાની, પશુ દીકરીનું લગ્ન થઈયુ રોય ને કંઈ બીજીની એવિ રિના આને ઈવિએને લોગી માન હેમ્બાઈને મનુ સદુ સતારફીલની અલ્લ બાઈબીને વ અગ્રાથી ચકુભાઈ તરફ જ ચીંધ્યા રીકરીના લગ્નમાં મુલમીગીની ન મનારીએ તે પીરે કયા બતારીએ એમ માનતા ને હારપેયમા પેતા ઈવિએને સહુને કહેતા અમારા એ કહે એ જ માન એમનો મિત્રજ તમે શું જાણો?"

વેરાઈ પાડુ આ મેરઝો એક મનામા તે સૈફ જ પાઈમરેના કોઈ વાતની કસત નહીં । અભયીમા વેરાણે ય વેરાઈને કુકમાઈ જ, નામિદક કો અપાલેડો ચકુ ભાઈનું પર તા ઉત્તુ "

પશુ એકાદી તે રાતને ટાંચે જ હતી તા 'સાજના વચ્ચ નિર્વિખે (કાઈ તા કચક તા હોય)' છકની મલ ચકુભાઈ ને ઈવિએને માટેથી મણેકનો મોજ ચેતરી મલ । રાતે ક વાગર મેરાઈના પાટના માર્ક મલા હેમ્બાઈએ બતભાઈની હિકમત કરી ત્યારે વેરાઈ મા ઘસે બાન્યા । માર્કા સિમેમની રેકરના મેવાઈથી જરાયે ને હામ્યાથી આવેના વેરાઈનાથી કાઠી ગાઈયો ' ઈમે કયા આપ્રક કરી કરી મેસાકસ એ મહાપ્રભ મેરાઈનાની આરે રડી ચકુભાઈએ પાર પાડ પાછો ગન્ને પળા જવાનિસ મીદાઈએ કરતા વ કઈ બીજુ જ દૂનતા હોય અમ દેવાવા કરુ તાણ રસાઈની મેકેકી કારેખ મેરા વેરાઈ દીનેજા વ વન દલ્લસ મલા જાણા હતા માયે રીતરેડી રંગીની જલ્લનાયેવા પાડી રી કડે ન કળાઈયા વચ્ચે રન્ને મેકી અગરવલો મેરાની આડી સુનાસ વગના નકકજ કુકુમીએ માટેના જર્મનિમિત્તરના લાટ મકકાઈ અગરજાઈ જળી લેના મળનારને વ વગી જમ્બ લેવી પ્રમખના જનૈયાની મ કળી પે જવાઈ હતી

એ કસાઈ વ પૂરી ચક વરના ને પીરસનાસ વ હવે મોડે મોડે વગત પાડી મેકી મલા હવે તો મધરાત મેસી ચૂકી હતી પશુ પ્રમ જ સારી રીતે ઉક પો એકી ચકુ ભાઈની માડી લેગજ અખરિયા સુધીના સદુ તાળ જ હોય એમ જમના મેક ટાંકે મેકે જુ જ લાવે ત્યારે અહીં તે બોચીના નસાઈ પામ કાઠાઈની બંડુ મેનુ ઊનુ જ આપાનું હતું । હા રડે / ઈમે છવ સહેતા કારવુ મા રહી બહાર આ હોડી લાન્સુ લગાર ખસરી જ નોકરી હેમ્બાઈ બસકો પાડે ને ઈવિએને રોજક વિલ્લજી ગરમાને લો વક એ બગારનો ચૂકી અપકેતો નહતો ચકુભાઈનકુ કટાળતા કહેતા 'જરી જમપેને બાપના જુ મળે બંડુ મળે "

એ લાિયા લિખાસ માગાય ને કહે ને વગર તો સ ખ્યામા રધે જ જવા હતા એક વાર તો મનુ કાચ ના માનજ નરી મેમ રધો આપુ છુ લાકવા જમેથી ' તા તે મળી વધે તે વ સામી લગાર પાડી હતી તમે ને તમ જાણી પડી ।

એ વ મેદર રોઝ અમાગી સાડુ તે શુભો । " જરીન સાડુ જવી જોલે મેરી બૂતા ' , કચારના અહીં ઊવ આ હેવકસ પ ઈવી ગિલા રોડ । " અરે રાથ છા આ જ ને આપો આલેયો । " એગ નીનવણી મેનવણી નિસાસાથી નરેડી બેસો વચ્ચે માસ મેટાન જકુ ફાટવા ડે કઈ જાવ જાઈને નહીં આપોએ જાવ " એવ બસકો પાટના હેમ્બાઈ ને 'મુવાની બત જ એકી' અમ મન ફરી ફરી ફેલ જતા રમિજા મેવ સહુને જોલે બપા રેક જરી જમાલે હો । " અમ વક આપક કઈ જવા હો તો હેરેકનો ક કો વ બાહુના ધરેડી ઘડીઆરે વચાઈયો ।

અને માડકો અલકાઈયો' હજુ તો બધા હાથ મેલુ જાતા એકનીબના ઊઠવાની વક જોનુ હતું । રી ઉત્તરે હાઈ મળે બાપવ મળી 'વી સન જાઈધીહાઈ તે વ બીજાઈની કમાલ ફી' ધરપા તો એવ કે જોલે લીડ ' જ કાચવુના ટોપના આપા નિજા મેવ રમાઈય વસલેલ આગળ દેમ્બાઈ ને મેરા નામ પાડીની પીંચવ્યાજા કજુ એમ મેરઝો આથેઆથ મો. પાઈ મો. મનુ તો જાવજ રારેતો ધરેડી જ આખી લગારે જાલે કરતા ' ચકુભાઈ પશુ જન્યા માર

જનન, બહાર જનન" કહેના દારૂના ફાળા મનુની પાછળ દોડ્યા. રંગમા લગ પડ્યો હોય એમ માન્યો બારે ઘડ ગયો સાંજે.

પહેલો હરો બ' અધુ' તો નહીં કરે છે ને? થોડા બાજપડિયા પુટલા, ચોટે બાને તો ગેળાયા લિખામ જુખ્યા હતા, અકળાયા હતા, તો વ હોટ પાણી ભાગ્યા. આખર, કાન સનારે વ્હી બ' સનામ ભરવાની હતી ને? મનુનો મિત્રજ દ'નો પાછો હકો પડી તો વધુ મજૂ થયો. 'ઈન્જામેનના ડિગેળો આમ જ બની ગયા.' ફેમ બાળિના બરોડો રાક્ષસી અંબુને અડ્યો. 'અડુબાઈની સમ જનકમા વ કડોના વધુ ભગાયો પાણ હો-વ પશુ દુકમન' વ્યૂહ બ'સના માબો. "ફર બેસા ફર" "એ કેઈ નાના છે તે પડી-" "તમારા બાપનુ સમજે છે, એમ?" "આનીએ છીએ હમણા જગ્યો હવે" ના બાઈશો ફરવા માઠ્યા સામેથી "અરે, પશુ ના, સવાર પડશે આમ તો." "બા અમારે વ પેટ છે." "તમ પાસે તો આશા છે, મોઢા રહ" ગરીબ સાથુ જુઓ, સાકેમ." એમ ભાગ્યા તૂપ્યા સપ્પો પેશ થતા રહ્યા.

હુદતુ રજુમેદાન ચોહાની ચેતર જ બની રહી એ માએનો માડવો વ બેપડી એ જોઈ રહી. મનુએ હજી બાપ જીતારી તો ન હતી અને ઈન્જામેને નિફોલેલી આમ પર રાખ જ રજના દોષી હતી પાણી છાટ્યુ ન હતુ પાણ હોના ને કાકસીએ ચોના માખનુના અત દાતા થનાનુ એખમી કામ દેખુનાઈને બોગીનાએ માને આ તુ. 'હડામથુની ટેપડીના વધુ હિંસા ઈન્જામેને ક્યો અડુબાઈએ પશુ એમાથી આખી ચીએ નોખી દારૂથી લીધી પડે ના ભાત અપાનો રાક થયો પડી દાળ નો રામપાતરે, પાન આપ્યા ને એમ બહુ થયા પડી હડામથુની મોઢાઈએ મહેરવાનીથી અપાના માઈ. એ જ મોઢો હતો. ઈન્જામેન સનામ આપરા હોઈયા વ્યા અડુબાઈ નજર માડતા પડ્યો બિલા કમુ. કેટલુ

વધુ આપો છે, દેખ કામ?" કહેતી સાડીનો છેડો પોણી નજર આપી પડેમી.

દેખુનાઈનુ આદલત માપ જાણી ચાર કડાનુ હતુ બોગીનાએ ચાર સુધી વધુ મીક નરેનુ લાગતુ હમણ બેન બોગીનાની બુદિયી ખુશ દતા ચ દુભાઈ એમ સત દોવ તો વ આપ્યા નકોના માગતા કમુ વજુ કે ચાર કરતા કડાના કડ બાપત ચોડી રાખવામા મશ ગુન હતી મામનો બારે હતો.

"અરે, મોઢાણી ના મને મે જ કહ્યાં આ ને હોના ને એનો બાપ.", "સેહ હુ તો તમારા મુગિયો મને ચાર જ?" "કાક, મોઢો મોઢો તો નાજે વધુ. હોનાનુ પેટ તો ભગવ", "હુ બહુ આપો છુન રાખે છે." લખ છે તો આપા હિએ એક જગેમી તે બાનો." સામી લગાર પશુ સોના કસ માના જરેમત કરી રહી હતી.

અને પાછો મામનો બગડ્યો. હજી તો બધા ભલે ને પડેન મનુ ડામ લઈને હડામથુના છુપાવેલા અંગેલ વરે ધરેલો દો લાગ્યો મહ લગારમાથી હમણે સર ને ત્યા હાપ મારતો દેખાયા. સત્યાનાથ નવો મહુ. હજી અમાથી કાપ સનામ માખનારને દહારી કરવાની હતી. બોગીના ને કાતિનાન પાપા મનુનુ બાપા આપ્યુ નહીતર હમણે ત્યાને ત્યા જ.

અડુબાઈ 'રેવા હો, તમે બધા' અભાન કહ લાજસરથ છે કે નહીં અડી તે કહ તમારે મટે માર પડ્યા છે? મુજો મર, મુજો હરે મામા બનજ નરહી. આન, આન લે મે જગેમી ને અમી તુ કેમ લજ અડી છે? આપુ તો ખરુ ને આ સાડેના જાહેતી થા' માઠ, દયા દયા કરિયે તે માથે ચડી ભન હો." એમ બારણુ હપમરતા અગજોની ભીડ દાળતા મમ માડવાને ચોટે ચાખને લટમરેથી બાપુની નાખીજીની તરવીર અપા નાખી બહુ જોતી હતી.

★

આશામન

સચી ચઈ છે હૃદય આમ હુ નમજતે 'તો,
હસી હસી એ છતા એમ આવાનનથી—
બળીને તાનુ', ક્ષેણ' જલ્દા' સુઝુ પાસ
અનિલની એક લલચી હસે છે પીરેથી

દેશની સમગ્રજન્યવરણ, અર્થવ્યવસ્થા આદિમા સામાન્ય માણસ પોતે જ દેશના સ્વતંત્ર નિયંત્રણેની પક્ષ કાર્યકારી ફેરફાર કરવાનું જરૂરી લાગે છે એમણે તે મોટે અંશુક આદર્શ વ્યવસ્થા વિચારી લેવા છે કેટલાકો કહે છે કે સરકાર તે માર્ગે ચાલે તો દેશની કાચાપનટ યર્થજન્ય કેમકારી કહે છે કે અમારા હાથમા સત્તા હોય તો અમે આમ કરીએ અને તેમ કરીએ એટલે કે તેમની કાર્તિ રાજ્યસત્તા મારફત જ આવી શકે એમ છે

વિચારવ્યક્ત કરવાની એ પક્ષ એક પદ્ધતિ છે ખરી પણ ફરેશા મેળવવાની હાથચલા વિદેશી સરકાર દ્વારા પૂર્વ કલ્પના આપતી અને તેથી મતી પ્રજાની પાશ્વમાની નેત્રિને આધીષ્ટિએ પણ એકપાર કહી શકું ‘લીજુ સીજાન સમય પૂરતું’ પણ અને સ્વચ્છત્વ મળે તે હું સૌથી પ્રથમ નસાવેથી શાખન કરું’

સરકાર જ સૌથીને દાક્ષિણ્યથી હતી તેથી આધીષ્ટિએ એમ કહી શકું

પણ આજે આપણે નેત્રિએ છીએ કે સરકાર દ્વારા અવલમ આલેલી નસાવેથી સૌ દક્ષિણ યર્થ નથી તે છતાં છતાં વિચારશે અને નેતાએને વિવિધ દ્વેષે લગિયાજાતક કાર્તિ કરવા માટે તેમના હાથમા સત્તા હોય તે અવિવાર્થ લાગે છે

સત્તા દ્વારા કાર્તિ એ શાન વિચાર છે ગૌરવિચાર કે મારજનો વિચાર નથી

સરકારે જમીન અને ખેતી અમે ધણુ નવા કાવવા આ કાર્ય છે છતાં વિદેશીએ જૂઠા પ્રવર્તિ વર્ષેથી આરંભેલી છે શા માટે? એમણે સત્તાની અપેક્ષા નેત્રે તેથી જ

જા ધણુ રાજદારી નેતાએ અને જ્યોને કાર્તિ માટે મલા નેત્રિએ છે

અમાન હાથમા સત્તા આવે તો અમે આમ કરીશું અને તેમ કરીશું એવું મારપૂર્વક કહે છે

નર્મમા સરકાર આ નથી કરતી અને તે નથી કરતી એમ પણ તેમને બળાયો દેખ છે અને ધીરે ધીરે લોડો પણ એવો સામાન્ય મત થતો જાય છે કે સરકારે

જ પણ કરવું નેત્રિએ

અને સરકારે પણ સમાજ કરવાનું અને સાર્વત્રિક વિકાસના અનેક કાર્યો દેશવ્યાપી ફેરવે ઉપાખા છે તે માં મે ધણુને દીકા કરવા નેત્રે દેખાય છે વળી સરકાર ફરેશા જરૂર નાણે છે એવી પણ ફરિયાદ કરે છે આ દર્શિન-દુઓમા રહેતો વિરેશ ઉપાડો છે

આપણા જમણની વ્યવસ્થા હોટલવાળો કરે એમ ધ્રુવણુ અને તે મોતુ પડે છે, જ તોપકારક નથી એમ કહેવું તેમ જોવી આ પાત છે

પ્રભાએ સમાજ કરવાના કાર્યો પ્રભુ ન કરે અને તે કાર્યો સરકાર દ્વારા ચાલવાયે તે પોતાની જ રીતે, મતિ એ પગારદારિના તત્ત્વ મારફતે કરે અને પરિણામે તે ધીમુ અને અચીંગ ની હે જ એમા જરૂર નવાઈ નેત્રુ નથી

અમારા હાથમા સત્તા હોય તો અમે આમ કરીએ’ એવું કહેવાયએને પછી સકાય કે જાના પુરે? કેટલા અર્થ? દેશ રસી? ક્યારે કરી રહેશે?

આધીષ્ટિએ નેટલા સમયમા નેટલી જલપી મતિએ નેટલુ પાનપરિવર્તન ને કાર્તિ પસંદગાના સમયમા આ દેશમા ક્યાં તરલા સરનામ્ય અર્પિત પછી, સત્તા મ વા પછી લખા છે ખરા?

સત્તા ન્ય પ્રકારે સાથ ને કેમી હાનાનજ દેશાયો તને યમાવડા સત્તા સંજુલું સજ્જ નીપડી હતી કે આધીષ્ટિ? વિચારના નવો પ્રથ છે

મહર્ષિ કહે’તો કાપતો લઈએ. બહેનોના કિશુ, વિશિ એક આદર્શ વિચાર એમના મનમા આપો ત્યારે મારા હાથમા સત્તા હોય તો આદરુ કરું, આ હાથ એમ વિચારી કોઈક યેજ્ઞની પુરથી પર નસીને એમણે એ આદર્શ પાર પાડવા પ્રયત્ન કર્યો હોત તો કેમલા સજ્જ થાન? કેટલા અર્થ થાન?

એક બાજુ આપણે પ્રજાના હાથમા વધારે તે વધારે સત્તા મતા રકે એમ કહીએ છીએ અને જીલ બાજુ સત્તાએ આમ કરવું નેત્રિએ એમ પણ કહીએ છીએ ત્યારે વિચારવા નથી કે નેટલુ કામ આપણે સરકારને આપીશું તેટલી જ આપણી સત્તા મતા તેના હાથમા

માર્ગી જશે

આમડછેટ પ્રગળ્યે જ ઊભી કરી હતી અને તેણે જ તેને દૂર કરવાની હતી પણ તે તો તેને જડતાથી વળગી રહેતી જાણીતું ત્યારે પ્રગળી ફરજ આવ્યે ગાંધીજીએ આ મળી આધી એમ કરીને ભેટી ન રહ્યા—એ કામને પોતાનું કરી લીધું. અને એથી કરીને જોડેટ કામ થયું તે થયું. સ્વરાજ મળતા આમડછેટને જ ચેરકાવે દેરથી જતા છેલ્લા અગિયાર વર્ષમાં કેટલી દૂર ચલ્ય છે ?

નવા બીનો કાપેલાં ચ વર્ષોથી અમનમાં છે, જતા રવિયા કરે મહારાજ જેવાં પણ કરે છે કે દક્ષિણના જ ગમે નજીકના ગામેમાં 'ચૂના એટલા પીસ' થઈ પચા છે આના તો અનેક દાખલા મળી શકે તે સુધયે છે કે સત્તા 'બધું' જ કરી શકતી નથી એવી કાર્યસાધિની ચોક્કસ મર્યાદા છે

આમ જતા, પ્રગળી જડતા બેંક એણે સ્વેચ્છાએ કરના બેંકમાં કામે તે કરતી નથી ત્યારે ના ફૂટકે સરકાર સત્તા ને કાપડા કાગ પોતાનાથી 'થઈ શકે' કરના મહે છે અને એ બધું કંઈ તત્ત જીજ્ઞા કર્યાં નિના, તેને માટે નારા શામલ પાંચા પિના થોડા યાચ ? નાથા તો પ્રગળ્યે જ પૂરા પાડવા રહે

પછી કહીએ કે, 'સરકાર કરે ધણી ઉપરાંત છે' એ શ્રેષ્ઠ મત નથી

હાથ ખાવાના નથી, થોડાજ ભાણ ખાનું છે અને સાથે સાથે આનાર, રસોઈ બરાબર નથી મેાધુ પડે છે એવી શરિયાદ કરવી અશક્ય છે

આપણે આઠાર પસંદ કરવાની આપણને રૂસડ નથી, શાક માસખી કે દાણાપીડે જવું નથી, ખાવાની ડુબિની ખમર છે, પધુ રોની મેસમ આને છે તે બહુવા નથી, બધું રમ્યા કે વાણેબર પાંચે મગાવતું છે, અને અ બધું કોરાથી બીજે ધ ધો ન કરી શકતા બદ પાસે રધા વતું છે અને તૈવાર પાડને જેથી અપાજ, શાક-નાણી ખરામ જતા, ઊંચા જાન અને રસોઈવાની અડખાનકતા પર ખાસો સમય લખને મર્યા કરવી છે—એ તો પોતાના મોથે જ યાચ

જે સરકારનો આપણી ડુબિ કેમ રાઈ દેલ, એના મ સકાર અને ડુબિનો અસાન જેમનામાં હોય તેમની પાસે

આપણા કામે આપણી ડુબિ પ્રમાણે કરાવવા જઈએ તો તે મોધુ તો પડે જ, જતા પૂરાપાનરા યાચ નહીં

અને 'વાઈની પેદાશ નહીં ને ઘડીની ફરસદ નહીં' એવા અદર આસે કોડતા સુગમ પમારદાર માણસો 'બી બન્યા કામે' કેવીક બિલટથી કરવાના ?

આઠાસુ જેમ તેમ બનડીને ડુદિ કરે, કુ એને થોડા પેસા આપુ અને બદ રમ્યા અને રડાઈતુ પુપરમગી જમ આમ આનડું આનડું છે તે પ્રમાણે સરકાર બધું કરે કું એને થોડા પેસા દઈ દઈ—અને મને કશી વાતે મિતા નહીં—આવી મનોદષ્ટિ દેખાય છે

પધુ આઠાસુનો શ્રમ પૈસાના રૂપમાં તેને જ ફરે છે પુણ્ય તો કપવામાં મળતું હોય તો મને, થોડા પૈસા જમ ખરા ?

સત્તાથી જથ્થા જ ક્ષેત્રમાં ક્રાંતિ થાય એ પમિમનો વિચાર છે એવી ક્રાંતિ કેટલી મોઘી પડે છે, કેટલે બદલ સજન યમગદા છે તે ક્રાંતિઓનો ઇતિહાસ કરે જ છે એવી ક્રાંતિઓ પછી જલુ તે તે પ્રગળા બધા પ્રમાણે ઉઠી મયા છે એવું પધુ નથી

સિદ્ધાર્થે બધારે માનવીની પગત નતા બેંક, અ સહાવતા બેંક—ત્યારે એણે સત્તાનું પદ છોડીને માધુષ મ્વીકાઈ

'મારો પુત્ર કી એવું કશું જાહે નહીં જેનાથી મને વેરામ બેપમે' એવા વિચારે પિતાએ સત્તાનો આશ્રમ લખને થઈ શકતા બધા પ્રમથ કર્યા પધુ સત્તા ધરાઈ નીરહી સિદ્ધાર્થે માનવની પરાધિનતા બેંક જ એવી સત્તાનો નાશરો લખને માનવની પગધિનતા દૂર કરવાનું એને કેમ થયું ?

રજનસત્તા છોડીને પ્રેમતા બને જ ગૌતમ જુલ અપૂર્વ ક્રાંતિ કરી અને આને ને ઢબર વર્ષ પછી પદ જુદોના મઠાં સાનો લાવે છે જતા, ઇતિહાસને એ પત્તે ભેખવાજ અત્યારે ધ્યાનવદાર રહી જતા બધાંય છે

સમગ્ર પ્રગળી નીલિનુ પિ જુ એક દર ડેયુ કેમ ત્યા જ સરકાર અને કાલવા સુદા સદાય યાચ છે ને એવી પ્રગળ પર મતા ન ત નથી મરતી પધુ સત્તા પ પ્રગળ રાજ્ય મરે છે અને એવી પ્રગળે આજા મવદાર્લ

જરૂર પશુ પાતી નથી સરકસ અને જરૂરી કપડા કિંમત ઊંચ દેહોને આપે અને એમ નથી જલુ તેમની સંવેદનામાં આધાર પ્રાપ્તી નીતિના ધોરણ અને આરંભિત પણ જરૂર પડેલીઓના હાથમાં આવે સલાહની ત્યારે આથી ઈએ બાળક અને સહકારકરો પામે જોડેનું કાર્ય કરાવ્યું. મર્યાદા ટકવા-તેણે આપણી પાસે જ રી જનમુ દેહન તો જરૂરના છે ત્યાં દિવસોમાં એમને 'મારુ ઊંચ સામગ્રી

‘જુલને રૂપ અર્નત ભાસે’

કેરેસ એલેકકાન્ડર

હુ પડેનપડેનો સારમતી આશ્રમમાં આવ્યો ત્યારની આ રાત્રિ મે આશ્રમમાં પચ ચૂક્યા જ મે જોડે કે મારે મારે એક જોરડી નૈયાર કરી રાજવામાં આવી છે એમાં જરૂરી બધી જ ચીજોની સમગ્ર સમગ્રમાં આવે રી હતી મારે મજબૂતાની સુદ બાળેની હતી કેમકે પડે મણા ન હતી

તપાસ કરતા જોડાણ કે જુદા ગાંધીએ પોતે જ એક પરોક્ષને કી રી જોરિયાત મેપ છે તમા નધિ વિચાર કરીને મળજીપૂર્વક બધી તૈયારીઓ કરાવેની અને મજબૂતાની નખાનખી વખતે મોને કે પ દેહોને મજબૂતા તાલ નો નથી, એ તા ખાસ જોડે પડે

આમ ગાંધીજી અને સૌ પ્રથમ મજબૂતાનીના સ્વરૂપમાં જેખાયા

એક વાર મારે ગાંધીજીને મળતુ હતુ મળવકરે મમમ મને મળ્યો અને લોખ લાગે તે નિમ્ન સમય કરતા પાચ મિનિટ વડેને લઈને મેં માર વાગે મુસા કાન હતી કે એમની રાહ જોતા બહાર મેં કો હતા ગાંધીજી તે વખતે સાડા કાઢી રહ્યા હતા આડવાણની નિગાહી તમો સજાઈ કરી ત્યાં હતા પોતાની સમગ્ર

મહાબારન કુદમા તેમની સહાય મારે જ્યુન સાથે દુર્ગમ જલુ જોડે જુલે ક્યુ કે 'વારે તા જાને મતાવવાના એક પડે હુ આણુ મે જોડે પડે વાલેવા સૈન્ય લોખ કયે તમારે જે જોડેનું કોમ તેની પચ દગી કરી હો.' લેખી દુર્ગમને વાદ કસૈન્ય માગ્યુ અને જ્યુનને માવ દુર્ગમને જ માગ્યા એકે સ ખામા લાજ જોડે-બીજીએ જાવ વર્ગિયામાં અને મહાબારત મુદ્દમાં સ ખા પાસી-એકવનો જ ક્યુ થયો

છવનમાં રોમરોમ આપજીને પચ હતી કરવાની આવે છે ત્યારે ઉપરો મેખાપદ વાદ સખીએ તો

નથી' એવી આત્મવાણી ઉચ્ચારવી ન પડત.

એને જે ન્યાયી મારે દેહની કાપાવત કરવી કોય તે મામે' પોતે જુ પેલામાં સાધનોથી ખ ત ને નિગાહી જુલે પોતેનું કિત કરવાનું ઊંચ જુડુ કમજી નથી પ્રજા લેખને ને તેમના માર્ગને અપનાવી-ખરેખર કિત થતુ હશે તે-એ જ માર્ગે તા તે મારે સલાહોની અનિ વાચે નથી

મજા મારી સાથે જુલે પચ નથી પાચ મિનિટ પૂરી થવા આવી તા વ મજીલ ના તે સાથે જુલે ના તે જોરે અચાક બનીને કે તે મેસી જ રહી પૂરા માર થયા કે નરન જાવ પ્રકરે દેહોને મુકાનુ સજાઈમાં આ રોપાયુ મારીજી મારી પાસે આવીને મેં અને પાચ મોમે સિ અરેકાદર 'કી ખમર છે?' એમ કાંને કસતા હસતા કેમકા વ જ્યુનની ખમરજાતર પૂજવા માગ્યા મે ક્યુ પાચ મિનિટ વધારે મુનાકાત મને એ મારે હુ મેડેસે આવીને મેં મેં લેડો તમારી રાહ જોડે જુ

'ના ખસ તમે તા માર વાગે મુવાકાન મારી હતી ને? પડી પાચ મિનિટ વડેને કેમ મહુ?' કરીને મારીજી ખડખડાટ કરી વચ

એમનાએ ખિનખિન વાકાવર્તી હાથમાં સમય મારેની વજકરી અને નિખાલતા બરડાના હતા અને એ રીતે ગાંધીજી અને નિયમિતતાના સ્વરૂપે જેખાયા

[વકતાએ હસ્તિજ આશ્રમમાં આવે ન વકતાની રીતે — (વિમલા પટેલ)

સન ૧૯૨૨ માં એક બાજુ રૂઝ, કોનેલ, અદાવતોનો પોષકોટ અને બીજી બાજુ વિદેશી કાપડના પાલિકાગ્રસ્ત અદોળ નેર પર હતું. પ્રાન્તીય કોંગ્રેસ કમિટિના આ દેશ પ્રમાણે અમારે રોકેકાણેથી વિદેશી કપડા ભેગા કરી તેની કોળી કરવાની હતી અને ધરધર ફરીને વિદેશી કપડા ઉધરાવવા લાગ્યા.

વિશ્વમિત્ર વકીલ ત્યારે બીજાનોરમા નડીવત કરતા હતા. એમની ખતી રાનવતીને હું જોળખતો હતો કેમકે એ મેઘના જૂના કોંગ્રેસ કાર્યકર બાલુ બ્લોતિપ્રસાદની બહેન થાય હું એમના પેર ગયો વિશ્વમિત્રે પૂછ્યું : 'બોયો, શું સેવા કરુ ?'

'સીધી મોટી સેવા તો એજ કે સરમના કપડા ઉતારીને ફેંકી દો।' મે કહ્યું.

એટલામા રાનવતીએ કેટલીક રેશમી સાડીઓ પેગી માધી કાઢીને અમને આપી એને પહેલ કરતી તોમને વિશ્વમિત્રને શરમ આવી હતી એટલે ખીટી પરથી ચોતાનો બિની ઠાટ ઉતારીને મને આપ્યો.

વિદેશી કપડા માગના નીકળેનાનો વેશ તો સુર્ય મહાદેવ વખતે ઢાલ માગના નીકળતા આઢ્યો અને કપડા માગવા નીકળતા ટેકા ભેગા હતા.

વિશ્વમિત્રના કોટેને મધિય પર લાગી મે જાહેર ક્યું કે વિશ્વમિત્ર કોંગ્રેસના મેમ્બર થઈ ગયા છે એમના બીજા વકીલ મિત્ર નેમીશરજી જોને પળ વકીલાત શરૂ કરી હતી અત્યંત ઉત્સાહી જુવાન તાજા મેલેલા એના વિશ્વમિત્રને સાથે લઈ અમે એમના ઘરે ગયા અમારા મોઢા તોમને નેમીશરજી બધું સમજાવ ગયા પોતાની ખતી સાથે વાતચીત કરીને એમણે પછી પોતાના વિદેશી કપડા અમને દાઢીયા.

મે પણ કોંગ્રેસમા આવી ગયા.

ત્યારે પૂછ્યો કપડા ભેગા ઘર મવા ત્યારે બીજા નેરમા એક પ્રવાસ સરખા કાલુ. લોકોને કહી બાગત આકર્ષે છે, ઉત્સાહિત કરે છે એ પ્રવારમા પ્યાનમા બાલુ' પડે છે, કિન્દુતાનની અર્ધી જાનતા જર્જનમા દશમા છેવે. માથ અ પ્રેતે અને એમ ડી પાછળ પાછળ આલનાર લોકો જ હેટ, ઠાટ અને રાઈ પાટલુન પહેરે એ મે હેટ ઉઠાવનાનો અર્થ એ કે અ પ્રેતેની રોપી ઉઠાવતી સરખસને મોખરે વાળા, તે પછી હેટ, ઠાટ અને

ટાઈ પાટલુનથી સુસજ્જ મરેડુ—એના મગામા ટાઈ નોંવી હતી—અને એમની પાછળ 'અ પ્રેત રાનવતો નાશ દો, વિશ્વાતી કપડા ફૂંકી દો.'ના પોકારો કરતા મજાલો હતા ધરધર સરખસ થોભે ચૂકે પોકારે, ધરવાળા ઠાઈ વિદેશી કપડુ' આપે તેને મલેકાની પોટ પગ લાડી સરખમ આગળ વધે.

સરખમ હતું જાનરમા પહેર્યુ હતું ત્યા તો ઠાટવાલ અને કેટલાક પોલિસો આવીને સરખસમાં ધૂરવા, અને મને ગિરફતાર કરીને લઈ ગયા. મારા પગી બળીટ દાત સોનીએ સરખસની આલેસની લીધી અને હારિશ પ્રસાદ, ચુરાસીવાન લતીર તથા જહર સાહેબ સરખસને મળીને આગળ ગયા અને એક મોટરમા બેસાડીને નગીના લઈ જવામા આગ્યો અને પછી ત્યાંથી જુનંદશહર કેટલાક મહિના પહેલા ત્યારે બીજાનોર જિલ્લામા મારા પર ૧૪૪ કવમ અનુમાર બાલકુમ્પનીનો કુકમ કરમાવવામા આશ્યો હતો ત્યારે પ્રાતીય કોંગ્રેસ કમિટીના મ વી શ્રી ભવાકર લાન નહેરુએ મને જુવંદશહર ઝાવામા કાલંકર નીમ્યો હતો ત્યા મે જે લલપજે કપી લતા એને કારણે કનમ ૧૩૪ (રેશદોહ) અને કનમ ૧૫૩ અનુસાર મારી પર પકેડુ પોરંટ નીકળ્યુ હતું.

બીજે દિવસે મને જુલ રશહરની અદાવતમા બિલના ન્યાયાધીશ મિ ઝોબ્બની અદાવતમા રજૂ કરવામા આ આશ્યો દત્તરો દિન્દુ મુન્નિમોની ભીડ જમા થઈ હતી પડેન પ્રમાય રેસ હતો એટલે મેડીશમા બહુ તોસ હતો અને હાથકેડીથી બાપરામા આશ્યો હતો અને એ જ જાનવમા અદાવતમા રજૂ થ વામા આશ્યો હતો.

મને પૂછવામા આશ્યુ 'ઠાઈ પડીસ કરવા મ્ને ના ?'

'નહી !'

ન્યાયાધીશને મારા મેલ રાતો તો ન મળ્યો કપાચે મર્યવી પાડીને એણે મારા પર નુનદ માગી મે પછુ નિપજી આપે એની તમ્ડ નેલુ. અર્દિમાનુ' મગ હતુ એટલે મ્લુ તો મ્ઈ નહોં પળુ દરિયુદમા એને મે વળુ વાર પડામો.

પછી સાક્ષીઓની લુલાની સેવાપ

પ્રથમ જુલાની પછી મને પૂજવામા આશ્યુ 'કે કહેવ છે ?'

‘ના’
 ન્યાવાધારી હરી અને ધારીને બોલે, મેં જન્ય એવ
 કહ્યું.

ખીજા સાક્ષીની જુવાની થઈ.

‘કઈ કહેવું છે?’

‘ના.’

પીળે સાક્ષી મારું ભાષણ વચ્ચેની સંભળાવતો હતો.
 રોમને અદાપત ઇન્સ્પેક્ટરને અગ્રિયમાં કહ્યું: ‘જા-
 વણનો જે અનુવાદ પ્રાંતીય સરકારને એકલવામાં આવ્યો
 હોય તે મૂળ ભાષણ સાથે મળતો નથી.’

અદાપત ઇન્સ્પેક્ટરે અગ્રિય અનુવાદ ‘એને પછી
 નોંધ્યું’ કહીને કપેક્ટરના હાથમાંથી લઈ લીધો.

મારા વિખરાયેલા પાંદો, ક્યારેક મેં કહ્યું. નોંધને એ
 બનીએ માન્યું કે હું અગ્રિય નકલનો નથી

જુવાની પૂરી થયા પછી હરી પૂછવામાં આવ્યું -
 ‘કઈ કહેવું છે?’

‘મારે કહ્યું કહેવું તો નથી. પણ મારા વિરોધી પણ
 સાથે તમે જે મુસપૂસ કરી એને રેકર્ડ પર લખી લેવામાં
 આવે. ખીજું, મારા કેસની ફાઇલનું મુખ્ય પ્રકરણ એટલે
 કે મારા ભાષણનો અનુવાદ ઇન્સ્પેક્ટરે આપના હાથમાંથી
 મારને પોતાના ગળાવામાં છુપાવ્યો છે એવે લખીને તેના પર
 મારા હસ્તાક્ષર કરાવીને ફાઇલ કરવામાં આવે. કેમકે, અને
 વિરોધી પણ પર ભરેલો નથી. ‘ખીજું’, એ જાત તરફ
 કરવામાં આવે કે અનુવાદ મૂળ ભાષણ પ્રમાણે છે કે નહીં
 કેમકે આવે અગ્રિયમાં કહ્યું હતું કે મૂળ સાથે તે મળતો
 આવતો નથી.’

મારી આસપાસ જે વકીલો અને ખીજા લોકો કેમ
 સાંભળવા હતા તેમજ મારી કહેવાથી જન્ય પ્રકાર થયા
 હુરિમિયાં તો ભેરથી અગ્રાહી અગ્રણી પોષક
 કોઈ ન્યાયાધીશનો રોડ રહેશે થઈ ગયો.

એને મને ટપારના કહ્યું: ‘જુ’ જુ’ બેરિસ્ટર છે
 આ કોર્ટ સવાલ નથી.’

એના અગ્રિય પ્રશ્નનો મેં અગ્રિયમાં જ જવાબ
 દિધો કે વાતનીતના પ્રત્યેક વાક્યને છોડે પ્રશ્નનાર્થ નિહ
 હાથમાં સંભવિત નથી. હા, અગ્રિય વ્યાખ્યાન પ્રમાણે
 મેં પ્રત્યેક વાક્યની રીતને જાણી પડેલી હતી છે. એટલા
 માટે આ પ્રશ્ન છે.

ન્યાયાધીશ: ‘આ નથી બેરિસ્ટર છે.’

‘મારી નહીં, તમારી.’ મેં હાથ આપ્યો

હવે તો સાદે જ જાહેર ખીજામાં ગયા. ભારે ઝ
 સ્થામાં એમણે એક પોલિસને કહ્યું: ‘આરોપીને ઘણા
 માટે!’

ગિયારો પોલીસ ગભરાઈ ગયો. એની દિશાત ન
 ચાલી પણ મેં અદાપત નમાવી લીધી. અને એને કહ્યું:
 ‘તમારો કોયો રોય નથી. તમે આવાનું પાવન કરો.’
 એણે મારી મુઠેલી મરદન પર હળવી ધપાટ મારી.

ન્યાયાધીશે પછી પાંદોને કહ્યું: ‘રુબરના બચ્ચા,
 મેલો પર માર, બેરિસ્ટર માર’

પોલિસે બેરિસ્ટર મેલો પર તમારો માથો.

હજારો આશ્ચર્યની મેકની જમા થઈ હતી. એમ
 નાથી એ જાતના જરદારના થઈ રહ્યો નહીં. ધક્કામુક્કો
 રાઈ થઈ ગયો.

કેપેક્ટર ડરેકે માર્થા પુરણી લોકી અને મોર્ટ પામે
 જઈને બેઠો રહી, ‘ખાસેક, ખાસેક’ જોનાયા સાથે.
 જુવરાહીના એક પક્ષે રોળીને ચીમકી આપના
 કહ્યું: ‘હારિર જાતને ન પાવે, વરના છુપાઈકરેશી નાક
 હટ જવણી.’

એમ તે અને પક્ષ ધક્કો છુપાઈકરેશી થઈ. હોય પરનું
 અર્થિસ વતને કાલેને એ સુસ્તી મળી જઈને કાપકોરેશી
 જાવિયા બને કાલેને લોકીને લોકીને રાઈ રહેવા અપીલ
 કરવા લાગ્યો. ન્યાયાધીશે કહ્યું કાલેને જાલે સાંજુ ત્યારે
 મારા મળતા પહેલાંપમાં આવેલી પુષ્પમાળાઓ તોડી
 તોડીને મેં લોકો પર ફેંકવા માંડી અને કહેતો મેલો:
 ‘અરે તમે મારું કહેવું નથી માનવા ત્યારે તમે પકે
 મેલેની આ પુષ્પમાળાઓ પર મેલો જાડો.

લોકો જૂપ થઈ ગયા. પછી મેં કપેક્ટર તરફ વળીને
 અગ્રિયમાં કહ્યું તેનો અર્થ આરો હતો:

‘તારા ખરીદના ચરકેશમાં તું સુરક્ષિત છે, ન્યાયા
 ધીશ, બેસી જવ. હું તારો ટકાવદાના છું.’

ન્યાયાધીશ એમ તો સંભળી હતો. ‘આમાર’

હીને ગિયારો પુરણી પર બેઠો.

મેં કહ્યું: ‘હું પ્રવિણ કરું છું કે આ અદાપતના
 હવે હું કેમ જવાબ નહીં પૂછું. તમે બેરિસ્ટર થઈ જમા
 વાતનું કામકાજ થઈ રાખો.’

ન્યાયાધીશે અગ્રિયમાં કહ્યું: ‘જાતનારું પ્રતિપૂળ
 હોવાથી આને કામકાજ આજમા નહીં થાને. તમે કપા
 કરી રેખામાથી રહેલો કરી સામે જેલ છે ત્યાં આપના
 જવ. હું જોવા દિવસ પછી હમને કરી જોનારીક

ખસ. કુ' ટેબામાંથી માર્ગ કરતો જેવ તરફ આગળ વધે. બ'ને પોલિસ પાછળ સ્ત્રી ગયા હતા એટલે હાથ-કડી સાથે બાંધેલી પીતળની સાંકળ મેં ખખે નાખી દીધી. પાછળ હતું એમનું ટોળું. ચોકરો કરતું સરવસ જેવને દરવાજો ખોલ્યું. પોલિસ પાછળ સ્ત્રી ગયા. બ-નવાનેજ છે કે જેવ યોડરે મને બહુથી ધાર્યો દોલ (એક રીતે એમનું ધારણું કીક ખબુ હતું) એણે કહ્યું કે ત્યાં સુધી પોલિસ યોરંટ નબાલાયે ત્યાં સુધી જમી તમને દાખલ ન કરીએ! લેડોની ગરદોએ પોલિસને જેવના દરવાજો ખોલવાનું કુરેલ કરી ચૂક્યું.

કયાં સુધી જેવના દરવાજો બાંધેલા થયાં. પછી જે-લનો કોર્ટ અધિકારી પોલિસ પાસે જઈને યોરંટ લઈ આવ્યો. અને મને અંદર લઈ જઈને કાળી કાઠરીમાં પૂરી દીધી.

માર પાંચ દિવસ પછી મારા ભાઈ ધર્મવીરજી-ને તે વખતે કાશી વિદ્યાપીઠમાં પ્રોફેસર હતા-મને મળવા આવ્યા એમણે ૧૭ એપ્રિલ ૧૯૧૨ના 'વંગ છંદીયા' માં ગંધીજીએ લખેલી એક નેરોંધ વાંચી સંભળારી. એમાં લખ્યું હતું કે, 'ધણક ખાખ પછી શી ત્યાગીએ જે આ-શાસન આપ્યું કે હવે કું અદાલતને કોઈ પ્રત્ન નહીં પડ્યું' એમાં કાચરતાનો આખાસ છે. એમણે વધારે યપ્ય મળે એવું વર્તન કર્યું એમણું હતું.' એ સાંભળીને કુંદાસ ચર્ચ ગયો. બાઈ ગયા. હું મોઢું રાંછીને માંથી અંધારી કાઠરીમાં ચાંચો ગયેલ.

આટલું કરવા પછીયે કાચર કહેવાયો કે સમ તો થઈ જ ગયો, ફૂટીને કયાં જઈશ? કેમકે, ગંધીજીનું 'વંગ છંદીયા' તો આખી દુનિયામાં વંચાવ છે. એમણે કહેવી વાત તો આખા દેશને અવાજ મનાવ છે. હાથ, બાસલ માતાએ મને કાચર કરીને ગેરદમાંથી કુતારી ખૂંચ્યો-આત્મા વિચારે મનમાં અચરવ લાગ્યા. ખસ. પછી ખાણું-પીણું, હમણું એલણું-ખટું બધું ચર્ચિયું. મૂંઝની સાદી પાંચરીને એકસો પડો રહેતો. કાંઠા પર બાંધેલી ધડિયાળ ધાંધી પડી ગઈ હતી. અને તારી જમ્મ ધીમી ગંદ ગતિએ લોધની જામતી ચાલતી હોય એમ આવ્યા લાગી.

અટલાહની બંદાઓ

સુરિકમ સતો, એલિયા, ફૂકીર અને અલીફાજોના જીવનના પ્રેરણાદાયક પ્રસંગોનો સંગ્રહ, સરળ, રોચક જાનીમાં અને સુલક છપાઈમાં વૃક્ષવન પ્રકાશન તરફથી પ્રગટ થયો છે. મૂલ્ય છ આના : પોસ્ટેજ પાંચ નયા પિસા.

એક હોમેડ જાગી-કહમ દેવના અપાધિયાના 'વંગ છંદીયા'માં ખુલ્લો ગારી જાય. બારે મુશ્કેલીએ સમ દિવસ વિત્યા. પછી જામદારો સાથે તિકકમ કરીને 'વંગ છંદીયા' મંગાવ્યું. એમાં ન્યાયાધીશની કાઠી છપાઈ હતી અને મેં યપ્ય પડ્યા પછી કહેવું લેખન જવાન પણ છપાયું હતું. પડ્યું ગાંધીજીએ મને ટોઠા આપ્યો ન હતો.

મારો કેસ મેરુ મળે અને મારે ૫ મેરુ જવું પડ્યું. રસ્તેથી મેં ગાંધીજી પર એક પત્ર લખ્યો, જેમાં બીજા વાંતો સાથે મેં લખ્યું કે, 'હું તો કાચર છું બ. પણ તમે જરા તમારા મગ પર હાથ ફેરવી લોઈને જુઓ કે જ્યારે કું અંધારી કાઠરીમાં પડ્યો છું અને કોર્ટ ખુલ્લો કરી રહું' એમ નથી ત્યારે ચોતાના પત્રમાં મુશ્કેલ પ્રશ્નો મને 'કાચર'ની ઉપાધિ આપી રહ્યા છે. એમાં કું ખજા ફૂરી છે!'

એ ડરમયાન બાણ વાગવાનહાસ અને પંચાળ કેસની લાલ લાજવતારથે પણ મારા તરફથી વાંધા હાવતા રહ્યા લખ્યા. ગાંધીજીએ એ લખ્યા. મારે જન પણ જાણી દીધો. ૧૦ નવેમ્બર ૧૯૨૧ના 'વંગ છંદીયા'માં ગંધીજીએ લખ્યું: 'શી ત્યાગીને ખુશી અદાલતમાં પોતાના વર્તવથી ન્યાયાધીશને બરાબર જણાવી દીધું હતું' કે એને બહાદુરી સાથે અપમાનને કેવળ દેશકિંતને કારણે ધમન કરી રહ્યા છે, લાલજીત ચક્રિ નહીં. મારી અગાળી નોંધ ફરવી સંભળેવી વાતોના આધારે લખાઈ હતી. મને કુંખ છે કે એ દેશભક્ત બહાદુર અને સાહસિક યુવાને મેં અજાણે અન્યાય કર્યો તે માટે કું હાથર વાર કપા મારું છું. કું ફર બોલે સાચા મમામાંને દારા જનમંતો બરે રસ્તે લઈ જવા માગતા આચા પચકારાની કાલુમીઓનો અનુભવ કરું છું.'

જેલમાં એ માફી વાંચીને કું વધારે આનુજ ચર્ચિયો. એ 'વંગ છંદીયા'ને જાતીએ લખાડીને ચારેતરફ રસે રસા લાગ્યો. અરે, આ દેવને મેં અંધિવેશી રમ્યો શા માટે લખ્યા? - ખસ, એ જ દિવસથી કું ગંધીજીનો દાસ જની ગયો.

- મિત્રગ જ્ઞાન.

નવાં પ્રકાશનો

સુજાત વિદ્યાપીઠનાં

જ મસમાં મંગલ - [રોશિન-સન કુએની આપ-
વીતી] મળત્યાપ્ર પ્રભુદાસ દેસાઈ, શ્રી પાલીસ નવા
પેસા.

આ નામની જાગૃતિવાદ વિસ્તારી કાઢેલા આ
પ્રભુદાસ દેસાઈ નામે સહેજ છે તેનું કારણ તો સમજા
વિદ્યારમ્યાની પુસ્તિકાની નિશ્ચિત મર્યાદા હોવાનું
જણાવ્યું છે ન જ ક્યા માનવને રાજીકાગે ખુશીની
પ્રેરણા આપે એવા અને રસકાર છે એટલે નાના વિદ્યાર
ય ક્રિા ન જ સ્થિતિ ક્રીડ વાચકોએ મને

ચોપરી સચિત છે. આપણે જાણે વિષય 'ઉપદેશ
સામગ્રીમાંથી' લીધાનું જણાવ્યું છે, તે માટે 'સામગ્રી-
વાગ્દેશ' આભાર પણ માનવામાં આવે છે આ જ
કથા તરફથી ખીણ કેટલીક આવી સચિત ચોપરીએ
મં = વર્ણ છે, જેમાંની કેટલીક આજ લેખકની પણ છે-
રેખાના મિત્રી પણ 'ઉપદેશ સામગ્રી'માંથી જ લીધાનું
જણાવ્યું છે, પણ ત્યાં ક્યાં ક્યાં કે જેમ મોટે ભાગે
નથી-એ કારણથી કો

ધિક્ષિત અને તેની વાતો [ભાગ ૧ ૨ ૩]
મળત્યાપ્ર પ્રભુદાસ દેસાઈ શ્રી દરેક આપના આગ્રહ
નવા પેસા

કથાની હકાવણી, ક્રમ, ભાષ્ય અને નીતિની નાની
નાની વાતોમાં અતિ ભાગ્યેલી છે વર્ણો ખેડેલા પ્રાથ
મિક ધારણાની સરકારી વાચનમાળાઓમાં જુદા જુદા
ધારા પર ગુજરાતીમાં આવી હતી તે જરૂરી રચના
ચોપરી કેટલીક છે એવો પણ મુદ્દાઓમાં કદ જાણે
ઉ-નને આજ પહેલા પણ તેના જુદા જુદા અનુવાદો
કરેલા જુદા છે

આપના એક દલિત જાગૃત્તાઈને કહેવા નીતિ
પ્રાથમિકા કૃષ્ણ પણ પ્રતિપક્ષ સુમિષ્ટ છે

જુદા વાગ્દેશો એમ ગુજરાતીકરણ થયું છે, તારે
વિદેશી વિષયકારોના દૈનિક પ્રકાર જ વિષયો એમ ને એમ
કરી દેવાના છે તે એમ જણ્યું નહીં

નીતિ અને વ્યવહાર - શ્રી મુદ્દાઓમાં કથાઓ,
૨ - ૨૦ નવા દેશ

૨૦ - ૩૦ નવા દેશો નથી જ્યાં વિદ્યાર્થી

વાચનમાળાની જુદા જુદા ધારણા માટેની ચોપરીઓમાં,
આપના કેટલીક વાતો પણ એ આવી ગયેલ છે. તેનાથી
અન્ય વિદ્યાર્થીઓને હિપ નહીં

સામગ્રી મધુની યોધકથાઓ : મુદ્દાઓ
ક-નાથી, શ્રી પાલીસ નવા પેસા.

વિદેશના અનુભવ છે કે : ' એક કથામાં આમ
જનના જ ધારણેની મજા છે તેમાંથી કેટલીક વીળીને જી
મુદ્દાઓમાં એ તેમની સરજા-સરસ લોકોની વીળા અડી કહી
છે ' વળી અનુભવ છે ' શ્રી કિશોરલાલમાં ' એમું મિ
અનુભવ સમગ્રય તેવી રીતે કદ માં તેવાર કહેલું છે '

અનુ ભેતા આ એક કથામાં કિશોરલાલમાંની
પ્રભુત ચોપરી જરૂરી જ આપના યોધકથા દેશારે પ
ટાકે કરી લીધી વાંચન સાધાર જણાય છે વાચનમાં
બધી એક કથામાં નથી સંવાદ, રૂપક, કથા વિ છે તે
સમજાવ બધું કિશોરલાલમાંની ચોપરીમાં આવી જ
ગયેલું છે એ દેશારે ક્યાં જણાય છે તે બધા જ કથા
વધાર' પણ જાણના નથી. સામગ્રી તરીકે 'કિશોર લોકો'
રૂપની સરજાવ નિદરસામાંથી એ આમ કહી છે
એક મહત્ત્વને બે ઠીકરા હતા તે પછી નાનાએ એક
દિશા બાપને કહ્યું અને મારે માગ આપી દો માટે
જુદા જણ છે '

આ ચોપરીમાં એ જ કથાએ આમ કારણ છે
એક મહત્ત્વને બે ઠીકરા હતા. નાના ઠીકરાએ એક
લિપિ પિપરને કહ્યું ' પિપાલ અને મારી ભાગ આપી
મે કુ મારી મેરે રળી ખાપલ. '

આજ મરવા માટે ' મારે જુદા જણ છે ' એ કા
વળી કથા છે, એ જ કિશોરલાલમાંથી એમું જ
અનુભવ છે, જ્યુ અડી ' મારી મેરે રળી ખાપલ. ' નિશ્ચિત
લોકો છે ' જેમાંની મેરે રળી ખાપલની ' ખુશીવાચી
માત્ર માત્રની જ કથામાં પહેલ ' પોતાની મેરે ' રળી
ખાપલ માટે લાગ ખાપલે એ વધાર' કારણ છે

' સરખી મજરી ' - કિશોરલાલમાંથી એને વધાર'
રીતે રૂપક કહ્યું છે-વાંકિયે માલિક દલાલિયા મજરીએ
દરેકને એકે આતે મજરી ચુકવે છે એમ વર્ણવાયું છે

એ રૂપક-આ-ચોપરીમાં ' સોને-વડાનું ' નામે છે તેમ
વાંકિયે માલિક-અડી ખેતરનો અર્થિક મરો છે-દલાલિયા

મગ્દરોને એકેક રૂપિયો ચૂકવે છે એમ લખ્યું છે. ઇશુના જમાનામાં એકેક રૂપિયા નેટલીન્તે સુખમાં ખેત-અંગૂરો માટે અસામાન્ય ગણાય એટલી-ગળટી રાશિયા ખેત મગ્દરોને ચૂકવાતી એવું કયા ઐતિહાસિક આધારે સો-ધીને ફેરફાર કરાયો દરેક?

આ.ર. આ.ર. સોઠની કંપનીનાં નવલકથા

રાકુંતલા : લે. ઇશિર પેટલીકરઃ મૂ. સાડા ચાર રૂપિયા.

લીલુડી ધરતી : [ભાગ ૧ અને ૨.] લે. મુનિ પાલ મડિયા, મૂ. ફરેકના પાંચ પાંચ રૂપિયા.

ધરતીના પછેડા : લે. દેવશંકર મહેવાડ મૂ. પાંચ રૂપિયા.

રત્નદીપ : લે. પ્રખાતકુમાર મુખોપાધ્યાય અનુ. રોપણ દયાળજી પેવાળી; મૂ. સાડા પાંચ રૂપિયા.

કલ્પના : લે. પીતામ્બર પટેલ; મૂ. સાડાચાર રૂપિયા.

જીવતાં ખંડેર : લે. ગોપાલ નીલકંઠ દાડેકર, અનુ. ગોપાળરાવ ગ. વિદાંસ મૂ. સાડા પાંચ રૂપિયા.

હાથાતાં હીર : [સુચના દર્શિની તે રોમ પર મેજ રેલા વિજયની પ્રેરક કથા. આરુતિ ખીજ] લે. રા'કર બાઈ પ્રજ્ઞાદાસ પટેલ; મૂ. પોણા સાત રૂપિયા

નવલિકા

હીરાની શરમક : લે. રમણલાલ વ. દેસાઈ; મ. પોણા ચાર રૂપિયા.

લાલે મંડળ : [જલસુતી વાર્તાઓ] માધવજી પટેલ, સવા રૂપિયા.

સુશ્રુત વિદ્યાસભાનાં

ગાંધીજીની દક્ષિણ આફ્રિકાની લેઠ : [ભાગ ૧-૪.] લે. ચંદ્રલાલ જલુભાઈ દલાલ; મૂ. અગ્રે કથા રૂપિયા, એક રૂપિયા અને સવા રૂપિયા. અગ્રી બે ભાગે પ્રગટ થઈ ગયા છે તેના અનુસંધાનમાં આ ત્રણ ભાગો છે અને પાંચમાં ભાગમાં એ સમાપ્ત થાય છે.

મહીલ્લ

પમરાટ : [ગજવ.મંડળ] 'મુકાબિય' કુરેશી ઝાઝીવાડ, બાવનમર; મૂ. સવા રૂપિયા.

સમાપરવાના : [ઉદ્ધના અનેક નામો અવાઈ કવિઓના વિવિધ વાર શેખરોના સંમલ] સં. દરેક માંત્રી, રામેશ, અલ્લાખસ શેખા રવાણી પ્રકાશન શંદ. અમદાવાદ; મૂ. ત્રણ રૂપિયા.

આરોં ઓંતો : લે. હંદુકુમાર કે. જોશી; ભવાઈ માઈ, જુનાગઢ, મૂ. ત્રણ આના.

ધ્યારા બાપુ

વાર્ષિક અવાજન દેશમાં રૂપિયા ૧, પરદેશ માટે સિલિંગ ૧૨. લવજાન મનીએડરમાં કાર્યભરને સરનામે મોકલવું. અલ્પ અંકથી જ આઠો મેધાય દર માસની બારમી તારીખે ચંક પોસ્ટ થાય છે. થોડી તકનો દાવ્યાગ્રજ પડે છપાય છે. તેનું વાર્ષિક અવાજન દેશમાં આઠ, પરદેશ માટે સિલિંગ ૧૧, પત્રવ્યવહારમાં આઠક નંબર અવરજ લખવો.

'ધ્યારા બાપુ' કર્યાસય, રૂપાચતન, ભૂનામદ

અનુક્રમશ્રિકા	પૃષ્ઠ	૧૨ મે ૧૯૫૮	પૃષ્ઠ
૧ સત્યાગ્રહી માર્ગદર્શન ...	માતિયાજી દેસાઈ ૩	૬ સાલિય-ગિર્તાનિકા વિતેભાજી ૧૨
૨ પરંપરા અને પ્રયોગ ક. ૬	૧૦ 'વાત કોઈ જુની નથી?' દસિત જુદ ૧૪
૩ મધપાલ રતિલાલ-અનિય ૭	૧૧ આપામન અ. ૧૬
૪ સરિતા ૮	૧૨ 'મારા દાળમાં સવા દોપ તો' કાંઈ ૧૭
૫ એમ વાપુ મગદરલાલ એકસી ૮	૧૩ 'જુઓ રૂપચન ત્રણમે' દોરેલ અપેક્ષા ૧૬	
૬ ધાટનો પાંચમે રતિલાલ-અનિય ૯	૧૪ કું આંધીજીનાં દાસ કેમ થયો મલાવીર ભાગી ૨૦
૭ ઉપજ્ઞાતાન કેમ બંધુ' ભવ છે? ૧૦	૧૫ નવાં પ્રકાશનો ૨૨
૮ સાતત્ય કાંઈ ૧૧	૧૬ એકાંતના પાલ કાકા કાપેનકર ક. પે. મોડું

અમારાં પ્રકાશનો

આવા હતા બાપુ [ભાગ ૧-૨]

મૂલ્ય : દરેક ભાગનું પચાસ-પચાસ નવા પૈસા

૫૫૫ બાપુજીની બહુમુખી પ્રવિણ અને વિરલ વ્યક્તિત્વના અનેક પાસાઓનો પરિચય કરાવતા ઘેરક જીવન પ્રમંથોની આ પ્રવૃત્તિઓમાં કેટલાક પ્રમંથો પ્રથમ વાર જ પ્રગટે આવે છે, નાનાં મોટાં મોં કેહીને ઉપયોગી વાચન પુરું પાડતાં એ પાવન પ્રસંગો સરળ શૈલીમાં વખાણેલા કે આરો બાપુજીની એક સુંદર અપ્રગટ તરલીંગ પણ આજવામાં આવી છે

ગાંધી-ગુરુ

સંપાદક : શ્રી સુરુષવાસ મનિસ : મૂલ્ય : સવા રૂપિયા

મો શ્રાક્રમાદેશ કાલેવરકરે આ ગુરુગ્રંથની પ્રસ્તાવના 'બાપુની અંતઃક્રિયા'માં આ લેખમાળાન મહત્ત્વ સમજાવવા લખ્યું છે :

“મહત્ત્વા ગાંધી અને કવિવર રવીન્દ્રનાથ ઠાકુર, આજના જાગૃતતાના ઐ-મહાન પુરુષો બાતીય સંસ્કૃતિના મોટા હિમલયે એમને વિશે કોઈ કંઈ લખે તો તે આકર્ષક થવાનું જ. પણ જ્યારે એમને વિશે બાપુજીના ગુરુદવાર મંલિક લખે, ત્યારે તો પૂછવું જ શું? ગુરુદવાર—આપા—ગાંધીજીના જૂન પ્રમથમાં આવ્યા હતા. તેમના જ પરિવારના તેઓ અગ્રણ્ય અને કવિવર રવીન્દ્રનાથના તો તે અમીમ બહન.

“વૈષ્ણવ બ્રહ્મો જેમ મધોદા પુરુષોત્તમ સમચન્દ્ર અને વીર્યા વિમરો કુલુચચન્દ્ર વધે એકે એક થઈ છે તેમ જ ગુરુદવારજી પણ ગુરુદેવ અને ગાંધીજી વચ્ચે અનિદ છુલે છે એમની એ એકે દષ્ટિ એમને આ નાનકડી લેખમાળામાં અનેક રીતે વિગટ કરી છે.”

મસ્તીની પળોમાં

સંપાદક : રનિસાલ-અનિસ : મૂલ્ય : પચાસેર નવા પૈસા

પોકેટ આઈડીના, હાથા રમીન કામર ૫૦ રંગીન ચાટીમાં છાપેલ આ સુદન સુખાદ મંથક વિશે બાતીયા વિવેચક શ્રી વિષ્ણુપ્રસાદ ર. ત્રિવેદી લખે છે :

“તમારું કેટલાક સુખાકામાં વિચાર અને રચનાની આકર્ષક આરુતા છે. ‘વર્ણલ માંજીને’, ‘કહેવાનું જાન’, ‘કોને મરો?’ જેવા એનાં ઉદાહરણો છે ‘અંધાર’, ‘અધમના નેત્ર’ લખાવ’, ‘મુનિના જયરને’, જેવામાં બાવનો અનિ આરુતાદ છે.

“આના મમદ થયા રહેશે તેમને તમારી કવિતામાં વધારે મોજાર, બાવરો.”

કમરો અને તુલસી

સંપાદક : નિરસાલ-અનિસ : મૂલ્ય : બે રૂપિયા

સિંધ, મલકો અને સુખાકાના આ અંધરની એકાગ્રતામાં બાવરો સાહિત્યકાર શ્રી ચુનીલાલ વર્ધમાન આદ લખે છે :

“બાપુ અનિરે રાજાની કવિતાઓને “કમરો અને તુલસી” માં આ છે ...એ પછી મજાના એ વસ્તુ રહે છે, કમરો નૌરવ અને તુલસીનો ગીત મધુન આરવાદ તે કમનાલ વિગિદ છે એ માનવ-રિંદનીના નય કવિની પર્જામંજીનો દ્રમ્યશુભ, જે બાદર બંડની પંકે લેના પ્રલેક જર્જા બાવરો છે અને તેનું જાન કરનાર પાકક કે મોનાને જીવનમાલક માટે પથકાન્ક સત્ત્વ નીવડે તેવો છે.”

રૂપાયતન પ્રકાશન નાનું

મજૂરોને એકેક રૂપિયો વૂકને છે એમ લખ્યું છે ઈશિયા
 ૪૭:૧૫માં એકેક રૂપિયા નોટલી-તે સુગમ જેલ મજૂરો
 માટે અસામાન્ય ગણાય એટલી-મજૂરી રાશિયા જેલ
 મજૂરોને વૂકવાતી એવું કયા ઐતિહાસિક આધારે તો
 બીને ફેરફાર કરાયો હતો?

આ ૧૨ આ ૨ શેઠની કંપનીના
 નવલકથા

શકૃતલા લે ઈધિ પેટનીકા મૂ સાડા ચાર
 રૂપિયા
 હીયુરી ધરતી [ભાગ ૧ અને ૨] ને મુનિ
 નાન મરિયા મૂ વરેકના પાચ પાચ રૂપિયા
 ધરતીનો પછેડો ને દેવસ કર મહેલા મૂ પાચ
 રૂપિયા

વલ્લવીય ને પ્રભાતકુમાર મુખોપાધ્યાય અન
 ગ્રાપણ હવાળા પેનાવળી મૂ સાડા પાચ રૂપિયા
 કંપના ને પીતાનર પટેન મૂ સાડાચાર રૂપિયા
 છનલા ખ રૂ લે ગોપાન નીલકંઠ દારેકર
 અદ ગોપાલરામ ય નિદાસ મૂ સાડા પાચ રૂપિયા
 હંધાતા હીર [સુવના હાંની તે રામ પર મેળ
 વેમા વિજયની પ્રેરક કયા આપતિ બીછ] લે ય ક
 માઈ પ્રજાસ પટેલ મૂ પોણા સાન રૂપિયા

ખારા બાપુ

વાર્ષિક લવાજમ દેશમાં રૂપિયા ૧ પરદેશ માટે સિલિંગ ૧૨ લનાજમ મનીઓડરથી કાર્યોત્તમને
 કરનામે મેકનવુ પ્રથમ અકથી ૧૨ માલદો મેકાચ દર માસની બારમી તારીખે બેક પોર
 માય છે મોટી નકરો હાથકામજ પર છપાય છે તેનું વાર્ષિક લવાજમ દેશમાં આદ્ય પરદેશ માટે
 સિલિંગ ૧૧ પતખ્યનહારમાં માલક નવર અવરમ લખવો

‘ખારા બાપુ’ કાપીસમ રૂપાપતન, જૂનાગઢ

અનુક્રમશિકા		૧૨ થી ૧૬૫૮	
	પૂમ		પૂમ
૧ સત્યાગ્રહી આર્દ્રેશન	માતિભાઈ દેસાઈ ૪	૬ ચાલીન મિતનિય	વિનોબાઈ ૧
૨ પર પરા અને પ્રયાગ	કે ૬	૧૦ ‘વાત મ્હા જૂની નથી’	હમિન બૂચ ૧૪
૩ મરુપાલ	મિતલાવ-અનિન ૭	૧૧ આધામન	અ ૧૬
૪ સરિતા	૮	૧૨ ‘માન દાખતા સદા હોય તો-’	૧ મી ૧૩
૫ એમ યાત્ર	મનહરદાન નોક્સી ૮	૧૩ ‘જુલોરૂપ-નન લભાસે’ દોરેમ બનેન્દ્રાનંદ ૧૬	
૬ ઘાટનો પામરો	રતિલાન-અનિન ૩	૧૪ હૂ આપીલ-તો દાસ દેમચોડે મલારી-ત્યાગી ૨૦	
૭ ઉચ્છ્વાસાન કેમ વધ્યું નવ્ય છે?	૧૦	૧૫ નવા પ્રકાસનો	૨૧
૮ સાતત્ય	ક કી ૧૨	૧૬ એમનના પાગ-’	મહા કાનેનમર કે પે મો

નવવિકા
 હીંગની ચમ- લે અમુલાન વ દેમલ ૫
 પોણા ચાર રૂપિયા
 લાવ મ ઠણ [અલુસી વાર્તાઓ] માપવડમે.
 પટેન સરા રૂપિયા

સુજરાત વિદ્યામંથાના
 ગામીછની ફક્ષિણ આફ્રિકાની લક્ષત [ભાગ
 ૪૫] લે ચદુનાન અમુમાઈ દવાન મૂ અનુમે
 સરા રૂપિયા એક રૂપિયા અને સરા રૂપિયા નગરિ
 બે ભાગે પ્રકટ થઈ ગયા છે તેના અનુસંધાનમાં અ
 નવું બાગો છે અને પાચમ્હા ભાગમાં એકસામા
 ચાવ છે

મજીલ્
 પમરેશ [મગન સમઠ] ‘મકનિય’ કુરેથી
 કાઝીનાઠ આવનમઠ મૂ સરા રૂપિયા
 શમ્હા-પરનાનર [કોના અનેક નામો અનામે
 કરિએલા રિપ્પ વાર શેઅરેનો સમઠ] સ દારમ
 ગામી રમેશ અલ્લામ્હા મેખ રવાળી પ્રકાશન ૧૬
 અમદાવાદ મૂ તત્ત્વ રૂપિયા
 આરા ગોસે લે ઈન્દુકુમાર દે. નેચી ભવાક
 માર્ચ જૂનાગઢ મૂ તત્ત્વ અના

क
श
न
क

નેહરવા હમકો ન ભાવે. છુવ.

સાંછટી નમરી પરમ અતિ સુંદર, જઈ કોઈ જાથ ન આવે,
ચાહ, સૂરજ જઈ પવન ન પાની, કેા સદેશ પહુંચાવે
હરદ યહ માઈકો મુનાવે-નેહરવા

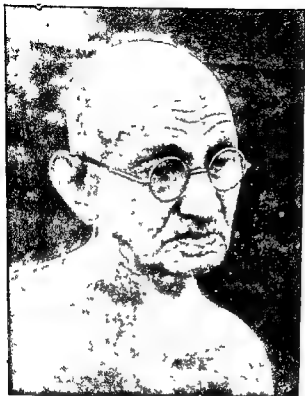
આગે ચલો પંથ નહીં સૂઝે, પીછે દોષ લગાવે,
કેલિ બિધિ મહુરે બાઈ મારી સગની, વિરહા ભેર જનાવે
બિસેરસ નાથ નચાવે-નેહરવા

બિન સતરુ અપનો નહિં કોઈ, ભે યહ ગહ બતાવે
કહત 'હીર મુનો બાઈ આપો, મુપને ન પ્રીતમ પાવે.
તપન યહ વિધિ મુઝાવે-નેહરવા

૧ નીચેનાં શ્લોકો વિરોધી બાકાની સગની કેવી દોષી ભેદી એ તે વિને એક દોષનાં કહિ જ—

અમિતિ નારી પિયારી મિમિ સોમિદિ, મિમિ મિમિ દામ
વિમિ અન્યાય નિરંવર મિમિ લગઈ મેદિ રામ

કાંઈ મુડપને જેમ કરી પ્રિય લાગે છે, તે જ પ્રમાણે જીવને ક્રિય-ની સગની લાગવી ભેદભ્રમે. આવી
પ્રીય લગની મીરાં અને કબીરના અનેક પદોમાં ભેદવામાં આવે છે. અને ધણીવાર દુન્યવી પ્રેમના આવ પ્રતીક
કારણ પેનાનો ઉત્કટ ઈશ્વર પ્રેમ તેમાં ભડ મનોદાપને વ્યક્ત કરે છે. અમીરના ઉપના મનોદર પડો મોખ
રજી છે—પિયર, આ જગત હવે ગમતું નથી. સાકની નમરી, ઈશ્વરનું કામ તે અતિ સુંદર છે પણ તે
તેા નિરાકાર છે, ત્યાં કોઈ આકાર સદેશવત્ક યદને રાઈ સકતે નથી. વિરહની બાદગાને દારમે પદ
મુઝાવે નથી, અને વિષય અનેક ખેનો કરાવે છે. કેઈ મતમુડ જ ગદ જનાવે જેમ છે. આ રજા
ને નાથી પ્રીતમ, ક્રિયર નહીં ગણે, અને જીવની તરમ હિયે નથી.

WIRICH

પુણ્યસ્થાનક બાપુજીના ૧૦ માં નિર્વાણદિને આપે આપણે તે સંસ્મરણ કરીએ.

મૃત્યુ સંબંધમાં બાપુએ કહ્યું જુદા જુદા પ્રસંગે ત્રણ જાતની વ્યાસાઓ પ્રગટ કરી હતી. એક વાર એવી વ્યાસા દર્શાવેલી કે એક હાથમાં પુણી રહી ગઈ હોય, બીજા હાથમાં રેડિયાનો હાથો હોય ને પ્રાણપ્રાપ્તિ થી ગઈ જાય. બીજી વાર વ્યાસા બતાવેલી કે મારા કર્મ બારી રહી ગયાં હોય અને ઉપર મને પુનર્જન્મ આપે જ તો મારા જન્મ કામ બગીને ઘેર પડે. આનો અનુવાદ હું એમ કરું કે મારા પ્રાણ કોઈ હરિજનની સેવા કરતા કરતા તેની મૃત્યુમાં જાળે. ત્રીજી વાર એમણે ઉપરનો પ્રાથમિક કરેલી કે મુખ પર રામનામ હોય ને મારી આંખ ખોલાઈ જાય, આ ત્રણમાંથી તેમની છેલ્લી વ્યાસા સ્થા.

આપણે સીકે તેમને સર્વોદયનો અંત પૂર્વપણે ગ્રીષ્મો દોહ અને રમનામક કામેથી વ્યાપ્તમાં ધરો અને ગામેમાં સર્વોદયનો શુભરસ અણુ કરી રીધો હોત તે બાપુજીને એક નુખી સંતોષી પિતા તરીકે કંતાતે રેડિયે મરણ મળ્યું હોત.

આપણે અરુપવતા સહિતના બધા ભેદો પૂરા દિલથી દાખ્યા હોત તે બાપુજી પોતાની દત્તક પુત્રી લક્ષ્મીના બાળામાં છેલ્લે શ્વાસ મૂકી સંસ્થા દોહ.

પરંતુ ઉપર એવું સંસ્મરણ હતું કે તેમને ત્રીજું એટલે કે એક રામનામના આધારે મૃત્યુ પહે આપણે મી પોતપોતાનાં કારણોસર તેમને તણ બેસવામાં આપણું હાથપણ આનંદા ધર્મ હતું. રામદાસી જેવે વ્યાપણે તેમના વારસોએ તેમને છેડીને રામદાસી સ્વરૂપને મેળવી લેવામાં મુલાકાઈથી માની હતી. અર્થજે તેમના વારસોએ સ્વા પલંગ, ખાટી, પ્રામોલોગ, તરેશીને મોણ બનાવી પૈમાના મુલમળ પાછળ દોડવામાં બ્યવહારુત્તરણ માની હતી. સમાજજે તે આપણે મનમાથી ન્યાત જાત, ધર્મ, જાત પ્રાન્ત આદિના ભેદ અંદરખાનેથી સાચવી રાખ્યા હતા. આમ આપણે તેમના દેશનુજો પોતાની વડવા. બાપુજી આખી જિંદગી રામનામના આધારે જીવે છે. એટલે બધા આપણે પછી જન્મ અંતકાળે તે પગ કૃપાણે તેમને આધાર આપ્યો.

બાપુજીમાં સ્ત્રી અનેક વિશ્વતિઓને કારણે છે અને તેમને મહાત્માનું પદ આપ્યું હતું.

આ વિશ્વતિઓમાં સત્પરતનની વિશ્વતિ બાપુજીને મળી હતી.

તેમના જીવનમાં પ્રગટેલી બીજી બધી વિશ્વતિએ તેમને ટીપે ટીપે અને ઈંચે ઈંચે મહાપ્રભુ કરીને મેળવી હતી. તેવી સિદ્ધિઓમાં મુખ્ય આ મહાવીર કામ-

૧. અહિંસા અથવા પ્રેમ.
૨. અહમ્કર્મ.
૩. પીરતા.

અહિંસા અથવા પ્રેમ પોતાના જીવનમાં કેળવવા માટે બાપુજીએ શું શું કર્યું?

અંગ્રેજો સાથે શણે શણે લડવાનું હતું. લડવા છતાં તેના પ્રત્યે પ્રેમ પ્રગટ કરવાનો હતો. તેથી ભેદના સત્ત્વ લખા અંગ્રેજો સત્ત્વ તેમની સાથે બાપુજી અંતઃગતીની બાધી. દીનપંથુ એનું બાપુજી સત્ત્વભાષી અધિક બનાવ્યા હતા. આફ્રિકાના ટિપ્પેમાં પાંચ પોલાક, ૧૯૦૬ કોઈ, જનરલ રમદસ વગેરેની ગાડ મેત્રી સાધી હતી આફ્રિકામાં મિસ મેસીન અને હિંદમાં મિસ મેસ (મિત્ર) ને સગી રીકરીએ બતાવી હતી. અંતમાં ગયા ત્યાં હિંદ એન્ડ એટલે ગરીબોના લતામાં વસીને તેમ જ માનેસ લેન્ડસાવરના મિલમજૂરોમાં ફરી તેમને પ્રેમ સંપાદન કર્યો હતો. કેઈ વિલિંગ્ટન કે અર્મિલ જેવા કામગીરી એ પ્રેમથી પચાવતા તરીકે એ જુની વાત છે.

આજુબી પ્રગળે હિન્દુ મુસલમાન સંબંધ અંગ સાથે સ્વભાવ જતાઓ નથી. તેથી મુસલમાનોની મિત્રતા મેલવવા બાપુજી યાત્રી બાવીને પ્રયત્નો કર્યા છે પૂર્વે મુસ્લિમ સાટે અને આફ્રિકામાં ભાઈ બનાવ્યા અને બને ભાષાએ આજમની આખમાં સાથે રહ્યા. બે જાની પ્રગળે એના દાથી જે-જે સરીકે વચ્ચે દેખાને એમણે દેશનુ વર્ષો આખા હિંદમાં પ્રવાસ કર્યો હતો. એમના જીવ અગમજન, એમના બીબીએ અને બેટાએ દેશનુ હવે મુશ્કેલી તેમણે પ્રવેશ કર્યો હતો. હાજમ માટે મન ચ-પાન, ઝ. અભારી, મોલાના આગ્રહ અને બીજા એકા મુસલમાનોને નેમણે માનવેના મિત્રો બનાવ્યા.

દળા સરહદના ગાંધી બાઈલાઈઝ ખાન અને તેમના જાઈ
કે ખાન સાહેબ સાથે તેા તેમણે એનો બધી એકાતમ
બાર શાખો દતો કે સરહદ પ્રાંતમા આખમ કાઢીને
પસવડો પપુ મનદુઓ એક વાર બાપુએ કયો દલો
મુરિમ નેનાઓની જ નહિ, સમાન્ય પ્રાણુઓની મરો
બત મેગના માટે પચુ તેમણે છેક નાનપણથી પ્રયાન
કયો છે રસિક આફ્રિકામા મોખ મેમણ વેપારીઓ
સાથે તેમ જ મોર આનમ નેવા પાછો સમાયે પલુ તેમણે
ધોખને નાતો બાપો દતો મેપ ઝીરુ નેવના દિવને
પિગવારનામા તેઓ કોદમદ ન નિવશ, પલુ એમા
બાપુના પ્રવલની બાપી કાઢી સકાય તેમ નથી

અસુકયો પ્રાંતે હિન્દુ જાતિએ કયેલા જાપુ પ્રાન
મિત કરવા માટે પલુ બાપુએ તનતોડ પ્રવલ કયો
તનેલ દરિયાન કુટુબને માડીને આશમા પસાનુ દરિ
બલ બાપાને મુગી ખનવી દરિઓને સાગા સખામા
એકકાર કરવા માટે ખાનપાનમા એક આરે કરવા માટે,
અને છેવટે તેમને માટે અને છેવટે તેમને માટે દેનમા
મદિયાન આરમા મેલાવવા પલુ બાપુએ ટેલી બધી
મદેનત કરી તેમ કરવા બનલ સગી બહેન તેમને ત્વજ
મવા આશમને એક વાર આરમા ટકવી પલુ રિકર
ગીમા કલ માડી અને બોખ પલુ પાયા અને બિરિશ
સરહદભારે અસુકયોને બનને ખાવવાનુ કાનતુ રમ્મ
તારે બાપુ આમરણુ ઉપરાશ કરી બલિહાન આપવા
તેવાર થમા આ સેનમા પલુ આમેકકર નેખાતિ પ્રેમ
બાપુએ પ્રાપ્ત કરી ન શકયા પલુ તેમા બાપુના પ્રવલની
આખી નહોતી સવર્ગોના અતરમાથી ઝેર પુર મુન ન
તુ એ જ કારણ હતુ

બાપુએ પ્રવલપૂર્ક મેગેલી બીજી સિદ્ધિ વડુ
મલમલની મલુ કુ

અસુકયોના રસ તેમને વીક નાનપણથી દતો લાગી
ઉમરના દિવસોમા બપારે મુલુ શબ્દા પર દલો ત્યારે પિના
અને પત્ની એ મેલા અગ વચ્ચે તેમના જુલાલ ગનવા
મેમણમા ગમેલી તેમ દલસેવો ખન્યો બાપુએ
આમરમા ન્યુન કયો છે

ગાળાવિક રીતે આસા સેનમા કરેલો પ્રવલ પ્રજા
શમા થોડો જ આવી શકે પરતુ ભારે કપ વર્તની વચે
બાપુએ પુ બાની સ મનિધી આપરે નુ તત લીડુ ત્યારે
મથેથી ગમે મરો ભાર મિતરો દોષ એવુ તેમણે કરેમા

વર્તુન ઉપરથી આપણે નોઈ શકીએ છીએ તે ૦૮ દિન
મથી એમણે બતો વિચાર ટાડીને મનુખવી અને કપરની
સેવામા પેનાની શક્તિ કલુ અપેક્ષ કરવા માડી તે ૦૮
દિવસથી તેમણે જીવનમા નવા મેલા બધા કામે મલુ
સૂત્રને કરેમા આકષ

બાપુએ કલ પ્રવલને મેગેલી બીજી સિદ્ધિ તે
વીરતાની દલો વીરવા એ દિવસ લાગીમા બડુ વપ
સયેનો શબ દોષ એ મુ ૧ દસવિરા બાપુએ સત્યાગ્રહ
સન્ટો પ્રેમ કયો છે

સત્યને ખાન વીરતાથી મલુ બાપવાનુ મગ કે ક
કસલ કરીને મોડુ જ મેગલી શકાય પરમેશ્વરને
ઉત્કલવાપૂર્ક પાચલ કરી કરીને ૦૮ બાપુએ તે બલ
દરેક પ્રસને મેગલી તેમ

બાપુએ અધારાની બીક સામતી રામાપાક
પામેથી રામાપાતો મત મળતા ટેલી વાકિતપૂર્ક એ
મહાન બાળક તને બપ કરેલો કો એની કપના આ
પણે કરી શકીએ છીએ

લલુકા માટે છે-કલ બતા માતાએ માલ, મહિરા
અને મદનના ત્યાગી પ્રતિશાએ સેમારી કી ગાંધી
એ વાકિતપૂર્ક તેનુ પામન કલુ હલ પરદા અતિ
ભાર પ્રવલ વડે અને પ્રભુની કૃપા વડેજ તેઓ તેમ કરી
શકયા હવા એ બાપુના લાગણી ઉપરથી ગાંધી શકીએ
છીએ

મેલાખાખાનિ વિચારે સામે, પત્નીના વિચારે સામે
મેલાખા મેલા પુત્રના વિચારે સામે બાપુએ સત્યા
ગ્રહનુ બલ વખતો વખત બતાવુ પ-પુ છે જાતિ પચુ
૧ જખાનમા લલુ નવળી પડી ન હતી તેમે પચુ બાપુના
મત્યાગ્રહની વીક કોઈ કરી હતી

રાખની સામે લકાર માડી એ આકરી પલુ
મલુકા તેમા પચુ પર્સીન પ્રાંતને વિદેશી રાખસમા
સામે શિર ઘાડાસનુ દોષ તેનો આક્રમા આકરી લકન
નિડો દક્ષિમ આફ્રિકામા અને પાછાથી હિન્દુસ્તાનમા
વિદેશી મરકાશએ બાપુએ રાખામલને ટેલી આકરી
કોળી ઉપર ચલા તે દલો તેની કથા સરવિહિત છે
એમ કોળીમા પારો ચાલો મેલા તેમ તેમ બાપુએની
પ્રભુપાઈનાની ઉત્કલવા પલુ વધીઈ અને દરેક પ્રસને
એમનુ સેવામલનમા વધારે ને વધારે તેમ મુનુ મુનુ

[અવુસ ખાન રકમે પામે]

કવિવર રાજી-કન્યા રાજી-કન્યા પ્રથમ દર્શન મેં
૧૯૧૬ માં કર્યાં. તે વખતે જાણવાલા બાળના અતિ
લગ્ન કરે હતા. રાજી કું આદર ને આદર ધૂનનાં હતાં.
એટલે શાંતિની શોધ માટે હું શાંતિનિકેતન ગમે. કવિ-
વરને જોતાં જ હૃદયે એમને એજાબી લીધા. આનંદથી
વિભોર થઈને હું એમના ચરણે પડીને ગોલી બિલ્લો :
'યુરુદેવ!'

ત્યારથી હમેશાને માટે એ મારી શબ્દનાવના નાણુકા
થઈ ગયા. એ રીતે ૧૯૨૧ સુધી એમની ઉચ્ચવચ
છાયામાં એમના આકર્ષકમાં વારંવાર રહ્યો અને ધન્ય
થયો. જો કે, બાહ્યદૃષ્ટિએ એમની સાથે મારા વ્યક્તિ-
ગત સંબંધ બહુ ઓછા રહ્યા છે. સંકેતશીલ સ્વભાવ
અને શરમ ક્ષોભને કારણે સાચે જ હું એમની સાથે
કોઈ ઊંઘ વાર વાત કરતો. તક મળતાં માત્ર એમને પ્રણામ
કરીને સંતોષ માનતો. તોપણ અત્યંત હું હમેશા મને
એમની નજીક માનતો અને એમના બધાર આશીર્વાદથી
મને પોતાને માંડાવા માનતો.

યુરુદેવ વિશેના સંસ્મરણોમાં બાધાર છે મારી આજો
અને મારા કાન. અને હા, અકાલકલ્પ થયું ખરું જ. તો,
કેટલાક સંસ્મરણો સાંભળો—

- 'આજે તો સ્નાનપરમા યુરુદેવને બહુ વાર થઈ ચર્ચા!
એક સંધ્યે, યુરુદેવને મળવા આવેલા બાઈએ એમની
ગાંભીર યુરુદેવના નોકરને કહ્યું

'હા, કોઈ કોઈ વાર એણે
થઈ જ જાય છે. રીત જગર,
સ્નાન કરતાં કરતાં કે નાથ મરગ
મળ જાય છે.' નોકરે કહ્યું.

એવામાં યુરુદેવ સ્નાન કે
ગીને બહાર આવ્યા વધારા
ભાઈએ આદરથી પ્રણામ કર્યા
પણ એમનાથી રહેવાડું નહીં.
પૂજી જ નામુકુલ : 'યુરુદેવ,
આનંદમાં કેમ આટલી બધી
વાત થઈ?'

યુરુદેવ પ્રથમ તો હસ્યા.
પછી કહ્યું : 'સાચું કહું કે
જાણનારા કોઈ કોઈ વાર એ

છે તે કહું!'

'બહુ કહે, તો કૃપા મળે.'

'તો સાલોગા' યુરુદેવે કહ્યું— 'જાણનારા એ છે
કે હું કદાચ સ્નાન કરું છું એટલે વાર લાગે છે. પણ
આપુ કહું તો કોઈ કોઈ વાર નાદની વચ્ચે (કે દરમિયાન
નહીં છું)' મને એક પ્રકારની અલગભાષિ ભાષી જાય
છે. ત્યારે સ્વપ્ન અને સમવસ્તુ કહું જાન રહેતું નથી. હા,
એ રિચાનિયા કોઈ બીજા વ્યક્તિના જગતમાં જાય છે
આપું છું.'

ધીરે ધીરે ખસી જઈએ! યુરુદેવને મળવા એવો
મેં મિત્રો યુરુદેવના દર્શન એમના ધીરે મળા ત્યારે મળા
મથી એમનું યુગ્મ આગળી એકે બીજાને કહ્યું. 'મી
એક નવા ગીતનો જન્મ થયો છે.

જ ને ત્યારથી ધીરે ધીરે ફર ચાલ્યા ગયા અને નવ
ગીતના જન્મની પ્રતિક્ષા કરવા સાચા મોડા સમય પછી
યુરુદેવનું યુગ્મ અટક્યું અને નવા ગીતના સમયે એક
સંભળવા લાગ્યા. લગભગ બધી કલાક સુધી રાત્રી
નહું ગીત તાલીનતાથી એ ગાતા ગયા એમનો અહેસાસ
અનોખો લેખની અંતરે હતો.

મોડા દિવસ પછી પેલા મેં મિત્રોમાંથી એકે યુરુ
દેવને પૂછ્યું. 'યુરુદેવ, ત્યારે કોઈ નહું બીજા સંભળતું
હોય છે ત્યારે તમે શબ્દગણો છો તે વખતે તમે તમારામાં
એકે અનુભવ કરો છો!'

'એ તો એક વારે રહ્યો
છે એ તમને જાણનારું' યુરુદેવે
ત્યારે જવાબ દીધો.

'તો પછે, જેટલું કરીશો
તે કૃપા કરી દો.'

યુરુદેવ મોટી વાત સુધી
મોડા સમય પછી ધીરે ધીરે
મળે કહ્યું : 'નવા ગીતની
આગાહી અને અંતરની
અતી નથી. અલગ અલગ
કોઈ જગતમાં પરના વાજર
કોઈના કદા ચારાનો અનુભવ
અનુભવ છે ને શું ગાન છે ને

કે બરાબર સાચાણી શકે તે નથી માત્ર સર જ સાચાણી
 છુટી પછી તે એ સૂત્રની નકલ કરવા માટે છુટી નેથી
 તે મને સારી રીતે યાદ રહી જાય ત્યાર પછી છેવટે
 સદાચર્યે નામ મીનના ચમ્પો. મેતનના દ્વિગાથી
 ૯.૫ પર બીતરી આવે છે આ બધું અસીમ અને અચાતર
 દેવતાના આશ વાદ છે "

કે
 ગુરુદેવ તમારા મને તમારું સૌથી ઉત્તમ નાટક
 કયું ? અને દિવસ એક રિવાજથી ગુરુદેવે પૂછ્યું
 હાકલ "ગુરુદેવે જવાબ આપ્યો- એવા મારી
 નથી રચનાઓના સાર છે એટલા માટે મને એ અતિ
 પ્રિય છે હું પણ તે। હાકલે "ના અવાજ" જેવો
 થુ-જેવો આવીએ તરેરથી થાજ્યોના રાખોના
 કે તેમજ।"

કે
 એક વાર ગુરુદેવ શાની માર્ગનીચથી તાત્તલ બીજા
 હતા ત્યારે એક અમર્યાબીએ અતિદુઃખનભાથી પૂછ્યું
 ગુરુદેવ આવીશ તમને એટલું કહી ગયા છે કે બજારે
 જમ્યા પછી તમે થોડો આરામ કરતા રહેશ તા તમે
 એમ આરામ કેમ કરતા નથી? આ છેવટે તમને એવા
 આરામની ધમ્મી જરૂર છે "

ગુરુદેવે જવાબ આપ્યું કે બહુ કંઈ જાણ્યું છું
 પણ અત્યંતી સામાર છું ત્યારે ૧૧-૧૨ વર્ષનો હતા
 ત્યારે તમની મનની રીક્ષા આપતી વખત મારા પૂતળ

પિતાશ્રીએ મને કહ્યું હતું કે દિવસે બાપુ કે આરામ
 કરવો એ અશક્ય છે એટલા માટે એ અનુમિત છે તે
 દિવસથી તે આજ સુધી એ જ ઉપદેશ પ્રમાણે વર્તતા
 આ-નો છું "

કે
 એક દિવસ એક વૈષ્ણવી (જેને ગામના લોકો પાત્રી
 કહા કરતા)ની પાલ કહેવા લાગ્યા એમની આખ કાઠ
 જતી અને પ્રિય વાદથી સમજી બી એ બોલ્યા- "તે
 વૈષ્ણવી મને બીજો માલેથી નામે ક્યારે છતરશે।
 કાકરે। કહીને આરા પર એક અમર્યાબી બહુ કરી ગઈ
 એ કેટલીય વાર અનુભવ્યું છે કેમકે મને આ સુધી
 વાદ છે ત્યા સુધી ત દિવસથી જ સાધારણ માણસોના
 સુખદુઃખ એમની આરામો અને ઉમ થો એમની
 અરીજી અને એમની બાજક જેવી સરવાતા આદિ ખાન
 તાને લીનપણે અનુભવ કરવા લાગ્યા છું ।"

કે
 ગુરુદેવ તમારી કૃતિમાં કઈ સૌથી શાના સમય
 સુધી છપત અને લોકપ્રિય રહેશે? એક જિજ્ઞાસુએ
 પૂછ્યું

બીજાજવિ એમ કે મે બધા રીતો પૂરી તન્મય
 તપી લખ્યા છે પરંતુ બીજાજવિ અસીમ સીમાની
 લીનાતુ વર્ણન છે અને અતી લીના માણસના છપનનો
 અર્થ છે

હજી ચનાવો !

પાત્રી મહારિખને કહે છે મહારાજ। તમે હજી ચનાવો લોકોને કેમ આપો કયું કમારો
 મહારિખે કહ્યું પાત્રી તુ ભોળી છે હજી કયાથી લાવીશું ?
 બામમાથા લગતુ કાઠ કયાની તેણે હજી જવાની લો તમે હજી ચનાવો દુનિયાના લોકોને
 કેમ આપો।

ભોળી ॥ પાત્રી તુ, બજારે પર નાજવાના પૂતળ કયાથી આપશે ?
 બામમાથી આપા આજવીના લોક કયાવો એના પૂતળ જનાવી લઈશું
 પાત્રી, તુ ભોળી છે બજાર કયાથી આપશે ?
 શાકર, આજણા ન દીને બજાર જનાવીશું હજી ચનાવી માણસોને કેમ આપો।
 પાત્રી તુ ભોળી છે બજાર લોકવા માટે તારા કયાથી લાવીશું ?
 મહારિખ તમારે બધે વી ઠાથેલા સાચાણુ ચેરું જનાવી લો।
 પાત્રી તુ ભોળી છે બીજા કયાથી આપશે ?

મનુ સ્મર સાગરથી ચોવી મ ગાવીને તે પાત્રીશું તમે હજી ચનાવો, દુનિયાના લોકોને
 કેમ આપો।

(એક ગજબાની ગોઠવીને બાબાનુસાર)

હરિયા વચ્ચે એક ટાપુ હતો ત્યાના લોકો પોતે જ પોતાનો કારભાર ચલાવતા એલોકોની જરૂરિયાત એકી એટલે જિવતરની જ ભણ પછુ એકી એમનામાનો એક પ્રતાપી પુરુષ આખા ટાપુનો કારભાર કરે પણ તેના પછી તેની સતતી સારી ન નીવડી એચઆરામી અને વિલામી એટલે ટાપુવાસીઓને વધારે પરિશ્રમ કરવાનો વારો આવ્યો કેમકે, રાજના મોજશોખ પૂરા કરવા પ્રજાને જ મહેનત કરવી પડે ને ?

એક વાર એ ટાપુને કાંઈ પહેલી વાર એક મોટું લકાયક જ હાજ આવીને નામકું ભાતભાતના શ્રો લઈ ને અદરથી માલસો જિતયા અને ભેત ભેતામા તો રાજમહેલે જઈ ને રાજને બદલીરીને પોતાનો અમલ સ્થાપીદીધો તેનો જ ઠો જિતારીને પોતાનો વાવટો ઠાઠી પર ફરકાવી દીધો

તે લોકોએ પ્રજાને કહ્યું 'અમે તો તમારા બહા માટે આ ટાપુ પર આવ્યા છીએ અમારા હૃદયે અમને આદેશ આવ્યો છે કે ભણ, ટાપુ પર જઈને ધર્મરાજની સ્થાપના કરી' અને અમે અહીં આવ્યા છીએ, તમે કંઈ કેવા જ ગલી જેવી દશામા છો છો ? અમે તમને ગદ્યવત રીતે છવતા રીજવીશું, તમારો ઉદ્ધાર કરીશું !'

લોકોને બહુ વિન્યાસ ન આવ્યો પછુ કહે કે આમેય આ પછો રાજ આપણને બહુ હેશન કરતો હતો એઈએ કે આ લોકો શું કરે છે !

વિદેશી લોકો પોતાની સાથે ભતભતની કરામતવાળા યત્રો લાવ્યા હતા તેની કાગળીની ભેઈને લોકો છક થઇ ગયા ! અરે, આ તો કેમ દેવી માલસો લાગે છે ! ભેણ લોખળા આ રાજમા એમના હુકમ પ્રમાણે કેવુ અચોચપ કામ કરે છે !

બસ, પત્રી શું ભેઈએ ? લોકોએ જાવનાશ કોને વધાવી લીધા

વિદેશીઓએ ભેણ કે ટાપુ પર મળવાય કાલી સ પસ પડી રે-ગા મૂરખાઓને તો કોનુ બાન પસ નથી-અને એ જ આટુ છે આપણને કોને

મનકાવતો ઉપયોગ કરવાનું સરળ પદ્યો

લોકો હાથસાથ પર કાપક વણતા તેમને કહ્યું 'અરે તમે આ આખો દિવસ વણી વણીને એવક વણી ભજો છો અને તો થે તમારા કારીર તો પૂરેપૂરા ઢ કાલા નથી છુઓ હવે અમે તમને કાપક વણવાનાય ત્રો આપીશુ આખા દિવસે વણો છો એટલુ કાપક તમે એક કલાકમા વણી શકો'.

'હા તો તો બહુ આટુ !' ટાપુવાસીઓએ કહ્યું

'પત્રી બાદીનો સમય તમે આન દ પ્રોહમા જાળાને જિ દગી ઢઈ વેતડુ કમીને મરી જવા માટે થોડી મળી છે ?'

'ના બાઈ તમે સાચુ જ કહો છો'

અને કાપકનુ યત્ર કાળક થકુ ખદલામા ટાપુ પરનો કેટલોક કાચો માવ વિદેશીઓએ લઈ લીધો

લોકો હાથે જ અનાજ દળતા

'અરે, દળતા દળતા તમારા હાથે છાવા પી નાય છે' વિદેશીઓએ કહ્યું

'ત્યારે શું કરીએ બાઈ ? ઘૂટકો છે, કઈ ત્યા વિના ?'

'પણ અમે તમને આપેઆપ આવતી થટી આપીએ પછી કઈ ?'

'તો એનામી રૂંડુ શું ?'

અને પછી સચાથી આવતી ધટી આવી લોકો ખુશખુશ થઈ ગયા વાલે આમ અપડી વગાડીએ એટલામા તો હોટ દમાઈને તૈયાર !

લોકો બળદ ભેદીને ખેતી કરતા

પરદેશીઓએ કહ્યું 'અરે, આમ તો હવે દિવસે તમારા કામનો પાર આવે ! બજા અને તમારા ભેઈનો મરો આમા તો થાય છે'

'ભાઈ, અનાજ કઈએ મિવાય થોડુ ડાળ થાય ?'

'કેમ ન થાય ! છુઓ અને તમને થાઈ હા આપીએ આ તમથા બળદો આખા દિવસ ખેડે એટલુ તો એ પા કયામા ખેડી નાજે !'

‘એમ! તો તો બહુ સાડુ ભગવાન વમારુ બહુ કરશે!’

અને યાત્રિક હળો દાખલ થયા
લોકો ચાકી જતા ત્યારે હુધનો ઉઠાળો કરીને પીતા.

વિદેશીઓએ કહ્યું ‘અરે, આમ તે કઈ તમારો થાક લિતરે! જુઓ અમે જુઓ કહો અમૂત હાળ્યા છીએ તે જશ આખી જુઓ તમારો થાક કયા નામી બધ છે તે પીધા પછી અમને કહેશે’

‘શયો ત્યારે સ્વાદ કરી નેઈએ’ એમ કહીને લોકોએ વિદેશીઓએ આપેલુ અમૂત પીધુ પહેલાં તો તેની વાસ જ ન ગમી પણ પીધા પછી તો ભાન જ ભૂની ગયા અને પછી થાક કેવો ને વાત કેવી! ‘અહાહા! આ તો બહુ સરસ’ આ’ળુ ધીમે ધિવસે તાપા દેખાવ છે! આ પરદેશીઓ તો બાઈ, ખરેખર ભગવાનના માથુંસ લાગે છે!’

‘હા, અમે ભગવાનના જ માથુંસ છીએ અને તમને પણ એ જ ભગવાનના માથુંસ બતાવવા અમે અહીં આપ્યા છીએ, તમારો ઉદાર કરવા જ અમને પ્રભુએ અહીં મોકલ્યા છે! તમારો તે કઈ ભગવાન છે! જુઓ ભગવાન ભગવાન અમને કેવી કેવી વિદ્યા આપે છે, જોશુ ને!’

લોકો કહે ‘હા બાઈ, વાત તો ખરી! અમારી તો કઈ અજ્ઞાન જ ચાલતી નથી’

‘તો આજો અમે મદદ કરીએ’

વિદેશીઓએ એક નવુ મંદિર બાંધ્યું ત્યાં એક માણસ સૌને ઉપદેશ આપે, પ્રાર્થના કરાવે હંડકી વર્ણના લોકોને પણ ઉજળી વસ્ત્ર સાથે જ બિસાટે તેથી તેઓ તો સજી રાજ થઈ ગયા ‘બાઈ આ તો ખરેખર ભગવાનના માથુંસ! છે જરા શે ભેદભાવ! આ ધર્મ જ અમને તારશે’

આમ ધીરે ધીરે આખા ટાપુની કાયાપવટ થઈ ગઈ ચક્રચારમા તો લોકો વિદેશીઓના તોજમા સાવ બે બાઈ ગયા

પણ અમર પીતલો ગયો અને—
લોકોને આવાના સાસા પડવા લાગ્યા તે શી રીતે!

પત્રો આડે ઠેકાકે શુ, સોજાથી માઝી ચેલીસ

ઠેલાક આવતા એટલે અનેક માણસો બેકાર થઈ ગયા

યત્રોથી જમીન ખેડતી એટલે ઠેરે પણ જોતા થતા ગયા થી રૂધ મોર્ધા થયા ને તો શે એકતા પ્રમાણમાં મળે નહીં’ એ કઈ હિપ્પો તે ય પરદેશીઓ-લોકોને આપેલા યત્રોના દેવા પેટે ઘણુ બહુ અનાજ, ને ધીને ઠાવો માવ પોતાના દેશમાં લઈ બાય એટલે માલની ગણત અને મોઘચારી વધી ને તે સાથે જ લોકોની ખરીદ શક્તિ મટી

લોકોને કામ નેઈતું હતું પેટ ભરવા માટે પણ કામ મળતું ન હતું એટલે અનાજ ખરીદવા કે ભજ દાટવા કપડું ખરીદવા પૈસા ન હતા નિશાળો હતી પણ મૂખે પેટે નિશાળ કુખી જવાની કુષ્ઠ પણ ન હતી

કેટલાક લોકો ખિનયા આ પરદેશીઓને કહે એણે આપણને બુખબેગા કયાં છે એમણે ને હાથે ચંદુસ તે લઈને હુમલો કર્યો. પણ થાકે યાતા સહીવાળા પરદેશીઓએ તેમને તરત જ મહાત કયાં કેટલાક મર્યા અને બાકીનાને ભેલ લેવા કયાં

ટાપુવાળીમાથી એક મહાકુકુષ ભાગેા તેણે કહ્યું ‘ભાઈઓ આપણી બૂખ આપણે જ મટાડી શકીએ એવુ છે’

‘હે, એવુ જ છે!’

‘હાથે જ દગવા માટે’

‘એ તો મોણુ પટે!’

‘તો છવણુ છે કે અરણુ છે!’

‘છવણુ છે!’

‘તો મચોને કારો હાથે ધડી દેરવો હાથે સૂતર કાપો, ચ્વતે વણે ને બજાદને હાથે નીકી ખેલી કરો’

‘ઉજળા જોણુ સસે’

‘એટલે જ ગધાને કામ પણ મળશે ને!’

‘હા, એ પાવ ખરી’

‘અને આ વિદેશીઓની બપૂક સામે તમારી કામ નહીં જાય, એની સામે તમારો દેહ ધરો’

‘આ તો સાવ માઝી વાત’

‘એમ તો સાવ ખરી જ નાઈએ’

‘અને ઠાંગ લઇને લડ્યો તો જીવતા રહેયો?’
 ‘ના, એમ પણ મોત તો મરું જ!’
 ‘ત્યારે મહાનગીથી મરે. વગર શસ્ત્ર લડ્યો
 તો તોયે મૂંઝી ધઈ જયો.’

‘હો, અદ્યા વાત તો ખરી!’ -

‘અને—’

‘અને શું?’

‘એમની સાથે બધો જહેવાર બંધ કરો!’

‘મારી ન નાએ?’

‘આમે ધ કેળુ જીવવાનું છે? તો ધર્મ બલ-
 વતાં મરે-એનાથી રૂડું શું?’

‘તમારું કહેવું સાચું છે.’

લોકોને ‘ઉરફેરનારા’ તે સત્યુરુપને વિદેશી-
 એએ પકડ્યા, જેલમાં નાખ્યા.

લોકો પૂરેપૂરા ઉરફેરના. લોકોના મનમાં વસી
 ગયું કે પેલા સત્યુરુપ કહે છે એ જ વાત સાચી છે.

એમને હવે સત્યુરુપની વાત વસી એમણે
 એમની વાતનો અમલ કર્યો. નબળા પોતા આધા
 રહ્યાં. પણ વાત વંદી તે વંદી.

મહિનાઓ અને વર્ષો સુધી એવું આશ્ચર્ય.
 આં સુધીમાં ટાપુ પાવમાલ ધઈ બયો હતો.

ત્યાં તો વિદેશીઓને દેશભાષી કહેણ આપ્યું:
 ‘બાઈઓ, બાઈઓ આવો. દેશને વારે સીક પડી છે.’

વિદેશીઓએ એવું કે અહીંના લોકો હવે સુખે
 જીવવા છે એમ નથી, અને તલમાં વ તોલ રહ્યું

નથી-ત્યારે આલો. એમના પર ઉપકાર કરીએ.
 એમણે લોકોને કહ્યું: ‘જુઓ બાઈઓ, અમે તો

તમારું ભણું કરવા આવ્યા હતા. ધઈ શક્યું
 એટલું અમે કર્યું.’ અમે તમને હોશિયાર કર્યો,

હવે તમે તમારે કારભાર સંભાળી લો. સીક પડે
 ત્યારે યાદ કરજો, અમે વહારે અહીં સારાસારી

રાખ્યો.’
 ‘બાઈ, આ તો બહુ ઘારી વાત. ત્યારે હવે

તમે ગયો. અમારા તમને આજા ગુહાર.’
 ‘પણ એક વાત છે—’

‘શી?’
 ‘તમારામાં એકતા નથી. એટલે અમે

અદ્યા જઈએ તો તમે અંદર અંદર લડી મરે.
 પહેલાં એક થાઓ-પછી અમે જઈએ.’

‘પણ ત્યાં સુધી હવે અમે તમને સાંખી ન
 લઈએ.’

‘ત્યારે અમે તમારા જે વગોને ટાપુનો એક
 એક ભાગ વહેંચી આપીએ.’

‘એ તો ભૂંડું! પણ ભૂંડું તો ભૂંડું! હવે તો
 તમે બલો જ!’

‘લો ત્યારે આ અદ્યા!’

‘આજ ગુહાર!’

અને વિદેશીઓ ગયા.

પણ પેલા સત્યુરુપે લોકોને કહ્યું: ‘બાઈ હવે
 આપણે આજાદ થયા. પણ જે ધીને આપણને

ગુલામ કર્યો, એ ધીને તમે પૂરેપૂરી હાંકી ન
 કાઢો ત્યાં સુધી તમે પૂરેપૂરા સ્વતંત્ર નહીં થઈ

શકો. કેફ, ગાળસ, બેદલાવ, કામચોરી, સાહેબી,
 પરાવલંબીપણ, કૂરતા-ખડુ છેડો તો જ તમને

મળેલી સ્વતંત્રતા ટકશે.’

‘હો, હો, તમે બરાબર કહો છો એમ જ અમે
 કરીશું.’

‘તો તમને આરા આશીર્વાદ છે!’ સત્યુરુપે
 બાવેલી અજાણીને આશીર્વાદ આપ્યા.

લોકો અંદર-અંદર ગુસ્સાસ કરવા લાગ્યા:
 ‘અદ્યા, આટલા અર્થે આટલાટલાં યત્નો વધા-

બ્યાં તેને કંઈ નફામાં જવા દેવાય? એ તો અકા
 બે જ છૂટકો. અને પેલા વિદેશીઓ કરતાં આપણે

થોડાં કલકાં છીએ કે એમની હારાહાર ન આ
 લીએ? અધિયાતાં યત્નો વધારીશું ને તેમની ટક્કર

ઝીલશું સત્યુરુપને સજ્જાગવા હાથઉઠોનો પણ
 ભલે અદ્યા કરે. અને સજ્જાગવાર પણ થાકી

દબે જ ભલે ચાલે. નવું કરવાની નવશાકતાં છે?
 આપણે તો પેલાઓની બરાબરી કરવી છે-એ

લોકો જણાવ્યું કે ના-આમનામાં પણ દેવત છે!’
 સત્યુરુપે નિશ્ચય મૂકતાં કહ્યું: ‘અદ્યાઓ.

સહસને જીવતા તો દેવ બનવું જોઈએ. શક્ય
 થયો તો અધિયાતાં સહસ તમને આપ જશે.’

‘ના, ના, અમારે તો દેવ જ બનવું છે, પણ
 નવું મંદિર બાંધવાની નવશાકતાં કયાં છે? અમે

સહસના ધામને જ ધીરે ધીરે મંદિર બનાવી
 દર્શાવું.’

સત્યુરુપ મૃત્યુ જ ગદ્ય.

ઈશ્વરગિરિ મહારાજે માટેલા કેસનો આખરે ચૂકાદો આવી ગયો. મહિરમા એમનો અને એમના ભાઈનો અર્ધો અર્ધો ભાગ નહીં થયો. પણ ઈશ્વર ગિરિએ એમુ કે ભણે મનએજ નથી રહ્યો ત્યારે એમો વડીલટ કરીશું તો કમઠા જીભા થયા વિના રહેવાના નથી એમણે તો ભાઈએ આવક થો અમૂક ઉચક રકમ આપી તે સ્વીકારી લઈને મહિર પરનો પોતાનો બધો હક ઊઠાવી વીસે.

પાસે પચુ ડીક ડીક નાણુ હતું અને અધો માગની મળેવી રકમ પણ મોટી હતી ખાડીની નિહાળી વીનાવતા એમને કે કુટુંબને કરી ચિંતા રહે એવું ન હતું, છતાં સાવ નિવૃત્ત બેઠો રહેવું એમને ગમ્યું નહીં.

પ્રવૃત્તિ માટે એમણે એક ફળનું લગભગ નિર્જન સ્થાન પસંદ કર્યું. નદીકિનારે જ ગવ જેવી છતાં સાવ અભણી નદી વી જગ્યાએ પહાવ નાખ્યો, નાનકડી ખૂંટી કોણી કરી અને એક નાનકડું શિવાલય પણ બીણું કર્યું.

આસપાસ નહેતા આદિવાસીઓને તો બેસવા કેઠાણુ થયું તેથી એમને ઘણો આનંદ થયો. ધીરે ધીરે મહારાજની સુવાસ ફેલાવા લાગી અને આસપાસ દૂર દૂર રહેતા માણસો વાર પવે ત્યા પૂજા પ્રાર્થના ને જ્ઞાન માટે આવવા લાગ્યા. મહારાજને હવે યોડી ઘણી આવક થવા લાગી અને એમને લાગ્યું કે આસપાસની જગ્યા બધી ભરા. મહારાજી કરવામા આવે તો મંજની જગ્યા સાથ, હા ફૂવના પુષો પણ કીગાડી સકાવ અને થાનકે ચોખી કોંઠે આમેય, આદિવાસીઓની જરૂરિયાત એડી અને વગી શ્રદ્ધાળુ અને શ્રમર્થિય પણ અસા એટલે ચારેક આદિવાસીઓને મહારાજે કામે રાખના મહારાજે તેમને પહેલા જ કહી દીધું કે 'ભાઈ, હું કંઈ થાડી મેતરનો માલિક નથી, તે તમે જુઓ જ છે, આ તો ધર્મનું થાનક છે અને આમ આવક પણ નથી, છતાં આમેય તમે સુખે

હું એ દહાડા કાઠો છો તો બચવાનની ચાકરી કરો, રોટકો તમને હું હર્ષય.'

આદિવાસી નોકરોને બીણુ યું ભેઈએ? એમણે તો તન તોડીને મહેનત કરવા માડી અને યોડા જ સમયમા આસપાસ જ ગવ જેવી જગ્યા હતી તે મુશિતા સોત કાઠો કાઢી નાખીને સાફ કરી નાખી અને કોડાની તાવડાની મદદથી ખાડા ખૂદીને, ટેકરા યોડીને જમીન સમથળ કરી નાખી અને પડી તે મહારાજે ફૂવના યોડે શેપા વાઢ, ફાળેકડની કવમો શેપારી યોડીક જમીન એક માટે પણ રાખી નહીંક જ નહીં વહેતી હતી એટલે પાણીની તો ભરપૂર છતાં હતી એટલે યોડા સમયમા એ સ્થાન લીધું કુભર થઈ ગયું. હર મ્થાન થાનકે પણ ભાવિંડોની અવરજવર થાનની જતી હતી કેટલાક બકતોએ અમુક માનતા રાખેવી તે ફળતા તેમને એ થાનક પ્રત્યે ભારે ક્રોધા જન્મી, તેમણે પોતાના ખર્ચે મહિરના બુઢા બુઢા ભાણે બધાગા અને પડી તો એ મહિર આખા પ વકમ પ કાપા લાગ્યું અને પડી તો હર મહારાજ સિવસનિએ ત્યાં મેસો પણ ભરેલા લાગ્યો.

મહારાજને તો એક સાથે મહિરની સ્વતંત્ર માનિકી મળી થઈ.

મહિરની હાલત આમ થઈ સરસ થઈ ગઈ હતી—મહત્ત્વા માનપાન પણ વધ્યા હતા, આવક પણ વધી હતી. પણ—

પણ પેશા આદિવાસીઓની હાલત હજી એવી ને એવી જ હતી છે. એમના પર કામનો એન્ને વધેક હતો અને એટલા વર્ષોમા કુટુંબનો એન્ને પણ વધ્યો હતો. આમ તો મહત્ત્વ પ્રત્યે તેમને સૌને સારો સફલાવ પણ એમની સુખ સ્વતંત્ર કે પર્મારમા કંઈ વધારો ન'તો થતો તેથી ચારે વ જગત્તા આખરે ઓએ મળીને એક દિવસ મહત્ત્વને કહી જ દીધું. 'બાપજી, હવે કંઈ અમારો વિચાર કરો તો સાડું!'

‘કેમ તમને શું દુઃખ પડી ગયું?’

‘ભગવાનની છાયામાં દુઃખ તો કેવું હોય? પણ હવે અમને સારાં યોરકાં, થોડો વધારે પમાર...’

‘એ બધું ધીરે ધીરે થશે જ ને?’

‘ના, હવે કંઈક કરો તો સારું!’

‘એ બાઈ, આ તો તમે આમ વગટે પડી રેતા હતા-એટલે મને થયું કે હા ભગવાનની આકરી કરે ને ચેટલા ખાય. એટલે જે તમને રાખ્યા. બાકી ભાવિકો તો પોતે થઈને કહું તે જગ્યા બનાવી આપે. મને એમ કે ચેટવરામાં પુણ્યવરો. મારા ભોગા તમે ચ ભગવાનનું વાજન કરો ને ચેટનું બાકું ચૂકવો. બાકી, આને શું મને નોકરો નથી મળતા?’

‘બાપણ, એવું શું બોલ્યા? હવે તો ઘણા બધા આવીને રહેવા રાજી થાય. હવે કાંઈ પહેલાં જેવી આવાવર જગ્યા થોડી રહી છે? અમે વળી બીજે ક્યાં જઈએ? છતાં કંઈક કરો તો સારું.’

‘વારુ એઈશ.’ કહીને મહંતણએ વાત ટાળી. પણ એમના તરફથી એવો કરો પ્રયાસ દેખાયો નહીં.

નોકરો કુંભારા લાગ્યા. મહારાજ તો કંઈ કરે એમ લાગતું નથી. આમ તો નજીકના ગામે મોસમે કેવો સરસ રોજ મળે છે! પણ આપણે તો થાંકર ખાપાને વળગી રહ્યા. હવે થાય પણ શું? મૂંડું કરીએ તો ભગવાન કેપે. આટલાં વરસ અહીં કાઢ્યાં અને હવે બીજે જઈએ તો પણ મૂંડું જ લાગે.

એવામાં થયું એવું કે ગામડામાં લોકસેવાનું કામ કરતા એક કાર્યકર મંદિરભણી આવી ચઢ્યા. જગ્યાએમને રાજી થયા. વિચારવા લાગ્યા કે, મારે પણ અહીં થાણું નાખવું હતું. પણ સેવાને નામે કેવું મદદ આપે? આદિવાસીઓ પણ કેમ બહેરસો કરે? પણ આ મહંતે પામને નામે અહીં બોલુવ ડોળું કરી રીધું, કરી ચકયા. ઠીક, એ પણ સારું છે. એનાથી જે આસપાસની વસતિને લાભ થતો

હોય તો સારું જ છે. વરસે મેળો થાય છે ત્યારે અહીંના લોકોને તો લાભ જ ને!

કાર્યકર ફરતાં ફરતાં જગ્યામાં કામ કરતાં માણસોને મળ્યા.

‘કેમ હવે તો દારૂ હોયો ને?’

‘ભગવાનની છાયામાં તો કેમ પીવાય?’

‘ન જ પીવાય. પણ બાઈ, ભગવાન તો તમારામાં જ છે, પણ તમે તેમને જોળ્યો ત્યારે ને? કંઈ નહીં, આમ હાજરાકંતુર ભગવાનને જોળજ્યા તો ચ ખોટું નથી. પણ તમારું કેમનું ચાલે છે? કોઈ વાતે વાંધે તો નથી ને?’

‘આમ તો ગાઈ, કશું જ દુઃખ નથી. મંદિરની જગીન પર કામ કરીએ છીએ, ને મહારાજ ચેટલા આપે છે તે ખાઈએ છીએ. પણ આ કેંદ્ર અંતરે બાર વધતો બંધ છે, એટલે એમ કે મહારાજ ક્યાં-પાકાં સારાં યોરકાં કરાવી થ, થોડો પમાર વધારી દે તો આપણો જીવ રાજી.’

‘તે, તમે મહારાજને કોઈ દિ’ કહ્યું છે ખરું?’

‘કહ્યું છે ને બાઈ.’

‘કંઈ જવાળ?’

‘જવાળ તો બીજો શો આલે? એમને તો ચાલે છે એમ ચાલે એ જ ગમે એમ લાગે છે.’

‘ઠીક, હું મહારાજને વાત કરીશ. હવે તો વાડી પણ મજાની ઊપજ આપે છે. મંદિર તો ખરું જ.’ કહીને કાર્યકર મહારાજ પાસે ગયા.

‘જય જય, મહારાજ!’

‘જય જય, કેમ કંઈ આ તરફ આવવાનું થયું?’

‘મનને થયું કે ચાલ જીવ, હું જે શિવને સલામ જાતો આપું.’ કાર્યકરે બેસતાં કહ્યું.

‘ચાલો આખ્યા તો સારું થયું. હવે બેવાર દિવસ રહી જાશે. પણ હું તો ખારું છું કે તમે કામ વિના અહીં પચ રોને. બો!’

‘આનો હેતો તો એમ જ. પણ અમારે ક્યાં કશું રોધવા જવાનું છે? મહારાજ, હવે તો

તમારે અહીં બધું બસબસ છે ને ?

‘હા, શ કરની કૃષાધી બધા સારા વાળા છે’

‘ત્યારે હવે તમારા નોકરોની સ્થિતિ સુધરે એવું કહી કરો’

‘અહીં એમને શું કહી જાય ?’ મહતે જવા કહવાસગી કહ્યું

‘હું જ તો માલુમને પેટ સિવાય બીજું શું કહાય ?’

‘તે અહીં એ દોકો ભૂખ્યા રહે છે એવું કહે કહ્યું ? આ તમારું કામ જ આવું-ભૂખ ન હોય તો ય થોપી મરવી ?’

‘મહારાજ સાવ એવું નથી હવે તો મંદિરને માનુ છે એમને ખેરડા ફરી થો, થોડોક પગાર વધારી થો તો બિચારા બમણી હોશગી કામ કરશે’ કાર્યકરે સમજાવતા કહ્યું

‘બુલ્લો ભાઈ, હું અહીં આખો ત્યારે એ લોકો રજાની ખાતા હતા આ વીરથે માછવાય મારી ખાતા તેમને પાપમાથી બચાવ્યા, રોટલો ઘીધો, નિરાત રીધી હવે એમને બીજું શું એકલો ? ને તેમ છતાં ન કાવતું હોય તો, શું બીજા માલુમો મને નથી મળતા, મેં એમને બાપી થોડા રાખ્યા છો ? મને એમ કે, શ કરતાં દરબારમાં કોઈ ભૂખુ ન રહે છે ખાતા એમ કરીને રાખ્યા હવે એમને ય પાચ ફૂટવા માડી !

‘મહારાજ, ખોટું લાગે તો માફ કરજો, આ તો તમે એવી વાત કરી કે બધે બેઠાને શીનો રાખવા માટે જ તમે એમાં પાણી ભર્યો છો ! પછી

ખરેખર તો તમે તમારી તરફ છિપાવવા માટે ગેળામાં પાણી ભર્યો છો ! પછી બેઠાનો સ્વભાવ જ એવો રહ્યો કે એ પહેલાં થોડું પાણી ન પીએ ત્યાંસુધી અંદરનું પાણી પીવાનેવું શાય જ નહીં પીવાય જ નહીં

‘તેમ, તમારા નોકરોને બટકું રોટલો નાખ્યા સિવાય આજે રોટલો, તમને મળે નહીં, એટલે બટકું નીચા છો ! આ પરમાઈ છે કે સ્વાર્થ ? છતાં ભલે તમે, આજે રોટલો ખાવ એટલું ખાતા ય હવે બહુ વધે છે તો પેરાએને મેં બટકા વધારે આજે એટલું જ કું કહું છું’ છતાં ન માનવું હોય તો કંઈ નહીં

‘હું જ અહીં થયું નાખીધને નોકરોને રાખી લઈશ એના પેટ પર પગ મૂકીને કોણ આંધે છે તે જ ભેષ્ઠ લેવાયે ને અપચે તો હું આપા પેટનો ખાટો ઊઠી કરીશ-અપવાસ કરીશ, મહારાજ !’

‘ભાઈ, આ તો તમે વાતવું વતેસર કહ્યું ! ભગવાનની જગ્યામાં આવું બધું સાડું લાગે ? તમારા માન ખાતર તમે કહો એમ કરી કહ્યું, બસ ? ભગવાન એમની જામે ભેળને મંદિરને પાચ પૈસા વધારે અપાવશે હા, હવે તમે હમણાં જ કરો છે, એ તો કહો ! આવું જ બધું હશે કેમ ?’ મહતે હસતા હસતા કહ્યું

મહતે વિચારું કે આ તો બેઠાને તકલી બધ તો ય પાણી ભરવા ન થે એવો ટેકો છે માથે તો બેઠો ય જયે ને પાણી ય જયે એના કરતા ભલે એણે વધારે પાણી પીતો !-એમ સમજીને ફેરવી તોલવું

- ૧ પિયારના સ્નેહી મરીની મન પ્રાપ્તિથી દૂર નથી થઈ
૨ નિષ્કળતા તે અદેશના મનુષ્યને નિશ્ચિન્તાથી જ મને
૩ ફૂલો પોતાનું રમ તેમ શું જાણ પછી પોતાનામાં જ સુધરે છે
૪ દાઢ અને ઠીસગ એક જ લોચા જ્યાં જ્યાં જ્યાં છે
૫ વમતને કોઈ કયા સુધી ? તે કે, કેમુધી સુલભદેર સુધી
૬ વિષ્ણુ પડ્યા તરવા પડેલા સિંહાને ને જોના જ સુકાવ
૭ થયું આગ ન ભેષ્ઠ સજારો સિલિય જવ ન ભેષ્ઠ કો

[૫૬]

સાધક ભૂતદયાને કારણે, કર્મયોગમાં પ્રવૃત્ત થાય છે. એની બધી પ્રવૃત્તિ ભૂતદયાની પ્રેરણાથી આવે છે. જેમ જેમ એની ભૂતદયા વ્યાપક અને મહન થતી જાય છે, તેમ તેમ બીજા જીવોત્તરને એણે અંતર જોણું થતું જાય છે.

અંતમાં બધા જીવો અને હું-એક જ છીએ, સૌનું સુખ જ મારું સુખ, એવી અનુભૂતિ થતાં, એમ જ બચ્ચો કે ભૂત માત્રનો પ્રાણ બની જાય છે. એવી અનુભૂતિ પછી સહજ જ સ્વર્ણ ક્રિયા હુપ્ત થાય છે.

બીજું કંઈ ન કરવાં છતાં પણ બીજું કરાવવાની શક્તિ હાથમાં આવે છે, એને જ અકર્મમાં કર્મ કહે છે.

જો બીજાનું સિદ્ધિ નિવૃત્તિનાથ શાખી ચૂક્યા છે. એટલા માટે સૂતાં જ એમનાં બધાં કામો થાય છે. બીજા જીવોની અલગતાથી જે બાકી જ ન રહ્યો, તે ભૂતદયાની હરકત પણ શું કરશે ? તે ભૂતદયારૂપ જ થઈ ગયો.

પછી પૃથ્વી પાથરણું, આકાશ વાદર, અને ભૂતમાત્ર સુખશાન્તની કલ્પનારૂપ નિદ્રા, એ જ એનો કર્મયોગ થઈ ગયો. ભૂતમાત્રના નિજ રૂપમાં તે જીવી ગયો. એટલા માટે, વિષમતાની બધી કળાઓ સહેજે જ હુપ્ત થઈ.

શુદ્ધ શિબ લેક પણ અસ્ત થયો. અર્થાત્ જ્ઞાનનું લેખરેણુ પણ અટકી ગયું. માત્ર જ્ઞાનનું જ બાકી રહ્યો. હવે હમેશાંની પેઠે, ભૂતદયા ને ક્રિયાનું આત્મજન નહીં નોંધીએ.

જ્ઞાનને શબ્દનું આત્મજન ન નોંધીએ- નીચે શમાદાન ને ઉપર દીવો, એની વચ્ચે જ ન રહી.

નીચે દીવો અને ઉપર પણ દીવો, આધાર વિનાની દીવા જ દીવા, કલ્પના કરી શકે તો કરી લેજો.

સહિત

૮ સર્વ સુખાગાર

[૫૭]

વિઠ્ઠલનાં દર્શનથી આંખોને કેટલું સુખ થાય છે પણ એમાં કશું આશ્ચર્ય નથી.

સાધવ છે જ એવા મુંઝર.

સર્વ સુખોનો બંધાર જ એ જ છે ને ? આશ્ચર્ય એ જ છે કે સૌને એના દર્શનથી એને જ્ઞાનનું નથી થતો.

પણ એમાં જે આશ્ચર્ય નથી, કેમકે, એ જ્ઞાનનું અધિકાંશ કેવળ એ પ્રાણ મૂર્તિ નથી, આંતરિક પ્રેમ છે.

ઈશ્વર વિષયક એવો પ્રેમ, અનેક જન્મોનાં પુણ્યો થી પ્રાપ્ત થાય છે

[૫૮]

જ્ઞાનદેવ ઇશ્વરની મૂર્તિનું ધ્યાન ધરી રહ્યા છે. મૂર્તિનું સૌન્દર્ય તો મોક્ષ છે જ. પરંતુ એ ઇશ્વરના અનેક શુભોત્તર પ્રતિબિંબ માત્ર છે, છતાં સ્વરૂપ છે

એટલા માટે, સંકેત ચિહ્નના સૌન્દર્ય દ્વારા મંથન સુખોના ચિંતનમાં ચિત્તને લગાડવાનું હોય છે. એમ કરવાથી, ઇશ્વર માટે પ્રેમની અનુભૂતિ થઈને એ પોતાના શુભો સહિત હૃદયમાં સ્થિર થઈ જાય છે.

[૫૯]

હે જીવ જમર, રસ લેવન માટે દુનિયાબરમાં જમણું કરે છે. રસપ્રતિષ્ઠા કંઈ અવગુણ ન કહી શકાય. પરંતુ, બહિર્ગુણના અને અંતઃકર્મના, તારા મોટા અવગુણો કહેવાવા એઈએ. તું જો અંતર્ગુણ દૃષ્ટિથી જોશે,

તો તને તે દહિયા દર્શન થશે
જે એમ જ માન છે, સુદરતાની ખીણ છે, અને
એની સુગંધના અશમાયથી દુનિયા જોતજોત છે
અને પત્રી એ દેવેવાની જરૂર નથી રહેતી કે
નિશ્ચય થઈને ત્યાં રસ માન કરે

[૧૦]

પાકુરગની મૂર્તિનું, ઈશ્વરના સાકાર સ્વરૂપનું,
સીન્દૂર વર્ણન કરવા માટે શબ્દ જ નથી
નિર્જીવન વર્ણન અરૂપ શબ્દથી પણ કરી શકીએ
છીએ
આ તો અરૂપ હોવા છતાં, કેઈ પણ રૂપ સાથે એનું
સામ્ય નથી

નિર્જીવ અમરવાને મુશકેલ હોવાય છે
પરંતુ એ એટલું મુશ્કેલ નથી
કેમકે એ સરાસર નિર્જીવ જ છે
પરંતુ આણે તો સચુણેના ભગો ઓઢેલો છે,
નાના નાટકોના રચયિતા છે,
એનો ભેદ સહ્યા ખૂવતો નથી
એ વિશે કંવામાં આગેતી જિજ્ઞાસાનો સ્પષ્ટ
જવાબ નથી મળતો
કેવળ ઈશ્વારથી ને સૂચવી શકાયે તે જ ખડુ
પરંતુ એનું આકર્ષણ ટાળવું ટળવું નથી
નિર્જીવના ભાસવાનો પ્રશ્ન જ નથી
એની સાથે યોગ્ય તો છે, પરંતુ વાળી વિના
ચરણસ્પર્શ તો કરવો છે,
પણ ચરણ દેખાયે નહીં
દર્શન તો કરવા છે, પરંતુ સમજામાં નહીં આવે
કે આશ્વજી કે પાછળથી

એવા એ ગહન સ્વરૂપનો પત્તો મેળવવાનો સ્વામ
દેવે પ્રસ્તુત કર્યો, તો અનુભવથી આશ્વ પડવું કે,
એ રૂપ પોતાના હૃદયમાં જ સ્વયં જ ઉપસ્થિત છે,
અને બહાર ને દેખાય છે, તે એ જ ઓળખવું છે
પત્રી એ નવી દહિયાની જોવાથી બધો અતરંગ જ
ખરડાઈ ગયો

[૧૧]

થીપૂણ, પોતાના ચહેરા કાકમાકથી ઠંડપટકની
નીચે બસી વચાકતા કિસા છે
એણે એવો ધ્વનિ સાલવવાની ઈચ્છા હોય તો, તેવો
ધ્વનિ સાલળી દ્યે

એને એવું રૂપ જોવાની ઈચ્છા હોય તો તેવું રૂપ
એઈ દ્યે

જગત ત્રિવિધ છે, તો તે પણ એવા જ ત્રીશગી છે
દેહધારી લોકો માટે અ દેહધારી બન્યા છે
ગોવિંદ, ગોપાલ આદિ દુનિયાના કંઈકો નામ
એમણે પારણ કર્યા છે
બાહ્ય અને આંતરિક, બધા મુંખડું ખ પચાવનારા
એ જરમાન દ છે

બધા શુભોથી પરિપૂર્ણ, જીવન સ્વરૂપ એ આનંદ
મૂર્તિ ચિતનથી પર છે
જડ, વેતન અને સૂચ્ય ત્રણેમાં આપીને બનેલા
એ શક્તીના લાક્ષણિક (વ્યુત્ક) છે

[૧૨]

બોલધન જર્વત ઉઠાવવા માટે, બધા ગોવાળોએ
સામગ્રે પ્રયામ કર્યો,
કેઈએ પોતાના હાથનો આધાર લીધો
કેઈએ શરવાનો ટેકો લીધો,
કેઈએ લાકડીનો આધાર લીધો
કેઈનો હાથ તૂટ્યો,
કેઈના કાકાના મોઝ જાળી
અતે પર્વત લીધેલાયો
ગોવાળોએ આનંદના અધેરામાં કહ્યું
'હવે છે આખરે કે પર્વત ઉઠાવ્યો
શાસ્ત્રાનુક્રમિક મંત્રનથી શું નથી થતું ?'
શાસ્ત્રજ્ઞેએ કહ્યું
'અરે, એ બધો મહિમ તો કુખ્યનો છે
એ અપહીન વચે ॥ તો જ તમને દેખાતો કેમ
નથી ?

હમણા અપહીન બે મરી રજા દેતા
એની કૃપાથી જીવતા જ્યાં એને સદમાન સમજે

જનમન એવું નેવામાં આવે છે કે ઘણાજણ રોગોનું મૂળ કળનિષ્ઠાત હોય છે. જરા એટલીય કળનિષ્ઠાત ન રહે તો માણસ માંદો ન પડે. એટલા માટે કળનિષ્ઠાત કેવી રીતે દૂર થાય એની ભણકારી દરેક માણસ રોગની લે તો આરોગ્ય-લાભમાં ધણી મદદ થાય એમ છે. અને એક વર્ષ સુધી સખત કળનિષ્ઠાત રહી દરરોજ દસ્ત ન આવતો અને આવતો તો સાલ મુકાદમે. તેથી સાથે થોડું થોડી પણ જીવું. 'મે' કળનિષ્ઠાતને કઈ રીતે દૂર કરી એ સખથી મારા અનુભવો પરથી થોડું કહું છું.

(૧) કળનિષ્ઠાત નિદ્રા સાથે સખધ ધરાવે છે. જીંધ એટલી આવવાથી કળનિષ્ઠાત રહેશે. એટલે જોઈતા પ્રમાણમાં રાતે જીંધ ભેરી નેહજી. નાનાં બાળકો માટે વધારે જીંધની જરૂર રહે છે. બાળવયમાં ૧૦-૧૨ કલાક જીંધની જરૂર રહે છે. યુવાનીમાં ૬ થી ૧૦ કલાક, પ્રૌઢ વયમાં ૬ થી ૮ કલાક અને ધડપણમાં ૬ થી ૭ કલાક. આટલો વિસામ મારી લઇએ તો તે તેજસ્વયમાં તેટલી જીંધ લેવાની કેશિય કરવી નેહજી. પૂરેપૂરી જીંધ મેવાથી મળવાયાની શક્તિ સારી રહે છે.

(૨) જુલ્મા વિના રોજ કસરત કરવી નેહજી. અપ-વાસને દિવસે કસરત ન કરીએ તો ચાલે. પણ જખીએ તે દિવસે કસરત કરવી જ નેહજી-એવો આગ્રહ મનમાં ખરાબર રહેવો નેહજી. કસરત અનેક પ્રકારની હોય છે. અને જે અનુકૂળ આવે તે કરે. ખેલવા માટે જખી અને શક્તિ હોય તો ખેલવાની કસરત કરવી. શક્તિ હોય તો હોડવાની કસરત કરવી. અનેક પ્રકારનાં આસન પણ કરી શકાય. ફરવાનો વ્યાયામ તો રાજમાર્ગ છે. અને તે નાના-મેટા, કમજોર, ગણકા સોને માટે સહેલો છે. ફરતી વખતે કાંઈની સાથે વાલ ન કરીએ તો વધારે સારું. આલતી વખતે થોડું બધ કરી નાકથી આસ લેવાય જી વધારે સારું.

(૩) તરસ ન લાગે તો પણ પાણીનું પ્રમાણ નજી કરીને એટલું પાણી આખા નિવસમાં પીવું નેહજી. સવારે મેં પાણ પછી ત્રીજીથી ચાલીસ તોડા ગરમ પાણીમાં થોડું ખાડું લીજી નીચેની, થોડું મધ નાખી પીવાની કાળી ૨૧ રાખવામાં આવે તો દસ્ત તરત યવામાં મદદ મળશે. દસ્ત તરત ન આવે તો ફરવા-નીકળી પડવાથી દસ્ત માટે સરખાય થશે. દર વખતે વાળુ કરતાં

પહેલાં આંખો કે એક કલાક આગળ વીસથી વીસ ટોલા પાણી પીવામાં આવે તો ગળ મુકાદે નહીં. આખા જી-રમાં થોડીની મતિ ખરાબર રહેવાથી આંતરડાની મળ-લાગની શક્તિ વધી શકે છે. જખતી વખતે પાણી પીવામાં ન આવે તે ખાનમાં રાખવું.

(૪) કેળજીમાં કાંચે દોઢા જાડા સહિતના થોડો થોડો ખાતો નેહજી. એનાથી દસ્તને ખરાબર સહાય મળશે. ભોજનમાં થોડું વી, માખણ વ્યવસા તાવું કાપું તેમ થોડા પ્રમાણમાં હોવું જરૂરી છે. એનાથી આંતર-ડામાં આમ તૈયાર થવામાં મદદ મળશે. ભોજનમાં પંક-કાનું સાક કાવડ હોવું નેહજી. દરરોજ આપણે ખોરા-કમાં વીસ ટોલા સાક લેતાં હોઈએ તો એમાં પાંદડાંવળું સાક દસ ટોલા હોવું નેહજી. સાક પકવતી વખતે એમાં અમ્લ-દેના પંદર-ત્રીસ દાણા નાખી શીકીએ. એનાથી દસ્તને સહાય મળશે. આપણા ખોરાકમાં રસાનો બાલ થોડા પ્રમાણમાં ન રેલ તો કળનિષ્ઠાત રહેશે. પંકમાં વાળું સાક, મગફળી, નારિયેલ, મેસખી, લીલી કાળી કચુખર-એ ચીજોમાં રસાનું પ્રમાણ સારું લેલ છે. થોળા ખોરાકમાં પાંચથી દસ ટોલા કાળી કચુખર હોવી જ નેહજી. કચુખરમાં માખર, ખીરુક, ટમેટા, કાકરી, પાલકનાં થોડાં પાંદડાં નાખીને તૈયાર કરવામાં આવે. માખર વધારે પ્રમાણમાં અને પાલક કાંઈકી થોડાં જ લેવું.

(૫) રસે સ્ત્રી વખતે માંદાને લેપ પેટ પર રાખ-વાથી સવારે દસ્ત આવે છે એવો કથુનો અનુભવ છે. થુડા ખોરા પછી એવો જ અનુભવ છે.

(૬) દરરોજ સવારે સૂઈ-સ્નાન કરવું નેહજી. પેટના બામ પર સૂઈને પ્રકાસ વિશેષ પ્રમાણમાં પડવા દેવા એ ઠીક સહેલું સૂઈનાં કિરણોમાં એની અદ્યત્ત શક્તિ છે કે તે આંતરડાની મળલાગની શક્તિને વધારે છે. સવારે સમય ન થાય તો સાંજે પાંચ વાગ્યે પણ સૂઈ-કિરણો લઈ શકાએ.

(૭) સ્નાન દંડા પાણીએ કરવાની ૨૧ પાણી નેહજી. જેનું જીર નજી હોય તે પ્રથમ ગરમ પા-ણીએ સ્નાન કરી પછી દંડા પાણીથી સ્નાન કરે તો પીરે ધીરે ૨૧ પડી જશે. અને કહું ખરાબ પરિણામ નહીં આવે. દંડા પાણીના સ્નાન પહેલાં જીર ગરમ હોડું નેહજી એ ખાનમાં રાખવું. સૂઈ-સ્નાનથી, કસરતથી

અથવા ગરમ પાણીના સ્નાનથી શરીર ગરમ કરી તે પછી તરત ફંડા પાણીએ સ્નાન કરવામાં આવે તો શરીરની મળત્યામની શક્તિ વધશે. આરે છ મહિના સુધી રોજ એનિમા લેવેા પડતો હતો. જ્યારે મેં ગરમ પાણીએ પૂરું સ્નાન કર્યા પછી તરત ફંડા પાણીએ નાહવા માંડ્યું તો ત્રણ મારે ગિવસમાંજ હાલ આવતો શરૂ થયેા ગરમ પાણી કઠિનતાન કરી તરત ફંડા પાણીએ કઠિ સ્નાન કરવાથી હાલ, સહેનશથી આયોગ્યપ આતવામ્ય મદદ થશે.

(૯) દર આવાડિયે સનિશારની સામ્યુ" બેજમ માડી પાણુ" નોધ્યો. લીંસુનું પાણી એ વખતે થઈ શક્ય એમાં થોડું મધ મેળવી શકાય. સનિશારેસાંજનો ખોરાક નથી લેવાતો. એવા વિચારે તે દિવસે બપોરે ખોરાક વધારે ન લેતાં રોજ નોટનું જ પાણુ" નોધ્યો. નહીં તો સાંજનો ખોરાક હોડવાનો લાખ નહીં થયે. બીજો દિવસે સવારે હાથેા નારતે કરીને બપોરે નિયમ મમાજે શેટયો. શેટથી ન લેતા મમ્મી દાઢની ખાચથી ખાતી નોધ્યો. ખીચડી શકતી વખતે એમણ મમ્મીના પંદરનીસ કાણા નાખી શકાય તે કિલ્લે સાંજે રૂઝા ફળાકાર જ કરવા, રોઝમા પેપેશા, મિયુ, રૂઝા રિજેર મર્ડ સાકા, સોડ વાટથી નિયમ પ્રમાણે રોજનો ખોરાક શરૂ કરવો.

(૬) પોતાની શક્તિ પ્રમાણે લોક કે ત્રણ મહિના પછી રૂઝા પાણી પર રહી અપનાત કરવાથી પચેન્દ્ર થોને પૂરો આરામ મળી જાય છે. અત્તરક્રમ કાઠિ મળે એટલી સહે છે એનાથી મળત્યામની શક્તિ ઘણું વધાય છે અપનામથી આતરક્રમે વળેતો કાઠિ મળે નીકળી જવાથી આંતરક્રમની મળત્યામની શક્તિ હરી સતેજ થાય છે. અપવાસના પરીજે દિવસે હાલ ન આવે તો એનિમા હર્ષ શકાય. અપવાસના બીજો દિવસે સવારે

વમન કશવવાથી એવો યથેચો પિત નીકળે જાય છે. બે સપ કુલેશ પાણીમાં થોડું ખીં નાખીને એકમ બર્ડુ પી જઈને પછી અવાસ, કંઈ સુધી બે આંજણી નાખી વમન કરી નાખવું. અપવાસના બીજા દિવસથી રોજનો ખોરાક વેતો નોધ્યો.

(૧૦) આરીને ખાવાની ટેવ બરાબર પાળવી નોધ્યો. એ ટેવથી પ્રમાણથી વધારે ખાવાની ટેવ છૂટી જતી. સાર થોડા રમકડામાં ખોરાક વેરાથી મળતી શકી ન થતા અતરક્રમ આમ એટલે તેવાર થતાં કનિષ્ઠાત રહેતો. એમ જ, જરૂરથી વધારે ખોરાક લેવાથી પણ કનિષ્ઠાત રહેતો તે બ્યનમા રાખવું. હાલ એકયે ખાવાથી થતો નથી, એટલે શેટસા સાથે ખાવાની રીત મુશીકાએ આપણને શીખવી, શેટયો પણ પાનથી દાઢમા બપરસ હાથમા ભોળીને ખાવાની ટેવ હોડવી નોધ્યો એનથી ચલાવુ નથી. શેટયે સાક સાથે ખાવો નોધ્યો.

(૧૧) કમ્પા જેઠોને શરિવાક રહે છે કેમણ મળદારમા આપિને અટકી જાય છે અને તે એટલે સખ્ત હોય છે કે આપે નાથ નીકળતો નથી, ભેર હવાથી પણ નહીં, વા યુ કરવુ કે એમા અનુભવની એક તારામ એ છે કે મળદાર વામે કાળી બાજુએ એ જમણુ રોજ છે તેને કાયા લાથે નરાબર દયા તો રહેતા ત્યા જામેના મળતી પકડ તરે ખીરે કીવી પડતી જાય છે અને ખીરે ખીરે ઉત્તમેજ જાય કે મળ રૂડીન પકાર નીકળવાની સેવારીમા હોય ત્યારે ને એકમ ન નીકળી જાય એની સજ્જમાની સાપ ડી લખી અતરક્રમે પાકો ન પડેને એ રીતે મળ નીકળે નોધ્યો. પછી પડેચવાથી મળ સાથે થોડું જેટી નીકળી જવાની સંભાવના છે.

[અનિત્તલ્લાલ નિસર્ગેષવાર હ મેનનના મધુખરેથી]

સાગર ને હું

અજાંઘ હોજ કહી તો કહીક આરોહન,
બંકતો નાથ છે સમર આ વ્યાક, સમયું છું:
પાલક ખાવ અમર તો કહે છે દિલેલા,
અવસ મેં નથી બદલ્યો, ન નાથ બદલ્યું છું!

હંધા માં ન

હવા પુકાળી વજારે અને ઘસડવાને,
કિશાની કાર કરી જઈ કપાંકે શું મળાયે!
અવાડમાં કે પવનમાં હતાં ન ઘસડાયે,
જને તો જાય સહનમાં વધી વધા આવે!

અંતિમ-અનિવ

બૌદ્ધ ધર્મ એક કાર્ય આપણા દેશના અત્યંત પ્રવાર પામ્યો, બુદ્ધ અને બૌદ્ધ બ્રહ્મચર્યા ઇપરેશનને અમા મહત્વનો ભાગ ભજવ્યો હતો બીજા ઐતિહાસિક કારણો બાજુ પર રાખીને વિચારીએ તો, તેમણે લોક ભાષામાં, લોકોને સમગ્રજ એવી ભાષામાં, એવી શૈલીમાં ઉપદેશ આપ્યો અને લોકોને તે ઝડપથી ઊત્તરી નથી ગયો એ રૂપ છે ગદ્યન વાતો ખસુ ધરણ્યુ ભાષામાં, જિવાતા છાન્નમાથી જ દાખવાઓ આપીને સમજાવતા જન સામાન્યને સમજાવવા સરળ થઈ પડી પડી તો હિન્દુ ધર્મની પુરાણ કથાઓ અને આધ્યાત્મિકાઓએ એવું જ કામ કર્યું કોટને બૌદ્ધ ધર્મનું નોણુ અસ્તિત્વ આપણે ત્યા બહુ દેખાતું નથી

શિષ્ટ ભાષા, શિષ્ટ સાહિત્યને તેવું ઉચ્ચ સ્થાન મળેતુ જ છે પણ લોકભાષા અને સાહિત્યને પણ તેની વ્યાપકતા અને સ્થાન છે જ આજે કોમરણીમાં સારા રિક્તિય થયો છે જાણ અને કળા વિદ્યા કરશે દુષ્ટ વાકી છે આજે પણ જનતાનો મોટો ભાગ નથી જેનું જાણે અને અજાણુ છે એના વર્ગને પ્રૌઢ શિક્ષણ દ્વારા વિદિત કરવાનો નવન વ્યાપક પ્રયાસ આજે થઈ રહ્યો છે એને સરળ કરવા અને જેઓ શિક્ષણ લઈ રહે તેમનો તદ્દનિષ્પક્ષ રક્ષ પેલવા અને આનુ રાખના મદિ નિશાન પ્રમાણ આ રામક અને પ્રેરક લોકભાષા સાહિત્યની જરૂર બની થઈ છે

જેઓ અજાણુ કે એાહુ વણુના છે તેમનામાય વ્યવહારુ જ્ઞાન હોય જ છે, તેમ એછાનતો સાહિત્યરક્ષ પણ હોય જ છે તેમને સાન સાહિત્યવિવશુષ કે જાનવિજ્ઞાન માની લેવામાં સરાસર જૂન છે તેમનું જાણસાહિત્ય દે કે હોના જતા સાન અપૂરણ નથી હોતુ બેનહુ અનેક ગુજરાતી ભાષા અનેક માર્ગિક ગુણો ધરાવતી હોય છે અને અનુસન્ધાથી આવતી હેઈ, સચોટ પણ હોય છે એમને મદિ નજરે નહુ સાહિત્ય પ્રયોજ્ય ત્યારે તેની ભાષામાં આના બધા ગુણવશસ્તે આરના જોઈએ ખરી રીતે શિષ્ટ જાણ નથી નથી ગુજરાતી શોધતી રહે છે ખરી તે મદિ મધુર કિષ્ટ પ્રયોગો થતા રહ છે ખરા પણ એની અનેક ગુણવશી સરખતાઓ નોક નવકારની ભાષામાં પડેની જ દેખ છે તે તરફ ખજાલ નહુ નથી અને ધીર ધીર લક્ષ થતી જાય છે

કેઈ માફા સમાચાર સામળનારનો ચડેરો ઝ ખવડો તો શિષ્ટ સાહિત્યનો લેખક લખશે 'તેનો ચડેરો સ્વામ પડી ગયો'

લોકભાષાની કહેલો 'સામળનારો કોનાવાઈ ગયો' કેઈ અવિભાગી કેઈ બીજાના પ્રશ્નો જવાબ ન આપતાં જિણી નજર રાખી મૂકો રહેશે તો શિષ્ટ લેખક કહેશે 'તેણે ગર્વિષ્ટ નજરે ઉપર જોયાં કહ્યું' પણ જવાબ ન આપ્યો'

લોકભાષાની કહેલો 'ભાષાએ કાશ મળી હતી'

આ દાખવા બતાવે છે કે લોકભાષાની કોઠી કઈ સાધક નથી લોકજનના ખૂબી જાનારને ભાષાની અર્થ અનેક ગુણવશી જણી પૂજ્ય રનિય કર મહારાજનું ગદ્ય જાણે સરદાર વાલભાઈનું ગદ્ય જાણે છાન્નમાની કેટકેટલી રક્તિ ને શક્યતાએ બતાવે છે અને જતા તે કેટલું અસરકારક અને સાથે સફળભાવ પણ છે

જાન સાહિત્યનું સર્જન એ સાચા અર્થમાં અપરી બાળત છે તેવું જ પ્રૌઢ સાહિત્યનું પણ છે નેપક પડિત હોય તેણે પોતાના બજાર-પ્રખ્યાત કરતા કાર્ય સાધતા પર રિસીર સરખ આપવાનું હોય છે લોકજનના પ્રત્યક્ જાણનાર અને અનોકન વિના કો કળા સામ્ય ન થાય સરળ જાણ એ વાસ્તવમાં અવગળા પ્રયોજન પણ છે અસરકારક વપરાઈ વપરાઈને સિસા બોડા થઈ ગયેલા રહ જન્નદોષી શબ્દાર્થ સિદ્ધ થાય તેણે હૈરે ઊત્તરી જાય એવી સચોટતા આવતી નથી તેમણે નવો પ્રયત્ન પૂરે એ સર્જક સાહિત્યમરતુ પ્રતિભા માર્ય છે

ગુજરાતી સાહિત્ય મ ધરધ થવા માગ્યોને ખતુ લાગે કાલ રહ્યો નથી અને ગર્વિષ્ટને ગુજરાતમાં આવીને થાણુ નાખ્યુ ત્યાર પડીતુ મ ધરધ ગદ્ય વિષય વ્યાપક સરળ અને અર્થશક્તિ થયુ છે લોકભાષાને ઊપદેશ મળ્યા સ્થાન મળ્યા લાગ્યુ તે તો વિરેપ ગેધાઈ ભાઈના સચોટ પ્રત્યક્ષી પર તે ગદ્ય સમસ્ત ગુજરાતનું કદી ન શકાય ખરી રીતે શિષ્ટ ગદ્ય જ ને એક નાનો શિષ્ટ રસિક વર્ગ ગુજરાત જરમા ફેનાયો છે તે દિશ્વે જો આખા ગુજરાતની ભાષા કદી શકાય જતા ન કહેવાય કેમકે તે વર્ગ અતિશય નાનો છે

એને કેઈ એ જ અધાનની નોડ મેડી કરના મનમ

યુગ્મચતુર્થી શોકભોજીના સર્વપરિચિત્ત ચત્તો, લક્ષ્મી-
વર્ગી છતાં વાધા અને ચોટપણી ભાષા પ્રવેશીએકમે.

વાર્તા સૌરાષ્ટ્રની હોય તો ત્વંતી યોગલાયા હોય તે
યોગ્ય ગણાય. છતાં તે વધુ પડતી અપરિચિત ન હોય
તોએ. ભાવનો આવસારો તો વ્યવસ્થિત થવો જોઈએ.

આ સર્વ ભાષાની શૈલીક ચર્ચા.

વિષયો કેવા લેવા પડે ?

વિવેકાનંદે એક કેઝણે કહ્યું છે કે આપણે, 'ધર્મગ્રાહ્ય
સંસ્કૃતિન્ય માળો હીએ.' અને તે ચાલુ થયું છે આજ
પ્રજાને તે ધર્મ સંપ્રદાય પરિચય ॥ તે પુસ્તકલેખાઓ,
મહાભારત, રામાયણ આદિનો, એવાગ્રાંથીન સાહિત્યનો
સંપર્ક થયું મોટા છે. તેમાથી અધિકારી, અતિથિદા અને
અતિથિદારા અંશોનો ફર કરી નવેઅચી પેલુંપણું સર્જનો
કરી સકાય હિન્દુ ધર્મ પેઠે અન્ય ધર્મના સાહિત્યમાં
પણ એવું થયું છે તેને પણ એજ રીતે ઉતારી સકાય

જ્યાજ ધર્મોમાં રહેવો એકજ પ્રાણ, નીતિ, સદાચાર,
ત્યાગ, સદ્ગતિ, પરમાર્થજ્ઞાતિ, સ્વાર્થજ્ઞ એમ જુદા
જુદા રૂપે ધણી રહેશે છે. એમાં ચરિત્રો, કથાવાર્તા
દ્વારા પરત્વે સહિત્યલેખનો વાવ પણ ઉગવાશે.

વિન્ય અને વિજ્ઞાનનો પરિચય થયું જરૂરી છે. એવું
સાહિત્ય, વિષ સાહિત્યમાં થયું 'પદ્ય' છે. તે કાવ્ય તો
તે તે વિષયના અભ્યાસ અને વૈજ્ઞાનિકપ્રય લેખોમાં છે.

આ દિશામાં પ્રયાસો કરવા પડ્યા છે. તે જોઈ નિહાળી
જરૂર થયા છે એમ કહેવા કરતાં પૂરું ખૂની છે એટલેઉત્પા-
દન થયું છે એમ કહેવું વિશેષ યોગ્ય ગણાય. હજી
સરખાન છે એટલે અત્યારથી જ તે વિશે જરૂરી ઉદ્ધાપેક્ષ
જગ્યાથી સચ્ચી દિશામાં પ્રયાસ થાય એ માટે વાતાવરણ
સર્જનાની જરૂર છે.

તે કાવ્ય નેમ સમર્પ વિવેચનોનું છે તેમ સમજાવ
પરમાર્થોનું થયું છેજ.

માતૃભાષામાં લેખન

૨૧. સર્વોચ્ચની નાથકુ દેશના અભણી કાવ્યકેરવાળા એક દવ્ય એ હજીકન પ્રજાનો મોટો ભાગ સારી રીતે
જાણે છે, પણ તેઓ સારાં રિચિત્રી થયું હતા એ હજીકન થયું એમજ માથસો જણે છે કારણ 'યોગ્ય' છે,
પ્રજાનો એક સાથ નાનો વર્ગ જે અંગ્રેજી જાણ જાણે છે એમાં એ કાવ્યો ગળાવે છે. અંગ્રેજી જાણના દુનિયા
જલમના પ્રચારને કારણે એમની કાવ્યતાની ભારત જહાર પણ પહોંચી હતી ખરી, પણ તે કેટલા પ્રમાણમાં એ
ધર્મ સહેને ઉદ્ભવે. કેમકે, અંગ્રેજી કાવ્ય સંપ્રદાયને જુદા જુદા હોવા અનેક કવિ મહાકવિઓએ સમૃદ્ધ કર્યું
છે. તેમના પ્રમાણના પ્રમાણમાં ના હોવી મહત્ત્વ વધુ એણે. અનેક સુર્વ ચંદની હાજરીમાં અનેક તેજસ્વી તારાઓ
એજો એક એજો તમિ પ્રકાશનો દોષ તો તે જોનારનું કેટલું ખ્યાન એ ચોઈ એથણે દિગ્ગમ કરતાં થાપી કોત-
ને રીતે તેઓ દિગ્ગમ પ્રવચન કરતા હતા તેમનો તેમની કલ્પનાઓ સ્વચ્છતાના વિષયોમાં ધીરે ધીરે થયું
ભાષાને વિશેષ આસ્વાદ્ય થઈ પડત.

એવીજ થયી હાલ શૈલીકથી જાણતા હતા અને અંગ્રેજી પર તો સારું એવું પ્રયત્ન થયું હતું ને રાષ્ટ્ર-
ભાષા થયું અને એની પ્રિય ન હતી, છતાં પેલાની આત્મકથા એમણે મહાભારત યુગ્મચતુર્થીમાજ નામી-એ
ગુજ ની વધારા પરમ સહસાચ તો કેટલાજ-અત્માલિ-ચિત્ત માટે માનુસાવા રિતેય યોગ્ય છે એ માનીત
જાણતા હતા.

એવીજ એ માનુસાવા લેખી ની આત્મકથા હી લેખોમાં માટે ગોપધર્મરૂપ છે. એ આત્મકથાનું મહત્ત્વ હતું જ
એટલે તેને કહ્યું આત્મકથામાં અનુવાદ થયો. માત્ર અતિ વ્યાપક લક્ષમાં લખવા માંડ્યો સાહિત્ય વ્યાપક થયું
નથી, તે તો તેમાં રહેવા સરખને અંગેજ વ્યાપક થાય છે. સર્જનમાં જો એવું સરખ થાય તો કામ કરીને અન્ય
આત્મકથા થયું એ જીવનચરિત્ર જ છે, જ્યારે સરખ જીવનચરિત્ર વિશેષ યોગ્યતા ધરાવતી માતૃભાષામાં લેખો કરી
તો તેમને ગુમાવવા કરતાં મેળવવાનું વિશેષ હોય. વળી સમર્પ લેખો જે લાગુ પેઠે તે વિશેષ સમૃદ્ધ અને આપક
થવા વિનય થયું નજ રહે.

પમરાળની પાસે એ પ્રાણીઓ મૃત્યુનોકામાંથી લાવવામાં આવ્યાં હતા.

એ પ્રાણીઓ કંઈક આત્મસંતોષથી લાગતા હતાં. અને પમરાળના ચૂકાદાની રાહ ભેટા હતાં. છતાં ચૂકાદો તો આવશે એની બાજુ બંનેને ખાતરી દેવા એવો આત્મસંતોષ દેખાતો હતો.

‘તો બાઈ, પહેલા તું બાપ્પો એટલે તારો ન્યાય તોણું—’ પમરાળએ એક પ્રાણીને ઉદ્દેશી કહ્યું. ‘તારો કિસાન મેં ભેડી નીધો છે. બાપ તો તે બાપા જીવન દરમ્યાન તારા સ્વામીની સારી વફાદારી કરી છે.’

‘હા, પ્રભુ’ ગમે તેવી આફતની ભણી પણ જીવ નોખમમા નાખીને સ્વામીનું કિત્તું કયું છે!’

‘એ તો છે જ, છતાં તારે નકંમા જનુ પડશે એ મિત્રાણ છૂટો નથી!’

‘હે! પ્રભુ! મારો કંઈ વાક-ગુનો? મેં તો સ્વામી નક્કી પૂરેપૂરી કરી છે. પછી એના કયા માપ આડે આવ્યા છે નકંમા જનુ પડે?’

‘પણ મોકમા તું ઊભી જોનારો સિદ્ધારી ફાળો હતો, ખડુ?’

‘હા, પ્રભુ.’
‘તારો સ્વામી?’
‘એક વણુઝારો હતો.’
‘એ કો કયો હતો?’
‘આ મામથી પેમે મામ હતો, માન વેચતો, લેતો, સોદો કરતો.’

‘વણુઝાર કયારે માનતી?’
‘મેટિ બાંધે રાત્રે, કોઈ વાર દિવસે.’
‘તું કો કરતો?’
‘ચોરી કરતો માલની, માલુસની.’
‘કયા ચોરી કરતો?’
‘પડાવે, રસ્તે, રોડ વળ્ય ત્યા ત્યા.’
‘એ વણુઝારના નવેક નીચા માન આવતો ખરો?’
‘હા પ્રભુ, આવતો.’
‘કયારી આવતો?’
‘મામમાથી, શહેરમાથી, બીજમાથી.’

‘શી રીતે આવતો?’

‘પ્રભુ, ત્યારે તો પૂરી ખમર ન હતી. પણ હવે સારે

■ કે, ન્યાયની રીતે આવતો, અને ચોરાઈને પણ આવતો.’

‘અને એ ચોરના માનની તું ચોરી કરતો, ખડુ?’

‘હા, પ્રભુ.’

‘અને કોઈ વાર એને મૂળ માલિક બનાવતો તો—’

‘તો એને હાંકી કાઢતો, ઘાસ ન કરતો.’

‘એમ તું પાપનો ભાગીદાર થતો. એના બનામ તને કું મળતું?’

‘જોરાક, માંસ, દૂધ પણ મળતું.’

‘અને એલાથી તું રાજ રહેતો, ખડુ?’

‘હા, પ્રભુ.’

‘હવે શી લાગણી થાય છે, એના કૃત્યો માન?’

‘બેઠ થાય છે.’

‘રામ રાવલ કુદમા બેઠ પછે મહાનાઓ નહીં દારીથી લકચા હતા. પણ ન્યાય કોને પક્ષે હતો?’

‘રાખના.’

‘તે વફાદારી તો કરી પણ એક લૂંટાડુ વણુઝારની એના પાપનો તું બાળી ના મણે. વફાદારી એ સદ્ગુણ છે, પણ અચલની વફાદારી પાપ છે, એ તને સમજાવું.’

‘સમજાવું.’

‘તો તારે માટે નકંમા રસ્તો ખુલ્યો છે.’

‘પ્રભુ, હા કરો, રહેમ કરો.’

‘એ જન્મે તું પરુ હતો, સારાસાર વિવેકની કુલિ તારણ ન હતી—તારે ખર્ચ વફાદારી તે પાળ્યો—એટલે તને માફી મળશે, પણ નકંમા અનુભવ પોડો સમય મારે તો કરવો જ પડશે. તે પછીના જન્મે તને વફાદારીનો જન્મો સારા જન્મપે મળશે.’

એક પ્રાણીનો ન્યાય બાપ તોડાણે તે દરમ્યાન બીજે જીવ પાંચે પીરે વ્યાકુળ અને દુઃખી થતો ગમેતો દેખાતો હતા.

‘માણે હવે તારો પાપો. તે પણ જીવન દરમ્યાન નોકરી જ કરી હતી, ખડુ’ ને?’

‘હા, પ્રભુ.’

‘તોની નોકરી કરી હતી?’

'મારો દેશના રાજની !'
'એ રાજ કેવો હતો ?'
'પ્રભુ, અમારે માટે તો તે બહુ સાચો હતો.'
'એ આ દેશના માટે તેના વલુઓ સાચો હતો તમ, ખરું ને ?'

'પ્રભુ સાચું જ કહેતા હતા.'
એ રાજ વિશે બીજા દેશની પ્રજાઓના અભિપ્રયો કેવા હતા ?

'પાપ સારા ન હતા.'
'કેમ કહી શકાય ?'
તેમની સ્વતંત્રતા અમારા રાજ્યને ખૂટતી લીધી હતી

'અને મહામત્રી તરીકે તમે વશાદારીથી એ કામમાં બાંધી રાખ્યા હતા. ખરું ?'

'મત્રી તરીકે મારી ફરજ હતી તેથી.'

'મારું તરીકે, બીજા મહાસેના તમારા કુમારનો ભોગ થવાનો માર્યો પ્રત્ય તમારી કમી ફરજ ન હતી ?'

'સામાન્યપણે પ્રતિષ્ઠા નિપજાવે જ કું અનુસર્વા હતા.'

'તેથી જવાબદારી ઓછી થતી નથી આ દુષ્ટને બાંધેલા ખારીએ'

૧૯૧૧ માં ખારોડોનીમાં એલિસ મહાસમિતિની એક મેક મળી હતી. દેશભરના આગેવાનો ત્યાં ભેગા થયા હતા મહાભાષણ પણ ખરા જ

એલિસ મહાસમિતિની મેકને હાજી ૨ હાત્યાહતે વહના કરવાની અને દેશભરના અમલકાને એસ-સાલગવાની ઉમદા તકનો ઉપરાગ કરવાનું અમારા કેટલાક સિદ્ધાંતિ વિચાર' મે સિદ્ધાંતિ-પ્રા અરજી દાખલ અને શી બા-અર્જન્યમ-ની સાથે અને ૬૮ વિચારીએ મુરતી ખારોડોની-સરકાર ૨૫ માર્ચ-૧૯૧૧ના ઉપજાવીને દિને મહાભાષણ સાથે મેજાપ અને તે પછી મુદામર્જ દેશમાં સાથે માર્કના કમીએ મેજાપવા

અમે શી બાધુને તીરખના, અતરમ્મ એમની છબી ઉતારવા અને એમને વહન કરી કુતર્ક' ચવાની છાવના મહ એમના આગમનની પ્રતિષ્ઠા કરતા હતા

અમારી પગપાળા મસારીના આક્રમ્ય થાકને નહિ પણ બનાવી દેતી અમારી કમના-મહાભાષણને વહના કરવાની-ને સ્વચ્છ બનાવી પણ આવી

તેમણે પ્રમદ માથે વાળ કરતા કરતા આખા અમારી

તો કરી અકલ ન હતી પણ કમીને તમારામાં તો સારા સાર-વિવેક-શુદ્ધિ મૂવી જ હતી અને તેથી એના કરતા તમારી જવાબદારી વધી વધી છે-તમારે લાગે સમય નહિમાં સ્વેચ્છ પડશે

'પ્રભુ' આપણ છાવના મે વશાદારીથી, બીજા રીતે કરી અનર્પિત આચાર્ય વિના માર્યુ છે, ધર્મ દાન પુરુષ પણ કર્યા છે, મદિરોના હાથેદાર પણ કમ્યા છે

'પણ લાગે માર્યુએની હત્યામાં બાળ લીધા એ બધાની સામે એ બધું માર્યુ નિસાનમાં નથી

પ્રભુ દયા

મારા હાથની વાળ નથી પરંતુ રાષ્ટ્રી પ્રચલિત ચાની આવી ની પાણીકાને જ આ અર્પિત માનવા નથી, છાવના જર એવે ચીને પરીખ બધા માનવી-સદુચરે પૂર્વક ચાને છે-અને કરા ખાટું કરતા નથી ધર્મને જ મારે છીએ એવું માને છે પણ વાસ્તવમાં એ નહીને રસ્તો છે નહીને સ્વતંત્રતાની મહ અર્થમાં સમજન હોય તો મે, પેક હાથ પકોચના નથી પાપ ન કરવું એના અર્થ એ જ, છે કે કે ? પણ રીતે પાપમાં બાગી ૧૨ ન થવું

વાસ્તવમાં વહાજરનો કુતરો વાટા કરતા મોટો જોષપાવ છે-અર્થાત્ તો રાષ્ટ્રી પણ તમે એક જ સ્તો હતા એ-એ એક ન હોવે તમારે જ વાત છે આ ચુકાદો છે

આપને ખારીએ

સામે અમી બેલા અચરસ અતર હતી ઊભા-આઠી ઊભા આ વાદેશથી અમે સૌએ તેમને નમસ્કાર કર્યા તેમજે હસતા હસતા નમસ્કાર કરી જા મે મણુશાં મેમિ તેમને હાર પહેરાવા

એક સિદ્ધાંતે તેમને કહ્યું કે સૌ બાળકો એમના કર્મન મદિ સુસ્તથી અમલ આ-વા હતા અને પાછા પણ ચાલતા જ જવાનું હતા

તેમણે કરીથી હરવા પછી કમીને થોકવા અને અને અમારા સર્વ તરફ એક સર્વમહીનગ વનાવી તેમજે પુણ્ય 'તમારામાંથી કેટલાય ખારી પહેરી છે'

અને છત્રાણા અમારોથી લાગે જ મે તણુ બર્મ એમને ખારી પહેરી હતી-એના ૫ ન હતા. અમ અમારી સત્તાથી કમિ એમને એ તે પહેલા તો તેમણે મેટા કમ કરતા ફરવા મદિ અમી મવા દતા

આપનો ખારીએ આ એક જ પ્રમદમાં કેવો સરેખ અર્પિત થાય છે

એમના એ એક જ પ્રમે અમારામાંથી કેટલાયને ખારીએ બનાવવા

—ગોવિંદ દી દેસાઈ

[ગાંધીવિચારદર્શનને અનુસરી લેખતાળા ૪ લેખાક ૫ મે]

સત્યનુ વર્ણન અને વ્યાખ્યા ગાંધીજી પોતાની રીતે જ કરે છે એમા તેઓ ધણી વસ્તુઓનો સમાવેશ કરી દે છે. સત્ય શબ્દનો અર્થ સમજવા કવો છે 'સત્ય સિરાય બીજી ડોઢ વસ્તુને ઢસી જ નથી' એમ સત્યને અસ્તિત્વમાન સાથે સાકશીને તરત જ તેઓ કહે છે કે એ અસ્તિત્વ સન્નિવાન છે-અને તેથી જ "સત્ય એ પરમેશ્વર છે" (મ પ્ર) સત્યને હિંદુ કહેનામા ગાંધીજીનો મહાન ફાગે રહેનો છે. શિવાસુહીના ધર્મશાસ્ત્રમા કપાય ડોઢ એ બાદથી રષ્ટ્ર રીતે સત્ય એ જ હિંદુ છે એમ કહી જાયું નથી. ગાંધીજીના આ કથનમા કેટલી નવીનતા છે અને સાથે જ કેટલું જુદું ઔચિત્ય છે તે પોલી વિગતે વિચારવા યોગ્ય છે.

વિશ્વ શું છે? - આ વિશ્વ શું છે એ સનાતન સનાતનો કહેલ કરતા જગતના દર્શનકારો શુદ્ધ વૃદ્ધ તારણો કાઢતા આવ્યા છે. એ બધાનો સાર એનામા આવે તો એમ કહી શકાય કે એના તારણો તથા પ્રકારના મુખ્ય વૈષ્ય છે. (૧) આ જગત જડ છે-અને છેનટ ગણી જડનું જડ રહે છે-અને જે કંઈ ચેતન જેનું દેખાય છે તે જ-તા વિકારરૂપ છે. (૨) આ વિશ્વ ચેતનનો જ આધારમા છે અને ચેતન્ય જ તેનું ખરું રક્ષક છે. જે કંઈ દેખાય છે તે તેની જ અભિવ્યક્તિ છે. જે કંઈ છે તે મૂળતઃ ચેતન્ય જ છે. (૩) આ જગત જ-ચેતન બનેલું બનેલું છે અને બનેલા સજ પદો જ આજગત આની રહેલું છે.

ચેતનની સનાતનતા :- આ નજીકને કોઈકે એ સનાતનનું એક સારું સાધન અજાનું વિકાસ પામેલું વિજ્ઞાન છે. વિજ્ઞાન એટલું સાબિત કરી શકે છે કે આ વિશ્વ શક્તિનો જ આવિર્ભાવ છે. એ શક્તિ અવિનાશી છે અને હતા અનેક આકાર ધારણ કરી રહી છે. કારણ કે તે પરિવર્તનશીલ પણ છે. આમ આ શૂન શક્તિના પરસ્પર વિરુદ્ધ દેખાતા બે ધર્મો અવિનાશીપણ કે સનાતનતા અને પરિવર્તનશીલતા-એથી સચેજ લેખા લીધે છે. જગતમા વસ્તુમાન કે અજુમાન પરિવર્તન શીલ છે એ તો અવશ્ય કે પ્રયોગથી બરાબર સમજી શકાય છે. પરંતુ એની પાછળ જે સનાતનતા છે તે છે. છે તે મનજવા માણસે પોતાની આંદર નજર કરવી જોઈએ.

પરિવર્તનશીલ પ્રકૃતિમા દેખાતી સનાતનતા ચેતન્યને લીધે જ છે એમ તેને બધી રીતે બેતા માટે છે.

વિશ્વનો મુલાકાદ ચેતન્ય - સજી કણ બદલાતા માણસને લાગે છે કે પોતે તેનો તે જ છે. પોતે કોણ છે એનો એ વિચાર કરે છે ત્યારે તેને રષ્ટ્ર લાગે છે કે પોતે ઠેરજ ઠેર સરીર જ નથી પણ પોતાનામા રહેલું સનાતન તરન જ પોતે છે. એટલું જ નહિ પણ જી શાત પગેમા એને રષ્ટ્ર પ્રતીતિ થાય છે કે પોતાના ચેતનમા જ બધું સમાયેલું છે. ચેતનની આ સનાતનતાની પ્રતીતિ બતાવે છે કે વિશ્વનો મુલાકાદ ચેતન કે ચેતન્ય જ છે.

સત્ય સ્વરૂપે ચેતન્ય :- આ ચેતન કે ચેતન્યને જ ગાંધીજી સત્ય કહેતા લાગે છે. "સત્ય તે હેલું સત્ય છેવાપણું સત્ય સિરાય બીજી ડોઢ વસ્તુને ઢસી જ નથી" (મ પ્ર ૧) આમ સત્યનું અસ્તિત્વ સ્થિતિ કરતા તે ચેતન્ય છે એમ બતાવે છે. "અને જ્યાં સત્ય છે ત્યાં જાન-શુદ્ધ જાન-છે જ જ્યાં સત્ય નથી ત્યાં શુદ્ધ જાન ન જ રહાયે તથા હિંદુ નામની સાથે ચિત્ત એટલે જાન શબ્દ યોગ્ય છે. અને જ્યાં જાન છે ત્યાં જાનદ જ દેખ, શોક ક્રોધ જ નહિ અને સત્ય જાન છે તેથી જાનદ પણ સામ્યત વૈષ્ય આથી જ પ્રખરને આપણે અનિવાર્ય નામે પણ ઓળખાએ છીએ." (મ પ્ર ૧) ગાંધીજીના આ વર્ણનમા જે બામત સિદ્ધ થઈ દેખાય છે એમનું સત્ય એ ચેતન કે ચેતન્ય રૂપ સત્ય છે. કારણ તેનું રસપ સન્નિવાન છે. બની આમા એમની જન્મરૂપે બાજબી પણ મળી જાય છે. હિંદુ ડોઢ વ્યક્તિ નથી પણ સન્નિવાનદ રસપ ચેતન્ય જ જન્મ છે તેથી જ તેમણે કહ્યું કે સત્ય એ જ પરમેશ્વર છે તે પૂરેપૂરું સાબિત થઈ રહે છે.

સત્યમા બનેલા સમાવેશ - સત્ય' શબ્દના પ્રયોગમા એક વિજ્ઞાન સાલકતા પણ રહેતી છે. સત્ય એ પ્રકારના છે. સનાતન સત્ય અને સાધેલું સત્ય. ચેતન્ય મનાતન સત્ય છે અને એના ધોતક તરીકે ગાંધીજીનું સત્ય શબ્દ નાપોઈ પ્રકૃતિના અને જગતના સત્યો તથા વિજ્ઞાનોએ મોધીત સત્યો પણ મળ્યા જ છે. એ સત્યોનો સમાવેશ પણ સત્ય શબ્દમા સરકેલ થઈ જાય છે. આ

વિવિધ પ્રકારીકરણ આ વિવિધ વિદ્યાન સાથે વડે છે એનો સમાવેશ ૫૨ 'સત્ય' સમજા કરીને ગ્રાંથીજીએ કર્યા અને ઇશ્વરનું સાચું અસ્તિત્વ અને અર્થજ્ઞા કરી બતાવ્યું છે કોણ ઇશ્વર કરશે કે આટલા બધા રહસ્યવાદો અને અર્થવાદો ગ્રાંથીજીએ 'સત્ય' સમજીને પ્રયોગ વિનુસીયા મદતવનો રાજો નથી આપતો ?

અને વચ્ચેનો સમય —ગ્રાંથીજીએ આપેલી મત્તની નમજુતિ અને વ્યાખ્યાના તરુ પણ એક વિશિષ્ટતા રહેતી છે એ તિમ નેતન્યને પામવાનું સહજ ઇનતના દેખાતા અને દાઘ સાળતા સ્વેચ્છા જ છે ને મત્ત જરૂર તમે વ્યાખ્યા રાખવા તેનો આચાર કરતા અતિમ સત્તાન સત્ત તરુ જવાનું છે વિદ્યાન થયું આ રીતે જ આગળ વધતા વ્યાખ્યા છે એક સત્તની શોધ ખીલ શત્તની શોધની શ્રેષ્ઠ અને નિમિત્ત બને છે તે જ રીતે જીવનના વિગતમાં થયું સાથેય અજ્ઞાત સત્તોનું આચરણ કરતા અને નેતન્ય રૂપી સત્તાન સત્તને પામી શકાય એતનની સાચતા કહીએ તો સાચેજા મત્તોના વ્યાખ્યારથી એતનની શુદ્ધિ શુદ્ધિ કરતા સત્તાન નેતન્યને પામવાની શોધ રાખી શકાય આ બધા વિવિધ અર્થો અને સત્તના થતા તેમના સહજ સમન્વયનો વિચાર કરતા વિનુસીયા ગ્રાંથીજીએ આપેલા મહાન કામનું બાન થાય છે

સત્તની આરાધના કેમ ? —આ નેતન્ય સત્તની વ્યાખ્યા અને તતુ વળું કરવામાં નેટની વિગતોદ્ધતા છે તટવી જ તેમા અવધારણાઅન્ય થયું છે જ તથા આ સત્તને પરમેશ્વર તરીકે મંજુરીને તરત જ માનવી જીવ નોડે તેમો બતાવે છે માનવજીવન એ નેતન્યમય કે મત્તમય થરતો સત્ત પ્રકાર અને પ્રકાર-પરપર આ સત્તની આરાધનને ખાતર જ આપતી હતી ' (મ પ્ર પા ૨) જીવન સત્તની આરાધના છે તા તે કઈ રીતે થાય ? વિચારના વાળીયા ને અજ્ઞાતના સત્ત એ જ સત્ત' (મ પ્ર પા ૨) આવી પ્રતક્ષ વાચા કર્યા સત્તમય કે નેતન્યમય થરતો પ્રવક્તા તેજ-સક્રિત આમ ભગિની થયું વ્યાખ્યા તદ્દા જાતી નાખી વ્યા પક કરી અને કોદાના નાસિતકને થયું બકિવ કરવાની તક છે એમ મતાવી સત્તમકિતના દાર સી કોઈ નિશ વાનને માટે બોલી રીધા થયું આટલેથી સત્તની આરાધનનું કામ પડે એમ નથી એવે તરુ જ સમાન મર્થ ૫ ; મત્ત જ ખાતરમજી રૂપ છે ને કામધેનુ

રૂપ છે તે કેમ જડે ? તેનો જવાબ કામવાને આપો છે અભ્યાસ અને ચૈતન્યથી સત્તની ધાનાતિની તે અભ્યાસ ને તે સિવાય બીજી બર્ધી વસ્તુ રિધે આલ તિક ઉદા મીનતા તે વૈગમ્ય " (મ પ્ર પા ૨) સત્તરૂપ પરમેશ્વરની વ્યાખ્યા ન બતાવી એ ને વ્યાપોઆપ અભ્યાસ અને ચૈતન્યની વ્ય ખ્યા થયું નહીન થક રહી ને કોઈ થયું નિનથી સત્ત સિદ્ધા અન્ય વસ્તુની ઉપેક્ષા કરી કેમણ સત્તને ચેતનના સત્ત મથે છે તે અભ્યાસી છે કેમણી છે આ વ્યાખ્યાના થયું સત્તનિતો સમાવેશ થાય એવી ત વ્યાપક છે, અને તેના સાચા અર્થની શોધક છે એમને અભ્યાસ એકાગ્રી નથી થયું માનવ જીવનના રુઢ નાકારમાવને વ્યાપી શકે એટલે કીડિ અને સર્વથી છે તથા એમને 'શૈરામ્ય એકમાર્ગી' કે સુશિક્ષિત કે કર્મચક્રીન જીવન જીવવાનું શિખવતો નથી એમના અન્ય સ અને શૈરામ્યના વિચારના થયું સાલ સિરનુદરની ખાસતા સહજેના છે એમનું સાલ એમને મથેદિય જેવા સર્વ જ્ઞાણકારી આદરને રજ કલ્યા ર કિતિમાન કરે છે એમનો શૈરામ્ય જીવનનો ત્યાજ નકી જરૂ જગતની સત્તા સુસા કરતા દોરી ભય છે અને એ શૈરામ્ય સહો સહાર પૂરવા આદરે છે

સત્તને આજ્ઞાતકાષે —આ રીતે સત્તની માથને પામતા માટે અભ્યાસ શૈરામ્યની નધા સત્તની અકિતની નવીન વ્યાખ્યા કરીને તથા ચૈતન્ય ખજાન સચ્ચિદા નક સત્તસિત્તુ કરના અર્થને સહજ સુદર સમાવેશ કરી કે છે આ સુદર સમન્વય પરમ માનવપર્મને રજૂ કરે છે એમા સત્તસિદ્ધ પર આધારિત બેદાનિતના પૂરેપૂરી સતી પરી છે અને તેથી તે સર્વમાન્ય થાય એમ છે ગ્રાંથીજીએ રજૂ કરેલો આ માનવપર્મ ખીજી રીતે થયું માનવી છે એમા કી કંઈ અગમનો રાધો સ્વેચ્છા નથી ક્રેષ્ટ જુ' તરતને અગત્ય આપવામાં નથી આપતી અને જ્યા ચિત્તના ચરુપ સવેતનો કે અનુશ્રુતિએ એમા પૂરેપૂરો અકાસ ત્વો છે એ એટલે વૈતાનિક છે કે એમા કંઈ ચાતી વેધની વાત નથી 'તેત-વરૂપ અત્યના સાક્ષાત્કાર અને ગ્રાંથીજી રજૂદના જણાવે છે કે તે સહે સર્વસત્તનથી 'જય સત્તન' સ પર્વ' દર્શનતોઆ રહે અસર્વસત છે તેની ક પના જ માન કરી શકાય સુધિક કેડ વાટે સાધનર્મજો સાક્ષાત્કાર સજરતો નથી તેથી છેડે થકાનો ઉપચાર તો રહે જ છે (મ પ્ર પા ૪) ગ્રાંથીજીના આ કમના સાક્ષાત્કારની સકતતા

નથી બતાવાઈ પરંતુ માનવતાની અર્થાત્ માત્ર દેખાડ
ડાવામાં આવી છે એમનું સમ્પર્કન વૈજ્ઞાનિક બને છે,
માનવી બને છે એમાં કશી ચાની લેવાની કે કેવળ તકની
નાત નથી પણ એમાં કેવળ વ્યવહારશુદ્ધ કથન કરનામાં
આવ્યું છે

સત્યાગ્રહની ચાવી અને ખૂબી -- એક બાજુ
ગાંધીજી માનવના સત્યસ્થિતિની અર્થાત્ બતાવે છે તે
બીજી બાજુ તરત જ એના પ્રયત્નમાં રહેલી પૂરેપૂરી
માર્મકતા બતાવે છે "એમાં હાર બેટું કઈ છે જ નહીં
એ તો મરી ને જીવવાનો મત્ર છે" (મ પ્ર પા ૩)
સત્યની આરાધના કદી નિષ્ફળ જતી જ નથી પરિણામ
ન દેખાય છતાં સત્યમાં નિષ્ફળ જતું નથી તે સદૈવ
મરણ જ હોમ છે ઉકળના મૂકે પાણી શરઆતના
ચોડા તાપથી ઉકળી જતું નથી પણ વધુ તાપને જ તે
જ ઉકરે છે છતાં શરઆતના તાપ કઈ નિષ્ફળ નથી
એ તો એનું કામ કરી બાધ છે એનું પરિણામ દેખાતું
નથી છતાં તે કામ કરે જ છે તેકડા માટેના પધ્ધતિ
પહેને ધામે વઢતો નથી કે ફાડના માટેનું લાકડું પહેને
ફટકે ચિરાતું નથી તેમ સત્યના ચોડા આચાર પત્તણની
ન દેખાય છતાં પેના ધા કે ફટકાની જેમ તેની બસર તો
છે જ એ બસર એ જ એનું પરિણામ, એ જ એનું
ફળ આ અર્થમાં સત્ય કદી નિષ્ફળ નથી અને તેથી ત્ય
કદી હાર છે જ નહીં એ જ એની ખૂબી છે

સત્યરૂપ રત્નચિંતામણિ -- આના સત્યાચરણમાં
એક બીજી ખૂબી પણ રહેલી છે સત્યાચરણ અનુભવ
નામાં કઈજા કરનાનું હોય તેથી પ્રાપ્તમના વ્યક્તિત્વનો
મમન્યિત વિશ્વાસ અને તેનું એકીકરણ સદૈવ ધાય છે
એમાં જેવડા વ્યક્તિત્વનો જીવન રહેતો નથી આના
મહત્ત્વ ધતા એકીકરણથી સુસ ચાલિતા ઉત્કલ્પ ધાય છે
શક્તિ ઉત્કલ્પ ધાય છે અને એક પ્રકારની ઉત્કામ નિર્દેશ
મસ્તી ઉત્કલ્પ ધાય છે આના સત્યાચરણથી ગાંધીજીનો
વિકાસ ખૂબ જડપથી થયેનો એક સકાવ છે રાના
જાનથી તેમને સત્ય પાત્રમાણું જેનું લાગે છે "એ
સત્યરૂપ પરમેશ્વર મારે સારું રત્નચિંતામણિ નીવડે
છે, આપણા બધાને સારું નીવડે" (મ પ્ર પા ૪)
પોતાની આત્મવૃત્તિથી એમને સંતોષ નથી એમને તો
સત્ય બધાને માટે પાસરૂપ બને એવી જાળના છે પૈત્ર
નિક પોતે શોધેનું સત્ય જગતના લાભાર્થે શોધે છે તેમ
ગાંધીજી પણ સત્યને પામવાની માણવાની રીત એવે

પહેલે એવી જાળના કરે છે એમાં જ એમની શિવ
સંકીર્ણી વ્યવહારુતા રહેલી છે, એ કારણે જ તેઓ સત્યને
પામનાનું સાધન પણ શોધી શક્યા

કૃષ્ણરૂપ અને હૃદય પરિવર્તન -- એમના સત્યની
વ્યવહારુતા એટલી હદ સુધી પકડે છે સત્યમય કૃષ્ણર
તેમને કિવામાં અને કાર્યમાં જ દેખાય છે એ કઈ
અર્થમાં કે વ્યક્તિમાં દેખાતો નથી પણ કાર્યમાં જ પ્રત્યક્ષ
ધાય છે "કૃષ્ણર વ્યક્તિ તરીકે દેખાતો નથી પણ પ્રત્યક્ષ
કાર્યમાં અનુભવ ધાય છે અને તેને કારણે જ માણસ અત્યંત
અધિકારમય વેળામાંથી પણ સલામત રીતે બહાર નીકળી
બાધ છે" (અનુદીન પા ૪૭) પોતાના પ્રત્યક્ષ
અનુભવ પર તેઓ આ કથન કરે છે ચૈતન્યરૂપી કૃષ્ણર
માનવહૃદયનો આ રહ છે તેને શુદ્ધિ કરનારો છે અને હૃદય
પરિવર્તન કરનારો છે

કૃષ્ણરૂપમહા અને આત્મમહા ૩-પણ અહીં
જ કા બિહારી સકાવ કે ચારીજીએ સત્યને પરમેશ્વર સકાવે
માન્ય કહ્યું -- તેનો આધાર શું ? કેવળ મહા જ તે !
ગાંધીજી આનો સમ્પર્ક બનાવ વાગે છે "શોધમાત્રને
કઈક માન્યતાનો આધાર માનીને જ માનવ પડે છે કઈ
પણ માન્યા રત્ન એક ડગલું પણ આગળ ન ચાલી
સકાય વિજ્ઞાન માત્રને કઈ માનવા યોગ્ય વિચાર-સત્યને
માન્ય કરીને જ આગળ ચાલવું પડે છે શ્રીમતિ કે
મણિત જેવા મણતરી કરનાર સાચને પણ કઈક સત્યો
માનીને જ આગળ ચાલવું પડે છે" ગાંધીજીની આ હોલી
ખૂન વર્ણનામી છે વળી વધુ ક્ષેત્રમાં જાળને તજાસ
કરતા એમની સત્યની કે પનામાં કઈ માની લેવાની
તાર્કિક વાત પણ રહેતી નથી એ અસ્તિત્વ છે તે જ
સત્ય એમ દેખીતા સત્યને માનીને તેઓ આગળ ચાને
છે એ અસ્તિત્વ ચૈતન્ય જ છે અને આજી આગળ
જેનું માણસ પોતાની બહાર ઉતરીને તપાસે તે એવામાં
જે યાન અને યાન દેખાય છે તે ચેતનને લીધે જ તેથી
ચેતન ખૂબ ચૈતન્ય અધિદાન દે રાકે છે એવી માર્ગ
જિ પ્રતિષ્ઠિત ધાય છે એટલે સમિચદાન દે સત્યરૂપ
કૃષ્ણરે માનવાના હૃદયની પ્રતિષ્ઠિતો આધાર છે અને
મ લોની જેમ ગાંધીજીને પણ તેની જાળી થઈ વળી ત
અને જીવરૂપે તેઓ તેનું વર્ણન પણ કરે છે "મન
રૂપ જાળી ધાય છે કે નાપગી આત્મચામ સર્વકઈ
પરિવર્તનની છે પણ એ મધ્યમ પરિવર્તનની પાછળ
છાત મહા છે અનન્ય નરે કૃત્ય દસ્તી છે અને મને

વીધે જ સર્વિનું સમર્પન અને ધારણ થોજી માપ છે એ સત્તા એ જ પરપેશર છે, ધર્મર છે" (અભીનવ શર પા. ૨૦) આવી આત્મપ્રતીતિ કોઈને કોઈ સ્વરૂપે દરેકને હોય છે જ પોતાની ચેતનાને વીધે મજબુતમા એક ભાતની આત્મપ્રકા દોષ છે એવી આત્મપ્રકા અનેકમણી વધે તે જ હંધરપ્રકા પોતાની ચેતનાને આજારી આપ

[જાન કચી આજી]

પરતુ વિદેહી સરકારના કરના પશુ બાપુજીના સત્તા પ્રદને પકારનારા તે પોતાની કચી જ સાથિય થયા છે ધરના હેતુમા તેણે પકાર આજાર તેમના એકા યુગ દરિયાન ચોષી દતા બહેર હેતુમા તેણે પકાર આપ ના સનાતનીએ દતા

હરિનાં આપીએ વખતો વખત આજી આપી આપીને છેવટે બાપુના સત્યાગ્રહને સ્થળ થાના જ દીધા જ્યા બાપુના પ્રેમના અને આજીના અંગે એને તે સુકડી ન થોથ

સનાતનીપણી સામે તે માણુએ મોડીલ અ

અદા ગૈત-વપ્રકામા ખસિયુથી થો છે આત્મપ્રકાની આત્મ તિકતા એ જ હંધરપ્રકા. આમ પશુ આત્મ પ્રકા ધરિયપ્રકા બની રહે છે માપીજીએ આ આત્મ તિય અંગેની આ રજૂઆત એટલી સરળ અને સહેલી બનાવી દીધી છે અને તેથી તે જનસાધારણને પણ સમ ભવ એવી સુખર બને છે.

નિતમ જાણિતમ આપુ પાપુ માપુની પોતાની જાત પૂરેતો તેા જામના સત્યાગ્રહનેા વિચલ થઇ અથે પરતુ સનાતનીપણુ છતાપુ નથી તે પ્રાનરાહ, શાષાનાહ આદિ નરા નરા રહે દેખા દેહુ રહુ છે

પરતુ હુ આજી રાપુ હુ કે આ પરમ પરિમ બધિ કલ પીમી ગતિએ પશુ અચકપણે કામ કરી રહુ છે પ્રજાના અજુ અજુને તે ન્હુ બનારી રહુ છે

એનો રાષ્ટ્રપિતાનો જય !

એનો સત્ત્વ બધિ સારો જય !

એનો સત્યાગ્રહનો જય !

[૨૦ આ વાણી નિવાલુદિને વડોદરા આજારાવાણી પરથી]

નવાં પ્રકાશનો

છવતા ખડો છે મો ની કોરેર અર્જ મોપામણ વિદાસ.

છવતા ખડે' એ જાણવમા ક્રેકલુના એક ગામ કાની મે મહુ પેદીની કા છે ગામડાની અનકલાલ મિત છે

ઐતીહાસિક ક્રાંતિએ કરીને શહેરમા ક્રિનિત ઉલોચો સ્થપાના થયા નગરીએ મહાકાવ જાલી અર્જ મહુ તે મિતથી ? ગામડાએ બાગીએ જ વિરહ બની.

ગામડામા અદર-અદરના પેર દેવ હુ મરુ જવુ નો અવશ્યક રુ આ બધાએ ગામડાએને ધારે ધારે નિસ કહ્યું, અને જે ગૌરવવાળી અમલિકાએ કરી ગામડાએ સુરુષ બના તે અમલિકા જ એકાસતી જાણ નુને વધુ નિર્જાન બનાયા થયા અને જુનાનિવાસિને જા એવે પોતાની તાર જે સ્થલ રહ્યા

પ્રથમ ની ગામના બાલકપુત્રાકામ, મિત્રાને વેશને જાતની પોત કુદ જાની માન વહુ અના ગાયતુ અર્જુ શર્જુ કપ તેનાના મહાએ મપ અમલિકા નોકર

પોતાની નરી વિદ્યની શરુ કરે છે ત્યાથી વાતાની શરુ આત થાય છે અને એ જ ગામને હજારો હજારો અને હાથી મપની રસામા નોકરે ગામ છોડના રહે બ દરે પેરેએ છે અને કરી પાછી વને છે ત્યા અત પારે છે તેની વચ્ચે છે શુ મહુ આની જય છે

કેસભા રાધરજ, મુમણી રોઈ, રાધરજનો દીકરો બાકુભાઈ, મુખબાઈ, શારદા, કુશભાઈ, આજી અને સોષી રિયે તેા અ જાતુ પાત્રિયલ લેખકે મહુ કુશભાઈ કહ્યું છે

વકતો સરજાતથી, સંજગતાથી વકી જાય છે અને છેવટે એક પેલી હાપ વાગના મન પર મૂકી પૂરી થાય || પ્રખો રહી બળ છે નવનનને શામુ કોણે ? બાકુએ ? હા એ છે ખરે જ પશુ એ તો પ્રતીક છે કલ્યાણ સમાજ સ્વચ્છતા એનું સ્થાન ક્યા નથી રેખતુ ? ચીની સોદાગર, હીરોએ ખરો જ ને ? ને ખટપટની સરદાર શમિયા ગામડાએએ અલે બાકુ ન હોત તો ગામડામા મુન-આજકાત બેગ રોટ કળિય

માટે છે તે નજર હોત ને ?

અનુવાદ સુવાચ્ય છે. અનુવાદો સૌરાષ્ટ્રની લોક-
બોલી અને રૂઢિ-પ્રયોગોને બહોળા ઉપયોગ કર્યા છે.
બધેજ એ અનિવાર્ય ન હતું એવું તળ સુઝસાતના
વાંચકને લાગે ખરું.

હીલુડી ધરતી : એ. મુનિશ્વલ મહિલા.

ચિત્રનાર નજરનું આંસર જાય એ આ નવલકથાનું
લીલાશ્રેય છે. એ ભાગ મળી સાતસો પાનામાં નવલ પથ-
રાઈ છે તોયે લેખક હજી ખીમ આવા બે-એક ખંડ
ધમવાના છે. ક્યારે તે એ પેરેતે જ્વલતા નથી ! નવલ
સાવ અદ્વૈતશીલીની તો કેમ કરેવાય ? એક રીતે બે જાગના
વિસ્તાર પછી થયું કેટલાંક પાત્રોનો વિકાસ અધૂરો લાગે
છે અને સંતોષ નથી થતો એ જ કહેઈ અડક કહેવાય.

લેખક હરેક નહીં તો ખીજી નીચે પ્રકરણ કંઈ ને કંઈ
કોટુહ, રહસ્ય બાણ છે એટલે સાતસો પાનાનું 'યે વાંચન
નિરસ તો નથી નીવડતું', અણીએ તો એ એમની સિદ્ધિ
મળ્યા.

વળી એક ગામમાં આવું, (નવલમાં છે તેવું) આવડતું

બધું આવે એ બધું માની લઈએ તો પ્રશ્ન એ થાય કે શું
ગામમાં જિવાં તરતો (!) ને આધારે જ રહી રહ્યાં છે ?
ખંટપટ, દોષ, દયા, ધર્મ કાંમે, આ જ શું ગામમાંની
મુખ્ય પ્રવૃત્તિ છે ?

સંતુ અને વિરોધ તો રવા મેરેનું પાત્ર જ્યંત બન્યું
છે. ખીજાં બે પાત્રો પાત્રો છે. અને તેની હાથ જોડે એવાં
આલેખાયાં છે.

સૌરાષ્ટ્રની મરખાલી લોકબોલીનો ઉપયોગ લેખી
બહોળો હાથે કર્યો છે. લગભગ પર્લા પાત્રો અર્થપૂર્ણ
બોલી શકે છે ! મીઠાબોલા મુદકની વાતો છે ને ! તેયે,
મલાવા ને અતિરેક કચારેક ખૂંચે છે.

ખીમા લુહારે જોગતનું પાણી પાછી પકેલી ભોખ-
ડની સાંજળ પકુ લેખક ગરબેર ઉડેલે છે ! તત્કાલ
કાતરડાનું પાણી દર્શાવવા એવા ઉદ્દેશ્યે કર્યો હોત તો
તે સ્થાને કહેવાત.

સંવર્ષી, મીતઢારી આશેખન એ કાંઈ નખતાર નહીં
પકુ સિદ્ધિ છે, અને મલાવા, આડબર ■ રક્તિ દોષ
તોયે છેવટે તો મલાવા જ છે.

ધારા બાપુ

વાર્ષિક લલાજીમ દેશમાં શિષ્યા ૬, પરદેશ મોટી શિષ્યા ૧૨. લલાજીમ મનીમોહરથી કાપોળખને
સરનામે મોકલવું. પ્રથમ વર્ષથી જ પ્રાદેશ તોંધાય છે દર માસની ખાસી તારીખે એક શેષ
પાપ છે. થોડી નકલો હાથકામળ પર છપાય છે. તેનું વાર્ષિક લલાજીમ દેશમાં બાદ, પરદેશ મોટી
શિષ્યા ૧૬, પત્રવ્યવહારમાં પ્રાદેશ નંબર અવરજ લખવે.

“ધારા બાપુ” કાર્યાલય, રૂપાચતન, ભૂનામક

અનુક્રમશિકા	પ્રક	૧૨ જૂન ૧૯૫૮	પ્રક
૧ પ્રથમભોજ ગોપીજી...	જીવતરામ રૂબે ૨	૮ હવામાન (મુખલક)	... રતિલાલ-અનિલ ૧૪
૨ ગુરુદેવ ...	ગુરુદેવચ ચલિક ૪	૯ યોરુ-સિલ્લજી-ચાલિલ	... હાઈ ૧૧
૩ ટાપુવાસીઓ ...	રતિલાલ-અનિલ ૬	૧૦ વજીરારો કૂતરો " ૧૮
૪ મોળા બોનો રાખવા-	" ૯	૧૧ બાણો ખારીએ	... મોહન દી દેસાઈ ૧૬
૫ ધાનદેવ-ચિન્તનિકા ...	ચિન્તેશજી ૧૨	૧૨ સલાખલી જીવતરામ	... રતિલાલ દેસાઈ ૨૦
૬ રોજોની બડકબજિવાત કેમ મટી જાયીયો બાણે ૧૪		૧૩ નવાં પ્રકરણો ૨૩
૭ સાગર ને કું (મુખલક) ...	રતિલાલ-અનિલ ૧૫	૧૪ જુદી જુદી નિષ્ણાઓ	... ૬. ૨. મોર્ફ

અમારાં પ્રકાશનો

આવા હતા બાપુ [ભાગ ૧-૨]

મૂલ્ય: દરેક સામગ્રી પચાસ-પચાસ નવા પૈસા

પૂજ્ય બાપુજીની બહુમુખી પ્રતિભા અને વિરલ વ્યક્તિત્વના અનેક પાસાઓનો પરિચય હવતા પ્રેરક જીવન પ્રમોત્સવી આ પુસ્તિકાઓમાં કેટલાક પ્રમુખ વાર જ મળત શકે છે, નાના મોટા બો કેઈને ઉપયોગી વાચન પુરુ પાડતા એ પ વન પ્રમોત્સવી રોની ના વખાણેના છે સાથે બાપુજીને એક સુદર અપ્રમદ તસ્વીર પદ્ય આપવામાં આવી છે

ગાંધી-ચુરુ

વેળા: શ્રી શુદ્ધવાચ મહિત: મૂલ્ય: સરા રૂપિયા

મો કાકાબાહેબ કાલેકેરે આ પુસ્તકની પ્રસ્તાવના 'અહીંની અવસ્થામાં આ વેળામાં મહત્વ સમજાવતા લખ્યું છે

"મહાત્મા ગાંધી અને કવિવર રવીન્દ્રનાથ ટાગુર, બાપુજી જમાનાના બે મહાન પુરુષો, ભારતીય સંસ્કૃતિના મોટા દિગ્ગજો એમને વિશે કેઈ કેઈ લખે તો તે બાકષીક થવાનું જ પદ્ય બનાવે એમને વિશે બજાહઃ શુદ્ધવાચ મહિતક કહે, ત્યારે તો પૂછવું જ શું ? શુદ્ધવાચ—આવાજી—ગાંધીજીના જૂન પ્રથમમાં આબ્યા હતા તેમના જ સિવાયના તેઓ ગણાવ અને કવિવર રવીન્દ્રનાથના તો તે અગ્રીમ બાન

"વૈષ્ણવ બાનો જોન મનોના પુરુષોત્તમ સમચન્દ્ર અને પીતા વિષ્ણુ મુખ્યચન્દ્ર વચ્ચે અલેક ભેદ શકે છે તેમ જ શુદ્ધવાચજી પદ્ય ચુરુદેવ અને ગાંધીજી વચ્ચે અલેક જુએ છે એમની એ અલેક દિલ એમન આ નાનકે વેળામાં આ અનેક રીતે વિશદ કરી છે"

મસ્તીની પળોમાં

વેળા: રતિવાચ-અનિવ મૂલ્ય: ૫ ચતિર નવા પૈસા

પાકેટ સાઈકલના, જીઆ રંગીન મારગ પર રંગીન શાડીમાં ધ્રુવેદ આ કુદર મુજાક સચ્ચ વિશે અહીંના વિવેચક શ્રી વિશ્વપ્રમાદ ર નિર્ધેરી લખે છે

"તમારા કેટલાક મુજાકોમાં વિચાર અને રચનાની આકર્ષક ચાતુર્ય છે 'વસત માગીને', 'હાલેવાતુ સ્વર્ગ', 'કોને રમે?' જેવા એવા ઉત્તરો છે મુદ્રા, 'અધમતા જેનું રક્ષણ' 'મુનિના પદ્યોને' જેવામાં ભાવનો કેવળ આકર્ષક છે

'આખા મમુદ થતા કરશે તેમતેમ તમ્હારી કવિતામાં વૃથા રે સોનવ' આવશે

કુમરો અને કુલમી

વેળા: રતિવાચ-અનિવ મૂલ્ય: બે રૂપિયા

મીતો, મનકા અને સુખકોના આ સચ્ચેથી પ્રસ્તાવનામાં અહીંના સાહિત્યકાર શ્રી સુનીકાને વર્ષમાન શાક લખે

"ભાઈ અનિલે પેતાની કવિતાઓને 'કુમરો અને કુલમી' આપ્યા છે. એ જાન મજરીમાં બે વરસ જરૂર છે, કમ 10 મી જ અને કુલમીના ત્રીન મહુર આપ્યા ત કરતાય વિશદ છે એ આનંદ-નિહીના ના અકવિની ૫ કુમજરીનો ૬ વરસ એ મદર નહીંની પડે તેવા પ્રત્યેક પદ્યમાં બ્યાપેલો છે અને તેનું ધન કરનાર આપે ૬ અનિલ જીવન-ચરણ આપે ૫ કારક ચત્ત નીવડે તેલ છે"

રૂપાયતન પ્રકાશન, કૂનાગઢ

જુદી જુદી નિષ્ઠાઓ

અનેક માગે એક જ લક્ષ્ય તરફ જાય તેમ એક જ લક્ષ્યે પહોંચવા માટે જુદી જુદી નિષ્ઠાઓ હોઈ શકે; પણ માર્ગ વાસ્તવમાં માર્ગ હોયો બેઠાએ તેમ નિષ્ઠા પણ વાસ્તવમાં નિષ્ઠા હોવી ધટે.

મંગાના અનેક એવારા છે, મગે તે એવારે સ્નાન કરે, તીર્થ-સ્નાનનું બુદ્ધ્ય મળવાનું. પણ કોઈ એવારે મંદીરી કરવાતી હોય ત્યાંનું સંસ્કૃતિ ધર્મ શી રીતે રહી શકે? ત્યાં સ્નાન કરવાથી તે શરીરને મંદીરી જ વળે: મંગાજળમાં મળ પડે તો તે પણ દુષિત જ થાય.

ધર્મના અનેક માર્ગો છે, જ્યવદ્વારના પણ અનેક માર્ગો છે, તેમાં કયો સારો ને કયો ખરાબ તેનો આધાર તો તે શું છે કે દુષિત છે તે પર રહેલો છે.

શું અને દુષિતને અસત્ય પાઠવી બેઠેલા કઈ? - નિર્મળ દુષ્ટને થતી ધીમ પ્રતીતિ.

જુદા જુદા માર્ગો એ જુદી જુદી નિષ્ઠાઓ છે. તે તો સાધકની કર્મપરાયણતા અને ભક્તિમાં જ વસતાય.

એવો કાર્ગરત સજ્જ જુદા જુદા રાહીઓ વચ્ચે જીવનનીચના બેઠ કે શામસા પાડતો નથી. તેમ તે પોતાનું કાર્ય છોડી બધાને પોતાના જ માર્ગે ધસી જવા મથતો હાથેડી નથી. તે જાતે હોવા છતાં માનવિયુજ નથી. ગુણપૂર્વક તે અમુક માર્ગ કે નિષ્ઠા સ્વીકારે છે, અને કર્મરત રહી આગળ વધે છે. આજુબાજુના બીજા માર્ગોનું, નિષ્ઠાઓનું સતત જાણત રહી આવલોકન કરતો રહે છે, પોતાના માર્ગની વિશેષતા તો તે બાંહે છે માટે જિજ્ઞાસુ એવા જાણવા મથે છે, બીજાના માર્ગના ક્ષતિ ને ગુણ પર પણ તે ધ્યાન રાખે છે. પોતાની ક્ષતિ ને બીજાના ગુણ તે જુદાવતો નથી. કેમકે, તે નિષ્ઠાવાન સાધક છે, નિષ્ઠાવાન પ્રવામી છે.

आ
रा
ज
सू

ધારીલાખ

ઉદ્દેશદાત્રિમાસીમાસ

વર્ષ ૧૧ [૧૨ - જુલાઈ - ૧૯૫૮] અંક ૫ મા

મારું માનવું છે કે અહિંસા એ
કેવળ વ્યક્તિગત સંસ્કૃતિ નથી. વ્યક્તિ,
સમાજ અને દેશ એ વધાને માટે
આધ્યાત્મિક અને રાજકીય આચ-
રણો એ એક સુગમ માર્ગ છે. —વાપુ

(વાપીસ અને મુરદેવની કલ્પનાસંગ્રહ) અમુલીય ૬૨૭ આસિકા

મહેરિયાના નિવારણ માટે આપણી સરકાર ત્રીસથી ચોવીસ કરોડ રૂપિયા બહાનું મદદથી ખર્ચવાની છે તે ઉપરાંત બીજા મુદ્દાઓ છે ત્યાં ત્યાં તે તે સમસ્યાઓ તરફથી પણ ધ્યાન ખર્ચ કરવામાં આવે છે છતાં મહેરિયા એ સામાન્ય બીમારી થઈ પડી છે.

રોગના નિવારણ માટે જે મળવન નાણું ખર્ચો રહ્યું છે તેથી આપણે કંઈક દુવાઈએ, પણ એવો હરખ કરવા એવો નથી કેમકે, તેથી મહેરિયાના જીવન અત્યંત પ્રમાણમાં, અત્યંત સમય માટે નાશ પામશે ખરા; પણ વગી ફરી તે તક મળતા જન્મ લેવાના જ

ગોહેરોમાં પાણીની તગી હોવા છતાં આમપામ પાણીના વપરાશથી અનેક કારણોને લઈને સતત ગદડી રહે છે હવે ઉત્તરના અભ્યાસવાળા, બેજવાળા મકાનેનો પાર નથી એ બધા મન-છળા જન્મસ્થાનો અને કાવગી રહેણાં છે જના સુધી ગદડી ફર થાય નહીં, હવાઉત્તરવાળા અને લેલિયા મકાનો સુધરે નહીં ત્યાં સુધી મન-છેલ અને મહેરિયા ફર થાય એ શક્ય જ નથી જ્યાં સુધી એ પાવાનો સુધારો થાય નહીં ત્યાં સુધી બીજા ઉપાયો રોગને દાબી દેવામાં તત્કાળ પૂરતા સફળ થશે, પણ તેનાથી કાવગી ઉકેલ નહીં આવે, અને સરવાળે પ્રજાના નાણાં, પરિસ્થિતિમાં કાવગી સુધારો ક્યાં વિના ખર્ચાના રહેશે એટલે પાવાની બાબતો માટે જ ચોક્કસ પગલા લેવાના એઈએ અને તે માટે પણ ખર્ચ થવો એઈએ.

સારા હવાઉત્તરવાળા સૌદા મકાનો, પાણીના નિઠાવની બિનઉપદ્રવકારી સગવડ-એટલું થે થાય તો મહેરિયાનો ફેરાવો અટકશે.

સામાન્યપણે પાણીની તગી છતાં તેનો ઉપયોગ આપણે દુવકપણે કરીએ છીએ અને તેનો નિઠાર તો મલુ ખડુ ગદડી ને મન-છેલ જ વધારે છે આ ગોહેરોની વાત થઈ ગામડાની સ્થિતિ એનાથી સાગી નથી ત્યાં વસતી ગ્રીષ્મ તથા પાણીનો નકાસો વપરાશ ને દોષ ગણી પણ ચોમાસામાં તો ઠંડેર બરાબેલા આબોધિયા ને જામિદો કિન્નર-હાલકા એ બધા મન-છરના ઉપદ્રવસ્થાનો છે વગી ક્યુબાખરા ખેડૂતો પોતાના દોશોની સાથે જ રહેતું હોય છે, કિન્નરી ખેડૂતના દેશની કેદ પૂરતા હવે ઉત્તર અને ક્યુબાખરાથી દીવ ફર છે પરિણામે ચોમાસામાં તો મહેરિયા ત્યાં પૂણે ફેલાય છે.

મહેરિયા ક્યુનો પણ જન્મદાતા છે, એ જુગુ ન એઈએ જોનિક મહેરિયાથી લવાઈ ગયેલા શરીર પર ઘવના જ તુએ જાંઠ વિગત મેળવે છે મહેરિયાથી ધસાઈ ગયેલા શરીરમાં એનો પ્રતિકાર કરવાની શક્તિ હોતી નથી એટલે મહેરિયા પછી ક્યુ ખજુ થર કરે છે.

પ્રજાએ પણ સુવહતાની ટેવ પાઠવાની જરૂર છે તે વિના મહાવિખને કાઢી કાઢવાના મયાસો પૂરાપાધરા સફળ થવાના નથી.

આપણે 'હવા' પાછળ મળવન નાણો ખર્ચો એ છીએ પણ પાવાની બાબત 'આરોગ્ય' વિશે જાણે કરી ચિતા જ નથી અને તેથી રોગોને મારી કાઢવાના મયાસો એક દરે રૂળ પર લી પણ જેવા નિવડે છે રોગના જ તુ સામે પ્રતિકાર કરવાની શક્તિવાળું શરીર, રોગનો પ્રવેશ કે ઉપદ્રવ ન થાય એવી રહેણીકરણી અને રહેણાં અને સુવહતાની ટેવ-આટલા વાસ્તવ પણ રોગોને કિમત્તા ઠામે દવા માટે જેટલો ખર્ચ કરવો પડે છે, તેમના અત્યંત કિરનો ના બધા માટે ખર્ચો તો રોગો નટક અને તે માટે નાણા સહિતની છવબનની જુવારીમાંથી ઉગરી જઈએ.

[ગાંધીવિચારદર્શનને અવનોકતી લેખમાળા ૬ લેખાક ૬ છે]

સત્ય સમગ્રપણ એવું લાગે ॥ પણ તેનું આચરણ ખૂબ દુર્લભ થઈ પડે છે એવા સાર્વત્રિક અનુભવ છે. દરેકને ચાલી સત્યની પ્રામાણિક પ્રતીતિ પણ નોખી નોખી હોય છે. સત્યરૂપી સાધ્ય અનેદાર તો લાગે છે પણ વ્યવહારિક કૃત સમાન તો તેના આચારનો છે જમાના ઝોળી એ સરાનગી કાઈ ચાવી જે-કાં નડેલી વ્યક્તિ ગત રીતે સત્યને એનો ઉદ્દેશ કાઢી લીધેનો જોવા મળે છે. પણ સમાજના સંવાનોમા સત્યનું આચરણ કઈ રીતે કરવું, વ્યક્તિએ પણ કયે રાજભાગ? મ્યા સચેદર અને નમ્રુક સાધનથી સત્યપાલન કરવું એનો ઉદ્દેશ નમ્ર ઉત્સાહ પ્રકરો હતો. ગ્રામીણ સ્વપ્રતિભાથી સદ્ગુણજો પતાવી શક્યા કે સત્યરૂપી સાધ્યનું એકમાત્ર અનુપમ સાધન અહિંસા છે. સત્ય સાધ્યનું અહિંસાનું આ જોડાયેલ અપૂર્ન છે. માનવજાતના વિકારમા એ એક નવું જ પ્રકરણ ઉઘાડે છે. દિવસરોજીમા એ એક નવીન ઉમેરો કરે છે. સત્ય સાથે અહિંસાને સામગ્રીમા ગાંધીજીએ ફિલસૂફીને વ્યવહાર્ય મરી એટલું જ નહિ પણ તેમા એમણે અનેરો શોધો પણ આપ્યો. સત્ય અને અહિંસાના નોખા મહત્વ અને કિંમત તો હવે ખર્ચ અને નીતિમા જોવા મળે છે, પરંતુ સત્યને સાધ્ય તા મટે અહિંસાને સાધન તરીકે પોજવામા ગાંધીજીએ ફિલસૂફીનું સામ્ય શોધન કર્યું છે. પાતળસ દર્શનમા સત્ય અને અહિંસા બંનેને એક સાથે મહાજાતમા ગણાવ્યા છે અને તેમને ખૂબ અગત્ય અપાઈ છે. પરંતુ તેમા સત્ય, અહિંસાનો સામ્ય સાધન સમય રૂપ જાવા મળતો નથી. જો કે મહાજાતના વિચારમા તેનો રહામેશ થઈ જાય છે. પરા અહિંસા સાધન કેમ? -સત્યનું સાધન નહિંસા કેમ? પરમ સત્ય એટલે વિષમા લગાવાર રહેલું શબ્દ એકત્વ. અહિંસા એટલે પણ વિષ-નાષક પ્રેમ. પ્રેમ એટલે શાંતિ એકત્વ. એમ એકત્વના વાતણે સનાતન સત્ય સાથે નહિંસા જોડાઈ જાય છે. પરમ સત્ય કૃતરૂપ છે. અહિંસા કે પ્રેમ સક્રિય એકત્વ છે એટલે તે ક્રિયા સાધન ॥ તેથી કહી શકાય કે એકત્વના ક્રિયા સાધન અહિંસાથી ચેતનરૂપ એકત્વને પાછી શોધવા આ તો ધોયો સત્ય અહિંસાનો તત્ત્વવિચાર વ્યવહારમા

પ્રેમ કે અહિંસા જ કોટું નિકળે અને સામાજિક એકતા કરાવે છે. જ્યાં એકતા જ ન હોય ત્યાં સત્ય કયાથી મળે? એકતામાત્રી કે એકતાની એકાગ્રતામાથી જ સત્ય લાભે છે. વ્યવહારનો સામાન્ય અનુભવ પણ જતાવે છે કે સત્યને મેળવવાનું મહત્વ સત્ય ઉત્તમ સાધન નહિંસા છે.

પ્રેમ તત્ત્વનું મૂલ્ય -પરમ સત્ય મૂલ્ય ચેતન્ય રૂપ છે અને એ અર્થમા જ ગાંધીજીએ સત્યનું સમ્યક દર્શનરૂપે દર્શન કર્યું છે. અને એ મૂળ અર્થને જોતા પણ સમગ્રપણ અને અનુભવાય છે કે અહિંસાનું પ્રેમ તત્ત્વ જ માનવી ચેતન્યની વૃદ્ધિ શુદ્ધિ કરી ચેતન્યની પ્રતીતિ કે અર્પી કરાવે છે. પ્રેમ પોતે જ ચેતન્ય પ્રતીક છે અને પ્રેમ માનવોમા રહેલી ચેતન્યની એકતાની અનુભૂતિ કરાવે છે. આમ આ દૃષ્ટિએ પણ સત્ય રૂપ ચેતન્યની પ્રાપ્તિનું સાધન અહિંસા જ છે.

શુદ્ધિની દૃષ્ટિએ -વળી સત્યરૂપ ચેતન્યની શુદ્ધિને પામવા પણ અહિંસા જ ઉપયાગી થઈ શકે. અહિંસા એટલે શુદ્ધિરૂપ જાણ આતરિક શુદ્ધિ. શુદ્ધ સાધ્યને પામવાનો શુદ્ધ સાધન જ જોડાઈ તેથી જ ગાંધીજીએ સત્યરૂપી શુદ્ધ સત્યને પામવાને અહિંસા જોવા શુદ્ધ સાધનને જાતાવ્યું એટલું જ નહિ પણ સાધન પર એ હોય બાર મૂક્યો કે સાધન શુદ્ધ રીતે બરાબર રપરાય તો સાધ્ય જરૂર મળે. સાધન માણસના હાથની વાત છે. જેટલી એની શુદ્ધિ વધે તેટલા જ પ્રમાણમા તે સત્યની શુદ્ધિની વધુ નજીક જાય.

એકતરફી પ્રેમ -સત્યને પામવાનું એક જ સાધન નહિંસા છે એવું ગાંધીજીનું અપૂર્ન કથન અનેક દૃષ્ટિએ સાત્ય લાગે છે. આથી જ અહિંસા કે પ્રેમ એકતરફી (Unilateral) પણ હોય અને તે સોદાગી મંજી નથી. એમ પણ વાર વાર એમણે સમગ્રનું પ્રેમની જુમકા એમણે ઊંચી ઉઘાળી વિનું મુસ્લિમ પ્રત્યે જોવા વ્યવહારમા સવાનોમા પણ તેમણે પ્રેમ એકતરફી પ્રેમ આપ્યો. રાજ્ય તે જતાવું હવે પપટની પ્રક્રિયાનું છે પણ તેની આવી (Unilateral love) એટલે કે એકતરફી પડેના અવાસકવ પ્રગળા છે એને પાંચામે જ સમય પામતા

સામી બાકિઆ જરૂરી પરિહાર થવા સમર્થ રહે છે
 હૃદયપદ્મગાની ચાવી - હૃદયપદ્મગાની ચાવી એક
 તરફી રૂઢ પ્રેમ છે તેનો ઉદ્દેશ સત્યદર્શન છે જ્યુ તેનો
 આક છે આદતપદ્મી સામી વ્યક્તિનો હૃદયપદ્મી અથો
 કે નહિ તે તેના એક કાર્યથી માપી ન શકાય ખરો હૃદય
 પદ્મી તે સામી વ્યક્તિની આદત બદલાય ત્યારેજ અથો
 શુદ્ધ છે જ્યુ આદતો તે અનેક હોય છે ગાઢરહની બધ
 આદતો રૂઢ ન બને ત્યામથી હૃદયપદ્મગાની કિયા ચાતુ
 જ છે એમ કહેજુ એવીએ હૃદયપદ્મગાની સાથે સત્યજુ
 રહી ન શકે ચાતુ રહે અને તે મુખ્ય આદતોની અને
 આદતોની શુદ્ધિ થતી રહે તે જ છે વધનહમી કિયા
 ચાતુ છે એમ શુદ્ધ આ કિયા દરેક માનવ આપુ
 હવન માનવી કિયા છે એનો સ્વૃષ્ઠ આક આદત અને
 આદતોની શુદ્ધિ શુદ્ધિ છે તે તેનો સુખ અને નહર
 આક તેની ચેતનની શુદ્ધિ આ દેખાય સૌમાન્ય રીતે હૃદય
 પદ્મી આ અર્થ આ નથી વધરતે પરંતુ અત્યુક ક્રમ પર
 સામા પદ્મી વિચાર કે જાન બુદ્ધિય જ ન તે પુરતો
 અત્યુક આચાર કરે ન હૃદયપદ્મી ગણાય છે ખરેખર
 તે હૃદયપદ્મી એટલે માનવજુ ચેતન સ્વપદ્મી પરિ
 વર્તન માપ વિચારમાથી એ અર્થ જ કિયા થાય છે
 આદતવ્યક્તિનો આર્થ - આર્થજુ અર્થજુ તેજુ કે
 માપીછ સચિદાનંદ પરમ ચેતનને જ સત્ય કહે છે
 જગતના સારેમ સારેતુ પાત્ર માનવી ચેતનને વધારી
 ચેતન્ય છે આમી કહેવે એવા સત્યોની યોગ કરવા કરવા
 તેમને અહિ સામે આર્થ કાપ લાગે આ હૃદયે વિચાર
 ના સતેને સમજાય છે કે અહિ સામે ન માનવની અને
 નમાનવી ચેતના વધારનાર સત્યભવ આદતોમાં ને
 ચેતન વધારે તે અહિ સામે અર્થે તે હિ સા માની સમ
 જ્યુ નિયંત્રકો તેનાની રહે છે વાજરકાળ વધમા
 કેમીતી રીતે હિ સા છે ચેતનને યાત્રી દેશપર્ણ હજુ
 આ તે અહિ સા હમી કાર્ય કે નિશ્ચી ન માનવ એવા
 જ ખરેખરી એક ને નાનાને કુજિ ગયી હતી બીજી
 બાજુ દર વેળાની જુઝાને પીડી ન કરતી એને મેઘર
 કરી દુખી કરવા જ્યાં તેમા અહિ સા છે હવે એને
 પાપકર્મમાથી મક્તિ થાય છે એટલુ જ નહિ જ્યુ એની
 પાપકર્મ સાથે તેના અનેક દારકિયાના હવનમા
 નેનનો સમાર અને શુદ્ધ થવા થાય છે આ રીતે આ
 હિ સાને ચેતનની શુદ્ધિ કામ તરીકે એના તેને સમજાવી
 નેની અર્થ પો છે અહિ સા જ નહિ પણ ગોપીકૃપા

સત્યાગ્રિ વિચારો સત્યાગ્રહ લોકોને સમજાવામાં આવી
થયી સરળતા થાય છે. ખૂબ વિચાર થઈ રાખીએ કે
ગોળીજીનું સત્ય ચેતનાસત્ય છે, એમનો માર્ગ ચેતનામાર્ગ
છે, તે એમની આખી વિચારસરણી અને રિન્ટ્યૂરીની
ચાવી મળી જાય છે અને તેને સમજાવામાં સરળતા થાય
છે અને એમની ઉપર નક દષ્ટિ જોતાં જાણતી વ્યસ ગતિમો
વ્ય જે જલ સ્ત્રોતે ખુનસોર મળી રહે છે.

અપૂર્વ જ્ઞાણે - અલ્પમાત્રિન સાધન અર્થિ માં છે એમ જતાવવામાં આપીછતી અપૂર્વતા છે તેની વધુ અપૂર્વતા તો તેને સામાજિક મંદસ્ત્ર આપવામાં રહેતું છે જ્ઞાતન દેશમાં ચક્રિગત રીતે અનેક સંવત્સર અને મંદાત્રમયો અર્થિ સક જીવન છતી ગયા અને અર્થિ સાનું માહત્તવ્ય નતાથી અલ્પ પરતુ અર્થિ મા સમાજને મુખી કરવાનું એકમાત્ર અનુપમ સાધન છે અને તેનો સાધા નિક ક્રયોગમ પણ પદવિસર થઈ શકે છે એમ પહેલી જ વાર આપીછતી વ્યતલ્પુ સુકારિયે સત્તજ્ઞતા અર્થિસાની મદદતા વધારી પણ આપીછતી તો તેની સત્તા જમા પ્રતિતા વધારી આપીછતી પહેલી વાર સામાજિક વ્યવહારમાં અર્થિ સાની સ્થાપના કરી તેને માટે ખર્ચિ આપી અને (Social philosophy) સામાજિક વિજ્ઞાતિમાં પોષતી અપૂર્વ જ્ઞાણ આપ્યો

સત્ય કમ હરે છે - અધિકારીના કામને પુરિતો છે
 શુદ્ધિ પેલાનાથી જ સઢ થાય. દિસાજે શુદ્ધિ સકય જ
 નથી-સ્વચ્છ રીતે અને સુદૃઢ રીતે. એમાં ખીખનો નાર
 કરીતે આખી વધવાની વાત અને છે. દેવાડો મનો
 કાન્ય રિત દિસા અસભિત છે, ક્યારે મરે તેડો
 શુદ્ધ હેતુ હતા દિસેથી સમાજશુદ્ધિ કરવી કે શુદ્ધ હેતુને
 પોતાવતુ અસકય છે વગી બધા જગતને સૈતવજપ એકુ,
 દરેક આકાર અને સ્થપાવને પાતાનુ માન્યુ અને બનુ
 બનુબનુ તવાનાશ કોનો કરવો? માન્યુ માન્યુ તવા નાસ
 ન હોય પણ નુધાયે હોય. પેલાનો કે પેલાની શીખનો
 કોઈ નાસ ન જ કરે તેનો હોય હોય તો સુધારે પણ નહ
 ન કરે. આ કહ્યું જર સિધર મધને મોપીછ્યે સત્યની
 રે તમરે અધિકારજ એક માત્ર સાધન છે એમ સ્વીન
 પૂરકે બતાવ્યુ. તપી જ અધિકારી તિવાયુને જરી
 ખારા માર્યાને મૂકીનતો જ વે તેને સહન કરુ કે તેને
 અને જે નાશી કમ્બા પો તે કરતો મજા ને મારે મા
 કાયુ કેવા પ્રથમ જિવાનુ પતો ખડો મરો. ને નારા કરતો

[અનુસંધાન રસમે ખાતે]

મજૂર પ્રવૃત્તિમાં પડખો ત્યારે આરા મનમાં જે આદર્શ જાળવવા હોય તેની સાથે, આરા કાર્યનું ચિત્ત સરખાવુ છું ત્યારે થોડી નિરાશા થવા લાગે છે. નથી સરખાવતો તો સરખાવવાનું કાર્ય શરૂ કરું છે અને તેમાં કંઈ ભાગ લઉં છું ખરો, પણ તેમની પ્રગતિ એ ઉત્તરિત થાય એવું બહુ લાગતું નથી.

મજૂરોના આર્થિક પ્રશ્નો હવે ગરબાના પ્રયત્નો સાથે મળ્યા છે ખરા, પણ માનવનો એ જ એક પ્રશ્ન છે! એ પ્રશ્ન અગત્યનો ખરો, પણ પાલુચના અનેક મહત્વના પ્રશ્નોમાં એક છે.

આને કુષ્ણાણ મળ્યાં આ એ ત્યારે નવા કષ્ટા પડેલીને આપો હશે. પણ સીધા દરજ્જે ત્યાંથી આવ્યા તેના જ પડેલી લીધેલા જીવનમાં! આ ગરબીના દિવસોમાં જ દરની કાંઈ એને કહી નહીં શકાય!

કુષ્ણાણના આત્મામાં છે એની વહુ સ્વચ્છતામાં છે એની મનની બહિને બહુ દો કમાર છે. પણ એનાથી પાચ પચીસ યોગ્ય કમાતા મધ્યમવર્ગના એના જેવા જ કહેવ સાથે એનું કહેવ સરખાવું તો આપારે કઈ બાબતો હાથમાં પેનાની છે તે તરત ખ્યાનમાં આવી જશે.

આપારે સ્થાન છું છે! બહુ તો ડેર્મ સારી પેટીના નિજાવાન નોકરો એવું, અને વેતન લઈ નિઃશ્ચી તેમજ કાલે કરીએ છીએ એ સિવાય બીજું કશું કરેવું તે આરોપના સરખા જ ગણાય. વધારે સગવડ, વધારે પગાર મળ્યા પછી એમને માથેથી ચિંતા ઊતરી જાય છે અને કોટની એમની કાર્યકારિત્વ ટકી છે ખરી, પણ તેમનામાં પરિવર્તન થયું છે એમ માનવું વધારે પડ્યું છે એમને એમના દુરામો છે જ, ત્યાં દેશ તે હજી વધારે સારી આર્થિક સ્થિતિની ને એમને આગળ વધવા દેતી નથી એની વૃત્તિમાંથી હજી એમનું માનસ યોગ્ય મેળવે છે, ઊંડાના પી વાત કયા!

નવજી આર્થિક સ્થિતિ ધણા અનિયંત્રિત થયું બહુ બધા જ અનિયંત્રિત નહીં જ કુષ્ણાણ કોટની આત્મકાણ એટલે જ નહીં મધ્યમવર્ગનું એક કહેવ જેમ જાય છે, વિકસે છે, એની સાથે કુષ્ણાણની લેણી કરણી અને પિત્રારનો કોઈ મેજ નથી રહેવું અને સરકારની ને અનિયંત્રિત મધ્યમવર્ગ સ્વીકારે છે,

તેને માટે કોટની ધીરજ અને કુદરતી મર્યાદા સાધતોથી સતત મથે છે, એથી પુરુષાર્થગતિ મજૂર કુટુંબોમાં જાય સુધી ઘણા કરીને રિયર ન કરી શકાયે ત્યાં સુધી આપાર કામ બધું છે એમ મને લાગે છે. પણ અને કાર્યકરો બધા વહીવટીત તમા વડે ચાર્જ ગયા છીએ બેરવાઈ પડ્યા છીએ સરકારે પોતેના સરકાર કેન્દ્રો, કલ્યાણ કેન્દ્રો સરકારનું માટેની આદ્ય પુરુષાર્થગતિ મજૂરોમાં જન્મવાને એ અવકાશ છે તે તો બાંકને કુવારી, કુવારી, મલાસા કરી પ્રસન્ન રાખવા મથીએ એવું થયું બાળક પોતે જ નિજ આત્મ દાતા સાધતો શોધી તેમાં મૈત્ર સાથ તે જ રિલેવ થોગર છે.

માલિકોની સરથા આ કુમળી આદર્શ ન લેવાય તો થે તે પોતાના દેવ માટે મળ્યા છે, કાર્યરત છે, ઉદ્યમ ચીન છે મજૂરોમાં એવું છે એમ ન કહી શકાય અને માલિકોના રાજ્ય વિશે મજૂરોમાં બહુ સ્પષ્ટ વિચાર જન્મ્યા છે ખરો, પણ હવે ભગ ત્યાંથી જ અલ્ટી ગયા છીએ એવું લાગે છે ખરી રીતે ખરો કાર્યકરે એની આગળ છે.

એમનામાં નવજી આર્થિક સ્થિતિનો અસરો જન્મે વરાળા સજી થયા, પરંતુ સરકારી પ્રગતિથી ન પ્રસન્ન થવનો સાહિત્ય અસરો જન્મ્યાના મોટું કહું! એનો જવાબ આપવા કરતાં મૂળા રહેવું સારું છે છું એની પાછળ એવો ભવ તો નથી ને કે તેમ માતા પછી આપારી વરદ જ નથી રહે તેઓ પોતાનામાંથી જ યોગ્ય કાર્યકરો જન્માવશે, પછી આપાર છું! અપવા તો એ બહુ દરની વાત છે, આપણે એ કામને નહીં પહેલી વળીએ એવું અલ્પવામાં છે!

કુષ્ણાણને બાર વર્ષનો છેલ્લો દેહકામ કામ કરે છે, મોટા થશે કે બહુ મિત્રતા કહીશ કે મજાવ તો દોરે કે બાળમિત્ર થશે થોડો પગાર મળી જવાનો દુન્યે અમાત જવાના દીકરોને! વાત સળી બહુનરનો નોકરી સિવાય કોઈ બીજો વિકલ્પ છે એવું તો સરકારી માણસે પડ્યું માને છે કે કેમ એ જ કા છે.

એ માટે પહેલીએ છીએ પણ મિત્ર બધા પો એવું જવાબે ઇન્જા નથી, અરે બધા પડવાનો અવ સાથે થ મને તો સરકાર પર દબાવુ લાગીએ. કેમ?

મજૂરોનો રોટનો એની સાથે સહવારોએ છે આ એ
 ઘટનાએનો કશો મેળ નથી આવ્યું. હાથી મિલના કામે
 આવતા મામડિયાએને આવડાયા જ અથોલોએ દારા
 રોટલો મેળવના માટે અને કશું કહીએ કહીએ છીએ
 ખરાં અને એમ સાથે છે કે અને દે રિપટલના વિવાદોના
 રોકટરો નેવા છીએ દત્ત કુ જે છે જે છે રેન્ટીસ જાસે
 જા તે વળી એકરેરાળા પાસે મોડલે તથા રોમ ન સમ
 જાવ તો એકી તપાસનાર પાસે મોડને-વળી આ બધા
 રોમપોતાના દર્દિનિનુને જ મહારનજ ગણી અમુક
 અમુક માનતો પર જ રિપ જાર થી નાહી પતિસક
 રાઈ ન મરે! આમ કાર્યકર, ગામકારી વાંદ જલે અને

તો મિલ મજૂરોના પ્રખના નિષ્પાતો! આખી નિર્દોષી
 અમદાદ દેવનજાર વ્યાવસ્તીના હાથ હાતી વધે છે ખરા,
 પણ છિવણ કદી વધતી નથી મીગણે રહી જાવ છે એવા
 અમારા હાન છે

રોમના સમજના નાજ માટે નાહી પરિસક મયા
 વિગા છૂટો નથી

આ વિગાર સહકર્મકરોને ય નહી મો મમશે
 તે જ અમલજા પડસ એવી કશી ખાતી નથી પણ
 કાંતિના વિગાર વિગા રોઈ રિવસ કાંતિ થઈ છે ખરી
 કારણ જે કાંતિ કરવા હજી છે તે બાના અમલસરોધન
 નિના થવાની નથી

અનેક દેવેલા વહે ચાલુ હોય તો જે જીવન અવિસાત્ત છે એના કુકા ન પડાય સામરત
 મોટા કિનારા પરના ખાડામાં જઈને ફેડા તો તે સામ થી અન્ય પડી જાય તે એક નિસ ખાલી
 મુકાઈને મીડુ જ રોડ સ્તી જા. સામરના મોલ થુ સમરની ખનજ છે નહી એકેએક મોટા
 એકલીન સાથે અખખજે સહવારન છે જીવનના પાંજ સેતો એમ જ એકએક જાણે સહવા
 રેવા છે જીવનના જામવા પાડવા એટલે મોલએ ખામોસિયામાં જલુ ને અ તે નામરય થલુ

માન્ય પ્રયેક જેવો નિષ્કાત ન દોઈ શો પણ જીવક જેવતુ કોમલુ વનુ સામાન્ય જાન તે
 તેને હોડુ જ નોઈ એ તેવેના જ જેવને જુએ જાણે અને જીવન જેવો મિરી કારે બજાન રોમે
 તેના મેરલાન મામ તેને જ નથી તે બીજાતુ મોલમ મુલ્યાકન કરી યાતે નથી જીવનતુ સમમ
 દર્શન અને સાધ્ય નથી તે તેના જ જેવમા જીવન જુએ અને તેને જ આમલ સાખ્યા કરે તેવુ જ
 બીજા જેવોમા પડેમા માલુસો થલુ કરે તો પરપરની અવધામલુ ઉપેક્ષા નિના મીટુ થુ સવર્ધી

અને માને કોમુ જ નથી થુ ! કોટાડિયો સુધાની જાણ મેરે છે, જલપાણી તેની માયા
 મોતે કે કમે છે, અમલદારની માયા તો વળી અમલ જુદી!

આમ અમાન જુડે નહી વર્તન થલુ જુડે ! આમ જલે અમલે જીવનના જામવા પાડી નાખ્યા
 છે! એક મીલની નજીક રહેવા જાણ જલે કશી દુર છીએ!

એટ પરિણામ એ આવ્યું કે જીવન મોટો સમૂહ નિષ્પાતોની દજા પર જીવને હોડુ કોવી
 પરિણિત સર્વાઈ છે! સુધારાને નાજાહી અમલ કરવી હોય તો જે આનો કાપદાઓ પાસે!
 એ વળી મો તેવા વિદાન હોય તો જે ખાલીનુ દસઃ આવ્યું કે હોડે રોકટર પાસે! એના જેવને
 એ ખા થલુ બીજા જેવને તો કિમ્મ થલુ નહી! વેપારી લાખોના વિચલ્ય કાં પડે રવિતા એ વળી
 કા જા છે એની એને જાણમ નહી! તે જાણે અક્લીજાણના વિચેને તો એ રોડવાજ કરે ને!
 આ તે રેવી જ સદાચાર! રેવી અખાત! તે જાણે એકલુ દેલ તેમ આપણે યાંતિ જાંતિ પ્રાન
 અને જાણના મોખા મેખા પાડા કરીને વરે ચાલ મયા છીએ!

અનેક જુડા જુડા જેવોમા વિદાલેલી ખેડ નથી અમલ જલે જેવોની સામાન્ય જીવનની કારે
 કલુપ છે! એટલે નેમ ચેરસમજ થઈ છે તેમ પરમવર્ધોજલુ ને અસહાય થલુ વધી છે અને
 નસદિજાણ મુજ થલુ એ અવચતામ જ નથી થુ!

મંદિર સિદ્ધાંતો માટે અંશત્વ કલુ જાતોદમ કુંધી એક નાનો નાનો રિખતી ખામતોમા
 શોડે સસ લેવા તેવો અર્થ એ જ કે એમની પાસે જીવન સમમ દર્શન હતુ - જીવનની એકતા
 એમને નોક્કી હતી જાણવા નહી

દુનિયામાં ને ને મહાન વિશ્વવિજે જન્મી તેમાં મહાત્મા મૌળી પણ એક હતા. સમગ્ર દસ વર્ષ પહેલાં એવાના તરફથી અને જીવનનો સર્વોત્તમ સંદેશ મળ્યો. સમગ્ર ધર્માને જીવનમાં એવી કુરુકેલીમાંથી પસાર થવું પડે છે કે ભારે માનવતા પરનો તેના વિશ્વાસ ઝબી નાશ. મારે પણ એવા દિવસો નેના પડ્યા છે. મારા પતિનું મૃત્યુ થયું હતું. એમની વિદાયથી હું વ્યાકુળ હતી. ત્યાર પછી મેં ‘અનુભવ્ય’ કે હિન્દી કાવ્ય પ્રભાવે હવે મારું હતું અસ્તિત્વ નથી ત્યારે અને આપાત લાગ્યો. આઝાદીની અવધાનમાં વર્ષો સુધી બીજા બંનેના સાથે, પુરુષો સાથે ખોળેખા મેળનીને મેં જાગ લીધી છે. આઝાદી મળી ત્યાં સુધી એમની સાથે કામ કરતી અને ધૂરાળિતો વેઠતી આવી છું, પરંતુ બીજાનું સ્થાન પુરુષ સાથેના અમારા સંબંધોથી જ નહીં ધાય છે. હવે હું પુનઃવિદ્યાથી વિધવા હતી. કુટુંબની સંપત્તિ પર મારો કે મતી ત્રણ પુત્રીઓના કથો માગ નહીં. એ અવધાન-જનક પરિસ્થિતિથી મને દુઃખ થયું. એ નાશકા કાવ્યનું સમર્પન કરનારા મારા કુટુંબના મજાસો પ્રત્યે મને દોષ આપ્યો.

એ વખતે મારે પ્રસાન્ન-સંપર્ક સંમેલનમાં જવાનું હતું. ત્યાં જતાં પહેલાં માધીછને જાણા ને પ્રણામ કરવા ગઈ. થોડી વાતચીત પછી એણે પૂછ્યું : ‘સગાં-સગ-ધોઆ સાથે તે મેળ કરી લીધા કે?’ અને આનંદ થયું. મેં જવાર આપ્યો : ‘મેં ડાહ્યાની સાથે ટરેા નથી કર્યો. પણ નાના કાવ્યોના આદરો કરતે ને થોડો મારે માટે અવધાનજનક પરિસ્થિતિ ઝેડા કરે છે એમની સાથે હું ક્યો મેળ કરી શકતી નથી.’

ગાંધીજીએ એક પગ આરીની બહાર જોયું. કરી મારી તરફ વળતે દરમિયાને બોલ્યા : ‘તારું ને એમની વિદાય સે. સિદ્ધાન્તરો એ અશક છે. આપણે ત્યાં હજી અગ્રવી વાગેનું મદત છે.’

એ દહા પણ મંદ મંદ દેવતા હતા. એમણે કરી કહ્યું : ‘તારા સિવાય બીજું કંઈ અને નુષ્ઠાન નહીં કરી શકે. તારા હૃદયમાં પછા ગુસ્સો છે. એને જો નહીં રાો તે એ તને નુષ્ઠાન કરશે.’

હું સુષ સ્ત્રી. એ બોલના અર્થ—‘તું એટલા મારે

પરદેશ નાશ છે કે પોતે દુઃખી છે અને એ દુઃખોથી બચવા માગે છે. તું તારા ખુદથી તારી રક્ષા કરી શકશે? જ્યારે તારા હૃદયમાં ગુસ્સો છે ત્યારે તને બહાર સુખ મળી શકશે? આ પર વિચાર કર. થોડી વિનમ્ર થા. તારા પતિના અવસાનથી તને ઘણું દુઃખ થયું છે. તારામાં પોતાના હૃદયને સ્વચ્છ કરવાનું સાહસ નથી, તું એટલા માટે તું તારા આત્માને વધારે આપાત પહોંચાડશે!’

એમના જાણે કાનમાં ગુંજી રહ્યા. ઘણી અર્થાત ધર્મ. થોડાક દિવસના દંદ પછી મેં મારા જોડે ટેલીફોન કરી કરી કહ્યું કે, ‘પરદેશ જવા પહેલાં હું તમને મળીશ.’

અને જ્યારે હું એમને મળી ત્યારે પાંચ મિનિટમાં જ મને લાગ્યું કે મારા મળવાથી સૌને સંતોષ થયો છે. મેં મારી જીવિષ્યની યોજના કહી અને એ નવાં પગલાં માટે મેં એમના આશીર્વાદ માગ્યા. કોતો મારા પર મારે પ્રભાવ પડ્યો, મારેથી એક બારે બોળ લીતરી ગયો હોય અને સ્પતિ મળી હોય એવું મને લાગ્યું.

આ નાનકડી જિનાથી મારામાં એક મોઝું પરિવર્તન થયું. દેશ વર્ષ પછી સંયુક્ત રાષ્ટ્રસંઘમાં હિન્દી પ્રતિનિધિ તરીકે ન્યૂ યૉર્ક ગઈ. દક્ષિણ આફ્રિકામાં હિન્દીએ પ્રત્યે ને દુર્ભવહાર થાય છે તેની શરિયાતનું જામરે મન થયું મહત્ત્વ હતું. બને પણ તરફથી કરવી રીકમો થઈ. મારા વિરોધીઓએ નેરીતે બંધિતગત અણેપ મારીને હિન્દની કાનની વિરલ કયાં એનાથી અને ધણું દુઃખ થયું, મેં પણ ઈતેનો જવાબ ઈચી આપ્યો.

એવાકુમ્બ પછી મને એકાએક ગાંધીજી યાદ આવ્યા. તું એ આવા વર્તારને ટોકો આપે? એમને મન તો સમ્મન પણ સાખ્ય જેટલું જ પવિત્ર હતું—બધો વિ શેવ મહત્ત્વનું હતું. પોતાના સ્વાભિમાનને આપાત ખોલેવાડતા મોટી રીતના કસાવને ખાસ દશાઆથી પણ તેા લાલ?

જીવન પહેલા ને રાત્રે મેં નહીં કહ્યું કે ગમે તે થાય જેવું સંયુક્ત રાષ્ટ્રસંઘમાં કોઈ દલજી વાત નહીં કરું. ત્યાર પછી વ્યક્તિગત જવાબ આપવા વિના અને સત્તા વિજયની પ્રશિષ્ઠ કરી વિના હું સ્વીકાર કરતી રહી. વિરોધી-ઓનું પલ્લવ જવું જણાયું, અને ત્યાર પછી મામલા મજાથી જ બોલવા.

હવે દિવસે સમિતિ-અવન છેલ્લા પડેલા દુ વિરોધી
 દન્ય નેતા થાકે મર્ત અને કહ્યું "મારા સમ્રો અપરા
 વર્તનથી તમને કુન્ન થયુ હોવ તો મને હુમ્મા કરો."
 એમને સમ્રેમ દાખ મેળવ્યા અને કહ્યું- મારે કરી
 રિવાજ નથી "

એ સમજતી સારી રીતે અને એથી મને શાંતિ મળી
 તે તો અથી થે સારુ થયુ મારી જીવના ઉપર મેં અડી મારું
 કમલુ કહ્યું એમના સમ્રોએ નિવ નાની પામલેમ્મા જલુ
 મળો હાથેજ અપનાવવામા અને સહાય કરી છે

હજી હમણાંનો વનખ છે સિદ્ધનમા ભારતની પ્રતિ
 નિધિયુ સિદ્ધનના પા પ્રધાન અને ધોમતી ઉ ન મારા
 મમિલ હતા મે કમલુ પૂરક મોજામતી વાનખીએની
 થાકી તેવાર કરી દીવા અને કુન્ના રમોની માનના
 કરી મોમોને આના પછી મે વાર પોખા આના પા
 મે આવાની વાનખીએ સાવવા મા સંગેત કર્યાં જયુ નકમુ

ભગો!

અમારી રાત થોડી વિહર મર્તી થ મે આજ થોડી સઉને
 મૂકથી તે પાચ ધોધે હાથ રહ કરી દોષ અને થઈને
 આવા થિરી થળા મે સારે મર્તી હતા આખરા-રેકરાના
 મર્તોના વાધુનાકે, અમલ તદ્દિ મે થળના ચિદ્દ આક્રમ
 આજે છે કમલુ આ અમ અમ કમુ એમ પુરથી મજાત
 મુજા થો આમ વાતો મમતિ પ્રતિપરે મેલો નમ્ય વાત
 તે મે મે મે કમુ ના કપમ થયલુ હવે ઊપરે ના અપાક
 વાધુ વાધુ ધતા મે અમ કપમ મરે આમ બેદિ વિવાદ
 વાધુ કમુ હાધુ અમર ધમલ એ મે જયુ કી રીથી
 વાધુ થાતા જ પ્રાણે અમિતવ મજાના હેલે હેલે થાતે એ
 માટે આ કો જ હેલે મેવનવન કમ કપા થઈ, કપા થઈ રે,
 આજે રીતવ અમાથી વિવમ મરતલી? કાકવા રે, કાકીથી?
 વિ ને મે કહારના કે અમલ રેકરિયલ વલથી આજના એ
 ભગો કિ વજા ભગો કુરિત મુરિત મો આજના આજના

હમિન જુમ

અમારે સહ નેત્રી થી અને ન્યારે ત્રીજ વાર પીલુ
 આનુ ત્યારે વાલુ કાકી રસોડે મલ

ત્યારુ દસ નેત્રી મને મમરલ થશે એક ખુ
 હાથા મેકરલી અવલીન બેમી હતી, અને બીજ બાજુ
 મેકર. મુલ પર રસાના મપામલુ કરતો હતો અને પરે
 રાત થતો હતો

મને થમ ત્રીવેની જમીન મરકતી લાગી પલુ જલ
 કમુ મેલથી મે પુલુ રસોડે કેમ તેવાર નાકી?

હવર! બધુ તેવાર છે કૂપા કરી મધા જમવા
 મેત્રી ભન "આક્રમ્યે કમુ

દુ કુલ હતી કહેલ જતી હતી નીકળી જ અ
 અકીથી જા અને રાત છે " પરતુ ત્યા જ મેરિટના
 સમ્રો વાં આના જમથી ધમી વાર મને શાંતિ
 મળી હતી અમલ તપુ મેલુ થોત તો મને જ કુક
 સાન થાત

મે સવમ ભાગી કહ્યું - અડધી
 મારક મેલ પર મો "

જપા આજ લખ્યા વાનખીએની વાકી
 પ્રમાણે મેલે ન હતી પમુ ત્યારે મે મરે
 મોને બ ધી વાન કરી ત્યારે મધા અમિતવર્ધ
 મધા કેલ્કી કમુ - તમારો રસાખો હાવા
 નકમ આલુ સરમ રા રી થો છે ત્યારે સ્વરમ
 રસાખ તે કમુ મ સરસ રાખતો હતો!

મને જી હમલુ આનુ અને શાંતિ
 જુ વળી ત્યારે મારું મિત રિયર થયુ ત્યારે
 મે વિવલુ કે રસોડે મે તેડી બારે હાવ તો
 પલુ ઝવનનુ સરિત તો નથી જ

હવે મે કમુથી મુજા રાખલુ એ સમલેમ
 રાખના મેકુ જ મલલુ છે મને મને તેલુ
 કમ દોર મા રીટના આ સમ્રો- તારા સિ
 વાવતને કેલ્કી મુરતાન નવી કરી શો "અથા
 જ મારમિત છે

ઉનાળે અધ

જેમધનના નાવના કોતે વડે છે અધ આ?

તુ હતામને બધા ના

અનેના વાલક વડે રસોડે

અનિલ

માગની ખારી પર ઝાંચી ટેકવીને, અનાથાસે જ,

ખીજ કહું ન સજતા, ગમેલો હતો

આવળી આકાશમાં કપાકે કપાકે આજી વાદળા હોય
તેમ વગાડતા સૂની શેરીમાં મેઝેકે દરમ નજરે પડતા હતા
એ બહેનો રત્નાની કોરે ઊભી બિલી વાતો કરતી હતી
એકે કુતરું દુઢિયુ વગાડે ચાલુ હતું, મોડા પર મેસલી
માળીએને કરકા કરારેકે કરારેકે દનામાં ગામમાં
ભરતુ હતું એક બકરી એક બપ પરાની ખારીના
શોખ હતા સળિવાની જાનીમાં મોડું નાખી અદર ડોકિયું
કરતી હતી

સાકડી લાખી દેરી મારેનો આકાશનો જૂથ પડે
ખીજમાં શાત પડેલી નિર્મળ નરીના વહેલું નેવો લાગતો
હતો

જમીન પરના સહ્યવ દરેકો પેટે આકાશમાં ભારે
રીક્ષથી બેમાર સમીઝો તરતી હતી

કલા દેવું વિના જ એ બધા દરવા પર નજર મડ
દરબેને તો પોતાને કશોય દેવું સેનો દોમ

ખારીએથી મોડું દેરની અદર ડોકિયું કહું તો
ચુકિયો ખીજ દમને ખૂલે કે સમાસતી બેળી હતી
ત્યે એક દી મરી રહેલેમાં પહેલા મેલ્યા જેમ પડી
હતી ઉપર એક માખી નિવડે મેળી હતી

વળી બહાર નજર નાખી એકે રે કડી ચાની આવતી
હતી ને તેની પાછળ પેનું કુતરું મોરે ધરિ આપ્યું આવતું
હતું કલા સુંધી પાછળ આપ્યું ને પછી પાછું વળી મધુ
આમ તેમ ભોલું ને હરી પોતાને સ્થાને જઈને મેલું

બકરી ખીજ ધરને આગલે પડેલા કમસાચ કણ
શોધતી હતી

ચાલ કરતી બહેનો દેખાની ન હતી

જરા કટાવેલો ખારીએથી પાડે કચેલો વિચાર
આ-યો-મે પણ રે કડી પાછળ જાને ચાલ ફેલે કુતરા
જેવું જ કહું ને ખારીમાં ડોકિયું કીને ચાલને બીજે
મોડું નાખતી બકરી જેવું જ કહું ને

કુતરાને રમીમાંથી શું મળવાનું હતું ? જતા પાછળ
ગમેલો માખીને બપે ધમધમી શું મળવાનું હતું ? જ્યા
ડોકિયું કહું જ ? શું એ બધી નિર્દેશ પ્રલપ્તિ હતી ?
ના ના આ સમય પગમાં કરવા મે કહું તેમ તેમજો

પણ કહું

મને ડોકિયું કરવાથી શું મળ્યું ? કી ખમર પણ
સમય કદનામું પ્રલેખન તો ખરું જ ? કઈ સૂચન જ
ન હતું એટલે ડોકિયું કહું, પણ તો મે શું મળ્યું ?
કઈ કહી

આકાશી સન્મતાને બરી દેવા માગતો હતો પણ
હજી એવો જ શૂન્ય છું

મૂંઝા સમયને, મોઢા મારી મારીને કાઢવાનો જ
પ્રયત્ન ? પણ કેવો સત્ત્વર મેલ્યો છે, જરા પણ નય છે ?
જરા પણ નય છે ? ખરે છે

વરેંથી પલાવી વાગાને મેઢેલા પયરાના દીવાને
સુર જ મૂળને ઊઠાડી દઈએ તેમ કોઈ તીખી અર્થથી
જડ નેવા સમયને કહીએ ?

અરે બગાર ઉપાડતા મેનડ વળી જવાય જવાદે
ચોપડી ઘાથમાં લીંધી અફેરે મ જાણે ઝાઝ નેવાય
બિલા તે બિલા, જરા ખસતા નથી જરાય ખસતા નથી
રહેના દે નથી વાચતું

ખપેરે તે કોઈ દહોળી નેવો ભાગે છે આજન
માડીને મેરો તે મેરો કલાય કશો અવાજ ? શોરો પડી
મ્યા છે મળતો નય વગી ચોડીકે સિસાઈ માખી કરે
છે ખરો

આ અકળીએને જ કઈ થયું કામ હોય તેમ ધરમાં
આવ-ન આવે કરે છે સમય કામના માટે જ એમ કરતી
હશે ? નિર્દેશ ?

તે દિવસે મે છે કે મનનવાર્ધ અમમાં જ આવેના
તો મ કલાકે કાઢવો વાતો બંધી અનકમસકની પતે
અનકમસકી એકે નડી સમય કામનાને જ ઉદેશ હશે ?

અરે આટલા બધા વિચારો કરી નાખ્યા તો મ મા
પામ સાલ મિનિટ મડ દમે સમય ખસતો જ નથી ?

બહાર જઈએ પણ કપાઈ રમજોને મળી આવ્યું ? પણ
તે ધરે દમે ? હા, હા અત્યારે દમે જ અર્ધો પોચા કામ
પછી નહી હેલ્ય શું કામ છે એવું ? ખાસ તો કઈ નહી
પણ ક્યા દીવસથી અમ્મો નથી એટલે મળું ? પણ દુ
જાનસ તેવી તેવું કામ કામ નહી અટકે ? બને અટકે
મિન અમ્મો અમે છે ? અમલ તો નોંધએ જ ને ? પાન
ત્યારે જા મેલ્ય

સામ્યજી કે રૂપ ધમધમાડીને ઉકળા ઝડતેપાર
કરી નાખ બહાર જવું છે

આ જરી પાગ સરખા કરી મઠે
અરે પશુ અર્ધા કાઢયા તો
'લો હજી હમણા તો મેલી'
જુ મારે તરુ જવું છે
એકાએક આ શુ ગિપાજી ! તમે જાપરા' કપાસના
અમ જિવા ને તેમ મૂળા મૂળા બેગ અને હવે
'જાતી કરશે ? ધોયેવા કપડા કપા સમ્યા છે ?
કમાટમા છે ?
'નહી !'
ખાનામા
'પછીટમા પૈસા ચૂક્યા છે ?'
'તમે લીધા નથી ?'
'ના જાત ના હજી ઉઠવું નથી ?'
'અરે તમે તો મારે આકરા ! જાત ભાજણા થી
નેલે !'
એટલું જવું જારે પડે છે ?
ના હમણા કરી હજી હું અરીસા તેલની લીસી
તા મૂકે !
પછી મૂકતે આમ ને આમ કેટલી વાર કાઢી
માખી !

માણક આપો રિવસ કઈને કઈ ઉઘમ કરવું જ દોષ છે એમા કશો ઉદ્દેશ આપરને બને ન જણાય
મનભળના ઉઘમ એ જ એને એકમાત્ર ઉદ્દેશ દોષ છે

એક કામ કરતા એ કટારે એટલે એને થાય હું શુ કરું ! અને મનની અન્યતાને જાણી કા.ના એ કઈને કઈ
કામ રાખી જ કા છે અને અચારે એમા નિમ્બજ જરી ત્યારે પાછળના કાઢીને રૂ-પાખા કે વડીનોને કાઢીને કાઢી રીતે
મનાવામા બચાવ કરશે.

એકને મનોભાવર બાજકને ગણતો જ નથી એને તો કાઢક પ્રકારની કિંમત સામે જ એ માને એ ગમે
એકધારી એક જ પ્રકારની કિંમત ને વિચાર એને યકને છે -નને વા વિચિત્રતા બોર્ડે. થોડી વાર પ્રતેક કિંમત કે
વિચારમા અજબ તકનીક થાય અને વળી સાવ નિર્વેજાણે તેને ઝડ ઠોડી પાડે છે !

મૂળમા ન કામ પાર્શ્વમા કીચકામા રેતીમા કયા બદલાવ વિના સહજ તકનીકતાથી એ રમે છે-સામાન્ય કે
કોઈની પે પાત્ર અકસ્માત એવી નબળાઈ પૂરે છે

એવી એ બાબતીતા જરાયે હેલુ વિનાની નથી એકાથી એ પોતાની અન્યતાને ભરી કાઢે છે ઉત્સાહ અને
કર્મભરણાથી ભગ મેળવે છે મન અને રચીએ કેવે છે અને ત્યાં જવું પોતાપોતે માને છે વૂં કેઈક કડું શુ
એવો કા ! ભાર મેળા મનપર દોષો નથી કશું કે ઝડ એ જાણે એને મન કુનાર્પણ દોષ છે અને રચનાથી યામુ
દોષ -ને બીલ રીત સતુષ દોષ ત્યારે મતકિસાને વ જાણીયા પડાયે તમે મક્કમવાદ કિંમત ને છે એ તો મેરિશ્વરોને
કેવી વ મેદવી દોષ છે ના બાબતીવા બધાંયે હેલુ વિનાની નથી એવી

—અમ

અરે રામ ! એવું તે શુ કામ આવી પડય
એચિતાતુ !

ત્યારે, તમે ચ તે એવું શુ કામ છે કે, વાર
થાય છે ?

લો આ બિચી કપડા પહેરતા થાન ત્યાં તો
ઉકળે નેના ?

કુનાન કપા રાખ્યો છે ?

ખાડીએ હજી કપા પેડી પર

'તમારે ! વિચર વિના વાત જ નહી !'

કમાટ ઉઘમો રૂપ ધમધમારે !

અહીં અર્ધા કપડા ચૂક્યા હજી કેટલી વાર ?

હઈ મયા આ થા આવો ?

અફે નહી આવો ?

જ ર આર જરા થોડો રૂપને કારી હજી ?

પત્રી કારજ તમને લોકને સમજની કી મત જ

નહી મહાત્મ રખા સ્વાય મ.યા જ કરે ! આ અર્ધો

કમાટ ચૂક મેલે પ હ વરમાખી તીકની જશે ?

તે એવું તે શુ કામ છે અબ ધીરી ?

હા ખાલ શુ કામ છે મારે ? ખાલ તો કેઈ નહી

પશુ આ વળી જવું વિષયથી માન્યા નથી તે મળાવ

કામ્ય અરે પાસીયા મિનિટ ચૂક મૂક ?

કરક બાલ જ ઉકળા આર ?

૬

શાંતિના દૂત

પૂર્વમાં નીલ આકાશો ઊપડે પડો પડ્યો,
તેજના ઊજળા રપોઈ આકેશ રંગ ઊપડ્યો.

અંધારા ઓઝરે ધીરે ધીમે ધીમે સરે ઘસે,
ચિથુના સ્થિતતાં લેવા પ્રગટે કેમળા કરે.

અધુરાગિજ્ઞાના આમે આમેના એથીયે પણ,
રંગની ટારો ભજે દેલી અર્ધ પાપણ.

અને આ તેજના સ્વચ્છ શાત ગભીર ન રમા,
પૃથ્વીના પડપે પેડી ઊંચા ઊંચી વરેણ આ

ખીંચેલા સ્થિતિજ દારો તેજનાં ખાસકા દાર્,
ખાસતી મુરખિની એ અજૂની દહકે ભર્ષ

મૂમટા ખેડવી શ્લેષ લાગાતુ કે નર વધુ,
જીંચે પોપચા એલુ રેનાયુ રમતુ મધુ

પૃથ્વીના પડપે પેડી ઊંચા ઊંચી વરેણ આ,
જારતે પ્રગટી ઊંચા સરૂંચિની અરપરમા

ગજે આ તેજના શાત નીરે ગભીર નિર્મલ,
પ્રાણુ પ્રગટે પુણુ પદમ કે સદેશવન

યેરા યેધૂર નીલ વરુની ઘટા આ પૃથ્વી પે ઊર્ધ્વ ત્યા,
ને ત્યા પલ તણા થકે મગનમા એ ધૂમના અજ ત્યા
પાસે સ્વચ્છ ભવે જુને કમલ ને ખીની રવા પેમવા,
ધુમે નિર્લેપ વૃષ ત્યા હમજુના આનંદ મે ના મળ્યા

એવા તપોનયી મગમ મન જાએ
કંપાણના પરમ પાનન પુણ્યમેન
મસાતના સમલ માનનના સ્વભાષે,
આપી વચ્ચા વિમલ વિશ્વ નિમે અમેન

"એમ્ શાંતિ દલો શાંતિ મને શાંતિ રાખે સમસ્તમા!
આકાશ અતગિહ પ્રથિવી વન ઓધિ ને વનસ્પતિ,
ને વિષદેશ સ્થલ સુને મનને વરુને વર શાંતિ" શાંતિ!"

ત્યા પેડની જાજા ઉચાં આનન્ડ,
વજ્રિં રાવ્ય અદિં ખાસલોમ ધન્ય

ને માત્ર કાંતે નર વર્ણની વચે
પાછા વળાંતા અમેતોમમા વર્ત,

તે શાંતિના સાધકની વડે ગર્ભ
વાણી દિશાઓ ગળવી વિના ભયે

"શુરુ ને શાંત દેશ ને સિંધો ને શાંતને મરે,
સખવા ધન્ય હોં એના" નમિલેતા અમા કહે

"આવો ત્યો ઉભય શુરુને શિખ્ય એમ્ ખાડ!
પાંચો સને પ્રત્ય કરીને શક્તિનાં દાન દેને,
તેજવી ટો વણ ઉભવને આપનુ દાન ધામો,
દેશે ઈર્ષા નર કદિ હર્ષે શાંતિ હો શાંતિ શાંતિ!"

ઉપનિહની એ શાંતિ શાંતિના મંત્ર ખેખતી,
નિકસતી પુરાણુ એ સત્યો સમર્થ પ્રમેખતી.

"સર્વ કે સુખિયા થાને થાને સર્વે" નિરામય,
સીને મામલ્ દેખાને દુઃખનો મેશ ના ભય"

આત્માની ચેતના ને ગમન ધરતીને ધૂમતી સી દિશાએ,
ને પૃથ્વીના મનથી મહુલ ઉરતણુ પેલતી દિશા પ્રમે,
પેતામા પામતી તે સકલ જગતના ભદ્ર સ કલ્પ હોયે,
આપે તે વિશ્વ આમે વિર સતશિવ આનન્દના સ્વધામે

"ના રાજા લેવા મનમહિં કામના,
કે ના પુનર્જન્મની સ્વર્ગની ચા,
હુ જે દગાડે સર્વ છન તે તણા,
નિહરજી ઈન્દ્ર નિમિત્ત થાના"

કહુ 'તુ શાંતોએ "કદિ ન કરે દિવસા મનુજની"
"મનુષ્યોની પે સે વિદ્ય પશુ હોયો સકળી,
કરો ના દિવસાને" શુદ્ધ ઉર કાપુવર દ્રવતા,
ઉમેર્ધુ સતોએ પરમ પ્રીતિનો ધર્મ કરતા.

કહે પ્રમેખુ "નિજ અમત તેનુ અમે,
કે દેને અમર તો કરના પ્રમન,
ના આપમે પશુ ભર્ષ દર્ધનેય દિલ,
હવ્યા ત્યો પમ એક વ માર્ગ શાંતિ."

"અદિઆ પરમેા ધર્મ ધર્મનુ નકે પાનન,"
અમેાકે બાગે આપુ શાંતિ કેરે મિંદાસન
' પાપને ના કલે ખડુ હોયો ને દહે પાપ માન.
અદા કપાને પપ નર વેશ માનવી અંતરેની

હા તને સમજી કહીએ કે નિર્જીવ ?

[૧૩]

શ્રુતિનું કહેવું છે-

‘ઈશ્વર એક જ છે, પણ ઉપાસકો એની બહુવિધ ઉપાસના કરે છે.’

ઉપાસકોની લક્ષિતભાવનાને કારણે એની એ ઉપાસના થાય છે.

પરંતુ એ જ અજ્ઞાન જનતાના જમતું કારણ બની છે.

ઈશ્વર અવ્યક્ત, અદૃશ,

ત્યાં ચિત્રકલાનો શું પ્રયેશ ?

તો પણ કાલ્પનિક સંકેતોની રચના કરી ચિત્રકાર પોતપોતાની કુચિ પ્રમાણે એનાં ચિત્ર, પ્રતિમા આદિ બનાવે છે.

અને ભક્તજનો, એવી એકદેશીય ભૂતમાં એ સર્વવ્યાપી નિર્લિપ્ત પરમેશ્વરની ભાવના ઠરવા લાગે છે.

કેઈ ધ્યાન યોગી છે, ને ઈશ્વરની અભોતિમ્બ્ય જોમકાર-સ્વરૂપમાં ઉપાસના કરે છે.

અને ઉપપત્તિ બતાવે છે-

ઈશ્વરને વિશ્વ રચવાનો શોભ થયો ત્યારે એમાંથી ‘જોમ’ નાદ નીકળ્યો.

પછી આગળ એની ત્રણ કળાઓના રૂપમાં ત્રણ બ્રાહ્મ કયાં અને તેમાંથી ત્રણ જગત અને ત્રણ દેવ થયા.

એ બધી ઉત્પત્તિ, ધ્યાનના આધારના રૂપમાં અલ્હથ કરી શકાય તો પણ તે ઈશ્વર સ્વરૂપની બહુ ઉપરની છે.

વાસ્તવમાં તો એ, ઈશ્વરને લાગુ જ નથી પડતી ! ને સ્વયં વૃદ્ધ, નિત્ય પરિપૂર્ણ આનંદ સ્વરૂપ છે; એમાં છંદ કયાનો ? નાદ કેવો ? અને શું, કેવી રીતે ?

કેઈ ધર્મપરાયણ છે-એ અવતાર સ્વરૂપમાં ઈશ્વરની લક્ષિત કરે છે;

કહે છે કે, ઈશ્વર સમય સમય પર અવતાર લે છે.

સાધુ પરિનાશ કરે છે,

ધર્મને સુધારે છે.

પરંતુ એ સમષ્ટિ સ્વરૂપ-જેને આદિ નથી, અંત નથી.

ન જન્મ, ન મૃત્યુ.

કેવળ નિર્વિકાર !

એ અવતારકાર્યની એમાં સંભાવના પણ કેવી રીતે હોઈ શકે ?

એ બધું યતું રહે ॥ એ સાચી વાત છે.

પરંતુ એ માયાનું લાઘવ છે.

એનો એને સ્પર્શ કેવો ?

ઈશ્વરની નિર્વિકારતાને લક્ષ્ય કરીને,

કેઈ એને શાલિધામ આદિ પાપાલ-પ્રતીકોમાં પૂજે છે.

કહે છે કે મનુષ્યોની તુલનામાં પાપાલ કેવો નિર્વિકાર છે ?

એને ન રાગ, ન દ્વેષ, ન દોષ, ન મત્સર,

પરંતુ કયાં પાપાલ અને કયાં પરમેશ્વર !

પૃથ્વી આદિ પંચભૂત, પ્રલયાંતમાં જ્યારે શૂન્યમાં વિલિન થઈ જાય છે, એ વખતે પણ એ શૂન્યમાં ને બાકી જ રહે છે.

તે પરિશુદ્ધ નિર્વિકાર સ્વરૂપની શેતાની ઉપમા આપી શકાય ?

એ તો આંતરબાહ્ય જોતપ્રેત છે.

ઈન્દ્રિયો દ્વારા ઉપાસના કાલે કરવામાં આવે,

પરંતુ ઈન્દ્રિયો દ્વારા એનું દર્શન તો થઈ નથી શકેલું.

એ હેતુ-લેખકથી વિજ, દુરાસવાતીત,

ચાંદિની ઉત્પત્તિ સિદ્ધિ લયનો જ્યાં જરા ભેટકો થે સ્પર્શ નથી.

એવા પુરુષોત્તમ સૌના હૃદયમાં વિરાજમાન છે ત્યાં એનું દર્શન કશું જોઈએ.

[૧૪]

ઈશ્વરનું સ્વરૂપ શું છે ?

અથવા પોતાની માયા સાથે ॥ સંબંધ છે ?

આ પ્રશ્નોના નિર્ણય કરવો અથવા જોને શબ્દોમાં મૂકવો એ અશક્ય છે.

ઈશ્વરને માપવો,

જોટલે કે આકાશ પર જોલ ચઢાવવી!

એ જોટલો વ્યાપક છે કે કોઈ પણ માપમાં સમાઈ શકતો નથી.

પરંતુ જોટલા માટે જોને વ્યાપક કહેવામાં આવે એ પણ ઠીક નથી.

કેમકે, વ્યાપક ખૂબ એ જ છે.

વિશેષી વિશેષજ્ઞોમાંથી કેઈ પણ એક વિશેષજ્ઞ, જોના વર્ણન માટે અપૂર્ણ પડે છે.

જોટલા માટે, એ બેને બે જોગ પ્રયત્ન કરવામાં આવે તો અસંનિબંધિત જ નથી થતી.

ઈશ્વરની વ્યાખ્યા કરવા માટે બુદ્ધિને જોટલી જેટલી દોહાવીએ જોટલી એ આગળ ને આગળ રહે છે.

છાયાની પાછળ પાછળ દોહવા જેવું જ છે એ વાક્ય તો શું ઈશ્વરની માયાને પણ જોનાથી અલગ કરી શકાય ?

દ્રવ્ય અને દ્રવ્યના સુવ્ય-

વસ્તુ અને વસ્તુના આકાર-

કારણ અને કારણનું કારણ-

એકબીજાથી ભિન્ન છે, અથવા અભિન્ન છે, અથવા બીજા કોઈ પ્રકારના છે-

એ વિશેષના દર્શનકારોના અલગ કદી મળ્યા નથી.

વાસ્તવમાં એ અલગ દર્શનકારોના જ નથી,

ઈશ્વર અને તેની માયા વચ્ચેના છે.

લાગણી

એક દેશમાં જાનપ્રી કંઈ જાદુ થઈ નિખરકદ થઈ, એ કદી બુદ્ધેશ થઈ, કપાઈક એ જોલાદ થઈ, નિશ્ચીત્તર અજાનનાં આરોહનો કરતી વહી, એમ પણ પોતે થઈ, ખુદ પ્રેમની ફરિયાદ થઈ!

અખૂલ ઘણવ

એ જોડને સાથે રાખવામાં આવે તો એ લહે છે.

અને અલગ કરીએ તો ય લહે છે.

અલગથી માતા પિતાને આપણે બાળકો સી રીતે સમજાવીએ ?

જોટલા નામે એ અંતરમાં પડવાને બહે, માયાનુ નામ જ છેડીને,

ઈશ્વરના વચ્ચેમાં લીન. ચક્ર એ જ જ્ઞાનદેવને મંજૂર છે

[૧૫]

ઈશ્વર સૌનું Cદશમ સ્થાન છે.

સર્વસાક્ષી, સર્વો જ્ઞાતા, સર્વમય છે.

આનંદ અને સુખોદ,

એ બંને એની સુખ્ય જોળાવ છે.

પરંતુ આપણે લકવોને એક બીજી જોળાવ મળી છે-

અમલન ઇશ્વર જોળાવે

જેવું ધ્યાન ધરીને પોતાની હૃદયરૂપી ઇશ્વર-જોને કહેવાય જોળાવ રાખીએ છીએ *

[૧૬]

સત્યમ્, જ્ઞાનમ્, અનંતમ્,-

આ ત્રીંતે જ નિર્મૂળ નિત્યકારણ વર્ણન કરવામાં આવે છે, એને જ આપણે સાકાર રૂપમાં આપો.

ભરીને, પ્રત્યક્ષ ભોધનો છીએ.

પરંતુ એમાં જોનારો ક્યાં નથી

અને એવું ક્રિયા નથી

એવા જ ઈશ્વરને આપણે જહાર હૃદ પર જોના રાખીએ છીએ, અને હૃદયમાં અંતઃપ્રેરિતરૂપથી અનુભવ કરતા રહીએ છીએ.

* પરંપુરના જોતલાસિક મંદિરમાં, અગાધાન, પાકુર ચના રૂપમાં ઇશ્વર જોને તાજાવવામાં આવ્યા છે

ગીરની ઉપ

લાલમ્, લીંગમ્, કિરણમ્,

આ સુખો ત્યાં રૂપની દેશમણે છે,

આ અનંત જાણે ઇલાયક મોરચો,

આ ધણ જાણે કલકતી વેલ છે

અધિ ભુવન મનમોહિની
અધિ નિર્મલ સૂર્યોદયોચ્ચલ ધારિણી
જનક-જનની જનની
નીલ સિંધુજલ, પીત ચરણજલ
અનિલ વિકરિપત રથામલ અમલ
અનપર સુખિત-ભાલ દિમાખલ
સુલ્લ પુષ્પાર કિરીટની
મધમ મધાત ઉડિત તવ મળે
મધમ સામ રવ તવ તપોપને
મધમ અધારિત તવ ખન જાવને
હાન ધર્મ કલ કાન્ધકાલિની.
ચિત્ત કંપાલુમયિ તુમિ ધન્ય
દેશ વિદેશ વિતરિત અનન
જાનકી ચમુના વચ્ચલિત કેરુણુ
પુષ્પ પીયૂષ સતત્ય વાલિની

[હે તણે વ ભુવનના ચિત્તને આકર્ષણ કરનારી!
નિર્મલ સૂર્યના કિરણોથી ઉજ્જવલ ભૂમિ! આદિ
જનેતા! નીલનદી સાગરના જલ તારા પાપ પખાલે છે
વાયુની લહેરિયે તારી કામળી સહરામ છે તારા મગન
સુખિત દિમાખવ રૂપી આમ ઉપર સ્થિત દિમકલ્પેનો
મુગલ શોભી રહી છે

તારી જ ક્ષિતિને સર્વ પ્રથમ સરકૂતિ નાંધુ વાલુ
સામગ્રાનથી તપોપને ગૂઢ ઉજા અને તારા જ ન
પ્રાતેથી દાન અને ધર્મની કેટલીય કથાઓ વહેતી થઈ
હે પરમ મગલમ્ભ માતા! તને ધન્ય છે સમસ્ત
વિશ્વની તુ અન્નપૂર્ણા છે, અને જાતે તારા સતેભથી
અશુભધારા વહેતી હોય એમ મના અને વસુદ્ધાનો કાર
વમ પ્રવાહ અવિરત વહ્યા કરે છે]

રવીન્દ્રનાચની વાણીમા દમેશા એક પ્રકારનો શુદ્ધ
મહુષ કોમળ મધુર આન ઉદાત્ત જાતીર તવ સુભાસ
આરે છે કવિવરના ટપન કલ્પના— સચ્ચર કરો
સહન કરો, શાંત વોસાર ૮૯ * એ પ કિત પ્રમાણે એક
અવિચ્છિન્ન ગતિએ પ્રજાત પ્રગલ્ભ પ્રવાહ વહેતા નિષ્કાલ
છે, પછી કોઈ કોઈ વાર એમના હૃદયમાં તુમું નોકલે
જાવ્યા ॥ એમની વાણીએ ધર્માવળત લાગતુ રાગ
પાલુ કરું છે ત્યારે ત્યારે પોતાની પરમકિંચ માતૃ
ભૂમિ પર અત્યાચાર થતો જોવા અને ચાનવતને રહે

સાતી નિહાળી છે ત્યારે એમનાથી મૂક નથી રહેવાય,
પોતાની સહજ મધુર વીણા પર એમણે અમિતાર ચક્ર-ચ
છે ઉપરના કાનમાં કવિ-રે નિહાળેલા વાસના મુગન
ગોલન રાગ ઉપર અખપ આગતા તેમનો પ્રાપ્ત કેવો
ચિત્કારી થી છે!—

આચારા દેવાય અગિ દેવાય ગુરૂ
દીપ હીન છજું બીજા અવસાદ પૂરે
જાન ગૂઢે સદસેર મુકુદિર નીચે
કુખ પૂઢે નતશિરે, સદસેર વિષે
ચલિયાગિ સદસેર તમની સકેતે
કટાક્ષે કાંપયા લઈયાગિ સિરેર પોરે
સહજ સાસન સાસ, સુખિત કાપા
કાપિતેગિ રચિ નિલ કલ્પનાર કાપા
સન્ધ્યાવ અન્ધારે બસિ નિરાન ક પોરે
દીન આદમા મરિતે છે શાંતસા ઉરે
પરે પરે વરેલ રીધે લય હૃદયમાન
મુલિ તમે સોમસૈઈ કહી અમમાલ
જેનો મેલા મુલવરા પાઈ પથે પથે
અનિચર અસાજકે બધાતે જમતે

[આપને દૂર થઈ દૂર ક્યા પથા છીએ—ત્યા
એકલ દેવિયુ વ નથી અગતુ એના નાવા ખાતા ખડે
વચ્ચે બવોરે લખાણ છગલ્યા

આ ખડેગા દગરે દગરે આપો તિરકાર
વરસાથી વડી છે અને વણેરી કાચે નમેશ મયે દગરે
ચેની પાછળ, દગરોની અગાળીને ધરિયે ધરિયે માંખ
જાઈ ના છીએ માથા ઉપર રિઝાવ છે દગરો કાપા
કાપના કાપેના કાપેના અને પોતાની કલ્પનાએ કાપા
વરેન કાપા યોગ્યએ વરે આપની કોમળ રીજાની
કાપા કાપી થી છે સધાના પેરાતો નવેકલમ કાપા
સીને આગળે મેસાને બળે કાપેના કાપેના દીનકી પ્રાદ
જુઝાઈ ગઈ છે પથે પથે બવરસા નિતે કુખમા
નિગલતા તો જ જાણે મનમા કરીએ છીએ વળે
જેતુ સર્વિર લુટારી ગયું છે એના અને એ નવરિકી
અસાજકતા નથી જે કાર અવનમા મરીને નીચે શકી
વા ડીન]

વિશ્વની સરકૂતિથી આપણી આ ના ના ના ના ના
દલી ત્યારે એ નાની દેખાતી સરકૂતિ ખતરે મર્યા

કવિની વેધક દર્શિયા અણતું નહોતું રહ્યું. પશ્ચિમના
 રાજાના 'રાજા'માં પાછળ મહાસભાને કમડી નાખેલો
 સુચિત સ્વાર્થ હતો. તેમની સિસ્ટમદાર પાછળ વ્ય
 પરિણત લૂટ હતી ને નિરવરણ પ્રાણીય પર લૂટી પડ્યા
 તરુમાની વાતના હતી. ઔદીક સત્તાની પ્રવૃત્તિ અવનતા
 આજીવિકા મુદ્દાને ટુપાડી દેવા ધોધવાર ધણેલો હતો.
 ત્યારે કવિએ એવું સાચું સ્વરૂપ બતાવી આપ્યું ને એની
 મામે પોતાનો યુધ્ધ અનાવ બિરાલ્યો. અને પશ્ચિમની
 નાનગરન કરતા બાદ જુદા સેકેશને તેમણે થેરી મેલ
 વધુ આવી આમસામાન્યને સાચો માર્ગ બતાવી આપ્યો.

ને તોભારે કુર રાખે ધુણા કહે
 દે માર સ્વરસ
 મારા તારી કાઠે વિધી સરમાનેર તરે
 પરી તારી વેસ
 વિરોધી બને, ગેા કારે, જાનાકરે તારી
 કહે અપમાન
 મારા કારી પીછે ઘાજી થોભ દિતે જાઈ
 જાપને સખમાન
 લેમાર ને દેવ્ય જાતા તારી મૂજા માર
 કેન તારા જુકી
 જવ અને પિયુ મને ઠસી કર એક
 બરી કિસા હુકી
 ધુણ કહેતે માત અબ તુઝી રાખો જાને
 તારી એને ધુમે
 મોહા વજા ધુમે રાખ થાક નિજ કાઠે
 તારે હમલ ધુમે
 એકી સંહારાન થાક હમલ લોખી મોહો
 કર રમેલ-કાન
 ને લેમારે વુચ કહે, કે આમારે માત
 કિ દિમે સખમાન.

[દે મારી માનુષિ! ને તને હાથુલ કહે છે, તાર
 પા દિકાર વલસે છે એની જ પાસે માન-પ્રિ આજીવે
 જાનવકત કરતા અને પાછળ-પાછળ સળી રવા હોએ.
 અને એવાથી એ અભણ નથી. એટલે તો બદલાવ
 અમન નો છે અનાદર અને અપમાન. અને જના વ
 માનોગ્યા મૂખ્ય મની અને એની માલે વજાજા હોએ
 દે મારી માન! તુ કેવ કરી જુડું કે, તારે દેવ્ય
 વેડ એ મારો વેડ છે. પિછાર છે ઘાજા ના ઉપર વસી
 જવાને, અને પિછાર છે એમની પાસે હાથ મેલી બીખની

મેળી લાવવાને.

દે મા, તારે કાવે તું ને કઈ આપી પાતળી રાખડી
 પીત્તીલ તે મને બાકો, તારે હારે ને કઈ જાડા મેટા
 વળે વળી ઘણે એવાથી જ મારી અનાદર કાઠે.

દે મા, કઈ જાનુ કાવે મેસણે તું મને મેસણા
 માગી એ તો તું મને તારે રોક આપ!

દે મા, ને તને તુચ મળે છે તે મને શું ધૂળ
 સન્માન આપવાના હતા?]

અને એ પશ્ચિમની દેખાતી કલતિ પાછળ થોડા સર્વ
 નાશ બેતરી રહ્યો છે તે કવિએ સ્પષ્ટરીતે બતાવી આપ્યું.
 અનેક નિર્દોષ પ્રમોદના નુમારેના કંઠોનેત્રી વચ્ચે
 નળે કઈ અરોરી મેરી રિલાલી સાધના કરી રહ્યો છે
 અને એ સાધના એના પેતાના જ પિતાને મેતરી
 રહી છે એની એને બગર નથી અશુદ્ધ સાધનાથી યોગ
 દિસા પરમ માનની આસધના ન થઈ શકે. તે કવિ
 કેવ આરેહન ચિત્રોને ઉદાન આપી કહે છે!

એક પશ્ચિમીર કેડે રડા રાગ દેખા
 નહે કબૂ લોખ્ય સદિમ અણુકેર લેખા.
 તવ નવ પ્રભાસેર! એ શુદ્ધ હાથુલ
 સખમાન પ્રભુય દીપિત! મિતાર અગલ
 પશ્ચિમ સમુદ્ર તારે કરિતે ઉદમાર
 વિધુલિયા સ્વાર્થે રીસ હુમલ સખમાન
 અગલ તારે લખે એવ અગિ કહ્યું
 એક રમસાનેર મારેર, શક્તિ સાધના
 તવ આરાધના બ લે, છે (વધવાલક!)

[પશ્ચિમના દેશમાં ને સુમરી રેખા દેખાય છે તે
 ઉપાસત પેટાલી લાવી નથી. એ તો જન સમાનક
 સખમાન પ્રભુય તેજ છે. પશ્ચિમના સમુદ્ર કાંઠે રાખી
 અને સોતુપ સખમાની ચિતાને અગ્નિ લાગ્યા બળ
 રહ્યો છે અળે આપરી અમારા કાંઠેને મેળા એ રા-
 જાના અરેર મેરી માલુય થઈ રહી છે. દે વિધવિતા!
 એ તારી સાધના નથી જ, તારી.]

અશુદ્ધ સખમાની આરી ઉપસના દેવા મહાનિપા
 મેતરે છે એ સર્વ તેમણે નિર્ગતિ રવે બતાવી આપ્યું
 મહાત્મી કિ સામે પડે ઘેરી નાખે:

સાતાબીર સૂર આગિ રડા મેઘ માટે
 અરણ મેઘા, કિ-તાર ઉભયે અગિ બાને

અસે અસે મરજોર ઉન્માદ રાગિની
બધ'કારી, કપાલીન સજવતા નાગિની
હુલે છે કુટિલ કષ્ટ ચક્ષેવ નિમિષે
ચુસ વિષ દગ તાર શરી તીવ વિષે
સ્વાધે સ્વાધે એધે સંપાત લોલે લોલે
બદન'સી બળ'રતા ઉડિયા ઊ બગ્ગ
રાખ્યા હને, લગ્ન શરમ - તેચાગી
ભાત પ્રેમ નામ ધર ચંડ અન્ધાર
ધર્મે, ભાસાતે આઠે બલો વન્ધાર

[શાસ્ત્રિયગીત આપમણાં આપમણાં સૈકાને ચુલ
હૂમી મયો, આને હિંસાના ઉત્સવે સહોના ખખખણ-
કર્મ મૃત્યુની મહાકમી રાગિણી બધ રહી છે. સજવતાની
કળાતરી નાગ્ય પોતાની તીવ ડસીવી હાથમાં વિષ
વાગાળતી અને પળે પોતાની ફેલુ માડી ફોડા મારી
રહી છે. કુધરેલી ગણાતી જગાવિયત સાજ શરમ નેરે
મેલીને લોભ લાલચના સ્વાધાંશ સમૂહ બાંધી સફળી
ભગી બાંધી છે. શાષ્ટ્રપ્રેમને નામે ધોર અન્ધાર, કા' ને
મતાના પૂર તાલી જ્યા મળે છે.]

ત્યારે આવા ધોર અધકારમાંથી ઉગરવા ડોહ
આરો નર્મી એક તરફ સદા અને શકિતના ડેરથી ચક્ર-
ચૂર હિંસાનું તાડય ખેલતાં પશ્ચિમનાં શાષ્ટ્રો છે. બીજા
તરફ દીનદીન, અસહાય અને અજ્ઞાનના પંડો પૂર્વની
જળવા છે. સમસ્ત માન્ય સમુદાયને શક્તિ અને
માનવ્યનો સહેલો કબોથી યજ્ઞો? કોણ આ મહા-મત-
અને મેલાધેલ માનવીએને સ્વપ્નના માર્ગ મીંધે?
કવિની નજરે આખીવતની સિંદુતડ તરવરી મે છે-

‘પ્રથમ પ્રચારિત લવ ખન બવને

શૂન ધર્મ કલ કાલિની’

શૂનકાળમાં બેળે માનવને દેખો ત્યાંથી જ એની
હાથી ગળવતુ માર્ગદર્શન કવિ નિહાળે છે :

તેમાર તિખલ પદાવી-આનન્દ આલોક
લવ તો-હુકાયે આઠે પૂર્વ સિંધુ તીરે
ખતુરૈય' નમ સ્વલભ દુઃખેર તિમિરે

તેના કોતુહા છે, સતેના સચિક્રક છે
‘શૂન’ ■ ગતનમાં-તેવાના વૃન્દાવનમાં’

મૈત્રેયો મહતાર છંદી કોણુ બે વાક્યુ બલો ?
કપાલના મધપાતમાં મૂંઝી રહ્યા છે ચોરસા!

અનુલભ દગાળી

અર્ધ રિજા અસુસિજા રેન્ધેર હીસાય
દીર્ઘકાલ આઠ મુહુર્તેર મલીસાય.

[ત્યારે એ સમસ્ત કાલાંકને બરી દેતો આનંદમય
પ્રકાશ તો પૂર્વના સિંદુતડ પર બેળે છુપાયેલો પડ્યો
છે. દુઃખની કાળી ધોર ચાતમાં દીનતાની આંસુ બીંછ
અને ખાલીખણ જોગી અને મેરવી એ નસીદિરે અને
ધિંધી અનંતકાળ ચર્ચાં આઠમુહુર્તની પાટ લેઈ
રહી છે.]

આ રીતે કવિના મનમાં રમી રહેલું ‘ભારતનું’ જીવન-
મોહન ચિત્ર તેમણે ભોળેલી વર્તમાનની અકલ્પ અને
જિંદા અધકારના તેમણે મુકાકડે માથેલું આતમીય
ગાન આપણે ભેઈ ગયા. રવીન્દ્રનાથની પ્રતિમાને ડોહ
દેવકાળના શીખાડા કંધના નથી પશુ એ તો સદા વ
અન્ધાર સામે આજી જીમકર્તા અને નિર્લંબણે બંધે
બંધા માનવનું મંદિરમાગાન ગાય છે. રવીન્દ્રનું ‘ભારત
પણ આવા મુકવમાનવ સમુદાયનું’ પ્રતીક છે, અને પ્રેરણા
રૂપ છે. એટલે જ એમણે ‘વિશુદ્ધેર’ કાવ્યમાં ભારત અને
માનવના મહાપ્રાણનું એકત્વ ગણ્યું છે :

હે વિશુદ્ધેર, મેરા કાંઈ કુશિ
રેખા રિલે આજ કિ યેરી
રેખિતું તેમારે પૂર્વ યમને
રેખિતું તેમારે સ્વરોરી.

નવન સુદિયા બાવિ કાલ-પાને
આવિતું, મુનિનુ નિમિષે
લવ અંજલ વિનય શબ્દ
આલિ છે આમાર સ્વરોરી.

[હે વિશુદ્ધેરતા! આને તમે અને હેરા સ્વપ્ને કલં
આપ્યું? પૂર્વ યમનમાં તમને મેં નોંધા તમને મેં નોંધા
મારા સ્વદેહ રેપે.]

આંખો મીંચીને ભવિષ્યકાલનું ચિંતન કરતો પણ
તારમાં ભેઈ છું તો તમારો મંજલ વિનય શબ્દ કવિ
માન રહેવાના બાંધ રહ્યો છે.]

હવેપ્રેમને આલે અને આસે મહાવારસ મારી,
આ તું બાણીએને ચેરો ■ કે કમ્પા એમની?

અંજા વલારો છે તમે - સજિ તમારી,
મારી અસજિ - હીય પ્રમદાળ્યા વિના રૂટેલા નથી.

વિનયલ-અંજન

લોકશાસનનો વા વાતો વાતો દેક જંગલમાં પહોંચી
મેશો. શિયાળમાં સૂકાં ફેરવા સાંધ્યાં કે હવે સિંહની
મેકલસુ સત્તા જવી લેઈએ. પંચપર પરાધી, મુરેલી
એનું રાજ્ય માન્યું આવે છે એ તો આપણી કહેવાય.
હવે તો જ મહત્ત્વ પ્રાપ્તિએ જોને બહુમતિથી ચૂંટી કાઢે
તે જ વનરાજ ! અને સસલાએ પણ કાલ લિપ્ત કરી
મેશા હાથે હા લાગુવા લાગ્યાં. બસ, જંગલમાં ચારે
તરફ એક જ વાત ચાલી : જંગલનો રાજા, જંગલના
પ્રાણીઓ ચૂંટી કાઢે તે જ થાય !

આ વાત સિંહને કાને પહોંચી. પહેલાં તો એ ગુસ્સે
થઈ ગયો. પછી કંઈક વિચાર કરી પછી બમણું ખાસ ને
મૂંઝા થઈ ગયો.

વાંધેને ત્રેલાયેલો વિચાર ફરો ગયાં એકે એક
વિચારું : આ જ અંતમાં સિંહ કંઈ વાતની વર્ણિત
પધારે છે અને સિંહ પછી આજે જ આમલું જ રચાઈ
આવે છે એટલે વનરાજ્ય પદ અમારામાંથી કાઢીને જ
મળશે. રાજા, શિયાળામાં તે વધી શું થઈ કરનાં હશે !
એટલે વાતોએ તો હા પાડી કે, 'હા હા, વનરાજ્યની
શૂંઘળો થવી લેઈએ.

પંચપર પરાધી માન્ય
આવના આપણા હો
ભા જ લેઈએ !

હરણ, શિયાળા, રાત્ર,
રાત્ર, મધ્યાહ્ન, કુહીરે
આજે બિનઆકેમક
કાળી પ્રાણીઓની વચ્ચે
જ જંગમ પ્રાણી, એ
સૌએ ત્રણ વિચાર લ
પાડી ગયાં અને જંગલને
પ્રજે ખૂબે ત્રણ વિચાર
તેમણે ફેલાવી દીધા.

આખરે માનસિંહો
શિયાળ સૌએ ત્રણ વિ-
ચાર વધારી ગયાં અને
ત્રણ કંઈ કે જંગલના
પ્રાણીઓ જેને મહ

મતિથી ચૂંટી કાઢે તે જ જંગલનો રાજા થાય. જોને
ચૂંટણીમાં જીતું લેવું થાય તે જીતું રહે, પણ ચરત એવી
કે દરેક પ્રાણીનું માથો એક જ ઉમેદવાર ઊભો રહે.
દરેક પ્રાણીનું પોતાનો એક પ્રતિનિધિ ચૂંટ અને તે
ચૂંટણીમાં જીતે રહે—ત્યાં તો ઉમેદવારોના પાર રહે નહીં.

સૌએ એ ચરત રીકારી લીધી. પણ દરેક પ્રાણી-
વચ્ચે પોતાનો પ્રતિનિધિ નક્કી કરતા બહુ મુશ્કેલી પડી.
અંદર અંદર તક પડ્યાં. સૌ પોતાપોતાની યોગ્યતા
આગળ કરવા લાગ્યા. એમ કરતાં બારે અઢાર પચા
પછી સૌને લાગ્યું કે આમ અંદર-અંદર અડધા કરીશું
તો લોકશાસનની આવેલાં સુધર તક ચાલી જશે. એટલે
દરેક પ્રાણી ઈમા જે સૌથી બમણા પ્રાણી હતું તે જ
પ્રતિનિધિ તરીકે ચૂંટાય.

માનસિંહોએ ચૂંટણીને એકમતે મહિનાર પોકારો.
વચ્ચેના પ્રતિનિધિ નક્કી કરતા બારે તકનાર થઈ આ-
ખરે એ પ્રાણીઓએ લીધે જ, જેણે સૌ પસંદા મેળવી
તેને પોતાનો પ્રતિનિધિ મન્ય રાખ્યો.

અચાકે વનના જે ચાલિ હતી તે કરાઈ ગઈ હતી

શિખર ઊંચું હતું—

અમારે જે શિખર ઊંચું હતું, મારમ હવેર ઊંચા
અમારે જે હતાં પગમાં ત્રણી તલવારની પાર,
હવે રીકે પડીને ઊંચી, શિખર—અહા હવે કંઈ,
વિલખતું ગીત ફરતું—અમારા કંઈમાં નિસરિન.
શિખર પર રેકેવા અમ હાથમાં કંઈ હવેર ઊંચા.

અમે પણ સારકા હરણાર ઊંચાપણમાં જવા માટે,
'કેપાલ'ના કદમ આપીસાથે પોંચી જવા માટે,
પરમ કિંદુ ફરતને માટે બાધે જે ઊંચ પેડાની,
અમે નિસર નજર ફેરવા ઊંચા શિખરે જ બેઠાની.

અમારે જે શિખરના જે શિખર જેવા હતા રાવણ,
શિખર જેવા ચરતને ચૂંટવા કાપમ હતું તલવાર,
હવે મુરવાક સારીએ બધા જે તેમના બધા પર,
અને શિખરે મુકાવું આખરે જેવા કદમ પર તલ-
અનાથો હા મુકિર છે. આમ, તેથી ફરવા ના જે,
અને આવે તો અંતર આપના કુલુક જ પરસાવે.

શિખરના જે શિખર જેવા અમારે જે હતા માંથી

સુતિયા—અનિલ

અને અંદર-અંદર તારે
કળિયા થવા હતા અને
કળી ખૂનખરાતી પણ
થઈ. પણ સૌએ એ
રવામાંથી માન્યું. કાલિ
કંઈ સોફીની રીપ પાડવા
નિર્ણય માન નહીં.

આખરે ચૂંટણી
આવી. સૌ પ્રતિનિધિએ
ખાસ પોતાને ચૂંટવા
મથાર કરવા માંડ્યો.
પણ શિયાળ કાંઈ વાતના
વર્ણમાં પ્રમાણ કરવાની
કિંમત કરી 'શક' નહીં.
વાંધી દરામણી
અહા લેઈને જ હરી ગયું.
એણે પોતાની મોજ
ખાસાન પ્રાણીને જ

પ્રચાર માંડ્યો. અને સ્વભાવે કપટી અને હુલ્લુ' હોઈ, તેજ પ્રચારમાં વધારે કાલ્યુ'. વળી સળગાં પ્રાણીઓ કરતાં નિર્જળ પ્રાણીઓની સંખ્યા વધારે હોઈ તેને જ ચૂંટાઈ આવવાની વધારે શક્યતા લાગી.

વાય પણ બધે ફેંચો. સૌએ એની હાજરીમાં હા પાડી. પણ પાછો ફરે કે ધરાદા જાહેરો. હરજાં, સસલાને લાલ્યુ' કે આપણે કંઈ રાજ કરી શકનાં નથી. એટલે, આપણે તો જે આપણને રક્ષાળુની બાંધપટ્ટી આપે તેને જ ચૂંટયો એવો નિર્ધાર કર્યો.

આખરે ચૂંટણીનો દિવસ આવ્યો. વાલેએ તો ટીપ્પા, વર, રીંછ આદિને પુષ્કળ નિરોધ પ્રાણીઓ મારીને મારણ પડેલી આખી પોતાના પક્ષમાં કર્યો અને કહ્યું કે જો મને ચૂંટશે તો ભવિષ્યે આજે જ લીલાલકેર કરાવીશ. વળી નિર્જળોને ડરાવ્યા કે અમને ચૂંટશે તો અમે તમારા ફક્તનથી તમારું રક્ષણ કરીશું અને નહીં તો આજે વાખતે આપાં ખરી જઈશું.

આખરે ચૂંટણી આવી અને મહાં. મત ગણતરી થતાં મોનાં આશ્ચર્ય વચ્ચે પરિણામ જાહેર થયું કે શિયાળ પ્રતિનિધિને સૌથી વધારે મત મળ્યા છે! અને તેથી શિયાળ વનરાજ તરીકે જાહેર થયું. વાખને તો એની રીસ થઈ કે વિજેતા શિયાળ પર તરાવ મારીને ત્યાં ને ત્યાં જ તેને પૂરું કહ્યું.

સૌ નિર્જળ પ્રાણીઓ આગી ગયાં. બારે પ્રયત્ન અટકાવ્યું કહ્યું. માણું વનરાજ થવા નીકળ્યું હતું!

આખા વનનાં પ્રાણીઓમાં હાહાકાર પર્તી ગયો. આ તો લોકશાસન સ્વપાત્ર પડેલાં જ મરી ગયું. પણ વાખની સામે, તેના જીવનો અને ટીપ્પાં, વરુ આદિ બળવાન પ્રાણીઓને ટેકો હોઈ, કોણ થાય!

વાય અને તેના ટેકેદારોએ આખા વનમાં વિજેતાની અદાથી આંટા માર્યો. કોઇ સામે ચલું નહીં. એટલે વાયનું

આપણુક શાસન વનમાં સ્થપાઈ ગયું.

જ્યાં નિર્જળ પ્રાણીઓ સમરામી ગયાં. આ તો બહુ કમતા પશીત પોંડા! હવે શું થાય! આખરે શિયાળવાંની ગમ્મલ થાવી. એમણે નિર્જળ પ્રાણીઓમાં ફરીને સમ-જાલ્યુ' કે વાખને શરણે જઈ એને પૂછાવે કે અમે તો તમને કવમને માટે વનરાજ માની હાઈએ જવું ન્યાંસુધી સિંહ તમારી સત્તા ન રીકારે ત્યાં સુધી એનો કરો અર્થ નથી. અને તો તમને એક મતે વનરાજ રીકારીએ છીએ પણ સિંહનો કરો કરો એટલે તમારું પદ કાયમ ટોકે!

જે જે પ્રતિનિધિઓ ચૂંટણીમાં બેઠા રહેલા તેઓએ એક બીજાં શિયાળનું-બધાં સંપર્કે મળીને વાય પાસે ગયાં અને કુરનિસ બળવી. વાખનો મત પાસેયો. પ્રતિનિધિઓએ પોતાની વાત રજૂ કરી, વાખને લાલ્યુ' કે માત સાચી. સાચે સાચો ફરીકે તો સિંહ જ છે. આ તો હા કહે કે ના કહે, મને રીકારવાનાં જ છે.

સૌ પ્રતિનિધિઓને વિદાય કરી વાય જીવણે સિંહની બેઠામાં અને વુંકાર કર્યો કે આવી જા. અથવા મારી સત્તાનો રીકાર કરે.

છેત્રાં ટેકલાક સમયથી ચામતી અંધાધુધીથી ઘુલે થયેલો સિંહ વાય પર તાટકપો. બંને વચ્ચે ખૂનખાર યુદ્ધ થયું. આખું જંગલ ગાંઠ હોણું. શિયાળવાંઓએ આનંદની ચિચિવારી કરી કરીને જંગલને વધારે ગળખ્યું. આખરે વાય પડ્યો. હાર્યો.

સિંહ એક પ્રયત્ન ત્રાડ પાડીને ફરીવાર બેઠો રહ્યો. પણ સાંતિથી પોતાની બેઠામાં પાછો વળ્યો.

સિંહ ફરી આપેઆપ વનરાજ થઈ ગયો.

હજી થવાં પ્રાણીઓને બહુમતિના લોકશાસનનો વિચાર ગમે છે જવું એ સ્વપણું ને દશાપણું થી રીતે તે કોઈને સમજવું નથી. શિયાળવાં પણ એ પર વિચાર કરી કરીને કંટાળી ગયાં છે. [શરિત]

- ★ પાંડોરીને ત્યાંથી આલેવી મુંદર વાનગી મહેમાન સામે આજણા પાવમાં મૂકીને જ પરીએ છીએ, પાંડોરી દેશીની પરમ વિદ્યા આજણી સંસ્કૃતિના પાવમાં મૂકવાવિના વિદ્યાર્થીએને નપરાય.
- ★ બુદ્ધગમને: સાદ થીમે હોય તો મે તીમે જ હોય, ઈન્પનો મેજાપતિ શાંતિનો સદેશ પણ કેરડા અવાજે જ આવે.
- ★ સૂર્ય સારી પોંડે જાહેર છે કે જળતામાં ઘુલેડા કરતાં ચૂંટણી ફૂલની વસતિ વધારે છે.
- ★ ત્રીલા પાસેની જગીન જિંદી હોય તો મે, આલનાર ત્રીલા પર આલવાણું જ પસંદ કરે.
- ★ મરીઓ (સૂર્ય)ને એજળનારો મરીવિકા (ચૂંકળ)માં રહાતો નથી.
- ★ અપૂર્ણદાતા ગસતેજમાં ગેસ મજનની પ્રેરણા રહી છે.

આખરે એ આવી પહોંચી, જ્યાં તે આવવા પહેલાંથી હતી. એણે પાલખી બાંધવાની ડાંગી બેસી. પગથા-પીસ પાયા છે ઉપર 'અર્ચિ' છે ને નીચે પગથાકતી મસતી. એની છાતીના ભેરથી વ્યક્ત થાય એની હાથી ઉમરનો જવાલ આપે છે.

નદીમાં ઘસતી ચા-મઠ જઈને કિનારાની રેલી પર
જેની જ્વાળ પડી જાય તેની જ કચરખીએની સાથે વધે
મેરેલા વર્ષોએ એના અંદર પડે પાડી છે અને એના
ધોળા વાજ તથા મીઠા પાણ્યો એની હિમચરની ચારી
ખાણ છે માસ અને યોદ્ધાના સઘ કચરખી એણે જીવિત
ધણું નહોતું એટલે જ તે દરિયામાં પાણી દાઢકાની
જેમ એના દાઢકામાંથી જોઈ નવું કલ્પ બનાવી તે વડે
આ બગાડના દુ ખોને ચિદારી ચકલ કે રોમાં એવા પ્રક
એને જોનારાના મનમાં કલ્પન થાય તે નરહ નહિ ।

અનેક જગ્યાએથી રહેલા સાકારાને એકે પોતાના અઘરા શરીર પર પી ઠામી છે નજારે થોડા પહેવારી તે એને જરૂર અણકા જ નહિ દોષ ! કદાચ વર્ષોથી અધમ કેસારીને કારણે એને ખજર પલ્લુ નહિ દોષ કે એકે એની પહેરી નથી ! અને જ્યાં કરીને એકે અજાણ તાપ પલ્લુ જરૂર પૂરતા જ વસી શરીર પર થોડા બેન્ડેજ - એ વાંધીલના સિકાત પાળે છે એ કે કદેબ્રા વાણીએ તે બુનેશ્વે એને અધારામાં દુલે તે વાંધીલના સિકાતનો અનુપાસી મજાવાને જરૂરે કાઢકુ' જ માની છે.

હજી તો સવારના નવ વાગ્યા છે. ખજુ જુલાઈ સરી
રોમેન નથી એજી પોતાની સામેના બાળકને જમ મારી
નમસ્કાર આપે અરુપ.

પરે પાંડવોના કષ્ટ જર નથી અધિકા દુરને
 ઉભેડીને મેળા આપાનનાં રોડકાનો નામ પ્રચલિ
 સંપૂર્ણ નામે સાત વરસે બાળક પેલેકડ કાઢી અપ
 વ મેલી અટપલી રસતાની બન્ને જાડુએ યોગ્યા જાન
 જના કાટાંબેને જટાનાં રોડી પાસે આવી પહોંચ્યા

આગને મોઘા કહીકે મમજાવતો કોઈને જુદામે
પૂલુ કા આડે કિરાર? આજીવન આપનાને
નરને જુદાને માગીઃ મોઘાથી જુદાર કાઠી જતામે
એને બી. રજી કો ન જ આપડે માગે મોઘા મુકલ

મોક્ષો 'તુ ખા.....' ત્યારે એ દિવસની જૂની નારી ઉપવૃત્તિ અન્યાયને સહારી મેડી માનવીના અન્યાય વિશે વિચારવા એની એની સુધ્ધિ નહોતી પહોંત કામચલાઉ એની એ નારીએ જિંદગી આખી આવાસના બગે ચુકાઈ હતી અને એક પગ એ જ રીત શુભરવા તથા સંસ્કૃતિ હતી એ પુરુષોએને અજ્ઞાત નહોતી. એ તો એના કાચવાન આખા સિરાય કોઈને યોગ્યતી નહોતી હા, ક્યારેક માથેના વાણિયો એકાદ રૂપિયા નેવડી મેણી રકમ ધીરવેલે ત્યારે તેનો અરેસાન અનેક કામે કરીને જવાળાવી અને એમાં પડ્યું એને એને 'ભમ રાન આપો' અરસ કોપાડે વાણિયાની મુરખમિસમ જવા કોઈની એ ક્યારે વ મારુ બની શકી નહોતી.

બાળકોએ હામની શીઘ્રતા નીકળી છે. મધ્યે મરિતો
એના જુવાનભણેય દીકરાને એક કહેશે. એ દીકરાએ પો-
તાના વારસામાં એક સાત વારસાના બાળકો સિવાય કાંઈ
વંશારે આપ્યું નહિયું. અહીં દેવ એકલો જ હતો.
આએ દીકરાને વારસા આપવાને જાને દીકરાએ માને
વારસો આપેલો હતો અને વારસાની ભજન-સુદી તે
કરવી જ રહી ને.

એ જાતે એ જાણીતો મહાનિર્વાસણીય પદાર
કેવી એ ન વળવળાવ્યા જ સારું છે. રૂઢાં એ દિવસથી
એ પૂર્વે જુઓ છે અને ખાલક એક દિવસથી એ
વિસ કલાકથી અને એમની પાસે જાપાનુ રોગ પાડું
જ્યાં હવે એ મારે કે કોઈ વાતી રોગકાળી. કુઠો પછી
હવે તો નાનેરી કુઠામાં લાગ કાપના કરે છે પછી રૂઢાં
જીવ સમજાવે છે. જ્યાં જાપાનુ વધારે રોગ સમજે છે
એ કે આ તરવાળા એ, સજીવ'માં સમજાવી શકે તેમ
પણ

બાળે એટલે ૪૦ લો સ્કાલ સાંગ દિવસ મુખી મામના
કામની સૌધ કરના છતાં કામ ન મળ્યું ત્યારે ભાળે
પહેલી સવારે રહેા. જેની માગની એક ન્હીત પછી ગાઈ
છે અને જેના મહેલ પાસમાંથી પ્રકાશ માટેના કુરડી
ચેન્ડીએટ્ટ મુકાઈગણ છે એવા મુ'પાને ઠોડીને વ્યૂના
કારખાનામાં કાગળ ચેષ્ઠરના મામથી નવ્ય માળે ફર
વાનીને વ્યારી છે.

द्वि मञ्जिर गङ्गा हरे नथी कुषर रेकरी पर रेद

ખાખ એ જ ચૂનાવું કારખાખું. હવે ઉપર જઈ જવું જ રહ્યું; કારણ કે જૂનાનો અર્થ નાદ બન્યોને વ્યાજુળ મનાવી રહ્યો છે. એ જ એમની પ્રેરણા છે. બાળક તો જૂખને લીધે દાદાની પાસે બેસી પડ્યું છે તે બેઠવાનું નામ લેવું નથી..... પણ નીચે તપેલા પથ્થર કરતાં પેટની આગ એને વધારે દગ્ગર છે પણ ડોશીએ પ્રેમનો શુશકારો બેઠાબેઠા અને કહ્યું : 'જેંડ બાઈલા, ■ નય બવાનું...એ પેલી મેર...' અને એમ કહીને જઈએ બાળકની આગળી જાણી. કારણ કે હવે બાળકને રડું મેલી ચકાપ તેમ નથી. ટેકરી નિકટ છે. પથ્થર...! બધે જ પથ્થર ! ઉપર તો ઝાડનું નામનિશાન નથી. ક્યાંક ક્યાંક કાંટાળાં ઝાંખરાં છે પણ તે તો ઝણિયાં વાજવાને બદલે પગને વધુ હેરાન કરે છે.

પણ કામ...કામ મેળવવાની આશા અને તેની સાથે જ રોડસો અને કુંગળી મજવાની મદદ-આ બધું એને અને બાળકને ઉપર ચેમી ગયું. ઉપર ખેડેઆં તો ખરાં પણ હજુ કામ મળ્યું જ એવી કંઈ એમને યોગ્ય ખાતરી નહોતી. છતાં અમૂલ્ય આશાએ તો એ છતી રચાં હતા !

ડોશી પહેલાં તો વિચારમાં પડ્યા કે કેને મજૂરી માટે પૂછવું ? પણ અહીં કોઈ જાણ માણસ પણ દેખાતા નહોતા. તેણે થોડે દૂર જઈ કારખાખા પાસે બેઠેલા એક માણસને પૂછ્યું : 'આવ મજૂરી મળે ? મારે કોમ ભેપે (જોઈએ) છે.'

આ સાંભળીને તે જાણી ખદખદાટ હસી પડતાં બોલ્યા : 'તું...તું' શું કામ કરી શકવાની ?'

ત્યારે તો જુદાને બધું પૂછીના સમસ્ત વાણ એના મનને ઘેરી પળા દોવ એમ લાગ્યું. પણ દિમ્મત હવે મામે તેમ નહોતું. 'કુ' તો આંધી જ કામ કરવા ત્યાર જુ.'

'પથ્થર તારી કશો ?'

'અમ નાઈ મેકવાર મને કોમ આવો, પછી જાતે.'

બાળક તો આ સંવાદને સ્વસ્થમચરિતે સાંભળી રહ્યો હતો અને જુદાનાં ચહેરા પર જે બાવપહાટા ઘટાં હતા તે જળ તેના મહેરાની રેખાએ પણ બદલાવી જતી હતી.

'અરે, બેઠતાં તો તું' હાંધી બસ છે. તારી ઉમર

તાડું આ કામ નથી.'

જુદાને કહેવાનું મન તો ચયું કે બે દિવસથી જૂખી

કંઈક કામ આવે! પણ તો તે કંઈક કામ મળ્યું

હોય તો જ અટકી બસ એ બીજે એ બેઠી નહિ. પછી દિમ્મત કરીને એણે કહ્યું : 'પણ એક વાર મારા હાથમાં તિકમ અને તમારું' તો આવો! કોમ કરું' છ કે નહ છ એ એ નકર મરી મેલએ.'

'પેલા લાઈએ કહ્યું : 'એ ને દિય (દિવસ) દેશે મરી એા છે. કાચે આવશે.'

'અરે જુદા, તારું મારું હોઈને આવ્યું' તે મને કાં બાકાતે લો ?'

વાત કરવાર કારખાખાનો રોડ જ હતો. એણે કહ્યું : 'ડોશી, દિ દને મજૂરીનાં અધ આતા મળશે. કામ કરવું હોય તો કર.'

'આવવું હોય જ આવશે બાપા !' અને એમ કહી એ કામની સહ એવા લાગી. જૂખ ભુલાઈ મંઈ હતી ! રોડે બીજા મજૂરને બેઠાંથી ડોશીને કામની જગ્યા નામ-વચા કહ્યું અને જતી ડોશીને ટોર પહુ કરી : 'મરનાર કામ નહ વાય તો કોડીય નહ મને જ આન રાખશે.'

પણ ડોશી તો કામ મળવાના ઉત્સાહમાં મધુ જ 'હા' કહ્યું હતી મઠ. અને ડોશીને ઉત્સાહમાં એક બાળક પણ જૂખને જુદીને એની પાછળ દોડ્યું અને માત્રી આંખની પકડી થોડીવારે એણે પૂછ્યું : 'જા, રોડસો મળશે ?'

'હા, બેટા.'

નિકટ મારી જૂખ નિકટ છે. ચારે બાજુ લુટ સામ્રાજ્ય વ્યાપી ગયું છે. મખાઈ થવા આવ્યો છે. સુઝનાં આકારો કિરણોએ પથ્થરના અડધે અડધે પોતાની દક્ષિણ અક્ષે અંધી સુમત કરી દીધી છે. અહીં એક પણ સીંચો મારી નથી. વાહન આવવાની ડોશી હાવતા નથી... પગથી છે.

હવે તેમના ટેકરીની બીજા બાજુએ આવ્યાં. પગથી ખૂબ તળાણુ પડતી છે. તીચે નજાર તાખીએ તો ખૂબ જ ભયાનક લાગે છે. જસ સમતોલપણું યુમાવ્યું' તો સમને માટે અપહારમાં લુગ થઈ જવાય એવી અહીંની રચના છે.

હવે જ જુદા સમજી રહી કે ગામના લોકો અહીં કામ પર આવતા કેમ અચકાવ છે! તેથી જ તે તેણે ત્યારે બેલવિંદ મુખીને કહ્યું કે પોતે ચૂનાના કારખાખામાં કામ કરવા જવાની છે ત્યારે તેણે જવાને માટે 'ના' પાડી હતી. અને કદાચ કામ પર જાય તો કારખાખાની 'અંદર' કામ કરવા જવુંજીવું દ્યું. કારખાખાની બહાર

પંચર તાડનારાની અને તે જીવજંતી કારખાના આગળ
અમે કચ્છરની થી કાલન આપ છે તે વિશે વર્ણન કર
વાની અનિચ્છા દર્શાવી હતી

વૃદ્ધને હવે કામની વિકલ્પ સમજાવ્યું હતું દિવસ
દોરે કામ માને તેમ નહોતું એટલે બાળકને ખૂબ જ
સાવચેતીથી પકડવું તમર આવે તેવા વાજ જાણુ
સમસાદપણ ક્યારે બેઠાવે તે કંઈ કહી શકાય નહિ.

બાળકુ ગીતરને તેઓ કામ કરવાની જગ્યા પર
નારી પેન્સિયા મજૂર કામ કરવાની જગ્યા અને રીત
જાણી માન્યો ગયો. અ તે ડેલીએ નિયમ દાખલ પક
ડ્યું બાળકને એનાથી થોડે દૂર બેસાડ્યું કે પંચરની
કચ્છ જો તે એને વાંચે નહિ. એટલે ભેરથી પંચર પર
જા ક્યો-બીજો જા ક્યો. પુરુષોને બચતો જતા હોય
જણ તેમ તેમ કામની વિકલ્પ જણુ સમજાવી જવી
હતી. હજુ એક પંચર તાડ કે નહોતી કરી રાખી નહોતી
કામ કરવું જ રહ્યું આજનો વિચાર છત્તુ હોય તે
કામ કરું જ છૂટો. બીજી કામગીરી નહોતી એટલે
તિકમ સુધીને હોટોટી લીધે હમેશાના કામો પરના પકડ
મજબૂત કરી નેસા બ આજ કચ્છરની રેખાઓ તમ
જઈ અને પંચર પર નોખડા ત્રી કમ્બુ જમરના ટુકડા
મથા ને છૂટા પડ્યા. મેળા કરીને તમામના સલામ એક
જમરનો ટુકડો પંચરથી દબાઈને હતા તમામના
જણુ જાર વધી ગયા.

એણે તમારું કિમકતો મનાસ કર્યા પહેલે પ્રવાસ ન
કિમકતુ આસ ભેરથી માનવા સાચો. તમારા પત્ની
દાખરે પકડ મજબૂત બની કિપરી આવેલી લીધી
નહોતે અગ્નિ જેવો તાજ નાગી રહ્યો હતો કચ્છી પોલ
કરિત અત્તી બાગી રહ્યું હતું જ કાચથી જણુ બળી
હું હતું અને રેવે નાગોડો બાળક આ જણુ દરેક
લોક રહી હતો વૃદ્ધને કાલીમ્ભ ભેર જણું તમારું
અને કુટુંબ અને હવે એને ચેલી વિકલ્પ કેડી ચલવાની
બાગી હા એ જ તે મુશ્કેલ વાત હતી.

પાવળા પંચોએ ભેર ક્યું કાચ વાંકરી કારણ
કે જાનીને તો આજ માં કામિયા જમરે હતા અથવા
બની દુનિયા જણુ જણુ જણુ ગઈ હતી નહિ તો જણી
મેની વરદી જણુ વૃદ્ધને પ્રેરણા આપત આરે તરફ
અપાવતો સ્થાન હતો વિવિધ પ્રકારનો યુદ્ધાર કામ
એ સ્થાનને બેઠીને રેખાની બીજી દિશામાં આજુબાજુ
કામ કરી રહ્યા હતા તરી અપાવળા પંચા તમા અપાવળા

અને એ પંચા જ વૃદ્ધની પત્ની ચલિને તેમ કરી રહ્યા
હતા પહેલે ફેરો પૂરો કર્યા.

ગીએ ફેરો પૂરો થયો ગોથો ફેરો પૂરો મથો
મુકાદમ આવીને કામની બપર કાઢી મથો વૃદ્ધની દયા
આવી તરી કે મથો તે કારણે કામ બો વા વિચાર માંથી
મથો પડ્યો. દસમે ફેરો પૂરો થયો વૃદ્ધને મુશ્કે
સામે ભેજુ ના એ તા નમ સતુ નામ લેતો નહોતો
એ જાણી કિવરને નીને આવી ફરી રી તિકમ દાખલ
પકડવું ભેરથી પંચર પર ત્રી કમ્બુ ને પંચરના ટુકડા
મથા, જણુ આ જણું ને કુદાની વચ્ચેની કચ્છ ભેરથી
કેડીને બાળકના જમને ગીરની ગઈ હતી તેની સાથે જ
બાળકની ગીસ ડેલીએ સામગી બીજા મજૂરોએ પંચર
લાવના અવાજમાં એ નિર્જન અવાજને ન સમજ્યો
ડેલીએ કાચે કાચીને વધુ કાચીને જમના માને
લુઓ કિપર અત્તપટા તરીકે અપાવળાની ધૂળ જણુ
નહોતી એટલે તે પકડના ઘા પર પૂડી અને તેના પર
ચી ચડે બાવી ટીપ્સ અને કે બધું કામત વામુ નહોતું
જણુ જમના કુખને કારણે એના અથવા વધુ કાચાં
હતા.

કરીથી કામની કચ્છાત વર્ગમાં ડેલી એ બાગકને
હતે ભેસવા જમરણુ કામની ચલિ માન રહી ફેરો પર
ફેરો થતા લાખા હવે વૃદ્ધનું ટીરર કહ્યું કરવું નહોતું
મન સ્વપ્ન થઈ ગયું હતું હાલ સુધી હતી યોગ
જ તા હતા જ્ય પાત્રી પીરાથી પેટને યોગ કાઢો
મટે છો નય મન અને કીરર તા હવે એક જ પ્રકારના
વિચારે રસ્તા હતા સ્વપ્ન ક્યારે હવે કામને અત
ક્યારે આવે ક્યારે જ કામનામાં ખરીદે નાજ
રોડો હોડ રોકેલો બનીને પેટમાં પહેલે

ખૂન જ પીધી ચલિએ તલે તમારું મથું અને ને
લાન અસ્થાન આજના કામી પીમે પીમે કો પગથી
ચડી રહી હતી જણુ જણુ જણુ કચ્છી નહોતા સમસાદપણું
તમજા નેટલી કાચી નહોતી કચ્છી ભેરથી પગથી
દમજા ભેરથી પકડે એમ અને લાણ હતું ખેલાન
આખે અર્ધી ગીએ પી હતી અને એટલામાં ડેલીને
કિમકો આજો કિમકી થકા જેવું થયું અને તેણે સમ
તમાવણું નમાનું પાસરપો કાચા કચ્છી તમારું
રોજના કચ્છી જમરે પર પકડવું જણુ જારને લીધે વચ્ચે
અટકી ગયું અને તેથી સાથે તેણે ડેલીની કાપને જણ
યોડો સહારો આજના જણુ આજના થમી ગયું.

મધ્યકાર આવતાં પહેલાં પ્રકાશકિરણ કાગમાં આવી ગયું... સફારો મળી ગયો. તૂટી સતેજ યજ્ઞ બિભી યજ્ઞ... છેલ્લો ફેરો એટલે પૂરા કર્યો.

સંઘા નવી ગઈ ત્યારે એણે જૂનના દુઃખને લીધે હાલી ગયેલા નાગકાને ભઈને ચિકટ ફેલી ચઢવા માંડી. ફેંકે ડોહીના કાગમાં આઠ આઠ ગૂઠલાં કહ્યું: 'ડોહી, બાનમાં તો છે ને?'

જવાબ આપવાને બદલે તે તો નજીક આવેલા ગામના વાણીઆની દુકાને સેઠ લેવા બિપદી, લોટ ચોકકાને

૧ [પાન ૩ થી આશુ]

આસે તો તે માગે કાપતો નથી પણ હતા ત્યાં જ રહે છે એમ તોણે ભેળું. જો સંકેતો સહન કરે છે તો તે આજળ વધે છે. પહેલે જ નારો તેણે ભેળું? જે સત્યને તે શોધે છે તે બહાર નથી પડ્યું અંતરમાં છે. એટલે જેમ જેમ નાજ કરતો તમ તેમ તેમ તે પાછળ પડતો જાય, સત્ય વેગળું તપ." (મં. પ્ર. પા. ૫) સત્ય બહાર નથી એટલે આકારમાં કે રૂપમાં નથી પણ એ ગાદિ પ્રકટ કરનાર સર્વના અંતરમાં રહેલા ચેતન કે ચૈતન્યમાં છે.

આલિંગી સની કસીડી—પણ જ્યાં રોષ દેખાય ત્યાં ધુંડે અનિષ્ટથી સમાજ પીડાતો હોય તો ધુંડે તેનો જવાબ પણ આ પાપાના વિચારમાંથી જ મળે છે. ગાંધી છતી આલિંગી કે પ્રેમ આલિંગી નથી જ, પણ પ્રેમ નોપાત એ આલિંગી પણ બની શકે છે. જૂલ કરનાર માટે જ આલિંગી છે તે તેને કૌટુંબિક રીતથી સુધારણું ભેઈએ અને તેમ કરતાં જ સહન કરવું પડે તે પ્રુથીથી સહન કરી લેવું ભેઈએ. એકતરફી આલિંગી શુદ્ધ પ્રેમ (unilateral love) આલિંગી પણ હોય અને સામાન્ય તે પ્રેમનો પડથી પાડવા મથામણ કરે ચોરનો શાખો આવતાં ગોપીછાએ આલિંગીને કહ્યું: "ચોર આપણાં ભાઈભાડું હોય તો તેમનામાં તે હાવના પેદા કરી ભેઈએ એટલે આપણે તેમને અપહવાવને સારુ ઉપાયો શોધવા પૂરતી તસ્લી લેવી રહી આ આલિંગીનો માગે. આમાં ઉત્તરોત્તર દુઃખ વૈરાગ્યની જ વાત આવે છે, અપૂરત ધીરજ શીખવવાની વાત આવે છે." (મંગળ પ્રભાત)

સહન કરવું શા માટે?—આલિંગી તાકિફ શકા રજ કરી શકે કે પોતે સહન શા માટે કરવું? અને તે પણ ઉત્તરોત્તર? બીજાને કદ ન આપવું એ તો સામાન્ય

પેટમાં પડતો ત્યારે તેણે એક દિવસ છવાડવા માટે—એક દિવસનું કામ અપાવવા માટે—ઈશ્વરનો ઉપકાર માનો.

તે સતતા એ પથરોની ભૂમિ પર ડોહી વચ્ચેની બાળકને ભઈને સુઈ ગઈ અને પહેલી સવારે ત્યારે કડો પવન વફા લાગ્યો ત્યારે પોતાના ઘરીર પરતું વસ્ત્ર કાઢીને બાળકને ચોડાડી પોતે ખુદના ઘરીરે ટાલ સડેલી સુઈ ગઈ. તે ભેઈ ચોરની જ વોક લેવા નીકળ્યા કાર-ખાનખા શેઠ બચાવ્યા: 'નિર્ધનના આવડે તો એક દિવસ પણ કામ આપવું ભેઈએ નહિ.'

ભૂલિને પણ અતુલને સમભવ એવી વાત છે. પરંતુ હોય પોતે સહન કરીને પણ અતુલને સુધારવા કે સમાજમાંથી અન્યાય દૂર કરવા એ તે કષ્ટનો ન્યાય? એમાં ભેઈ સિદ્ધાંત રહેતો છે અથવા કે ફક્ત સહન કરવાની ગોપીછાની બાદલ કે તેમના રવલામાંથી જન્મેલી આ વાત છે? પછી બારતની સંસ્કૃતિના રથથી લક્ષ્ય મુજબ ગોપી-છાએ પણ સહન કરવાનું મહાત્મ્ય બતાવેને જ શકે તેમ માનો?

મૂલતઃ તાપ શું છે? આ શંકાના સમાધાન માટે કુદરતના એક મહાન નિવશને વિગતે સમજાવે રહો. જરૂર જતલ શુભો કે પ્રાણી જતલ શુભો. તાપથી સહન કરવાની હરિશ્ચંદ્ર બધી વ લેવા મળે છે. ધરતી ખૂન તપે છે, ધમે છે અને વર્ષા આરંભે છે બરફ તપે છે, ધીમે છે તે વડે છે; પાણી વડે છે, તપે છે અને વરસા ધાવ છે તે વાદળાં બને છે. તાપ જ આ બધું શુભ પરિણામનું કારણ છે. વિચાર પણ એ જ નિયમ મતાવે છે કે તાપ વડે જ જીવે છે. તાપ સહન સહન કરવો એ કુદરતની ક્રિયા માનમાં અતુલજન છે. એ બવહાર સત્ દાખ દળાય એમ નથી. એથી જ નરસિંહ મહેતાએ ગાયું કે, "શુભ દુઃખ મનમાં ન આવડે, પણ સહારે ઘડિયાં લખ્યાં તે કલ્પના નવ દરે, રૂપાપના નહિયાં."

આ કાળ્ય કડીમાં આ મહાન ભક્ષામને કુદરતનો એ મહાન નિયમ જ બતાવ્યો છે. શુભ દુઃખ સહન કરવાં તેના તાપ સહન કરવો એ કુદરતનો અચૂક કમ છે, એ દાખી દળાય એમ નથી.

તાપ હેતુમત છે—તાપ સહન કરવો કુદરતનો નિયમ છે તો તે હેતુમત પણ છે જ. તાપથી ધરતી તપે છે અને તપે છે તેથી જ રજાડ બને છે. ફળ તપે છે અને તેથી જ તેની ખટાટ ખીટામાં ફેરવાય છે; માથેક શુભ

કુ બ સહન કરે છે અને ત્રિવિધ તાપ સહન કરે છે પણ એનાથી જ તેના રૂપો, સૂક્ષ્મ કોષ્ટોની શુદ્ધિ થાય છે અને આત્માની અવિરતતા અનુભવશે થાય છે.

માયુસુત્ર ૩૬૧ કામ એવુ નથી કે જેમાં તેને સહન કરવાનું નથી, કે તાપ સહેલા પડતો નથી કુદરતનો તાપ મહન કરવાનો મહા નિષ્પન્ન કોટનો વ્યાપક છે તેટલો જ અચૂક અને અનિરાધ છે તાપ સહન કરવાની અનિ વર્ણતા જ વિચારો, ચિત્તો અને વિચારોને વિચાર કરવા કરી મૂકે એમ છે ત્વરે કે અગત્યરે કે સૂક્ષ્મ શુદ્ધી જનનના ધર્માવિત્તોએ આ મહાનિષ્પન્ન રહી મારી-રિધા જ છે અને એને રહીકારીને જ છુટકને ઉચ્ચ કરવામાં માર્ગ બતાવ્યા ૭

તાપની પાઘળ આનન્દ-તાપ કુદરતનો મહા નિષ્પન્ન છે એમ આર્થ એ નથી કે તેની સાથે હમેશ કુ બ એકામેવ ॥ માયુસે શિવા કરેલ એવાદિત્ય તાપમા કુ બ છે ખરું, અને તેમાં કેવાનું બુધ ખરેખર તો કુ બ જ હોય છે પરંતુ કુદરતના તાપમાં તો સુખ અનુરૂપ છે સહજા આરોગ્યમય સ્તરીને રહી ચીવ્યા કે ઠિલિરની દાહ તાપમાથી કે સરદી રાત્રી નયુએની સંજોગે ખનુ સરતા પડે આનન્દ મને છે સાચા આરોગ્યનો અનુભવ જ એવો છે કે કુદરતના તાપ સહવામાં આનન્દ આરોગ્યના રૂપોનો સામનો કરવામાં નિર્ભય આનન્દને સુધર્મી તાપ સહન કરનારાય અથવા જ માનસિક આનન્દ મને છે આમ તાપ નાશક કુ બકારક હાને છે બા ખરેખર તો તેની અદર આનન્દ જ રહે છે

તાપમાથી તપ - કુદરતના રૂપોના તાપને અધારે

પુન કોષ્ટોની પહોરવામાં આરોગ્યારે તો એવી અદરની આનન્દ અનેક થયો વધે છે, તે બહાર આરે છે અને તે ધર્મ અને છે શુદ્ધકોષ્ટોના આનન્દોનો તાપ તપ અને ॥ તેથી જ તપનુ આશર્ય દરેક ધર્મે ખૂબ હિસાબની માત્ર છે આમ તપના સ્વાવર્તતા છે રહેલા છે અને તેથી તે સ્વૈરવહારી જનુ છે જ તપમાં કોટની સ્વા-વર્તતા, રહેલા અને કોષ્ટોની રત્નગણ વધારે, તેટલુ તે સ્વૈરવહારુ અને છે તેથી જ અતીક્રમે કહુ કે, 'સત્ત્વને ખાતર સહન કરવુ આપી પડ્યા કુ બોના તાપ સહન કરવા અને શુદ્ધી તાપ સહન કરવા તેલ કાઢુ જ પશિયાળા અને છે અમ માનસુ, સમજનુ અને અનુ બસુ ' અહિ સામા રહ્યારના મુગ્યા જ તપ રહેતુ છે તપ રેટન પાનકારી છે આનન્દોની છે તે તો કુદ રત્ના ગર્હનિવમની ઉપરની અકાસ કૃપરની તરત સામન્દર એમ છે

તાપની નૂતન વ્યાખ્યા - અહિ સામા સહન કરવાની યાત્રા આવે છે તે પશુપત્તન ગળે ઉતરતી નથી દોડી નપના પૃથક્કણુથી સમગ્ર શરીર છે કે અહિ સામા સહન કરવુ તપ રૂપે અમથેવુ છે પણ અતી તપ વિચારા વ્યાખ્યા પારલુ કરે છે તપ રૂપે આમ તો અકિત મહ સાધન માનસુ અભ્યુ છે ગાંધીજીએ તેમ વિચારા અર્થ બરી હોયે મા વિષે ઉપરાય પડે બાકાઓ તપના અર્થમાં કાતિ ધર્મ અને સાથે તેનુ મૂલ્યપરિવર્તન જનુ થયુ તપની ૩૧ નૂતન વ્યાખ્યામાં તની અર્થમાં ત્રિમક થયેલા જનુ સમર્થાનન વધે; એટલુ જ નહી, પણ આધ્યાત્મિકતાને જનુ સામર્થિક રચાય મગસ માણુ

નવાં પ્રકાશનો

દિશાની અમક ૧ અમક ૧ ૧ દેશાઈ, ૫. પાંખી આર રવિયા ૩ આર આર રેહની કંપની મુજતાબે મુસ્લીમ લેખકો ૫૬૨ નવમિયા એનો અ સ પ્રદ પાનનશમ તો ॥ ૪ રાહી નવમિયા સામાજિક છે, કેટલીક એવિ હમિત અનુવાદની પૌરાણિક છે ૫ કુબરી પદ-પ્રકાશન છે કેટલીક પદના અનુવાદની ગતિથી બની બની જણાય છે કયાક તો દિનના અને છે તેનુ જ જનનુ દેખાય છે તેનો પ્રયમ ધાન્યમે એટલે પની ગાંધીનુ માણુ

એવુ ક્યું હોર એ મંચાલ છે પૌરાણિક પાત્રોમાં આની યાત્રી બની, લખ વિષય પદના સાધારણ આરેખન એવી છે અવગતી વચને ઘાને કે અવગતી પારો કવી અવગતી અસર, વાવગતી ૩૧ ઉપનવતા નથી

એવને સારી ક્યાકાલિ વરી છે તે તો સદૃશ ક્યાકાલિ કલિકારે એવા રહે જ છે અને 'મારો એકનો એક વ્યાસ' પાલો તો આવી જ, કટાક કૃતિ છે અધ્યાત્મિક અસાધ્યકુ નહી તે એવની જ પદોમાં

સરળ સુમેધ અને માર્મિક નહીં તેા પે રસપ્રદ છે.
 ઉગમલો દેશ જાપાન : લે. કાકાસાદેખ કાલેલ-
 કર; ડ. નવજીવન પ્રકાશન મંદિર, અમદાવાદ; ચૂ. બે
 રૂપિયા.

સુજરાતી સાહિત્યને આપવા પ્રવાસ સાહિત્યની બેઠ
 આપનાર વિદ્વાન લેખકનું આ પ્રવાસ-પુસ્તક, તેમના
 ૨ ભાગાં પ્રવાસ-પુસ્તકો કરતાં પ્રમાણમાં કે'ક ઢગલું છે
 અને તેથી તેમણે આને 'પંચમૂત' કહ્યું છે તે ચોખ્ખું છે.
 કાકાસાદેખને આપણા એક અમણી વિવેચકે 'સ-
 રૂતિના પરિમાળ' ક'વા છે. ગઈકાલે, પરિમાળક કન્યા-
 કુમારીથી તે હાસિર સુધી પરિભ્રમણ કરતા, પછી બીક
 વિદ્યુતો ત્રા દેશના સીમાઓને પેલે પાર સુધી પછી

ફોલિયા. આને બ્યારે આપણે 'જ્ય રવદેશ'ને બદલે
 'જ્ય જગત' નો નામ પુલક કરવા માગીએ છીએ ત્યારે
 દુનિયાભરમાં ધૂમતા સરૂતિના પરિમાળોની અંતિ
 જર છે.

લેખકે 'પર અને 'પદ માં એમ બે વાર જાપાનનો
 પ્રવાસ કર્યો, અને લગભગ આપણું જાપાન ભેટુ' તેવું પ્રવક્ત
 વર્ણન બે ભાગમાં સમાવ્યું છે. પ્રથમ ભાગ મરા આઠો
 છે પણ બીજા ભાગમાં વિગતે વર્ણન છે.

પૂર્વજાન, વિદ્યતા, આર્થદષ્ટિ, રમણિય ક્રમોદ્ગત
 આદિ ગુણોથી કાકાસાદેખનું પ્રવાસવર્ણન રસભર રમ-
 ણિય-કાવ્યમય બને છે. વિદ્યાર્થિએને આ પુસ્તક
 વિશેષ પાંચવા ભેટુ' છે.

* અલ્લાહુના ખંદાઓ

સુરિલભ સંતો, બોલિયા, ફકીર અને ખલીફાએના જીવનના પ્રેરણાકારક પ્રસંગોનો
 સંગ્રહ, સરળ, શૈચક બાનીમાં અને સુલક છપાઈમાં રૂપાયતન પ્રકાશન તરફથી પ્રગટ થયો છે.
 મૂલ્ય છ બાના : પોસ્ટેજ પાંચ નવા પૈસા.

* ખ્યારા બાપુ

વાર્ષિક લવાજમ ફેસમાં રૂપિયા ૧, પરદેશ માટે સિલિંગ ૧૨. લવાજમ મનીએસ્ટરી કાર્પોરેશને
 સરનામે મોકલવું. પ્રથમ બંકથી જ માહકે નોંધાય છે. દર માસની બાકીમાં તારીખે બંક પૌચક
 થાય છે. થોડી નકલો હાથકાળે પર છપાય છે. તેવું વાર્ષિક લવાજમ ફેસમાં બાક, પરદેશ માટે
 દિલિંગ ૧૧, પત્રવ્યવહારમાં માહકે નંબર અવરવ લખવો.

‘ખ્યારા બાપુ’ કાપીલચ, રૂપાયતન, બ્લંડલ

અનુક્રમણિકા		૧૨ જુલાઈ ૧૯૫૬	
	પૂમ		પૂમ
૧ સત્યામદી જીવનદર્શન ...	શાંતિભાઈ દેસાઈ ૨	૬ લાગણી, ગીર-ગી ઉવા ...	અમૃત ધાપક ૧૩
૨ અદમસંપાદન અનિલ ૪	૧૦ રતી-દની અમિ રિખા ...	અનવર આમેવાન ૧૪
૩ 'તારા સિવાય-' વિજયલાક્ષ્મી પંડિત ૬	૧૧ જગલમાં લેલકાસન અનિલ ૧૭
૪ જગો ! હસિત જૂથ ૭	૧૨ શિખર કીયુ' હનુ- ...	રતિલાલ અનિલ ૧૭
૫ સમય જલો નથી ! રતિલાલ-અનિલ ૮	૧૩ એક દિવસ માટે ...	લલિતગુમાર ઘાભી ૧૬
૬ શાંતિનો ફૂલ પિનાકિન હાકોર ૧૦	૧૪ નવં પ્રકાશનો ૨૩
૭ સો શરદના આશીર્વાદ અ. ૧૧	૧૫ ઉજ્જવળ ...	જગન્ત પાદક ક. જે. મેથુ
૮ શાનદેવ-ચિન્તનિકો વિનેશાજી ૧૨	૧૬ સમજનો- ...	અમૃત ધાપક "

અમારાં પ્રકાશનો

અપના હતાં બાપુ [ભાગ ૧-૨]

મૂલ્ય: દૈનિક બાપુ પચાસ-પચાસ નવા પૈસા,

પૂજ્ય બાપુજીની બહુમુખી પ્રતિભા અને વિશ્વ વ્યક્તિત્વના અનેક પાસાઓનો પરિચય રંગપૂર્ણ પ્રેરક છબી પ્રસંગોની ત્રા પુસ્તિકાઓમાં ફેટલાક પ્રસંગો પ્રથમ વાર જ પ્રગટ થાય છે, નાના મોટા સૌ કોઈને ઉપયોગી વાચન પુરુષ હતા એ પાવન પ્રસંગો સરળ સૌમ્ય ભાષાએના છે સાથે બાપુજીની એક સુદર અપ્રમટ વસ્તીર પણ આ પવામાં આવી છે

ગાંધી-ચુરુ

‘નૈમક. શ્રી ચુરુદયાવ મહિંક. મૂલ્ય સત્ર રૂપિયા

“ શ્રી ગાંધીસાહેબ તાલેવકરે આ પુસ્તકની પ્રસ્તાવના ‘જાતની અજાતિ’માં આ દેખાયાનું મહત્ત્વ સમજાવવા લખ્યું છે

‘મહાત્મા ગાંધી અને કવિવર રવીન્દ્રનાથ ઠાકુર, આપણા જમાનાના બે મહાંત પુરુષો, ભારતીય સંસ્કૃતિના મોટા સિંચાળે એમને વિશે કોઈ કંઈ જાણે તો તે આકર્ષક થવાનું જ પણ બ્યારે એમને વિશે જાણદૂર, ચુરુદયાવ મહિંક લખે, ત્યારે તો પૂછવું જ શું ? ચુરુદયાવ—આચાર્ય—ગાંધીજીના જૂન પ્રસંગમાં આપ્યા હતા તેમના જ રિવાજના તેઓ અજ્ઞાન અને કવિવર રવીન્દ્રનાથના ત તે અત્યંત ભક્ત

‘મહાત્મા જાણે જોન મયીસા પુરુષોત્તમ રામચન્દ્ર અને વીરો વિમલો કુશલચન્દ્ર જમ્મી અલો. લેઈ શકે છે જોમ જ ચુરુદયાવજી પણ ચુરુદેવ અને ગાંધીજી વચ્ચે અલો. જુલે છે એમની એ અલો. દ્રષ્ટિ એમણે આ નાનાકડી લેખમાંનામાં અનેક રીતે વિશદ કરી છે”

મસ્તીની પંખોમાં

નૈમક રતિવાવ-અનિ. મૂલ્ય પચાસે નવા પૈસા

પાકક સાધનના, શિયા રંગીન કાગળ પર રંગીન સાદીમ્મ છાપેલ આ સુદર મુલક સનક વિશે જાણીતા વિવેચક શ્રી વિંયુપ્રસાદ ર વિવેદી લખે છે

“તમારા ફેટલાક મુજબકોમાં વિચાર જુને રચનાની આડર્શક વ્યક્તિ છે ‘વસત મામીને’, ‘કહેવાઈ રવગ’, ‘કોને ખમે?’ જેવા એના ઉલ્લેખો છે ‘મંમજ’, ‘અધમતા જેનુ લક્ષ્મ’ ‘મનિ’ના પચારને’, જેવામાં જાવને જાનિ આડુલાદક છે

“આમાં મસુદ થના કરશે તેમતેમ તમારી કવિતામાં વધારે શોધ્ય’ આવશે”

ડમરો અને તુલસી

નૈમક રતિવાવ-અનિ. મૂલ્ય. એ રૂપિયા

પ્રેતા, નવકો અને મુજબકોના ના સંબંધની પ્રસ્તાવનામાં અલ્પેશ કાશિયમ્મ શ્રી નુનીકાલ વર્ધમાન સાલ લખે છે

કાશિ અનિલે પાતાની કવિતાઓને ‘ડમરો અને તુલસી’ માન્યાં છે. એ પણ મજરીમાં બે વરતુ જૂર છે ડમરો તોરણ અને તુલસીના લીમ મપુર આસ્વાદ ને કરવાય વિરિય છે એ નાવ જિંદગીના નમ્ર કવિની પર્વજાવરીનો દ્રમ્યમુલ, જે નાદર્ય અંગના જેડ તથા પ્રેરક પર્વજાવરીઓ છે એની તંતુ પાન કરનાર પાકક ર જોતાને છવનસ્વાસ્થ્ય માટે પ્કાસક સત્ત નીવડે રેશે છે”

રૂપાયતન પ્રકાશન, જનાગઢ

ઉદ્ઘોષન .

‘તમે, તમે ભારતલોક !

છોટા, નીંદર ને ખંચેરા નિષ્ફળતાનો શોક,
તમે, તમે ભારતલોક !

બહુ દિન આગસ ઓટણી ઓટી,

રહ્યા નમીબ - સંધ્યામાં પોટી,

આખ ઉધાડી જુઓ કંઈના કિરતે અળકયો ચોક,
તમે, તમે ભારતલોક !

ભાગ્ય આપણે વળખાવડા,

‘હાથ કોટાગી, નિહમ પાવડા,

કરો કાલતા, કાથ કાળે મકમે ઘટે ના શોક,
તમે, તમે ભારતલોક !

લીલાછમ ખેતર કરી મૂક

રણે દામની મોસમ ચૂકો,

પરસેવાઈ ગાનર પકવે ખાનપાનના શોક
તમે, તમે ભારતલોક !

આપણે આ નવભારત દેશે,

કેઈ રહે ન બિખ ની વેશે,

કેઈની આમળ રીત ખનીને નમાવવી ના કેક
તમે, તમે ભારતલોક !

તો તમેવા લોક ખૂંચે છે,

ફેલાવે તેને ગાય દૂધે છે,

તે તો છવન જ ને તમને કેલર હેલે ના કેક
‘તમે, તમે ભારતલોક !

અવનંત પાદક

સમજાને-

સમજાને બાઈ, સફાઈ કરા !

‘ચકમા આવી ન ચકાઈ કરો.

સમજાને

તમ મન ધન કેરી સફાઈ કરો,

છવતરની સાફ સરાઈ કરો

સમજાને

‘વેરીની નૈલ ન બૂસાઈ કરો,

કંઈ થઈ ને શકે તો બહાઈ કરો

સમજાને

‘જો આપબંધા તોજમ સી બહા,

ના ભૂલો, લલમતસાઈ કરો

સમજાને

‘વરતા ચકમી છે વીજ ખૂંચી,

ચિત રીએ એ ચતુરાઈ કરો

સમજાને

‘આજમાવો રહિ બળ અન્ય પરી

દૂર ન દરની - નબળાઈ કરો

સમજાને

‘છે બંધ’ વડાઈ આજસની,

અમની લીધી ચેકાઈ કરો

સમજાને

‘પરમાઈ સની કો લક્ષી નથી,

પોલીસી ખૂંચી પરાઈ કરો

સમજાને

‘આપે ન ગળે પૂછ ‘ધાવ’,

બાકુંડ કરજ બરપાઈ કરો

સમજાને

‘નૃત ‘ધાવ’

સુભાષ

સંતોષ-લલિતા ગરિશી

આરાધન

ઉદ્દેશભાષાભાગ

નં ૧૧ [૧૫ - ઓગસ્ટ - ૧૯૫૮] અ ક ૬ રી

જે ઇકરાએ ગીતા માતાની
આરાધના કરી હોય, તે ઇકરો કુવળ
અને સુધન્વા જેવો થાય. —આપુ

(ગર્ભાંશ અને કુરુદેશની જન્મભાષાનાંતર અનુશીલન કમિટી આશ્રિત)

[ગોપીવિચારદર્શને અવગણી લેખનાજા જ લેખાંક છમે]

સત્યને ખાતર અને અહિંસાના આચાર સાક સદન કરવાનું સિખવતાં ગાંધીજીએ તપને અનેક રીતે વ્યાપક બનાવ્યું, અને સાધનાનો એક નવીન માર્ગ ખુલ્લો મૂક્યો. સદન કરવાની પાછળ કે તપની સાચે આરાધનાનો શાષ ગાંધીજીએ મૂક્યો છે. તેથી તેમણે સત્યના આગ્રહને જીવનની સાધના તરીકે ગણાવ્યો. એમનો સત્યાગ્રહ સામાજિક સાધનાનું રૂપ પડે છે. સત્યના આગ્રહમાં કેટલું મૂલ્યપરિવર્તન અને ક્રાંતિની શાષના સ્વેચ્છા છે તેની આ ઉપરથી ઝાંખી કરી શકાય છે.

રૂપાન્તર સાધન:—અહિંસા તથા તેમાં રહેલાં તપ અને સાધનાની આઠમી વિચારણા પછી સત્ય અને અહિંસાના સંબંધને બીજી રીતે પણ નિરૂપણે જરૂરી લાગે છે. સાધન અહિંસા અને સાધ્ય સત્ય છે. જને વચ્ચે કારણ-કાર્ય સંબંધ જ નથી પણ ક્યાન્તર સંબંધ જાય છે. અહિંસા અને સત્ય એક જ વસ્તુનાં બે પાસાં જેવાં છે. એમ જણાવવામાં ગાંધીજીનો હેતુ સત્ય તો અહિંસાની પરાકાષ્ટા છે એમ બતાવવાનો છે. પરમ સત્ય કે ચૈતન્ય એકજી હોય છે. તેને મેળવવાનું એક જ સ્વરૂપાર્થ સાધન અહિંસા. અહિંસાની પૂર્ણતા એટલે પરમ સત્ય. તેથી તેઓ તેમી માર્ગ કરતાં નિર્ણય પર આવે છે: “હું તો સત્યમાંથી અહિંસા ધારીએ અથવા સત્ય અહિંસાની જોડી ગણીએ, બંને એક જ વસ્તુ છે; છતાં મારું મન પહેલા તરફ ઈ છે; ને ઉપરની સ્થિતિ જોડીથી—દૃઢથી—અતીત છે. પરમ સત્ય એકજી હોય છે. સત્ય સાધ્ય છે. અહિંસા સાધન છે. અહિંસા શું છે એ જાણીએ છીએ, પાલન કર્તન છે. સત્યનો અસંગ્રામ જાણીએ છીએ; સંપૂર્ણતાએ જાણીએ દેખીએ મરે કર્તન છે. જેમ અહિંસાનું સંપૂર્ણ પાલન દેખીએ સારુ કર્તન છે. (મં ૫. ૧૮)

ગાંધીજીનો અદ્વિત વિચાર:—અદ્વિત સ્વાધ્યાયની આ નવી જ રીત છે. એમાં સાધ્યસાધનની એકતા બતાવેલી અદ્વિતની સ્થાપના કરવામાં આવે છે. માનવ દેહે અહિંસાનું સંપૂર્ણ પાલન અસંકલ્પ છે તેથી સહેલે સત્યનું સંપૂર્ણ દર્શન પણ અસંભવિત છે. પરંતુ અહિંસાની પરાકાષ્ટા તે સત્ય એવા વિચારસાર એમાંથી નીપજે

છે. “સાધન એ બીજા છે; અને સાધ્ય મેળવવાનું ઝાડ છે. એટલે જેટલો સંબંધ બીજા અને ઝાડ વચ્ચે છે તેટલો સાધન સાધ્ય વચ્ચે છે.” (હિં. ૨૧. ૫૮) અહિંસાની તન મન અંતઃકરમુદ્દિની શુદ્ધિ થતાં માણસ સત્યની ઝાંખીને લાયક બને છે. સત્યરૂપી સાધ્ય તો શુદ્ધ જ છે, પરંતુ માણસે અહિંસાનો આસરો લઈ ઉતરોતર શુદ્ધિ કરતા જઈ સત્યની ઝાંખીને લાયક બનાવવું છે. એમાં શુદ્ધિની સાથે આત્મસક્રિયતા વિકાસ થતો રહે છે તેથી આ સત્ય અહિંસાનો માર્ગ શુદ્ધિ અને ચક્રિયતા માર્ગ છે, અઠવાળી વિકાસનો માર્ગ છે અને તે એથી કહાયે ૫-હેલે કે તેને શરીર કહે, પિંજરું લાગે અને તે પાકા રખતી જેમ સમય પાકે ખરી પાકુ પડે તથા તેને શરીરસંધે હમેશની મુક્તિ થાય: “રૂપા સત્યની, આમાંની હિંસા વિચારતાં શરીર પણ પરિમલ છે. મોએઅથી આપણે શરીરનું આરવણ બિજી” છું” છે તે તેને દાખી રાખીએ છીએ. મોએઅ અત્યંત શીલુ માય લે શરીરની કલ્પ મરે, એટલે અનુપવેત નવું શરીર ધારણ કરવલું રહે.” (મં. પ્ર. ૨૬) આમાં ગાંધીજીના શુદ્ધિચક્રમાર્ગની સરસ રજાબાત થાય છે. ચૈતન્ય સત્ય એ જ આત્મા એવી રજાબાત પણ એમાંથી થઈ રહે છે અને એમનું પરમ સત્ય ચૈતન્યરૂપ પરમાત્મા છે એમ પણ સ્થિત થાય છે. એના ચૈતન્યસાગરમાં જાણી જવું અને તે મરે જ મથવું એ જીવનનું મેય છે. તેનું દેહ પલ્લ સરસ વર્ણન આ રજુ: “કંઈર પેતે એવીસ કલાક એકધારે કામ કરી કરે છે. આજસ મરેકા સરખીએ દુરસદ લેતો નથી. તેવ આ જાણે થઈ જઈએ, તેમાંમાં બની જઈએ; એટલે આપણે હિંસા તેવા જેવા જ અત્તાદિત થયો—થયો જોઈએ. સમુદ્રની દુરવા નિડુને સારુ આરામની કલ્પના આપને કરી સજીએ છીએ; પણ સમુદ્રમાં રહેના નિડુને આરામ કરાવીની સમુદ્રને એક દાણનો પણ આરામ છે જ ક્યાં પરાતર એ જ પ્રમાણે આપણું છે. હિંસાથી સમુદ્રમાં આવ્યો મળી જઈએ એટલે આપણો આરામ મેળે, આરામની જરૂર પણ મરે. એ જ મરે આરામ; ને મરે અસાધિતમાં સાધિ. તેથી ખરી નમતા આ નથી પાલે જીવ માનની જેવા જલે સર્વાર્થનુની આધા રાખે છે.”

(મ. મ. ૪૪) અહીં અર્થિય આદર્શની વાત ॥ અને
 તત્કાળના કર્તવ્યનું પણ આગદ વર્ણન છે. આત્મના
 તાવમાં તાવ મિલારીને ઇવન ઇવનકે એવા આદર્શ
 છે વ્યક્તિત્વને અનત તરફને ખેંચે સમર્પણ કરવાનો
 ઉપદેશ છે અને ઇવનકેની સેવાને સાફ જ છે એવો
 નિર્દેશ છે. વધી ઇવનકે અને ઇવનકે વચ્ચેના સંબંધ
 કેવા હોય તેનું આથી વધુ સુદર વિષય કશું હોય? ઇવનકે
 મેલનું સાર છે, ઇવનકે જિ હુકમ છે અને આ જગત
 એ અનત સમગ્રતા તરફ અને હિંમેશા જેવું છે. આ
 હિંમેશા આપીને માધ્યમ એ પોતાના અંતર વિચારને સ્વસ્થ
 રીતે વ્યક્ત કરી દીધો છે. આ ચેતન્યસાગરની અત્યુત્કૃષ્ટ
 ઇવનકે અંત નહીં પણ દેહ હતા સર્વોર્ધસાલથી સેવા
 મળેલા એવી પ્રાપ્તિ સત્તર માથ ॥ એવું એમનું
 અલ્પભાવજન્ય ખૂબ પ્રેરણાકારક છે, ઉત્સાહ પેદા કરે-
 નાર છે.

આત્મસાધનના કુશળમાર્ગ અપવાર સુધીની
 વિચારણા સિદ્ધાન્તોના કરી જેનું જરૂરી છે મહત્ત્વ
 જણાવના એવામાં છે એવું સાધ્ય સાધ્ય અને નેત્રી
 કોઈકે પણ સાધ્ય સાધ્ય સાધ્ય આદિ સાધ્ય આદિ સાધ્ય
 સાધ્ય સાધ્ય સાધ્ય સાધ્ય સાધ્ય આદિ સાધ્ય આદિ સાધ્ય
 પછી એવાયે છે. સાધ્ય, આદિ સાધ્ય અને તપને વિશાળ
 અને વિશિષ્ટ અર્થ કરીને તેને એકબીજા સાથે નથી જ
 રીતે સદા સાધ્યને ઇવનકેના ઇવનકેના માધ્યમના
 ઇવનકેના સમાર કરેલા આપણે એવું કે પ્રેમ થી આદિ
 માધ્યમ આપણા રીતેથી મુજબને વિશાળ ભવ છે.
 આ ઇવનકેના માધ્યમિક પ્રયાસો કરવાની ઇવનકેના પ્રેમ
 કોઈકેના પાસે માથ છે એ જ રીતે મહત્ત્વાકાંક્ષી માધ્યમ
 કોઈકે આપણે કરીને દક્ષિણ આફ્રિકા ભવ છે અને
 આ સમાજકોના કરવા કરવા આપણની સેવાના ઇવનકે
 ભવ છે. આપણે આપણી પ્રેરણાની સાથે સાધ્યમાં
 બને ॥ મહાનરસાધના પદેના તેમને સત્યાગ્રહનું ભવ
 વધી સાધ્ય ભવ છે. આ સમાજ સમાજ અને સત્તે
 એને માટે એમને સત્યાગ્રહ માટે આદિ સાધ્ય સાધ્ય
 જુઓ મળી મળુ અને સત્તે
 મળી જન્મ મળે પોતાના
 વ્યક્તિ ઇવનકેના અને સાધ્ય
 સ્વિક કરવાના સત્યાગ્રહનો
 અમલ કરવા માટે મળી તે
 મળે પડે જ સત્યાગ્રહ અને

આદિ સાધ્ય જ જાણ છે એમ તેમને સમજાવુ પણ તેને
 અપૂરતું કરી તે આદ્યમાં છે એમ પણ તેમના મનમાં
 ભ્રમી આવ્યું આ રીતે સત્યનો આરંભનામાંથી આદ્યમાં
 વધેરે મળે ઉમેરવા અથા અને એમના ઇવનકેના વધારા
 અથા મળે એમને માટે અનિવાર્ય આરંભના વધ પડી
 પોતાના અને પોતાના કર્મના વિકાસ માટે મતપાલનની
 એમને મજબૂત સાધ્ય અને વરજની વસ્તુ તેમ દોહથી રીતી
 કરવા તેમ મળે એમના ઇવનકેના અગત્ય જાણી રીતી
 અમલુ ઇવનકેના અગત્ય ઉપર ઉપર ઉપરના માટે રીતી
 વસ્તુ હવે કરીને અર્થિય મપૂર્ણ (Integral)
 મળાન મળે રીતુ હવે અને તેને માટે મત વિચારણા
 અને મતપાલન કરવાની વાંચિત આરંભના મળે પડ્યું
 એમના મત પાલન માટે આ કુશલ નથી, કે રીતી
 વાંચ કરવા નથી પણ મન-મન-મનની એકતા સાધ્યનાર
 સદા સાધ્યના મળે કરે છે એમણે અમિયાર મત મળે
 આ છે પરતુ મળે. તે એક જ મળે વિચારો. એ
 વિચાર છે એમને મત મતવિચાર એટલે આત્મસાધ્ય
 નામે સાધ્યમાં સાધ્યમાં જેમ મળે છે, સાધ્યમાં છે,
 વિશાળને કોઈકે તેની મે મળે આદિ આદિ છે તેના પર
 માલુ નિર્ણય કરવાનું છે તેમ જ મળે મળે પડે મળે
 વિચારને સાધ્યમાં અપાઈને નિર્ણય કરવાનું છે જા
 તના માટે વિચારી મળે આપણને છે તે કેવળ એક જ
 કિત માટે નથી પણ સમસ્ત સાધ્યમાં માટે છે એવામાં
 છે કરોના માટે તે પ્રેરણા છે. પણ હવે કિત તે પર
 આત્મની સરકારવા અને સમયની સાધ્યના મળે
 વધી જ છે.

મતવિચારની ખૂબીઓ-માધ્યમના મતવિ
 ચારમાં મે ખૂબીઓ આપણે નેત્રી (૧) સાધ્ય અને
 આદિ સાધ્યની જાણ મળે કિત છે (૨) એક નત બીજા
 સાધ્ય વચ્ચેના સંબંધને આપણે મળે ખૂબી એ નેત્રી
 મળે છે કે વચ્ચે આપણે પણ તેમણે વિચાર કરી બતા
 બધા વચ્ચેના ક્યાં તેમ સામાજિક અર્થ ભવો અને
 ભવ જરૂરી વસ્તુ આ નવા નતના ઉમેરો પણ રીતી
 અનિવ

અનત મળે
 વચ્ચેના મળે એમ આપણે એ આપણે
 દિવિતના વિચાર નિર્ણય કરે છે,
 પ્રવાસી નથી આ વચ્ચેના મળે,
 કે અનિવ જાણ કે કે સત્તે રહે છે

જાણના એ બધા વ નામ
 જાણ મત સત્યની આરંભના
 માધ્યમ મળે છે આપણા
 નતેના નીજ મત આદ્યમાં
 છે ખૂબી નેત્રી બીજા બધા
 નતે એક સાધ્યના નતમાંથી જ

જૂની દિશીને એક ગણિ અને ગીચવળો બેઠેને
શ્રી કબાલદત્તાને માણીને કણુ દત્ત કે આરા વસરાયો
બાળી નાખના ભેદેએ

એવડ ગદા પસનાઈ-સ્થાનો સહેરોમાં મોટા પ્રમાણમાં હોય છે તે મુજબતે મકાનોની તૃતીય કાલેજી એ પસનાઈ રોજગારાના પદ, ઉચ્ચ સ્થાનો હોય છે સરકારે એ પ્રજાના હોત મુજબ તપાસ થયે પછી નીચી દત્ત

પાને યોગ આપણે એવું મળ્યાનું છે કે સદેશ્વા પદેના મૂલે આશ્વાસીએને ગામદામા રહેવું મોટું નથી એટલે તેઓ ઇંદરે મા જ રહેવાનું જણાવે છે કે જેથી તેઓને સહેલીકવનની સુવિધાઓ મેળવી શકાય છે.

આ અમુક અરે જ રાખુ છે એવી રીતે શહે મા
આવીને વસનારાનું પ્રમાણ બીજા બજારથી અગતી વ
શે-૧ પ્રાચીનના મુકાબને એવું દેખ છે

મૂળ કારણ છે. એ છે કે આમદાવાદ ખેતી સિવાય ખાસ કંઈક હવે રચના નથી અને ખેતી પર જ નબળા મામલ વાણીજીત મુશ્કેલી પડી છે. એથી સ્થિતિ રહી નથી. પરિણામે તેમાં ટોરે કાઢી અને છે. તે સહેરમાં જુદા જુદા ધંધામાં લોકો કે પગાર મજૂરી કરે છે-માસ કરીને કિનારા જ વસવાટી એ હા અને છારીના આશો-અને માટે અપભ્રંશ થાય છે.

અને મુખ્ય રીતે અસ્થિર થોડા ઇન્દ્રિયા બાધો
મધુરતા કુટાયા થઈ, રસ-વિન્યાસથી રસે કાળે હોય
દે-અને પાણી તો કંઈ કમ્પા ૧૫૫ કાયમ મુખના થોડા
નથી કિંમતો થોડી થોડી બાધે માનકામાંથી. હર કમ્પા
માનકામાંથી ૧૫૫ આવી વચ્ચે હોય છે અને થડા થઈ
તો કમ્પા થઈ છે

પરંતુ એક સુધ્ધ હોય છે કે જો આમ વિસ્તારમાં
અર્થવ્યય ભરખે એ પછી એક હોય છે કે ખરે, ખડ પુરો
જોઈ નથી એટલેથી, આપણે સરકારી ને હાથ છે તે
પણ સુધરે. આગળી ચરકો

କେ ଶବ୍ଦର ଆବିର୍ଭାବ ଆଧାରରେ ସଂସ୍କୃତିର ଗଠନ
 ଓ ଗଠନର ଗଠନ ନ ହେବା ପାଇଁ ଗୋଟିଏ ଶବ୍ଦର ଗଠନ
 ଓ ଗଠନ ହେଲେ ଗଠନର ଗଠନ ଓ ଗଠନର ଗଠନ
 କେ ଗଠନର ଗଠନ ଗଠନ ଗଠନ ଗଠନ ଗଠନ
 ଗଠନର ଗଠନ ଗଠନ ଗଠନ ଗଠନ ଗଠନ
 ଗଠନର ଗଠନ ଗଠନ ଗଠନ ଗଠନ ଗଠନ

મોણ પડે છે અને કાઢી જાય તો ખર્ચાળ આવડતો નો ચલકો
વેળાને પડે છે તે જણ ન પડે

સૌજન્ય આમણતર આદેવી એવી ડાનવણીની સંસ્થાએ છે જ, જ્યાં તે શહેરની એવી સંસ્થા કરતા વિદ્યાર્થીઓને દરેક વસ્તુ દાખી નીવડી છે. હવે તે સંસ્થા ખૂબી એકવી સંસ્થાએ વાંચ છે તે વાંચી જઈ વિદ્યા શી સંખ્યા આજી થઈ છે અને ધણી પ્રવેશ મળી જઈ વી તરીકે ધણી પાસ થઈ છે છતાં વાંચનારો વધી જ રહ્યા છે.

વિશાળ ખાસ કરતા ઉલોમે-એકાદે ૪૧૫૩ મિન-
માથકામા નઈ જઈ ને ત્યાં શરેની ગઢી જ નિર્મ
કરનારી દેવ તા ને ખેલેલ છે કે છે ત્યાં જ રો

શ્રુતે તા ગામડાની વસ્તીને રોજી મળી રહે એવા
ગાંના પાલા પાળના કલોને, ગુફા ઘોડો રજાપદા વડે
ઘસી જવું એકાદે તો જ, ગામવાસ એક ઘણે જણી
જર્મને ત્યાં ગીત્તા બંને ગદા વસવાડો બિના રેતા બધો

આ પ્રવલોચી શહેરની અંદરથી વધનારી ગીચતા અને મહા રમવટો વચ્ચે જટિલી પણ શહેરની અંતર-જો દાખલ છે તેને યાદે તે ખીંગ જ પડેલા નેવાના રહેશે જમુક દાખલ રાખીને ઉપચાર કરીશોને કાલથી દેવ અને તે સૌરાષ્ટ્ર પૂર્વેના માર્ગ માત્રમાં રહેતો રોડ તે જે તમે મુખ્ય મુખી જમુ પટેલની કાલક છે। કો રિપ્લોટો પણ મોટા શહેરમાં જ વધારેલા વધારે દેવની ખરિદાય છે

મોઢા સરકારી મેગી હોસ્પિટલ તમા બહારના હોઈ
ચિત્રા પ્રસાદ પટેલ હોય છે તેની ખબર તપાસ કરના નેર્સ
એ બિનવાલા ફેન્ડ સમાજના સદસ્યો એવી હોસ્પિટલને
માથપા તરફ ખસેડી લઈ જતી છે

શિશુકોને અભ્યાસનું મંદિરો પશ્ચિમ રાજ્યમાં જ છે।
ત્યાં તપાસી લેતા શિશુકોને મેટ્રોમાં મામલો ચલાવે
નારો દોષ છે અથવા શિશુકો કેન્દ્રો પશ્ચિમ રાજ્યમાં
અમેરિકાની જે રૂબરૂ રીતે।

આનો તો સરકારી તબ અને ઉચીગપતિઓનું કદ
કહવા પર જ નિર્ણય છે. સેવાથી ગદા તબ સરકારના
ઉપ તબ અનેક મુશ્કેલ પ્રશ્નો ઝિલા થયા છે—થતા જવા છે
અને સરકાર એટલી તો ચકિત છે જ કે તે માટે પદે
નીમને જોડવાનો બહાર પાડી રહે છે.

બરફ હજી બમ્બેલા છે

૧૯૫૬ ના ૨ જાન્યારીના મળવી સોવિયેત સંઘની સામનાદી પદ્ધતી ૨ મી કોષેસમા કુલે રોવિન-મદનુ બપ કરે રાત્રિ પ્રગટ કર્યું સમાજવાદી તત્ત્વ અન્તિ પાદ, અકિપ્તપૂર્વથી ઘણત્વતા અનિષ્ટાને પણ ખુલ્લા પાયા, અને નરક દેશનો સમાજવાદી માનું શુદ્ધે પણ હોઈ નોંધે એ પણ સીકાડ્યું

જાનને સામુ કે રસિયોના લોખંડી પહેા ઉપડી યા, રોવિન મદી નામ ધિતિને પણ અત્યાચાર રોવિનવાદીએ એક સ્વતંત્ર સમાજવાદી રાષ્ટ્ર યુગોસ્લાવિયાને શહીદનાદના આકલિતવા તરીકે ધિકારેતુ તેવી સામે પણ મેળ કી ગીધો ત્યારે સામુ કે રસિયાની નીતિ કંઈક બદલાઈ છે ખરી

પણ રસિયન પદ્ધી સામજનાી દેશેમા જુએ કરેલ થોસો પોટેકમા એનાનાં યુગોસ્લાવિયાના દીકાએ ઈન્કાર ક્યો તેવા જ સોવિયેત નાજરે, તે 'પ્રગતિ વિરોધી' બની ગયો!

અને યુગોસ્લાવિયા ની પોટેકમા જેવીના રાજપુરવોએ ૧૯૫૨ ના યોહોસ્લાવમા પોતાને 'થોસો પોટેક'વી ચુકત હિરે ક્યો કે સોવિયેત રસિયા તેના નમનરૂપમા પ્રગટ થયુ, અને હાથેરી પર પોતાના લોકકરી પાડા ઉઘાડે એક સ્વાધીન પ્રજાની સ્વતંત્ર છાંછાને માત્ર દરકરી બગાથી કેમકી ના ની

પણ શકા અને લખણ એકા પાયા પર ડાબેતુ સોવિયેત રાજકા પુ એટનેથી અટકતુ નથી, હાથેરીના જનરલ નોનેરને રાદાવાટ કરના છુડાપેટ આગળ દોઢે નામે મોનાવા અને નાજી પકડી લીધા આથી હાથેરીના વડા પ્રધાન કોને નેમી અને તેમના કુટુંબીઓ સાથીદારોએ હાથેરીના યુગોસ્લાવ સ્વરૂપમા આક્રમણીયે સોવિયેત રસિયાએ નીમે ન વડાપ્રધાન કાલરે હાથેરીને રેખિત આતરી આપીને જાનુ-તુ કે લમે બહાર નાલેા મોને પોતપોતાને રચાને મિલ રોકેકા જવા દેવામા આવશે અને તેવા એ યુગોસ્લાવ કોનેની કાઠીને બહાર આવ્યા કે સોને પકડાને કેદમા નાખનામા આવ્યા

દમથા જ દનિયાને બહુના બહુ કે ૩૩ પિરગસા ન્યાયતુ ધારસ મળવીને એ સોને હેલાલક દેવામા આવ્યા છે

આ આખા જનારમા છળકપટ, ઢોંચ, વિશ્વાસઘાત

અને દિવ્ય સામુ રપટપો દેખાય છે

સામનાની પજુની ૩૦ મી કે ગ્રેસમા દેનેરોનો સમા બનાદ નિરનિરાગિ ડેલ એ બહેર કરેની નીતિ દેટવી તો પોટી અને હેતરવારી હતી એ યુગોસ્લાવિયા અને હાથેરી પ્રત્યે સોવિયેત રસિયાએ બતાવેલા વચ્ચે પરીપી સાથે સાથે અપ્રાય છે

એ વચ્ચે એમ મુલ્યે છે કે પદાયા દેશમા સામવાદીએ એક વાર રાજગીવ નત્તા દાવમા લેવાસુધી ત્યાની રાજગીતિ ચાનવા દેવી પણ ક્યા સામવાદી પક્ષના હા વમા સત્તા આવી કે તેના પર સોવિયેત રસિયાની રાજગીતિ દેલી મેસાડવી એમ કરતા કોઈ માયુ ક્યોલે તો તને લોકકરી બળથી કે પછી મોં તે હનકદ છળકપટથી કેમકે પાવા અને નમ તે દેશને પણ પોતાના જ પદકી બનાવી સામવાદી સામાજ્યનો વિસ્તાર કરવે!

પોતે દેટુ સાલિયાનકુ છ તે કુનિયાને બતાવવા સોવિયેત રસિયા ગ્રેરિત આપી કુનિયામા ફેલાયવી સાલિ મમિટ બેલી થઈ છે, અને તે રાજ શિખે ચુક મ વના પટે સાલિ, સલિત' 'સમાનતા' સદઅસ્તિ રા'નો માળા ફેરડીને વળ જવે છે!

સાલિ અટકે કે લમે તમરી સ્વતંત્ર પ્રજાને મારી નાખીને મજા રહેા સદઅસ્તિત્વ એને કે બમારી છા જામ, અમે કમિએ લેખ દેવો એ જ કે મીટુ!

કમલની પદ્ધતિ પ્રજાઓને માત્ર 'કાર અને અપરાધ' નથી લેવડા સ્વતંત્રતા પણ મોડેલ છે એ પોત પોતાની નામથી રિગ્ત રાતરી અને સરૂતિ પણ મોડેલ છે એમજ જ નથી તે કોઈ પદ્ધતિના સામના સુધા વસ તેનાર નથી

યુગોસ્લાવિયા હજી રસિયન સામવાદ સામે મૂઠી રહ્યું છે હાથેરી આજ પૂ તુ દાદ મકુ છે પણ જાતની બીદ કહાના નાના મેટા નાટી એ એ દેશા સોનેા સોવિયેત રસિયાના સ્વતંત્ર પરથી પ્રોટલ પોતપોતાના દેશના સામનાની નિતન સમપસાડુ નીતિ પદ્ધતી પર કોઈ રિંધ સ મુલ્યે એ સમવસર વિચારી કે એ 'પરરી ક

થી કુએની ગ્રેનિસાહી સામેની કોહા પરની પહુરો વાનેતુ કે બલ આખી રડો છે 'પણ રાલ વગા લે તે, બનેસ બનારો એના દબે તથા જ નહો દેનામજુ જખાય છે

કય બિનુ હોઈ ન પ્રીતિ તુલસીદાસે આ પદ
ક્રીડામના મેલમાં મૂક્યું છે અને તેથી જૂન વિચાર
રહ્યું છે.

ઈર્ષ્યારસિનિભા રામે આ શબ્દો ઉચ્ચારી તે પ્રલમ
એવું ભેદીએ. તમે સાગરને તજી કયું દિવસ મુઠી વિનય
કર્મો પશુ કપ્પી અસર પડી નહીં. ત્યારે એમણે અભિમાન
ન હતું તે સાને જ વળમાન્ય હશે. વ્યાકુળ થઈ ગયા,
ભારી સિનાઈના બરથી ઉપરનાં પાંચ ગયા અને સાથે
ખાલામાં રૂપ ધારણ કરી, મળેલ સર્જને તમ પસિ
વિનિત નામે આપુ પડ્યું.

તું સીધાં કહે છે—

સાકં વન વિનય કુટિલ અન પ્રીતિ,
સહજ રૂપન વન છુલ્લ નીતિ
મુખતા રત મેલ અપાન કેડાવી,
અતિ હોઠથી વન ભરતી બપાની
કોપિલિલ વન કામિકિ કરિ કથા,
ઉપર બીજા ખમિ’ ફલ અથા

(ફલ સામે વિનય કરતો, પર્વ અને કપ્પી સાથે જ
પ્રેમ હતો, રસભરે કલ્પક બેવડે નીતિથી કુદર વાલ
કહેવ, માથામાં સંધારેલા સાથે કન ચર્ચા કરતી, અતિ
હોઠ સાથે વેલ વન પર્વન કલ્પ, મેળેને સાલ રહેવાનો
વિશેષ દેવા, કાપો પુર વને હરિયા કહેતો આ મધ્યમાં ફલ
તો મનુષ્યમિત, ખાલપાટમાં ભજી જાણે તેના કોણ જ
નારે.)

આપણી માતૃમો જાણે આ જ પ્રેમ પર રસભરેલા
ન હોય એવું લાગે છે. છતાં આજ સુધી એ પદતિથી
પ્રત્યક્ષિત કાપો પર કાન અભ્યંક હશે પણ અલંકાર છે
ખાલ.

રામાયણ આપણે એક મહા પ્રેમ છે અને તેણે
કરીએ માયસુતુ છાન પડ્યું છે, કરીએ છાનકાદિ
દીધી છે. પશુ અપાન કપ્પેને વળતણ સીકરે છે
કેટલે તુ સીધાના મેલમાં વિધાનો જે આ કપ્પી
અપનકાદિ સામે મેલ ન ખાલ તેમ તેવી ચર્ચા ચલ
માયસુતુ દિધે સાલ એ જરૂરી છે.

ન પ્રેમેલુ સાસન, દિ-દીએ મહે દુટ જ હતું,
અથા સાસો ધૂઈ અને કપ્પી જાલના કાલ લેખની
માલે આપણે વિનય કર્યો પ્રેમ તાજા મનુષ્ય સામે

અનુગર વર્તતા કવલ મૂલીપતિએ નીતિની સાત કરી
(કપ્પીપશુએ સિદ્ધાવ સમજાવે), અનેક સને એ મા
ચામા લખાવેલા મોઢેને તાનેપરેલા દીધે જ છે, અને
જુલ બલનાને લેખલા વરેજા લાથીને પશુ સાલ કર્યો જ
હતો કોષે લારપેલા વિધાનને રસિધે સાત રેડીને જ
કહેવાનુ હતું. તે સાતથી કનુ હતું, અને અનુકરી જે રા
વિધાનમાં અલંકાર તાજા પશુ પેરાપરે પથે વચ્ચા જ
હતા—આ વળા ફલે, મનુષ્યમિત જ લીઆ ગણાય.

આનુ સહસ્ય એ છે કે માયસુતુ જડ નથી, એને
આપણા છે અને તે એવન છે, એ મૂલે દોષ તે માલ ને
પ્રેમ વાર તે તેને જગડી લકાવ છે અને જાળા તાપી
સાસ એમ મૂલીએ લે મોડુ નથી.

ભય વિના પ્રેમ નહીં’ એ વિનય સપાટી પડેલો
છે, અલંકાર તે પ્રેમ વિના પ્રેમ નહીં એ જાનિયત છે.
તુલસીદાસે એને જલ્પ તાત્પર્ય અધિકારી કરી છે.
પશુ આને એ વાલ આપણે સીકરતા નથી, તે પ્રેમણે
‘ભય વિના પ્રેમ નહીં’ આ વિનય પશુ સીકરતાની જે
મારી લેવાની જરૂર નથી.

તુલસીદાસેના કુલ અને વ્યાજનો કુલ એકબીજાથી
કુર કુર પડેલા છે એક કુલનુ સત્ય બીજા કુલ મા અનુકુળ
ન પશુ અનુકુલ.

માયસુતુમાં આપણા જાણે એના પશુ કાપો
અપાનકાદિ પ્રેમેની અનિતિ અને વિરાલ પાવા પરના
અમાનુષિ વિષય પુલો ભેદીને છતાં જ માયસુતુમાં
સાસ અપાની મારે મથીએ કામે, એ મનુષ્યમિત બીજા
એકસાથ જડ નથી, કેમકે માયસુતુ કેલ્પ મનુષ્યમિત હોય
તે વે, પ્રેમન કરીએ લેવા અનન પતી કહે મેરી જુમિ છે.
તુલસીદાસે એવાના કાળની પુલોમાં બીજા કાળના
પશુ આપણા છે.

કટલિ’ પદ કહી કુલ કટલિ જાતન કોઈ સીધ
વિનય ન આન અમેલ કુલ કટલિ’ પદ નવ નીચ
(પરમે કટલિ સીધી સીધી સામે રહે, એ તે નવ
જાણી જ પડે છે, એ જ પ્રેમ જે નીચ મનુષ્યમિત આન અનિત
કરતી સમજાવે નથી જલ્પ અપાનકાદિ જ કીને રહે
આવે છે.)

વેનની માલતી આ માયસુતુ છે. પ.મ. ૧૫૬. ૫૬૫. ૫૬૬.
મેલ હોય તે પશુ માલ તે વેન નથી. રૂપ ૧૫૬ ૬-૬૫૬.

વાણીકિતો દાખલો—એટલે એને કપડોએ તે તા જલ્દ જ ગુમાવી દઈએ !

આ સત્ય ભગવાન છુદે જોયું અને પ્રયોધ્યું. વેરતું પ્રેમથી જ સમન ચાલુ, ફૂટવાને લાગણી જ દૂર કરી શકાય. અને ગાંધીજીનમાં એ જ આશરણ પળે પળે દેખાત છે. ગાંધીજીની કંઠપથ્થરાની વાત જણાવે સમજતી નહીં, કેમકે, એમણે તો “ભય વિના પ્રીત નહીં” એ જ સાશ-વું અને મૂંઢવું હતું. પણ એ તત્કાલિન સત્ય હતું, ઉપરનું સત્ય ન હતું. તે તો ગાંધીજીએ પ્રત્યક્ષ કરી ખતાવ્યું.

સત્ય પણ હમેશાં રહિ માને છે, તે તો પળે પળે વિશાલ થતું રહેતું જોઈએ. અને મુએ મુએ, બદલાયેલી પરિસ્થિતિમાં ફેરતપાસ થતી રહેતી જોઈએ. ખીતા પર

આટલાટલાં ભાખ્યા થયાં અને થતાં જ રહે છે એનો અર્થ પણ એ જ છે.

હાન તો રત્નાકર છે, એમાંથી એક જ રત્ન મેળવીને સત્ય માની બેસી રહીએ તો અનેક રત્નો ગુમાવી બેસીએ. એક રત્ન લાઈ લાગ્યા પછી પણ વધારે કામતી રત્ન પ્રાપ્ત કરવા તેમાં ફરી ફરી દુનઈ મારતી જોઈએ. એમ કરવાથી આપણે જાનનો અપહર નથી કરતાં પણ તેની અનંત સમૃદ્ધિનો અને એક દુનઈએ તે નફું ન પામી શકવાની આપણી અશક્તિનો જ સંપ્રીકાર કરીને છીએ.

દુસ્વીદાશ્વતું સમાવણું માનવજાતને હુમે તુમી પ્રેરણા આપવાની, યક્તિ પરાયે છે, છતાં તેમાં કોઈક કળાગ્રસ્ત વિચારો દોષ તો લેને તે જ રૂપે જોવા જોઈએ.

યજ્ઞભાવના

આરબિક દિનુ સમાજમાં યજ્ઞની બોલબાણ હતી. અખુટ કામી સમૃદ્ધિ હતી, બોધન પણ પુષ્કળ. કેમકે, તેમને અરવા માટે વિદ્યાળ લીલી જમીન હતી. એટલે યજ્ઞ થતા અને અનેક કીમતો ડબ્બો સાથે યુક્તળ વી પણ યજ્ઞકર્તામાં દોઢાણું. પછી ધીરે ધીરે પસતી વપતી ગઈ. ખાતર જમીનો પર મામે અને છહેરા વસવા લાગ્યાં. પ્રમાણમાં ખાતરા વધ્યાં ને બેજાર પડી. એટલે ધીરે ધીરે યજ્ઞો યોજા થતા થતાં આજે તો નામદેવ થઈ ગયા છે.

આજે અનેક પ્રદર્શિ સાથે યજ્ઞ છબ્બ એકવામાં આવે છે. જેમકે જુરાન થત.

જોટલે કે યજ્ઞો બંધ નથી થયા. પણ તેમનું સ્વરૂપ બદલાયું છે.

યજ્ઞ એ ત્યાગનું મનીક છે. પોતાની પાનેનું કદા કિતમ યજ્ઞ દેવતાને અર્પણ કરવું તે યજ્ઞ એ પ્રમાણે જેની પાસે જમીન હોય તે જમીન વિનાના જેટને આપે તે પણ યજ્ઞ. સાચી માનુષ અવધુ ન જણાવે કયા યજ્ઞ અપેક્ષા વિના વિદ્યાગાન આપે એ પણ યજ્ઞ.

યજ્ઞ એટલે ખીલાને પુટ કરીને ભાંતે પુટ થવું.

“તમે યજ્ઞ દાસ દેવને પેચો, દેવ તમને પેચે એમ એકબીજાને પોથી તમે પરમ કિતકરને પામે” એમ કહે

વાયું છે તે યોગ્ય છે. અને તે જ સામા યજ્ઞનો સાથે સંદેશ છે.

લી, ધીજળ, કાદ નાળવાં ■ જ માવ યજ્ઞ નથી. કાદ માયુસ પાસે એ વાના હોય તો તેનો સાસમાં સારો યજ્ઞ તે, તેની લેને જરૂર હોય તેને કાઢીનારે આપી દેવાના જ રહેલા છે.

આપણા પૂર્વજોએ પોણેથી યજ્ઞકર્તાના આપણે પિનારે પાડવાની નથી, પણ તેનો સમય પ્રમાણે ચિંતન કરવાની જરૂર છે.

આપણા માનવજાત, રહેઠીકલગી, બાસ, પહેવેના-આ જગત સ્વરૂપ સમયે સમયે બદલાયું રહ્યું છે. તે જ પ્રમાણે ધર્મની આખ્યા અને પદ્ધતિવા પણ બદલાવી દે એના કદા વચાકરકું નથી નસામકું તે પણ ધર્મનો કલકાર કરીને તે જ અખ્યા.

જડ વસ્તુ આપોઆપ પરિવર્તન પામતાં નથી. એટલે સમયના પ્રવાહમાં ધર્મકાર પરત્વે નાનકડા પાક છે. પણ જે એકા છે તે તે સત્ય પરિવર્તનનીકે નિતે નવાય છવત રહે છે.

ધર્મ એક પરમ નેત્રા છે. તેનો જાન નિશાલ થઈ જોઈએ. તે જ તે જીવન રહે

જન્મ મિત્રો હતા પૂરા આજારી એટલી જ તણેમા
એકાદ, પણ ખીજી બાબતોના રસાણે જુદા એક સનેત
પહેર, અપમ અને સાવધ, બીજાના રાજ્યરણ થાડી
ખ મારને દુઃસ્વાર્થના અરો પળખરા, પણ ચાલે સીધી
અને સરળ. "એક નામ આ ના" આ ચાલપરો

ચલે સમૃદ્ધિ કરવા મરેના ગીચ જ મનના થાલું
નાખ્યુ એક કરે કે બાકીની કનરપતિ વિશે કુ તપાસ
કરીશ, ખીજે કરે કે કુ
ખનીજ દુખાતી સાથ
કરીશ તોજે કરે કે કુ
તે માત્ર આતમક રાખત
કરીશ નામુ એકાદ,
મરુતિ તીરતા ખીજે
કયા મળવાના

પ્રાથમિક જલકિયા
તના સાથેના સાથે લઈ
સીધેલા એકેક દિશા તો
હરીકામ થવામા ગયા
પણ નહી પેલપેલાતો
રેલિક કાલકેમ શોધવા
મેળ

રાધવાનુ મળે
મળે

બતાવરે,
પણી બારવડુ

પાણીની
પણવર

'જુઓ આપણે ને
તમે જ રવા જવુ દોર તમા જમીડ આ બાઈ બાકી

મેળા આતમકિતન કે આતે જગત છે સાચાતિને રેવુ
એકેકે આપણે બધા જુ તે બેવ કરી વીધુ છે જન્મ
કેળવના દિનતા છે, વાજરે વ કષારેક ભરતી કુકા
કે બીકી-આતિને રાજગતી કે કાગળ સાતી કહેલુ
તે સાચી ભર રાડુ ખારો કે આપણી સખીની એવુ
પણ તો યુ કવુ કે દુ રા દબાર ત્તેની ભણુ દર ખડ
એવુ ને ન આવકાવ તો એવે લેમ હરેક આપણી

ચિતા નહી હવે તમારી વાત કહે

'કુ મે એવ તો સો રમ્પાર પી કાડુ ગામથી નહી
તો નેમથી હરેક, અરે દરને કિમતો જ કાડુ મારી મે
ખમ ચિતા નહી રહી આ મોઢા મટની વાત. ખરી
ચિતા તો એમની જ છે આપ નીચીને મેલી મવા તો
આકાષાસનુ ન દેખાવ ને દેખાવ તો વ કઈ કરી ન થો
ને લઈ કુ તો એક જ રસ્તો બાડુ અને

વસંત-અવધૂત

(જગલ)

કેમકે સૌરભટ્ટીવ

એવાજ ખારો,

આ તે કેરો વિધાવ-અપારે છા
જમની જનતિમા અસતી કેસુકલી
સામરને સામે આરો વા કિનવરા છા
વસંત અવધૂત સામર ને કેસુ કીધા વ
વિજનવના લાસે જામરને એવળ એવા,
સામજન સુવાટે કેમુને કાલવાર છા
આમર અરજવ માત્રાકીને અરજ પુરે,
કેસુકાને કામલુ-મળુમા અધવાર છા
વસંત-અવધૂત સામર ને કેસુ કીધા વ
અરજે છવ-વતાર' કેસુકા' કેવા રહેકેક
આરી તર સાકીબી અકાલેકેક

ખવાલલી ફરીથી,

રમણી લાસગીરી,

પ્રાકાસના પ્રકાસ, સાલેરો છા
વસંત-અવધૂત સામર ને કેસુ કીધા વ

તપાસ

આ પેલ મે બધુ રોજ કઈ ને કઈ માથે વડ આરે,
એક આકાષ પદા મુલાત વિમરે, બીજે વળી મળ
આતમી આકી ને જુદા જુદા પરા લઈ આલે અને
કેલપાર પાર નદે તો હરે નહી એકબીગતા સેવ જુદા
તો વ એકબીગતા સેવમા મરુવાત કરે અને તેથી વાદ
વધે, બીજા બાઈ જા એવે દાણે આધા વાદ ભવ
અક દિવસ સાચકીયા મમક દેવ મને જવાદ બાબ
એક પદો વા-વા છા અને એકા એકને કેલક કીમતી

તે મુરી વાળીને સાચી
હુદનાને દન સામે
આપણુ મળુ નહી તેમ
બીજા રજામ મને એવે
દાણે સુએ નહી એ
કેનો કોઈ ત્યારે તો સહે
દન કે આતજેવા સિવજ
પ્રસંગે તો નહી જ.

'વેક ત્યારે તમને
હુદ છે તમે જ મળમા
આતિને બીકજુ રજા એ
નનાઈલેવુ' કીક તમને
કેમ સહે તેમ તમારે
કરુ મે કે બનતા સુધી
તો આપણને એવે પ્રમળ
આવે જ નહી આ તો
આમળથી નિશ્ચારી રા
અધુ રોવ તો સાડુ

અને સૌ સીના કામે
ગામજા

વિવેચા વીતવા છા

પાતુ જાનકામી હતી. એટલે પથ્થર આસપાસ લાકડા ખચકીને લઈ કરી હતી. ખીજા નાઈ વળી કલાકનાં મળિયાં લાખ્યા હતા તેમાં કોઈ રંગ જણાતો હતો એટલે તે પામ્પીમાં ઉકળતા હતા.

ત્રીજા ભાઈ રાંધવામાં પચા હતા.

મળિયાનો એળાળો રંગ એક લાકડાના કુકડાનું કાલુ બન્યો હતો તો ખીજા ભાઈ પથ્થરમાંથી કોઈક ધાતુ એળાળે એની સહ બેટા મેડા હતા. એવામાં એક જોરદાર ધરાકા સાથે પથ્થર ફાલ્યો અને તે પર ખડકેવા લાકડાં અને અંગારા ચોરોર ઉડ્યા. એક લાકડું તો સ્પેર્ક કરતાં લાકડાની નજીક બેઠીને પડ્યું. એમણે તે નક્કર સ્પેર્ક પડતી જુકી, ને પારિસ્થિતિ ધી ઇ તે જોવા જોવા મૂક ગયા.

સમજાતા અંગારા ઘાટવાથી આસપાસ ભયાં ભયાં કચરો હતો તે ધૂંધવાવા માગ્યું. એમનો તખ્ત પથ્થર હમખર સવાળી ઘેરો એકું માગ્યું હતું. મળેય મેડા મેડા દાખ્યા હતા. પથ્થરો પેલા બને ભાઈઓ દ્વારા આ આક્રમક કેમ દાખવી તેના ઊંડા વિચારમાં ડૂબી ગયા.

જોનાભાઈએ તો એક છેટેથી તખ્ત ઊઠીને પાડી નાખ્યો. ત્યારે ખીજા ભાઈ, 'અરે, આ શું કરો છો? એ તો ખુબી જુકી.' એમ કહેવા લાગ્યા.

જોનાભાઈએ તો કહ્યું કે દાખ્યાં જે સાખન આવે તે લઈને જાગૃત્વાનુ જગ્યા દેખાવી કરી નાખે, કે આગ આગળ વધે નહીં બાકી જમ્યું ધૂધ પથરા નાખી

અંતરે તે જાણે. જાણા અંતરે જિના હુલિ, અંતરે સમાજમાં અમીની નહાય.

જાણા નાનાનાં નાના ખાનખા જમુ વિતરણ મલિયાનુ ઝીકી રાકે છે.

દમ જાણે. આનંદ છેડે તો નંતરજ આવે. આનંદ જાણુ પથ્થરે જ. હા આનંદની અગિયાર્થિત છે, અને જાણે આનંદ પથ્થર આખા જ મલે છે.

અંતરે આખા, અંતરે સમાજનું મલિયાનુ જોનામા વિદ્યાયુ દેવે તે જાણ.

અસ્થિ વધાક મેળી વળતે લઢોડી કરી ચાલે એમા પથ્થર હા છે.

પણી જમીન ઊડતા, એકાં મંદર અલિ કરે છે, એમા

જુરી છે.

'અરે અમારી પ્રયોગશાળા, સંગ્રાહના નમુના સાચવીએ કે તમે કહે છે એમ કરીએ?' અને ડાહ્યા-ઓએ કહ્યું. એ ડોહા તો પોતાની ચીએ બધે તે માટે હોમધામ કરવા લાગ્યા. પથ્થર દ્વારા આગ ઠીક ઠીક પ્રકારીને ચળી હતી. તાવજો ય હતો અને રિપ્તિ ધીરે ધીરે જલ જનક થતી હતી હતી. જોનાભાઈએ તો પોતાની અકબ પ્રમાણે અગ્નિ ને ફેલા માગ્યું. પથ્થર દ્વારા એમને લાગ્યું કે એક કારીએ ત્યાં જાર ચીજ ચળે એવો પાટ છે ત્યારે એમણે હાંક મારી કે, 'ભાઈ બધું પડ્યું મૂકી મારો. આ નજીક પામ્પીનું જાણ છે તેને પેમે પા. આપ ત્યાં આવી આપોઆપ અટકી રહો.'

'હવે ત્યાર તમે તમારે, અને આગ આનંદનું ને નુ બચાવશુ જે ખરડ.' જોનાભાઈ તો ખરેખર મુઠી સાચીને દાખ્યા નંધૂક લઈ ને બાગવાં અંતરે તમાવ આરે પેલા રીડી એમણે પથ્થર આનંદ રેડી જાણી નહીં. ત્યાં રહે રહે એમણે મિત્રોને ઘણી હાક મારી પથ્થર આનંદ નહીં. માર આજ જ નજીક આવતી હતી!

આખરે, તમાવ નજીક આગ અંતરે ફરી મલ. ફરી સાચી આગળ વધતી અટકી મલ. બાકી તો સમજેડ ધૂધવાયુ હતું.

ખીજે રિવરે કેડી કરતાં કરતાં સાચેતીથી જોના ભાઈ મળ્યા આનંદે તપાસ કરવા મેળા તો એ ધારી દાકી મેળેવા પડત હતા

ખજુ જાણ છે.

જમ અને જાણ અલ નથી. એકાં અમા એતમોન છે વિતે તો છે જાણ અને તેક.

જમ એક જાણુ નંધૂક છે તેજ જાણવાના દેવાનું નાન દેવાનું જાણે પોથ પથ છે

નામજ જ જોને જાણવી સાર, જાણ એક હાંક પથ, જાણ છે.

જેવુ પોથુ અને જોનાભાઈ એક દેવનું જોનાં ને અને અન દેવનું જોનાં એક એક દેવનું છે.

જમ નાનંદ આપે છે ત્યારે ને જમણી જાણ રેડી જ જાણીત દેવ છે.

જમ, જાણમેલ છે. જાણ જાણુ દેવ જાણ ને તે જાણ.

મેટા પાયા પરના કેન્દ્રિત ઉદ્યોગો વધુ છે તેને વધુ તે વધુ પુષ્ટ કરવાનું આવું છે, કેવા જ કેન્દ્રિત નવા ઉદ્યોગ વિશાળ પાયા પર સ્થાપને વિકાસ કરવાની પદ્ધતિ અપણી નામચુસ્તોની નેમ છે તે સાથે, હસ્તઉદ્યોગો, મામોદીયો અને આમનિકાસ માટે પશુ તેમજ આ નુર છે

એમની દ્વારા ત્રિ-ગુણિતના આ સમયે નવી છે-
ઈમા કુચે પકડે છે તે ખીએ છે કુચે કુચે,
કાખા મેઢે આગે છે. હશેસા મેઢે ખીઉં!

અર્થ એટલે દોરેલી બારતના બાવીની રૂપરેખા આપણી સામે જ છે. પશુ વળી આ દેશ આખી દુનિયા સાથે પણ સંબંધિત છે. વિવિધ પ્રાવિરણીય દેશોની હારોહાર રહેવું છે તે સાથે માર્પ રિચારને ય એકલો નથી આને. અર્થ એવો નથી કે ગાંધીવિચાર પ્રાવિરણીય નથી એવો. શિક્ષક કાનિયા માનનારોએ કીને એ વિશીલ માને એવે, એ રિચાર અનુભવ, નથી

વિશાળ પાયા પર કેન્દ્રિત ઉદ્યોગ પાયા કે સ્થાપના પદ્ધતિ એ મારેના મારે, કારીગરો કાપી બારેકો આમનામી જ નો અને પશુએ મામદા બારેકો કે વિકાસ પામશે! મામોદીયો વિકાસ પામશે કે પોતાના જોડી!

અને કેન્દ્રિય ઉદ્યોગો સ્થાપને સરકારી કાર્પોરેશન વારેકી તે અસહાય થઈ જાય છે, તે હમણા જ પોતેની વિશાળ પોતા પરની હકતાઓ તેમજી થમત રહેને કોઈનું નુકસાન, અને હકતાઓ સામેને મનાવી તેનાના પાસો પરથી મનુષ્ય છે

વિશાળ ઉદ્યોગો સ્થાપને એક એવો વિતરક નવો હાં આપણે ઉપસ્થિત કરીએ છીએ કે જે સુઘટિત હોય અને ઠીક પડેના હારા અને અને પારે તે સરકારને કુદા મળ્યા મુજી રહે

નરરી રુતી પો જ આવી એક વર્ષ સવા પશુ

વિકસતી જાય, એ કઈ દેશના લાભમાં હોય એવું લાગુ નથી

આવિરિત, પ્રસિદ્ધિ વર્ધિત કરતા ય દેશનું દિલ પ્રથમ વિચારવાનું છે એ હજી આપણા દેશે ધીમવાનું છે કેવા લોકમાનસનો નિચાર કર્યા વિના પશિમને પોતાનું વિકાસ અને કેન્દ્રિત ઉદ્યોગો સ્થાપને રાજ થયા કરીશું તે વારવાર મુશ્કેલીમાં મુકાવું પડ્યા હુદતાણે અરુર કેળાના બધા તબક્કા પડે! સમાન દુસ્ત, ન સામે સમાનપણે અગ્રતા એવું કરોકરીની રિયતિમાં નને કે મેમ એ રાજ છે સરકારની મુશ્કેલી તે આપણી તરફ, એવું નવ માર્ક સચારવાનો જુખવા પક્ષ અપનાવે તો નનાઈ નથી

આગામી આશુરોને આમદામાં જ નોંધવી થોડા મળા રહે તે હોશે વધુ ને વધુ વિશાળ થતા અરકે અને એ જ ભરી છે કેમકે, વિરાટ થતા જતા લઈયા વિરટ કમો થીના કરે છે

આપણે આમકે વીક જી પ્રેરમારવાની સરકારની નેમ છે વીકળીની સહાયથી નાના પાયા પરના થતા ઉદ્યોગો આમદામાં ખીલવી શકે ય અણુ મામોદીયો ઉપવત, તે દેહબાપી મુશ્કેલીઓ કીલવી થરે, લીમી દલી અટકશે

સુસ્તકે કુલશે થીખવા સુદા મળ્યા માથેકો કુરોપ, અમેરિકા વધ્ય છે પશુ તે દેશે પશિમના વિરાટ પાયા પરના કેન્દ્રિત ઉદ્યોગો સમજાયા વિકસાવ્યા હતા પો તાલ વિસિદ્ધ સુદઉદ્યોગો પશુ આવું રાખ્યા છે તે અપાત તલ્ય કેમકે પગાજ જતા કાજુતા નથી એ અસાધ્ય નથી!

કેલવાક ઉદ્યોગો ત્ર કેન્દ્રિત દોવાના જ, પદ્ધતિ જાય જ ઉદ્યોગો કેન્દ્રિત અને વિશાળ પારણે દોરા નોંધે એ ભરી નથી આ હકીકતો! રીકાર નહી થાય તા આજ કાલજા વિરલ્ય સુહરનાના કમો ભવિષ્યે મળા થનાના છે

અ વિનુલ્લાખના હર વર્ષે કમ લાખ મહુનો કે વિનાનો ભેજ જને છે અને ૨૦ લાખ નેટલા મળુકો તો મળુ પામે છે માદવીથી થવી સમય સરીર અને નાજુની પ્રાતરીના આજ તો મેવેક ય મોરો હશે!

અ વિનુલ્લાખના હર વર્ષે તે સમયે એક મુશ્કેલી પોતાને છે તેમજા પશિમ પાત્ર સુખના દર્દી છે અને દર વર્ષે થાય થાય આશુરો એકાથી મળુ પામે છે

[૬૯]

પિતૃસ્વધી સજ્જ થયેલો,
વિવિધ દેહ ધારણ કરનારો
અને સર્વ કંઈ જાણનારો
એક સત્ય સ્વરૂપ આત્માસમ જ છે.
દેહમાં રહેવા છતાં, દેહને અલગ રાખીને,
વિવેકપૂર્વક એને શરણ કરવો જોઈએ.
પછી હું, તું આ વિભાગો મિથ્યા યર્થ બાંધ છે.
વાસ્તવમાં સૌના હૃદય કમળોમાં
જો એક જ ચિત્-સૂત્ર,
અસ્થિતતાપૂર્વક પ્રકાશમાન છે.
ધ્યાનાદિ સાધનાના અનેક પ્રયોગ આપણે કરીએ
હોએ.
પણ જો બધા પ્રયોગોના આધારભૂત,
જો સૌના પ્રકાશદાતા,
જો બધા પ્રયોગોથી વિગ્રહ જ છે.
મહાબળી આંખોમાં હજારો ભાવો ઊઠેલા દે-
ખાય છે.
જો બધા એક આત્મામાંથી જ નીકળેલા છે.
એટલા માટે આંખોનાં રૂપ, અથવા અણિ પુરુષને
શાસ્ત્રકારોએ એક ચૈતન્યચિહ્ન જ માન્યું છે.

[૬૮]

પદાર્થના વર્ગ-ભાવ અને અભાવ.
ભાવના વર્ગ-અશુભ અને નિર્શુભ.
અશુભના વર્ગ-વ્યકત અને અવ્યકત.
વ્યકતના વર્ગ-સ્થૂળ અને સૂક્ષ્મ.
તક-ચાત્ર પૂછે છે:
ઈશ્વરને આપ કઈ કોટિમાં મૂકશો?
કુતિ કહે છે-કોઈ પણ કોટિમાં નહીં.
બ્રહ્મ કહે છે-બંને કોટિઓમાં.
જ્ઞાનદેવ કહે છે-
કોટિ જ નથી.
અને ઈશ્વર છે-
એટલા માટે તક-ચાત્ર કામ જ નથી

[૬૯]

બીજા પહેલાં, કે કણ પહેલાં?
જગતની રચના કેવી રીતે થઈ?
કાર્ય-કારણનો ■ બંધ કયા પ્રકારનો?
એવા પ્રશ્નોની ચર્ચા કરવાનો ઘડાને ટોપ હોય છે.
વાસ્તવમાં, ન તો કહી જો પ્રશ્નનો નિકાલ ચાલી
શકે છે, ન તો આધ્યાત્મિક જીવન સાધે એનો
સંબંધ છે.
આધ્યાત્મિક સિદ્ધાંત તો પ્રત્યક્ષ સિદ્ધાંત પર
રચાય છે.
આધ્યાત્મિક દૃષ્ટિથી ખરી જરૂર છે એ અનુભવની
કે આત્મા આંતરબાહ્ય સર્વત્ર વ્યાપ્ત છે.
એમાં બધા સિદ્ધાંતોનો સહજ જ સમન્વય થઈ
બાંધ છે.

[૭૦]

કર્મ-યોગી, કર્મ દ્વારા ઈશ્વરની સેવા કરવાની પુન
સામે છે.
જ્ઞાન-યોગી બુદ્ધિથી ઈશ્વરનું સ્વરૂપ બાહ્યી બાંધ છે.
અને મૌનથી જ, એની ચોખ્ખી સ્તુતિ થાય છે.
એવું છે એવું સ્વયંભૂ સ્વતઃસિદ્ધ સ્વરૂપ.
એવી સ્થિતિમાં જ્ઞાનદેવના ધ્યાનમાં જ નથી આ-
વતું કે આટલી વિપરિત અનિશ્ચય સાધક કેમ
તરખે છે!

અને ઈશ્વર એને રાખવા કેમ દે છે!

૧૦. જાણિયો એકમાત્ર સાધન

[૭૧]

ચિત્તથી અર્વાચર બધું સંત કાદીને બહાર કર.
કેવળ ઈશ્વરને જ યોગ્ય.
સુરુ પાસેથી એની વિદ્યા રીખી દે,
મનથી એનું મનન કર,
બુદ્ધિથી એનો નિશ્ચય કર.
આપણે કહ્યા કરીએ છીએ કે, ભક્તિ, પ્રેમ વગ
છે અને જ્ઞાન વૃદ્ધ છે.
બીજા વિષયોનાં એ આનું પણ હોય, તો પણ
ઈશ્વરને તે લાગુ પડતું નથી.

કેમકે ઈશ્વરને બાલુનારો, એના પર પ્રેમ કર્યો વિનય
 સહી શકતો નથી.
 એટલા માટે જ્ઞાનદેવ નિઃશ્વરપૂર્વક કહે છે કે, એક
 માત્ર ઈશ્વરને ભાળી લે,
 તો પત્રી બધું એમાં આપી મળું.

[૩૨]

હીવા, તારા અને ચંદ્ર,
 એ બધું મળીને પણ દિવસ બની શકતો નથી,
 દિવસ, સૂર્ય હિમતા જ પ્રગટ થઈ શકે છે.
 અન્ય સાધન અને ઈશ્વર-બ્રહ્માની આશ્રયતા છે.
 અન્ય સાધન પ્રાપ્તિ વાતો પર જે કંઈ પાડી શકે
 એ જ મળું, પરંતુ પ્રપંચનું જ છેદન કરનારો
 પ્રભાસ બિનાથી નથી મળી શકતો.
 અંદર ને અંદર બદલતું હોય
 તો વસ્તા અનેક છે.

બહાર નીકળવાનો રસ્તો, એક જ છે.
 કેવલ શબ્દ બ્યાબ્યાનપદિ જ્ઞાન માર્ગ માણહીન
 શબ્દિત થાય છે.

કેવલ કર્મમાં પ્રવૃત્ત કરનારો કર્મભાગ દરિદ્રીન
 હો છે.

વંદવા માટે જો આત્મ નિઃકલ્પનો યોગમાર્ગ સ્વી
 કારીએ, તો ઈશ્વર સક્રિયાના ભાવમા એ પણ
 સિદ્ધિ તરફ હઈ જનારો ઉપાય જ થઈ નાય છે.
 સર્વ સાધનોથી કસોટી એ જ છે કે
 'હું ઉત્તમ અને ખીલ્લ હીન' એ રીતે જીવ નીચ
 બાળ, અથવા અસુક મારા બાહીના પસખા, આ
 સેદમાર દૂર થાય.

સ્વર્ગ માત્ર ઈશ્વરવાદે ભક્તિ જ કસોટી પર પૂરી
 કાતરી શકે છે.

રિશ્તિ એવી છે કે, અન્ય સાધનોથી જો અનિષ્ઠ
 ભાવમાં વૃદ્ધિ ન થઈ તો મહેરબાની.

એટલા માટે નાવો,

બધા સેદમાવ ત્યાગીને—

વિધાત્મકચરૂપ બ્રહ્માનો આશરો લઈએ.

નિવૃત્તિ મુનિના પ્રસાદથી જ્ઞાનદેવને એવી શુદ્ધિ
 પ્રાપ્ત થઈ છે.

[૩૩]

અકાર, ઉકાર, મકાર,
 આ પ્રકારનો વિશ્લેષણાત્મક વિચાર કેટલો થે કવો

તો પણ ઈશ્વરને કેમ ભણ્યો?
 કેમકે તો તો સમ્બોધણ સ્વરૂપ છે.
 ત્રણ સાધનનો જોગમકાર બન્યો.
 પરંતુ કહે છે કે એ ત્રણ માયાઓની મેડને પણ
 પેલે પાર, અધીર માયા પર છે.

અને એ અધીર માયા, ગણિતમાં અધીર મનાઈ જાય
 તો પણ, વસ્તુસ્થિતિએ અપાર છે.

દુકલ્પની એકથી પૂર્ણનું નિર્માણ નથી થઈ શકતું.

પ્રથમ દુકલ્પ કરે પડી મેડ કરે,

અથ તારકકે પ્રક્રિયા પૂર્ણના આકલન માટે નિરુ-
 પચોળી છે

ઈશ્વર તો પૂર્ણના તો પાર કેવળ અવશ્યપાર છે.

પ્રેમ વિના એનું આકલન નથી થઈ શકતું.

ઈશ્વર છે તો જ્ઞાનમય, પણ માયા કરે છે એ પ્રેમથી.

પરંતુ, એની એ જુબી અતુભવી પુરુષના ધ્યાનમાં
 નાવી છે

[૩૪]

બજન, અર્ધાત્ સર્વ દેહોમા બજન,
 અર્ધાત્ ઈશ્વર બજવાથી ભૂતસેવા.

કલિયુગમાં બીજું એવું સાધન નથી,

બિજ બિજ પદોના અધક વા કનિયા,

આ છે કલિયુગનું સ્વરૂપ.

કલિ શબ્દના અર્થ જ એ છે.

એટલે સર્વોદય માટે પ્રવલણીલ બજન જ એ પર

અકમીર ધંજાજ છે.

એકબીજાના વાસ્તવિક ક્ષિત એકબીજાથી વિરુદ્ધ

રહેતા જ નથી.

આ નિજ જ્ઞાન એનો પાયો છે.

જોનાથી સુખનો માર્ગ સહેજ જ મુજા થનારો છે

પડી સંકુચિત અર્ધતા છુપા ધરો.

પરંપર સફાઈવ વ્યવસ્થ થયો.

સ્વર્ગ મુખ કેવાઈ જશે

જ્ઞાનદેવને નિવૃત્તિ નરણ-પ્રસાદથી પ્રાપ્ત આ

સ કેવળ ગીત છે.

એમા એને સદા આનંદની અનુશ્રુતિ થતી રહે છે

કોને નહીં થાય ?

પૂરીના મોટર રેન્ડ પર મોટર અટકી તે સાથે જ શબ્દો કાને પડ્યા : ‘મુન્શીજી, એક પૈસા!’

એકધારા પર...પર...ખે...ખે...થી કાન ધરાઈ ગયા હતા, અને અકબચું હતું. ધૂળિયા શરીરે મોટર-માંથી ગતરતા જ વાતાવરણમાં એક અબળ પરિવર્તન અનુભવ્યું. મોટરના કંઈક અવાજને જાણે એક કડબું કંઈને ફીણ સાદ સંજાળાશે : ‘મુન્શીજી, એક પૈસા!’

વસંત મનુ હતી. કવિની કોવલો તે વન-ઉપવનમાં ફરતી, કસોલતી ફરી, પણ પૂરીમાં તે એના અધુસારિય ન હતો. હાથને પીગળાવવામાં નિષ્ફળ જવા છતાં એ કડબું ને કડબું ધતો જતો અવાજ મુન્શી જ કંઈ : ‘મુન્શીજી, એક પૈસા!’

મુન્શીજી ક્યાં છે? પૈસા ક્યાં છે? એનો કાઈ એ જવાબ ન આપ્યો. તેમ મોઢાર કરનારે ય તે પર કડબું ધ્યાન ન આપ્યું. એક મેઘું કપડું શરીરે પીટાથી, પાતીનાં દાડકાં બતાવતો તે ખસ એ જ છબો ફરી ફરીને, હાથ લંબાવીને કહ્યા કરતો : ‘મુન્શીજી, એક પૈસા!’

એના પગ મૂળતા હતા, આંખો જલ્લે કેતરમાં પૂરી મઈ હતી. સૂકા હોઠોને ચીરતા ચાર પીળા દાંત બહાર નીકળતા અને પેદ જાણે કે પાંક સાથે અમાઈ જવાનો પ્રયત્ન કર્યું હતું. એને કદાચ એની પલ્લ ખખર નહીં હોય કે પોતે આ દુનિયામાં છે કે નહીં. તેજસ, એક હાથે મોઢે બેસતી માખીએને ઉડાડતો એકની એક વાત સોને મોઢે, હાથ લંબાવીને કહેતો : ‘મુન્શીજી, એક પૈસા!’

પાંકે પાસે એક પૈસા ગાંધેલા તે એમણે મોઢું ફેરવી સીધું મિથળી પાસે માંડ્યો. તે એમણે પુટકતી કાઢ્યો. ડો. બેનરજીને મુન્શીજી કહ્યા ત્યારે તેમનાં આંખો લામ થઈ ગઈ. એક કાચકતી પાસે રો. ગંધેલા તે એમણે ‘બીજ ન માગવા વિશે’ આપું એક લાખજી જ ફટકારી કાઢ્યું! બોલ્યા એક શેઠજી અલગમાં હાથ નાખીને બેઠા હતા. એમના કનમાં હશે કે ‘કેટલું’ કહે તે એક પૈસા આપી દઈ, પણ એમને ય જવારે ‘મુન્શીજી’ કહ્યા ત્યારે તે એ સાંભળી ધઈ ગયા. જસના દેસાસે આમળાએણે તેમને વાર ટહેલું એટલું એક વાક્ય કહ્યું. કાઈએ કહ્યું—‘આ તે એના રૂબ છે.’ કાઈએ કહ્યું—‘ગણે છે.’ કાઈએ વળી એને ‘દારકોચ’ પણ કહ્યો! કાઈએ એનાં

સુધારો કર્યો કે, ‘ના, એ ચંદ્રેલી છે!’ બિખારી બહુ સાંભળતો હતો. એણે જ આરાપ, લાંબાનો એણે પતિકાર ન કર્યો. અનેક વિતરકોસે મળ્યા છતાં એની આંખમાં અંધારું ન હતું. ગાંધે વસરી તે એ તેના પગ પાછા ન વળ્યા નહતકથી મેં એના લંબાવેલા હાથમાં એક આવી મૂકી દીધી. ખજી પૂછ્યું : ‘ક્યા મુન્શીને કું શેધે છે?’ એણે એક આનીને આંખ પાસે ધઈ જઈ કહ્યું : ‘હા, એક પૈસા, આપી દાંકે તે કાઢું જ કહ્યું!’ તમે જ તે લીધો હતો ને? ખજી બોલે કાલ આપે!’

કું અમળાયાં એના વરસ ભેલે રહ્યો. મેં કહ્યું : ‘વહ રે! મેં વળી તારી પાસેથી ક્યારે પૈસા લીધો હતો!’

મેં ભેલું કે મારા પ્રજાથી એની મરનની નહોતી બિચારી-તણઈ આવી હતી. એ ભેરભેરથી કહેવા લાગ્યો : ‘ક્યારે પૈસા લીધો હતો એ પૂછો છો! પાંચ વરસ પરી વાત ભૂલી ગયાં એ જ પેણું’ નાનકડું ધર—કું તમને યાદ નથી? શુ મારા રાણુ ને મોચિકે કહ્યું ત્યાં જ સેલો હતો મેં’ તે કલ્પ પચાસ રૂપિયા જ લીધા હતા તે અટકાવ વડેલા ભૂલી ગયા!’

એટલું કહીને એ અટક્યો. એણે ખાસે પડું કહી દેવાથી એ ઘાણી ગયો. માથે પરસેવો વળે ગયો. ફરી વાર આપે. મીચી લીધા પછી એ ફરી બમળવા લાગ્યો : ‘હા, પચાસ રૂપિયા! ફરી ફરીને પાંચ વર્ષમાં જ પાચકો!’ એ આંખ ફાટીને ચારી સામે ભેંઈ રહ્યો.

મોટર ચાલવાનો અવાજ આંખો, એની વાત સાંભળી કું ઉદિગ થઈ ગયો. મોટર પરિે નીરે આમળ વધી અને એણે ફરી ફરીને ભેરભેરથી કહેવા માંડ્યું : ‘હા, કા. પાચકો રૂપિયા, અમન, ધાખાર—મનુ’ કીતી વીધું—કું આજે બીજ મામું છું, બીખ. કું તમને જ રે ભંગે હતો મુન્શીજી!... એ રૂન્શીજી!... મારા શાયુ ને ના વિદે ક્યાં છે? એ મુન્શીજી!’

મોટર આમળ નીકળે મઈ હતી. કહા નિખરતીને ફીણ સાદ મોટરના પૈડામાં પડાતો મારા કોતમાં મૂક્યો હતો.

કું કેટલી ય વાર તે રસોળી ગયા—આંખો પણ ફરી પેણે અવાજ કું સાંભળી ચક્રો નહીં. અનેક વાર મારી આંખો કેઈને ટાપતી રહી. કેટલા વ માપતોને મેં મુન્શી

૧૭૩ પવન બહુ ઠંડવાય નિખારીએને એ કહેવા કે
પેલા નિખારી તે નથી તેને જમ્યું પેલો બસા ૮ દુ ફરી
ધન્ય થકવો નહીં

એ વાતને કોઈ વર્ષે સ્વીચ્છુ ત્યાંથી આવવાનું છે
ખૂના પેના મેનર રહેનાર પા એક વિચિત્ર લિખાઈને
મ કોડે જ પાખું પેના પેરે ૮ ત્રીસ સાડા બાંધેને
‘ભોરડેના ભોરડેના પવન એ લિખારી નહીં દાખા દોના’
અર્થ ૮૧ ૫૦ પેલો લિખારી પેના આંગણે દોના પાખા
દોના કાને ‘લઈને, તારે એક પેલો લઈને’

૧૭૪ નિખારી પવન કોઈને એક પેલો અપરાધ કે
સેન છે’ એવાનો પેલો ત્રણ ક્રમ દાખા રોડે પેલો એને
તેને કહેના ‘ભાગ્યવતુ ૫૦ જણે પેલો છે’ એવી
વાત પેલી મેલ ૫૦ ખાલ કોઈના કાન પામ પાણુ છે વ
તારે કીને નિખારી દાખા રહે ૮’ દુ ખાલ પેલો પેલો
દુવાલ પેલો કહેના કાઠી મૂકવા છે આમને માધવ
દુખાલ પેલો દાખા રહે, દહે એ મૂલ થયો છે ત્યારે એને
‘કાના મુન્દીછ રખે છે’

‘મુન્દીછ’નું નામ સાલજીને દુ નોકળો એક રાઈ
પેના ૬૬૨ મારી આપ સાંતી આવીને ક્રાંતિ અન કીમ
અવાજ રાખવા ‘મુન્દીછ, એક પેલો’

મે ગાડા તરફ દાખ લખાયા એને ૫૦૫૫૫ એક
પેલો માસ દાખા મૂકી દાખ પેલી લીધા પેલા બેની
બેલા ‘ગોડા છે ગોડા છે, ભાગોડા’

એને ૮ તારી માથે દાખ પેલી ગાડા પેરે દાખ
કાળું ‘ના, દુ પુ ૩૨ નહીં દુ ગોડા નહીં ધન્ય કિવસથી
તો મજાલ દાખા નાગે પુ મળી મળેલ વિષાદ રાખ,
દુ વિષાદ નહીં નહીં બગેસો રાખ, બાઈ, બગેસો
રાખ દુ વિષાદાદી નહીં તારું બનુ જેમ ને તેમ
રાખુ કે નાગીને કવલે કર અને સાથે છે કપા આપ
નાથે એન સામન લઈ જા આ સાજી’

અને મેનર કથા થાઈ મર્ડ અને એને દાખ કથારે
હોડી મેલો તે ખનર નહીં સકડી છાતી પડતી કથાના
૧૬ મુખ ઉઘાડતી મેટર દોડતી હતી અને મારા મનમાં
અમ બા નનાથેને કવચથી લીધી સ્ફુટી દોડતી હતી કુ
એના કથા - એક માણસ કથા મર્ડ ને ભાગે છે અને
બીજા અનુષાળે તો પોતાની પાસે પેલો મને ૮
એક નર્વ પડેનાર દુ ખાલ પેલી અને આજના મુન્દીછની
જાને મેલખ મર્ડ મર્ડ વ્યથિત પ્રાણ આજે સમાન
જુલિકામ ૨૫ દિવ દાખ એકમા બીજા નિરાશા હતી-
બીજામાં લઈ જા અનુષાળ

૫

પાઈ ૬ માણસ અનુષાળ વિષાદે તા ૫ પાઈવાર અનુષાળ અપરાધે અટકી ભાવ છે કહ્યું કે
અનુષાળ કહેના કથા આજમા એ માણસની મુલ્ય મૂકી છે માણસ ભાઈ કથા અને મનમાં રાખે
છે તથા કથા તે માણસના નિર્ધન થયો નહીં

મન તે માણસ છે ૨૬૭ની કાળ પર કહે અને એરી ફળની કાળ પર પણ કહે, પવન ત્યારે
તે આજમા કથા દોખ તે માણસ એરી ફળની ભાઈ ભાવ છે અથવા મનને અનુષાળ કથા,
કથા આજમા કથા વારે છે

કથા ૮ કથા અતર ૮ મે ત્યારે મન આજમા ૩ સમજીતિ તરફ વારે છે અને પોતાને જ કોઈ
વાતો પ્રાણ કો છે, એ ભાવનાને કોઈ મી કથા એજ વાત છે મન ત્યારે મનમાં કથા કરનાર
કથા કથા ને છે આ કથા અજાન નહીં કથાને ૪ આજ કો છે નર્વ અણુ જા થાય છે, એજ
કથા ૪ મનાવે છે એજ કથા કથાનાર રાખી કથા અતરો અજાન કથાને છે તે વાતના
ખીજુ તરફ લઈ જનારી વાત આજી કોઈ ભાવ છે

આજમા કોઈ કથા અજાનને પાવનીત બનાવે છે એજ કથા વાતના તો આજમા
બા છે, નિર્ધનતા નહીં નિર્ધનતા તે કથાનીતાજી

પાઈ માણસને આજમા ખજ દાખા અજાન પેલા નહીં પવન કોઈ ને કોઈ વાર ૬ મે જ
૭, અને તેને કોઈ કોઈ વાર તો એવે આજે વારે છે કે તેના ઉદાર મર્ડ ભાવ છે વાળીકિ
અને કુ અજાન દાખા એજ મેલ અજાને છે એજ આજમાને પૂર્ણ પેલો કથા નહીં નાખો તે
અજાન અજાન દોખ તો ન કોઈ ને કોઈ વેળા અજાનના કથા મુખ કથા પાવનીત જ

રાતે નરે પરચોડે ઉભે તો ય, સાંજથી વખા ધમા
નાં પાર ન હતો. છેકત્રય રથરાથ રખડતા ને મોટેચને
રેને ચડતા હતા. મોટા છેકરાને દમદમી મળતી ને ચૂપ
ચૂપ જતા પથુનાનાઓ તો ભે કડે તાણી તાણીને પેલાં ॥
માને કાપર કરી ચૂકતા હતા

ઠાઈ ને અબોડો વાળી દીધો તો વળી ઠાઈએ છૂટા
અબોડાની હક રીધી તે ખૂમ શાળેએ એટલે ગીતએ
પોતાનો વાળલો અબોડો છાડી 'ગને પથુ છટ્ટી અબોડો
વાળી આપો' કંથુ એના નકાર થયો કે આતુ જ છે એ
પથુ કે કપડાની પસ દીગીઢ હાનર વાધા બિવાથવા આ
શોએ છે ને જેનુ શાખતુ નહીં એમ ફેરાર થાવ ત્વા વળી
ધાધળી પોતા સાથે સાદી મેચ થતી નથી, માટેજ વાલો
આમ ને આમ આલ્યા કંથુ

એમ કરતા સાદા આઠ ધરા આના ત્યારે બધાને
ચિંતા પડી કે હવે ડાઁડી પઆનમા પડીશુ તો નરચોડે
ચૂકીશુ

આ બધામા એક જ છનને વરચોડાની ચિંતા ન
હતી-ડેમીમાને. તો જે, બધા જ ત્યારે કટાને ત્યાગે
મા, આને રાખે ને પેલાને સમજાવે' એવુ આલ્યા જ
કરતુ હતુ બધાની ધા છેવટે એમની પાસે જ આસતી
છેવટે ધરના જવા નીકળ્યા ત્યારે નુઓ ડેમીમાને
મળીનવી મઈ- 'મા આમને સાચવળે નડે તા પીજ
નામા ફૂધ રાખ્યુ છે પાળે, કિચકો નાખળે' આસ
આના અનેક કથનો પથુ હતા મઈ. પથુ મઈ છેકરા
એક હાથે ગીડીને ભે કડે તાણે તા છુ કર્યુ એમની
એમને ચિંતા ન હતી 'એ તો 'મા' ને જ દોષ ને' વળી
મળે નારેક વાગ્યે બધા આવી પહેામ્યુ આ છુ ઉધા
હળે ને ધર સાચવળે દુરેશ બીજા વરચોડામા મળા
છે ત ફોક વાગે તો આવી ખોલવશે તેને પીતસી આ
આપળે' એવા ન કુકોડો ગણતા ગયા

ડેમીમાએ હાહા 'ડીમી કંથુ' તેસાથે બાલિના
ડાડરા ને કપડા પરેશુ સાચવળે વહેના આસને બરી
એવી ડેમી વ ડીખ દીધી

'દાખ્યના વરચોડામા સરિલા નય મેઈ નાચી
'તી, ડી કપાના નરચોડામા રેશબી રમથ મેઈ નાચી
'તી એ પથુ ડેમીમાએ સ મતીન બારીને કવુ જ

બધુ સાચવળ-માજન વિદાય થયુ ત્યારે ધરના
સોપા પડી ગયો ભડું ભડું ને માખતુ મળતુ બધ
હતુ પર ભણે ચતુ ચતુ ચઈ ગયુ

ધરે નાના દીકરાને મૂળેને વરોડે મદાનવા જીવી
વડુઓ વિચારતી હતી કે આ સાચુ છે તે ધકુ સાઈ
છે આ વરચોડાને બીજા પ્રસ ગોમે છેકરાને કારોગધ
જ ન સકાય જાએ તો આસતને પાર નહી કપને
કપ અડચનુ ઠા.વા જ કરે ને છેવતુ હમિશાર કુલ તો
એમ ની પાસ દેાય જ

આસ સાચુ આસ પ્રસ ને તો ધરુ મીમ હાથે છે
એ છે તો ધરુ આચરણુ પથુ રોજ રોજ શિખામ
એ છે તો કેરી એક નહી ભાય છે' એમને તો હવે કંથુ
બોગરાહતુ નહીં પણ અમારે માટે જ બધી ચિંતા કરે
છે તો ય, અણુગણતુ થઈ પડે છે

એ છે તો ધર ખુલુ મૂળોને આ પેર ને જેને પેર
જાજ સકાય છે નહીં તો ધકુ વ આનવાજનાતુ છે કુ
પડે

અરે તા આ હરખના ગાથી અત્યારે નહીં ૫,
એમને તો અમારે માટે જ ઉભાગરો કરવે પડનાનો
પેનાને ચૂકી આવી છીએ તે પથુ સખપુ હોડા રંવાળા
છે

આ જામે તો કપડાના ઢાલના આમતેમ ફેકાને આવી
છીએ એમા નાશ કાદેના પથુ પરક નહીં પડતા ગીનાઈ
નાપેન કપડા થ એજ નહી, એ બધુ જ કરે અમને
છા સુકાતા હશે આ આજ કાનાની છાડીએને કપડા ની
કોમલ જ નહી આ ન મમ્યુ તારે નેને મીજુ પાથુ
તે મમ્યુ તો વળી પેનરુ ઠા ઠીને નાખ્યુ ધ ઠીએને
ભાડે પલ્લાય નહીં ખડોડો પના દોન એમને બધ
સાચવીને ગેઈનવ્ય અને કપાક ડાવ પ.પો દશે ઠા જા
વેત કડીએ એ તે અમને રાનાન પ.પો પથુ કડ છે તે
અપાત કિલ માટે જ ને

પરેખર, ના છે તે ધકુ સાચ ૬ ૮
ત્વા તો મ-પ નાચી પ્લેઆ અને કોનુ મેન
આપુ છે, કોનુ છુ પડ્યું છે કોનુ રાને છે તે કોનુ
નહી-આ બધામ આપણે કેવોકે રાઈશુ એવી નથી
કરનામા ચૂયાઈ ૭ ૮

ઘટતીનીએ ઈશ્વરની કલ્પના કરી તે આ જગતનું તત્ત્વ જોતો કે અને ધ્યાન કે આત્મિક મેદાવ વિષયોના નિષ્કાં નિયમિતપણે ચાલી રહ્યો છે, એવો ટોચક ચાકે દોરેલ જ દેવને એ—અને એ દોરણ તે ઈશ્વર

કરીનું તત્ત્વ પાપ એ ચારી તબુ છે તેમા આધારિક તરિયાને—આત્મ પાત્ર આત્મિ—તેજ શરણે તે છે જ પાપ એ માં કરીશની જ રિવાજ પોતાની દોષ બતાવે છે કેમ છૂટી બધા ૫૬ કેમ, એવો ચાકેલ, અત્યાગેલી માં છે

જગતનું તત્ત્વ અને છે પરમાત્માથી ન કરીશનું તત્ત્વ અને છે આત્માની બીજી જરિયાત બરી પણ મુખ્ય વાણી એ જ

માધુર્યને પશુ અત્યારથી સરકારી યત્રને સસુતિ ખીલવવાની કામગીરી કરી ત્યારથી અનેક પ્રકારના નામ પેદા થતો રચાય માત્ર આગળે જ નુ છે સસુતિની જ રિવાજો એ તથા કારાજ પૂરી પાડી સકાય સમાજ, રામકુ, ઘરે રામન—આશ અનેક તથા માધુર્યને રચાય અને નિષ્કાં ના

પ્રથમ મોજાના અને પછી તત્ત્વ મધુર્યસત્તા હાં જેને તાકે આપી છે કે જેને પ્રગતિ મળે ને રિવાજ પાડુ નથી

માધુર્ય કે જ હિંદુ જ્યો સર્વે નથી પ્રગતિ કરી દોષ તથા તે સરમાત્મીમા અપૂર્ણ છે અને તથા માત્ર પાકેન માળના અને તત્ત્વ પશુ અપૂર્ણ દોષ એ રચા વાનિક છે

તથા જ પ્રમાણ—તથા જ અને પ્રસન્ન બરી તોત એવા માનને રોતે કોઈ તત્ત્વ જગત દેવુ રચ તત્ત્વ નથી રચવ ચાલિત નથી અને માધુર્ય જ પાત્રાં રચુ છે—અને આ ત્યારે પશુ આજ્ઞા કરે છે શ્રદ્ધા કરે છે કે આત્મા પાત્ર છે માગી જતા રેવું નથી

પ્રલય તત્ત્વ તેના નિરાશની જગતકલિવુ ખરિ શ્રદ્ધા છે એ ત્યારે મોજા પડે છે ત્યારે તત્ત્વ પશુ જોણુ પમા નિવા રેવું નથી નિવાશની બરી અવાજ તાને પેવુ પાડુ પડે છે

તત્ત્વ સાથે જ તથા પશુ આપે છે અને માધુર્ય કર્ષ હિંદુ જ્યો સર્વે માધુર્ય પમા નથી તે પશુ ૬૫ તામે નથી એવા પ કેટલાક અપગુણથી બરેને દોષ છે અને

સચા તે મુક્તિ પશુ આપુ મુક્તિ બનાવી દે—એ સત્તા પીડ પોતાની રજા રિશ સત્તા આપત ન રહે તો—એવુ તત્ત્વ આ જ કલ્પે થકી વાર ને દેવુથી ને તત્ત્વ રચાય દોષ ત દેવુ પાર પા વળા તત્ત્વ નિષ્કાં જતુ દેખાય છે, અત્યા તેના પૂજા દેવુ સપાતે નથી અને કેટલીક વાર તે તત્ત્વ એ દેવુ પાર પાડાતુ ‘સાધનમાય’ છે એ જ કલ્પને કોઈ પશુ દિશાને તત્ત્વને નવારવુ જ એ જ એકમાત્ર ‘પ્રમા’ બની જાય છે’ પશુ એ એ તત્ત્વ માધુર્ય માટે એક વધારાનો મોજ જ બની રહે છે

આપે રિવાજની દોષ ના પશુ અપૂર્ણ માન થીઆ ડીન આપણને જ રિવાજ હેરને બાને છે તેમ હેરને નથી દોષ જગતના પિત્રાસક્રમ ધૈનિકામિક પિત્રા પાકેલી તો આ કથનમા તથા જગતી એટલે આપણે ને ને તથા તથાએ છીએ તે હેરને નથી કેવા કેટલાક માધુર્ય-ચકિ દોષ છે તે કેટલાક સમયે સમય ફેરવા બાને છે આ હીરકલના અત્યારનાથી રજા અસન્નકતા અને નુકસાન માનવજાતે મોગમા છે

નામમા નાનુ તત્ત્વ તેજ તત્ત્વપાકે અસાધારણ સમિતિમા અને શુદ્ધ ચરિત્રના રાવ તા માનવજાતને માટે લાભ કરે છે તથા જોણુ, મેદામા મેદુ તત્ત્વ તેજ આજે સિધિ દોષ તા માન કે તાતુકસાન કરે છે મા પ રપટ છે માનવસંનિત તથા કૃષિ-સંનિત તત્ત્વ જગત રચત અને રચવ ચલિત નથી તત્ત્વ એ નાસ્તરક ૫૫ છે ૫૫ નવાનની કુશળતા અને વધારી ૫ આવી કોઈ કુશળતાનો મારે છે

તરફ મા એ એક વાર કહેવું કે મારી પ્રક્રમા તમે માત્ર જોણુ પડી કેવળે કેમકે માધુર્ય કથારે બદલાય એ કહેવાય નથી અત્યુ સ્વય એમતા એવા રપટકા જ ઉપતરી ચકે

આજ્ઞા ગુજમા નામ અને રિશ્ટ એવા એટલા નામ વડી ના જગતે કે તેને ચકાવનારા નવામા એ સત્તા કોટિના કોઈ ચકે નથી એટલે પ્રમાત્મા ત્યારે સારો ને મળી તે ખરે આ પ્રમ જે તત્ત્વપાકોની જગતી થાય છે

આ તરે અત્યે પરીજ અક કરવા ત્યારે સુતર ઉપમા કરી ચકે છે પશુ આ અવાજનાર બિનઅપૂર્ણ દોષ

નિરુત્થાડી મેલ, તો ચરેડા ચક્ર કરતા થ નખર પર ચતરે એ બીરે વળી જે વધારે ઉલ્લાસ આપે છે એનું તાલ કે વાદ્ય વધારે અટપડું હોવાનું જ ધ્રુવીયાર એ નોંટપડું થા પછુ ઉત્પાસને મૂકીને

‘ખરિપામે વધારે શારુ’ એવા વિચારે માનવજાતિ અનેક જટિલ તત્ત્વો નિર્માણ કર્યા છે તત્ત્વની એ જટિલતા જ ધ્રુવીયાર તો વાહકોની શક્તિ ખર્ચી જાય છે.

કાપડ મિલમાં માથે ઝડપથી ઉત્પન્ન થાય પછુ એના વિશાળ તત્ત્વો એક લાગ એ પોટકામે તો તે એક નિયત્ત તાલી માગવો કરે. સાબનો સરલ કાલો એકી મણે કે બોલાવો જોવાનો. બેઠેલા કાલોએ પા મળ તાપો તોડી નાખ્યા તો મેલવાની લાવો સારણીવાળાને! બધુ જ પરત ન!

કાપડવાળાની શરતચૂકથી કાઠ મોળી ચર્ચ દોય તો ચતરે ફરિ તે વધુ શકાય નહીં અને શરતચૂક તો થ થ જ પછુ મોટા તત્ત્વો જરાક શરતચૂક થાય તો થે તેનું તુલના મોટું જ દોય. કેમ કે ‘સરવાળે વધુ લાગ પી ની ગણનાથી બધું કેટલાક આગળ દોય’

આનો વધારે દેશના નર્મનબોરુ મારે વધુ ને વધુ મોટા તત્ત્વો જાતજાતના આપણે રનાએ છીએ ત્યારે આપણે વિચાર થાય છે ખરેખર?

માર્ગશોધ મૂલ્યોગ્ય પ્રધાન સમાજવ્યવસ્થાના બાધુના વિચારમાં તત્ત્વ મર્યાદાનો રજૂ ખ્યાલ છે કેન્દ્રિત સચા માળા મોટા તત્ત્વો મારુસની રવાનાયિક મર્યાદાઓ અને નબળાઈ એને કારણે છિન્નિત હેતુને જાહેરિપરિવરિત

પરિપામો પા સમર્થિ.

દેશના પ્રત્યેક માણસને દેશના કોઈ ને કોઈ તત્ત્વો વાહક બનાવનાનો છે ત્યારે તે માણસની મર્યાદા અને શક્તિનો વિચાર પછુ કરવો જોઈએ

કાપડાઓમાં ન્યાયનો ઉન્નય હેતુ દોય જ છે પણ તે ન્યાયપ્રીત સમજ થકે એ પ્રમાણે એણુ જાણે ન અને સામાન્ય જ સ્થાને માટે પોસિસ સમજ થકે છે ખરેખર? જ્યાં કાપડાનો—અનેક કાપડાનો—વાસ્તવમાં અનંત તા એ જ કરે છે? કાપડાનું તત્ત્વ ન્યાયને પાછો રજુ જોઈલા માનવી જ ન્યાય પ્રવર્તતો નથી.

અંતે પ્રત્યેક માણસની શક્તિનો જ મા માન્ય ઉપયોગ દોય સચાતું તત્ત્વ જોડામાં એણુ દોય અને પ્રમાણમાં રચત ન કામ એવા નાના તત્ત્વો પાછા આપણુ પ્રધાન બધુ જોઈએ

માધી વિચારમાં મારુસની શક્તિનો સારામાં સારો અયથા વધુતા વધુ કારો. ઉપયોગ થાય મારુસ વધારેમાં વધારે રચત થ લી શકે અને પોતાની શક્તિ ખર્ચી શકે એ બાધાનો વિચાર કુખ્ય રહેતો છે અદિ સક સમાજને સફરડી સત્તાની કી જરૂર? વિરલે તત્ત્વો સાથે અંતો મારુસ સચા પરત તત્ત્વો બધુ આપે જ છે

છિન્ન ના રચનાઓને બુલબુલ મારુસમતે કરતો છુ અને દાલ છે તેનાથી વધારે સારી જનનન્ય સ્થા રચત તત્ત્વો માનવજાતને જોઈતી હમ તા એણે યત્ન પાતા અત તત્ત્વ ઊંચુ કરતા માધી-વિચારને રજૂ. સખલો જ પડતો

મૌનદર્શની ઉપાસના

મૌન સામે દૃષ્ટિ રાખી આમનાથી પ્રકાશ થ મરે છે અત બધા જુ બાવણી પડા. આની આપે છે પરતુ મૌનારી રિલિગિયસ દૃષ્ટિ તખ્તેન જણા. પા ઝગ પાછળ મૌનારી પ્રકાશ પપુ મળતો નથી અને જણા તા હાથમાં આપતી જ નથી એ તા આગમ દોરી જાય છે એ જ રીત મૌનદર્શની પાછળ પડાગથી તે પ્રાપ્ત થ નથી ક્યારેક ક્યારેક એ રીતે માનવા યનાથી જ આનંદ નો મૌનદર્શ સરેલાઈની પ્રાપ્ત થાય છે જાણેલા નબળા વ્યક્ત થયુ મૌનદર્શન્યાયોને તેનું જાણ થય જ નહ થના લાગે છે મૌનદર્શનું જાણ થતા જ એમાં મુલિ પેલા થયા વિના રહેતી નથી સુતર ન્યમિતે બધા મુખી રે વળા મૌન હિન જાણ નરી મટુ તથ સુધી એવા જનનના મૌનદર્શ ખીલુ જાય છે એ રીતે મૌનદર્શ એ એકી પરતુ છે કે તેના મિમે મોડી તરસવા મોડીથી ઉદભવતા રખાગથી તે સહેલાઈથી મરે છે પરતુ તને મારે મોડીય કરવા જતા એ સરમાઈને દૂર જાતી જાય છે

—કાકા કા રેલદર્શ

આપની ઇવન પ્રતિ એવી રીતે ચાલે છે કે પછી
બર લાગે કે માથુંસ મેઘ ને કોઈ પ્રા ના ભયનો પ્રેશ
બાળી પ્રતિ નયમ છે માથુંસ કામ કરે છે તે અટકા
મારે કે તેનાથી કોઈ પ્રા પેશા મળે ॥ અને એ પેશાથી
કેવો ઇવનનિર્મલ થાય છે

માનુષ સમાજ વિશેષી જ્ઞાન વા કરતા હોયે તે
વ માનસ રીતે નથી બર ૧ શાહી સમાજ કે સવાના
દગ્ગા ભય રી

માનુષ ઇવનના અનેક સામ્રોજી પેશા કયા છે
શાહી મુલુક નયથી

એકમ યોગુ નરી જોનાંતો કેમકે ન નામીના
બારી

જો પશુ સરેઆમ આવી કવનનો પ્રવલ કરતા
નરી તે પશુ પકે હાથને દગ્ગાના ભયથી

આમ જોઈએ તે માથુંસની ઇવન પ્રતિ પાઠન
ભયથી નરહા ૧ કેવાવ

શીઝ દરિયે જોઈએ તે માથુંસ સત્તનો રીકાર
કરીતે પ્રતિ કરે છે એમ કહી સમાય એમ કિન્ન દરુ
માનવ ગ્રાહ્ય સમાજનું દિલ તે જ માથું દિલ છે
ખાકુ માલી રીકારે દગ્ગાના પદેસ ભલેને જ ઉતરવી
પકે છે આત્માનું તજ પ્રાપ્ત્ય વિના પારકું થન પ્રાપ્ત
થતું નથી આ બધું સમય છે અને તે પ્રમાણે માથુંસ
વર્તે છે ખરી દરિયા છે

સાવ જ ઇવનપદે છે અને નના રી જ ઇવનનું
અનિત્ય જ નરી વિગત અને ઉત્તરિ છે

માથુંસને જે આદર મળે ગુણના વામ અભય
નરી ભય વર્જન પશુ છે

માથુંસ અમય કષ્ટો જાને નરહો રીકાર કર
એ વર્તે ત્યારે

અસત્તા રીકાર અને અવરુદ્ધી જ બલ જાને
છે કે જે રીકારના મલોનાની દગ્ગા કેમ કરીએ એવરી
જો પોનાનો સુલુ જાને અને પેશાને માંની ના ન અસા
નય રી કરતે અતે બલ તમવાનું માથુંસ રી કે કેમકે
એને કીર્તિ દગ્ગા ૧ રાજા તરીકેનું માથુંસના વા પદે
પિ દ છે અને પછી કોઈને એક મરી સામે કોઈ જ

આમ માથુંસે તા અમલ મુખના અસત્તાવર ૧ જ
દેખાને

અસત્ત સત્તથી ભય પામે છે એટલું જ નરી
અવિતા અસત્તથી પશુ ભય પામે છે રાહસો દેશ સામે
હોય તેમ અસત્તવર ૧ ૧ સ્વામિના ભયથી મરે

એમ પશુ કહી સમાય કે દિલ્લા તેનાથી અવિતા
તિસથી પશુ સવમા મુકાય છે ત્યારે પેકે મામસામે
દેવ ત્યારે અને દેરો નિજાની નીન નાગી અવિતા
દિલ્લા પશુ નિર્ભય છે નથી જ દોતી તરવાર નધું
સામે દર પામે જ પશુકવરી અવીનના સામે દાર પામે
તજ વગી મહીનગન સામે વ તેપનો તજ તે શિનો જ
દેવ

એટલેજ ગા રીકારે એમલસનતમા અદિસાને પ્રથમ
અમલ અમલ છે અને કનુ છે ૧ અદિમા એ રામરુ
નરી પશુ રીનું ઇવનરીનું દરિયાર છે

અથ અદિસા દેવ તજ જ નિર્ભયના દેવ

માથુંસ સવનો આથી કિર્તના ભયથી સત્તપથ
નારે છે અટ દરિ છે ઉપરનો ભય દેવ એ જ વિચિત્ર
નથી હાથનું ૧ જવ છે રાહસો દેવ ૧ સપતાનનો દેવ
કિર્તનો તા આધાર દેવ

માથુંસ રાહસાના ભયથી કિર્તનો આધાર સહ
સત્તની રાહે ચાલે છે એમ જ કહી સમાય કહાની વાઝ
પાસેથી પસાર થતો રાહ હરી કહાના ભયથી કહો
વગાતાના ભયથી સપી રતે ચાલે છે કે રહાના ભયથી
સામે રતે ચાલે છે ૧ એ જ નયારે કહી સમાય કે માથુંસ
સપતાનના ભયથી જ સત્તની રાહે ચાલે છે કેમકે તે
રહ જ દગ્ગા પ્રવસનો આનાર છે

પ્રથમ ખાકુ મોને તા આપણે કહીએ છીએ કે માથા
ભયસામીને તો કર્મ વાપ રાખી એ દેરન ખાકુ છે
ખરી રીતે તો મરેનુ જોઈએ કે ખાકુ મોની વા સવ
તમની સાદા ભયાર છે પશુ સપતાને કોઈનું તમનું
નું ભયનું છે એ વા હાથમા આપે તમે પૂરો કરે છે
અટે એકે ભય તમા ૧

કામ નરી કરીને તા ખાતા ન મળે અને ખાતા
ન મળે તજ મરી અદિત ૧ અધી પશુ એક દરિ છે ભય
મારી જ વત વિચાર છે

કરીપ્રથમ એ પશુસામે અમલિ દ દગ્ગા છે
દગ્ગા સપદિતો પાયા છે આપણુ મળેને એ દગ્ગા દા
મરે પ્રમાણુ ૧ અને કયાન સાં મરે ભુ ૧ આ પશુ

એક વિચાર છે પણ ધર્મશુદ્ધિમાંથી જન્મેલા વિચાર છે. ભગવાંથી જન્મેલી કર્તવ્યશુદ્ધિ અને ધર્મશુદ્ધિ-પ્રેરિત કર્તવ્યજ્ઞાન જુદાં છે. બધી લાગમૂંઝી ચતાં કંઈ સિદ્ધિ થાય, ધર્મશુદ્ધિથી પ્રેરણાથી કંઈ અટકતાં નથી.

જેલમાં એવા નિયમ હોય છે-કે હલો-કે ફેડી તેને અપાયેલું કામ પૂરું ન કરે તો તેને ફરજી, રજા અપાતા બોજનને બદલે રાખ અપાયે. 'આરાક નહીં મળે' એવા ભાષી ફેડી કામ પૂરું કરે. આમ છતાં, ફેડીએ હાલે બરાઈને કોઈ કોઈ પાર સા. કામ જ મૂકી દેતા-બલે મારવા હોય તો બૂલે મારો, કામ નહીં કરીએ. અને કોઈ ફેડી ત્યારે આવી હા કરે ત્યારે બીજા ફેડીએ અંદર-અંદર તેની પ્રશંસા પણ કરે કે 'આણે છે તો જખરો.'

વિનોબાજી એવા પણ જ્ઞેલમાં મેલેલા. તેમણે તો સામેથી કામ માગી લીધું. તે કંઈ જેલના અધિકારીએ કે ફરજના ભાષી નહીં, પણ કર્તવ્યજ્ઞાનથી પ્રેરાઈ ને જ. અને તેથી તેઓ ક્યારેય કર્તવ્યવિરુદ્ધ થવા ન હતા.

આ બધું એમ સૂચવે છે કે આપણી જીવન પ્રવૃત્તિ ફરજ અને ધર્મશુદ્ધિ-પ્રેરિત કર્તવ્યજ્ઞાનથી આલખી જોઈએ ભાષી નહીં. આ મામ તકલીફોને પ્રશ્ન નથી.

કાચળો ભાષી પોતામાં અજોડાલ નીચે સ કોમે

પરીક્ષાએ પતી ગઈ અને નિશાળમાં રજા પડી. કુમુદના પિતા મુળજીમાં ધંધો કરે. છેકરા વતનમાં ગાંજે રજામાં પિતા ગામે આજ્યા અને ફરી મુળજી જવાના હતા. એણે કહ્યું કે, 'કુમુદ, હમણાં રજા છે એટલે તું મારી સાથે મુંબઈ આવ.'

'પણ મારે પાછા ફરવાનું?'

'રજાએ આખી ત્યાં ગાળવાની, તે પાસ અકરા તો હવે મુંબઈમાં જ આવવાનું બચ્યું.'

'પણ પરીક્ષાના પરિણામની ક્ષી અખર પડે? કેમકે, આ પણ મુંબઈ આવવાના છે ને?'

'હીક, કું' દેડમાસતરો મળીને જોઈતલ કરી આવું છું કે પરીક્ષાનું પરિણામ જેમ્સે આપણને મુંબઈ જ લખી જણાવે.'

કુમુદના પિતા દેડમાસતરને મળ્યા અને એક પર-ખિદિયુ આપી કહ્યું કે, 'અને મુંબઈ જઈએ છીએ, પરીક્ષામ મુંબઈ લખી જણાવશે.'

દેડ માસતર ગયા હતા. એમણે કા પાડી

છે તેમ વિનાશનાં ભાષી નહીં. પણ જીવનપ્રેમથી, બહેકતી ધન્દિગેને સંકોચીએ. ક્યાં તો સરખી જ છે પણ તેના પ્રેરકો જુદા છે. અને અનિમ પરિણામે પણ જુદાં જ હોય છે. ભણતું રક્ષણ સંતિદાયક હોય ખરું? અત્ય જ સરક્ષે છે.

ગાંધી એટલાની કોર પર લેખેલા શિશુને મા બળ બતાવે છે. 'છીકરા નીચે બોતર, ફેર પડી કપાક પડી જશે.' એ વાસ્તવમાં મુનપ્રેમ છે. અને માતાનો એ પ્રેમ જ મુંબઈ રક્ષણ કરે છે.

સૂર્યની સામે લેખા રહી કહી શકાય કે સૂર્ય મારી સામે છે, અને સૂર્યવિરુદ્ધ બેલા રહીને પણ કહી શકાય કે સૂર્ય મારી પીઠ પાછળ છે-પણ એમાં ભૌતિક ટેલુની એ જીવન સલામતારો શાસ્ત્રો માણસ હોય તો તેને ક્યાં વિના ન જ રહે કે, 'અસ્થા તું' તે રેલા મૂકાય છે કે સૂર્યને પીઠ છડીને બેસા છે!'

તેમ, કોઈ કહે કે, જીવન-પ્રવૃત્તિ ભયમાંથી જ ઉદ્ભવે છે તો એને કહી શકાય કે, 'અસ્થા, તું' તે રેલા કે, સવતાનને જ જુએ છે, અને હંધરને નથી ભોતે!'

આમ કહ્યા જ રહ વિચારમાં દષ્ટિપરિવર્તન થવાની જરૂર છે.

કુમુદ એનાં માતાપિતા સાથે મુંબઈ ગયો.

પરીક્ષાના પરિણામો બહાર થયા. ત્યારે મામના એક બાઈ તે જ દિવસે મુંબઈ ગયા હતા તેમને હેડ માસતરે પરિણામ લખી આપ્યું. એ રીતે કુમુદને પંદ્યામ રૌડ' જાણવા મળે એમ હતું. ને વિદ્યાર્થીને તો એની ખૂબ જ ઉત્કંઠા રૂપ.

એમાંનાં દેડ માસતરની ખજી થઈ. પ્રમાણિક દેડ માસતરે આજે સાપતાં રેવું કોરું પરખિદિયુ પણ લખી કા બતાવી શોખુ. નસા દેડ માસતરે એની વિનવ જણી દેડ બોલિસે પૂછાવ્યું કે પરખિદિયારું શું કર્યું? ત્યાંની વણી પૂછાવ્યું આવ્યું. દેડ માસતરે એનો પ્રવાસ ક્યો. પછી તો એ તુમાર પર ભાવવતતા મેલ જુદા જુદા કાન્કુરો, અધિકારીઓએ માર્યા દેડ માસતરે એ બધા ખજવનદાર સામરયા એક જુની રીઝવ જ કાંપી પડી. મામ કહેતા પાણી મેલી થઈ ગઈ. આવું જ, આજેથી પુરસી, તોરું માટકું, ખરેખે મોક-અર્થે પા-ખલે નચે બનતું હોય છે. અ સંપીન અટિલ તવેલી એ બલિદારી છે! —મ.

પૈશ્વિમ એશિયાની પરિસ્થિતિ

પ્રથમ કોતિયામાં આજુબાજી બનેલી કોઠેરી અને આગળ અવરતુ પ્લાન હાલ પૂર્વિય થયુ છે અને ત્યાંની પરિસ્થિતિ પહે પહે પગલાની અનુસર છે. આ બંધ બાંધકામ હાથમાં આવતી ત્યારે ત્યાં થી પરિસ્થિતિ પહે તેની કાપના કરી સમઠી નથી. જ્યુ કોઠેરેલા સમઠીની ત્યાં જાણેલી બહુમિત અને ત્યાં પર કુદાપાથી જ આ જમી પરિસ્થિતિ કે જમ પરિસ્થિતિ તે જમી પાછલ કયા કાલેથી છે ને ભેદિત તે કાલેને જમી સમઠી પરદેશી અને રમી સામ વગાડી વતેની થી સમઠી આજુબાજી સમઠીની બહુમિત ત્યાંની હતી તેથી જ ત્યાં પમુ જમુ થી નાનાના નાના રોડને જમુ આગળ રોડની આગળ, કમલ ગલ તેના ઉપરના માટે ભેદિત છે, અને ભેદિત કરતાં જે ભેદિત અને આગળ જમુને તેને કોઠેરે કોઠેરે થી કુદા પ્લાન ની બહુમિત મેળવી જમુ રહે છે.

પશ્ચિમ એશિયા કે દુનિયાનો સમગ્ર ભાગ તેજ દિશત રહે છે જાણી સંપત્તિને સમગ્ર પ્રાંતમાં કમવાનું મને
કમોળ થયો હોત તો તે મહેલ અને ત્યાંની જમણી આવી સુરત ખબર મળી હોત તેને બહોળ પર્વિશ્વતિ
શી છે તે દર્શાવવા કોઈએ મહેલના દાખલા આપી આપ્યા છે જાણી કોઈ જાણવાનું પાળને કે બહુ સામત
સાચી જાણવાનું કમોળી અરજીનું બહોળી.

પૈતા વ્યસરાજન, કાશરે આદિ પ્રદેશો। જુદા જુદા
દેશોના હાથમાં છે એ રાજ્યો ખીલ વર્ગના ગણાય છે
એવશ ના પ્રમાણમાં આઠની દરિએ જોઈએ તે એ
અની રિવાત વધુ સઘર અને સામી છે જ્યુ તેજ પ્રશન
તે તે પ્રદેશની આમજ્ય નામમાં થતા નથી કેમકે સામન
પ્રમાણિ આપ જૂનપાંથી છે તે તે પ્રદેશોની સમૃદ્ધિ તેની
અનુજ અપરિતે આનારી છે અને એ તેને ડાહ્યો જ
ફિનકાના પ્રથમ પકિતના રાણીને તેમનામાં આદેશ છે

કેવારનું ક્ષેત્રફળ પાંચ હજાર વર્ગ માઈન છે અને
અતિ માત્ર આગરના ફળવરની છે છતાં તેના ફાળા થતા
પાંચકે આમણની નીસ કરેલાની છે. આક હવાયે પોણા
કેરો. પિપ્પાની અવધકાં અને પલા તે પ્રેક્ષણી રૂપ
એક ફરે ફણી પલા, અરિશિત ગ્રીમીલ છે. આનું કલ્પ
એ છે કે બધી આપકેના માથિકે કેવારના શેખ જ છે
અને બધી આક તે જગમગ પોતાના મરિ જ વાજે છે
કે નામે છે।

એક દાખલો ભેડે એ કારણથી થયે ૧૯૫૦ માં
૪૫૦ અમેરિકન પોલર ગાડીઓ મંગાવેલી. પ્રથમ માર્ગે
નહી, જાન પોતાના ઉપયોગ માટે એ મંગાવ્યા પછી
તે નવી ગાડીઓ ૧૯૫૧ સુધી પેરીશન બેંક પછી ગઈ.
આ માર્ગે કે મેંદરો વાની થકે અલગ પાડો વસો જ
તા ન બંધાઈ અપુરું અવિર. અને આવે મનરની
કારણથી.

એટલે જ, એક બીજાને, દાખલે એ, સુખનો છે એ, તરિકી આત્મતા શોધને પોતાને ત્યાં આત્મગ્યા અને

તેમણે બાપે ત્યારે તેમના શ્રેયસ્ક રનાગત માટે તૈયારીઓ
મારી રાખના ઉતારા મટે ખ્યાસ લાખ શ્રિવિના ખર્ચે
એક જીમ્મી સરાર્થે બાપના આવી શાક તો બાબ્યા
અને મુશ કહે એ સરાર્થે ના ઉપરોગ પતો નથી
શાક જેવા 'કિતમ પુરુ' જેમ રમી ગયા શ્રેય તેમના
નને તો 'પરિત હામરત' તરીકે માત્ર બાગરી રાખવી
એકે એ એ રિવાજે માત્ર તેની કેમખાસ રવાય છે એ
શોખા હાપીને નકામે નસારવા પાછળ કેરુ ખર્ચ થતુ
હતે?

કો જ સેને એક જાનુ કાગલી નોમ રાખી છે તેને
નજીક રાખી ખરું દર આવાગિયે ખચીક કાજર રખિયા
આવે છે અને તેને લખયો: શ્રી શામ છે નસરતી
ખજૂર લાવ્યા અરે! અજવા એવા જ સામાન્ય કામ
મરે!

કુપેલ, જહારાપુર કારાર અધિકારીશ્રીના સામનવચ્ચા
મહેશીના રૂબરૂના વચ્ચારના પ્રતિબંધ કરીને અત્યંત ધિક્કાર
નથી રાખનારા મુખ્ય અધિકારીશ્રીના સામનવચ્ચાના
સામનવચ્ચા છે સામાન્ય અધિકારીશ્રીના સામનવચ્ચા છે
અત્યંત મોટા મોટા છે સામનવચ્ચાના સામનવચ્ચાના
સામનવચ્ચાના સામનવચ્ચાના સામનવચ્ચાના

સરકારી અધિકારી મોટે ભાગે એમ જ સમજે છે કે અધારે સારા સહનશી આત્મદાતાને દાન એ રીતે મોનામ સ્વચ્છાચી લેવું રેશમી કપડાં પોરવા મોનાની ચીઝો, ને શીઝમી પાંચાણ, પડદાઓ, અડકાં, વગેરે છો સામાન્ય જનને કિંમી એમના મનમાં ધોઈ છોડે

ખ્યાલ નથી. કેટલો બધો
હઠકો ખ્યાલ હોય છે
તે એક દાખલા પ્રચી
જાણ્યો.

કુચેતના કેટલાક
જાણત વિચારના માણ-
મેએ એક રાજકીય પર-
સ્પાધી તેનું સંગઠન કર-
વાનો વિચાર કર્યો, અને
રાજવકારનારમાં પ્રગટેા
હિસ્સો દોવો ભેજાંએ
એવી મંત્રિણી કરી.
અધિકારી એએ એ
આખી પ્રવૃત્તિ દાખી
દીધી. અને ભોજામાં ફરી એવા વિચારો જાગે જ નહીં
એટલા માટે શિક્ષણમાં જોગણ ધીખવવી જ ખાંધ કરી-
મનાઈ ફરમાવી!

પ્રધુની આ વીસમી સદીમાં જ્યાં આવી પ્રત્યાષાથી,
પ્રજાધિરોધી શાસનપ્રણાલી ચાલતી હોય ત્યાં કામગીરી
શાંતિ કયાથી સંભવે?

ત્યાં હમણાં બળવો થયો અને પ્રજાકીય શાસન
રથપાણું તે ધરાકની કૂલ વસતિ ૪૮ માખ છે. રાજ્યનો
ક્ષેત્ર વિસ્તાર ૧૮૦ હજાર વર્ગ માઈલ છે. જ્યુ તેજ દાન-
ધતી આવક અદળક છે. હરાક, સહીદી અરખ અને ફાર-
સની ખાદીનાં નાનાં રાજ્યો-એ બધાની ભેગી વસતિ
માખ પોણી કરોડ છે, પણ સંયુક્ત, વાર્ષિક આવક
૧૨,૫૦ કરોડની છે! પણ એ સંવૃત્તિનો ઉપચાર તે તે
પ્રદેશના શાહી પ્રુક્ટોને મનસ્વીખે જ, ચોનાના દિત
માટે જ મુખ્યત્વે કરે છે! આવા આપખુદ રાજકારણ-
માંથી જ આરખ રાષ્ટ્રવાદને જન્મ થયો છે અને, તેને
સમયપર્મ પરિપ્રજાનેાં ટેકા છે. રાજ્યકર્તા વર્ગે સમયપની
મામનો ઇન્કાર કરે છે અને તેમણી સંપૂર્ણ-અધકામણ

આરખ ફરોશો વિસ્તાર અને વસતિ

ક્ષેત્રફળ (હજાર વર્ગ માઈલમાં)	વસતિ (લાખોમાં)
મિસર	૩૮૧
સીરિયા	૩૩
યમન	૪૫
લેબેનેન	૩૩
ઇરાક	૧૮૦
એડન	૩૦
સહીદી આરખ	૧૫૦
કુવૈટ	—
ખલિફાઈન	૦૨
કતાર	૫
ઇઝરાઈલ	૮

જાગે છે.

રાજા ફારકને વળતું
પડ્યું ત્યારે એણે જતાં
જતાં બવિખવાણી
લાખી કે દવે દુનિયામાં
માખ પંચ જ રાજ-
ઓનું અનિતર રહેવાનું
છે, મંજુના ચાર
રાજ્યો, શાહનો રાજ,
કાળાનો રાજ, પુરિસનો
રાજ અને મોકટનો
રાજ અને પંચો
ઉત્તે-પતો!

જાગતનો રાજકીય

પ્રવાહ ભોતાં બવિખવાણી ચાલ સામી છે. પણ ભેમજી
જ્યાનાથી આપખુદ શાસન કંપુ છે, અદળક સંવૃત્તિ
અંગતહિત માટે જ ઉપયોગ કર્યો છે, તેમને મને એ વાત
કેમ જીતે? એટલે સમયની સામે થાય છે અને તેમાંથી
આજની પરિસ્થિતિ ઉદ્ભવ થઈ છે.

પરિમના ઇંગ્લેન્ડ, અમેરિકા ફેશીનું આરખ રાજ્યોના
તેજ ઉલોમયા વારે દિત છે. અને તે માટે ત્યાંના શાહો
અને રોજાને રાષ્ટ્રવાદી અગળણ સામે દહવી રાખવા મર
થિવા થઈને પેલા દહાથી માંડીને યાઓ અને લશ્કરી
મદદ આપે છે.

ખિટને ત્યાં હમણાં લશ્કર ફેલાયું ત્યાં, ખિટિ
જાણથી છે. તે બીજા વિશ્વયુદ્ધ વખતે ઇન્કારાધમા હતી,
તે ત્યાંથી એડન ખસેડવી પડી. અને તે માટે ખિટન
બેઈના સાહેબ વાર્ષિક ૨૦ લાખ પૈડની 'મદદ' કરે છે!

આમ જતા, બીજા વિશ્વયુદ્ધ પછીની પછાતેવી
પરિસ્થિતિ, પાજન ફેશીની જાગતિ ભોતાં પરિમના
ફેશીના સમજના પ્રવાહ વિરુદ્ધના પ્રપાતો ઉપર નિમજ
જ્યાના છે એમ કહી શકાય.

રાજ ત્યાગ

પ્રમના અંકનતરુને બીસલાં
મોહનાસપો તણાં રોજાંઅહો!
રામની મહુવર થયી હોશે અને
ત્યાગની એફ ફેકથી આપા સપે!

મનુલાલ દત્તાણી

કરવત

કાળ કરવત છે એ કહ્યું કેણે ?
આવ-વત તે કરે છે મારો માણ !
કું જ સૂઈને આપડ, કાંડું કું!
ખૂટકો કાળ એવું છે એ પાણ !

રૂતિલાલ-અનિય

પડે." (મં. પ્ર. ૨૦) શરીરને પરિચ્છેદ ગણાવીને આ નવમા સામાજિક ઉપરાંત અધ્યાત્મિક અર્થ જોડી દીધો. જનજનો પ્રતભાણાનું મંગળાચરણ ગણાવીને તેનો સાથ શ્રીક અને આધ્યાત્મિક અર્થ પાડાવી તેની અપલવ જતા તમા કમ્પ્યુઝ: "મારી અંતિ પ્રમાણે આપણે અન્યાયોને પ્રથમ અ્યાન મળ્યું હોય તો જે તેને તે યોગ્ય છે. અ્યામ રજાથી મરી સેતક બનીએ, સન્નિવૃત્ત થઈ સ્થિતિ તે સહેને જામ્યાન કટીએ, સહેને સાતિ મેળવીએ, સ્ત્રાપના અપ્પના દુર્ગન રહીએ" (મં. પ્ર. ૨૭)

સામાજિક મૂલ્યપરિવર્તન - અરુણની જેમ અરુણપત્ની નિરાશુ ને તે જાતબદ્ધતા સર્વ ધર્મ સમ બાવના નવો પાવુ નવો જ હોશે છે એ મતેક મુખ્યત્વે સામાજિક મૂલ્યપરિવર્તન કરનાર છે. અન્યાય એવી શરૂઆત તે વ્યક્તિથી જ થાય અને વ્યક્તિના આચાર ધર્મના જ તે અગત્યના અ્યા છે. છતાં સમાજસાક્ષી દિશિએ પણ તેનું ખૂબ મહત્વ છે. આ મતોનો ઉમેરો મળે છે કે ગાંધીજીની વ્યક્તિ સાક્ષીના સામાજિક સાધનનું સ્વરૂપ ખરણ કરે છે અને નજીના રારેડોને વિચાર કરતાં: ૧. વિશ્વઆપકતા સુધી પહોંચી જાય છે એમનો નવાનવાર અ્યાતિને ઉત્તર કરે છે શુદ્ધ કરે છે અને સાથે જ તેને વિશાળ કરી સમષ્ટિના સમાધાનવાદ સિધ્ધિ છે

અર્થપરિવર્તન - સર્વધર્મ સમતાના શ્રામ શુદ્ધિ ધર્મો મળે સમતાન અને મમકરણ રાજાનું બનાવી ધર્મ અને અર્થપરિવર્તન કોંગ સમય તેમ તેની મર્યાદાના ગાંધીજીએ અર્થપરિવર્તન પરિવર્તન કરવાનો ઉત્તર અદિ સક મર્ગો મળાવ્યા. "અર્થ કતા અર્થને અધ્યાત્મનાર મળે તે પ્રેમમાન જ હોય અને તેથી કા તો તે આજની દિશિ રારીકાર કરી, અરુણા અજીવી જીવ આપણને બતાવે: અર્થ તા બને એકબીજાના મતભેદને મદન કરી દેતે સારોના અદિ સક નહીં હોય તો એ કો તા રાજા; તો જે આપણે એ અદિ સના અસ પૂજારી રાજા તે આજણુ શુદ્ધતા તેની જોડાને નિરાશ જ એમ અ કા નહીં. ખરેખરી જીવને સાડે પણ આપણે હમને પીડા નથી. આપણે પીડાનું છે, એ સુખ્ય નિયમને જ પાડે. તે બધા સહમયાથી જીવેરી અ્યા છે" (મ. પ્ર. ૨૦) આ અપ્રાપ્ત સ્વપરચ્છ હોવા અ્યા પોડી સમજાવી ગઈ ને છે. મેલ્યાઈ સહમયાક

અદિ સક માણસ અર્થપરિવર્તન આચરનાર તરફ તેનું વલન છે તેનું આ વલન છે. અરુણા પુરુષ જગતમાં નથી આત્માની એકતાનો અનુભવ કરે છે એટલે અધ્યાત્મિક અધ્યાસ સાથે જીવ મૈકય સાથે છે પણ તેના અર્થપરિવર્તન નહીં. અર્થપરિવર્તન સમજાવ ને મમતાન જાળવી રાખીને દુરબ સહન કરાવું તપ આજીને સામાજિક સમ્યાતિનું બાન પેદા કરવા મળે છે. હવે અરુણાની આ આવી છે. મતા બાળકની કાગાલ સહન કરીને પણ તેને સુધારવા મળે છે અને સહન કરવું પડે તે આનંદથી સર્વે છે તેમ સામાને પેતાનો માની વક્સલ્વથી સહન કરીને સુખાતે એ જ અર્થ સહન કામ છે. આમ દુરબ સુખ મળે છે પારો પોતાની જાને છે, અને અર્થપરિવર્તન આપ પરી પડે છે આ કદિન માઈ મળાય છે પણ આપક પ્રેમ અનુભવનારને તે સદા છે તે પોતાની 'શુદ્ધતા'થી એટ ને નજીકથી છતાં સામાજિક પુરુષાર્થથી સામાને છતરાયા સહન થાય છે સહન કરીને અધ્યાત્મિક સુધારવા સહન થાય છે સહન કરીને સામાને સુધારવાને મળે જ આપણે પોતાની નજીક પર છે એથી નજીકને મત ન ગણના કા છતાં ગાંધીજીએ તેને મત કરતા વધુ મહત્વની ગણીને મતવિચારના સાધન આપ્યું છે. નજીકના કાથી સાક્ષી મેરી છે તે તે સતોએ કરેલા અનેક વિશ્વવિજ્ઞાના હવે અરુણા પરી જીવે સમ્યા છે એ બધાને ક્યાસ કરીને તમા રાજાસથી ગાંધીજીએ નજીક કા કિતી અરુણ પિતાનું છે.

નજીકના મળે અર્થ - નજીકની વ્યાખ્યા કરવા અર્થપરિવર્તન મે પરાપર રિદેવી મુલ્યોને સમન્ય કરી બનાવે તે નદન નહીન છે નજીક હોય ત્યાં અદિને રચાવ જ નથી તેથી તેમણે રજીવું છે. "નજીક એટલે કુ પુણીને આત્મિક સુખ" પરંતુ સામાન્ય રીતે તો નજીક એટલે અદા અર્થ મળાયા છે. નજીક એટલે દીવાસ એવી મળાયા પ્રવે છે એટલે નદન જ તેમણે નજીકની બીજા વાળુનું વર્ણન કર્યું. "અરુણે નજીક એટલે તીવ્રતા પુરુષાર્થ, પણ તે બધા પમાધને કારણે હોય" (મ. પ્ર. ૨૪) ને અતિથ મુલ્યોને નજીકના સહમયાને નજીકથી સાચી વ્યાખ્યા કરી અને નમ આ તેમની તોને અર્થ લાવે. ગાંધીજી પેાતે ખુન નમ દના પનુ એમની રેવરિસા લેવે ક્યાએ પ્રકટી રહી હી એ તે તો મળે છે.

મુલ્ય સમન્યકર - રહેલી નજીક નજીકની જેમ

૧-૫ તિમાના સુખને સમન્ય કરી લાગ્યા છે 'સ્વધર્મ' નહીં રહેલી' એવું વર્ણન કરીને તેમણે બીજા આ તિમતુ વર્ણન કર્યું. (મ. પ્ર. ૪૬) "શુદ્ધ રહેલી એટલે પરમાર્થની પરાકાષ્ઠા" (મ. પ્ર. ૪૭) આ રીતે નમ્રતામાં અને રહેલીમાં બે ન તિમ બાજુઓને કે શુ જોને શુદ્ધ સ્વરૂપમાં એક સાથે સાકળી વીધા છે, પરસ્પર વિરોધી દેખાતા દ્વંદ્વો તેમણે સાદગ્ય સમન્ય સાધી ગતાઓ છે અનદારમાં દ્વંદ્વોત્પન્ન થવાની એમની આ યુક્તિ નહિન છે અને તેમાં વ્યવહાર દિગ્દર્શીમાં એમનો ફોટો અતિ મહત્વનો છે નમ્રતામાં તેમણે આ કાળી સમતોને પુરુષાર્થ સાથે સાકળી અને રહેલીમાં સ્વધર્મ સાથે પરમાર્થને જોઈ એમાં બે ને આ તિમોના શુદ્ધ સ્વરૂપ સર્જને જોઈતા દ્વંદ્વ, દ્વંદ્વ ન રહેતા દ્વંદ્વો મમન્ય કાય કાય છે આ વિચારને આગળ લેવાથી એ તો મત માન સત્યમાં અને અહિં સામા સમાજોમાં દેખાવ તેથી જ માધીજીએ જણાવ્યું કે "જોડે બિતરણ આપણે જોઈશું કે બધા મતો સત્ય અને અહિં સામા અથવા સત્યના ગર્ભમાં રહ્યા છે" (મ. પ્ર. ૧૭) આ છે એમની સફળ સમન્ય દષ્ટિ અને તેમાં જ એમની પૂર્ણ ન્યવકાર દષ્ટિ પણ દેખાઈ આવે છે એમના મતમાન જીવનને વ્યાપક બનાવવાને મદદ રહ્યા છે અને મતમય ન્યવ જીવનને સાલ્યક અને શુદ્ધ કરી પણ ને વધુ નેતન મય બનાવી શુદ્ધ નેતનને અનુભવ કરાવે છે મતની ન્યવસ્થકતાની પાછળ માધીજીને આવેલા સાવ રહેલો હતો અને તેથી જ તેઓ મતાં જીવન માળતા ઉત્તરોત્તર વધુ નેતનાગય જીવન માળતા વધુ જીવનના વ્યાપકતા અને ઉદ્ધારકમાં જઈ શક્યા અને માનવના સાચે એકતા સાધ

વમાં ધનુ અમ સજ્જ વધુ વકયા
 ધર્મીયર અને જામતઃ જાવીજીને મતવિચાર વ્ય કિતા સ્વધર્મથી શુદ્ધ સમષ્ટિ સાથેની એકતા કરવાના ખેત્રમાં વિરમે છે પરમ સત્યને પામવાની મક્કિ ઝંખ નાને નીચે તેમાંથી ચેતનાર્થ પ્રગટે છે અને એમાંથી સર્વે વ્યનો આદર્શ જન્મે ॥ મનવિચારનો પાથો નકિમન સ્વતંત્ર્યનો છે પણ તેનો અત સર્વોદયનો આદર્શ નિરૂપણમાં આવે છે વનિમત સાધના તમામિક સાધનાનુ સ્વરૂપ ધારણ કરે છે-અને વ્યકિતમત કે સામા જિક સાધના વચ્ચે કોઈ મેદોરમાં રહેતો નથી અને જ ને એકમેકમાં એવા ઝોતમિત બની રહે છે કે જીવન સતત સાધના બની રહે છે આમ થવાનું કારણ એ છે કે ધર્મ અને જગતને તેઓ જુદા જોતા ન હતા ચૈતન્યશ્વ સ ત્વની જેમ આ જગત પણ સત્ય છે એમ તે માનતા અને જગતને ધર્મથી જુદું નહોતા માનતા ધર્મ અને તેનો કાયદો એક છે આ એમને માધીજીને પ્રથમ કરેલા કે ચિદોત્સાહી જગતને ધર્મથી ચોળના છે એમ માને છે અન એ ચોળના ઉદ્ધારક છે આ અને આપનો શો અભિપ્રાય ૪૧ મણે જણાવ્યું કે ધર્મને કોઈ ચોળના હોય તો તે ચોળના ૨૨૫ છે એમના આ કથનમાંથી અર્થ ક્ષિત થાય છે આ જગતના ૨૨૨૨ તે પોતાની ચોળના પાર પાડી રહ્યા છે, વેદાત મત પણ આથી ખાસ જુદો પડતો નથી આજનું વિદ્યાન પણ આના મત વર્ષે જ દોસાઈ રહ્યું છે માધીજીનું મતમય એટલું વ્યવહાર છે કે ધર્મને કોઈ ચોળના હોય તો તે આ વિષય જ તેની ચોળના છે અને રિષ પગ પેતે જ છે ત તેનાથી જોઈ જતા એની સાથે એકરૂપ છે

અનુક્રમશિકા		૧૨ ઓગસ્ટ ૧૯૫૯	
	પ્રમ		પ્રમ
૧ સત્યામઝી દેવનારસીન	સાતિભાઈ દેસાઈ ૨	૬ મુન્સીજી, એક પેસો	ઝોદાનરીશ મહાપાત્ર ૧૪
૨ શરદાના ગીચ અને મદા નમવાટે	અનવસી ૫	૧૦ સાચાણ	રતિપાન-અનવન ૧૭
૩ મરદ હજી જામેનો છે	૬	૧૧ સર્વજ્ઞ ભાવ વર્ધન	અનિવ ૧૬
૪ 'ભાવ વિના શ્રેમ નથી'	અનિવ ૧૭	૧૨ પશ્ચિમ એશિયાની પરિસ્થિતિ	૨૧
૫ એક જ રહેતો	૬ ૯	૧૩ ચોડાક ૬-૮	૨ અ દાહરલ પેશ બીજી
૬ વસ તન્મય મધુત	સુધામણ ૯	૧૪ મરણ ન શીખ	નેણ
૭ કેનિત ઉલોગો	અમિક ૧૧	૧૫ લાખ લાખ દેવામાં પ્રોત	હસિત ૫૨
૮ ચાનદિન ચિન્તનિકા	વિનોબાજી ૧૨		

અમારાં પ્રકાશનો

આવા હતા બાપુ [ભાગ ૧૨]

મૂલ્ય : દરેક લઘુગ્રન્થ પચાસ - પચાસ નવા પૈસા

પૂન્ય બાપુજીની બહુસુખી પ્રવિણ અને વિરલ વ્યક્તિત્વનાં અનેક પાસાંઓનો પરિચય કરાવતા પ્રેરક છબન પ્રમંજોની આ પુસ્તિકાઓમા કેટલાક પ્રસંગો પ્રથમ વાર જ પ્રગટ થાય છે, નાના મોટાં સૌ કેઈને હાથેથી વાચન પૂરું પાડતા એ પાવન પ્રસંગો સરળ શૈલીમાં લખાયેલા છે. સાથે બાપુજીની એક સુંદર અપ્રગટ તસ્વીર પણ આ પત્રમાં આવી છે.

ગાંધી-ગુરુ

લેખક : શ્રી ગુરુદવાસ મલ્લિક : મૂલ્ય : સપ્ત રૂપિયા

શ્રી કાકાચાહેબ કાલેલકરે આ પુસ્તકની પ્રસ્તાવના ‘બાળની અંગદિ’મા આ લેખમાળાનું મહત્ત્વ સમજાવતા લખ્યું છે :

“મહાત્મા ગાંધી અને કવિવર રવીન્દ્રનાથ ઠાકુર, આપણા જમાનાના બે મહાન પુરુષો, ભારતીય સંસ્કૃતિના મોટા દિગ્ગજો. એમને વિશે કેઈ કંઈ લખે તો તે આકર્ષક થવાનું જ. પણ બધારે એમને વિશે બહાદુર્ય ગુરુદવાસ મલ્લિક લખે, ત્યારે તો પૂછવું જ શું ? ગુરુદવાસ—જાગ્રાહ—ગાંધીજીના પૂન પ્રસંગમા આપ્યા હતા, તેમના જ પરિવારના તેઓ ગણાય અને કવિવર રવીન્દ્રનાથના તો તે અસીમ બહેન.

“દૈન્ય મહત્તો જોમ મયોદા પુરુષોત્તમ રામચન્દ્ર અને લીલા વિમલી કૃષ્ણચન્દ્ર વન્દે અહોહ એઈ શકે છે તેમ જ ગુરુદવાસજી પણ ગુરુદેવ અને ગાંધીજી વન્દે અહોહ જુએ છે એમની એ અહોહ દૃષ્ટિ એમણે આ નાનકડી લેખમાળામા અનેક રીતે વિગટ કરી છે.”

મસ્તીની પળેમાં

લેખક : રતિલાલ-અનિલ : મૂલ્ય : પચાસેર નવા પૈસા

મેકેટ સાહિત્યના, જોઆ રંગીન કામના પર રંગીન સાહીમા છાપેલ આ સુદન મુકાકે સંમેલ વિશે બજાઈતા વિવેચક શ્રી વિષ્ણુપ્રસાદ ર. વિવેરી લખે છે :

“તમારા કેટલાક મુકાકામા પિયાર અને રમવાની આકર્ષક સામ્રતા છે. ‘વશંત માગીને’, ‘કહેવાતું સ્વર્ગ’, ‘કોને ગમે’ લેવા એના ઉદાહરણો છે. ‘હંચા’, ‘અધમતા જેવું લક્ષ્મણ’ ‘મુનિ’ના પદ્યરસને, લેવામા આવેના ફેવિ આહવાક છે.

“આમા સમૃદ્ધ થયા કરશે તેમતેમ તમારી કવિતામા વધારે સૌન્દર્ય આવશે.”

ડમરો અને તુલસી

લેખક : રતિલાલ-અનિલ : મૂલ્ય : બે રૂપિયા

મંત્રિ, ગજલો અને મુકાકાવા આ સંગ્રહની પ્રસ્તાવનામા બજાઈતા સાહિત્યકાર શ્રી સુનીલાલ વર્ધમાન સાહ લખે છે :

“જાઈ અનિલે પોતાની કવિતાઓને ‘ડમરો અને તુલસી’ માન્યા છે... એ પણ મંવરીમાં જે વસ્તુ જરૂર છે, કમરવું સૌરભ અને તુલસીના લીવ મધુર આસ્વાદ તે કરતાય વિશિષ્ટ છે એ માનવ-જિંદગીના નસ કવિની જીર્ણમંજરીનો દ્રવ્યગુણ, જે બદરમ અંકની પેઠે તેના પ્રત્યેક જગ્યામાં વ્યાપેલો છે અને તેનું પાન ફળાર પાકકે તે જોતાને છત્તરવાસ્થ્ય અટ્ટે પથ્યકારક સત્ત્વ નીવડે તેવો છે.”

રૂપાયતન પ્રકાશન, જનોગઢ

લોકસંપર્ક સાધીએ

યુગરાતમાં ઘર્ષ અને ઘાતીય લીધેલ તોફાનો કેઈ પણ સ્વભાવ નાગરિકની હિંમત ઠાડી દે એવાં હતાં.

નેતાવર્ગની અને જિલ્લાની આગ ઓડવવા માધીયને વાત એ બધીની વાચના થઈને તેને કાંઈ હતી એ માન્યતા રચાવાનું થઈ ગયું. આખી આખી નામે તરી આવે છે. આખીયને પ્રત્યક્ષ નાંદાપાનના એ વિનાશકારી જે કઈ હતું તે પરથી વિનાશકારીને શાંતિ સેનાનો વિચાર રૂપે અને એમાં ફાળોવાનું જે એ વિચાર પર ખાસ ભાર મૂક્યો છે. મોટા મહેસાણા વારંવાર કાંઈ નીકળતા લીધેલ તોફાનો એવા એ વિચાર હવે લાંબાં પછી વાનવામાં મૂકવાનો વખત આવ્યો છે એવું સંમુદ્ધિતનો વિચાર કરનાર એ કોઈ ને લાગે. કોઈને જેવી સુવ્યવસ્થિત, આખા દેશમાં સુસંગઠિત પદ્ધતિથી સંપર્ક છે તેની પાસે સ્વયં-સેવક દળ સેવાદળ છે, અલગ અલગ સેનાઓ છે. સ્વનાતમક કાર્યકરો પણ દેશ આખામાં પચસ-ચેલા છે. અને ભૂદાન સંવેગોની મજા પણ સારી છે. આમ હતા તોફાનોને હાળી દેવા માટે જરૂર અને તેનું પોલીસદળ જ કોલેક્ટરીની વેળાએ તૈયાર કરવું હોય એવું કાંઈ દેખાય છે.

કોલેક્ટરીની પણ વહી ગયા પછી રાષ્ટ્રીયભાવ નાવાળા, દેશહિતનો મધ્યમ વિચાર કરનારા પ્રવૃત્ત થાય એ બિનજરૂરી તો નથી, પણ તેની બચેલું તુકસાન એકલું થઈ નહીં. એ તો ક્રમ દોળાઈ ગયા પછી તેના પર વિચાર કરવા જેવું છે.

ટોળાઓનાં ગાઢપણ વખતે જ એ કાર્યકરો તેમને સૌથી કે અટકાવી શકાય તો ભય કરે તુકસાન થઈ અટકે. સાચે તોફાની તરનો બીજો વાર તોફાનો કરવાનું ગાંડુ સાફસ કરવા વિચાર કરવા થોભી જાય.

એટલા કેટલાક અમગની પ્રાવીણ્યવાનને એરે જે તોફાનો થયા કરે છે તે પરથી અણુ લાગે છે કે પ્રમા સાથે મર્યાદા અને પૂરા સમયનો સંપર્ક

સખી શકાય તે માટે દેશભિંગની રાષ્ટ્રીય કાર્યકરોની બીજા રાજાનો કાંઈ કરીને માત્ર લોકસંપર્કમાં જ જણ સમય અને બધી શક્તિ ખર્ચવા બેઠાં.

રાષ્ટ્રીય નાયકોનો સ્પષ્ટ લોકસંપર્ક હવે કંઈક થયો છે, તેઓ ગુદી ગુદી નિર્ધારણ, ને પ્રવૃત્તિ આમાં સંકળાઈ ગયા હોય એવું લાગે છે તેના - સલામ વડે સાડા ૫૦ ઠોળા કાંઈ છે અને અણુધારુ છતાં અસાધારણ તુકસાન દેશને કરે છે. અને વળી એ દેશની છીએ ત જ સ્વયં છે એવો આવાસ પણ જનતા સાથે લેલો કરે છે, તેને દૂર કરવા માટે રાષ્ટ્રીય નેતાઓને ભારે શક્તિ અને-ધણ સમય ખર્ચવા પડે છે-અને હતા થયેલું તુકસાન તો થઈ જ હોય છે.

દેશને આજારી મળ્યા પછી રાષ્ટ્રીય કાર્યકરોની જવાબદારી વધવાને બદલે ભેલવી ગઈ છે, એવું બનેલા બનાવો એવા કપાલ લાગે છે. જનતાની રાષ્ટ્રીય ભાવના અને દેશદાન મમેતેવા કટબ કાળે એકરે નહીં તે માટે રાષ્ટ્રીય ભાવના વાળા કાર્યકરોએ, કાર્યકરોની અમુક સંખ્યાએ કાયમી રેલાણ મારી લેતી બીજી પ્રવૃત્તિમાંથી મુક્ત થઈ સીધા લોકસંપર્ક સાધવો બેઠાં, પ્રભાની રાષ્ટ્રીય ભાવના સતત બમત રહે તે પ્રમાણે પોતાની પ્રવૃત્તિ ચોક્કસરી ભેંધે. અને પ્રભાની અમુક ભાગને રાષ્ટ્રીય ભાવના પ્રત્યેનો થોડો ને બલે થોડા સમય માત્ર પણ રહે. નિર્ધારણ - કરવો બેઠાં. સાત નિર્ણયન માટે જ નહીં, દેશના વિકાસ અને ઉન્નતિ માટે પણ એ જરૂરી છે.

આખીયને વાતે ટીવે થઈને જ આખા પ્રકાશ પચરવાનું રીખવું છે-અને એના આચરણથી, ઇતિહાસના સામાન્ય કાળે પણ પ્રકાશ પદ્ધતિ આપો. ભોલો છે. ત્યારે બીજા ઉપરથી પાછળ શા માટે પડ્યું ?

મરણ ન શોધ

હરકોઈ સ્વપ્નમાં તું વિકસ, વાતાવરણ ન શોધ,
 છૂપી શકે ન એ રીતે, તું આવરણ ન શોધ.
 મૃત્યુ-દિશામાં તારી સતત છે ગતિ બલે,
 જીવન છે હર કદમ ઉપર, ક્યાંયે મરણ ન શોધ.
 હૃદયના પ્રચલ તાપથી, આંખો ન કર જીની,
 આંખ બનીને સૂર્યની પાસે સરણ ન શોધ.
 પછાયા પછાડે તો જિંદે કાચનો કુવાર,
 ગાલો ઉપર પડી કુચાય તે જરણ ન શોધ.
 તારી નિરસ પડોએ એ સહસા ક્યું તે ભે,
 નકશામાં કુચ રંગ છે, એમાં તું રણ ન શોધ.
 ■ એ જ રાત્રે પર પ્રકાશ-ભય કાં જૂલી ?
 બંધારમાં તું એકલું જ્યોતિ-કિરણ ન શોધ !
 તારી પ્રતીતિ અન્યને દેખાય કેમ નહિ ?
 તું કુદ છે બતાવવા માટે કલણ ન શોધ.
 હરણ સમા હૃદયને તું પરચર કરી ન મૂક,
 ઘરને તણને પારધિ, વનમાં હરણ ન શોધ !
 દુનિયા તણને ક્યાંય એ ચાંદયો ગયો નથી,
 તું ફેલ કાચમાં લઈ એનાં સરણ ન શોધ.
 આશુ ય આગ આવરે છે ચાંદની અનિલ,
 સપડા સમી જીવનમાં તું એકાદ જાન ન શોધ !
 રતિલાલ-અનિલ

લાખ લાખ હેયામાં પ્રીત

હારે લાખ લાખ હેયામાં પ્રીત;
 એવાં ગાલે દે, ગાલે દે પ્રીત.
 મોરે કાળજડે કાળજડે પ્રીત;
 એવાં ગાલે દે, ગાલે દે પ્રીત.

સિવાયા હેઠ લાખ ખૂંટી સૌ નય,
 એવાં ગાલે દે, ગાલે દે પ્રીત.
 ગુરખતારી દોઢાનિયાં મલકી સોદાય,
 એવાં ગાલે દે, ગાલે દે પ્રીત.

સખ ઢળી ત્યાંથી યે જગતિ દેલાય,
 એવાં ગાલે દે, ગાલે દે પ્રીત.
 કાળજીંદ કોલે ને જરણાં ઉરાય,
 એવાં ગાલે દે, ગાલે દે પ્રીત.

કોય મહીં કાચ કુંધી પામે સી જીત,
 એવાં ગાલે દે, ગાલે દે પ્રીત.
 સાદ લખે સાદ : બધા લખે એ રીત,
 એવાં ગાલે દે, ગાલે દે પ્રીત.

હસિત બૂધ

કલ્પક

સામયિક નવોદય ગાદી

[ગાંધીનિવાસદશ નમે અનોકલી નેખાબા જ નેખા-૮૫૦]

ગાંધીજીનું જીવન સત્યસોધન અને સત્યના નામ હયા જ વીત્યુ અને એવાથી સત્યપ્રાપ્તિ વિવિધ પદ્ધતિ પેદા થઈ આપણે આધાર નુધી પી વિચારતા, આ જોયું કે એવાથી ગાંધીજી કઈ રીતે ક્રમિક છતાં ઝડપી પગે સત્યમાર્ગે રાખતા ગયા અને નવનું સર્જન કરતાં વ્યક્તિગત સ્વરાજનો રાજમાર્ગે રચનામાં સફળ થયા એ રાજમાર્ગે વ્યક્તિગત સમક્ષિની સેનામાં કઈ રીતે બહુબલ છે અને તે વ્યક્તિ માટે જ નહીં પણ સમાજને પણ ઉપયોગી થઈ રહે છે તે પણ જોયું. ‘મગળ પ્રજાત’ માંની યતવિચારણા વ્યક્તિને ઉપયોગી એવા વ્યક્તિગત સ્વરાજનો માર્ગ બતાવે છે તે અને સમાજ-સેનામાં પરિણમતા દેખાય છે અને તેની વિચારણા ‘હિંદ સ્વરાજ’ માં લેના મળે છે.

સત્યાગ્રહની વ્યાપકતા - ‘હિંદ સ્વરાજ’ ખરેખર તો “માનવ સ્વરાજ”નું આનેખન કરે છે અને તેમાં માનવજાત કઈ રીતે ખરેખર મુખી થાય, કયો સુધારો અપનાવે તો સાચી રીતે સરકારી અને તે બતાવીને તેને માટે સત્યાગ્રહી જીવન પદ્ધતિ બતાવે છે એમાં પ્રસ્તુત વાત દિલની છે, હિંદને નામે કરી છે પરંતુ ખરેખર તો માનવજાતને ઉપયોગી થાય એવી સર્વોદયી સત્યાગ્રહી સુધારણાની વાત એમાં કરવામાં આવી છે એ માટે આત્મબળ, અને સત્યના આશ્રયનું પણ તથા પદ્ધતિ બતાવી તેની સર્વોપરિતા સિદ્ધ કરી છે. સમાજના સંશોધનની વાત વ્યક્તિગત સ્વરાજપ્રાપ્તિ કરવાની અગત્યમાં પરિણમે છે સ્વરાજ આપ્યું મળે તો જ નથી સ્વરાજ તો સદ્યે સહુનું તેનું કોઈએ બીજા મેળાવી આપે તે સ્વરાજ નથી, પણ સ્વરાજ્ય છે” (‘હિંદ ૨૪ પા ૮૪’) તેથી ગાંધીજીએ “હિંદ સ્વરાજ”નું ચિત્ર દોરતા દોરતા તેનું વ્યક્તિગત સ્વરાજ પોતે મેળાવામાં સમિત્ય પ્રવલ્ન આદરી દીધેલું. “એમાં કે સત્તાજનું ચિત્ર આનેખેલું છે તેનું સ્વરાજ મેળાવાને હું વ્યક્તિગત રીતે પ્રવલ્ન કરી રહ્યો છું” (‘મ પ્ર પા ૩૧’) “મગળ પ્રજાત” વ્યક્તિગત મેળાવી વિચારણા કરતાં સમાજ સેવામાં તેનો અંત બતાવે છે ‘હિંદ સ્વરાજ’માં માનવ સ્વરાજનું આનેખન કરતાં વ્યક્તિગત સ્વરાજની અગત્ય

ગતાવવામાં વિરમે છે નમિત અને સમક્ષિના પદ્ધતિ પરસ્પર સંબંધ અને જોડના થયેલું ચિત્ર આ ને પુરા પ્રમાણ આપાદ દેખાય છે. વળી આ ને મુતોગાં એ પણ જોઈ જક ૧ છ કે મતપો ન મદ એવે સત્યાગ્રહ મેનટી પદ્ધતિ આ અને તે વ્યક્તિને પાતાનું નેખસાક્ષી કે વ્યક્તિગત સ્વરાજ માટે ઉપયોગી છે તેની જ તે સત્યાગ્રહના ચૈવ કે સ્વરાજને માટે પણ ઉપયોગી. સત્યાગ્રહનો આ દ્વિતીય ઉપયોગ સમજવા સત્યાગ્રહ અર્થે વાદ કરવા જોઈ એ સત્ય જોઈ નેતનસત્ય ન બર્થ થાક સમજવામાં આવે તો નમિત અને સમાજ વચ્ચે ને સુ નેતન કે ચૈતન્ય પામના મધે તે સત્યાગ્રહ એમ ત ત સમજાવ નતન વ્યક્તિ અને સમાજનો મૂળ બર્થ છે અને ચૈતન્યનો વધારો સતત કરવા એ પણ જોઈ કરતો છે તેથી વ્યક્તિ અને સમાજ નેતન કે ચૈતન્યને પામવા સતત પ્રવલ્ન કરે તે જ સત્યાગ્રહ. સત્યાગ્રહનો આ જ મૂળ અર્થ છે ન જ ક્ષાત્રાત્મક અર્થ. અથા નમિત પોતાનામાં સમાવે છે તેથી સત્યાગ્રહને ગાંધીજીનું સર્વોપરી બળ કહ્યું અને સર્વધારી તનવાર કહી. ‘સત્યાગ્રહ એ સર્વધારી તનવાર છે તે જોઈ વાપરે તો સ્વરાજ વાપરનાર તથા કોની પર આ વપરાય તે મુખી થાય છે તે જોવી કાઠતી નથી છતાં પરિણામ તેથી પણ જોઈ નથી થશે છે તેને નાટ મૂકી સમજો નથી તે જોઈ જન જઈ સહુ નથી સત્યાગ્રહ ને કહી શકે તો તેમાં થાક થશે જ નહીં સત્યાગ્રહની તનવારના આનામી જરૂર ન મળે ત કોઈથી છીનવી શકાતી નથી” (‘હિંદ ૨૪ પા ૬૬’) સત્યાગ્રહની આવી વ્યાપકતા છે, વ્યક્તિમાત્ર તથા ઉપયોગ કરી શકે છે અને અનેક રીતે લોકો ઉપયોગ શકાય છે તેનું કારણ એ છે કે તે આત્માનું બળ છે દરેકમાં આત્મા રહેલું છે નેતન રહેલું છે તેથી સત્યાગ્રહી નેતનનગણ સર્વે ઉપયોગી છે એવાથી જ જગત દોઃ અને વધે છે જગતનો મુનાપાર આ સત્યાગ્રહી વળ છે બીજા અર્થમાં કઈએ તો એ જ પ્રેમબળ છે દલાવ તે આત્મનગણ છે સત્યાગ્રહ છે અને આ બળના પુરા અને અને નબરે નાચી નેડે તે બળ ન દોષ તે પૂર્વ સત્યાગ્રહ પામી ગઈ દોષ (‘હિંદ ૨૪ પા ૧૪’)

સત્યામદનો આવા મોટો મરિયા છે એ કઈ રીતે કામ કરે છે, તે કઈ રીતે બ્યાર બને છે તેજ મુખ્ય સચન છે એની સ્થા પડે ને વધે તેા મોટામા મોટું કામ માળ એ જ ખરું કામ છે

જનનની પૂર્વપિઠતિ—આ સત્યામદ કઈ સ્થૂળ વસ્તુ નથી પણ જનનુ સ્વરૂપ અને વ્યાપક બળ છે, તે એક જન પદ્ધતિ છે “એ સત્ય અને સમ્મતન નિમમોથી નિમ્નુ જન ચેતન તાત્ર માને તે ધી અનિષ્ઠાત શીવ કરતા રહેતુ, અને તે મુક બ મેતાના જવળને ધરતા કેવુ તથા અરાતનો સત્ય દિ સાધનો દ્વાન પ્રતિકાર કરશે તે સત્યામદ છે” (૨ વિ છે પા ૬) આમ સત્યામદ મેં, રી તદવાર છે તેની શાવાતક બાજુ સત્યનો આમદ ૧૫૧ રચનાત્મક રીતે સત્ય વિચાર પામી માને કાર્ય એ જવન રચનાતુ શિખવે છે તેની અભાનાત્મક બાજુ અસત્યાદિનો સત્યાદિ પડે સામનો કરવાનુ શિખવે છે આમ તે જવન જનનાની સારંગી પદ્ધતિ છે

હતિપક્ષ અને નેતિપક્ષ—આજ વાત ગંદીજી પોતાની રીતે જુદે કરે છે અને દ્વંદ્વમ બગાળના દ્વંદ્વો અથે પોતે કેમ અને શુ વિચારે તે બજુએ છે પણ આ દ્વંદ્વમ બગાળના હતિપક્ષ પડના છે ખબા ધોઈ જમને નેતિ નેતિ કહી વરુ છે જેતા બ્યવહારમા તક હતિપક્ષથી જ કામ સે છે એ હતિપક્ષ હરિત છે—એ રચનાત્મક પદ્ધતિ એની કમિતા કુ નેજા તથા પુ અ હતિપક્ષના વિચા મા કુ રજા જે જ ડગલ કરી ધો છું” (૩ કો. પા ૧૦૫) આ હતિપક્ષ અને નેતિપક્ષ તે સત્યામદની બે બાજુએ છે—રચના કાર્યની બાવા તમક રીતિ અને અસહકાર—અને અભાવાત્મક તંત્રિ આ રીત સત્યામદને હતિપક્ષ અને નેતિપક્ષથી દર્શિબ વિચારી શકાય

સત્યનો અત્યમદ એ રીતે—સત્યામદ માની જન જનનાથી ધોયેલી એક જનપદ્ધતિ છે નાનપણથી જ બ્યવે અબ્બ ૧૦૧ નિકાસ થતો વધો અને દક્ષિણ આદિ કામ્ય તેના નિકાસ સમ્મતપદ્ધતિથી સત્યામદનો ઉપયોગ એમના વ્યક્તિમત જવનના રૂઢ અને રૂઢ થતા એમથી તેનુ સામાજિક ગરૂપ પ્રગટ થયુ અને સત્યામદનો અન્ય થશે વ્યક્તિ કે સમાજ સત્યનો આમદ ને રીતે રાખનારો ટોળ છે એવા ભાવાત્મક રચપનો ઉગમ રચનાકાર્યમાથી ૩ અને તેના અભાનાત્મક રચપનો ઉગમ અનિષ્ટાજ હાથ રાધસમાથી છે

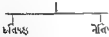
સત્યામદના બે સ્વરૂપો—માધીજીની સામે રચનાત્મક સચન ખરે થયા આપણે આમળ લીધુ કે રચના જટલે એમને મન વ્યક્તિ ત રચના કે મોક્ષ અને બિદ રચના અદના માનવજાતનુ રચના, એકને આ સચનો ઉકલ રાખ્યા એમને સત્યામદનુ રચપ સમજનુ ગયુ પોતાના કામની બે વાત છે, એ સત્ય અને બીદ સમય છે ત કરુ તે રચનાત્મક અને તે જ સત્યામદનુ બાહ્યત્મક રચપ”

“રચનાત્મક કાર્યક્રમ એ બીજા શબ્દોમા કહીએ તો સત્ય અને અનિષ્ટામય સાધનો વડે કરેલી પૂર્વ સ્વરજાની રચના છે અને એનુ એ વચ્ચેન વધારે ઉચિત પણ છે” (૨ કો. પા ૧) માધીજીને એમ એકનો નિકાસ થતા કે એ રચનાત્મક કાર્યક્રમ ખરામન અમલી અને તા તમા પડે જ રચના થર એકુ બાવે એ એક પદ્ધતિનો સ્વરૂપ એમના કઈ થકે તો તેને અત આપજી રીતે એ છે ત્યુ પૂર્વ રચના મળી જે”

(૨ કો. પા ૧) આવા બાજુ નિકાસને લીધે રમજી અક વર્ષમા રચના અને સત્યને તાત્કાલે સ્વરજાની વ ત દ્વિ મત્તએર કહી હતી એ આ કાર્યક્રમ બરાબર અમલી થક લકપો હોત તા એમના વચને સાધક થાત એમા શકા રાખના જેવુ નથી એની પામળીની બાવના સાની હતી તો સમાજમા તા કમિક નિકાસ થવાર હતો આ બાવનાથી અભરરચના અને રચનાત્મક કાર્યક્રમ નિકાસ થામ્યા અને સાથે સાથે તે સમટિડી સેવમા પ્રગટ થયા તેમથી જ આની રચનાત્મક કાર્યક્રમ નક તાલીમ નિષ્ક્રમપર વચરેરેર અન્ય થશે બીજી બાજુ આ બાવાત્મક સત્યામદ વડે આત્મકરિત રચના અનિષ્ટો સામનો પડે કરે ૧ જ પાચો અનિષ્ટા

[આશુભીયાત વચરે પાને]

અભામદ

(૧) રચનાત્મક કાર્યક્રમ	(૧) અસહકાર
(૨) સ્વેચ્છા અભાન	(૨) સંનિષ્ઠ બચ
(૩) નર્મ તાલીમ	(૩) નર્મિકાર-અરે
(૪) પુનરો સુધાર કે અરૂતિ	
(૫) નિષ્ક્રમીયવાર	
(૬) સુધાર્ય વચરે	

ચોઝા વરસો પહેલાની તાત છે એક વાર મુળમંદી સેરામગ - એ ગાંધીજીની વ્યક્તિ અને વિચારોની એક વિરણ અને ઉત્કલ્પણ પ્રયોગશાળા છે - તાર મુસાફરી કરી રહો હતો એ કાળમાં, એકો હતો તેમાં બીજા પદમાંનીએ ઉપરાંત એક એકી ઉત્કલ્પણ રહી ન પડ્યું હતા તમણે ખાદીના કપડા પહેરી હતા તેમના કપાળમાંથી જળે મુખને પ્રકાશ નીતરતો હતો તેમ જ તેમની હાથ રીધી વાતારતજી શાંતિમય બની ગયું હતું રાજાસાવિક રીતે છુ તેમની તરફ આકર્ષણ કરતું કે, હજી સુધી મને મહેનતમાં મૌન અને આજકાળની નીતસ સભ્ય તામા આનાં અનુભવવાની અને મેળવવાની આવી જઈ ન હતી તેથી હુ વાદ જ ભેટો હતો કે, મને કપારે એ વહીમ સહવાત્રો સાથે વાર્તાલાપ કરવા માં ચોખ તક મળશે ?

સાજ પડી મારા સહવાત્રી હમણા સુધી 'હિન્દુ' પત્રિકા વાંચી રહ્યા હતા તેમણે વાચનનું અચળક બંધ રાખ્યું અને પ્રાર્થના ક વા આટે તે પશ્ચાત્તન વાળાને બોલ એક પળમાં જ તેમની અબોધ બંધ થઈ ગઈ અને ખને હાથે સાથે એમણે કરીને પ્રાર્થનાની મુદ્રામાં તે પ્રભુનું મનન કરવા લાગ્યા તે પ્રભુ જેમને લોકો પછા નામેથી ઓળખે છે, પણ જે પોતે કોઈ એક વિશેષ નામ નથી ધરાવતા, કારણ કે પ્રભુ સ્વયં જ હોવાથી તેમને કોઈ ઉચિત નામ આપવાનો નહીં હતો બધારે તેમને બ્રહ્મ બોલે - જો એવું કહી શકાર તો મારા સહવાત્રીની મુર્તિ વત શાંતિ ભેદને મારી આખો સામે જુલ - જેમણે પચીસસો વરસ પહેલા પીઠામરત અને તમ માનવ - બન અને જગતમાં શાંતિ અને સત્તામ પામવાનું સહસ્ર માયુ સને શીખવ્યું હતું - તેમની શાંત મુર્તિ તરી આવી તેમને જોતા જોતા મારો આત્મા જીકો મારી રેતનાના પ્રકાશમય મુગતમાં પહેલી ગયા બધા પૃથ્વીના વિવિધ કોનાદસ અને કંઈસતા પ્રવેશ કરી ચક્રમાં નથી

આકાશમાં કુસુમવત તારાઓ પુરા લાગ્યા મારા સહવાત્રીએ આખો ઉઘાડી અને અબોધ ઉઘાડતા જ 'હરિ ઓખ'ના સરોની ચન્દ્રપી પ્રમાણનું વ્યતિ આનંદથી ઉચ્છ્વાસ્યું હતું ચોડીવાર પગી તેમણે ખાદીને હાથે ઉઘાડ્યો અને તેમથી ખાદીનું - એ જુદેનતાના આસપોસનું એક પ્રતીક હતું - કા.ચુ અને કાળજી

બનાવેની યાત્રી પર મુક્યુ અને હતા પર્તી આતિથ્ય જાન ટી તેમને મને તેમની સારે મેળન કરવા હતું તેમનું આતિથ્ય ને જુલોથી બને કૃતજ્ઞતા કૃતિક રીકર્ણ કરતું, મને એમ લાગ્યું કે, એમ કરવા ટી મને તેમની સાથે કાઈ વાર્તાલાપ કરવાની તક મળશે અને પોતાના જીવનમય જે શક્તિ તેમણે મેળવી છે તેનું સહસ્ર ભણ વાનું મળશે

પગી અને બનેએ જમવાનું ઘર કહ્યું જમતા જમતા મે અમને પૂછ્યું 'આપ કયા જઈ રહ્યા છો ?'

'વધો' તેમણે જવાબમાં કહ્યું

'મને માર કરાને છુ હુ આખે પૂછી શકુ છુ કે આપ ત્યા કયા કામને અમે જઈ રહ્યા છો ?'

"હુ ત્યા દર વર્ષે જવામો જાઉં છુ"

"પછી વધો તો કોઈ જગ્યાનું સ્થાન નથી" મે અધરવ્યે કહી દીધું તે તો હના વેપારી અને જાણીતું સ્થળ છે"

'તમારી વાત સાચી છે પણ સેરામગ તો કોઈ સ્થાન છે ને ?' તેમણે જરા મનકતા કહ્યું

"તો પગી આપ એમ ક' કે, આપ ગાંધીને મળવા જાઓ છો"

'મારા ગુરુદેવ' તે મેની ઉત્તરમાં તેમના મેન માંથી જીવરતા નીતરતી હતી

'આપે કપારથી ગાંધીને મુરુદેવ સ્વીકાર્યો છો' જાનનમ દસ વરસ થઈ ગયા છે"

અહીં મને એમ લાગ્યું કે, અમારો વાર્તાલાપ જરા બંધ પડી જશે કારણ કે અમારું ખારાનું (અહીં એક કોઈ છે કે, ખેતાકમા કૃત વોટની, બાગર કમમ્મ બચેરે હતા) પડુ થતા આનું હતું તેથી મે બીજા એક મુક્તિ સાધી કાઢી જેથી અમારો વાર્તાલાપ જરા વધારે લાગ મે તેમને એક પ્રક પૂછે, 'ગાંધીજી જેમ છુ આપ ખબુ સ્વચેજ સવારે ને માને નિર્મિત પ્રાર્થના કરો છો ?'

છ હા ગાંધીજીના માર્ગોમાં પેડેને જે પડેને પાદ હુ કીખ્યો તે છે નિર્વચિત પ્રાર્થના કરવાનો નાહ, એમના જ વિચાર પ્રમાણે નું તા 'પ્રાર્થના એ સવકારની કુન્દી છે અને સાનને આમળો છે."

ગાંધીજીએ કરેલી પ્રાર્થનાની આ આપના સાનનીને

દું મનમુશ્ક ધમ ગયા અને મને વિચાર આવ્યો કે, પ્રાર્થના હકીકતમાં સારી અને આશ્વસન એ બને છે- એ સારીથી આપણે આપણા અતઃકરતાના અસ્તિત્વ ખાતર ઉપાસીએ છીએ, તેના ફલન કરીએ છીએ અને તેમની પાસેથી એવા આશાવાદ માં ઊભે છીએ કે આપણે સ્વાપણ કર્યા સારી દાનનથી અને કૌશલ્યથી કરીએ તો કાર્યના એક આચાર પશુ, કાલુ કે તેની મદદથી આપણે આ કૌશલ્યનમય જગતના પાલનમાં બંધ કરી દઈએ છીએ અને પર્ક સંતિના પ દાની પાછળ રહી અને આપણે દાના વખતે મરે એક સાથે ઘનિત થાયે રી શકીએ છીએ

મેં આશ પ્રતો આનુ રાખ્યા પછી પ્રાર્થના કરવાની કંઈ જરૂરિયાત છે નથી." મારા સા કાલીન અને તમને પૂછુ

તેમણે જવાબમાં એક ફાર્સાહલો આપેલ અને પ્રત્યક્ષે "ખરેલા સ્પર્શના સંબંધની સોલ કૌશ અને પડી મીઠા ભૂમી વચ્ચેના તમને આપોઆપ મળી જાય "

પણ સર્વોત્તમ વાત્ય શોધના જર્જરે એ જ છુ કરના ભવારે કે મુકને સોમવાસ આદિ પૂર્વિકા આપણે અજાણ જાનતાએ પળા છે "

'હા તો કે પૂર્વીના જાનતાએ આજ જલ્ય છે અને નવતા શીકાએનો મોરાર જતી જાય છે '

અને પ્રાર્થના કરવાથી શુ મળે ?

આપણો પારકા 'તેમણે અને સાતિપૂર્ક જવાબ આપેલ

એકલામાં આમરુ ખાસતુ પુરું ચર્ચમયુ કર અને મેં વાતલાયજાયક નાનુ રિચર્જી કર્યા મારા સહયમી પ્રભુની સાથે એકલામાં સાતિય પડાની પાછા પછીને યાત્રન સંધી શકે પશુ મારીજી સભ્યે તમા તેમના જનકદેહ મેં ભણ્યા માટે દુ હૃદય પિપાસા હવા તેથી મારાથી રહેવાય નહીં અને મેં જીવને મ્હુ બે આપ સારી ન ગયા હો અને આપ તરત જ દર્ન દર રાત્ર ન મેં ના આપ કુપા કરીને અને જીવતા કે શકિતસાથી અને સંઘી પ્રાર્થના મરે માનુસને કયા કુદરે અચલા કમ પુરિતોની જરૂરિયાત છે

તમણે મારા પ્રશ્નના જવાબ પછી ઉપ ગઈ અપ્રેમ પલજનામ આપતા પાછા કી મળે, સ્વપરમી, નસાદાથી મ્હુ "દું રો કેવી માત્ર મુરુદેનો એક અનક જ

છુ તેથી તેમણે મને જે કાર્કશીખ્યુ છે તે એક પોપટની જેમ તમને કહી સંભળાવુ છુ "

મે વળતો જવાબ આપતા હુ આપ કેવળ આપના મુરુદેનો અવાજ જ નથી, પરંતુ તેમના જીવન સંદેશના પાલક જયુ છે "

તેમણે કુલુદર આપેલ પ્રભુ પ્રત્યે મારી પ્રાર્થના છે કે, જે તમે કરો છો તેવુ જ હો "

પડી તમણે પ્રાર્થીતમાં મોપક વિચારોનો તેમની પાસે વિપુન જાળનો હવા, તેમણી અને એક અમૂલ્ય મેળી આપણુ -

"પ્રાર્થના એ ફક્ત મેરુદેની કહેલી પ્રભુની જવાબદાર નથી. સજ્જ વિનાની પલ્ય હૃદયથી થતી પ્રાર્થના અને, હૃદય વિનાની પલ્ય શરૂકાક પ્રાર્થના પ્રાર્થના નિવર્થક છે. એક પશિમ તેમની પ્રાર્થના ફેરફાર દિવસ નિપજલ નથી જતી. પ્રભુમાં વિશ્વાસ જામનાર પ્રાર્થના એક મુદ્દત આદે પલ્ય પ્રાર્થના વિના નથી છડી શકતા અને પ્રાર્થના વિના તેમણે જીવણ પલ્ય ન જોઈએ. અને આપણી જ હૃદય પ્રભુ છે એવો જીવન વિશ્વાસ જે માણસ તેથી મારાવરો તેને આદે પ્રાર્થના કરતી અસાધ્ય જતી જાય છે "

મે વચ્ચે પૂછણુ આપના કહેનાનો અર્થ એટલો જ ને કે પ્રાર્થના મનુષ્યજનનો આરભ અને અત છે "

'મારા મુરુદેનો વિચાર પ્રમાણે આધ્યાત્મિક જીવનનો આરભ અવશ્યી થાય છે કારણ કે, ભગ્ન જાય છે ત્યાં ધર્મ નથી "

'એ શી રીતે ?

તમણે જવાબ આપ્યા આધ્યાત્મિકતાનો અર્થ જાય III મહુરૂપી મોહમાયાથી મુક્તિ અને મિટી મુક્તિ મેળવવા માટે પ્રાર્થના ધણી સદાવરૂપ થાય છે '

પણ એ મહુરૂપી મોહમાયા શુ કરે છે ?

સાચા મોહ સામઘનો મોહ અભિમાનનો મોહ જાય કોમ વગરે આઠ કામના અજ્ઞાન ટોટા છે "

'પણ આપના મુરુદેને મેલા મહુરૂપી મોહથી મુક્ત થવાની કઈ જાણી જાતણી છે ખરી ?

હા "એમણે જવાબમાં હવુ મારા મુરુદેને કહે છે "આપણે આજ જગતનાને જ હૃદય રાખવો એકલેક તો આપણને આપણેનો દર લાગે નહીં "

પછી સુદ્યાપ્રે પડી રાત્ર ૧૬, ૧૭, અને મોરનો એકામીજ સાથે રા સંજય છે "

“ડર એ મોહનો પિતા છે, ઘેરક છે. આપણે એક દષ્ટાંત લઈએ. માણસ શા માટે ખનિસવતો સમઠ કરે છે?”

“એટલા માટે કે એને સત્તા અને માન મળે.”

“પણ એને સત્તા અને માનની જરૂર રી છે?”

“એટલા માટે કે એ બીજાંઓ ઉપર શાસન કરી શકે.”

“પણ એને બીજાંઓની ઉપર શાસન કરવાની શી આવશ્યકતા છે, જ્યારે પ્રભુએ બધાને એકસરખી માનનાની સમાનતા બક્ષી છે?”

“એ બીજાંઓ ઉપર શાસન કરવા ઇચ્છે છે તેનું એક કારણ છે અર્થાત્ બીજાં ધોરો એની ઇચ્છા અને આદેશનું પાલન કરે.”

“પણ બીજાંઓ એની ઇચ્છા અને આદેશનું પાલન કરે જ શું? કામરે શું? આપણને બધા ધર્મશાસ્ત્રો એવ એવો આદેશ નથી કરતા કે આપણે બધાએ એક જ ઇચ્છાનું પાલન કરવું જોઈએ? અને તે ઇચ્છા છે પ્રભુની ઇચ્છા.”

“તમે શું કહેવા ઇચ્છો છો એ મને બરાબર સમજાય છે. પણ શું કું આપની પાસેથી જાણી શકું ખરે કે, આપના યુદ્ધે જે મોહમાયાની જાળમાં આ જગત સપડાયું છે તેમ થી બહાર નીકળના ડાઈ ઉપાય સમજી શકી છો?”

જવાબમાં મારા સહવાસીએ ગાંધીજીના મોખરા વિશ્વાસના ખજાનામાંથી બેચાર બીજા કીમતી ચોટીઓ મારી આગળ ધર્મી :

“માણસ અવિશ્વમાં ચોટાતું શુભરાત યામ એ માટે ધનને શ્રેય કરે છે. પણ પ્રભુ તે આપણી કાલ માટે ઠાંઈ જ શ્રેય નથી કરતો. તે તે કુલ દરેકના એટલું જ પેદા કરે છે જેની જરૂરિયાત છે. તેથી નો પ્રભુમાં આપણે સંપૂર્ણ વિશ્વાસ ધરાવવા ઠાંઈએ તે. આપણને એવી આત્મી રીતી જેઈએ છે, તે આપણને આપણા રોજના શુભરાત માટે જેટલી સામગ્રી જેઈએ તેટલી તે આપણે જ. એથી બધી વસ્તુઓને પ્રભુનારૂં મરજીવ કરી દર્શન દર્શવું જેઈએ. એવી રીતે આપણને જીવનનો અધિકાર ત્યામ કરવાથી જ મળે છે. માટે ધર્મ એજ નથી કહેતો કે, જ્યારે બીજાંઓ ચોટાના કતંગ્યનું પાલન કરશે ત્યારે જ હું કરીશ. પણ માટે ધર્મ તે એમ કહે છે કે, તમે તમારું જે કરવું છે તે

પહેલાં કરો. બીજાંઓ ચોટાના કતંગ્યનું પાલન કરે છે તે નહીં એના ચોટા ન કરે અને બધું પ્રભુ પર છોડી દે.”

મારા સહવાસી અડી જરા વિશ્વાસ લેવા મોજા એટલામાં કું ગોરી બીચો : “એ કું પ્રભુના મોજા અગાધ, ચિપ્ત અને નિરંતર વિશ્વાસ ધરાવના ડોલ તે પ્રભુ સાદું!”

પણ તરત જ વિચારના ઊંચા શિખર પર જ્યાં ગાંધીજીના જન્મે સમજાવે મારું મન પહોંચી મળુ દુન ત્યાંથી તે નીચે બેઠી આપ્યું અને મેં જરા અર્ધાંતરથી પૂછ્યું : “પણ વિશ્વાસ એટલે શું?”

મારા સહવાસીએ આ પ્રશ્ન પર પકાક નાખ્યો કારણ કે તેણે ગાંધીજીની જ્યોતિના એક ‘ટોર્ચલાઈટ’ જેવા હતા. એમણે ગાંધીજીના વિશ્વાસે મજાતા કહ્યું -

‘વિશ્વાસ એક જાતની છઠ્ઠી દ્રવિય છે તે એજા કોષમાં કાંઈ કરે છે જે છુદ્ધિથી પર છે. પ્રભુ આપણી અંદર વસેલો છે એ નમ્યની તથ્યત અને જીવન એતનાર એનું નામ જ વિશ્વાસ. આવા વિશ્વાસ ધરાવે છે તેને પછી કોઈ વસ્તુનો અભાવ નથી રહેતો. તેનું સારીર વ્યાધિથી બચે પીડિત હોય, પણ અભ્યાસિનકતાની દ્રવિય તે તાંડુલ છે. આર્થિક દ્રવિય તે મરીબ હોય, પણ એની ખાસે અભ્યાસિક ધન ધણું છે. અને શું એનું કંઈકું કું છે, તમે સી ભગવાન અને ધર્મમાં એવો વિશ્વાસ કેળવો.’

“ભગવાન અને ધર્મ?” આ બે મહત્તે ત ત જ મારા મુખમાંથી નીકળી ગયા અને મને એક અવો વિશ્વાસ આપ્યો કે શું આ બંને મહત્તેનો અર્થ એક જ છે? આ કેવો જાણે બે છે કે, વિશ્વાસથી પ્રભુનો વિચાર અર્થ છે અને પ્રભુનો વિચાર કળા વિશ્વાસ જન્મ અને છે. વિશ્વાસ એ ધર્મનો પાયો છે અને ધર્મ એ વિશ્વાસનો પાયો છે.

પણ મારા સહવાસી મારા મનમાં જે વિશ્વાસવાન હતા તે સમજ ગયા હોય એમ મને લાગ્યું. કા થુ છે તે મોરી બીચા - “જ્યુ ધર્મ ધર્મમાં રર છે”

“જેટલે?” મેં પૂછ્યું

“તમે ધર્મ શું છે એની બાબત તમને માંથી કળા જન્મેથી સમજતો : “આવી ધર્મ એ કળાજનને ધર્મ નથી. મારા ધર્મમાં પ્રભુની સદિમાં જે કોઈ વસ્તુમાં મુગ્ધ છે તેને આરે જ્યુ પાલન છે. માન

ધર્મમાં ભવિ. ધર્મ, રચના અભિગમને તથા
ઉદ્ભવને જરા વે રચના નથી.”

આ સામળીને મે કહ્યું “જો દરેક વ્યક્તિ આજે
ધર્મ પામી રીત, તો માનવભવિ આજે સર્વસમીપ
પણ. અતિવાદ, રાષ્ટ્રવાદ અને ધર્મકરી સલાથી કય કિંવ
બની ન ગઈ કાલ.”

“તમારી વાત તદ્દન સાચી છે.” મારા સહવાસીએ
કહ્યું “આપીએ ધર્મની જે વ્યાખ્યા કરી છે તેણે
આપાર ક્રોધિ સા અથવા પ્રેમ અને ન્યા પ્રેમ છે ત્યા
કોઈ ભાવને બેભાર અથવા કોઈ પ્રકારની બાધા રહી
થકતી નથી. પ્રેમ જ માનવભવિને એને યોગ્ય એવી
સમજવા રચના મારોરક બની રહે છે.”

૫મી મારા સહવાસીએ આપીએ યોગ્ય વિચારો
મારી સામે ધર્મ -

“અર્થા પ્રેમ છે ત્યા કલ્પન છે. અર્થા કલ્પ છે ત્યા
વિનાશ છે. અને કલ્પાર્થનો એક સુરક્ષિત અને
સવળ નિયમ છે કે, અર્થા કલ્પને કોઈ બંધન
કાર ચેલવવાનો કલ્પ રચના મારમા કોઈએ
ત્યારે બંધાવી કાઢી અપ્રત્યક્ષતાને સબધ
આપણે કલ્પાયે. કોઈએ માનવસના ૧૯૨૧
અવધારમાં મીકાસ લાલચવા માટે આ નિયમથી
વંધાઈ કાઢી બીએ કોઈ સામું કુ નથી અલગે.”

મારા સહવાસીની વાતને જાણે તેણે આપણે કોઈ
એમ મે કહ્યું “ત્યા એમને પ્રકાર છે ત્યા પ્રકાર માટે
પ્રેમ પણ છે.”

“એમને તમે એમ કહેવા કહે છે કે ત્યા અ
કિંસા અથવા પ્રેમ છે ત્યા સત્ય છે.”

પણ સત્ય એટલે શું ?” મે પૂછ્યું.

માર્પીએ સત્યની વ્યાખ્યા સમજાવતા કહ્યું છે
કે, “સત્ય એટલે તમને આ દરેક અવાજ ને કહે છે
તે. તે એક સામગ્રીનું નિયમ છે. સર્વવ્યાપી
સત્યનાં દર્શન દરવા માટે એ અભ્યવસ્થ છે કે
આજે આ ભગવાન તુમને તુમને કહે છે તેને
પોતાની ભેદ પ્રેમ કરી રહે. અને જેનું પ્રિય સત્યનું
દર્શન કરવાનું છે તે સત્યના કોઈ પણ કોઈથી
બહાર નથી થઈ શકે. પ્રેમ વિનાનું સત્ય એ
પ્રત્ય છે. સત્યની નિશાના ને પાછાં છે એક
પ્રેમથીજ સત્ય. અને મને જુલો અને દલ વિચારો

કે કે આપણે આજા જમણને પ્રેમ અને અપ્રિય
કલી કલ્પને છોડો.”

“પણ અર્થા કલ્પ રીતે સલામત.”

મારા સહવાસીએ બતાવતા કહ્યું “એ મારે પસંદ
મારા ગુરુએ રચે બતાવે છે અને તે છે આત્મશુદ્ધિ
માટે નિરતર ચલન કરવું.”

આ અરસામાં બીજા જણ સહવાસીએ કલાત્મક
કલ્પ રચા હતા. તેણે હાથ ભેડીને મે મારા ૩ વીસ
સહવાસી, જે હવે મારા માનવીય મિત્ર બની ગયા હતા,
તેમને નમસ્કાર કર્યો અને કહ્યું “સાચે જ આપે મારા
પર અપાર કૃપા કરી છે એ જાણ કું આપો દિલથી
આભારી છું” અજાણે આપણે વિનાય અને વર્તમાન
કું કોઈ દિવસ જૂની કલ્પિત નહી. કું નો એમ કહું તો
એમાં જરાય પણ ભવિષ્યોક્તિ નથી કે, આપણી સાથેના
બંધાવણ ૫મી કું કરે માત્ર થીજ સમજવા લાગ્યો છું
કે, જાનનું સત્ય છે અને સત્યનું જીવન તેનું કોણ છે.”

તમણે મારા નમસ્કાર રીકાવ્યા અને ધણી નમ્રતાથી
કહ્યું “મરવાની કરીને મારા આભાર માન્યો નહી
મે તે કલ્પ મારા કલ્પનું પાલન જ કહું છે. અને
તેણે કરવામાં અને કલ્પે જ આનંદ થયો છે.”

ત્યાર પછી તેઓ પોતાની વંધારી પામીને સુઈ ગયા
પણ મને નિદ્રા આવતી નહી કારણ કે આજાસના
તારાઓ પોતાની ધીન બાળના મારા આત્માને એક
એવો ઉપદેશ આપી રહ્યાં હતા કે,

“સત્ય એ એક સાધના છે. એણે ધીર
કલ્પના અટકે ચલન કરવાનો છે, તેથી અપ્રત્ય
માનવી પ્રાપ્તિ થાય.”

આ આજે રાત્રી જેવા કાળે સામળીને મને એવો
વિચાર આવ્યો કે, સત્યની સામગ્રી કરવા માટે જ માણ
સને સત્ય મળવું છે અને સત્ય એ પ્રભુ છે, એમ
માર્પીએ આપણે કીજાનું ૩ તેથી માનવસની સાથે
માનવતા એમાં રાખાયેલી છે કે તે સત્યપરાયણ અથવા
પ્રજ્ઞાપરાયણ બને અને તેથી રીતે વતે

અજો વિચાર કરવા કરતા કિંમત આવી પડેથી અને
પ્રકાશના પ્રકાશ કિલ્લે મારા માથા પર પડવા અને
મને એમ લાગ્યું કે જાણે સત્યમત્ર માર્પીએ મને આજી
બોધ આપી ત્યા છે

તેને બંધે પોતાના અલ્પભાવને જાણ કરું છે—
પાપી છું, પતિત છું, ભગવાન મારા ઉદ્ધાર કરાવે અને
તેવી રીતે કરો એ ચિંતામાં વ્યાકુળ થઈને હું મૂંઝવે
પ્રસંગે રડવા સાચો-વળણે કે હૃદય મારી પડ્યું. એવામાં
ક્યાંકથી અદ્ભૂત મનુષ્ય થયા અને કહેવા લાગ્યો—
‘હું પાપી છું!’ મને યાવ છે એવો પશ્ચાત્તાપ બાળ્યે
જ કેળવે ચતો દરો મારી અબુધારા તેવી અખડ ચાવી
રહી છે! મારો અલ્પભાવ છે જ એવો લેડોપુર. આટલા
પશ્ચાત્તાપ પછી ને ભગવાન ન મને તો અખાતમ રાજ
જ બોલુ છે એમ કહેવું પડશે મેં પાપ કર્યો છે ખરું,
પણ પાપ કાણ નથી કરવું? વળી પોતાના પાપ ધોઈ
નાખવાની મારી પ્રસિદ્ધ પણ ક્યાં જોઈ છે? જેવી રીતે
લેખખા ધોઈ નાખવાથી તેમનો મેલ, કચડો, બેગ
બળી જાય છે એ જ રીતે મારા પશ્ચાત્તાપના વેરાજ અને
વિષાદનાં આસરોમાં મહાપાપ પણ જળીને ખાઈ લઈ
જશે હું એવા જ મનુષ્ય છું’

બસ, મેં કે-ક આટલો પશ્ચાત્તાપ કર્યો એના પર પાણી
હરી વળ્યું અને પશ્ચાત્તાપને બદલે અદ્ભૂત શક્તિ જ વર્ધ
પાપોને નિર્મળ કરવા એ સહેલું હતું પણ આ અદ્ભૂત
કારને શી રીતે નાશ કરેલા એ કંઈ સમજમાં આવતું
નથી હું જે કંઈ કરું તેને મુશ્કેલી નાખતું એ એના
ધર્મો છે. હાન કરું તે તેલું શ્રેય લેવાને એ હાજર જ
છે! ત્યાજ કરું તો ત્યાજ ભેરભેરથી કહેવા લાગે છે—હુનિ
પાના મોઝા, છાંચાં, કુ ટેલો ત્યાજી છું’ હર્ષાદ, શિખી,
શુદ્ધ મહાવીર જેવાની પ્રેરણા જ મારી મનુષ્યતા થવી
જોઈ એ પ્રેમ કરવા જાઉં તો એ અને કહે છે. બીજા પર
જેટલો પ્રેમ કરવા હોય તેટલો બાંહે કર, પણ સૌથી પ્રથમ
અને સૌથી વધારે પોતાના પર પ્રેમ કરવાનું જૂલ નહીં.
તારી દુનિયા તારી પોતાની છે. મધ્યમાં ચૂકું છું છે.
આ દુનિયા તારી પ્રદક્ષિણા કરી રહી છે, એ તું શી રીતે
જૂલી થઈ? જેમ કાંઈ ઉત્તમ રહ્યો જ છું વળે ॥ અને
પાકના ટાણે જ તે રહી જાય છે એ જ પ્રમાણે મારી
સાધના આ અદ્ભૂત કારને કાંચે સહી રહી છે. હવે હું છું
કરું’

અને એનો નાશ કરેલા એ પણ ચક્રવર્તી પ્રેમ કે,
એ અદ્ભૂત તો મારા અદ્ભૂતની જ જાણ છે. અદ્ભૂતના
અભરતનો થોડોક ભાગ એને પણ મળ્યો છે. એણે એ

અભરત તેવી રીતે છીનવી લેવું’

જગતના, એના નાશ કરવા અસમર્થ છું એટલે,
એણે એણે એણે તારે ચરણે અર્પણ કરીને મુક્ત થ
વાની સક્તિ મને આપો અથવા તમારી જ સક્તિથી
એનો મનાવ કરો. હું તો એના આગળ દારી ગયો છું

એકલા આમિ બાહિર લેખ
તોમાર અમિસાર,
આથે સાથે કે થયે મિર
નીચ અપકારે ।

છાહતે આઈ બનેક દે
હુરે થલિ, ભઈ ને સરે,
મને કરિ આપડ ગેઉ—
આખાવ રેખિ તારે ।

“પરણીએ કૌંચિતે થલે
જિખમ અવકતા ।
સકલ કથાન આથે ॥ આથ
કંઈતે અપાવ કયા ।

“એ-આખાવ આમિ મણુ,
જગલ તાહાર નાઈ ને-કણુ,
તારે નિથી/રેખા લાને બા
અમે તોમાર દારે ।

‘એકાન્તમાં તમારું મિલન થાય એ લેણીકું બંધ
સારિકા બનીને નીકળી પડી પરંતુ આની રૂપ અપકારમાં
મારી સાથે આ કાળુ માલુ આવે છે’ એને ટાળવા માટે,
જુલાયામાં નાખવા માટે, હું અનેક ઉપાય કરું છું. આ
રસોથી જાઉં છું ધરીબર માટે એની તજરથી ફર કાઢું
હું-હું માવું છું’ એ આખરે બધા ટળી ગઈ પરંતુ ત્યાં
પાછળ થોડું દેરની નજર કરું છું’ તો બાઈ પાછા
હાજર જ છે.

હું સાવ ચૂલી મૂચી કાઈ પાછા પ્રકારની મરનક વિના
વચનના આઈ છું. પરંતુ, એ વચનનાં વળણ કરીને ધમ
ધમ અવાજ કરતો અવાજ મારે છે હું કંઈ પીમેથી
કરના અડુ છું તો એ વચને જ મોડું બોલીને પોતાની
જ પાત ભેરભેરથી કરતા માટે કે.

અણુ, આ કેટલી સરમગી વાત છે કે તે કેઈ બીજું
નથી, પણ માડુ જ નહિં કે ‘અદમ’ છે. એ સરમગી
ગીતને જ એણે અણુ નથી. એને સાથે લખેને લખાણ
મિલન માટે તમારા દાર પર આનતા હું સરમ અણુ
હું અને, એને ટાળી પણ નથી સકતી, દરે હું છું કરું’

એક પૂની પ્રવાસી ફરતો ફરતો જંગલમાં પહોંચી ગયો ત્યાં એના વલકાથી રીરીને નહિરાત કાણુ હતુ એવો એક આદિવાસી મળ્યા. 'જયુ' તે સારા નિરાશ અને માદનો લાગતા હતા પ્રવાસીએ પૂછ્યું 'હાઈ, તારી આવી દશા કેમ? રીરીને યીક નથી? અને કપડાં થ ખૂટા પાંચરા નથી?'

'હસવા અહીં કોઈ સિકાર મળતો નથી એ કંઈ હતુ તે તો સહેનવા સિકારીઓએ આવી ભજવિને પડુ છું' હવે તો આવાના સાસા પડે છે કેટલાય દિવસથી છાકલા શૂખ્યો છુ ખાઈ શકાય એવા શૂંળવા રાખીને ખાઈ છુ પણ તેમથી કેઈ પેટ ન ભરાય અટલે આજે મારી આવી દશા છે અને આવી હાલતે કેઈ કામ પણ થતુ નથી કોટને કપડાની થ જેવડ કપાથી કુ?'

પ્રવાસીને એની વાત સારમળી દવા આપી એની પાસે પોતાના કપડાની નોક પણ હતી અને ભાતુ પણ હતુ પણ એને શુ થયયુ તે અસ્વિક્ષિતે હતુ એ બાઈ મારી પાસે કપડા થ છે એક નોક અને એક ટાંબુ ભોજન પણ છે-એમથી તુ કહે તાતને આપુ કપડા કહે તો કપડા ને ભોજન કહે તો ભોજન?'

'અને કપડા જ જાપા' અસ્વિક્ષિત એ કહ્યુ અથા તુ દિવસોથી શૂખ્યો છે જાત ભોજન નથી ખાતો અને કપડા માન છે? અસ્વિક્ષિત તો ત પૂછો છે કેના કપડા થ બહુ યાપા?'

'પણ અક દક ખાઈને પડી ખીભ દકે શુ કહે? તે કરતા તમે કપડા આપ તો તે ખેડી ધીરે ધીરે થા સેવા સહેરમાં ભાઈ અને ત્યાં વર્ગ કેઈ મળી જાય તા ખાઈ પડી પડી કેઈ કામચલાયે શુ, મજૂરી કુ તે મારી કાવમના શૂખ દો?'

પણ ખાઈ તુ તા મજબુરલી છે? એ આ કપડા અને મારા જીવનના અર્થો ભાગ પડુ તે જરા અશક્ય કર પડી મરી સારે જ માન મારી સારે સ્ટેન્ડ અને તાત ત્યાં માવસો ગમે છે-ને એમના માન નહકનો જ નથી પણ પહેલ આ બનો વિચાર કરે છે?'

નાના મનુનો જન્મદિવસ હતો. ઘરે મહેમાનોને જ મંગલોત્સવો હતા. મનુ તો મગાન કપડા ખેંચી મહાવલો

હતો-આજે બધા એને રીજ કરતા વધારે માન આપતા હતા. એના પોડાછી ચેઈવાને પણ એવો જમના તેડ્યો હતો.

મનુના જા તો જયેરના સેડામાં વાળીઓ તૈયાર કરવાની જમાના હતી એમની મહેર પોડાના બટેન પણ હતા-જતા એમને સેડામાંની બહાર પણ મૂકવાની કુસલ ન હતી

સાજ પડી મહેમાનો ધીરે ધીરે આવના લાગ્યા તે સૌને મનુના પિતા દીરાનખાનામાં આવકાર આપી નેસા ગયા મનુ તો ધડીમાં આ આરકામાં દોપ તો ધડી પેતા આરકામાં દોપ આજે એ રીજ કરતા મનુ થ મળ બની ગયો હતો

મહેમાનો મનુને આરાધા વેલસ મારતા અને તેડતા કેમ આજે તારી વજમાઈ છે, ખડુ? શી વર્જના રેસો થય છે?'

તા કુ કેસો નહી ચાઈ ખાલી રો વર્જનો મહલ? એક મહેમાનને ભારે મનુએ એમ મનુ ત્યારે તા આમી દીરાન ખત હારવથી માણ લેખો

મનુના પિતા તો દીરાનખાને દોપ કે ખાત્યો દોપ સૌને આરકાર આપે, મસાડે

મનુને મનુ પિતાજી આ બધાને આવકાર આપે છે તો આ કેમ સેડામાંથી બહાર આવી નથી? એને દોશ નહી કોણ? એ મનુ વાર એના મનમાં શી વિચાર આવી ગયો પછી તા એ સંધિા રેસો જ ગયો

આ બાપુજી બધાને આવકાર આપીને એમણે છે અને તુ તા સેડામાંથી બહાર જ આવતી નથી? શુ મહેમાનોને તુ એમણથી નથી?'

'સૌને એમણુ શુ જય તારા પિતા ત્યા છે-ખબી માડુ શુ કાપ?'

'જા મર તાડુ જાડુ નથી? કુ તારા દીકરા નથી? મારી ર્જમાનો તને હરખ નથી?'

બહુ છે, મનુ જયુ તે આ તે રેલુ છે ને?

'હા'

'એમ શુ શુ દોપ છે?'

'શક કામીઆ, ખાદા.'

'બીજુ' કેઈ નથી હોતુ?'

'ફળ કે ફૂલ હોય?'
 'એ સિવાય?'
 'એ સિવાય વળી ખીજુ' શું હોય?'
 'કેમ મૂળિયાં ન હોય?'
 'હા, એ તો હું જુની જ ગયો, બા?'
 'તે શું મૂળિયાં, જાનની રહે જમીનની બહાર
 હોય છે?'
 'તરી.'

'તેથી શું ઝાડ તેડું નથી?'
 'છે જ, બા.'
 'તે જ રીતે તું' ય મારો છે તે વર જવું મારું છે.
 પણ મારું સ્થાન આહી છે તે તારા પિતાનું દીવાન
 પાનખરો. સમઘરો તે જ છે, નકામો હા ન કરેલ. બ
 મહેમાનો સાથે બેસ.'
 'આ, તું તે મને જલ્દી લાગે છે.' કહેતા મન
 રસોડાની બહાર આવ્યા.

માણસાઈની મહેક

'રવિય' સાહેબે અને એક અજબ કિસ્સો ઠીકો તે આહી રજુ કરું છું. કવિથી 'રવિય' સિદ્ધિની જ વાણાપુરના વતની છે. જવાણપુરની ટપાલ ઓફિસમાં સુખલાલજી નામના એક લાઈ વર્ષથી કામ કરતા આવ્યા છે. 'રવિય' સાહેબ બ્યારે એમની વાત કરે છે ત્યારે હૃદય પ્રેમથી ફરી જાય છે. સુખલાલજી કમ્પેયોનો ઉચ્ચ નજરો કહી સકાય એવા છે. પોતાના કામમાં પૂરા પાવરમાં, અધિશુદ્ધ ધર્માનદાર, અને વ્યત્ત સંગેથી. કેટલી વ વાર બહારી સાથે એમની બહારી ધર સહી હતી, એવા પ્રસંગો આવ્યા પણ એમણે ના પાડી કે 'હું આહી જ સારો છું'. મારે વધારે લખે શું કરવું છે?' 'રવિય' સાહેબ અને એમના મિત્ર કાપમ ટપાલ નાખતા અને ટપાલ લેતા ટપાલ ઓફિસે જતા, બસ એટલો જ સંજો. એ સિવાય સુખલાલજી સાથે વિરેય ક્ષાત્રપાણી નહીં. સાહેબ સલામ થયા કરતો. બ્યારે જવાણપુરમાં દુર્લભ શક્તિ નીકળ્યું ત્યારે તેમાં 'રવિય' સાહેબનું બહુ ગહું, - જાણું તેમ લૂંટાણું જવું. અને 'રવિય' સાહેબ બહુ પડવું મૂકીને મુશાહ બાદ આવ્યા.

એક રિવસ એમના પર સુખલાલજીનો પગ આવ્યો. એમાં જવાણપુરના મહત્વના સમાચાર દતા અને ઉલ્લેખ લખ્યું હતું - 'જગજી, હું તો ગરીબ માણસ છું'. પરંતુ મારી પાસે થોડી બચત છે ખરી, તેને તો એ રીતકારો તો હું મારી જાતને ધન્ય માનીશ.'

આપણે જરા આ પર વિચારીએ. આ તે કેવો માણસ છે કે લાલચમાં પડતો નથી, કરતો નથી, અને છતાં તેને પ્રેમના આટલી બધી કદર છે અને પ્રેમનો આટલો અંતરિક્ષ ઉપાસક છે. એવાને જોઈને, એમને વિશેની વાત સાંભળીને, હું ખી અને હવેના હૃદય ફરી પ્રુબકિત થઈ જાય છે અને વાદ આવે છે કે કમિયુનિસ્ટ સીતાનું રાજ્ય બને હોય. અજબાન પણ પોતાનું સિંહાસન ઊઠીને કોઈ અદ્યતનવાસમાં નથી ગયા.

-૧૬. રેલાંગ નૈયનજી

બાંમમાં તો ફૂલ હોય જ અને ફૂલ હોય ત્યાં પતંગિયા પણ ફેાય જ, તેની વાત જ્યાં દર્શકે, પણ રીલા પાસના ગેદાનમાં ચે. ધાસ પર કપાક કપાક સાથેરતું ફૂલ પ્રેમિયાં કરતાં દેખાય છે. મોઝર આદિ ટવાત દેખાય છે તેમ પેલાં સમાજના કપોર પર સાજાનું વેશ જ અસાધારણ રંગ બાતલાળા પતંગિયાં જવું લખતાં દેખાય છે. એમ જોવા જમણે તો હૃદયને ૩ ધનિ કરનારા વાતા-પરજુમાં વ કપાક કપાક માણસાઈ કોઈકમાં કરતી દેખાશે, જો તેની મહેક અને માનું રવિય પતંગિયાં બનીને એમાં માણસાઈમાં ફૂલોને કોઈ આરુધિએ તો જીવન વિશેની વ્યત્ત અર્થ જાનમ થયા વિના ન જ રહે, જીવનને આજુ બજુ ન થયે અને કહી અપેક્ષા વિના જ પોતાનો ધર્મ માનીને જે માણસાઈને મહેકાવવા કરે છે, તેમને પણ તેમના જીવનકાર્યમાં સમર્થન અથવાં તેમની ધર્મનિષ્ઠા વધારે દૃઢ થશે.

નવાઈ યેની?

આને ન્યારે નોતરે રનાઈપરાજ્ઞતા વ્યાખી છે ત્યારે અવગણન ને રી પ માથેની વાતો કે જુઝાબળો આવી કતા પરિણામ વિનાની પ્રતિષ્ઠા આપે? આમ તો બધા વચ્ચે તમે જો ટા મહામહા બજા? એક સેન અને તમારો મિત્રે સ હો આખી

'હુ જો કંઈ મહુ હુ તોના નવાઈ જોડુ કે નકામુ હુ છે તે જ મને સમજાવતુ નથી' સેનકે કયુ

'જોના જવાબ ન મને કે પડે ના પડે ત્યારે મેન મેઘ જુ કયુ'

'જવાબ મને કે પડે ના પડે એટલા માટે તમારો જ માનશે જો એક વાર હમે મેઘાર હતા ખુ ને?'

હા 'જુ તમે ને આને રો સમજાવે

'અરુપ તમે કયા સુધી મેઘારી માટે ક્યામ કરેલા?'

'પૂરા હો નહ'

'ત્યાર પછી?'

મેઘારી મળી'

તેમ . પાડુ કહે જુ 'આમા નવુ દ. છ' હા

મામસ પોતા પૂ તી રૂપિય નિમ મારી જમ નિય રી

કે છે પશુ બંધ મારેની પ્રતિષ્ઠા નિમ આલુ નિયારી

સકોતો નથી એ જ કઈ નવુ ગરુણ' તમારી સલાહ ત

જુખ્યા મ દુસમે મળુ' તુધી રાખ્યા કરના છતાં શેઠકે

ન મન તો આપધાત કરશે એવી હ' ખરી રીત જુખ્યા

મ મન મ તા સુરે શેઠકા માટે રાખ્યા કે મ અને નહી

મને તો મરી જશે ખુ રાખ્યા છાકમ નહી દુષ્કામગા

જ મેઘો કન જ અન દર કરે, નાગી જ પનદ મારે

તમ નાન કે ત્યારે વ્યાખ્યા છ ત્યારે જ પરમાર્થે પર

વાઈ હુ કંઈ હુ, છ આમા નવુ કાર્તર'

કાલ્યા મિત્રને કા જવાબ જડયો નહી

એ વિચાર

૧૮૫૫-૧૬ રાજ્યરે અને પાર અનુદર લાગ્યાઓ

પને તા તા પસા પસા ત્યારે રીજીય અનુદર સુકલકી,

નિત્ય, રોમ પીઠાલ નાન મેઘાર છેક જો એનું ને

એ ના અનુદર લાગ્યા છેકલકી આવી એકરે એક

વિચાર પ એ પકેલ્યા કે લાગ્યા માલગી અનારુપ

વિરેષ કે એકાદ લાગ્યાનુ પોલુ હોય તો ત્યા લોકોને રાજ્ય થાય ખરી નિચારા પેઠેટો તુવા એટલે દાહાર કપાથી કરે? અનુલુ છલકો કરે ને રિયાપ કરે એમ કરતા સારુ તો કાપ ખલુ શરીર તુ તે હરી વચે નહી. મેઘાર મિત્રોના નહકરવી ત્યા લાગ્યા એક ધર્મોદા દા જાનુ પોલુ જ

એમના મનમા વિચારો એ વિચાર થોડાક વખતે જમન્યા પી પુરવા દાહ્યાનુ ખૂલુ અને લાગ્યાના મનુદર કુદે મો અને કાલ નેરા લાગ્યા અનાથી લાગી મા ગી માથી દ'એ છગરી જતા ખત, જલુ તે લાગ્યા એકે દરે માલગીનુ પ્રમખ વીકીક રહેતુ

બાપા હેરાક સમાજના કામ કરતા રામભાઈ પલુ એક વાર એમ જ એકે મનુદર લાગ્યા જર્મિયા, ત્યા જલુ નહ તી અનુ નિત્ય માલગી જ હુતી એ તો ઘરે ઘરે ધર ક્યા અને જુલી પરિસ્થિતિ તપ રી મુકતકી નિત્ય જાળકે તેજા જૂતિયા કાતિમાન મે કાપા એ પ્રમ એમના મનમા જલુ કીકો એમણે તો પલુ વિચર માટે હરી મે જલુ પાર જલુ એ લાગ્યા આટો માર્યા એમણે નહ ક્યુ' કે સામાન્ય આરોગ્યની છેક સુલોને અનુદર પડે એલુ પાના રૂપ રાજ્ય નાખ્યા. ખરી રીતો પ્રચાર કરશે અને લાગ્યા એક નાનો અખાડો મા રો' અને ત્યા થોડીપટ્ટી દરાએ પશુ રાખવી એ મળુ લાગ્યા માપસોની અને નાનકેડી સમા ખરીને પલુ પોતાના વિચાર મુકયો કશુ નથી તેના કંતા નવુ જો થાય તે સારુ આ વિચારે લોકો એ વિચારને પધારી લીધા અને રામભાઈના પ્રચારથી ત્યા અખાડો ખૂલ્યો એકે વ્યાપાર વીરે દરેકર મે કનાક પોતાની સેવા આપ પાનુ કળુહુ અને અખાડો ચાલ્યા. અખાડો આમ તે અખાડા વિવસ મુનૌ રહેતો એટલે નાની નાની રમતો માટે જલુ છેકલકો અખાડાને આકરે લેતા ત્યા નહ પાની સુખરક જલુ લાગવી ત નાહા પલુ ખરા અને વ્યાપાર દિશક આવે ત્યારે લાગ્યા પલુ લેતા અને તજ લોક લાગ્યા ગ નહી માટે ત્યા રાખે. કાપેટીનાથી વિચાર વિચારી પા જલુ દેતા ધીરે ધીરે એ લાગ્યાના ટાપર એ ધી ચાલવી પડી અને શરીર, મનિયાત, અન, લાગ્યા

[૭૫]

વાસ્તવમાં નિશુલ્લ સ્વરૂપના આગ્રહ માટે આ સશુલ્લ વિશ્વરૂપ ધારણ કર્યું છે, પરંતુ પરિણામ વિપરીત આવ્યું.

લેહરદિમાં, સશુલ્લે નિશુલ્લને લાંબી લીધો. એનાથી વિરૂદ્ધ. વિચારકોની દૃષ્ટિમાં, દૃષ્ટાની, નિશુલ્લતાની દૃષ્ટિ એટલી ફેલાય છે કે, દરેકનો-સશુલ્લનો-લોપ થાય છે.

સર્વ સામાન્ય લોકદૃષ્ટિ, એ બંનેથી ભિન્ન છે બાહ્યાની દૃષ્ટિ. એનાથી બહુલ્યાન અને સમાધિ. બંનેની ભિન્નતા દૂર કરનારી સમરસ અવસ્થા પ્રાપ્ત થાય છે. એ સમરસમાં, દરેકનો લોપ ન થતા દરેકનું તેજ ભાસમાન થાય છે.

એ અવસ્થામાં હૃદય શ્વેતન્ય-સ્વરૂપમાં, સશુલ્લમાં, ગિરાજમાન રહે છે. તો પણ શ્વેતન્યને તે પારના તત્ત્વસ્વરૂપ નિશુલ્લનો ભાસ થતો જ રહે છે. શબ્દનો ઉચ્ચાર કરીએ તો લઢાકારતાનો લોપ થાય છે.

અને લઢાકાર થઈએ તો શબ્દનો લોપ થાય છે આ છે કાયમની શરૂઆત.

પરંતુ સમરસ અવસ્થામાં અહિંયાં કંઈકારતું ઉચ્ચારણ પણ કરી શકીએ છીએ, અને ત્યાં લઢાકાર પણ થઈ શકીએ છીએ. એ અવસ્થાનું દ્વંદ્વમાં વર્ણન કરી શકીએ. પ્રેમ કલિકામાં કાલવેલું પ્રખર તેજ.

- ૧ સશુલ્લથી નિશુલ્લ પ્રગટ થાય.
- ૨ દરેક હ્રસ્વ ન થતાં દ્વાનું તેજ ફેલાય.
- ૩ શ્વેતન્યની કીડામાં, કર્મયોગમાં, બાવલાર કરતાં તે પરની શાંતિનો અનુભવ કરીએ.
- ૪ શબ્દ બોલતાં નિઃશબ્દતા લીન રહીએ
- ૫ પ્રેમની કામગતિ અને જ્ઞાનની પ્રખરતાનો યોગ સાધીએ.

આ રીતે અવસ્થાનું વિવરણ થઈ શકે છે. જ્ઞાનદેવના ગુરુ જ્ઞાનદેવને કહે છે:
'એ અવસ્થામાં તું ગિરાજમાન રહે.'

[૭૬]

સર્વ સુખ-સામ્યની યોજના ક્યાં વિના હરિની સમાધિ નહીં મળે.

ભેદભાવનું નિવંદન કરીને, સુખ-સામ્ય સંપાદન કરવામાં છુદ્ધિનો વૈભવ છે. પરંતુ છુદ્ધિ જ છે કે અવાંતર રિદ્ધિ, સિદ્ધિ અને નિધિ પ્રાપ્ત કરવામાં મતુલ્ય, છુદ્ધિનો વૈભવ માને છે.

પરંતુ ત્યાં સુખી સુખ-સામ્યરૂપી પરમાનંદ તરફ મન વળે નહીં.

ત્યાં સુધી એ બધી ઉપાધિઓ જ છે. જ્ઞાનદેવને તો એ જ એક પ્રેયમા, એ જ હરિમય સમાધિનું ચિંતન કરવામાં, એને માટે વ્યાકુળ રહેવામાં, રમ્ય સમાધાન મળ્યું છે.

[૭૭]

સેવકે કહ્યો સહન કરીને સેવા કરી, કૃષ્ણ એ આવ્યું કે સ્વામીના હૃદયનો એ સ્વામી થઈ ગયો.

અથોત એનું પ્રથમનું સેવકપણું ગયું, અને એને સ્વામીપદ મળ્યું.

તો પણ તે સ્વામીને ભૂલ્યો નહીં. તેણે પોતાનું સેવકપણું જ કાયમ રાખ્યું. સ્વામીએ કરતું એ ભોઈએ કે તે સેવકને સ્વામીપદ આપે.

સેવકે એ કરતું ભોઈએ કે તે નમ્રતાપૂર્વક સેવકપદ ન છેડે.

એમાં માધુરી બગી પડી છે.

૧૧. રાત દિવસ ચિંતિત રહું ય'

[૭૮]

કૃષ્ણ અવતારનું એ મધુર ચિત્ત-

હજી પણ બહોળા વિજયમાં સદા રમતું રહે છે
 ઉપર મેધ ગ્રન્થો છે
 નીચે મેધ સ્વામ હરિ બગી બચ્ચવે છે,
 પ્રધાનવિદ્યાના શિખર પર પહોંચી
 સામાન્ય ગોવાળ પેઠે માસો સાચવી રહ્યા છે
 સનકાકિઓ માટે પણ એ દરજ્જા કંપના બહારતું
 છે

પ્રજ્ઞ સાક્ષાત્કાર થયો અને કંઈ ખરી પડ્યા,
 એ એમનો અતુલ્ય
 મોલે તો પ્રજ્ઞમાં કમ' એકની ટીપુ
 નિવૃત્તિનાથ પર એની કૃપા છે,
 અને બહોળે એતુ અમય વચન છે,
 તમે કોઈકે નિરતર કરી કરતા છતા
 મારી બક્ષિશી મોક્ષ પ્રાપ્તી થકો છે,
 તમારે ડરવાતુ કોઈ કારણ નથી

[૭]

કૃષ્ણ અવતારમાં જેના સાનિધ્ય માટે એક આકા
 શને બ્રીજ આકાશની દબ્યો ચલી હતી
 અને જેના સ્પર્શ માટે વસુનાના બળ ઉપર
 ચક્રતા હતા,
 આખા જગતની આજો પોતાની તરફ આકર્ષિત
 કરનારા
 અને મનની ગતિને કુદિત કરી ઉનાથ એ મણુ,
 આજો અમારે માટે કમર પર હાથ તપી સીમા
 નહીને કિનારે ઊભા છે
 મપવડૂપી નહી બધાનક લાગે છે,
 પરતુ ઊંઝી નથી
 સ કેવ દ્વારા તે બતાવી રહ્યા છે
 એમાં કમરપર જ પાણી ■
 એમની એ સમચત્વ મૂર્તિ' સૌને સમજાવરણુને
 યોધ દર્શ રહી છે
 વારવગમાં એ મૂર્તિ' છે આપણી દુર્લભસ્થ
 પરતુ બહારના સ્વામ બનાવી ઊભી છે
 હૃદયપરિવર્તન કરાવે થયો ?
 ન મૂર્તિ' હૃદયમાં કચારે પ્રગટ થયો ?

અને એને શબ્દ લીલરમાંથી ક્યારે સ્પર્શ સ બ
 બાજો ?
 જ્ઞાનદેવને એ જ એક વ્યાકુળતા લાગે ની છે
 હજી પ્રાણ બાકી છે
 એટલા માટે એ વ્યાકુળતાને કારણે બહાર નીક
 બધા ધરે છે
 નીકળી ગયા પછી ન બચે શું થયો ?

[૮]

જ્ઞાનદેવ બ્રમવાનને કહે છે
 'બ્રમવન્' એ આતુ છે કે હું એક સામાન્ય
 પતિન છું છ
 પરતુ તારો મત્રાકિત બાહ્ય છું
 વાવતાતુ નીપડુ એની હસી છું !
 પરતુ એની પ્રવિશા માટે તાનને પરિશ્રમ કરવો
 પડે છે
 રાજના હસ્તાક્ષરવાળા શામળના કુકાની રી
 વિશાન ?
 પરતુ રાજની પોતાની કિમત એટલી જ એની
 કિમત !
 એ સ્થિતિ મારી છે
 હું તો તારી પત્તા છું - તારા થયને દુશ્મનારી,
 તારો આત્મા પત્તા છું તારી માથાને પ્રગટ કરનાર !
 હું સ્વીકાર કર કે એની પ્રવિશ બાબતીશ

[૯]

બ્રમર કૂલ તરફ આકર્ષિત થાય છે
 અચળ, તરફને ને પાછીતુ જ ખાન હોય છે,
 બતબર એવી રીતે-પંથર માટે એવું આકર્ષણ
 થતુ એક એ
 એની મુખ્ય મુરકે ની છે
 એક વાર અકર્ષણ થયા પછી ટૂટવાતુ જ નથી
 પછી એ જ એક સજાદમાં, બીજા બધા સ્વાદ વિ
 જીન થઈ જશે
 કિ બહુના ? એ એક સ્વાદની બધા સ્વાદ સ્વાદ
 થઈ જશે

સુરેશને, સપાને એક મિત્રને મળવા રોડને બતાવું હતું. રોજ કરતાં તે જવા વહેલો બિલ્લો, અને નિલ-કાંચો પણ ઝડપથી આરોપી લીધાં. ગાડીનો સમય થવા આવ્યો હતો એટલે ભારે હિતાવશમાં હતો. તો વ એણે ધીરજથી કપડાં પહેાં, નાની સરખી પહેલી કરવાથી પણ સરખી કરી. સધરવધર વાળને પણ સરખા કર્યાં. કપડે કેવાંકે કાઢે તો નથી ને? તે પણ બરાબર જોઈ લીધું. બૂટ પણ તે પરીની ધૂળ ઝાટકાને પહેલો અને જવા નીકળી પડ્યો.

રસ્તે પાનવાળાની દુકાનેથી પાન લઈને મોઢામાં દાખી ઝડે ઝડે રસ્તે કાપવા લાગ્યો. મિત્રને આપવાનો એક ખત છે કે નહીં એ જોવા એણે ગળવામાં દાઢ નાખ્યો તો એક નકામો કામળ દાઢમાં આવ્યો. સુરેશ તેની અબ-હાંસી કરતો રસ્તામાં ફેંકતો આગળ વાગ્યો.

સડક ઉછરેલાં બાળકોને આખી ચક્ર હતી. વળી મળ કામળ ગળવામાં શોખ તો તે મળી આવતાં સંતોષથી તેને ફરે ગળવામાં સાગળીને ચક્રી દીધી. ફરવાના પાનના રસથી મોઢું બરાબ જવા સ્વચ્છ સડક પર પીચકાંઈ મારી.

ઝડપ નેશન પટોચા સિવાય કોના મળા ત્યારે કરો. વિચાર ન હતો. એટલે પોતાના કપડા ને છરીની ટાપડીપમાં શુદ્ધિ આપે કરતો અને ખસેલે ખસેલે આખી સડક પર શુદ્ધિનું દારિદ્ર્ય ફેંકતો ફેંકતો તે આગળ વધતો હતો.

મેવામાં રસ્તા પરના એક મકાનના ઉપલા માળની બાલીમાંથી ડોઈએ ડોઈ ફેંકી તે સાંધી સુએના નામ જ પડી

હતું, પણ સુધારાથી વ્યવસ્થા બગાડવાનો રજા તો, વિચાર કરે તો થાય ને?

૬

વાતાવન્યમાં કાવ્યમય નીરવતા વ્યાપી હતી. એ કાદ ખેંચી બિડાનું તો તેની પાખતો ફેફસાં સુધી સલામતો. વાલુની લેખી બાલુની બારીને સુદેખ દવાનો જતી તે વ ખાન બહાર ન સેવું.

વાલુથી સેવર ડાળમાં ડોમતી અને સિમડાની ડોઈ ચાલી ગયેલી હિ બેળી 'ટપ્' કર ન જીની પર પાતી એ વ સંભળાવું.

એવી નીરવતામાં સુરેશ ખંડમાં મેઠો મેઠો વાગતો હતો. આજે રજાનાર હતો એટલે નિર્જાત હતી. વાલુમાં એનું ચિત્ત રિશર ચતું ન હતું. અકબધ પહેલી મેવ ડોને ઉપવાવવાનું એને માન થતું તે જ રીતે આજે નીરવતાની મઝ ખ્યુ હોયું એનું એને થતું. મેવડને મૂકીને ખંડમાં બેસાર આંઠા માવડ બારી પાને પડો ખસેલી બારી બહાર જોયું વળી પાજ ફરીને મેવડી દાઢમાં લઈને ચિત્ત પરેચ્યું. રસોડામાં મેઠો અવાજ થવા કરતો હતો. છોકરાઓની અવરજવરનો અવાજ પણ અડો આઠો આવ્યા કરતો ડોઈ ડોઈવાર વાતચીત ખતુ સંભળાતી.

સુરેશ ઢવે મેવડીમાં જોયું ખૂંટી ગયો હતો વાન નમા રસ પડવા સામે હતા અને આગળ શું જાન્યો એનું કોતુક પણ જાન્યું હતું. એણે ઝડપથી વાન માડ્યું.

એનાથ એ વાગતો હતો તે મેવડામાં એનો નેત્ર વળતો આગે આવ્યો પણ તે ન જાન્યો ન હતો

રૂઢવ નીચ કનાયા

અનાજ થાક જ સુરેલ મોપવી જડલી મુખ કોનો
ધોઈ કપડાના દાનદાન જોઈને જોનો ખુસો કમજૂર
ન રહો પાપા તો ઝટ ઝટ ઊંઝો ધઈ ગયો વાગ્યાની
પીડા યે જૂની મોઠ અને કપડા સમેટવા લાગ્યો

પોતાના કોટ ચૂંચારેલો કરચનીશ્યા કપોરો અને
હતે સુરેલ જાપાને જોગેરેથી ધમકારના માલગો -
'હાને કપડા કે નવા ગયો! આ કોટમાં કપ્પની જડી
નાખી, સાજો કરવા જતી વખતે શુ પહેરીશ? કેવું તને
૧૫૦ પેસા મોઠ-યો?' આદિ ચબોઝે વાલ્લભજીની
અકમળ નીરવતાને વીખી નાખી

એવો સાદ સાલગીને ઝેની જની રસોડામાથી ત્યા

સોનાનું ઝાંઝ

'માપા, સોનું ઝાંઝ પર ચાલ કે?' ક્યાએ વ્યથાને
પૂછ્યું

કો વે વાહીવાળા બેઠાને તો ઝાંઝ પર જ સોનું
ચાલે!

તે, આજથી વાઈન ઝાંઝ પર કેમ કોઈ કેરવું
સોનું દેખાતુ નથી!

ધાર કે, દેખાય તો હું શુ કરે!

'ઝાંઝ કઈ થઈ!'

તે તને દેખાડ ને બીજાને ઝાંઝ પર સોનું ન
દેખાય!'

'દેખાલ, માપા!'

દેખાય, તો તે ઘીયા બિના રહે!

ઝટ કઈ લે વળી'

મથ તો દીકરા થયું'તું એવું જ પહેલા સોનું
ઝાંઝ પર જ થતું તે અમ જ મોરખળવળ પડી વાલ
ગો કહું' એવું સોનું ઝાંઝ પર જ કે ખેતરમાં જ
થાય પછુ દેખાય એકલા એકલો જ બીજાને નહીં!

'તે લમને દેખાય છે?'

સાવ મોખળુ'

મો ન દેખાડા!'

શુ કમ ન દેખાડું? જો, સોનું ઝાંઝ પર ચાલ
ખડે, પછુ ઝાંઝ કઈ જમીનમાં ગ્યારું ચોડુ ચાલ?

આવી ખોલી તો તેને જલુ આકરા વેલુ કયા જ. બામો
તો તે હરમાખ ડરીને બીજા મોરખામ સરી ગયો હતો

કપડાને દાનો સરખી કરતી પત્ની અને ખીજવા
પતિ વચ્ચે કયા સુધી ગરબા ચાલી રહી અને નીરવ
તાને બરાબર ઝોળતી રહી

મીઠીમથ સાતિમક નીરવતા તો કુદરત તરારથી
ફિના મૂલ્યે ગળા હતી, એને વીખી નાખી તો યે ઝઈ
જોટ જાપાની હતી' અને કપડાની ધરોના તો પેસા પડે
છે પેસા પાણીમાં ડામ માલીએ તો વે ફરી ભેડુ થઈને
સ્થિર થાય, તમ મૂળા ઘના કે નીરવતા ફરી અકલ ધ
ચૂંચામેથી ઢીંકો ઘેડી આપેઅપ લગભગ કપડાની
હતી!

ચાલ તો એમ જ ન વધે તો એને થોપાને કીડેરલ પડે
એના પર મઝાનું ફળ થાય થોડા પંખીએ બગાડે
કોઈ મોરી પલુ ભાવ, તો ચ થયા સમરાય

'એ ફળ અપણે ખાઈએ અને વધારાના કોઈ બળ
રખા વેળાએ વેળાએ તો હાથમાં શુ આવે?'

થોડા પેસા'

'એવું જ અનાજનું હવે એ પડાનું સોનું લેવું
હોવ તો સોનું ધ ખરીદાય પછુ સોનાથી કઈ પેટ
બરાબ? અન ક કાવો એકલા સોનાનું કઈ પર બને!'

ખાસ કઈ ન થાય'

તો દીકરા ભવવાને મું' એવું કે ખરા સોનાને
જા અને અનાજનું રૂપ આવી દીધું અને કહ્યું કે મનેનત
કને એટલે એ પાકેએ અને પડી તમે ને તમારા બાલુએ
એકે સુપરેમ કરો. તમારી કાપા સોનાની બાધી જઈ
ને વાલ જલુ સાચી છે દીકરો, આપણા કાપાની જેવા ખડ
તનુ, બાળકને કોટ ન થઈ એના મોઠા કો ભોવા
ખરા?'

'ના માપા'

'ભઈ, કેલ એ તો અવળુ સોનું કોનાય પછુ માવ
તે રતન છે રતન માલેયે કે તાર છે કી રતન? આ
કાપા કાપા તે કાનુ સોનું મહેનત કરીએ તો જ એ
ચરેલુ થાય કા હવે સોનું દેખાય છે મળા?'

દેખાય છે વ્યથા બરાબર દેખાડ છે

જન કહિયાએ એક નાનકડા ગામમાં જન્મને વસ
વાટ કર્યો પોતાના કુટુંબમાં માત્ર પતિપત્ની જ હતા.
આગની કમાવનો પૈસો પણ મેક હતો અને કંઈક ધણે
ન કરે તો ય, વાણી આને એક ન હતું પણ ધરે મેક
મેક એને કંટાળે આનવા લાગ્યો વળી લાગ્યું કે મારા
જેવો અનુભવી આ ગામમાં નાનકડી હાટી ચલાવે તો
આને તેમ છે શરૂ કરે તો શી અડી ધરાઈ હોય? એટલે
થાક થાક તો શુ લાગે? પણ પ્રિયજ્ઞ આન દયા પસારવાય
એણે એક મેકાની બચાવે એકને નહીં કરી અને
ત્યા સાધારણ એકાગિણી બાળવા માડ્યું
પણ તૈયાર થયું પછી ટેરણ આગળના બારણા જ
ખાઈ રહ્યા ત્યારે સુધારને એમણે ખાસ સૂચના આપી કે
એમાં સાગમાં સાડું લાકડું વાપરવું અને બરાબર મજ
ખાત બનાવના.

‘ધરના પ્રમાણમાં બારણા રાખીએ તો રાજી લાગે,
વધારાનો ખર્ચ શુ કામ કરશે?’ સુધારે કહ્યું

‘બીજું તો સાધારણ ચારે પણ બારણા જ ખાસ
મજબૂત એક એ મેનાથી જ દુકાનનું રક્ષણ થાય નહીં
તો કેકની કાનત નમડે તો હટ અણિચિયુ બારણે ને કરી
કમાણી ભૂટી જાય હા, બારણાને માર મજબૂત હાકળો,
અને લોખંડનો બખરો અગળો પણ લગાવના તો જ
નિરાતે જીવી શકાય.’

સુધારે કંઈ જવાબ ન આપ્યો

દુકાન તૈયાર થઈ ગઈ કહિયાએ દુકાનનું બહારી
ફરનીયાર બનાવવા માડ્યું તે પેલા સુધાર પાસે જ તૈયાર
કેશનતો પણ તે માટે દેશારણ બોલાવ્યા પાટિયા જ
વપરાવતો તેથી સુધારે કહ્યું ‘આમાં જરા સાડું લાકડું
વાપરું’ હોત તો હાણી દે ને બારણા માટે વધારે ખર્ચ
કર્યો અને આમાં કેમ કસર હશે હા?’

‘તમે હજી ફરિયાદી ગતગમ નથી અહર તો કાઈ
નહીં હોય તો ને ચાલે. મામડાની દાટડીના વળી ફરની
ચરે હો! પણ અને એમ કે ચાલે, દુકાન બાંધાવી તો
ફરનીયાર પણ બનાવી લઈ, થા ભેજો પસરડો.’ બારણા
સાના હોય તો દુકાન સમયમાં

‘ને ફરનીયાર સાડું હોય તો માથા સારે ન લાય
નાય, દુકાન રોમે નહીં?’

માત્ર તે, અડી બધો ખર્ચો જરૂર હતો તો લાઈ

બંને નહીં તો સેનાના કામમાં મૂકીય તો ય કેક લઈ
જવાન હતું? બારણા તો સારા એક એ જાં કોને ને
અહર કો ન હોય?’

કહિયાએ તો મૂર્ત એકે દુકાન ચાલુ કરી પીર
ધીરે સારી બધી ગઈ આગને અનુભવ, સહેલી પોતી
ય અનુભવ એમને અડી ધરે લાભકર્તા થયા દુકાન તો
છૂટક વેચાણ માટે કરેલી પણ એમની અનુભવી અવધે
એણે કે અડી યી અનાજ આદિ જવાબ ધ પરીડી રહે-
રખ સંકલન વખતે વેચુ’ તો સારો લાભ સાધ એમ છે
એમણે નહકના એક સગાના ઠોકરાને બોલાવી લીધો
એક મજદૂર પણ રાખ્યા અને દુકાન પર છે કરાને મેસાડી
પોતે મેસમ વખતે આદુનાજી ગઈ માથની ખીટી
કરતા અને પીઠ ભેંધને સહેલા મેકવતા મૂરે તો દુકાન
મટે મકાન બાંધવું પણ પછી તો તેનો પાછો ભાગ
વધાર તરીકે વપરવા લાગ્યો દુકાન અનાજ રિશાદાથી
ખીનોખાય લેરેની રહેતી

એક વર્ષમાં તો જનમકાઈ પાસે પાંચ પૈસાનો
ઝવ વખે દુકાનના પાછળનો ભાગ પણ વધાર્યો અને
સારી પેઠે માલનો સંચય કરવા લાગ્યા

તેમાં વર્ષ થોણુ આનું પાછળનો વત્સાલ સાથ
આવ્યો જ નહીં જેડુતોને તો માર આની ધાક પણ થશે
નહીં વેચવા નેકણુ તેમણે ન હતું પણ વેચ્યા ત્યા
આને નહીં. હાથ પર રોકડ નાણું તો થોડું પણ ભેળવે
ને કે જનમકાઈએ મોકલે તેમણે કે આ વર્ષે હાર મલક
માને જશે એટલે તો નેકરો માન હાથમાં આવે તેને
વેળાસર, ભાવો વધે તે પહેલા જ હાથ કરી લીધો

ચિયાગે પીત્તો અને જેડુતો અને અનુભવા મજ
સેના ધરમ દારૂની ટોપીના તથિયા દેખાર લાગ્યા
અને ઇનામે તો દુકાનના જેવી કાલત મર્મ મર્મ જન
માર્ક એમને ઉધાર પીરતા તેમને પણ ‘રેખા દોષ તો
હઈ?’ કહેના લાગ્યા ય દોષના કચાટ પેરે વ ટી મ
મમાં કેઈ બીડ જેવી થોડી દુકાન ન હતી કે હ જનમકાઈ
પટ મેળો પડે

વત્સાલના દિવસ નહક આવતા આવતા તે મજદૂર
વરપને માને મેલત મજદૂર લાગ્યું જનમકાઈ અને
પાસલેથી માડી બતબતલી રજુઓનો ક્યોનો યક
મથો? સાવ જરીનો મીઝવ

એમ કરવામાં ઇનનાર્મ તણવાય એટલું તાણવા મામતા એક માધાકરેલ મણવા માણસ સાથે એવા સોદામાં અગ્રહ થઈ ગયો અને તે 'લેઈ લેઈ' કહીને ચાલ્યો ગયો.

બે મણુ દિવસ પછી દુકાન તૂટી અને અદરથી ઠીક અનાજ બેચી ગયું.

ઇનનાર્મ એ મુખી પાસે ફરિયાદ તોધાવી અને કહ્યું 'તમને રાતના મોઢા કરે એવો ઠોઈ વિધાન અને એવો મણસ દેખાતો દોષ નો કહો. બાપી આ બુખાલના મોઢા સખ્યુ નહી રહે.'

'અહિંયા માણસ ઠોઈ તૈવાર નહી ચાલ, કેમકે, તમે દમચા દમચા ખરા ન વરસને કારણે અગાળો ને વધારે પડતો થાલ સો ઠો તરી ગામ મોઢો રાજ નહી. તમારા ૪૦-૪૫ રૂપિયા માટે ૨ મન્ની તારાજ વઘેરીને કાલુ છત નેખમમા મૂકેઈ અને જહારતનો આવા વખતમાં ખાસ ભરેલો નહીં. અરજ કરો તો તમારા ખર્ચ ચોવીસ પહેલીર મળે ખરો. પણ મારી તમને સખાઈ નહી

૭મ, શા માટે?' કહિયાએ પૂછ્યું
આ તમારી દુકાન કાલ પડે એવો? અદરેકો પડે છે ચોવીસ પર.'

ગામતોડા પર જ તો વળી
'તો પછી, તેમને જ રિવાસમાં સો.'
'સામે પૂછ્યા જાઈ એટલે મેંમા માલ આમણા કમ માલ આમણ કરે-આરે શી મરજ છે?

'મરજ તો ખરી જ વા. આ તમે ચોવીસ પહેરે ખીર રાખ્યા તો ખરા પણ કેટલા દિ'ઈ ચાર ખાચ મહિના' એ ખીર કાચી થોડા કામ પેઠી સકમઈ પછી વળી ઠોઈ અઢી તડીતો માણસ રાખ્યા પણ એક વખતે ૨ મનોતોની રૂપ જાહવા પછી તમે અઢી ધુલિ કરી તમા' દુ બિયા સુબિયા તો મળી જ આવશે ને તમારી દુકાન ચાખો પણ ખરી પણ અગ્રહ નેચી નહી, અને આજનુ સુધેરુ વેર ઠોઈ કપારે કાઢે એ કહેવાય નહી ખો અઢી સકાઈ છે કે મામને જ વિચારવા લો. કે તો આનુ બધુ ભોઈ ભોઈને ધરડો વધા એટલે અનુભવ પરથી કહુ છુ બાપી તો તમે કહેતા ને ચારી કહ્યું હશે તે કુ બળવીસ લેગીને અનુભવ ધીરો બીડુ વ રિવા રીને વધારી સકાનુ હોવ તે આપો. કાલ વરસાદ પડશે અને મેપ્પમ ચારી જશે તો તમારી આજની વખાર પણ નાની પડશે'

ઠીક કે વિચારી એઈલ પણ તમે મારી ફરિયાદ

મોખી લો અને લખાણુ કરો.'

'વારુ.' કહીને મુખીએ ફરિયાદ તોધવાની વિધિ કરી. કહિયો પર વરે વચો

મુખી પાસે એક કાચુંકર કામ પ્રવાસ કરતા, દુકાનની ખરીદિચીતો ભેગા આપેલા તે વખતથી દરમ્યાન ત્યાં એકેડા હતા તે મુખીને ઉઠેલીને ચોલ્યા 'મુખી, તમે સખી સખાઈ આપી પણ પેલોને મને ગતરી દોષ એલુ લાખુ નહી. આને મણસને માણસ પરથી વિશ્વાસ લેવી એવો છે લગભગ વધા કહિયા નેવો જ રિવાર કરે છે બન્યા ઉલોચ કરે છે, છતમને માટે જરૂરી એ કા વધા ઉલોચ કરે છે, અને સમાજ સાથે છે પણ માણસને માણસનો ભવ લાજવા માંથી અને એલુ સરકાર બોલી કરી એકઠી ચરકાર નહી મસ મેલો ચોવીસ અને લોકરની ફેલો બેળા કરી. માટે બુખ્યે પેટ રહીને બેળા બરણુપો લુની જગાનહરી ઉપાડી લીધી અજાળા પામ્ય પદર કે વધારે ટકા અર્થનમ્ રહેતા કોમ તો ગંધો નહી, સીને અલુવેશ પૂરા પાડવા, અજાળા અમુક ભાગને આ કાલ નીને છવલુ પડે તો વાધો નહી, રોડીસો ને લોકર માટે લોડી ન બતાકો ને કિ લા માખ્યા, જાળી ફેરામરિ વાડુ મળુ નહી દોષ તો વાધો નહી, સળીને માટે તો જીવામાં જીવુ ચોલાઈ મળ્યુ જ ભોઈએ એલુ ક્યુ' કહી અખની હાલ કોરી ધર્મગાઈ છે કે કોમની જમનાઈ કર નાચએલે તે પરથી એવા બમ ધર્મગણે છે કે બાંધે જાએ તેમ મળુ કે બે મુખે પણ છવે છે અને નહી હોઈએ તો નિમારાએલુ સુ ચાચ' ખરી રીતે તો એમને રીકડે ને આટલો મળ વર જ છે પણ વધુ છે મિલકુ આખી દુનિયામાં આવુ છે ને ગામતોડાએ કહિયાને કમણી આપી છે તેવ પર એ વિશ્વાસ નહી મૂકે પણ પેના સા મેથી પેલા સર્કને રોડુ કરી બેળા પર વિશ્વાસ મૂકે જ ને સતતમ મુદા કરી. આખી દુનિયા આ રહે છે અને સોને સારી પણ ભોઈએ છે પણ પરવરતા મેમ રિવા નિશ્ચય વિવા સારિ રેસી'

બાઈ, તમારી જમીન ગાલ તો કુ ન સમજુ' પણ એનો લાભ મારા મવજા અતી મજા લાભ, કે તો સીને અદર અદર સલાહકર રાખનાનુ કહેતા આજેના કુ વનુ સવાઈ વ-એ આવે ત્યા વિખામણુ કાલુ સાલારે'

'ગાલ તો સખી છે બાપુડુ તમને મે 'માડુ કોડુ સખાજનુ નથી' એલુ કહેવા મરે આના હવા એવે કપોડા કાલ છે

કેટલાય સમયના મનોમગ્ન પત્ની ચિત્રકારના માનસપટ પર એક ચિત્ર બેઠકાનું અને તેના આગળ પોંછી પકડવા માટે બાહુણ ચર્ચ મથા.

અને એણે ચિત્ર દોરવા માંડ્યું. રેખાએ અંકિતના માંડી. રેખા આંકે અને વર્ણો તે પર વિચારે. વર્ણો ફેરવે. તે ખરાબર છે કે નહીં તે માટે વર્ણો ક્યાં ગ સુધી વિચારે. કાગળ પર રહેલ ફેર અને વર્ણો કંઈ ફેરફાર કરે. પણ ચિત્રનો વિષય જ કંઈ એવો અદ્વિતીય અને બધા હોતો કે તે ઝડપથી, થોડા દિવસમાં તૈયાર થઈ જાય એ શક્ય ન હતું. વર્ણો ક્રેટક્રેક રાત્રે ક્યાં પછી કળાકારને લાગે કે. આ ચિત્રને હમણાં રાખી, બીજું કંઈક કરી નાખું. દરમ્યાન પેલા ચિત્ર વિશે પણ મનમાં કશીકંઈ ધડબડો અને તે વધારે ઝડપથી દોરી સકાશે.

આમ તેનું કામ આમજ ચાલતું હતું.

એવામાં તેના સાથ નાના દેશમાં પુલ્ક આવી પડ્યું. સરકારી ફરમાન અનુસાર પુષ્પાવધના બધાને લોકો સેવામાં લોકાવાતું હતું તે પ્રમાણે કળાકારને પણ સેવામાં બરતો થવાનું આજીવું. કળાકારે રાજાને ખાસ અલગ કરી કે હું પૂરોપૂરો દેશાભિમાની છું, મારા દેશની સ્વતંત્રતા અને પ્રાચીન ય પ્યારી છે. છતાં મેં અને સૈન્યમાં બરતો થવાની શરજમાંથી થોડા સમય પૂરતી ટુકિત આપો તો હું તમારો અદેસાનમદ થઈશ, કેમકે, હું અત્યારે એક જાણ વિષયનું ચિત્ર દોરી રહી છું અને મને લાગે છે કે એ ચિત્ર મારા દેશને માત્ર સામા સાડું બચાવે હશે. તે પુરું કરી લઈ પછી હું પ્રધીથી લોકરમા લોકાકરિ.

કળાકારની અરજ નામજૂર થઈ. એને લોકરમા લોકાવાતો કુકમ થશે. કળાકાર કુલિજતમાં આવી પજો. ચિત્ર-એના મનમાં કળને ધર્મ મેકું હતું અને તે પુરું ક્યાં વિના તે બીજી રાત્રે પણ ફરજ સાવિથી જાગવી નહીં સકે એવું તેને લાગતું હતું. પણ કુકમને અગત્ય કરે તો એને માટે જેલ જ નિર્માઈ હતી. અને તેમ થાય તો કાલર અને દેશપ્રેમ વિનહી-એથી જાણ કાલમને માટે તેને કપાલ લાગી જાય. અને તે કંઈ સામાન્ય માણસ નહીં પણ આખા દેશમાં જાણીતો એવો ચિત્રકાર હોતો. નાનોપણી સાથે જીવતું એ તો એક જિંદગીકરણી અલગ મત્ત હતી.

ચિત્ર એની હોલમાં હતું તેને હાલમાં ખરાબ સચવાય એવી સુખ્ય પોતાની પત્નીને આપી તે છેવડા બરતો થઈ ગયો.

રણમોરચા પર પૂટતી ગેળાએ વચ્ચે કે મેચેટ લાંબી દોડતી વખતે પણ એના મનમાં પેલા અદ્વિત કરવા પાડેલા ચિત્રના જ વિચારો આવ્યા કરતા, ફરજત સૈનિકને બદલે એની નજર સામે પેનું ચિત્ર જ દેખતું, અને બવારે બધુંક તાકવાની જરૂર પડતી ત્યારે એને લાગતું કે હું મેનવાસ પર નિઠાન તાકી રહી છું. અને એની મનોવેદના જુન જ વધી જતી.

એક વાર એની કુકમને દુશ્મન-જાણથી જ એ ચિત્રને લઈ ના કરીને તેને વેરવિવેર કરી નાખવાની સેનાપતિને કુકમ આવ્યો. બધો અજાણી રીતે જ મારવાનો હતો. અને ક્યેમી મેડવળ મુજબ એ કુકમ દુશ્મન જાણથી પર ધસી ગઈ. મારે ધમસાયે આજી સેનાપતિની કેટલીક ધારણા બેઠી પડી દુશ્મન જાણમાં કરતાં વધારે અને ચરિયાતાં દંડોનાનું હતું. એકે એની કુકમને છેવટે પંછેલક કરવી પડી. એમ કરતાં સૈનિકોની પુવારી પણ ઠીક થઈ. દુશ્મન સૈનિકે કોઈકે એક જોવા સીધી કળાકારના કામા કાપને પીધી પકાત થઈ ગઈ. એ પાવલ થયો પણ કિંમત રાખી જેલ લેમ કરી માથી સૈનિકો. એણે નિપત રચે પહોંચ્યો. તાથી સીધા તેને લોકરી દોરણકામા લઈ જવામાં આવ્યો. સરજવાને કળાકારનો રામો હાથ કાપી નાખવાની ફરજ પડી. હવે એ લોકરી સેવા માટે નકામે ગણતા એને લોકરમાથી મુક્ત કરવામાં આવ્યો.

મુક્ત થઈ જ એ પડે આવ્યો. પોતે અપગ જતી થયો છે તે એ જાણતો હતો અને તેને કાલે પોતાને પડનારી તાકીલોને તેને ખાસ હતો, પણ તે સાથે એને એક વાતની ખુશ હતી કે એને દોરવા મારિયું ચિત્ર, અપગવાને કાલે વિલેલ મુશ્કેલી પડશે જ્યાં પડે તે કરી સજાઈ. તેને ખબર, કાલે મોની હાથમાં ન લાગત, અપગ ન થતા તે રણમોરચેથી સામે જ આવવાનું માત, ચિત્ર અધૂરું જ રહી જતા.

અપગવાની વેદના જુગીને તે ચિત્ર દોરવા નહીં પડશે. દરમ્યાન પુલ્ક પડે થયું. તેના દેશ વિષયો નિવડે હોત. પણ કળાકાર તો તેનું ચિત્ર પડે કરવા માગ્યો.

દત્તે એને માત્ર એ જ એક પૂન હતી એવું આરોગ્ય
પણ પહેલા કરેલા રીકે કમળનું હાથ નેત્રીય એને મિલવા
ન હતી

અને ત્યારે એણે વિચારે પૂન કરતા છેલ્લો ટક
મારો ત્યારે એણે હાથ અનુભવી

મિનકારે દેવતા માટેલા ગિલ સિંહ તેના મિત્રોને મારે
તત્કાલે-અચેત્તે નયારે પૂન મળ્યું વિનયેતુ ત્યારે તેના
મુખમાંથી 'અદ્ભુત' અસા ઉદ્ગાર નીકળી પડતા

ઠાકે એ ગિલ પિંગે-એના વિનયે જુગિડા પર
એક લેખ એક અન્ય નાર પર લેખ કળ મિત્રવક વિચારે
મળે થરાત રો મોડાત્યા ત્યારે તે પાલી તરીકે પેલાન
પન પ્રતિનિધિને દોડામારે સાથે વિનવી રડ વિનય
અને પ્રત્યક્ષિ લેવા માંડ્યા

મગાર પામ તેણે પહોંચ્યા ત્યારે ને પચારીમા
પડયો દત્તે પચારે કોલી પૂછપતળા એણે બંધે કિસા
હરી જવામે ન આપ્યા વિનયો વિનય સમજાવવામા
પણ એણે ખાસ મંડ ન દાખવી

પણ ગિલ પોને જ એકાદુ બધુ કહી જેનું દત્તે કે
પનકારે તરી અસંતોષ ન થવા એણે માન્યુ કે વિન
કરેના તળિયન સારી નથી એટલે એ કિસારીલ નથી
પચારે વિનવી અને મિત્રકાર હી પણ તરી
તરફ ને નિહાય થયા

અને ત્યારે પાપાત અગિય પચિસ અન્યા ન્યારે
એક કમારસિયા કળાકા ને આગળે આદરા લાગ્યા
કળાકારે કી તરી અનુભવેલી જૂઝઝનું અને અકળાવતુ
નાજખી

અને પેલાના એક અન્ય કળાકારનું મિત્રને
માનાવી કળુ 'કુ તો દલે જાણી ચલાયુ મારી તળિયન
પણ સારી તરી અને કળાકારે કુ રાસના જવાન આપી
શુ કિની મારી માનસિક રસભય પણ તરી કુ મોડાકે
માસમારે દત્તારે ને બદલે દુર કોઈ અકરમણે ત્યાજ્ય
પુ, -એ મારે રડુડીઆ અને મિત્રોથી સાચાકમી કરેન

મિત્ર હા પાડી અને કળાકાર કુ ના એક એકા
અને પાડી રાવે નાચો ગયા

જાણે વિનવી પદ્યન નાણી થયા પડી અને
એક કળાકારનું એક તને નિત્યની તથા પડી તેની જૂન
પણ થરા કાળી કળાકારે કળાકારે એણે મુલન
કુ કે નાજુ અદ્ભુત નિત્ય અપ્ય કી રાડોય સંપત્તિ
એ મારે સરકારે રેકા કી મુખ્ય અપ્ય એરી કોલે રિલા

નિ તો પરીધી લેનું એકાએ તે કળાકારના પાનગી
સમજામા કે પરેકાશ આપ્યુ અપ્ય એ મોગ્ય નથી

અને એક વિનય સરકાર તરફથી આદ્ય એરીના
કળાકારે પન કળાકાર પર આન્યો કે અમને એ અપ્ય
વત્તા અપ્ય ત આનદ થાય છે કે તમારુ છેવનુ ગિલ અમે
ખરીદી લેશ માગીએ છીએ, કેમો તે રાડોય સંપત્તિ
સરતુ છે આજા છે દેશની આદ્ય એરી માટે એ વિન
આપ્યા તથા ન આનદ થશે

કળાકારે આદ્યની વિનયેથી અપ્યે અપ્યમુ લેને
સાર આને હતા-

માત્ર તપ્ત અને એ અપ્ય ત આન છે આ કિસમા
અન્ય આપ્યા મારે કુ અપ્યો આનાર માત્ર કુ એ
કુદ રાજે નાજકે મરકારે અપ્ય કરી હતી કે કુ એક
ગિલ દોરી રહ્યો કુ તે પૂન ન કરે તથા છુપી મને સિનિ
તરીકે કિસ અન્ય નાજકથી મુકા રાજે તો કુ આનારી
અપ્ય પણ ત્યારે દેશને કળાકારની જરૂર ન હતી, કિનિ
કની જરૂર હતી અને તારા કિનિતરી જરૂર હતી અને
ક અપ્યમણે રાજે સિનિ ન દતો કુ નહી અપ્યે
કુદની પરિવર્તિ નથી ત્યારે દેશને કળાકારની જરૂર
ન બાક છે પા કળાકારે કઈ અપ્યનરે પહેરવાત
કોલે નથી એ તો કળા, પાણી, તેજ જેવુ અપ્ય
તરફ એકાદુ અપ્ય છે, અપ્યતત્તન છે, આ મારી
અન્ય માન્યતા છે

અને આ કળાકારે આજા રાજુ કુ વિન
આપી શુ તથા નથી તે સાથે તમને નાજકે અપ્ય
કુ કે એ વિન કુ દેશને કે પરેકાશ માર્કને રેખાને
નથી મારા રુકિએમા જ રોડી અને તે અપ્ય કુલે
ત અપ્ય કુ કળાકારના પ્રમુખ મળને સેપરાટી અપ્ય
પરત કરીશ, હવે કુ લેવા રિપસના મહેમાન કુ એરી
આરી ખાલી છે

કળાકારના કળાકારી વિનય ત્યારે અપ્ય નાજક
મળે કળાકારે અપ્ય બારે કિસાપોક અપ્યે કુદ
ક એના રાડોય મીરનાર ગિનરે સમા વિનિષ્ટ અપ્ય
કળાકાર કળાકારી કિસમગીને મુકા આપરી
એકાએ એકાએ અપ્ય મત ભરેર થરા રાડોય માત્ર
સપાઈ એ અપ્ય આન્ય ત્યારે રાડોય વિનયે નામે
કળાકારને એ વાત દર્શાવ નાથી

અને તથા અપ્ય નાજક કે કળાકારે પ્રમુ છેવનું છે

પ્રકીર્ણ

- નિરાશા હમેશા મિત્રવતી સાથે જાય છે
- અવિનતા હમેશા હઠાણથી સાથ જાય છે
- બધી જ કુટુંબ વાસનાઓ અને લાલસાઓથી ફર રહેલુ એ મનને મેટો અપનાવે છે
- શીરુતા હમેશા હઠકથી ચૂર્ણતા અને નબળી થઈ જાય પરિણામ છે
- માણસની મદતમાં, મોટામાં મોટી મુશ્કેલીઓ અને સંકટોમાં મોટું થાય છે
- ધરતી એ સૌથી મોટું વિશુદ્ધ કરનાર વસ્તુ છે
- પાપનો એકરાર એ સૌથી મોટો બચાવનાર રક્ષક છે
- સત્ય એ સૌથી ઉત્તમ દર્શન છે
- જો માણસ ક્ષમિતથી હરે છે અને પાપથી ફર રહે છે તે હમેશાં મોટી સફળતામાં જાય છે
- પક્ષાત્તાપ કરતા મોટો ઉદારક કોઈ નથી
- તમારા પેટને પ્રાણીઓનું કબજામાં બનાવશે નહીં
- શુરવાને તારે થના જેવું ખોટું કશું શરમનાક થાય નથી
- મારી સામેથી આવનારો ફર થાય તો પણ ક્ષમાર પ્રત્યેની મારી શકામાં કશો જ હમેશાં થાય એમ નથી (અર્થાત્ આવવાને વ કશા જ આવશ્યક નથી ને પૂર્ણ શક્ય છે)

શ્રુત્ય

- હુબતા મોઠો ભરે છે મરી જાય છે ત્યારે જ જાગી જાય છે
- ગાદસ પોતાની કળ્પ વાસનાની વખામ કીલી થઈ દે છે ત્યારે તે મૃત્યુને હતાયગે બોલાવે છે
- શ્રુત્ય મહત્વાકાંક્ષા સાથે હશે છે
- શ્રુત્ય એટલે નજર-નીચેથી નોખા પડી શકાય તેવા બળી જાય
- શ્રુત્યનાં વાર-વાર ચિત્તવન સત્યાગ્રહ મોટું માર્ગ બોધ કરે છે

—શ્રુતી વીર પત્ર મૂકી ચાલતો એક દિવસ એક દિને દફન થવાનો છે

ધનલિપ્સા

- ધનલિપ્સા મહત્ત્વસાક્ષી વધારે તે સદ્ ગુણોના વાસ કરે છે
- ધનનો વારસો વારસદારને દિલસો બાપે છે
- ધન વાસનાઓની અન્મદાત્રી છે
- પૈસા તેના માલિકથી જુદા પડ્યા પિતા વતી વ કાયદો પહોંચાડતા નથી
- જેના સહકારથી કર્તવ્ય બળથી શક્ય થાય પાવન થાય તે સાચી મૂલ્ય

સદ્ગુણો ને સત્કાર્યો

- સદ્ગુણો કેવી નાશ પામતા નથી
- કુટુંબી બનતા કળ્પા સદ્ગુણી બનવું વધારે સહેલું અને વધારે સારું થયું છે
- માણસનું મૂલ્યાંકન તેના નીતિક મૂલ્ય પર ખાતર થાય છે
- સદ્ગુણથી ગમે તેસા મન માં જુલન મન પડી શકી લેવાન છે
- માણસનું સૌથી ઉત્તમ કાર્ય સદ્ગુણી અને સદાચરી સાથે જોડાયું તે છે
- સાચ સાથે સાચાં થવું એ સદ્ગુણીનિર્માણ છે

ન્યાય

- માથ એ સમજનો પુગડ છે
- ન્યાયી જાનો તમારું જ શાંતિન આશ્રય
- નોન ન્યાયને નુકસાન કરે છે
- ન્યાયી ના નુકસાન દુર્ગો રજૂ કરે છે

પ્રમાણિકતા

- પ્રમાણિકતા એ દિવ્ય વાળી છે તેજ ને કવની કલ્પસ છે
- આપેલ વચનનું પાલન એ નેત્રીનું જાવાનું
- શ્રુત્ય સ્વરૂપ છે
- સત્ય એટલે ન્યાય અને દિવ્યમાર્ગ ને સત્કથા

સામાજિક પાયારૂપ જાવાતમક સત્યાગ્રહને આકાર મળ્યો. પણ તેટલેથી ખેતી રહેવાની વાત આવે એમ નહોતી. જેટલી તૈયારી હોય તેટલાથી ખરેખરી સરકાર અને તેમાં અનિયંત્રિતો સામનો કરવાની ફરજ પણ પડી એવા અધિકાર સત્યાગ્રહી સામાજિકોની અસહકાર, સવિનય-બંધ વગેરેનો જન્મ થયો અને સત્યાગ્રહનું અજ્ઞાતમક સ્વરૂપ પણ સારી રીતે પ્રગટ થઈ રહ્યું.

બેમલી પદ્ધતિ:-સત્યાગ્રહના પ્રયત્નકરતાનો ક્રમ અને રીત કંઈક આવાં રહ્યાં. બ્યારિંગ અને સમાજ માટે ખોલે શું? બ્યારિંગ ખોલે બ્યારિંગત સ્વરાજ અને તે વડે સમાજની સેવા છે. સમાજની આદર્શ રિધતિ સર્વો-દ્યોત દેખાય છે. આમ સર્વોદય વ્યાપક આદર્શ જન્મે, એમાં સૌનો અને દેશમાં દેશના માનવનો ઉદય સમા-યેષો છે એટલે તે સમન્વયકારી સર્વ-વાપક સ્વામ્ય અને છે. આ ધ્યેય પ્રાપ્ત કેમ? આ પ્રશ્નના ઉત્તર દેશ-વામાં આત્મરચના અને રચનાત્મક કાર્યક્રમ વિકાસ પામ્યો. એના અનેક અંગ ઉપરથી ઘણા અને સામાજિકા વિવિધ અંગોને લેતાથી નવા સ્પર્શ થયે, નવી તાલગી મળી. એમાંથી ખાદી, શ્વી ઉત્પત્તિ, મજૂર કાર્મ, માયો-લોગે, વગેરેનાં વિકાસ થતાં ગયાં. નિઃશોષવાર અને સામાજિક આ રચનાકાર્યનાં મોઢે સમાન છે. ગાંધીજીના જીવનમાં એ ઉલ્લેખે એ છે પણ આખાં રચનાકાર્યમાં તે પ્રાવુષ છે. ગાંધીજીની આખી ય વિચારસરણી અને પદ્ધતિ નિઃશોષના વિકાસને ઝડપી બનાવવાની અને તે કુદગતી છે તેથી એમની આખીએ કાર્યપદ્ધતિને નિઃશોષ પદ્ધતિ કે ત્રણ પદ્ધતિ કહી શકાય. તે ત્રણ આર છે.

રચનારીત જ મુખ્ય :-સત્યાગ્રહની આદિમુખી પદ્ધતિમાં તેનું બાનાત્મક સ્વરૂપ જ મુખ્ય છે અને તે સદાનું અને કાળગી છે. તે કશું કશું ઉપયોગમાં આવતી કાર્યરીતિ છે. સત્ત્વ બાનાત્મક છે તેથી આ સ્વરૂપ સદેજે બાનાત્મક અને છે તેનું અજ્ઞાતમક સ્વરૂપ નિર્દેશ સક્રિય સામાજ માટે પ્રસંગોપાત ઉપયોગમાં આવતું પ્રાસંગિક સ્વરૂપ છે. સત્યાગ્રહનું જવાતમક સ્વરૂપ સમ-નું પ્રમાણમાં રહેલું છે. ત્યાં ત્યાં જે જે સત્ત્વ ધાર્યે, સત્ત્વ દેખાય અને તે સામાજિક તેનું અજ્ઞાતમક કરતાં રચના કર્યું અને સ્વાયત્તા અને સ્વરાજ પ્રાપ્ત કરવાં એ એનો ઉદ્દેશ અને રીત છે. "સત્ત્વની અવિચાર્ય દૈવ

કર્તા કરવી. તમ્હાં જેનું અને જેટલું સત્ત્વ સરખું હોય તેનો ખતપૂર્વક અભય કરેલો આનંદ જ નામ રાજ્યો આપ્યું અને એ પરમેશ્વરના સાક્ષાત્કારનો સામાજિક છે." (આં. વિ. દે. પા. ૪)

બુદ્ધિવાદ શું છે? :-જગતમાં એ અનિર્દેશ, અસત્ અને અનાયાર ન હોય તે જગતના મોટા ભાગના સવાગો જ ન ઉત્પન્ન થતા. કુખ્ય માનવું મૂળ જ નહ અસત્વાદિ છે. સત્ત્વ અને અમલ્ય વચ્ચે, સત્ત્વ અને નમ્ય વચ્ચે, સનાતન સંપર્ક ચાલેલો આવે છે. ખરેખર અનિર્દે કે અસત્ત્વ શું છે? શિક્ષણોએ આની મર્યા પોતપોતાની રીતે કરી છે. ગાંધીજીએ આ અર્થે લાંબી તત્ત્વચર્ચા કરી વગર તેના ઉપાવ કેમ કરવો તે પર જ મુખ્ય પદ્ધતિ આપ્યું. એજ એમની બુદ્ધિવાદ રીત હતી. તેણે માનવ કે આવા સવાગોનાં છેવડાં જવાબ નથી અપાતે. આપવામાં આવે તે એમાંથી બુદ્ધિવાદ જ પેળ ચાલે. અને બુદ્ધિવાદ કેટલો નડુસક છે તે અર્થે પોતાનો અનુભવ વર્ણવે છે. "પણ આ વ્યવેષક તે બીજા પડે એક સત્ત્વની જગતમાં હસામેદા છે. એ સત્ત્વના છે બુદ્ધિવાદ. કું? કું? મેં જણાવ્યું છે એના સ્વાદ માંથી અને દને અનુભવે જ નહ બન્યો" અને બુદ્ધિની મોઢાક મર્યાદા સમજતો થયો શું. (ધ. પા. ૨૪૦) જીવિતી આ મર્યાદા લાગ્યા અનુભવથી સમજને એમણે નહોતી સહાય એવા સારા નસ્યા, સત્ત્વ અત્તવાદિના સનાતન દેશના જેવા ગુરુ સવાગો મુશ્કતા શું છે તેની મર્યાદા જાણ વગર તેના રીતકાર કરીને તેના ઉદ્દેશ માટે આપ્યું અસત્ત્વ.

અસત્ત્વ સ્વરૂપ અને ઉપાય :-આમ જા ગાંધીજી એક અધિર્ન કદામી સદ્ગુણાને કયાં કયાં અથવા સવાગો ઉપર પ્રસંગોપાત પોતાના ઉદ્દેશો કહી દે છે અને તે પરથી તેમના આ અર્થેના વિનાશ સમજવામાં સારી પહે મદદ થાય છે. સત્યાગ્રહ અને ત્યાં નરે સાના સવાગના દેશ વિશે પૂછાયેલા એક સવાગના જવાબમાં તેમણે લખ્યું : "આ પ્રશ્નના મર્મમાં જગતમાં માની રહેવા સનાતન દેશનું અને સમાજ કઈ જાય છે. એનું આગેદ્ય મિત્ત્વ સદાગતરતકારે હિન્દીસાને બદલે આની દીધું છે એ શુદ્ધ અગમ્યતર ઉદ્દેશમાં નિત્ય આની રીત છે. પોતાની બહુની કુટોર ખદાવાને, તેનામાં દેશી ખદા વાસનાઓ છૂટાગાને, અને જે ત્રણ છે તેનાં મોટા ત્રણ આપવાને અનુભવ સર્વવેશે છે. મર્મ જે અપકુરે આટલું ન શીખવતો હોય તે તે કઈ જાનને નથી"

(પા. નં. ૫૯ નં. ૧) આનાથી જાણવા માનવ અર્થિ
 દારિદ્ર્ય રૂપે અમે માનીએ છીએ મુદ્દમ મુદ્દમ મુદ્દમ
 કે દુષ્ટતા, અર્થિક અને અસત્યાર્થિ જીવન કદ જ નથી
 ખબર પડેલાં છે, ચિંતા છે, જુદા પ્રકારનાં મુદ્દમ છે
 ૧. જીવન અસત્યાર્થિક પાત્રે છે તે જુદા તેના મિશ્રિત
 મુદ્દમો છે જે મુદ્દમ ખાતરમાં જ, આદ્ય મુદ્દમ જે જીવ
 સમાનો મોલ અર્થિક કે મુદ્દમ તે જુદા મુદ્દમ છે અને
 તે છે આત્મિક મુદ્દમ કે આત્મિકતાના નીચા પર દારિદ્ર્યની
 ૧. જાના રૂપે તે જાનાર પડે છે એટલે તે જુદા મુદ્દમ કે
 દારિદ્ર્ય છે અમા અર્થિક છે દુષ્ટતા છે એ જ અર્થિક દુષ્ટ
 દારિદ્ર્ય રૂપે જુદા છે ૨. જુદા અર્થિકતાના મિશ્રિ
 તેના અસત્યાર્થિક મુદ્દમો તમાના સદ્ય અને પડેલી દેહને
 માનવાની કોઈક કરતી એ ખરી મુદ્દમો છે અર્થિકતા
 અર્થિકતા જેવું છે નથી જેવું રૂપેન કરતા ગાંધીજી
 જુદા છે 'અર્થિકતા એટલે માથા નહીં, કોઈ અર્થિકતા
 દેવતા મુદ્દમ જે નથી અર્થિકતા ૧. જુદા તેને અર્થિકતા
 મુદ્દમ અને પરિવારની મુદ્દમ ૨. અર્થિકતા રૂપેનથી
 ૩. જુદા જ અર્થિકતા રૂપે દારિદ્ર્ય છે તેને નહીંને અર્થિકતા
 ૪. જુદા જ અર્થિકતા અર્થિકતા નિર્મિત સક્રિય અર્થિકતાના સર્વ
 મુદ્દમ અર્થિકતાના રૂપે દારિદ્ર્ય અને અર્થિકતાના મુદ્દમો
 જુદા મુદ્દમો જુદા મુદ્દમો જુદા અર્થિકતાના મુદ્દમો
 જુદાના સર્વિકતાના તે જ અર્થિકતાના અને અર્થિકતા
 નહીં અને અર્થિકતા અર્થિકતા અર્થિકતા રૂપે છે
 ૫. જુદા જ અર્થિકતા વિના જુદા નિર્મિત છે અને અર્થિકતા

તે જુદા કાર્યોમાં વિના અર્થિકતાના અને સર્વિકતાના મુદ્દમો
 નિર્મિત છે અર્થિકતાના અને અર્થિકતાના મુદ્દમો
 દારિદ્ર્ય ૧. જુદા રૂપેન મુદ્દમો અર્થિકતાના મુદ્દમો
 પ્રત્યક્ષને જુદા અર્થિકતાના મુદ્દમો માથા ન દોષ તે તેને
 સર્વિકતાના મુદ્દમો જુદા અર્થિકતાના મુદ્દમો, તે તે નકામું જ
 નહીં, અર્થિકતાના મુદ્દમો નહીં રૂપે (૨. જુદા ૫૯ નં. ૧) સર્વિકતા
 મુદ્દમો અર્થિકતાના કાર્યોમાં અને તેને જુદા મુદ્દમો
 અને તે જુદા મુદ્દમો અર્થિકતાના દારિદ્ર્ય તે જુદા મુદ્દમો
 અર્થિકતાના દારિદ્ર્ય છે

૨. દારિદ્ર્યને જીવન કાર્ય કાર્ય છે તે જુદા અર્થિકતા
 કાર્યના રૂપેનથી રૂપે છે અર્થિકતાના કાર્યોમાં મુદ્દમો
 અર્થિકતાના રૂપેનથી ૧. જુદા છે તે જુદા મુદ્દમો
 પ્રતિષ્ઠા અને સર્વિકતાના રૂપેનથી છે કાર્યોમાં તે મુદ્દમો
 જુદાના મુદ્દમો મુદ્દમ છે અર્થિકતાના મુદ્દમો
 નત દોષ એ મત એ મુદ્દમોના મુદ્દમોના મુદ્દમો
 તે મુદ્દમો મુદ્દમો અર્થિકતાના મુદ્દમો ૧. જુદા રૂપેનથી
 મુદ્દમોના મુદ્દમો મુદ્દમો મુદ્દમોના મુદ્દમોના મુદ્દમો
 ૨. જુદા ૫૯ નં. ૧) અર્થિકતાના કાર્યોમાં જ
 મુદ્દમોના મુદ્દમોના મુદ્દમો છે તે જ ખરી મુદ્દમોના છે
 અર્થિકતાના મુદ્દમોના મુદ્દમોના મુદ્દમોના મુદ્દમોના
 તે જ રૂપેનથી અર્થિકતાના જુદા મુદ્દમોના મુદ્દમોના
 અર્થિકતાના મુદ્દમોના મુદ્દમોના મુદ્દમોના મુદ્દમોના
 માનવ દારિદ્ર્ય

નવા પકાશનો

અર્થિકતા : [કાન સમઠ, જીવન સર્વિકતાના મુદ્દમો]
 જુદા પકાશ પ્રતિષ્ઠાના મુદ્દમોના મુદ્દમોના મુદ્દમોના
 મુદ્દમો, જે જુદા મુદ્દમો

મુદ્દમોના : [કાન સમઠ] જુદા મુદ્દમોના મુદ્દમોના
 પકાશ પ્રતિષ્ઠા, રૂપેનથી, મુદ્દમોના મુદ્દમોના

અર્થિકતા : [કાન સમઠ] જીવન સર્વિકતાના મુદ્દમોના
 પ્રતિષ્ઠા, મુદ્દમોના મુદ્દમોના મુદ્દમોના મુદ્દમોના

અર્થિકતાના મુદ્દમોના મુદ્દમોના મુદ્દમોના મુદ્દમોના
 મુદ્દમોના મુદ્દમોના મુદ્દમોના મુદ્દમોના મુદ્દમોના

સાવિત્રી સર્વિકતાના મુદ્દમોના મુદ્દમોના મુદ્દમોના
 સાવિત્રી સર્વિકતાના મુદ્દમોના મુદ્દમોના મુદ્દમોના

મુદ્દમોના મુદ્દમોના મુદ્દમોના મુદ્દમોના મુદ્દમોના
 મુદ્દમોના મુદ્દમોના મુદ્દમોના મુદ્દમોના મુદ્દમોના

મુદ્દમોના મુદ્દમોના મુદ્દમોના મુદ્દમોના મુદ્દમોના
 મુદ્દમોના મુદ્દમોના મુદ્દમોના મુદ્દમોના મુદ્દમોના

મુદ્દમોના મુદ્દમોના મુદ્દમોના મુદ્દમોના મુદ્દમોના
 મુદ્દમોના મુદ્દમોના મુદ્દમોના મુદ્દમોના મુદ્દમોના

મુદ્દમોના મુદ્દમોના મુદ્દમોના મુદ્દમોના મુદ્દમોના
 મુદ્દમોના મુદ્દમોના મુદ્દમોના મુદ્દમોના મુદ્દમોના

કસ્તૂરીમૃગ !

હું કસ્તૂરીમૃગ !

વન વન કુંડે હું, ફેરવું ચામેર દબ

હું કસ્તૂરીમૃગ.

નાક ઊંચકીને ખીઉં છું ગંધ.

રૂંધે રૂંધાં ઊભાં થતાં

શી માથું ફાટી નાખતી કુંગંધ !

આજુ બાજુ તો રૂંધાળાં મે

સુગંધી ફૂલ ફેરા હજ

ગંધનું આ મૂળ તે કયાં છે સડેલુ જગ ? !

(કે પછી મારી જ કોઈ રંગ ?)

જૂટવા મથતો જુટી શકતો નથી !

હું મને અવાગો કરી શકતો નથી !

હું કસ્તૂરીમૃગ.

જયન્ત પાઠક

૨૬૨૪

પીએ પીએ

અંધાર દળે આંધું મીઠું.

પંખી વરુનીડે

ઉતાવળે જવા ઉડે

આસપાસ કોઈ નથી.

તમારાનું જાન એક મન નાખે મમી

વાસુ લાલે જાડ

વરુમજી સ્તબ્ધ

હું ય તે નિઃશબ્દ.

તારા લાલે આંખ મીઠાકાર

કુંડું ૧૬૨૪ રહ્યા મમી !

જયન્ત પાઠક

ખારા બાપુ

સાંધેક લગભગ દેશમાં રૂપિયા ૧, પરદેશ માટે શિશિંગ ૧૨. લગભગ મનામોડાં રૂપાં કાપોલપને સરનામે મોકલવું. પ્રથમ અંકથી જ માહકો નોંધાય છે. હર માસની ખારામાં તારીખે અંક પોસ્ટ થાય છે. થોડો નકલો કાપકોગળ પર હવાય છે. તેનું વાર્ષિક લગભગ દેશમાં આઠ પરદેશ માટે શિશિંગ ૧૧, પત્રવ્યવહારમાં માહકો નુંબર અપરમ લખવો.

‘ખારા બાપુ’ કાર્યક્રમ, રૂપાંચલન, બુલામદ

અનુક્રમણિકા ૧૨ ફેબ્રુઆરી ૧૯૫૮

	પૃષ્ઠ		પૃષ્ઠ		
૧ સલામતી જીવનદર્શન	...	કાલિદાસ દેસાઈ ૭	૬ કળાકારે જાણ હોયતો	...	૧૧
૨ ગોપીજી સાથે જીવનપ્રવાસ	...	હું મહિન્દક ૪	૧૦ હજારો અપીનું પરત મોકલિતો કાનિવા ને શાદ	...	૧૦
૩ રવીન્દ્ર-મનન	૧૧ આસમાની આજીવ	...	૧૨
૪ પ્રસંગ-આધુરી	૧૨ નાં પ્રકાશ	...	૧૨
૫ બે વાત	૧૩ કસ્તૂરીમૃગ	...	૧૩
૬ સાંધેવ-ચિન્તનિકા	૧૪ ૨૬૨૪	...	૧૪
૭ ઘટના ૧ રૂપાં ને સદમ	૧૫ લોકસભા સંવિધે	...	૧૫
૮ પ્રેમ-વિવાસ કે પહેરેશીરી	૧૬ ગુજરાતમાં ચિન્તન	...	૧૬
		૨. ૫. ૧૬			

ગુજરાતમાં 'વિનોબાજી

૫. વિનોબાજી આ માસમાં જૂઠાન યાત્રા કરતાં ગુજરાતની જમિન પર પોતાનાં પુનિત પગલાં મૂકશે.

ગુજરાત એ ગાંધીજીની પેઠે જ વિનોબાજીની પણ તપોબૂમિ. રહી છે. બાર વર્ષની ઉંમરે જ એમણે ગુજરાતની જમિન પર પગલાં મૂકેલાં અને છેવટે વર્ષો સુધી તેઓ સાબરમતી આશ્રમમાં રહેલા. પણ એ મૂળા તપસ્વી જેટલું ગુજરાતને જોળખતા જેટલું ગુજરાત બાપુ તેમને જોળખી રહેલું નહીં પણ ૧૯૪૦ માં ગાંધીજીએ બ્રહ્મચર્ય સ્વ્યામદ્યનો કાર્યક્રમ દેશ સમક્ષ મૂક્યો અને પ્રથમ સત્યાગ્રહી તરીકે વિનોબાજીનું નામ બહાર કહ્યું ત્યારે ગુજરાતે જ નહીં, સમસ્ત ભારતે એ વિભૂતિને પીછાની.

ગાંધીજીના અપૂર્વ અભિદાન પછી રચનાત્મક પ્રવૃત્તિને ક્ષેત્રે કશાક સમર્થોચિત કાર્યક્રમનો અભાવ થતો હતો, બધે કશાકની રાહ જોવાતી હતી. એવામાં દેરાબાદમાં સામ્યવાદીઓએ ત્યાંના અમૂક જૂથને વશ કરી ક્રિસક પ્રવૃત્તિ આદરી હતી અને સરકાર પણ ધણા સમય સુધી અનેક પ્રયાસો પછી ૫ વર્ષ વત સ્થિતિ સ્થાપવા ચુકેલી અતુલની રહી હતી, ત્યાં વિનોબાજી પહોંચ્યા અને પ્રથમને ઉઠેલ ચોપતાં એમને જૂઠાન પ્રવૃત્તિની ઉત્પત્તિ સ્ફુરણ થઈ

૧૯૫૧ થી શરૂ થયેલી એ પ્રવૃત્તિ આજ સાત વર્ષથી એકધારી ચાલુ છે અને જમીનના ઢુકડા પરથી આખા ને આખા ગામના દાન મળવા સુધી ઉત્તરોત્તર વિકસી છે. એ તો એક સ્વયં ક્રીડત માત્ર છે. એ પ્રવૃત્તિની સૂક્ષ્મ અને ઊંઘી અસરતાં પરિણામે તો છતિહાસ જ નોંધાયે

સામ્યદાય પક્ષે એ વર્ષોથી ન કરી શક્યા તે એ ધર્મપ્રસવજ સંત વિભૂતિએ યોગ્ય વર્ણના કરી જતાંયુ. કેમકે ભારતની પ્રભ, વિવેકાનંદે કહ્યું છે તેમ, 'ધર્મપ્રા ન સંસ્કૃતિનાં બાજકો છે.'

જૂઠાન પ્રવૃત્તિના બજાબજાનું છેવટનું માપ અત્યારે કાલનું ઠવખતનું મળ્યો. છતાં તેનાં તત્કાલિન અને દૂરગામી પરિણામો આ દેશને ઉપકારક નીવડવાના છે એ તો આજે પણ ભરપૂર શકાય છે

આપું જગત બધારે ટેકોઠોઠાણના ચમત્કાર પાછળ યેલું ત્યારે એક વિભૂતિ ગાંધે ગામ પદપાળા ડાંડી, તાપ તડકો અને વર્ષોનુભવ એકધારી ધમતી રહી આધ્યાત્મિકતા અને સમાજ ધર્મ, અને માનવધર્મનો પયગામ દેવી હોય અને તેને પરિણામે પ્રગ્લનો મોટો સમૂહ તેને કીડતો ને તેનાથી બીજતો હોય એ ઘટના, આ ગુજરાતમાં ગાંધીજીના અભિદાન પછી-મોટો ચમત્કાર અનુપમ.

એવી વિભૂતિના પરમ પગલે સૌમાં ઉચાક પ્રગટે એ સ્વાભાવિક છે. એ દસાહતાં રૂપ પરિણામે પણ આવશે. પણ પાંચી હજુ તેનું જ સ્વાર્થ રહેશે તે એ વિભૂતિને સાનો આવકાન આપ્યો ન મળાય.

आ
श
ना
म

စာအုပ်အမျိုးအစား

કિશોરલાલભાઈ

આબાદી-આપ્તિ પછીનો આ પ્રસંગ છે

કિશોરલાલભાઈ વધોમાં જ રહેતા હતા. એક દિવસ એમના પર ફિટહીથી ફોન આવ્યો. ફોન ઉપાડી કિશોરલાલભાઈ વાતચીત કરતાં કરતાં જાંબીર ચર્ચ ગયા. યોડી વાર વાતચીત બાકી અને કિશોરલાલભાઈએ રીંગીવર મૂકી દીધું. એકદમ ચિત્ત નમાં ગરકાવ ચર્ચ ગયા. યોડી વાર ચિંતનમાં જ દૂબી-રકા પછી ફરવાનો સમય થયો હોઈ, નાનકડી લાકડી લઈને ફરવા જવા ઘરમાથી પીર પીરે બહાર નીકળ્યા.

એક ભાઈ એમની સાથે કામ કરતા હતા તેમણે બહુ એકું અને તે પણ ફરવામાં સાથે ચર્ચ ગયા.

સૂરજ પડ્યોને દૂબતો હતો. કિશોરલાલભાઈ પણ વિચારમાં દૂબેલા હતા. પછી એમનું ધ્યાન સાથીદાર તરફ જતાં એમણે તેને કહ્યું. ‘પાછા ફેર આવો છો? સાથે આવો ને?’

પેલા ભાઈએ સાથે ચર્ચ-જતાં વાત છેલ્લી. ‘બાપુદા જવા પછી તમે રાજકારણ સાથે આટલા બધા સંકળાઈ ગયા?’

‘હું રાજકારણ સાથે એટલા માટે સંકળાયો છું કે મને કોઈમાં આસક્તિ નથી. રાજકારણ જ છે! રાજકારણીઆની પણ મને આસક્તિ નથી!’

‘પણ તમે હમણાં વિચારમાં દૂબી ગયા છો, તે પરથી પૂછી શકું ખરે-કે, એને ને આ વિષય સાથે કયો મેળ છે?’

‘હા, પંડિતજી અને કેઈકે પ્રાવનો ગવર્નર મવાનો આનંદ કરતા હતા. પણ મેં તો કહ્યું કે હું જે કાલ કહું છું તે બાપુજીના કામમાં જ મને ઘસાવા દો. રાજકારણને છૂટકપાંચી અવગ ન પાડી ચકાવ, એટલે હું એની સાથે જોડાયેલો છું, પણ એની સાથે મારી આસક્તિ જોડાયેલી નથી, એટલે મારી વિરક્તિ પણ છે.’ અને એ વાત એટલેથી અટકી ગઈ.

પારિભાષ

કેન્દ્રીય મહામંત્રાલય

૧૯૧૧ | ૧૨ - જાન્યુઆરી - ૧૯૫૮ | અ ૩ ૮ મ

મારા સમાજનાદમાં 'નિરાધાર
દીન, હીન' રાજીના સમાવેશ થાય છે,
અજ્ઞાન અને આંધળાં, મૂર્ખાં અને
વગેરે અપંગોને જોડે, તેમની રાખ
પર મારે મારી વ્યવસ્થા ઊભી કરવી
નથી

—વાપુ

પરિભાષ અને ૧૬ દેશી અક્ષરોના અનુક્રમણિકા કલ્પ સમિતિ

[ગાંધીવિચારદર્શનને અવલોકતી લેખમાળા પ્રલેખક દ્વયે]

નવપરંપરાની જેમ રચનાકર્તાની પરંપરા બતાવીને પ્રભને સક્રિય કામમાં ગુમાઈ જવા ગાંધીજીએ આદેશ આપ્યો. અહિંસાનું એ વ્યવહાર સ્વરૂપ છે. આ સત્યાગ્રહી રચનાપદ્ધતિમાં અનિશ્ચય પરિવર્તન કરવાની જગ્યા સંકેત છે. અનિશ્ચયે વિદ્યુત ટેપ કે દોરિંગ જીવન-રીતિ છે તે એવું પરિવર્તન રચનાકર્તાના શુભાચારથી જ સંકેત છે. ગાંધીજીની દલીલપદ્ધતિ અને કાર્યરીતી સ્પષ્ટ અને સીધી છતાં સચોટ છે. દેહના નિરાકરણના આ સાધનાત્મક સ્વરૂપ વિના અસહકાર એક શરત સર્જાય છે; કારણ, કેવળ આધ્યાત્મિક પ્રસન્નથી તો અનિશ્ચય કુદૃષ્ટતા વધુ પાકી અને દૃઢ બને. પ્રેમપૂર્વક સાધનાત્મક પ્રયાસ પછી કોયે તકેસરને અસહકાર જ અસરકારક થઈ શકે. દેહની શુદ્ધિને અને સમન્વયને આ માર્ગ સંપાદન છે, છતાં તે એક નવીન પદ્ધતિ બની શકે છે. સામાજિક અનિશ્ચય કરવા માટે તો એ એક નવીનતા જ છે. જે રીતિ સંતોના જીવનમાં વ્યક્તિગત રીતે પ્રગટ થાય છે તેને સામાજિક સ્વરૂપ આપવામાં ગાંધીજીએ અનેરો શાશ્વત સફળો છે. આ એમનું મોટામાં મોટું નવ-સર્જન છે. કોમની વ્યવહારું કિલકટી દ્વારા જન્મતો સાપેક્ષ આ મોટામાં મોટી ભેટ છે.

ઝડપી પ્રગતિના સાધન :- આ રચનાત્મક કાર્યક્રમકામી ઇતિપદ્ધતિ અને અસહકારકામી નેતિપદ્ધતિ યોદ્ધા વિગતે સમન્વયવાળી જરૂર છે. મતાર્થે વડે આત્મરચના અને રચનાત્મક કાર્યક્રમ વડે હિંદ સ્વરાજની ત્યજા પરસ્પર અવલંબિત છે; એટલું જ નહિ પણ આત્મરચના પડે જ રચનાત્મક કાર્યક્રમ સફળ બને સ્વચ્છની આવી આપક રમણ વડે દેશની વ્યક્તિ માત્ર અગ્રાદ બને અને તેનો આત્મરચનાનો માર્ગ ખુલ્યો થાય. વ્યક્તિ અને સમાજનો વિકાસ પરસ્પરાવલંબિત છે. જે સમજ છે, તેણે યોતાની જવાબદારી સમજી આત્મરચના દ્વારા સ્વ-ગતિનું રચનાત્મક કાર્ય કર્યું જવાનું છે.

ઇતિપદ્ધતી જેમ નેતિપદ્ધતિ પદ્ધતિ કઈક વિગતે સમ-જવા એવું છે. એને અંગે આજે કશી ચેરસમજ થવા કરે છે. અને તેવાથી જ તેના દુરુપયોગ વધી પડેલા નેપામાં આવે છે. અસહકાર કરવાની ફરજ પડે તો જ તેનો

લેવો તો અતિ સહકાર કરવાનો જ હોય. ચિટિશ સંતન સાથે બદર પડી ત્યારે અસહકાર કરવાનું ફરજિયાત થઈ પડયું પણ તે અનિશ્ચયે ઉપાય કરવા પૂરતું. અનિશ્ચય તેની સાથે સહકાર જ કરવાનો હોય. તેથી ચિટિશ હિંદ છેડી આત્મતા મળા ત્યારે તેમની સાથે આપણે સહકાર કર્યો. તેમના મળા પછી ભારત રાષ્ટ્રકુળનું સક્રિય સમ્યક્ રહ્યું અને આજે પણ તે તેનું અગત્યનું સમ્યક છે. એ જ રીતે સવિનય બંધ પદ્ધતિ કાવદામગની રચના નીતિ નથી છીપવતો. કોઈ રહેતો ન રહે ત્યારે છેવટના આત્મક ખેલા તરીકે અન્યાયી કાયદાને બંધ ફરજિયાત થઈ પડે. અન્યાયી કાયદાનું પૂરેપૂરું પાલન કરીને જ આલો હક મેળવી શકાય. તેથી તે ગાંધીજી જેલના નાનામાં નાના કાયદાનું આદરપૂર્વક પાલન કરતા હતા. અહીં કાયદાપાલન કરીને ચિટિશ સરકારના અન્યાયી કાયદાને બંધ કરવાની ક્ષમ્યકાત તેણે મેળવી હતી. અને પ્રભને પણ તેમ કરવા નીકરતાથી કહેતા હતા. સવિનયમ એ અંગે પણ ચેર સમજે એવી સાચ છે. અને આજે મને તે માન્ય મને ત્યારે કાયદાને હાથમાં લેવાની વાત કરે છે; કાયદા માન્ય-સના સ્વેચ્છા છે, તેથી તેના બહુ પણ વેળાએ તે સુધારતા કાયદેસર રીતે લોકમત કેળવીને મણુનું નેહાંએ. નયા કોઈ રમતો રહે જ નહીં ત્યારે જ સવિનય બંધ કરીએ બને છે. તે પ્રાથમિક ખર્ચ છે, રમણની સામાન્ય રીત તો સવિનય સવિવેક કાયદાનું પાલન અને કાયદાનું લોકશાહીરૂપિતે પરિવર્તન કરવાની છે. વ્યક્તિ અને સમાજનું જીવન એટલું જીવ્ય બને કે કાયદાનું પાલન સહજ બને. કાયદા તેના નૈતિક જીવનના નિષેધના સ્પર્શ બને, અને તેની ફરજની વાદ આપવાનું જ કામ રહે. તે તેને બંધાવવા ન લાગે પણ કાંઈ બંધાવ લાગે. દેશમાં આ ઇતિપદ્ધતિ અને નેતિપદ્ધતિ દેડ જીવનની વિવિધતા અને અનેકતામાં એકતા અને સંઘાતિ સાધનાં અને ઝડપી પ્રગતિ પામવાનો સત્યાગ્રહી માર્ગ બની રહે છે.

સર્વોદયની લાવના :- આ સત્યાગ્રહી માર્ગનું હાથ છે સર્વોદયની લાવના. મત્ત એ જ પરમેશ્વર છે, અને ક્રિયર અને તેનો કાયદો એક છે તો જન્મ સાથે

[અનુસંધાન રહે પાને]

એક જુદાન સેવક પ્રચાર કરવા કરવા એક ગામમાં પહોંચ્યા રસ્તામાં જ ગામના આગળ પહોંચી પહોંચી એતર આવતુ હતુ અને બાજેર નજીક હતો એને સુવેક જેતરમાં પ્રવેશીને ત્યાં બેઠેલા પેટરને જાણવી પડેન, રામરામ!

એ રામરામ, બાપા! આવો આવો!
જુદાનસેવક જુદાને એના ને કેમ આવવાનુ થયુ તેની વાત માહી.

‘વિનોભાણ આવે છે સામણુ ને!’
‘એ આવે બાપા અને આવે. અમારા સિરખણા પર એમના પગલાં પડારી!’

‘હવે આ ગામખૂંધી પહોંચવા થાય ત્યાં જાએ કે હાંકી લા એમને ચલે બહુ ભેડાં એ ને! આ તેજા સારુ કે કાચો આવુ છું.’

તે અને આન્યા પશુ આ હાલદાનની વાતમાં આપણે તો જાઈ, સાચુ કહુ છું, બહુ ગમ પડી નથી આ ગામમાં પ આવત કાઈ કાંઈ જાણીકા આવતા કાંઈ, શેરી થયી શેપડિયુ આવતી કાઈ ને આ વળી પીર સિંચાણુ કાચુ વર્ષે કાળા અંદર અંકડા જરા લાગ્ય હરી લીધા એટલે ગમ પડે એટલુ ભેડાં જાઈ છું. પશુ કોથી ને કુ એટ ચી એના કાઈ સાચુ કહુ છું.

જુ સેવક કા પેટ, શેઠા જુઝાણા? જુદાનની તા મોખ્ખી વાત છે, કહુ એ શેરે એની વાત છે સરખાણા પ્રકાર પર ડાહ્યી માલિકી નહીં આ પહેલાં તાવરા પર ડાહ્યી મલિકી નહીં હાંકી જાણે પર ડાહ્યી માલિકી નહીં—એના જુઝાણા છું.

પેટા હીં તો મોખ્ખુ છે, પશુ આવતુ વાંચ્યુ નથી દેખાડુ આ નહુ વ મજિવાડુ દાણ છે કાન—કાન ને હક છેકા માલિકી એના—કાણુ છે પશુ આ જેતરા પુરુ જ નહુ હાલદાણુ! આગઈ વગલ ગમ નેવા એક કાઈ ગામીયુ અને વિનોભાણુ દેહુ કાવેલાં બાપજની હાંકી તો પહુ સારી એવા જરેકલી દેવતઈ પુરુષોની હાંકી ધરમા દેવા તો સારુ એમ ધારી મે પસારી પશુ નીને વાચુ —‘જાણી રહઈ’ ‘સર્વ હક્ક સ્વાધીન!’ ને સાચુ કહુ, તમારો જુઝાણુ છું કે મારા જેતર પરનો હક છેકી જુ, ને હાંકવાનો કા હક અનામત રાખે બાઈ!’

જુ સે જાઈ એના દુરુપયોગ કરે એટલે હક રાખ્યા છે

પેટા તે માણુ આ એવા સરખુ જેતર ડાહ્યી આવી હાંકે ને તેમાં કાં તમાણુ જ વાળે તો! દુરુપયોગ ન થાય!

જુ ॥ એ તે સમજાવીને અટકાવી રાકાય ને! પેટા તો, કાઈ હાંકી બાંકી તેને એમ સમજાવીને ને! અટકારી રાકાય!

જુ સે. કાઈ એ તો ગમે તે ખૂણે જરાઈ ને હાંકે ને ખૂણે ખૂણે વેને એને કા પકડવો!

પેટા તે પેલા તમાણુ વ વગલને રાકવા પકડવા કહેવ મોઝા નવેરા પડવાને હશે!

જુ સે. એ તે ગામમાં સેવક જેસે ને!

પેટા તે વ વાપા સાચુ કહુ આ તમે હાંકી માટે કાંકી એવી સુધિયણી હાંકે તો કયા જનુ? આ તો નેવાર લાચુ એપોને રાપારી શાખવા જવા જાયુ થયુ.

જુ સે એવુ કાઈ નથી. વિનોભાણની વાત પર તમારે વિચાર્ય નથી!

પેટા એ જા તો કાણુ છે ને એમની વાત તો દેવ શેરડા પીર છે શેરડા જાયુ જ તો આ આન્યા ને આમ અભ્યા પ આવત તે ખીન વાળી છે કાઈ હાંકીની વાત ખૂણે આ વ આવત કાંકીમાં કાઈ ચોપડિયુ ભેડાં છું કાઈ ચોપડિયુ! આ પેટો લાખ્યા ને ચોપડિયુ કાંકી આ વ તમા ને સહચારનીતિની વાત દેવા પશુ સર્વ હક્ક સ્વાધીન! વળી નહીં વાણુ અર્ક ને તકેથી એવ ડેરી જલ જામણુ ચાંદ ને કાનની વણુ માની લઈનીપેટી ને તેવા પર ખસી હક સુરક્ષિત! તે લાખુ આવે સાચી આન્યા પુરાણમામાર દેહારને ને અખીએને સારતા વાચવાનો હક નહોતો એમ વાચવાનો હક પશુ સમજાને જાણારે પોતાને માટે જ રાખ્યો દેવા તો! આ કાણુ જુઝાણુ છે, તે જુઝાણુ તો નીકી દેખલુ નીકી ને દાખુ નીકી!

ને કાંઈ કાંઈ કાંઈ કાંઈ! આ એક હાણુ આવ છે હાણુ તો એક જાણવા નેમમાં દર વખતે આવે જ આવે—નેમજાને પૂછવા રિવા એકે અંદર વ નીકી ॥ અંદર તે સો વાપરે જ ને! આ તો અજાણુવા પાપ કમવા કરાયે એટલુ!

જૂ. સે. : હાઈ, ડાઈ એ લખાણનો ફૂડપોલ ન કરે એટલા માટે જ એમ કરે છે.

પટેલ : તાર્ક, આ મેં વાત કરી, ને તમને તમારો ડાઈ સાચી પૂછે, કાં પટેલ સાથે શી વાત કરી, તો તમારે કંઈ ન કરેલું?

જૂ. સે. : કહેવું જ પડે ને, તે તો, ન પૂછે તો વ હેવાલ દેવા જ પડે.

પટેલ : તેમાં હરફ ફેર ન થાય કે? તો મારે કેમ જ પડી ન કરી, કે તમારે મારી વાતનો એકે હરફ ડાઈને ન કહેવો? મારી વાત ચિત્રત થાય તો? બેઠી માંડણી થાય તો?

જૂ. સે. : પણ અમે એવું કરીએ જ નહીં ને?

પટેલ : તો, હાઈ, તમે હુનિયામાં એકલા તમારે જ નિશ્ચય કર્યો? બીજાં તે શું કમ-કુટારા જ છે; અને એવા કમ-કુટારા પાસે દાન માંગે છે? હરિ હરિ! માય મૂઝારો જ આ છે ને!

આ બેતરને સેટે કું પાટિયું માડું કે આ બેતરના વાસિક માધા છવા પટેલ છે, બેતરના સર્વે હક તેને સ્વાધીન છે. તો તેમા કાંઈ જુડું ખડું ને મારી જગીનો ફૂડપોલ થાય, તે પિતૃત સર્વ જાય એટલે કેઈને કેઈ પછુ દિસામે તે આપવાનો નથી, એમ કહું તો વેમા મારો કંઈ વાંક છતો ખરો.

જૂ. મ. : આ તમે કાંક નહો બરો જાણો છો, આવી વાતો, તમને શીશે?

પટેલ : ત્યારે તમે બહેનજીવને શીમે, હામા એપા-વાળાવને શીમે કાં કેમા વ કંઈ મંજિમાડું નહિ? એમા વ તમારો હકો તમને જ તે સ્વાધીન!

જૂ. સે. : ત્યારે, ના. આયું કંઈ છે જ નહીં. બાપુની વાતો કાંઈ અમે તેમ હમે. વાકે વિના બાપુને અન્યાય કરી એકે, વિનેબાની હાંબ કાંઈ જગાડે-એટલે આ બધું માય છે, પટેલ. કાં સફળતા નથી?

પટેલ : તે આ રામાવજી, મદમજીવ જમાનાવથી હાથાં આવે છે. વળી સાહિતાતલે જાળવ્યું. ને રિજક-માપની ગીતા છરી, વિનેબાની ગીતા છુટી, ને ગોળી બાપુની ગીતા પછુ છુટી તે ખરી. કે માં કાંઈ જગાડયું ખડું ને સોને છુટું છુટું હાપવાનો હક કેવો આપે? કેમ પૂજના ગયેવું ને અમ ન ચલાવી રામના સામ્યમાં મારાં તીર બરાહી સંજ્ઞા દબર હાથમાથી એકે વ

બોલો થયો? રામજી સીતાને દરી. ગમેલો એમાં કાંઈ ફેર પડ્યો- સલ્વાની અહવા અઈ તેં અઈ, બીજું કાંઈ ચલું ને, આ મેળામાં હાંબવુંવાળો હાટરી માટે છે કાંઈ પચ્ચીસ મોદકા હનુમાન. કોઈનું નોડું સરસું નહિ- પછુ હનુમાનના કળાય વાવી કે સમીવ થવા!

જૂ. સે. : એવું તો નથી થયું. પછુ બધું ગડબડ અઈગઈજી આના સમ આપનીએ મદીને આવે, ને પેલાના હિડામે મૂલે. આના હનુમાન અપટીઆ ને પેલાના કામે હનુમાન! આયુ આયુ બધું!

પટેલ : પછુ કંઈ આપુના વહાલા ભગત કહી ગયાં તેમ, ઘાટ રૂપ બૂઝવાં, અતે તો હેમતું હેમ હોયે એવું જ થયું ને! ને બાપુની પ્રાર્થનામાં નોડું ગયલું: 'રામ કડો, રહેમાન કહે' પછુ બધું એકનું એક, આ તો છુટા છુટા મંદિરવાળા હક કરે છે કે અમે-કહીએ એ જ ભગવાન, એ જ હાજરહાજર-બીજાં કાંઈ. અમારા મંદિરે જ હાજરહાજર ને દોડવા નવો. એવું નહીં આ અમામે મય જ સાચો, બીજામાં તો ગરખાં ઘણાં. એવું જ, આ બાપુની વાતવાળા ને હાંબવુંવાળા નથી કરતા!

આ અમારી જૂમિ જ એકલી ગોરજની? મોપ-કિયું, હાંબવું-ને એવું બધું મોપાણું નાંખી એ બધું મોપાણેપોતું, ખડું!

ત્યારે તો, મારો વાંધો જ પડે એવો, બેતર લેવા' હાથેહાથ અલવું છે-ને એ બેતરે હેવા તે જ, મગની ગાયડિયું બાપો છે, ગમાડો, હઈ હઈ, હાથેહાથ માસ વાંલાને. હા, હાથે ફેરવે કરે તો જ! મારો વાંધો હાઈ કે તો વ પટેલને લેમા બમે!

મારો વાંધો બેતરને, ગાયડિયુંને જીવતાન કઈ કે પડ્યું! હંધુ વ આથી ફેવું છે. ને તમે બોલી ગેપડિયું, હાંબવું ને બીજું હંધુ વ તમ તમારે મારે તમારા હકમાં સાચી રાખવો. મોરાવેલ જ રાખતર હાંબવના છે, ને સાચી હાંબ જ રહેતી છે! મોરાવેલ નહીં છે. આરે, બમે આવે મારો વાંધો-મારે બેતરે.

જૂ. સે. : તે વિનેબા જ અપવાળા છે.

પટેલ : બમે આવે મારો વાંધો, બમે આવે. હાંબેને જ તરવે છે. પછુ જાણ આપવા છે તે હામત બને. બાલેલોના અઈ છે-દમખાં આન આપે. બને. બાજી પર ગારે હક રાખે નથી. તે પછી પેમી આઈને બને.

પણી તો એને સાસરિયાના જુલોમાં સહેલા સિવાય આજે રહેતો નથી પિયરે પણ સમાસ થતો નથી કુળ અસહ્ય થઈ પડે છે ત્યારે તે કૂચે પડે છે કે સળગી મરે છે બળી મરનારી કે કૂચે પડનારી કેટલીક બહેનો તે નરખરણિત હોય છે એમનામાં રળનાની અવગત હોય તો તે એકુ ઇચ્છતું પગ ન મરે

મોટા ઉલોચોને વિકસાવીને શુદ્ધોચોને મૂલપાય કરી દીધા છે, ગામડામાં વસતા કરોડો માણસોના અસહ્ય કરીએ તો શુદ્ધોચોનાની કેટલી જરૂર છે એ રજીસ્ટ્રેશનથી શુદ્ધોચોને આતા હોય તો અસહ્ય બહેનો અસહ્ય હોય તો ૫ કામ કરવાની આવડત કેળવીને આજીવંતવો રાહનો નીકળે

શ્રી કેળવણીની હોય, ઉલોચ અલુતી કોય તો રન માનથી નીકળે પણ તે ગિયતિનો છેડતો ઉડે તો બીને એવાની પુણ્યગર્ભની દક્ષિણા જ પરિવર્તન થાય ત્યારે જ આવે.

સુખાઈની હે નિષ્પક્ષમાં ઉત્તર દિનનો એક સમય હતો ત્યાં કુળના બધામાં બહુ, ખખર અતર પૂકુ, ચર્ચા હતી એટલે અંધ કે કપારકે મારી સાચે વાત વળ મતો ખીજ તો એવા ઉલટ દતા કે રાત્રે ઇન જતો હોય તો પાસે ન આવે સાના મળ્યા હો તો મર બા દમ હો કહી હો તકનીકે દેતા હો આમ નાખ્યું કરતા કુળે ડોહતોની ફીડમેન્ટ મેટો હતો તેની પાસે પેનો બની ૫ આવતા એ તા શરીરે બડી રીતે સાચે દતા એક દિનમ એનો વાત કરી એનો સાર નવો દતા કે એ પોતાની જાને કેટલા ૫ અહિનાઓથી મુજબ લાવે

હતો આવી ત્યારે તકુરત દતી ખડ પછી બીમાર પડી તે સારી થાય જ નહીં હોમિપટલમાં કામ કરે એટલે ડોક્ટર રિએરેને કરમરની ખીમત માણસ મેળવી શકે એટલી ફીડમેન્ટ એણે કરાવેલી પણ સ્થિતિ સુધરે નહીં એટલે એ ડૉક્ટરની સાથેના સાધુ બાવાની શોધના દતો ડોક્ટરેએ છેડે માનસિક રીંગના ડોન્ટર પાસે એ કેસ મોકલી આપ્યો અને એ જ સાધુ દતુ એમ મને જુદી જુદી પુછવરજ કરતા જણાયુ તેનો સાર આવો હતો—

બાળી જલવાળી વિચારોના માઝ એક નાનકડી બાળી એક મહા નિસ્વારમાં મેળવેની તેમાં રહે આમ પાસના એનાસમાં ડૉક્ટર કયાનુ તો ડૉક્ટર કયાનુ કહો મેળ નહીં અને બનીની કપુડી દિવસે તેમ કપારકે રાત્રે પણ હોય એ સનારે આવે કે રાત્રે, યોરડીએ તાણુ મારીને આવે! કેટલી સ્થિતિ પણ એનાથી સારી હોય છે એવી એ સ્થિતિમાં શ્રી કથા ઉપાસ અનુભવે અને તે કબરે લવાથી પણ શી રીતે સારી થાય!

માનસિક રોચોનો ડોક્ટર પણ એ બધી સકવાનો ન હતો અને એ શ્રી તકુરત થવાની ન હતી સુધરેલા પુણ્યે જુદી રીતે દમન કરે છે એટલે જ ફેરે

શ્રીશિષ્ય પણ, થોતે પોતા પુત્રુ કમાઈ રાત્રે એટલુ ઓલોચિક શિષ્યુ શ્રી પ્રાપ્ત કરે, શ્રીકૃષ્ણ પાતાનરુપ શ્રેમભણ થાય અને ખાસ તો શ્રી પ્રાપ્તે બેવાની પુણ્યગર્ભની દક્ષિ પદનાય-એ વિના શ્રીમોના પ્રયોગોનો છેવડનો ઉડે નથી

પણત વર્ષ એટલે દરિયોના આરિવમીનો એકુ કઈ નાથને સીકારી લીધુ છ એ પછાત વર્ષની નહેનો મોક્ષપ્રજ્ઞે એ વર્ષના પ્રક્રોત કરતા ૫ વર્ષત છાં પે કામના અધુક નીચો ખડુ શોભમા પારગત દતી, વેદ્યનોમા ભાગ લેની, એકુ આપણે ૫ પી નાર મરંમેન કહીએ છીએ, ખડુ પડી શુદ્ધોની પેરે જીએને ખડુ સાન્નાવસનો અધિમાર નહીં એકુ ૫ આપણા સમાને જ કાચેતુ તે જીવુ ન જોઈએ એ દાવ જ રજી બનાવે છે કે આખુ જીને કેવુ રથાન આપ્યું છાં નાજરે કોનેદેમા અધુક જાંનેના ઉન્ન જળવાન કરે હ, દેટ ૧ પરથી બારવતી બની શોચોની સાની પરિસ્થિતિને ખવાન ન આવે જળવતા નાગવ વર્ષના ફોળા દક્ષિએ બારવતી નારીના સદ્ગુણોની આપણે મીક પ્રથ સા કરીએ છીએ, પણ કુદ્યનન અને વ્યવહારમાં નારીના એ સદ્ગુણોનુ શુક્ર એન કરીએ છીએ એ નાનક સદાયનોમા પ્રમ છે સ્ત્રીતુ મોટા ચોતપ કરીને જ પુત્ર ૨૦૬માનવ અને કુળમાગવનો અનુભવ કરી ઘણે એ એને જવાનુ નથી

આજથી ૫૦નીમ વર્ષ પહેલા ધુળિયા નેલમા સારને
ગુરુછ સાથે મેળાપ થયો તે પહેલા મેં એમને એના પથ
ન હતા નામ સાચાનુ હતું એમનું સાદિત્ય વાચ્યુ હતું
કુ નીચો રંગમણી ધુળિયા આપવાનુ થયુ તે
તો રાજનાડે-રામાર ન દિલના સમાર શા પ્રસંગે એ ગર
ધામા ગંભીરનુ આદેશન આનુ હતુ ગરમમા સભા
જાળા લોડો હતા હતા ત્યારે મેં કયુ કે 'કુ બ
સમા કરીશ માનુ વ્યાખ્યાન રાખો' એવુ કુ કહી
કેલેલ નહીં પણ તે કિયસ મેં જ આપદ કયો
આપણ પછી મેં રામેશ્વર પોશ્વરને પેર લોખન ક્યું
અને બીજો દિવસે મામ છેલ્લુ પોનીસ અમારી પાછળ
જાયવા આન્યા.

'કાલની સભાના બાળ્ય કરનાર કોણ છો? તમે
જ છો વિનાયક નરદર ભાવે?' એમ કહીને મને ને મારા
સાથીદારને પકડવામા આન્યા તેમા ભેષ્વરક પણ હતા
એણે અમને જમાડયા એ જ એમને યુનો.'

સારને ગુરુછ પણ ધુળિયા નેલમા હતા આરેઆપેસ
એળખાણ પછાન વિનામા કોળે સાથે રાખવા એવો
અહો રિવાજ એટલે કુ ને ગુરુછ એક કેકરે એમા
રખા.

એવામા રાજનીમ કેડીએ એલમા હતાલ પાડી
અમે ધરધારુ કામ નહીં કરીએ.' એવુ એમણે નહી
ક્યું અને ગુરુછ આરેવાન હતા એમને મને એની
રિવાજ કરી એક પણ રાજનીમ કેડી કામ કરતો નથી
અમે સળ કરીશુ તો મરજક થઈ એટલે તમે જ
સમજવો.'

કુ સમજલુ છુ, તમે કેડીને સબ ન કરશો જયુ
મારા પર હોડા' મેં કહ્યુ

કુ એલમા ગીતાનો પદ કરશે હતા એલર જયુ તે
આવીને સમજાવે આરે મધુર વચ્ચે એને વચ્ચ એણે
કહ્યુ 'તમે ગીતાપાઠ કરો છો, તે જયુ અને છે આર
વારે છે'

મેં પૂછ્યુ 'કઈ સમજાવ છો?'
એનો સાર કુ સમજાવ છુ' એણે કહ્યુ
શો સાર સમજાવો?'
તે મારે એને પીટવો એમા પાપ લાગુ નથી
નરે ક્યુ

એની અણલ પ્રમાણે એણે અમને એસાપો હતો
તે દિ સ્તથી એની સાથે મારી દોસ્તી થઈ

એણે સાને ગુરુછનો પહેનો યુનો માફ ક્યો ગુરુછને
મારી પાસે મોકલ્યા મારું ને એમનુ એ જેલ મિલન.
એવુ ■ વચ્ચેન કરું? શી એમની નહતા? જય મિનિ
હમા અમારી દોસ્તી થઈ મઈ જાણે પૂર્વજમતી જ
મતી હતી વાતો થઈ એમણે પોતાની પોશ્વમા સમ
ભવી-જેલના અધિકારીએને સતાવ રાની

મેં કયુ સરકારને સતાવવાથી આપણને શો
કાપો?' એવાથી છુનીએ ત્યારે આપણે વધારે મજ
ખૂત થયા રોવા નોઈએ આપણા સિદ્ધાંત ક્યારે વ
છોડવા ન નોઈએ અને આપણો સિદ્ધાંત છે કે અમ કપી
વિના જાયુ નહીં. જેલમાંના સિદ્ધાંત છે અમ કપી વિના
જાયુ' છુ આપણે તેમના સિદ્ધાંત પર ચાલીશુ.'

સખત કેડી સળ પામેલાએને સમ કરશે પડતો
હતા આને કેવળાએને નહીં અમે નહીં ક્યું કે અમા
જ આર કનાક થમ કરીશુ અમ વિના ખાઈશુ નહી
સખત સબસાથને રાજનામ જ પ પાડે હ લોહ દળવે
પડતા હશે અને નહીં ક્યું કે આર કનાકમા કોડનીસ
પાડે-વ દશીશુ રાજને નહીં શીને એ પ્રત્યાજ મમો
માર ક્યાક દળનુ અને મારે ક્યાક મિતન રવાખ્યાવ
વિગેરે

પતી બપો રજવા લાગ્યા કુ 'પણ ખરો અમ તા
કુ પછે કમનેર હતા સાને ગુરુછ પોતાના જાનુ
દશીને એપને દળાડુ બાકી દોપ નેમને મજદ કરતા
અ તે નહીં કરેલા રામયે બપો દળાડુ પૂરું કરતા આમ
સારને ગુરુછ પ જયુ રેવેલ સોને મજદ કરતા-સારને અઈને
મજદ કરતા

મેં એવરને ક્યુ આઈ કનાકનુ કામ મારે કલાકમા
કામ છે જાતાના રામવમા કેઈ ગરબા કરે એટલે કો
વ-એ મને જવા રો.' અને એમ જ થયુ વાતા અઈ
પુરાણ લોખન વગેરે આલવા સાનુ સાને ગુરુછ પોતાના
સર હાડુ કેલેલ મેં કહ્યુ એ જયુ લખી રાખો' જયુ
કામ પૂરું ક્યું પતીને સામયમા પાવ રાતોમા રજ
પાવનુ રવાખવી આઈ' પુરાક લખી નાનુ એ પુરાક
કની દરખાઈપ કેલવા મુદરે અટારોમા હતી. કયામ
જયુ છેકાક કાપુય નહીં.

વિનાશના કષ્ટતા વધેરે રસ્તે ચાલે. જતો હતો. યાકનો હતો તેમ તરફે પશુ સદન થતો ન હતો. ગમે ચુ. 'એકાદ ઘટાદાર વૃક્ષ દેખાય તો ત્યાં આરામ કરું.' મેં નજર દોઢાવી તો ઝડો. તેમ યશુ દેખાયા પશુ હાથે આપે એવું એકે નહીં. ખીરે ખીરે આમળ વખેલો તો દૂર એક આબાનુ ઘટાદાર વૃક્ષ દેખાયું. તે નજરે પડતા હૈયે હાથ ચડાવ્યો શાંતિ વળી. છેવટે, ચાલતો ચાલતો તે વૃક્ષ નીચે પડેલો જ ગયો. હાથ કરીને ગેરો. પશુ એવો યાકનો હતો કે બાળક માની મોહમાં લપાય તેમ હું તેમ શીળા છાપકામાં સૂઈ ગયો.

મન ધરીને શાંતિ તો એટલી બધી વળી કે જોય જ આવી ગઈ થોડા અઝોને જોય કેટલી બધી વહાલી લેાય છે! તેમ વળી, મઠ મંદ પવન વાતો લેાય તે તો, માતા મીઠા હાલકા જેવો લાગે.

જોય જોડી ત્યારે હું 'કેવું' જાણ્યો તેમ તો આજ ન રહ્યો, પશુ નરા દેશમાં ગયેલો પ્રવાસી નવા નરા વિચાર-સમાચાર લઈને પાછો ફરે તેમ, હું કે છક નવા જ વિચાર લઈને જમીનમાં આવ્યો. હતો, એવું મેં અનુભવ્યું. હું આખ મોવાને જોરા લાખ્યા કે હર્ષ દુનિયામાં આવી પડ્યો છું!

ત્યાં તો ઝાઝા પાદકા ખડખડાટ હસવા લાગ્યા. હું ચમક્યો. વિષર જોડું તો પાદકે પાદકે સુલો લખવા હતા! તરત જોલો થયો. એક પાદકા પર વાનુ : 'કેઈ ગમે તેટલું હું ખી દોય તો પશુ તેને પાંચાતરો નહીં.' એમ વાચતો જ ગયો! 'તમારો દુરજન પપ્પ બી.મા દોય તો તેને સોડમાં લેજો.', 'અચકાયા પિતા તમારાથી બને એટલી મલક બીજાને કરજો.', 'તમારા સુખમાં જીવના હું ખનાવીને કરજો.', 'બીજાના સુખમાં આનંદ માનુજો.' 'તમારા હું ખમા બીજાના સુખની ખૂલેચૂકે પશુ હવે ન કરતા.' 'બીજાના સુખમાં તમે તમારું દુઃખ જોજો.'

ને ને પાદકું જોઈ તેમ સહ વચાવ. હું વિચારતા ન પડી જાઉં તો બીજું કું કું! હું તે ખૂંચાઈ ગયો. ફરી મેં આમો મોવા અને હું બોલી બેઠો : 'હું કયા છું! હું કું જોઈ રહ્યો છું!'

ત્યાં બીજાને દસમે અજવાલ પાદ આવ્યો કૃષ્ણ બાજાન આનંદને કહે છે : 'આ હું છું-તે હું છું, જશુ'

હું જ છું.' તો, હું હું 'કેઈ' આ વિચારપ દર્શન કરી રહ્યો છું!

ત્યાં કેઈએ મારી પીઠ પર એક દળવી ઘપાટ મારી લેાય એવું મેં અનુભવ્યું. ધાળ્ય ફરીને એવું તો એક કાળી ઝૂંજીને મારી પીઠને દળવેકથી સ્પર્શાને બોલી : 'મારી છપ્પા દલી કે તમને જરા બાનમાં લાઉં. હું એકલી તો અચકા, એટલે મારા જાઝમ ધ પવનની રાહ જોતી હતી તે આવ્યો અને મેં તમારી પીઠ જરા ધાનકી લીધી. તે સાર અકરજ નહીં. મારે તમને એક વાત કહેવી છે, સાબળીયો! લો કહી જ નાખું! જુઓ, અમને આ ધતી પર, આ દુનિયા પર આવ્યાં ને સુખે સૂઈ ગયા. તમારા ઇતિહાસો જ કહે છે કે અમારો જન્મ તમારા કરતા, વધે પડેલા થયેલો. એ રીતે પશુ જોઈએ તો, અમે તમારા કરતા કંઈક મોટા, વધારે ધાની ખરા, કેમ ખડું ને? જોલો! જોઈ વાચું? એવું તે મેં હું કહ્યું કે સુખ સુખઈ ગયા? મોટું કેમ વેકાઈ ગયું? પશુ એમ કરવાની કંઈ જરૂર નથી. અમારે વડાઈ તો કરવાની છે જ નહીં. સાચું કહેવું છે. તો, જરા શાંતિથી, વધારે ઉદાર થઈને તમને થોડુંક 'હું છું' તે સાજા.

'આ કહું છું' તે તમને માત્ર ઉપદેશ લાગશે, ના, એ તો અમારી ઇવનકયા પશુ છે. અમે પશુ તમારી જેમ જ નુપ દુઃખ દાઢ તરફે અનુભવીએ છીએ. અમારે પશુ સેસર, સુવાની અને વૃદ્ધાનરધાન્યા પસાર થવું પડે છે. અમે પશુ દરોએ રહીએ છીએ.

'પશુ માનુસોની નજરે તો અમે મૂળા બદેલે તેથી અમારી સાને રેષપ જુએ! અમારું મોવા ધાળ્યે! પશુ સાચું કહું તો જેમ નાજોતોની દુનિયા છે, તેમ અમારી પશુ દુનિયા છે. અમને ધાન છે. સાચું કહું તો તમારી માનુસવેતે અમારી પાસેથી દણ ધવું હવું થીઅરાઈ છે. અમે, અમારે જન્મપર્વે મોરીતે કલક બાળનીએ છીએ જેને અજ્ઞ છે, જેને કાલ છે તે અમારી દિવાલા જાએ છે, અમને સાંતને છે.

'અને અમારે વલ્લે, અને પૂર નદારમાં નાવ હાજ મારો સજ તમને આનંદ આપીએ ડીએ, અને બીજામાં અને આનંદ બારે નુટી વર્લેને છીએ ત્યારે તમે નમને દેવન કરવાની લાગણ કરી તે છે. અરે, પાન નાન

છા. અમારા યદિવે ચડીને ફૂલો, ફેલા તોડી તોડીને અમને
 લૂંટી લો છે. અને અમે તે શરે તમારો વિરોધ પણ નથી
 કરતા અને તો તમને ફૂલ, ફળ વગેરેને સ્વચ્છ નથી
 થતાં અનુભવીએ છીએ પણ ફૂલ ખેડાય તો ખાત્ર એટલું
 કે ફૂલની ચાતુર, મહત્તા ફેરવ તમારામાં કેમ ઉત્પત્તિ
 નથી? કળી મોટાને ને રસ તમારામાં ઉત્પત્તિને પ્રવળ
 તમે કેમ કરતા નથી?

“ફળ તોડતા એકાદ કાળ વચ્ચે આવી છે તમે મારે
 તોડકારથી કદતાઈથી એને તોડી નાખતા લવનેક નય
 કાતા ચત્તા નથી” તમારા સ્વાર્થને તમે કેવા બળ
 જુદી જાણે છો! અરે, તમારા સ્વાર્થ મારે તમે અમને
 બંધન મારતા પ કયા જગરે ને અચ્છાએ છો

અને આજથી જેમ, રસ આકર્ષણ દેવના ચાપ
 જવા તીથે તમારા તમને બાળને દોષ તમારે વળી એ જ
 કાળો કાશી છપડો મોતો છે”

“તમને આજના અનુભવ પછી નથી માનતું કે
 મારા જેવા વૃક્ષો તો રસ્તાની મેટ કિનારે હાથે હાથે
 ભાઈએ અને વૃક્ષોને પોષક સાધન આપતા તેમના
 શ્રમના નાખવા ભોઈએ પાણી પાણુ ભોઈએ બાળકને
 ઉઠેરે છે તેવા દેન મીતથી ઉઠેરવા ભોઈએ અને રોમ
 કે ફુલનથી તેમ જીવું કરીએ તેમ પ્રતિજ્ઞા કરામત

પ્રાર્થના

પ્રાર્થના એ સરકારથી ઉત્પન્ન થતી એક મહત્વની
 અવસ્થા છે, એ અવસ્થામાં આત્માની છે જીવની
 છે, શાવત્ત્વની ॥ એ એક દૈનિક વિધાન છે મોરક
 છે અને જ્ઞાન પણ છે પેટની અન્નને મેન કાળને કરી
 ને સાર કરવાની જેટલી વજર છે એટલી જ વજર એ
 પ્રાર્થનાથી પણ જ જ્ઞાન કરીને નિર્માણ થતું જેટલું
 જરૂરી છે એટલી જ વજર પ્રાર્થનાથી પણ વાગવા પોષકને
 નિમળ થવા માટે છે યારીતિક કર્મ કયા જગાં ને રીતે
 ને પ્રમાણે હોય અને આરામ કરી ॥ તે જ પ્રમાણે
 એકેક પ્રકારની વાસનામાં નિમળ થવા પછી અને સ કલ્પ
 નિરૂપણ થાવી ગયા પછી પ્રાર્થનાથી ચાત્ર અલ્પ વ
 જરૂરી છે ચરીત્ર સળવ ખાત્ર કરાવવા પછી, ફરીથી
 મોરક મેરની અવસ્થા ને રીતે અનિવાર્ય છે, તેમ
 હૃદય સળવ ખાત્ર ને યદ્યત્તવ એટલા માટે પ્રાર્થના
 મિતિના એને અમને સમરે ખનાડતું જ ભોઈએ

કાકા મને વકરે

અને કશિયારોગી, જીવોથી અમને રક્ષણ આપી
 ગયા તમા ભોઈએ

“જલુ વચ્ચે ચાપળે કે મારે તે તમને શી રીતે દેવી!
 તમે અમારી સાથે જ સ્વાર્થવશ જેમ તેમ વર્તો છો,
 તેમ ને તેવી રીતે તમારા જ માથેથી સાથે અદોષ દર
 પણ નથી છો. તમે અમારું શું રક્ષણ કરશો? પણ ના, બધા
 વૃક્ષો કરવા નથી રહેતા, જેમ કે અગ્નિ ફૂ ને તમને
 જાણે આપ્યા તેમ, બાળ ને આપે, આપે તો કાકા,
 તેમ તમારામાં વ જીવનેક હાવે. થનારા છે, એટલે વળી
 આ કંઈ છું

“થરી મને યાવ છે કશિરે અમને પણ તમારી જેમ
 બોલવાની શક્તિ આપી દોન તો” વળી યાવ છે, કે આને
 થવા માપણે એવું મોને છે કે તેમના મોલ પર વિશ્વાસ
 નથી પડતા તેલ કમલ અમારું જે થાત”

તમને યાવા મળે તેવી તમે અદર અદર પાણી
 શુદ્ધ પણ કરો છો અમારે એવું નથી, એ પ્રશ્નને જ
 સકેવ લાગે છે

તો વળી તમને કટાણી આપે કે વળી બરનપોરે
 આ કા દર દર કરવા લાગ્યું! થોડું કશું કાણુ ગણ્યો
 ને અને તે તમારા મુખ માટે થોડી અમારી કરકાર કરશે
 ને અમને શુભે તમારા કલ્પનમાં જે ઉતારશે”

ઉત્તમ સાહિત્યની પરિભાષા

કુ મરી એવું જીવતા નથી કે સાહિત્યકાર અમુક જ
 લખ-લખ વાત કું જણી વાર કપી વૃક્ષો છું રક્ષારે
 કું કું એવી અવેશ છણુ કું કે સાહિત્યકાર ને કહે
 લખે છે તે ભોઈને ફેરવે શાગળ ભોઈએ કે આ મારે માટે
 જ લખવામાં આનુ છે ત્યારે જ એ ઉત્તમ સાહિત્ય
 અમલે ને અમુક ખામ સોચેને એમ લાગે કે આ અમારે
 માટે જ લખાયું છે તો તે સાહિત્ય મોલ મનાઈ કહેવું
 પછી કે મિત્ર સાહિત્યને આત્મા જ નથી રહી વ્યવ
 વારાયણ બિને છે ત્યારે ચોને લાગે છે કે એ મારે માટે
 જ લખે છે પછીએને લાગે છે કે અમારે માટે જ
 લખ્યા માથેએને લાગે છે કે અમારે માટે જ લખે
 મોઝાને લાગે છે કે મારેને જ ॥ તમામ ચરનાના લઈ
 જવાની કે વા આપના જ લખે એવી રીતે ઉત્તમ
 સાહિત્ય અનેકવિધ પ્રેરણા આપનારું દોષ છે-અમુક જ
 પ્રેરણા આપે એવું નથી સમજી નથી

કિનારો

‘રોશન માસ્ટર સાહેબ, પિતાજી આજે બહાર મામ નહીં જાય, તમે ફોનને બંધ કરી દેજો.’ ટેલીફોન પર હોર્લક નંબર મેળવી આર વર્ધના નાનુએ એમ કહી મારી પાસે આવતીને કહ્યું: ‘પિતાજી, મેં રોશન માસ્ટરને કહી દીધું છે કે પિતાજીને આવતાં વાર થશે. તમે ધીરે ધીરે જમો, પછી થોડી વાર આરામ કરીને રોશનને જાગો.’ નાનુએ પહેલી વાર દાવજેવવાનો ખેલ કયો.

મારે રાતની મારીએ ડેરેરાડુન જવાનું હતું. સીટ રીઝન થઈ ચૂકી હતી, બીરતરો બંધોતો હતો. હું બહાર જઈને એ નાનુને ગમતું નહોતું. કેમકે, એ શેજ મારી પાસે સ્તો અને વાતો સાંભળતો.

આખા દિવસમાં થયી વાર એ એવી માની ફરિયાદ કરતો અને કહેતો કે ‘એને ધમકાવો. હું બોટ બોલું’, ‘અમરદાર નો માતા નાનુને હેરાન કર્યો તો!’ કહું ત્યારે તે એવી મા તરફ જોઈને અને કહે: ‘પિતાજી માને એવી રીતે ધમકાવો કે તે રહે.’ અને તે બોટ બોલું-રડતી. આખા ધરનાની એવી માન્યતા હતી કે નાનુ અને સોથી વધારે ચાહે છે. પણ આજે મેં એની પરીક્ષા કરી. પૂછ્યું: ‘નાનુ, હું મારી સાથે ડેરેરાડુન આવશે કે તારી મા સાથે રહેશે?’

એણે અમારી બનેલી તરફ વાગવેલી જોઈને હેવડે માની મોઢમાં હપાતો કહ્યું: ‘માની પાસે રહીશ.’

એમ તો હું જાણતો હતો કે તોહી પાણી કરતા જલું દોષ છે. તોપણ મને સાચું ખરું કે આપણે આ રહેવા મને કેમ હેતરે છે! કાગળ તો મારા રહે છે, રાત દિવસ વાંદરાના બચ્ચા પડે મારી પાછળ વળજેલો રહે છે, પણ ખરેખર તો માટે જો પોતાની માને!

પછી પેલો ટેલીફોનવાળો બહાર યાદ કરતાં અને ખરેખર ગાળિ થઈ, કેમકે, વાસ્તવમાં હું જ એને મારે દોષિન હતો. એ આજુબાજીમાં ને કંઈ શીખ્યો છે તે મારી પાસેથી શીખ્યો છે. હું એ દુઃખાય હોકારને કેટલાં ધન્યકરતો આવું છું. આપણે મોટી ઉમ્મરનાઓ કહેતા ખાતર ને હોકારને રમાઈ એ છીએ, પણ માતાએક મિત્રે કહ્યું છે તેમ રમાડવાને બદલે પોતે જ હોકાર સાથે રખાએ છીએ. એ આપણાં રમકડાં છે, કેનાથી આપણે રખીને છપ્પ મુઠ કરીએ છીએ. અને એ બહાને માલીએ એટલું નાચીએ, ગાઈએ, કૂતરા બિલાડાનો અવાજ કરીએ તો

પણ કેઈ આપણી મનક ઉડાવતું નથી.

‘એ આ બિલાડી આવી!’ કાગળ, નાનુનો કાન પકડી એને ઝાડ પર લઈ જા!’ કેઈ વાર વળી મુઠીમાં ફિસા ચંતાડી એને દુધાંતર માખણ કરીને-મકલી લઈ મઠી કહીએ છીએ. એટલે એ પણ મારી પેડે, ‘કાલી કલકલેવાળી’ કહીને ઓઝો સંતાડવા લાગે.

શેજ રાતે નાનુને રાતો સંભળાવવી પડે છે. શેજ શેજ નવી નવી વાતો ક્યાંથી લાવું? એટલે બોટી બોટી, થડી કાંદેથી વાતો પણ ચંચળાવું છું. અને તે પણ જા, ચોર, ચતાળી, બિરસાકાંતડુ વિગેરેની. અને ને મમે એ વિવવની જ વાતો ચંચળાવું છું. અને તે પણ ક્યારે? બેથી સાત વર્ષના ગાળામાં બ્યારે એના બાવિ જીવનનો પાંચ નંખાવ છે ત્યારે, આપણે આપણાં સંતાનોના મનમાં સ્વાર્થ, જલ, લાલચ, ચોરી, લૂંટ, ખૂન અને બા-માઘીના સંસ્કાર રા રી રડતીને બરીએ છીએ. જાણે કેઈ મોટા મહાનનો પાંચે રીધી રીધીને નક્કર કરતાં શીખવે તે રીતે.

આ પાયાના વિધારી કાલોની જડ મુજબત ને જોડી થઈ જમામા કોવું પર્મદિસસુ પણ તેને કાપી કાઢવું નથી.

આમ, આપણે દાથે કરીને આપણાં બાળકોને ચારિત્ર્યની બનાતીને જિંદગીભર રડીએ છીએ. મારો એવો વિશ્વાસ છે કે દરેક બચિતના ચારિત્ર્યમાં એના બાળ-પણની ઝવઝવ અવસ્થ મળે છે. એટલે જ કહ્યું છે કે પ્રુથર્વ થઈશું પાસુઆમણી જ કેમોવ છે.

વીસ વર્ષ વિચાવતમાં કાન કરીને એક ડોક્ટર થોડા દિવસ મારે રહેલી આપણા દુતા. મેં એમના મોઢાના મનકાટ પરથી જ પારખી કાઢ્યું કે તેઓ રાગજ સાથે નિકટના સંબંધમાં રહ્યા હશે એમને આજર્થ થયું. વાત સાચી નીકળી, એ નાલજશ્યાં રાગજ સાથે રખા અને લસવા દેતા.

આજણી સરકારે ભારતના ઉત્થાન મારે મનવતતી ચોખ્ખાએ કરે છે, અને આર્થિક સંકોચોનો મામનો પણ કરે છે, પણ આર્થિક નીતિ, વિદ્યાન, ઉપવેશ અને પંચલી શુદ્ધિથી આજણને સેા લાખ થશે-એ આપણું નૈતિક ધિરસુ ધિનું ન થયું દોષ! આજે આપણે નરી અપમે આપણા બાળકોનો ડાસ જોઈએ છીએ. એ ડાસ માત્ર રસ-મોજાના ધિરના શિક્ષણની નહીં અટો, એને

માટે આપણે પોતાની પાને ક્ષમા અને સમર્થ સામ્રાજ્ય
માટે ઉત્તરના મુખ્ય નાણાંને જ સહાયતા પાડી વાગત
વધા વાળીએ નૈતિક ઉત્તરનાની સમગ્રતા એવાઓ છે
આને કોઈ પણ અને આપણે માણ્ય વાતોએ વાદ નથી
અને કોઈ એવો અધિકાર નથી કે આપણા બાંધ
માળીને સહાયતા આપવા શોધી નવાઈ મૂકે-પછી
એ તે મા પછી કેમ ન હોય

અરજો મનોવિદ્યાના પડિતો એક મોડે સ્વયં
નોંધે એ મોડે સારી બાજુ તરફે અર્થ જાણે
મી પ્રત્યેક આપણોના ભેખો પાછેની સાતમા સારી

વાતોએ ક જાણી નોંધે એ એક સારી વાતી માટે
એકમા એકા ૧૦૦ રૂપિયા પુરસ્કાર આપવે નોંધે
પછી એ જાણી વાતોએ તે પોતા પ્રમાણે મેળી માળીને
સાત વર્ગના જાણો માટે ૭-૭ રોપડીએ પ્રત્યેક આપણ
જાણી તેની એકમા એકા એક કરોડ નકો મહત
વધે જાણી નોંધે એ

સારી એવી પણ સમઠ છે કે રાજે સામા આંધ
નામ્ય એકમા એકા એક વાળી જાણોને રોડો પદ
દરેક વાળમા સહાયતા આપે આપે આપે બધે
હોય તે તેના પામા મજબૂત કરવે પડે

વાતવાતમા

સહીવા બદલ કોઈપણ માટે શુ કન્યુ તે જ અને સમગ્રતા નથી અત્યંત
છેલ છે કે મારા સર્વ ને મોડો વધી ન બનાવુ એવો વધી ન બનાવુ કે દુનિવા તેના સામુ નોંધે
મોડે તેની મુશ્કેલી આપણે તોપ મુ તેને જાણીએ અને મામાના દાખા દાખા પડે પછી જાણીએ
મારો એકમા એક દાખો છે તેથી જ તે ખૂન દાખ છે પછી તે મામા મામા જ નથી કે એને
કુ હુ કે આ રોડો અને રોડો મામાનાથી વધી ન દાખ દાખ પછી એક તે તો નિશામાની
આપે ને આ આ કરતા રોડો મોડે તા નથી મામાના વધી ન અને તેવલ પર તલ દેવા
મુ અને જાણીએ કરે હુ એને ધીરે નીને તો રોડો વધી નીને સમગ્રતા કે સહી ને પેલા
કમામાનાને છે કે આંધ વધીએ છે પછી જાણીએ રોડો રોડો વધી ને રોડો તો મોડો પાસ
મધી એક અને હુ તેના કરતા ને વધે મોડો છે જાણ ને વધી પાછો છે

પછી તે તે રોડો અને મામાનાની રોડો પરથી મામાને મેસાળીને આ આ કરીને
આપો વિ મામા આંધ અને રોડો કે કે આ અને સમીતના નવીન આપે જાણ દેને
મારે સમીત રીપણ છે

પછી હુ એને સમીતના વધીએ રોડો કરવા હઈ માટે અને મામા નથી જાણીએ મારા
રવળોને ત હુ સમીતનાથી વાળક પોતાનુ આપિ શુ સમજાશે કે તેની મા હુ એના જવાબ
જાણ તે માટે કરવા છ તા ના એ ન બને તલ જીન થવુ જ નોંધે મારી છેલ્લેને
એવો જાણે મનુ જ રવુ તે તે નાદાન હ

મામાનાનીએ કહે છે કે જાણની છેલ્લ મુજબ અને વરતવા વો તો શુ મારે તેનુ
બધીમા મારાડુ કે તે નવાને તેજ આ નાપે નાવડુ

એ ન બને તેને વધી ન બનાવ્ય હઈએ સમીતની ધૂન તમા મજબૂતથી કા પેજ હઈએ
ક અને સમીત નદિ જાણવા હઈ

અને નવી વધાર મધી જાણ સહી-મામા વરતવા થઈ સમીતના પુત્રનીઆ પ્રવેશવા સમીતની
દિનવામા સમીતના પુત્રની એમ જીવત વાગવા

સહી-મામા સમીતનાથી સમીતનાથી પુત્રનીએ માર ને કેક ને આપે આપે તે આપે અને
કેક મોડે છે અને પાછા દિનવા વાદ કરીને આપણથી જાણ પાછા નથી મામાને કહે છે

મેડીએ જાણીએ બધીમા મામાને આપણે નથી આપણે તે તેના રમેવાળ હીએ
નવો તા પોતાનુ જીવત થઈને જ નવાને છે

—ધીરેન માધી

[૮૨]

તીરથ, તપ, ત્યાગ કરીને પણ તરી જવાતું નથી,
તરવાતું છે લીનતામાં!
બધારે વિઠોબાના પગ નીચેની છટ હું બનીશ,
કેવળ શૂન્ય બની જઈશ,
ત્યારે જ માનીશ કે મારી સાધના સફળ થઈ.
અનેક પુરુષોના પરિણામ રૂપે
પરમેશ્વરની ભક્તિનો અનુભવ કરું છું.
પરંતુ ભક્તિની પણ પરિણતિ
સંપૂર્ણ નિરહંકૃતિમાં હોવી જોઈએ.

[૮૩]

રાત્રી પુરુષોના આત્મસુખની કેવળ વાતો આપણે
કેટલા દિવસ કરતા રહીશું?
શું આપણને કો સુખની પ્રત્યક્ષ અનુભૂતિ ન થવી
જોઈએ?
પરંતુ કોને માટે પોતાના મનને બચાવવું ને
સાચવવું પડે—અનિદ્ર સંસ્કારથી!
કરવું એ જોઈશે
કે વિશિષ્ટ ભાવ જ મનમાં સ્થિર થાય.
અને એ જ સધાતો નથી.
પરંતુ ઈશ્વરને માટે ભક્તિ રહી,
તો એ અધરું નથી.
એટલા માટે જ્ઞાનદેવ કહે છે:
'હે દેવ, તું મારે માટે પદ્મોદય છે,
એણું કર કે તારા પ્રેમ-સુખમાં આમાં બધાં શુભો
બધી ભય,
જેથી માતું બાકીતું કામ સહેલું થઈ જશે.'

[૮૪]

કાંઈકે કામળો જેમ તેમ સાચવું છું.
આશા હોવી હીંપી છે કે કોઈ દિવસ આજો
કામળો પણ મળશે!
જે છે તેને સાચવ્યા વગર છૂટકો નથી.
પરંતુ અહીં પીઠ પુલકી છે,

કંઈ તો લાગે જ છે.

એટલામાં પૈ ના નથી,
અને પ્રાણપ્રાપ્તિ જોડી થતી ભય છે.
એટલે પોતાની કમાણીની આશા છોડી
હવે હું એની પાસે માંડું છું,
કો જ મને આજો કામળો આપશે.
સાધકને એના વિના છૂટકો નથી કે સ્વશુદ્ધિપ્રમાણે
સાધનાતું આવરણ કરે,
પરંતુ એવટ ઈશ્વર શરણ વિના સાધનાની પૂર્ણ-
તાનો સંભવ નથી.

[૮૫]

ઈશ્વર અધિષ્ઠાન-દ-સ્વરૂપ,
અમે તપ વ્રત-મન.
ઈશ્વર શુદ્ધ સત્વસુહૃદ;
અમે ત્રણ શુભોત્તું મિથલ.
ઈશ્વર સર્વ શુભ સંપન્ન;
અમે સર્વ-દોષ સંપન્ન!
ઈશ્વર અખંડ
અમે ભાંગ્યા તુટ્યા!
આ આજો લેદ કેમ?
કોઈ રીતે આ સંદેહ ચિંતામાંથી જતો નથી.
એક વાર કોઈ એક શોભીને ધ્યાન ધરતો જોયો,
કોઈ ભક્તને નામ જપતો જોયો;
અને મારે સંદેહ સહેરો થમી ગયો!
સમજાવ્યો કે, સાધના અને ભક્તિનું મુખ અવ-
ભવવા માટે જ આ જોડ છે.
ત્યારથી, એમાં અરણ્યમાં મારી વૃત્તિ લીન થઈ
અઈ!

[૮૬]

એમાં સંદેહ નથી
કે તું મારો સ્વામી છે.
અને હું તારો શેવક છું.
પરંતુ વિચારવાથી આ લેદ રહેતો નથી.

એકવા માટે આવે, આપણે હોયી હઈએ
 અને એક જ રૂપ આપો અને ધરી હઈએ
 અને,નો આટલો અનુભવ મને રૂપ દો
 પડી હું હમેશને માટે વખણે દાસ થઈને રહીશ

[૮૭]

ઈશ્વરના ભક્તની ભવરમા કિ મત નથી,
 કેમ કે, ભક્તની આગળ ભવરની જ કિ મત નથી
 એને ભઈએ કેવા એક ઈશ્વર,
 ઈશ્વર છે તો એને કશાની જરૂર નથી!
 અને ન હોય તો ખીણ કોઈ નીજતું કામ નથી
 સારા, અને ખાલુથી
 ફિનિયાના ભવરમા એની કિ મત ન રહી

પદમ વિરહોસકિત રૂપ

[૮૮]

સાધકના જીવનમા એવી એક અવસ્થા આવે છે
 કે જ્યારે તેને ઈશ્વરનો તીવ્ર વિચોગ સત્તાવે છે
 ફિનિયાની બાપામા એવું વર્ણન કરવું અસંભવ
 હોય છે

તો પણ, માનવના ક્ષતોરને માટે
 કોઈને કોઈ રીતે પ્રયોગ કરવો જ પડે છે
 એટલા માટે વિરહોસકિતની બાપામા એ અતુ
 ભવ બતાવવામા આવે છે
 એ અવસ્થામા ભક્તને માટે
 ફિનિયાની બધી સીતળતાનું અકરક થઈ જાય છે!
 મધુરું કરવું હાથે છે!!

રાનદેવ પોતાનો અનુભવ કહે ॥
 દેહ તરફ ભઈએ તો ક્યારેય કશું પણ નથી
 કેખાતુ

ક્યારેક વિષદિત જ દેખાય છે
 અને ક્યારેક દેહને ઠેકાણે દેવતું જ રૂ ॥ દેખાવા
 માટે છે

કરી ચૂન્યતા, કરી પ્રાપ્તિ કરી ઉત્ક્રાંત!

એવી આ વિચિત્ર દશા છે!

[૮૯]

ભક્તવાન, તારો વિચોગ હવે મારે માટે અસહ્ય
 થઈ ગયો છે

કારણ, જન્મરથી તારી અપૂર્ણ આશા બધાઈ છે,
 વૃત્તિની જે ચતાણ એટલી થઈ રહી છે કે એની
 સીમા જ રહી નથી

ક્યારેક વૃત્તિઓ એટલી જડ બની જાય છે કે
 દિવસ અને રાત મગીને એક લાખી રાત થઈ
 જાય છે

પ્રતિજ્ઞા ઉભે ઊઠવી જ નથી
 ક્યારેક વૃત્તિ એટલી ચળવળ થઈ જાય છે કે દિવસ
 અને રાત મગીને એક પારસો લાગે દિવસ થઈ
 જાય છે

કંપનાના ઉત્થનને શાંતિ મળતી જ નથી
 ત્યારે અત્યક્ષ દર્શન થતા
 તારી સ્ફૂર્તિ અને પ્રાણીયને મને સાક્ષાત્કાર થયો
 જ્યારે જ આડું કુચળ છે

[૯૦]

પ્રભુશિવનની ઉત્ક્રાંતી, ક્યારેક ક્યારેક હું
 માણસો વચ્ચેથી એટલી ભાઈ છું
 અને પ ખીસોમા જઈને બેસું છું
 એમને કહું છું

તમે ધરતી ઉપર આકાશમા ઉડનારા છે,
 તમને ઈશ્વરનું દર્શન જરૂર જ, થયું હશે
 બતાવો અમારું ધર પટ્ટી તરફ ક્યારે જશે?
 તમને જો માણસ પ્રિયમ આપીશ
 તે કહે છે-

અમને ત્યારે કશું નથી ભઈતું
 પટ્ટીના રાખ તને અવસ્થ મળશે
 ક્યારે મળશે, એની તને તારા હૃદયમા જ અભર
 પડશે

આપણે કે વિરહભરમા?

॥ વિરહ, જઈ આવેમા!

અનિલ

ગતુ ગામ ઉંમરે તો નાનો હતો પણ તેના શરીરનાં પ્રત્યેક અંગે સરસ ખાતરથી પોષાયેલા અને ઉછેરેલા ડોહાં દુશ્વરી જેમ સુપુષ્ટ હતાં. નાનાપણથી જ વ્યાયામ કરતો આવ્યો હતો અને સુખી ખેડૂતોના દીકરા જેવો, ખાતરપાન સારાં હતાં. શરીર સુદૃઢ હોવા છતાં ડોહાંને હાથ પગ ખતાવ્યો ન હતો. એટલે ધાતુ દોહાં તો ગામના કેંડાનાં હાલકાં-પાંસળાં ખોખરાં કર્યાં હોત, ધટ્ટી વાર એવા પ્રસંગે પણ આવ્યા હતા, પણ ગતુએ માત્ર હસીને બહુ ટાલ્યું હતું.

ગતુ ગામનો એક વિચિત્ર સ્વભાવનો માણસ હતો. કોઇથી દૂર રહેનાર અને દાંત સ્વભાવનો. અંગળ ખસે, ગંજીર પકુ એટલે જ.

એ અકારણ હસતો ત્યારે લોકોને લાગતું કે આનામાં અક્ષલ જોડી છે. અને એ વાત સાચ ખેતી પણ ન હતી. પણ તે સાથે એ પણ સાચું હતું કે ગતુ મોટે ન હતો. ગતુ ગામ ન છેડે, ગામમાં જ રહે એવી એ લોકોની ઇચ્છા હતી!

ગતુનો, એના ધરમાં જ જુદા, ખાસ આદર ન હતો. પાટીલ કુટુંબ ખાસતું મોટું હતું ગતુ સાથે મળીને કુલ પાંચ ભાઈ હતા. આર પશ્ચી ચૂંસા. એમની વડાએ તે ખાગોથી પાટીલ કુટુંબ લખ્યું હતું. સૌ પોતા-પોતાની શક્તિ અનુસાર કમાવું. પણ ગતુ તો પાટીની એ કમાણી કરતો ન હતો. રોટલા ખાઈ નિરાતે ધટાળા ગાક નીચે લખી તાણવી, ડોહાંકે ડોહાંએ ચૂસા ચૂસા ભેરી રહેવું કે ગામમાં ગમગમું. એ એની નિત્યચર્ચા હતી. ડોહાં પણ ઘટનાથી એટું મન રાહ રહ્યું. દળમ ડોહાંના વાળ કાપતા તો ગતુ તે જોતો કર્યાં સુધી બેઠો રહેતો હતો અને જ કહેવું પડતું: “પાટીલ, બેસો ને બેળા છે શું?”

ત્યારે ગતુ ધીરેધીરું સરખું કરી જઈર પર બેસી જતો, અને દળમ કેમ, શી રીતે વાળ કાપે છે તે જોવા કરતો. એ જ પ્રમાણે કુશર, કુહાર, દરજ્યા કામેા પણ જોતો રહેતો.

ડોહાં ડોહાં વાર એને એના બાઈ કહેતો: “આમ ખાલી કર્યાં કરે છે તેના કરતાં કંઈક કામ કરે તો શું જોડું?”

ગતુ હસીને પૂછતો “શું કરું?”

“ધરમાં કામની કર્યાં એટલે છો રેંટ ચવાર, હળ બેક, એમે તે કર!”

“પકુ એમાં મળે શું?”

ખેતી કરીને કમાવાની વાત પર ગતુને વિશ્વાસ ન હતો. દુરખ વેડીને ધનવાન થવું એ વાત પર એને વિશ્વાસ ન હતો. મહેનત કરીએ તો રેંટ ભરાય, વિદેશ કશું નહીં. ખૂબ પૈસા કમાવા હોય તો મહેનત કરવાથી નથી મળતું. એનો રસ્તો જ હોતો છે એવું ગતુ માનતો.

બાઈ કહેતો: જગલમાંથી ઠોર માટે ધાસચારો વાડી લાવે તો ચ બસ છે.”

તો ગતુ બેરથી હસીને કહેતો: “ધાસમાંથી સાવ નીકળીને કરો તો? રીંધા વેડુંકા!”

“અરે, કેટલા માણસો ધાસ કાપે છે! શું બધાને સાવ કરો છે?”

પકુ ગતુ સામે એ વર્ક નકામો હતો. એક વાર એના મનમાં ફરી ગયું પછી એમાં ફેર પડે જ નહીં.

“અરસાં રીંગણાં લઈ ને હાલ વેળાએ દર બધા-ડિમે બળારે ભપ તો થોડું પકુ પકુ વેચાય?”

“ના, બાઈ, અલગ જગતના બાર માથે માપે ડોહાં! મારા તો પગ દુખે!”

આવેડ મજબૂત માણસ, કે જે બાર પગપદમાં જામિ આવી નામે તેને આશ્ચર્ય ન હતું! એને તો જેમાં જરાય મહેનત પડે એવું ડોહાં પકુ કામ કરવું ન હતું. કેમ કે, એ માનતો હતો કે ધન કમાવાનો રસ્તો ખીંચે જ છે.

છેલ્લે બાઈએ એને કહેવાયું જ મુષ્ક કહ્યું. આટલા બધા કામ ખાવ છે-પકુ, પકી સુઢાં, તો એક છાવ વધારે!

પકુ એનો અર્થ એવો ન હતો કે ગતુ કશું કરવા જ નોંતા માગતો ને ટાઈમ ખાવું, જાણવું ને એક દિવસ ચરી બપું-એવી એની છાવ ન હતી. એને ધનવાન થવું હતું, પત્થણું હતું અને બંગેલો પકુ બાપેલા હતો! પકુ મહેનત કરવાથી એ રાખ સિદ્ધ થાય એમાં એને ધર્મ ન હતો! એને લાગતું હતું કે ધનવાન થવા સિવાય મારા બાજમાં બીલું કશું લખાવેલું નથી. તે શી રીતે ધર્મ સકલ એની પ્રતીક્ષામાં જિંદગીના દિવસો એ પૂરા કરતો હતો.

અને એક દિવસ ગુલોને ખનવામાં જવાનો રસ્તો બતાવે!

મામમાં એક મદારી આશ્વેલ-દંતુચાલ મદિરના મોનાનમાં એની મદવર વામના બાંદી. તેણે એકું ચાઈ ગયું.

મદારીએ કુર કિપામાંથી અજબર કાઢ્યો. "છાક-સમો બરા ફર દરોલ" એણે કહ્યું અને તેજાનું વર્તુળ મોડું થયું. "એટલે આને નહી, જરા પાસે આવો." મદારીએ ફરી સૂચના આપી. તેણે બરા કાઢ્યું ચાઈ.

અને મદારીએ બેવ શર કર્યો. એક કમ્પામાંથી મેંજે કપેળી, છાત્ર વચેરે મિદાઈમાં કાઢી. જલ્દી એણે ત્યારે એકી ધૂન છાઈ એમાંથી રૂપિયા અને પછી દસ રૂપિયા બનાવ્યા ત્યારે ગુન આશ્ચર્યચકિત થઈ ગયો.

મેજ પૂરા થયો. પૈસા એજ કરી મદારીએ ખભે ડોળી મરાવીને સાલવા માડ્યું કે રસ્તામાં ગુલોને તેને શોધ્યો.

"કેમ, સાઈ, તું કામ છે, માડું?" મદારીએ પૂછ્યું.

"મદારાન, મને પશુ પૈની વિદ્યા શીખવે!"

"કઈ વિદ્યા?"

"મારીમાઈ પૈસા બનાવવાની!"

અને એમ કહી ગુન તેના શુરુછને હોટલામાં છાઈ ગયો. આ પૈવારી, મવાલું અવાડ્યું, બે ખાનવી છપાર પશુ બાવી.

મદારીએ કહ્યું: "તું" બહોલો તો નથી થયો? બેતાનો જયો હોરી, આ વિદ્યા ત્યા માટે શીખવા માગે છે?"

"મારે ખૂબ પૈસા કમાવા છે, મદારાન! બેતામાંથી તે શું ખો?"

"મારી વિદ્યા શીખવવાથી તને પૈસા અળા બહોલું?"

"તમે જ ક્યો, કું શું ક્યું?"

"કું વિદ્યા શીખવા પછી ખજુ આમે મથા ત્યા માટે અખુ કું?"

કેક વિચાર કરીને મનુએ કહ્યું. "તમારા શુરુએ ક્યું કરે કે વિદ્યાને બીજે ઉપયોગ ન કરીશ."

છેલો, ત્યારે ગુલોને મદારીને કાઈ દિસાને છાખો જ નહી ત્યારે તેણે કહ્યું. "એ શું વચ્ચી કહે છે, તો મેં રૂપિયા છાઈને પદતુર ના ત્યા બીજેવરને ત્યાથી

"કું-દબાવ" નામની મોખી ખરીદ્યો-એમાં એ વિદ્યા આપેલી છે."

અને તે જ બેયોરે ગુન પદતુર બંધતે કુંનલસ છાઈ આશ્વેલ ને વાંચરા લાઓ. પહેલો મંત્ર એણે વાંચ્યો. સચે સૂચા હાઈ કે, "કુનિવારે સવારે કંગલમાં જઈ નામ-નામનીલસ બેઠાને માલુ" પછી તેને નહી કિનારે છાઈ અઈએક કિનારે નામને અને સામેના બીજા કિનારે નામણને છાઈ દેવા પછી સાત દિવસ માદ નામ કાટયો. દેવ ત્યા એવડુ ત્યાથી એક રૂપિયા મળતો. તે પ્રમાણે નામણની જગ્યાએ મોઢતાં બંધતો મળતો. તે બંધતે ધરે જઈ છાટા છાટા રાખવા બસ, મંત્ર સિદ્ધ થઈ જતો. પછી રૂપિયા પાસે નેટલા રૂપિયા મળતો તેટલા મળતો, તે જ રીતે અધિકા પાસે નેટલા અધિકા મળતો તેટલા અધિકા મળતો.

બસ. પછી તો ગુન નામ-નામણના મોડાની શોધમાં જગ્યામાં રખડવા લાગ્યો. એ મદિરના પછી એક ટેકાણે નામ નામનીલસ બેઠું નજરે પડ્યું અને એણે મારી નાખ્યું.

સૂચના પ્રમાણે બંધતે નહીના જુદા જુદા કિનારે છાઈને ગુન ખુસ થતો થતો પાડો ફેરો. રસ્તે રાધિયને ત્યાથી બીડિયા છાઈ ખરીદી રેખેથી કહી દીધું. "નામે લખા દેન."

"ના, જારીશ; ઉધાર નહીં."

"કે કહ્યું તારી કુકાન કેદલાની, મોખ નોઈએ? અરવારિયા પછી આવજો તને રૂપિયામાં હાઈ કહ્યો."

રાધિયા નિચારે ચૂપ ત્હો. પછી હોટલે કાઈને આ પોને ગુન ધરે પાડે ફેરો. અરવારિયાના તે ગુનએ આપ્યા મામલા હેઠા મવાળી દીધી સોડો વિચાર કરવા લાગ્યા કે આની પાસે એકએક આટલા પૈસા કમાવી અવવાના છે!

અદ મહિડું પુરું થયું. રાત્રે પુરુષ દરસાદ વરસ્યો હોલ સારે ગુન ની કિનારે પહેલમે. નિવાનિતુ પરશર કોઈવર લાઓ પશુ કયો પતો લાઓ નહીં નહીતો પૂર આ વાળી જઈ વહી ગયું હતું.

મનુએ હાથ નસાવતા મગજની બળાઓ ફેરો: આ વરસાદે બધું બનાવી નાખ્યું! અમરાને તો આપણું પશુ માગે છીનવી લીધું. હવે શું કું?"

પ્ર.: હૃદયમાં, જિહ્વે જિહ્વે શું ધારણ કરવું જોઈએ?

ઉ.: શુરનાં વચનો.

પ્ર.: શુર કોણ છે?

ઉ.: જે સત્ય જાણે છે અને જે પોતાના શિષ્યોના

હૃદયમાં હમાત્વ મંડવો રહે છે તે.

પ્ર.: મનુષ્ય માટે શાખકારી શું છે?

ઉ.: ધર્મ.

પ્ર.: ચૈત્ર કોણ છે?

ઉ.: હિન્દુઓ પર વિજય મેળવનારી બીજી.

પ્ર.: શત્રુ કોણ છે?

ઉ.: આણસ.

પ્ર.: પૂરેપૂરો અંધ કોણ છે?

ઉ.: લોભી.

પ્ર.: શાન મર્ધાક્ષ કેને મળે છે? કેવી રીતે મળે છે?

ઉ.: ચામળા ન કરનારને, ચામળા ન કરવાથી.

પ્ર.: અસંતોષ શું છે?

ઉ.: બી-ચરિત્ત.

પ્ર.: મનુષ્યને દુઃખી કોણ કરે છે?

ઉ.: તેનો અસંતોષ.

પ્ર.: શુભ કોણ?

ઉ.: જે, યોગ્ય સમયે મધુર વાણી બોલી શકે

નથી તે.

પ્ર.: ભેટ શું છે?

ઉ.: જે વિના માર્યે આપવામાં આવે તે.

પ્ર.: મિત્ર કોણ છે?

ઉ.: જે પાપ કરતાં રોગે તે.

પ્ર.: સૌન્દર્ય શું છે?

ઉ.: ચારિત્ર્ય.

પ્ર.: વાણીને સુંદર કોણ બનાવે છે?

ઉ.: સત્ય.

પ્ર.: ચિંતામણિ જેવું દુર્લભ શું?

ઉ.: મધુર સંવાદ વિધુક્ત ઉપકાર, મનરહિત ચામ,

સાદસ અને ત્યાગયુક્ત ધર્મ.

પ્ર.: દવાગ્રન્થ શું છે?

ઉ.: કવચાર્થ.

પ્ર.: વિદ્યાનેમે કોણ આપે છે?

ઉ.: સત્ય અને પ્રતિમા.

પ્ર.: લક્ષ્મી કેવી હજી કરે છે?

ઉ.: જેના વિચાર, ક્રિયાશીલ અને વ્યવહાર શુદ્ધ છે, તેની.

પ્ર.: શીરામથી જે વધારે શુરવીર કોણ?

ઉ.: કામદેવનાં આશ્રિ સહન કરી શકે તે.

પ્ર.: મુખ્ય તીર્થ કયું?

ઉ.: મનનો મેલ ધોઈ નાખે તે.

પ્ર.: નકં એ શું છે?

ઉ.: બંધન.

પ્ર.: આદ્ય કોણ કહે છે?

ઉ.: અભિમાન.

પ્ર.: મૃત્યુથી જે અભય શું છે?

ઉ.: અધ્યાન.

પ્ર.: પૈશાણી પણ જેવું મૂઠ્ઠા ન આંડી શકાય એવું

તે શું છે?

ઉ.: સમયસર મહેતી સહાય. (તેવું મૂઠ્ઠા કદાચીય આંડી ન શકાય).

પ્ર.: મત્તુ શું છે?

ઉ.: મત્તુ પાપ.

પ્ર.: સંસાર પર કોણ વિજય મેળવી શકે?

ઉ.: જે અરેખરો પૈર્વાન છે.

પ્ર.: દેવતાઓ પણ જેની પૂજા કરે એવા કોણ?

ઉ.: દયાળુ.

પ્ર.: દરેક પ્રાણીઓને કોણ હતી શકે છે?

ઉ.: જે સત્ય, મધુર વાણી, અને નમ્ર છે.

પ્ર.: અધ કોણ?

ઉ.: જે સિલિલ એવા છતાં બીજાનું અદિત કરે તે.

પ્ર.: બંધેરો કોણ છે?

ઉ.: જે સત્યનોની વાત નથી સામળા તે

પ્ર.: કમોર્થ અને સામલ જેવું શું?

ઉ.: દસિયમ.

પ્ર.: મુખ્ય શત્રુ કોણ છે?

ઉ.: કામના.

પ્ર.: સૌની માતા કોણ છે?

ઉ.: ગાય.

૪. લેના યુ છે
 ૭ સાદસ
 ૫. પમરાન કાલુ છે
 ૮ અસાધના
 ૬. કોર કયા છે
 ૭ કુષ્ઠ મધ્યસ્થા
 ૫. નિનંપાવતુ કાલુ યુ
 ૭ વેરામ

૫. કાલ કયા છે
 ૭ ધનમ
 ૫. સમરાન સૌથી વધારે કેને ચાહે છે
 ૭ જે પોતા માટે કે પારકા માટે, પીડાની વાત
 જ વિચારતો નથી, તેને
 ૫. મોડુ કાલુ છે
 ૭ જે ધર્મના સ્વરને જાણતો હોય તે પછી મને
 તે હમરસા નહોતું હોય છતાં વાસ્તવમાં તે મેટો છે

મૂંઝવતું ગામડું

મૂંઝ ગામમાંના પશુ ધધાર્થ યુ બર્ડ વસતા એક
 બર્ડ કામ અને ગામડે આવેલા નાનપણમાં જ યુ બર્ડ
 જવાતુ થયેલું એકને ગામડે મેટું નહીં કામ તે એક
 દિવસમાં પતી મળુ પશુ એક દિવસમાં ગામ છોડાય
 નહીં એના જોડા ગામમાં એણેબાણ પીછાતળા પાનેકે
 થતે ત્યાં આવતુ હશે તે વ સુધય નીકળે નહીં પછી
 મૈમાજાની મોક્ષમ ભાઈ સુવાન હતા. ધધાર્થ યુ બર્ડમાં
 પાંચ વાર ગામની વાહનમાં એકાંતે આહોરો કમ્પાની
 થાય, અહીં તે પોણુ કલાકમાં ગામ આજુ પરી પળાય.
 એ તે બે દિવસમાં જ કટાળ્યા પોતે દિવસે જ
 સ્વપ્ને એમણે તે યુ બર્ડ તરફ ઉપજવાતુ નહીં કહ્યું
 ગામને રહે રહેવા નહીં, નટકના રોજને પડેનાવા માટે
 મુખકેડેથી પડાર થતી મલમલ જુવુ પડે ભાઈ જિવર
 હર્ષને મેટર રહે (રોન્ડ ડેવ ? બસ બિની રહે તે
 જ્યાં જ્યાં) થોળા મસ આવી પાડી નીકાર એક જા
 ઉભારુને સ થઈ શો એમ ન હતી એટલે સમી જ ગામી
 મી બાઈને ગુરુસે તે એવે ચ. પો કે ન ખુશ થતા

અને એમના કટાંગ પરીસીમાંએ તા ત્યારે પડે
 આ કે ત્યારે માળની બસ પડુ એમને લીધા વિના જ
 રહી મી

કે બર્ડમાં એના જાતુનથી નીંતા થતા કિલુ નહીં
 પડુ ત્યાં તે દૂર નહીં તે ગામ, અને તે જ નહીં
 બસ અને તે જ ન વેળ ત્યારે રેડી તે લેવ જ અમી તો
 મોડુ મોડુ તે લેવ જ ચાર પાંચ કલાકે રોજને પહેચાય
 એમને વિચાર આવે 'આ ગામના લોકો આવી પરિ

સિતિમાં આવ્યા હાલથી રીતે છુટી શો છે? આપણાથી
 તે આજ બેટન ગામમાં થોડા દિવસ પશુ આવી
 પરિત્રમતિમાં તરી ન સકાય શહેરમાં થે મલ રહે
 કાલક મોજાતુ પડે કિલુ હવે ચાલ જાને છે છતાં ગામ
 આ ના દિવસ જમડતો નથી અને મારી સાથે જિલ્લા
 કોટમાં કેસ અને હાલ જ રા. ગમેતો થેમે પોલ કેટલી
 દેરાનપતિ એકથી રોકેને પહેાએ હશે? અને આ બસ
 પશુ થોડા વર્ષથી જ હર્ડ છે તે પહેલાં તે આ મોટાની
 પ્રવસની અવલક કેવી વ હશે ?

એના ગામમાંના યુવાને એમને બહુવાને થોડા
 અને છે અને ઉન્મ દિલ્લે માટે કોઈ રહેરમાં બન છે
 અને ત્યાં પાંચ સાત વર્ષ ગાળી આવે છે તેને પશુ પછી
 ગામકુ મોજાતુ તરી થરે એટલી પેાલ તે થે એને શહેરમાં
 કાલક નેકરી કરવાતુ જ ગમે છે ગામવિમાં ને
 થીતજ મોજ સાધોથી ચનારી લેવાને રદમાય થાય
 છે એ બધુ કહે તી ધધાર રોડપામ અને અનેક આકર્ષ
 હાથ થઈ ગયુ હોય છે

ગામમાંના યુવાનોમાં એમ એમ જુદા જુદા વર્ગો
 અને તે માટે પાંચ સાત વર્ષ શહેરમાં ગાળી આવ્યા પછી
 એમાંના બધુ આ જ ગામમાંના દરિદ્રાધ થશે તે વ ત્યા
 કુટરે આવે 'ગામમાં તરે પડે' એમ કહેવામાં આવે
 છે છતાં દોડ ર દેર તરફ જ છે અને ગામમાંના અનિ
 રાઈ એવી સુખ સ્વાસ્થ્ય ને સવલતના સાધનો રહે નહીં
 ખતી સિવાય ખીન બધા નિકળે નહીં તે એ દોડ ચાન
 જ રહેવાની છે

સુલજા ના સાલિની તરમજ અને, જિ હમીને સાહમ જિલ થમ અને,
 એ જ છે વિજ્ઞાનપુષ્પની સંસ્કૃતિ ? ફલ કુ આજુ, અને એટલ અને !
 અનુષ્ઠ વાતોડી

ધરેથી નીકળ્યો ત્યારે મન ધૂણાથી ભરેલું હતું બપોરે આવકવેરા અધિકારીએ અને રૂબરૂમાં બોલાવ્યો હતો આગલા નવું વધેનિ આવકવેરા મારે બચવાનો બાકી છે એની બાંધ કરેલો એમની ઓફિસનો ખાસ પર પત્ર હતો તેનો મેં જવાબ આપીને, અને ઓફિસ જઈને, કારકુનોને મળીને, ઇન્સ્પેક્ટરને મળીને અમને સગળ વધાનો પ્રયત્ન કર્યો હતા કે તમે ખાસ પર જે 'બાકી' કહો છો તે ખોટી છે

કુખ્ય વાત તો એ છે કે મને અસત્ય પ્રત્યે ખૂબ સુગ છે અને તેમા સરકારી કરનારીને, જગતમાં જેટલા પાપ આચર્યા તેના કરતાં મેં હું 'આવકવેરા' ભરવામાં સરકારની મેં કર્યોની કરી નહોતી એટલે મારો આત્મા મને હાથે નહોતો પડ્યો જે કહ્યા વાતા હતા અને ડેરાનગતિ થતી હતી તેનાથી હું પરેશાન બની ગયો હતો

મેં ઓફિસના કારકુન તથા ઇન્સ્પેક્ટરની આ 'બાકી' કાવાનાં મુ દાખલ હતી તે હું સમજી શક્યો હતો તે લોકો મારી પાંચે કાકા રૂપિયા કાઢવવા હુજીયા હતા અને એક દિવસ બેક કારકુનો તો મળી પડ્યો ખરું, 'સોની નવું નોટલું કામ છે તમે આ પાકા ફેરમાથી અને 'બાકી' ની હપ્તપમાથી છૂટી જશો' તે પછે થઈ આવ્યું કે સો રૂપિયાની ત્રણ નોટ દીલી કરું અને આ નવા દાણ પડે પછી તો આવો લાભ આપવાનો વિચાર કરવા બાદ મારો 'માલગો' અને હપ્તકરવા લાગ્યો

પછી તો મેં ખૂબ જ ક્રિ મતપૂર્વક મારી આ વાત આવકવેરા અધિકારીને દબા અને તેમા લખ્યું કે મેં મને ખોટી કંડગત કરવામાં આવ્યો તે હું આગળ પગલા ભરીશ પણ પત્ર લખ્યા પછી અને અફસાસ થયો મનુષ્ય કે આવકવેરા અધિકારી, 'નામ' સાલળતા જ અને થયું કે આ બાબતમાં મારું કે હાં મળવાનું નથી એ કે હજી સુધી એમને સ્પષ્ટ મળ્યા નહોતો પણ એ હું સમજાવ્યું છું તે જ હોય તો એ 'સુરતીધર બોદાપુ' ખાસ પત્ર જરૂર વેર લેશે એમ મને થયું હતું

એવું એક સંખલ કામનું હતું હું અને સુરતીધર એક જ ગામના એક જ નિતાળમાં સહિયા એ કે એ

હરિજન હોવાથી એને વર્ગની બહાર મેસીને બપુ પડ્યું હતું નામો હતો ત્યારે એ માર્ગ પ્રત્યે મને વધારેમાં વધારે ધૂણા થતી તો તે મુરલીધરને જોઈને એની સાથે વાત કરવાની તો બાબુએ રહી પણ એની સાથે ભેલું એ પણ કે પાપ સમજતો આ વિચારની પાછળ મારા ધરના સ સ્કાર કામ કરતા હતા

એક તો હું મુસ્ત બાલકનો મુજ અને આ મતભરી ધર્મ પાત્રે અમોદિયું પહેર્યો સિવાય કલ્પવૃક્ષને ન બકાવ અને ભોજનને પણ ન બકાવ હરિજનનો પગપાંચે અમાસ શરીર પર પડે તો જે નહોતું પડે અને તે જાતે પેલું થઈ પાપ તો લાગે જ એમ નાપા ધમ્મીનાર કહેતા. પિતા, ગામમાં પડિત દરીકે પૂળતા એટલે હું મારી બાતને 'મેટો' નામનું જ મેટો માનતો

એટલે મુરલીધરને હું વર્ગ બહાર જે ખૂણમાં થેસ વાતું કહું ત્યાં જ બસવું પડ્યું મને થતું હતું 'મ નીન' રૂં જ બહારને છોડી પડિત થવા નીકળ્યો છે તે પડિતાર્થ અન્યથે નીકળી જતો'

હું ધમ્મી વાર વિચાર્યો 'ફિરો' સાથે એના નામની મરકરી કરેલો 'જુએને માઈલાદિને નામ મેલું વાપ્યું છે સુરતીધર નીચ ચૂકેને ભગવાનનું નામ ધારણ કરતા શરમ નહિ આવે જાઈને ૨૫ પકડતાં તે અમકદ નથી તે મુરલી ધારણ કરી છે' અને પછી હું મોરેથી જુસ પાડીને 'સુરતિયા મુરદા ૨૨૧ મરવા' સખેધા બોલાવતો ત્યારે એ નથી મૂકી કરીને કહતાં મને બોલાયો

ત્યારે હું મેટો 'જ નત, કર્ત નથી ન તા જ નવસરે જ બોલાવતો હતો'

પણ તે દિવસ પછી એને માર્ગને મુ રીધર' નામ બોલ વ્યો કામ એવું મારી બાબતમાં નથી બધા એને 'મરતો' જ કહેતા

નિશાળના દિવસોની જ એક વાત છે કે નાક છું ત્યાં સુધી એ બનાવે મુરતીધરના દેવાને મેટો વડે પડેલાઓ દોને બપુ એવું કે તે દિવસના મારે નામ આનાની ખાસ જરૂર હતી કારણ કે એક હાકાને જ નહિનાથી આપવાના બાકી રહતા નાક નાના અપ રાત્રે તે દિવસે દરેક વાચકો દોને એ દ નાક નાના

નવાડ તુ મે માર પર મ્હી દોઝો દલો કાતુ કે
 ના બાબ માટે મે પોતે જ મુશ્કેલીમાં નાથી મુશ્કે
 દોઝ પરથી જુ પેસા મારાની આ કાનિવદુષ્ટ નોટો
 પજુ નપો ની રજામાં મારી નજર ગાળના મદદગારના
 રીતો 'જાલુ' ના નોપડા પર પછી કાતુ કે સવારે જ
 મે નેત્રી નોપડા આ એક રૂપિયાની નોટ લેઈ લી.
 અમુકાનુ નેત્રુ તો કોઈ રિવાજો' રેખાને નોટને
 કાતુ જ્ઞાતના કોશાનના રમતે દોઝ મે તક ઝડપી
 હોયો રોગી જ પડેલા બદનુત્રી નોપડામાંની રૂપિયાની
 નોટ મારા ખોશામાં આવી મેં એટલે ને નોટ નોરસો
 આરોગ માત્ર પર ન આવે તે માટે પર્વની બહાર જવા
 મેંએ જવું પજુ આ થું

મે આખોએ મારું આ કાજો લેઈ લીધું હતું પડેલા
 તો હું નર્મ ગમેલ પડી હું મુરતે પર્વિયાલ મર્યા
 મરી સામે થું ને રસી છું' અને એટલું જોડી આમુક
 જવા જતો દોઝ જ અને વિચાર આવ્યા આ
 મર્યા અને રૂપિયાની નોટ લેલા નેઈ મુશ્કેલ અને પારી
 વાતમાં જ જાહેરને પોતાની રૂપિયાની નોટ નાનાવાની
 ખબર પડત એટલે મારી રૂંટી અને તેના કરતા
 બસ મારા ખોશામાંની રૂપિયાની નોટ કુવની
 ૬ ના પગ પાછે પછી મુરતે પડે તા જાહેરે કઈ સમજવા
 ન હોય તેમ બાપાની જેમ કોમો રહો અને મે મેરેથી
 ક્યું નોર, રૂપિયાની નોટ નોરતુ કરમ નથી આવતી
 પેલાની જ કર દોષ તો મારા પજુ આ તો બાપાના નોપડાને
 બસ ત્રી માપી ' એટલામાં તેજાના રિવાજો' આ બેજા
 પઈ જવા અને એના પ્રત્યે રીટકાર વરસાવક મામલ
 ૬ આવે જતો હતો 'દરામ નોર, મે તને રૂપિયા
 બદલ લેવા ન હોય તો કષ્ટથી ખબર પડે એ તા
 મારું થયું

એટલી વાતમાં જાતુ આ મે, પછી તા પુણુ જ થું
 અને રીવા એવી પડે જઈને 'મેવીકાક' કમોરવા
 ના પો એક રીત જાનવરની મારક કોલે માર આવા
 રીતે પજુ કઈ આ પો નહિ પડી તો કાલે જાતુ વધી
 પજુ માનવ આવ્યા મુરતીવળ માન નાક મુજ ગયા
 દલ અને કોઈ કઈ જમાનથી લેઈ પજુ નીકળતુ
 હતું મારાને લેઈને એ એટલું જ મોલો 'સાદેન
 મે નારી નથી કરી' અને કામઠો પડપો કે દમવા એ
 બહુ કહી છે. પજુ દને તો આમનો કરવાની મારામાં
 દિમ્બ આવી હતી

માનવે ક્યું - 'ત્યારે રૂપિયાની નોટ તુ બીડીને
 લાલ પગ પડે ના રી પછી'

પડેલા લે એને-મુરતીવળને નિશાનમાંથી કાઢી મુક
 વાની વાત નાથી અને એમ જ માનતે. પજુ મને મારો
 મામલ કાજો મારા મુલાની લગ્ન ને બો ત્રી રસી દોલ
 નેત્રુ એવા પર ઉપહાર કરતો દોડ તેમ મેં સાદેને
 ક્યું 'સાદેન નાટલો રખત એને જવા દે. બીજા વખત
 આવ કરે તે કાની મુરતે

મે કે નિશાનમાંથી કાઢી ન પડપો જવું સાત રિવાજ
 મુર્ષી બન પગના અમુક પડી રી બા રહેતુ પાપુ..

હા એ જ મુરતીવળ ના 'મુરતીવળ સાદેન' ને
 નારે એવા દુકમ મુકમ મગવા જવાનુ હતું જેના
 પડાવથી જ હું જા તો હતો એવી જ સામે મારે
 મના દેવાનુ હતું એ એટલાની બનાવીને બેઠવાનુ
 કહે તે જ બેઠવાનુ

નોરીના બનાવ પછી એ કેવી રીતે જવો અને
 મોઢરથીયે મેનરી અગર આ નો, અને આને કારક
 રે ૧ અધિકારી બનીને મારા કોરને આમુજુ આ નો તેની
 વાત કરી તમને કહાયો આપોશ નહિ

આટલી વાત પડી તો મે વ અમલ કાઢો કે હું
 પ માપી એને મળવા જવા માટે નીકળ્યો ત્યારે એક
 મકામો જાનવીક મુલા નિરકાર થયુ બહુ મારા મનમાં
 બનેલ હતું અને એમ ન હોય કે કા પુ કે હું માનતો
 હતો કે 'એ' નાનજાનુ વેર રાન્યા રિના રેસાને નથી
 અને ગમેતી બેઠી આટીંગ રીઆ રસાવીને દેસાન કરી-
 આખરે તો નીચ ને

તુ પડ વિચારુ ને પડેલા આવકરેલાની બોરિસ
 આઈ મર્ડ મે પડાવાને મારા તામની મોટી આપી
 એક સાદેને એ અર કેળીનમાં આ રી આવ્યા જવાનુ
 પડાવમાં અરે જઈ રીતો આપી આવ્યા એ જાપી
 કારતુન તે મારા પર ખીજવાઈને બેઠ્યા 'આ ના ને
 દડ પામ મિનિટ જયુ પૂરી થઈ નથી ને સાદેને મળવા
 માટે અધીરા થઈ ગયા સાદેન ત્યારે બહુ અગવડના
 કામમાં થોકયેલા કે 'પડી પડાવાને પમકાનવા જવું
 તુ પડ અધિકાર ન્યો છે' જ ન અમલ જ મને નહિ
 નેક સાદેન કામમાં છે તે થોડીવાર પછી મોટી ભઈજા
 થુ થયું

પજુ આ અધે કઈ વધુ વાત માટે ને પડેલા અહ
 રથી થટી વાળી અને અર મોકવાનુ એ મુખન હતું

પટાપાળાએ મને બાજુ કરી એટલે હું અંદર જવા તૈયાર થયો. જો કે મને આટલો જરૂરી જોવાએ તેને માટે મને આશ્ચર્ય જરૂર થયું હતું. મને થયું : 'એને જલદી વેર લેવું' હતો. એટલે જ બહાર કારકુને મારી સાથે લુભાળી-બંદી વાત કરી અને અંદર એ...

હું રમ્મ લઈ અંદર ગયો ત્યારે મન અનેક તકે વિતકમાં મૂકાયું હતું. મને અવકાશ મળ્યો; પહેલાં મંબીરતાથી અને પછી રિમતથી. એ મને એળખી ગયો હતો. મારા તરફ દરમિને કહે : 'તમે જ બીધર પડિત નો' મેં ઠકારમાં માથું ધુણાવ્યું. હું એના હસવાનું રહસ્ય હજી સમજી શક્યો નહોતો. પણ પછી થયું : આજના મધ્યસે ફેબીલી રીતે નહિ પણ દરમિને, છૂપી રીતે વેર લે છે. મારી પૂછા ક્યમ જ રહી. એનો બીજો પ્રશ્ન હતો : 'તમે રંગપુરના ને?'

મારી જવાબ 'હા' હતો. પછી તો એણે આજળા અલાન્યુ : 'તમને વાદ છે કે તમારી સાથે એક મુરલીધર ચૌહાણ...અરે સોરી, 'મુરલા' નામનો છોકરો ભણતો હતો?'

'અરે સાહે... ન' આજ કેમ બોલે છે? મને ખરાબ વાદ છે, મેં તમને ખૂબ દુઃખ દીધું હતું.' મારે એને સાહેબ નહોતો કહેવો છતાં કહેવાઈ ગયું.

ફાંખની વાત જવા દો. મને તો તમને મળીને ઘણા અનર્થ થયા છે. તમારો કેમ તો બહુ સામાન્ય, નાનો છે એટલે એ કાગળો પર મારી નજર પડવા સંભવ નહોતો. પણ એક દિવસ પરિણામમાં જો તમારું નામ વાંચી ખૂબ વિચારમાં પડ્યો કે નામ પરિચિત છે પણ કંઈ વાદ આવે નહિ. અને પછી ત્યારે વાદ આવ્યું ત્યારે તો જલદીથી વાદ આવ્યું, તમને મળવાની મને હાથલેગી લાગી. બાળપણના મોહિયાને મળવાનો આનંદ કોને ન થાય?'

ત્યારે હું મનમાં વિચારતો હતો : 'હા બાઈ હા, આનંદ કેમ ન થાય? વેર લેનારો કો લાગ મળ્યો છે તે?' પછી તો એણે મારી વીગત ખૂબ જ રસથી સાંભળી... પછી કારકુન પાસે શાંકલ મંગાવી. અને એમાંના મારા

કાગળો પર મેં 'કેમ' પણ મારી દીધો. હું ખુબ આશ્ચર્ય સાથે જોતો જ રહ્યો. બહાર મુંઝાકાનીઓ વળતા જતા હતા પણ અમારી વાતો ખૂટતી નહોતી. તે છતાં તેણે પેલી ચોરીનો બનાવ વચ્ચે હાથેવાનો એક પગ પર પ્રયત્ન ન કર્યો તેમ જ મારા એના પ્રયત્ન ખરાબ પર્ત-નથી વાતો ચ ન ઉમેળી ત્યારે મનમાં આશ્ચર્ય ઉપર આશ્ચર્યમાં પદ બાજને જતાં હતાં.

છેલ્લે એણે કહ્યું : 'બાઈ, એક વાતનો તો હું તમારો એટલે ઉપકાર માનું એટલો એટલો છે. આજ પણ મને વાદ છે કે તે દિવસે જ્યારે તમે મારાતર સાંકે મને નિરાશવા માનું લખવાનું આજ રહે' તે માટે આશ્ચર્ય ન કર્યો ફક્ત તો મારે નિરાશ છોકરી પડત અને બાજે ને સ્થાન પ-છું તે સ્થાન તો હું પણ તેનાથી ફેટકી જે નીચી કક્ષાએ હોત કે કેમ તેની શંકા છે. એમ કહી એણે મારા બન્ને હાથ એના હાથમાં લઈ કહ્યું : 'આજે વાતારરજુ ફરી ગયું છે. માધીછના કારણે અમારી જાતિની પરિસ્થિતિ ફેરવાઈ રહી છે છતાં આમ અકકવાથી તમારે નહાવું પડ્યું હોય તો બરે નહાવો. પણ એકનાર મને તમને મેરી લેવા દો. તમારો ઉપકાર બુદ્ધિય તેમ નથી.' માનું મને બેજાન થઈ ગયું હતું. મને મારી જાનની શત્રુ ધાની એટલા વાદ મેં એમને પાછા પુરસ્કી પર મેંમાડ્યા.

શોન દારા મેં વિદાય લીધી ત્યારે આજે રૂટે માન મનમાં એક પ્રશ્ન બિરોધ હતો : 'નેને મેં ખૂબ જ દુઃખ દીધું, અસ સ્કારી, નીચ કહી ધિક્કાર્યો, મોટો ચેત્તીનો આવોપ મૂક્યો અને એ રીતે અપકાર કર્યો તે છતાં એ જાનની તે જાવી થાવો વાત ન કરવી પોતાનું નનું થયું' આજ રહ્યું તે મારે મારે ઉપકાર માને છે!

ધરથી એવો ત્યારે અને પાડો રહે ત્યારે મારી મનો દશાના લગાવત પડી ચૂક્યો હતો. ધરમાંથી બપોરે બહાર નીકળ્યાં હોત ત્યારે મન 'અપકાર'ના વિચારોથી ભરેલું હતું ત્યારે પત્ન્યા પાડો રહેવા ત્યારે આજના પર 'ઉપકાર'નું આપરજુ ચડી થયું હતું...

અપકારનો જલો આજે પણ હોઈ શકે તે ને ત્યારે જ જાણ્યું.

પુનુપાથ કર કેવળ પદાર્થો પામવાનો નહિ,
સૌમાં કુપાયને પ્રકટ કર, પ્રાપ્ત કર

કરેના મુસિલિમ નોકો તો સસરે દાઢણ કરતા જ
લાયકાત જાણે છે તેને મેલે મુ કળી, રોના જાન ના પા
પતની પડેલમા શુ અને છે-એ જાણના માટે છે અને
કષાયે કષ્ટ રિવાજસુધા પલ પડી જાય છે અને એમા
કોઈને કોઈ પ્રકારે રાજકારણ આવી જ જાય છે રાજ
કારણ વિશે લેવું આખા રિવાજમા એકે જ નહીં કલો
કોઈ કે જરા વિગત સરખા ન કરી હોય એવો કોઈ
વેપારી નહીં રહે

ધારીમર લાગે કે રાજકારણ જ પ્રથમ અને છે-રહ છે
પાતલમા એવું છે શું ના પાક એકો જીવરે તો
ન્યાયના બાન કીયા જાય કાપડ કપાસ, તેજ આદિ
નીલે પલ્લ મેલી ધાવ એકે માણસની એ મૂળાત
જારિયાત છે એ ઉત્પન્ન કરે છે ખેડૂત અને કારીમર
ધર્મ-દુ કમા મોલનુ વર્ગ, અને આમ જુએ તો સમા
જનો મધ્ય વ્યવહાર તો સમાજને માટે કોઈને કોઈ
રીતે થમ કરનાર કરે જ અને છે રાજકારણે કદી
અન જનો એકે કલ ઉત્પન્ન કર્યો છે? એકે કલ કપડ
નેવાર કર્યો છે? એકાદ દોકાદે વત્તાદ પલ પડી રાજ
કો નહીં જતા આજે તે જ કલે જીવનમાયાર જલ
કા પાણુ દોષ એવું જાણાય છે

આ જેમની રીતે જ દુનિમ પરિચિત છે દુનિ
અને કોઈક પૂરું માણ ખખડે છે કે જાી જલે અજા
વરતાવ અણુ કર્યો પડે છે કાણુ? રાજકારણ! પડેજ
લેવું રાજકારણ નહીં યાત્રિક ઔદ્યોગિક ક્રાંતિ અને
અજ્ઞાતિ પડીતુ વર્તમાન રાજકારણ!

જગતની સમૃદ્ધિ શાંતિ માનવજાત માટે કોઈ ને
કોઈ પ્રકારેના પેયક ઉત્પન્ન થમ કરનાર વર્ગ પર
આધારે છે માણસની સ્થાવ અને જામજારિયાત પૂરી
પ્રકાર વર્ગ પર અવર ને છે જલ આજે પરિચિત
એનાથી ઘણી જાણાય છે જગતની સમૃદ્ધિ કે જાગતા
શાંતિ કે અરહિત, જગતના રાજકારણ પર અવલ લે છે

કેમના પરી કેમના કમી થઈ એમે એવો ધાટ
નાજે થયો છે

જગતની સમૃદ્ધિ તેના પર અવલ લે છે તે પોતાનુ
ખરું સ્થાન એ ન અમલાય દશાખ શુદ્ધિ અથ જેવું
થયુ છે

અજાને ચાલકનર્મની જોડકામા આ વ્યગ્રાદે પલ
કલિતોત્થા અનેક વાર જોઈ છે, સદી છે પલ રાજ
કારણની સી કી દાખવેલી આજ જેવી અગાડે તેવું જોઈ
હશે કે કેમ એ જ કારણ છે

એકાદ રાજની જોડકામા તે પ્રદેશની પ્રજાને સહન
કરવી પડતી પલ આજે તો એવી પરિચિત ઉત્પન્ન
કાર્ય કે દુનિયામા એકાદ મોડા દેશ માણુ દેરેવે તો આખી
દુનિયા જાણમા મુકાય તે જ રીતે એક મહાન દેશની
અર્થ-શીતે પલ બીજા દેશમા રોજ રોજ અસર કરે પરિ
ણમે આખા માનવસમાજ પર જલે રાજકારણની ધાર
મેલી થઈ છે અને મૂળજાત જીવન મૂલ્યો આગળનુ સ્થાન
છોડી જાણ જાણ નવા જાણાય છે-પ્રથમ કંચોળ
આખી રાજકારણે સર કરેલી જાણાય છે

નિઃક કલે માનવ જાતિ માટે આ સાધુ મહાજ નહીં
રોજ જાણુ જાણીએ તો પ્રથમ શુ નજરે પડે છે?
સ્થાનિક દેશ પરદેશ રાજપુરોમા મતભેદો આદિ
કે રિવાજો, માનવજાતિની ભવાઈનો મધ્ય રોજે જાણુ
એમણે જાણી લીધેને જાણાય છે? એના એકાદ રાજ
પુરુષ એકાદ વચ્ચ કિમ્બારણ સમાજના સ્તરને દાતા
કાવક કરી રહે છે!

માનવ શિક્ષણી સરકારી ધાવ છે, અને સમય
પ્રકારની ને સમાજની-પરિણમે દેશની સમૃદ્ધિ ને
સરક રિવાજ અધારે છે આ જાણ આજે જોડનુ વ રહ
જાણુ દેશ તર માણસના આ ને શુણેનો કારણે નિશી

મનુષ્યની જોતિક જારિયાતો પૂરી પાઠનાત
વિરિધ જાતના થમ કરનારઓ અને તેની આનરિક,
આદિક જારિયાત પૂરી પાઠનાત શિક્ષા વિરિધ
કળાના રાજાઓ સાદિતકારો, આખાતિક નિષ્ઠ
તિઓ ધર્મ આદિ માનવ સમાજને મુખ્ય આધાર છે
એ સોના આજે માનવ સમાજ નિકરે છે દરેકો છે
અને સમૃદ્ધ થયો છે

સત્તા કે રાજકારણે માનવ સમાજની વ્યવસ્થાને
ખડુ ન નો બા છે પલ આજે એનો દોર ગાડા નીવે
જાણી પૂલરી ને અજાક મરદને આજના ધાવ જેવો છે
અખાડે કરતા લોલિક સમૃદ્ધિની ખાટી વિધુતા
જાન વિજાળજ વિજાળ જામ માનવજાત સાચી શાંતિ કે

સમૃદ્ધિનો અનુભવ કરતી નથી.

એનું કારણ અતિ દેનિદ્વિ સત્તા, રાજકારણ અને યંત્રોદ્યોગે દેવાયેલી જગતકાંતિ અને તેને કારણે દેવાયેલી સમાનરચના આદિ સાથે ચિસ્ત અને નીતિનાં શિથિલ થયેલાં ધોરણો પશુ છે.

ખાંચસો માણસો યાંત્રિકી બેઠા હોય, વિચારવિનિમય કરતાં હોય કે બજન કરતાં હોય ત્યાં પોલીસની હાજરીની જરૂર નથી, પણ માત્ર બેજ માણસ લોકો ઉઠાવતા હોય તો પોલીસની હાજરી અનિવાર્ય થઈ પડે છે. જીવનનાં બધાં ક્ષેત્રોમાં રાજકારણની હાજરી આવ્યાં કારણે પશુ હોય એ રીકારણુ બેઈએ. અને જ્યારે એમ થઈ પડે, તે અનિવાર્ય થઈ પડે ત્યારે સૌની નજર તેની તરફ જાય એ સ્વાભાવિક છે.

સાચી વિદ્યા માણસને સુક્તિ અપાવે છે. પશુ આજના વિદ્યાર્થીને તો તેનો શિક્ષક નહીં પણ ડોઈ રાજપ્રકુપ જીવનસુક્તિનો માગે બતાવશે એવું લાગવું બહુવત્ છે, અને તેની એકાદ દાકમે તે જાણતર છોડીને ડોઈક કબેલા પુલ્કનો ધડયેલો થઈને ઉન્નતના ખેતો કરે છે.

વેપારની ઉન્નતિનો આધાર તેનો માહકવળ છે, પશુ તે તો આપાલનિકાશની નીતિ પર પોતાની કુમાળી ને વેપારનો આધાર જુએ છે!

આમ ક્યા ક્ષેત્રમાં પડેલો વિચાર રાજકારણનો નથી, તે જ કહેવું મુશ્કેલ છે!

મૂળભૂત જીવનમૂલ્યો પરની શ્રદ્ધા કબી જઈને જાણે રાજકારણ પર રિથર થઈ હોય એવી રાંકા જાય છે.

વાલત્રમાં એવું હોય તો બધી વિદ્યા બજવા પછીયે, જીવનસુક્તિ તો દીક, જીવનની સાચી યાંતિ અને સમૃદ્ધિ પશુ અનુભવી શકીશું કે કેમ, એ પ્રશ્ન છે.

વિદ્યાભાજ કરે છે કે અરોધ્યા પર સંજ કરનાર રાજ્ય રામ નહીં પણ વાણીક અને તુલ્કીદાસના રાજ પ્રજાના હૃદય પર રાજ્ય કરે છે, અને તે જ તેને સુત્રોથી પ્રમુદ્ધકિત પૂરી પાડે છે. આ કલ્પનાં વિદ્યાભાજને ધણું કહી શકું છે, રાજકારણનું સાચું જળ વાહવવામાં ટેલું એકાધું છે—એનું રચન નહીં છે, તે જતાવી શકું છે.

આપણા દેશનો મધ્યપુત્ર અધાધુષીનો મુગ મનગવ છે. અને છતાં તે કાલમાં આ દેશમાં અનેક સ્થાપકો થયાં છે, કળાઓ વિકસી, વિસ્તરી છે, અને પ્રબળ, જંગમ જે બીજા કુકાળ જોશે, અને જે બીજા પુત્રારી સદન કરી, એવો અનુભવ નથી થયો. કેમકે ત્યારે રાજકારણ

પ્રજાના ધરોધરમાં પ્રવેશવું ન હતું. પ્રજાના એકે એક માણસ પર તેની સીધી અને નકાળા અસર પડેલ્યી ન હતી. ભારતના હૃદય જેવું ગામડું ત્યારે, રાજ્ય બદલાયે તો વ, તેવું તે જ રહેતું. જનસમાજ તેનો તે જ રહેતો. પ્રજા-સંપાક રાજ્યની અસર જ્યમ ધરોધર પડેલે છે તેમ, એવે તેના સચાંછાખીન, પોતાની આધુ વર્તાવનાર રાજ્યની વ અસર પ્રજાના પ્રત્યેક સ્તર સુધી પડેલ્યી ન હતી, તેના રાજ્યદેશના વ્યવહારમાં સીધી અસર કરતી ન હતી.

આજે માનવસમાજ વિકાસને એવે તબક્કો છે કે ત્યાંથી તે પાછો ફરી શકે નેમ નથી, તેણે ફરવું પશુ ન જોઈએ. છતાં પોતે જે રસ્તે તે સમયે જ વિકાસનો રસ્તો છે કે અધાધુષીનો, બાળ્યવસ્થાનો રસ્તો છે, તે જવા ધોળીને જેવું વિચારવું થતે.

અને અહીં જ ગાંધી વિચાર મઠે આવશે. મૂળભૂત જીવનમૂલ્યો સાં છે તે સમજાવી અને માનવજાતના સાચા સુખી જીવન માટે તે જ ઉપદેશો બજાવી.

આમાં જીતકાળમાં પાછા ફરવા જેવું છે જ નહીં. માણસ સવારે જાગ્યું કરે છે અને સાંજે પશુ જાગ્યું કરે છે. શું સાંજે જાગ્યું કરનાર જીતકાળમાં—સવારમાં—સરી પડે જ નહીં જ. તેમ, જે મૂળભૂત જીવનમૂલ્યો શોધાયલા અર્થે આપણે સ્વીકાર્યાં હતાં અને તેમાંથી જીવનનો આનંદ અને સમૃદ્ધિ અનુભવ્યા હતાં તે જીવન મૂલ્યો ફરી સ્વીકારવામાં, સ્થાપિત કરવામાં જીતકાળમાં પાછા ફરવા જેવું છે જ નહીં.

સુધી ચરેલો રાજ્યી રથે ચડે છે ખરો, પશુ ફરી તે રથમાંથી ચિતરે જ છે. કેમકે, રથે ચડીને રજે જડું પડે તે રચનાત્મક પરિસ્થિતિ નથી, રથ છોડીતો હોય અને સજ્જતામાં દેશાન્નતિરો વિચારવિનિમય કરેલો એ જ સ્થિતિ રાજ્ય માટે રચનાત્મક છે.

આપણું જગત જાણે આજે રાજકારણના રથે ચડી રણજેને પ્રપાણ કરવું જણાય છે, આ વિષય પરિસ્થિતિ છે—એ રથ છોડીને સૌ પોતપોતાને રથને, પોતપોતાની રીતે, સમસ્ત માનવચર્ચાને કલ્યાણકારી એકા પ્રાઈને પ્રાઈ પ્રકારેના જમ કરે, સૌના કલ્યાણનો વિચાર કરે અને એને જ મહત્ત્વ આપે, અને રાજકારણ ન્યાં રાજનું હોય. ન્યાં એનું જેટલું રચન હોય ત્યાં, તેટલે જ રહેલું થે તે આજના અધાધુષી માનવજાત ઉપરની યાંતિ, સજ્જ-દિનેશ અનુભવ કરવા લાગ્યો.

એકતા સાધવી એ માણસનું મહાન અને પ્રથમ કર્તવ્ય છે. વધી, કંઈકરવાં ચિંતન સાથે એકતા સાધવાનું કાર્ય સત્ત્વ ધૈર્ય પશુ જગતમાં અપ્રાપ્ય એકતા સાથે એકતા આપીને જ સાધી શકાય. પરમ ચિંતનથી તો સાધવાને અર્થે પ્રાપ્ય છે પરંતુ આજુબાજુ જગતમાં અર્થે છે સત્ત્વ ૧૦૦ વેતન સાથે એકતા સાધવી સમ્યક છે, સદાજ છે આ દરેક કામમાંથી જ સર્વોદયની શાન્તિ જન્મે છે જન્મતા નિષિદ્ધામાં પશુ એકતા રહેતી છે તેને અનુભવી દોષ તેમ કર્તવ્યો સર્વ રીતે ઉપવ આજ તેથી સાધવા સર્વેજે જન્મે છે આ સર્વોદયી કાર્યના કેવળ મહાનભાવ પૂર્વે જ નહીં, પણ જગત સાથે એકતા કરવા સાધકને કે સેવકને દોરી જાય છે એનામાં તે નવુ ચેતન સુગતે છે અને પોતાની રાઈ રીતે આત્મચર્યા કંતાં કરતાં જ સર્વોદયની સાધના માટે તે અર્થે છે સક્રિય કામ કાર્ય કમનવી નવનને જાગૃત કરવી તે તોને વૃત્ત છે તે તની કાર્યવૃત્તિ છે એ સર્વેજી પશુ છે, અને કદિન પશુ છે શુદ્ધ હૃદયને માટે તે સદાજ છે આ જ એ સર્વોદયની શાન્તિ આ સર્વોદયી શાધના અને કાર્યવૃત્તિનું પર્વન કરતાં નિષિદ્ધ થાય છે 'આને સાર પશુઓના માનસમાં અને અભિગમિમાં ધરણમાં પડતા ધનકની જરૂર છે અકિસ્મો રસો ધણી બાળાતમાં સોમે છે ખરો પશુ બીજા માનતામાં અતિ કદિન છે, તે એકેએક ભાસત રાખીને જીવનને સ્વર્ણને સંયોગ જગતે છે ને શક્તિ તેના અતરમાં ગુરુ પરી રહેતી છે તે સકિતને જાગૃત કરી તમામ નવુ તજ મુરારે છે અને કિંતી માનવતાથી આગળાં મોએક ભક્ત્ય નેરે પોતે એકેએક છે એવા મન રામ કંઈકરવે છે અકિસા એ આપણે આટલા જમાના થયાં જુવથી માનતા આનાં મેરી કીરુપ્રજા સત્ત્વ તથા એ તો માનવજાતિએ આજ બની એમથી ને જાગૃતી શક્તિએમાં સૌથી પ્રસાદાશી છે અને એના ઉપર જ મનુષ્યની દરતિના રૂબા આપણે રહેજે છે એ કદિની કૌટ મે મહાસખને અને તેની માતૃતે જગતને આપવાને પ્રયત્ન કર્યો છે" (૨ કા પા ૮) સર્વોદયના પાયા અધી રિશાળા ઉદાર અને અવરુદ્ધ ભાવના રહેતી છે એ માણસ મ તમા ત્વેની આનંદતા સાથે એકતા સાધવા માટે છે તેના કાળુ પ સાથે સધરમ મત ઝમે છે અને તેની નેળાને જગતને તેને વણ તે પે મનન ૩ કા રેર છે

આતોદય અને સર્વોદય સર્વોદયના આ આદર્શનો માનવામાં આપક કલ્યાણની બાવના કરેતી છે, તેથી સાથે તેમાં અનુભવી વાન પા જ સમાજેલી છે માધીછ પર એ નમરો અસ્થિય રજો કે તેમો મનન ભાવને ગરીબાઈ, પશાતપણા અને પુરુષકાનીનતામાં જ સાધવા માટે છે સર્વો પ ધી આનંદમાં તો ભૌતિક અમ્મુ થય પશુ સમાજેલી છે એ પર્વ કે કેવળ બદ્ધમતિન જાતુ થાત તેના કાર્ય વિચાર સાથે તેમો કદી સમત ન થવા મેટા મરો અને વ રોહોરો બુદ્ધમતિના ભાવ નુખનો વિચાર કરી રાનેજ માટે છે આરોપોયો રિજે નોકતુ અને રાવન બનવેડે સર્વ જગતમાંની ઉમતિ સાધી શકાય તેથી તેમને તેમણે આત્મિક માન્યા સર્વ જગતુ સર્વોગી હિત ગતના કૌટલા રોગ્ય વિકાસથી શકાય તેવ તેર જ અને તથા વ મોને ન આપકાર માનતા દળા એટલા માટે તે લખેરે રે રિયાને નુકાદવા કે અધી રે રિયા રોગ્ય રા સવા અમ્મુ જગતમાં જાગૃત કરેલું બધા મોરોને મામરે મામરે વીજળી પહોંચે એમ કોણ તે રીજળના ઉપરેજાને પશુ સાન કરેરો તેમણે પત્તા આવી મવોદા આધી મહાજગતમાં કામ મળી રહે, તેની કાર્યકલ્યાણ જગતમાં રેર જા રવાન માન સુરક્ષિત રેર ને રીને જ મતી મવજા આકારમાં તેમનું આન સર્વ જગતમાં દિત રજેર તરે જ હવુ આ મવોદા સામગીને પોતાના કળાકૌશલથી માણસ સર્વેજિમ માથે ભૌતિક અનુભવ સાથે અને અનુભવમાં અભવા વિન્યા આતોદય સાથે એમ તમે માનતા આ પાયાના વિચારમાં આત્મચારિક મુન્દ ત્વેર છે તેમાં સર્વોદયને સાર્યક કે પાની પૂરી અવદારતા પર, રહેતી છે

કરેદીરોપ:-કરેદીરોપેના બહુ અભિપ્રાય રિજાત આ સર્વોદયનાં વિચાર સાથે સ કાર્યના છે અર્થે આ સાધવે કોણ ના પાળવા સક્રિયતાદિને ઉપરેજા તે અર્થ જ કરેરો જો એ એને પોતાના મનમાંમાં સર્વે થી માન નાને પાયા આવે છે એટલે ને રિજાએ વ્યવસ્થા કે પોતાના સક્રિયતાદિ પોતાના ન માનતા તેને સમાજના માનવા અને પોતાને તેના દરેક માનવા આજ માનિક મદી દરેકી બનતા માનિકી ત્યામ આપે છે અને જના તે વડે અમ્મુની તેના કરવાની અવગણરી વધે છે આ દરિદ્ર વિચારનાં બાળકતા રાતીર મનદિ શક્તિ અને સાધનને પડુ તે દરેકી છે એમ દરેકી મિલકતને વધારેરો રજો તેના ઉપરેજા લેવા માટે જ કરે નેમ કરેદીરોપનાં વિચાર

કે બીજાં સક્રિયતાદિનો ચોખ્ખો વધારો કરતા છતાં તેનો ઉપયોગ સમાજને માટે જ કરવાનો રહે છે. એટલે તો તેમણે ધનિક અને મજૂરને તેમનાં ધન અને મજૂરીના દરદી બનવા કહ્યું. પણ ગાંધીજીને દરદીથી ખોનો વિચાર આવી ય આગળ જાય છે. માણસે પોતાના શરીરને પણ સંપત્તિ ગણવું અને તેનો સમાજસેવામાં ઉપયોગ કરી પ્રગતિ સાધવી એ જ સાચું વલ્લભ છે. શરીર ધનદાઈની કુલ્લકતા બતાવી એતનાની વૃદ્ધિ અને એતનાના પ્રગતી-કરવુંને જ મુખ્ય માન્યું. એતન પોતાની સક્રિય સમજે તો જગતની વસ્તુઓની કુલ્લકતા તેને પ્રત્યક્ષ ચર્ચ રહે. એતનાના વિકાસની સાથે માણસનો સમાજ વિકાસ થાય અને દરદીથી ખો બાપના તેને સદજ્જ ચર્ચ રહે. ગાંધીજીના છબનમાં આમ જ બન્યું. એમની એતનાના વિકાસની સાથે જગતની વસ્તુઓ એમને કુલ્લક લાગતી ગઈ, એમાંથી એમની મમતા ઓઝી થતી ગઈ અને એતનાની વૃદ્ધિ જ તેમને સર્વશ્રેષ્ઠ ધર્ષ પડી. એતનાના અનુભવની સાથે પોતાની જાત, કુટુંબ તથા સક્રિય પ્રતાદિના જક્ષ્ણો તેઓ દરદી બની રહ્યા અને તેનો પૂરો ઉપયોગ સમાજને માટે જ કરતા રહ્યા.

નવસર્જનોનો વિકાસ :- એતનાના વિકાસ

સદજ્જ રીતે જાત અને જામતિક વસ્તુઓથી અમયતા જન્મે છે, તટસ્થતા પેદાં થાય છે, તેની મમતા પૂરે છે અને તેની સાથે જ તેમનો ઉપયોગ વ્યવસ્થાથી પૂર્ક સમાજસેવામાં કરવાની જાગૃતા જન્મે છે. આ જ સર્વે દલીલો આપવાનું મૂલ્ય છે, સત્યાગ્રહી પદ્ધતિને આધાર છે. તેથી સર્વોદય, દરદીથી ખો અને સત્યાગ્રહી પદ્ધતિ એતનાં વૃદ્ધિનાં ઘોતક બની રહે છે, અને એતનાનો વિકાસ આજનું મુખ્ય ધ્યેય અને છે અને અન્ય સર્વ તેનાં સાધન અને છે, અસ્થિવિક્રિય અને છે. એનાથી વ્યક્તિ અને સમાજમાં જે વલિઓ, બળો અને વલ્લકો દેખાય છે તેનું મુક્કિકરણ સકલ અને છે. આ માટે સત્યાગ્રહી પદ્ધતિને વધુ ને વધુ વ્યાપક અમલ, પ્રયોગ અને નશીબલ જરી છે. અંવારે બુદ્ધાન આંદોલન દારા થી વિદેશાનુકૂળને પંચદીય દારા નેહરુએ સાધિયા આ સત્યાગ્રહી પદ્ધતિના વિકાસ પરથી એના ઉજ્જવલ બાવિતી મંજમ બારા બંધાય છે. એના પાથો મુજબૂત છે, ધ્યેય કલ્પતમ છે એટલે ગાંધી દિલ્લશીનાં આ નવસર્જનોનો ઉચ્ચતમ ઉત્તમ વિકાસ નિશ્ચિત છે જ

બારા બાપુ

વાર્ષિક લવાજમ દેસા સંપત્તા ૧, પરદેશ માટે સિલિંગ ૧૨. અવાજન મળીએદરથી કાચોતવન વરનામે મોકલવું. ૩૬૫૫ બંકથી જ માદકો નોમાય છે. ૬૨ માસની બારમી તારીખે બંક પોશ્ઠ થાય છે. થોડી નકસો દામકાગળ ૧૨ ૭પાય છે. તેનું વાર્ષિક લવાજમ દેસમાં આદ, પરદેશ માટે સિલિંગ ૧૬, પરમ્યવકારમાં માદક નંબર વવરશ લખવો.

‘બારા બાપુ’ કાચોલય, રૂપાવતન, બુનામલ

અનુક્રમશ્રિકા		૧૨ સપ્ટેમ્બર ૧૯૫૯	
	પૂમ		પૂમ
૧ સત્યાગ્રહી છબનદર્શન ...	સાતિમાર્ધ દેસાઈ ૨	૮ આનંદ-ગિતનિકા ...	વિદેનાજી ૧૬
૨ ‘સર્વે ઠક્ક સ્વાધીન’ ...	‘અધીર’ ૩	૯ ઈન્દિરાવ ...	અંકેટલ મામુલકર ૧૬
૩ બહેનના પ્રભો ...	સંતિલાલ-અનિલ ૪	૧૦ પ્રગોતર ...	આદિ ઇંકાચાઈ ૧૬
૪ સાને ગુરુજી ...	વિદેનાજી ૭	૧૧ અપકારનો બદલો ...	વલિનકુમાર માલો ૧૧
૫ અંબેડે ‘દક્ષ બોલવું’ ...	ધીરેન ગાંધી ૮	૧૨ ગવર્ધારમ મુક્ત અમાજ ...	તિલાક-બનિ : ૨૧
૬ બાળકોનું આરિય ઉચ્ચથવું એઈએ. મ. ત્યાગી ૧૦		૧૩ કિશોર-વાવનાર્ધ ...	દાપદલ ‘તેન બીડું’
૭ વાલવાત્તામાં ...	ધીરેન ગાંધી ૧૧	૧૪ દિલ્લી કાવરી ...	વલિલ પદ્મ ... મેડિ

અમારાં પ્રકાશનો

આવી હતા બાપુ [ભાગ ૧-૨]

મૂલ્ય : ફરેક ભાગદુ પચાસ-પચાસ નવા પેસા
૧૦૫ બાપુજીની બહુમુખી પ્રવિણતા અને વિરલ અધિકારના અનેક પાયાઓનો પરિચય
રાખતા પ્રેરક લખન પ્રસંગોની પુસ્તિકાઓ.

ગાંધી-ગુરુ

લેખક : શ્રી ગુરુદયાલ મલિક : મૂલ્ય : સવા રૂપિયા
શ્રી કાકાસાહેબ કહેલકરે આ પુસ્તકની પ્રસ્તાવના 'ભજનની અંજલિ'માં આ
લખ માણાનું મહત્ત્વ સમજાવતા લખ્યું છે :
"વેળવ બધો એમ મધોલ પુરોષોત્તમ રામચન્દ્ર અને શ્રીના વિમલી કુમ્ભચન્દ્ર વચ્ચે
નસેદ એક યકે છે તેન જ ગુરુદયાલજી જગ્ન ગુરુદેવ અને આધોલ વચ્ચે અસેદ જુલો
છે એમની એ અસેદ હિંદી એમણે આ નાનકડી લેખમય ગ્રામ્ય અનેક રીતે વિસ્તર કરી છે"

મસ્તીની પળેમાં

લેખક : રતિલાલ-અનિલ : મૂલ્ય : પચાસેર નવા પેસા
પોરેક સાહિત્ય, જોયા રંગીન કાગળ પર રંગીન, ચાટીયા છાંચેલ આ ગુરુ
ગુજરાત સમક વિશે ભણીતા વિવેચક શ્રી વિપ્લવસાહ ર. ત્રિવેદી લખે છે :
"તમારા ફેરલાક ગુજરાતીમાં વિચાર અને રચનાની આકર્ષક આરુપ છે. 'વેસત
માગીને', 'હોવાલું સ્વર્ગ', 'એને નખી' જેવા એના ઉદાહરણ છે. 'હમણ', 'અપમત
એવું' લખવું, 'મુનિના પદ્યવને', જેવામાં ભાવનો ભવિ આલુલાહ છે
"આમાં સમક યથા કયો તેમતેમ તમારી કવિતામાં વધારે ઓળખ" આવી"

ડમરો અને તુલસી

લેખક : રતિલાલ-અનિલ : મૂલ્ય : એ રૂપિયા
ગીતા, મગધો અને ગુજરાતના આ સમકની પ્રસ્તાવનામાં ભણીતા સાહિત્યકાર
શ્રી મુનીલાલ વર્માએ આક લખે છે :
"આઈ અનિલે પોતાની કવિતાઓને "ડમરો અને તુલસી" માન્યા છે.. એ પર્વ
મજરીમાં એ વસ્તુ જરૂર છે, ડમરોત્ર ઓરલ અને તુલસીનો તીવ મધુર નારવાહ
લે કરતાય વિશિષ્ટ II એ ખાનવ-નિરખીતા નમ્ર કવિની પર્વમંજરીનો ક્રમ્યચુવ, જે
અદ્ય અડની પોંકે તેના પ્રત્યેક પર્વમાં વ્યાપેત્રો છે અને તેનું પાલ કરવાર પાકે કે
શોતાને જીવનવાસ્તવ માટે ખજનારક સર્વ નીવડે તેવો છે"

અહલાહર્તા બાંદાઓ

મુરંદમ નતો, જોલિયા, ફૂડીર અને અવીહાઓના લખનના પ્રિયાલપક પ્રસંગોનો
સમક, સરજી, રોચા બાનીમાં અને મુકદ છાંચામાં રૂપાયતન પ્રકાશન લક્ષ્મી મગદ વપો છે.
મૂલ્ય છ નાના પેસા-નવા પેસા

ગાંધીજી સાથે લખવવાની : લેખક : ગુરુદયાલ મલિક
માનવવજનને કાચે ને કાચે જાપાની પ્રેરણા આપતા બાપુના આદેશોને ટુમોપ
પ્રવાસવર્નમાં શ્રી લેવામાં આવ્યા છે.. મૂ. ૨૦ નવા પેસા

રૂપાયતન પ્રકાશન, જૂનાગઢ

અણતે એક નિર્મલ
પહેલું કૃત્ય જાણીને અણતી દિલ્હી અને
આપ્યા સૌ રાજધાને સે ફૂલ સુધર હા ને
બેઠા આલાપતા બાપુ, પદ ને પ્રિય આપને;
ત્યામ ને તપ ઉચ્ચત્તવ
અમરતા આપ્યાં, મૌન્યાં અને બે હાથ લેવાન.

નિઝામી બહાર કે અને,
સાબર્યાં કામ બીજાં ને છોડે ધસિયા અને;
માટે રાખી હતી ખાતરી મોટી કે, ખસ, તોય ને
તીકની પેઠે માયા સૌ રીત લેવા બધા અને.
પચાવી ત્યારે કે કે કટારી આખની કરી
આપનાં મોઢાં બીજાંએ આપી કાપી કરી કરી!
રાષ્ટ્ર અખતારા બધા લાને ચિરંજીવ છે
શબ્દ મુબીર કીયા, ને ઉપહાર ખડેમાં બધે
બોલાવી રહે, ખાતરી બાગ પ્રાપ્તતા અને.
સસદમુદની ખાતરી ખુશીએ કેક નેમીને,
(મરજીને આખથી) કોની માત્ર અબોન્યને અને.

પરીષદ નામ આલે
પ્રાને પાટ જતા, કે રાષ્ટ્રીય અગ્રહલે
રેતા હગતા કાંધી સહસા પ્રેક્ષા અને
નેહીએ ખાલ-પીધાની જોઈતી બહાર, ત્યા અને
ઝાટકા સામટા, લાપ ટોળીની ત્યારા રહી,
ખાતરી આર કે આઠ આની, તૂટત ધર્મ ધર્મી
દિલ્હીને મે હડાડે મુ' માતા ધન્ય બઈ બઈ.

ખાલું બાપુ હડાડે
નજીક ચુકાદા ને અમાડું, ને અકો, અને
સીકેતે પીરસુ એવું અમારા કૃત્યને ન, કે
કઠોર મો કરી બીજા આગળા માટેતા રહે.
ખાટે રે, જોજ ને વહે.

માત્રતા માટેના બીકે, મળમળા પ્રેમથી મહે
કશું 'સોરી' અને; એવો વધુ તો શું રહે કેકે
પનાડી. વાળવી એ ને પ્રમત્રીને નવીન ન્ય;
મખાલને વામકુશી ત્યાં પામતી કેમ-જુલના
અમારી બાતના જાંઝાં આરકે: 'લેકે દિવસ
દિલ્હી જોયું ન, તો કે આ તમારાં જિહ્વા રીક ના.'
નહેરુ સાનિપમા કચરે ખોલ્યા, જે બાન ના હડાડે
આવિયા બહાર, ત્યારે ને બપોરુ મિતન્ય કર્યા હડાડે.

વળત્ર આરમાં અને
બીરલા સદને ચોખ્ખા, બાપુ છે, આપ નેમ ત્યા
મત નામને હાથે: જુલુમાથી ને અજુતે.

વિષયે પ્રેરતા આપ બધાથી રામ વિષે બધા!
સ્મૃતિ કે કે ગરી રે:
ધરી, ને મજને અને.

હંડી મો બાપુ, હા બે ને ધરીડું એક મંચન
દિલ્હીનાં વાહનો-લોક પચારી વેલના-પમ
લખાં કોળાલે, એમાં મુઝગાણું ક્યાવ કોળા
રીક એ, રીક એ, કે સૌ અને શાજી થયા કરી!
(અલસીએ હમેશાંની મુનાને રાખવી પરી.)

લોક મિત્રને અને બઈ,
તેથી તો પ્રેમ પૂછ્યા કે એના મર્મમયી ન, કે
બોમિયા બેઠા ખાતરી કવાસી હરકતી રહે.

મી-લા માટે કરી:
અંકાત્રા મુખઅવાજા બોળી કાઢ્યા, અને નમે
જુલુખી દિલ્હીના કિસ્સા બાવવા નાપવા હને રહે.

જુલુખ ખ્યાતનામ ને,
નવા બીકે દિને ત્યાં ને આપુ એવા અને ને કે,
અખારે જુલુ આરેનાં કેમ ને કન્યાં પમે
ખીલાઈ મેતલો નામ ના ને બુલામ આ અને.

કુમારુ કૃષિન, ના

મથક બેનગાડીનું, વિદ્યાનપીઠ રાષ્ટ્રીય,
નેષાં સૌ આપને, 'કરડું' નિમોશન નહારી,
(એકાન્તે સ્વપ્નમોના આનિયે, રેપ મર્મતા)
આપત વાસેની આ કપાતે ના હજી અન્ય
ચમેકું છું હજી બાપુ, ઉમેરી ડાવરી મળી.
એક આ વાત, કે રાતે દિલ્હી હેલકા અપાડે ન,
કુદા છૂલ અને મદાલ્યા, માત્રની ચોકાના નઈ.

જુલુહગતી એ બનરમા
બાંડામાં બીક કીધી ને નરાઈ કરે મિલની
હેલ એવું બધે પૂર્યા દિલ્હી નામી જમાલમા
કમાવ્યા કેકે, કેકે નામે ખાખખ વળી
કલાક દેખાઈને લુપ્ત ખાખ, મીલે વિનાયની
અપી તે સૌ વખતીને બરકાતે, સંપરી, રપાં
દૂલતા નામીયું આપું પરીશાષ્ટનું, અને
જ આને માન દિલ્હી નજારા જે રીકારિયું:
ગાડીમા રાત અપી કો-પરી જેટ દનારિયું!
આરબે રાજધાને કે ખીજોત વખત હમ
જે, જ આ બાપુ છે, દિલ્હી ડાવરી અમ, માલવા
પરીશા વેળમાંથી છે નહીં બે શબ્દ ચીતર્યા!
આપું આપની જુવા:
આપની રાખને જવા.

क
र
क
र
क
र

આસક્તિ-મુક્તિ

પંચાવન વર્ષના એ વનવાસી આદિવાસી ખેડૂત, વિનોબાની તેયારીમાંથી ગોડી રાતે બે કલાકની ચાપચી મારી પોતાને ગામ વર્ધ આપીને સવારે પાંચ વાગે સામાન ફેરવવાની ફરજ પર હાજર થઈ ગયો.

કોઈએ પૂછ્યું તેના જવાબમાં ખુલાસો કર્યો, “આરે પંચીસ વર્ષના છોકરો વધારે મારો હતો. એ ગઈ કાલે મરી ગયો (મરી ગયો). બીજા દોકોએ જાણ્યો તો હતો પણ હું જરા ઘેર, જઈ આવ્યો ને દાકું કરી આવ્યો (લોક પર ખાણી રેડી આવ્યો).”

સાંજનાર પોમાં અગિયાર જ ઘાલી ગયો. પંચીસ વર્ષના છુવાન ભેદ હીકરાના સૂચનો શોઠ આ પંચાવન વર્ષના વૃદ્ધ પિતાને કર્તવ્યમુત કરી શક્યો નહોતો. માથે જ્વાર ઉપડીને લાંબનજંઘ આવતા એ મજૂરોની કારમાં ભળી ગયેલા એ સૈનિકને, પેલાનું મન લળી લળીને વંદી રાતું.

જેને સોમાન્ય માણસ કહીએ છીએ, તેનામાં અંધારે, ભક્તિઆવેશો ઉત્સાહગરે છે ત્યારે તે સુધરેલા કે સિદ્ધિ કહેવાતા ભોગ કરતાં પુરોગામી કેટલે આસક્તિથી મુક્ત થઈ ગય છે, સમાજની અમલાના બાંધને કેટલી ઝડપી રીતે અજાણ કરી નાખે છે તેને એક પ્રસંગ હમણું બની ગયો તે અહીં ઉત્તરો છે. સામાન્ય કહેવાતા માણસોમાં જે ક્યારેક કેટલી બધી વિદ્યાળતા અને કર્તવ્યનિષ્ઠતા જોવા મળે છે તે પ આ પ્રસંગ બતાવે છે, કોઈ પત્ર, મિલન માટે છે તેની પાછળ આવી અજાણી અક્તિને ત્યાગ પછી સુદાનખ રૂપે કામ કરતો દોષ છે. આ પ્રસંગ ‘ગુજરાતની વિનોબા પદવાના પ્રસિદ્ધ પિતાની પતિશા’માંથી ઉતાર્યો છે. તેની વાણ વિશે બે સન્દેશ ૮/૭૨ કહી શકાય કે એ લખનારે ભાષ્યરિતે કાઢ્યો નથી. મોડી રાતે દોકરાની રાખ દંડી કરવા ગયેલા (એટલે સમય ચેરદાનર રહે ના) માણને ગાપચી મારી એમ લખતું લાણ-દારિદ્ર્ય, વિવેકનો અભાવ સુરે છે, વળી એને ‘સંનિષ’ તરીકે ઓળખાવે તો પછી યોગ્ય નથી. આવી નથી લખામતી વાણ, આ પ્રેરક પ્રમંગમાં તો, ખૂબ જ કહે છે.

—સં.

શ્રીરામ

હું માગી જાવજીવી મીઠા છું.
અને અનુભવે મેં એ સ વને સ્તી નેયું
છે, કે માનવચાત્રિના જે પાવારૂપ
સદગુણો છે તે હીજાગા હીજો ગુણો
મનુષ્ય પણ કેળવી નકે છે —આપુ

એક ટાપુ હતો નાની ઝોની વસતિ વિકાસની દૃષ્ટિએ પ્રજા પછાત હતી જનનિર્મલ માટે જરૂરી એવો થમ જની પદ્ધતિએ કરતી એ ટાપુ પર પ્રવૃત્તિ લેવામાં પશુ તેના ઉત્સાહ કે ભ્રમ દેખાતું નહીં એક તો મધ્ય સિત વિસ્તાર, મધ્યસહીદ જમીન એટલી અને ખેતીની પદ્ધતિ જની એટલે બિપત્ર ખાસ નહીં આજીવ ઉપજાવતું, કષ્ટ તૈયાર કરવા, જોયું જશે આટલા મુખ્ય મધ્ય ટાપુને પોતાનું કાર્ય ચલાવવા એક તરફ હતું તે પશુ ભય અને કાળા ન્યાય પર બેસી હતું

જીવનની દુઃસ્થિતિ લોકો પાસે અમ કરાવતી એટલે પ્રજા મનનું તો હતી જ, પણ પોતાની એટલું ને અમ માટે એટલે જરૂરી તરીકે હતી શિક્ષણ પણ પ્રાથમિક કક્ષાનું એટલે પ્રજાના જોયા વિચારો ખૂબ દેવાયા ન હતા જતા તે પ્રજા ઉપરથી અને નિરુપદ્રવી હતી

એવામાં એ ટાપુ પર એક પિતૃશ્રી પુરુષ પાંચ-અણે ધર્મ અને વ્યાયામના પ્રચાર પર જાર મુક્યો આ વ્યવસ્થાને નિયામક બધર છે તેને ઓળખવો ને પામવો એ જ માનવદુઃખનું ક્ષેત્ર છે એવી તમે પેલાઓ કરી આ વગતના કામો કરવા જરૂરી પણ તુરંત જોઈએ એવો પણ તેણે આમલક ક્યાં કર્યો તેની વિધિમાં ગમી નોંધાતા ઉત્સાહ આ શો નાના મંદિરો અને વ્યાયામશાળાઓ બિપત્રી લોકો પાસે કાળ નવા કાર્ય, નવા વિચારોની સ્વીકાર કરાવવા એ અર્થની સાત છે તેનો તે સુધારકને ખુલ્લો માર્ગ થયો તેમજ તમે જોયું કે ઉત્સાહના માર્ગો લોકો સમક્ષ તા પોને છે પણ તેના ચોખ લાલ નેતા નથી પણ તેણે ધર્મનું મત જોયું અને માનવ ઉદ્ધારને સ્પર્શવાની શક્તિ તેણે પામી અને એ જ માનવ પર વિજીત જાર મુક્યો એટલે તેનું મિશન આજીવ ખડુ લોકોના રહેલ સ્વદૃષ્ટિ જમીની નીચિનું પાંચ પણ જળનાશ અને એક પ્રકારનો ફેરાર થયો એ મિશનને પરિણામે કેટલીક નવી કલ્યાણિકા વધવામાં આપણે ચર્ચ કેટલાક નિપત્તો થયા કેટલીક વિધિય વ્યવસ્થા આપી ધીરે ધીરે એ મિશનનું સંસ્કારનું આપણા ટાપુ પર દેવાઈ ગયું હાથે જનના અર્થ કેટલુંક અન્યાયિક રચાયું, મંદિર નીમિત્તે શિવપક્ષના પણ વિચારો એ વાતને દિવસો કરતા વધારે નહીં ગયા એ મિશન ટાપુવાસીઓના જીવ

નનું અમ જની ખડુ સુધારક ને સમય થતા સર્વો મધ્ય પણ તેણે બિલુ કરેનું માનવું હતું બિલુ હતું

આમ, પ્રથમ નજરે જોઈએ તો પ્રજાની હાલના યોગ્ય ફેરાર થયો હતો, જીવિની મડી યોગ્ય વધી હતી યોગ્ય રચાયો થયા હતા, પરંતુ પ્રજાના પ્રમદ અટકી પશુ કે ભજવીતા આવ્યા ન હતા ખેતરી હતું એ જ જની પદ્ધતિએ એવામાં કરતા હતા યોગ્ય સાધકો યોગ્ય અમલદારો ને કેટલીક સમયે વ્યક્તિઓને માર કરતા પ્રજા, દુષ્ટનને વળગી રહેવા જોઈએ તેનું કરતી હોય એવું લાગતું હતું

એવામાં એક જીવે સુધારક જમીનો તેણે જોયું કે જમીન સમક્ષ માનવ-આત્માના દેવતાને પૂજીને જમીન સ્પર્શ નથી, એ માત્ર આત્મારધનમાં જ અટકાઈ જઈ છે પરંતુ કની વાત કરવામાં આત્મક સાથે મારાપર ભેદાવલ છે, પણ વ્યક્તિગત વિચારો, સમજનો સમજિત એકલ કલ્યાણનો કેમ સહેલ એમની પાસે નથી આ કમલ કેમ, કે પેલા સર્વો તેણે અને એવો વિચાર કે જોયું જશે એમની પાસે નથી એણે આ ટાપુની પ્રજાને લાલ તો કર્યો છે પણ જોની કૌટુંબિક કશિયાત હવે પૂરી થઈ છે મૂળ મધ્યસહીદ કાળ, જોયું જશે સમય નેતા પોલી ન હતી પણ જમીનો સમય, પ્રજા માટે તથા વિચાર અને નવી કલ્યાણ માટે છે

એણે જાહેર ક્યું કે ક્યારે આપણા ટાપુ પર સાંઠ રચતા, સારા થશે નથી, કપાક કેમ છે તો કપાક ખાઈ છે ત્યારે આપણા મહાદેવ ફેરારના કાલેકેટ મુલા એ સાનો વ્યાયામ નથી એમાં માત્ર વ્યક્તિનો વિચાર છે, સમજિતો વિચાર નથી લોકો એ એક કપાક ટાપુ માટે અમ કરે તો જે જરૂરી કસારમાં જ છે, પણ જ સાથે ટાપુની સ્વતંત્ર સુધરી જશે રચતા સારા થતા, વહેનારા પશુઓને રાહત થાયશે, એ પણ એક પ્રકારી જીવદયા જ છે, માત્ર માત્ર પાવતી ને તેનું પૂજન કરે એ જ જીવદયા નથી આપણી પડી સપતિ આપણે વેદની નાખીએ છીએ તે કરકમર અને કામની સામી પદ્ધતિમાં અપનાવીએ લે, ક્યું નવું ટાપુ ક્યાં વિલ આપણી સપતિ વધે એમને દમનના માધ્યમ આપણી ન્યાય સાથે નથી પણ તદુપલી જનના રક એવી

જનપદનિ અધ્યાયીએ ઘર અને વસતિમાં ચોખ્ખાઈ
 રાખીએ, આહાર સુધારીએ જોડાઈને જેવી રીતે લેવાય
 કરીએ કે શાક ખતાવતો કસ બળાઈ છે આજુબા
 કમો વધાર્યો કરીએ સમજી વિચારીને કરીએ તો તે
 જાણી નહીં આ માટે ને આ નાનો એવા બેંચે છેડીએ
 તે એકતાની તારાત આપણને જણાવત જમાવે, નીંદર
 બહિષ્કાર ને ઉદ્યમને મોખા ન જીવ્યોએ હિંમતની સાથે પા
 રખાઈ નહીં, પણ આખો જમાવ રહીએ કામ કરીએ ત
 ખરૂં રહે, આદિ આદિ

તેની એ વાતોનો જુના મિત્રને બારે વિશેષ કબી,
 આ તો જુલુ જોખના મેરો છે એવા એવા આસોષો પડ્યું
 થયા તમે પણ નહીં સુધારક તમે સારી નહોતે ન જ્યેષ્ઠ
 પદ્ય તે ખતોનો દરેક તેજી પોતાની પાત સતત કલેજ
 ગંભી, અને આપજીવ્ય પદ્ય મૂકી પ્રથમ યોગા માખસો
 તેની સાથે થયા વ્યક્તિગત થયેને ખાતે સમજિત માટે
 જમ કરવાની વાત જમી અખાડા આમ તો ખરવાને રાકે
 દલતા હતા ઉત્સાહ મદ પડી ગયા હશે ત્યાં નેચા સુધા
 રક આપણ કંઈક કરના અથવા માણસોમાં એનખાન્ય
 અને ધીરે ધીરે તેતુ મિત્રન ટાપુએ વ્યવસ્થા પડ્યું પેસ
 જુના મિત્રનનું માગણુ તો જડમેલનાકે હતુ તે હવે રાખી
 રહેતા જતાવળતા ઉદ્યમ કરેતુ હતુ તેની સાથે પૂર્વ
 રેલાનોને જોડાઈ તેની શેષ રેખા અટકી તો નહીં
 પદ્ય તેના પ્રયોગો પ્રજાનો અરેજાના જોડાઈ રમે હતો
 અને સાગળી નરા મિત્રન તરફ વચ્ચે હતી

દરખાન ટાપુરાસીઓના જીવનમાં બારે ફરકાર થયા
 રહ્યા હતા આજુબાજુના ટાપુમાં નથી નથી કાઈપદ
 હિંમત અને સાધનો નીકળ્યા હતા હવે પ્રચાર ગળ્યામાં
 રખો હવે સાધન-સામગ્રીમાં સ્થારો થયો હતો જ.
 સરખાઈ મિત્રાઈની જતી હતી અને મેકારી પદ્ય વધતી
 જતી હતી તે સાથે મેકારી જીવનમાં થામેક પડે વળતા
 ખાતે હતો

ખીઓ સુધારક પેલાનુ કામ કરતા કામકર્મ પામ્યા
 ભારે તેતુ મિત્રન પદ્ય સરચારપે આખા ટાપુમાં ફેલાઈ
 પડ્યું હતુ ટાપુ પર ન ને મિત્રોના તબની કુશળી કામ
 રચ્યા હતા પણ ખાતે પ્રજાનુ જોડાઈ સુધારી વેળ

હતા તમે લોકહિત માટે, સમજિત માટે કામ કરનારા
 એને પુરસ્કાર આપવાનુ બરેર કહ્યું અને ખીજુ મિત્રન
 માગણા રૂપે તો ખૂબ જ વધી ગયુ

પદ્ય પ્રજાને જુની ધર્મસ સ્થામાં ખાસ રસ ન હતો
 તેમ, નહીં મિત્રનમાં પણ કાંઈક ઉત્સાહ ન હતો તે તો
 તે જાહેરે માન્ય રાખી ડોર્મ શ્રીમ મિત્રનમાં પડી હતી
 મન-સરીસરી કેળવણી માટે જાને મિત્રોને અધૂરા લેખી
 ખીજા ટાપુના ફેર-શક નિષ્ક્રિયતાએ ખતાવે ની, હોંઘા
 રિજીયુની કેળવ ધીમ અનુભવેની હતી અને તેમને પણ
 જાનકાર છતી છતી આખી રહી હતી મુખ્ય મિત્રનનો
 થોડો ધર્યા લાભ હતુ તે મેલની રકે તેમ હતી પણ તેજી
 તે લાભ છેડી ભાર જ ઉપાડવાનુ પસદ કહ્યું થોપ એતુ
 લગણુ હતુ તે પ્રેરણા ખીજીથી જ લેતી હતી જીવન
 નહોતે જીવનમાં થોડી શીમ તાર્ક પહેલાના મુકાનલે દેખાઈ
 હતી જીવન મરેના સાધનો વધ્યા અને સુધારી તતા,
 વિજય પદ્ય હતુ છતાં પહેલાનુ ગુપ્ત અને નિમિત્તના
 તેને જોવા ત્યાં તેજી અન્યા આનંદ માટે મરેના જીવ
 તમાસાનલે તેવી જાતે રાખી હતી ખીજા સુધારકનો જોડાઈ
 બરેર પ્રજા રાજની નકારી રમી હતી

પેલાની કૌતિક સમજિત વધતા જાને મિત્રનમાં
 વિશ્વાસ માટે તેજી સારા એવા નાણાની ચેલના કરી, પણ
 કામ દેવ તે તે મિત્રનમાં કાંઈક આગે તો થઈ ગઈયુ
 મેલસીયમ કરીયુ આવી કંઈક જિતિ દેખાઈ

આમલા ને સુધારકો રમેલા ડોર્મ તેજીની સુધારક
 હતુ પ કાંઈ નથી પણ અનેક નિષ્ક્રિયતા અન્યા છે ખરે
 ન ટાપુની પ્રજાને મન-સરીસરી કેળવણી અને ઉન્નતિ
 મિત્રી ચેલના ખતાવે છે

ટાપુરાસીઓ તેમને પદ્ય રીકારી રેખો કોમ લાગે છે
 ડોર્મ રહે છે કે અપારણુ જીવન આદર્શ નથી
 સમજા ટાપુરાસીઓ સુધી સજ્દ નથી ઉચ્ચજીવનને
 અદર્શ હતુ વ્યવસ્થા થયે નથી તો પ્રજા તેને નિરાશા
 થઈ કહિને હાથ નાખે છે ડોર્મ પડે છે કે 'દરે શ્રીમ
 ડોર્મ સુધારક આમને તાર્ક તેને જ આકારીયુ ' રહે છે
 ડોર્મ પડે કાલિકાની આમને તાર્ક
 એતુ અરી!

આ નિષ્ક્રિયતા દોહડિય રહેવાય, પણ અનિય,
 એવા જ આડુ એકે સુખન લેવા છે ખર !

[ગાંધીવિચારદર્શનને અપોકતી લેખમાળા ૬ લેખાક ૧૦ મે]

ગાંધીજીએ છવનતા બનવાનું સિદ્ધાંત આપ્યા, પદ્ધતિ આપી પણ તેને કોઈ નિશ્ચિત ચોકઠામાં ગોઠવીને મૂકી ન ગયા એમની રિતસૂચી સકુચિતતાથી મુખ્ય રહી પશુ એક મુશ્કેલી એને નહીં ખરી ગાંધીનિચારને અમલ મળવા છતાં તેના મૂળમાં સ્વેચ્છા દર્શનની કેળવણી છે. આ પામી પરંતુ એ ઉપેક્ષા પણ ફર થશે અને સમય પાકતા એ વધુ ને વધુ પ્રગટ થશે જ અત્યાર સુધીની આપણી આ અર્થ વિચારણા પરથી એ સ્પષ્ટ થઈ રહે છે કે તે કુદરતના સત્તાત્મ સત્ત્વો પર રિધર થયેલ છે કુદરતના વિકાસક્રમને અનુસરીને માનવવિકાસને ઝડપી કરનારી છે તેથી હાકતરી નિવારણ જેમ નિષ્કર્ષોપચારનું આન છે તેવું જગતની શિશુશ્રીમાં ગાંધીજીના દર્શનનું સ્થાન છે માયુસના કુખ તાપ અને પરિતાપ કે આધિ-આધિ ઉપાધિને માટે વ્યાપક અર્થમાં તે નિષ્કર્ષોપચારનું કામ કરે છે હાકતરી નિવારણ જેમ નિષ્કર્ષોપચાર આજે ક્રાંતિકારી શાંત પરિવર્તન લાવે છે તેમ ગાંધીનિચારના પણ ઉત્ક્રાંતિ માટે શાંત ક્રાંતિના બીજ પડે ના દેખાત છે

ક્રાંતિનો અર્થ - ૧૬મી સદીના અંતમાં અને ૧૭મી સદીના પહેલા અર્ધમાં ક્રાંતિ શબ્દ હોય છે અને દુનિયામાં ગુજરાતી બ્રહ્મીય, સામાન્યતા અને સરમુખત્યારશાહીમાંથી જ ન્મેની ગુનામોના સામનો કે ઉપાય કરવાને ક્રાંતિ શબ્દ ધરમણુ બન્યો, છતાં તેને તેની કમક નાથી મુલસહી એને તેનીઝડપ પસંદ પડી અને નોડોને તેની નવીનતા ગમી ગઈ, રશિયામાં ક્રાંતિ સફળ થઈ અને ત્યારબાદ વર્ગના નામે સરમુખત્યારી સફળ થવાની વાત પણ મુલામ દેશોને પ્રેરણાપ્રદ થઈ પડી એમાં રશિયાના

ક્રેમિન-લેન કે મેચિન ફોર્મ દ્વારા અપાતી બેટી મદદ વધારા કર્યા અને ક્રાંતિ શબ્દ અમેરિકા જેવા અને બાબતનાક પ્રજા બન્યો

ભારતની દોરવણી - આવી પેઢીમાં ક્રાંતિ ઝડપી લાગુ અને ઉપર ઉપરની ધરમણી લાગે છે જ્યાં તે માનવવનન કે દેશ પરદેશના સારોને સારો માટે ઉઠેલી કે એમ નથી બનતું ધણીવાર તો તેમાંથી પ્રતિક્રાંતિ જન્મે છે અને તેમ ન બને તો અનેક પ્રત્યાપાતો જન્મે છે એવા પ્રત્યાપાતોને કાનવા ધણી વહેવારનું પડે છે, ક્રેટીક વાર ખૂન દહન પડી ક્રેટીક છૂટ આપવી પડે છે, સામે વાંચિક શિરત દાખન કરતી પડે છે અને દેશમાં કોડિવારા લેવો થતનું બન્યું છે બેલો થતા પામે છે આ બધાનું ખાસ કરી શુભ પરિણામ અનુભવ દેખાતું નથી સત્તાની બાદી થાય છે સત્તાને બદલે થોડાક માયુસોની સરમુખત્યારી આવે છે અને ક્રેમિનલ્યન અને નામે રાજ અવાનવાને નરને અરુદોને નામે સત્તાનો દોર લમે છે એવી ક્રાંતિથી માનવજાતમાં કે દેશના છવનમાં કર્ક ધરમણનો દેરદાર થતો નથી, પણ

રાજપો મ રા રામનો

હું તો રાજ કરાજ કર્યા ન લાગુ કે,
સજપો મારા રામનો લે છ.
હું તો રાજપે રામજના જાણું કે,
અવજાલો એના વામનેક લે છ.
રહે કુદિયાનું લાગુ આમીએ બચાણું કે,
એણું નામેરી નામ કેડું નાણું કે,
સીકો લે મારા રામજનો લે છ
જાએ ન કંટાણું ટાણું, બિજુ એણું આણું કે,
અલોનીરા વાચ એણું વાણું કે,
અવજર આડો વામનો લે છ
પાસપીરા ચણ રવાણું રહે એણું આણું કે,
અરોરે સૂણું કે સજાણું કે,
પાસી હું એના પામનો લે છ.
સરોહ

ધણીવાર તો ખાસ દના બુધી એ દેશવાસીઓના માનસિક કે આધ્યાત્મિક છવન ક્રાંતિ થતા પણ નેવવામાં આવે છે આવી દિ સક ક્રાંતિ ખરી ક્રાંતિ નથી એમ દુનિયાના તોડો નિષ્ણત પડતા લાગે છે અમેરિકા અને એના સાથી દેશો તો એથી બાકે એવી રિથતિ ગમી થતા પામી છે એવી ક્રાંતિનો નિષ્ણત એટલ સુધી ગેત કે દુનિયાનામે મદાસતોનોના ૧૦૦ થયા પડે આઈ ગઈ છે એ મદાસતોનોને શાંતિમય ક્રાંતિનો માર્ગ જાન નહીં

નથી છે કારણ કે તરફ સાલ ક્રાંતિ કરી છે અને તો
તે માર્ગ પશુ બળે છે મોંઘીજીએ બારણે અને બારણ
દ્વારા જમતને સત્યાગ્રહી પદવિ પડે સાતિમય ક્રાંતિનો
સત્ય મતાનો છે સત્યાગ્રહ કેવળ જીવનની પદવિ જ
નથી પણ તે સાતિમય ક્રાંતિનો માર્ગ પણ છે જ તેથી
મોંઘીજીએ ક્રાંતિને અપનાવી પણ ક્રાંતિ જીવનના વિકાસ
ક્રમને અનુકૂળ હોય એમ પણ તોણે બારપૂર્ક કહ્યું
'૬ તો ખર કહ્યું છું કે મિસિસ મસ્ટ એક વાર કહેવા
કાંતો કે 'તુ તો સત્યવિષ્ણુ - બળવે - મનના માર્ગે છે''
તે તો જાણી છે માત્ર તે રિપર કેવળ Revolution
ક્રાંતિ નથી પણ વિધાસક્રમને અનુસરીને થતા [Cultural
Revolution] વિદ્યાર કોપોલોઈએ બાકી
વિષ્ણુ તો ઘણા જ એકાંએક એમ અને જાને છે ત
વિના છટો નથી (૩ ઠો પા ૩૩)

સાલ સૌમ્ય ક્રાંતિ - આ રીત મોંઘીજીએ ક્રાંતિની
વ્યાખ્યાના જ દેશાર કરીને ધરમળ્યા તેનું મુલ્ય પરિ
તર્ન કરી ના બચાવે જ ક્રાંતિ કરી તમે ક્રાંતિકારના
પણ ક્રાંતિકાર જન્મા બારણની આગ્રહીની સત્યોદરના
હિસાક ક્રાંતિકારી એમની આગળ સત્યાગ્રહ દનાયા ત
એમની અધિકાર ક્રાંતિની પ્રભળ સાનનાને લીધે જ
એમના મયા પછી બાકે કુનિયામક ક્રાંતિકારી દેશ પણ
બારણની સત્યાગ્રહી વાતા સમાજે છે તેનું કારણ પણ
બારણની સાતિમય ક્રાંતિની
પાતને ચીવેલે એમ બારણ
એમ છે સત્યાગ્રહી કરેને
દેશાર તરફાળ પૂરતો નથી
લેણ પણ રમાણ બની
સો છે, તે ક્રાંતિ કરનાર
તમા સમાજ પહેલે પણ
તમાચો છે તમા જીવ
આ એકાંએક અસર કર
કાને બાને અક્રિય અને
મમાજના સમય જીવનમાં
પરિતર્ન કરવાનું ત તારો
આમ સત્યાગ્રહી ક્રાંતિ
કે ક્રાંતિને અનુકૂળ છે એટલું
જ નહીં પણ તે ઉત્ક્રાંતિનો
કારો બનાવે ત તેથી
કે ક્રાંતિનું મનના દેશ

નજ બને છે. બારણને અને જગતને બાવી સાત સૌમ્ય
ક્રાંતિ પણ મારીજીનું એમ અમરૂત નવસાગર છે, જે
જાણીયા સમાજે સમાજે નકનવા રખાતર પામવું રહેશે
જીવન કાર્યા સાત સૌમ્ય સત્યાગ્રહ વાથી રહેશે છે
એક વિદ્યાગ્રહ કહે છે તેમની સાથે આપણે હિમેરી
સતીએ કે જીવન દ્વારા સાત સૌમ્ય સત્યાગ્રહી ક્રાંતિ પણ
કર્ રહી છે બલિષ્ઠા સત્યાગ્રહનું વધુ ને વધુ એકાંએક
મત્ત જા સાતિમય ક્રાંતિનો રાહ ચડુ ને વધુ એકાંએક બસી
અને સાલ ક્રાંતિ નાચા રપ મારણ કરતી રહેશે એમ
મયા જાણવા બારણ તત પાતાનો પુરવાર સાતિને માર્ગે
નાની પાતાનો ઉત્કર્ષ કરાવથી સાધી રાકાશે માનવ
જાતની આવી અપી ઉત્ક્રાંતિ માટે સત્યાગ્રહી દશાન
માનવજાતના જીવનના વલ્લભા નજારે જીવ જોઈશે

ટીકા બેનજી - આ સાતિમય ક્રાંતિ બને એવી
એક દિશા છે કે તે બધું પામી હોય છે પણ આ
ટીકા મેવજી હોય છે કે સત્ત ક્રાંતિની અપકામણાવા
જાણી માનવ પુરવારને આતરનાકા સેત્રમા પ્રભળ
જાનારી સર્વથી ઉત્કર્ષ કરનાર પદવિને પીમી કેમ કહી
કહાઈ એમા પદવિને ત્યાં જ નથી જેટલ મથુ તે
તરફ કામ વિજયવત જ હોય છે એના વિજય સર્વ
પછી વિજય હોય છે અને તમા માનવી પુરવારને એક
જ દિશામાં નથી કે સર્વ દિશામાં વ્યાપક થવાને તક

ક્રિયા

આમનું ક્રાંતિકારની તબક્કો સ્વી,
સત્ત મુખ્ય રમુતિ સાચ વૃધા પછી
ઉત્કર્ષ દુર અરિમ્ય તથા રહે
આવ અને જીવંતી, અધિકાર કહે
* ઉત્કર્ષ કરાઈ નવા જ નવા તથા,
ક્રિયા એમ નવા જ નવા તથા,
અધિકાર નો અનુકૂલ તથા સત્ત, કે
ઉત્કર્ષનો ક્રાંતિ ન વળાવ, કે
અસર હવે, બાગુ જાણુ જ કો
નવત સામવત્ત જાણુને જાણુ
જિવજી ના મરણે જીવ જીવને એ,
ક્રાંતિ ના કર્ષે લેણા જતાં જાણુ
કુર કર્ષે સત્ત કે જાણુને મ નો
આવ કે ન, કે કેવલ એ અર્થ.

રસિન જીવ

રહે છે તેથી આ સાતિમય
સત્યાગ્રહી ક્રાંતિ અક્રિય
તમા સમાજને માટે ક્રાંતિનું
અપી સાધન બની રહે છે
ક્રાંતિ હાલ આને
સત્યાગ્રહી - આ સાતિમય
ક્રાંતિની સત્યાગ્રહી પદવિનું
ક્રાંતિકારમા કર્ષે અનુમે
દન મને છે ખરું કે માનવ
ક્રાંતિકારમા એની જ નાત
છે? મોંઘીજીએ આ અર્થે
નજ સમાજ રીતે જાણ
અર્થે સત્યાગ્રહ ક્રાંતિ
સતે માટે જાણુ જ રવા
આવિષ્ક બીના છે અને
તેથી ક્રાંતિકાર એની
મામ કર્ષે ક્રાંતિ નથી

“ ‘હિસ્ટરી’ એ અસામાનિક બિનાની નોંધ લે છે. સત્યાગ્રહ એ રાસાયણિક છે એટલે એની નોંધ લેનાર પક્ષ રહેતું નથી (‘હિ.’ ૨૧, પા. ૬૫) છતાં યુગીની વાત એ છે કે ગાંધીજીના સત્યાગ્રહો અને તેમની સત્યાગ્રહી પદ્ધતિની નોંધ ઇતિહાસે લીધી પણ ખરી અને હવે પછી પણ લેતો રહેશે! મૂળ દબીકત તો એ છે કે ઇતિહાસ વિશેષ કે ખાસ બે એ એવા પ્રસંગોની નોંધ લે છે. જે સામાન્ય છે તેની મોઘ તેને લેનાની હોય નહીં. સત્યાગ્રહ બપોરે વિશિષ્ટ પદ્ધતિ ત્રીકોતી અને ત્યારે માનવ જીવનનું તે એક સ્વાભાવિક અંગ હતી, તેની સ્વાભાવિક વિરૂપતાનું પણ માન મનાજને નહોતું તેથી તેની નોંધ લેનાર પક્ષ હતું જ નહીં. ‘હિસ્ટરી’ મા ફૂનિયાના પ્રસાદભટ્ટી જ કદાચી મળશે. તેથી ગોરા લોકમા કહેવત છે કે જે પ્રખરે ‘હિસ્ટરી’ (કાવાદહ) નથી તે પ્રખર સુખી છે ” (‘હિ.’ ૨૧, પા. ૬૫)

ઇતિહાસનું નવું પ્રતિપાદન :- માર્ક્સની જેમ ગાંધીજીએ પણ પોતાની રીતે ઇતિહાસનો અર્થ તારવ્યો છે. માર્ક્સે ઇતિહાસમાથી વર્ગવિમુક્ત તાત્વ્યો ત્યારે ગાંધીજીએ તેમાથી સંપ્રસુસેક શાંતિ અને સત્યાગ્રહ તારવ્યા છે તેમની સચોટ કલિસ એ છે કે આ બધા વિના માનવજાત રહી જ ન શકત. માનવ જાત ટકી વધી અને વિદ્યુતે તેનામા રહેલા સ્વાભાવિક સત્યાગ્રહના બળને લીધે જ હિંસાદિ બળો જગતમા કામ કરતાં આવ્યા છે એ સમજવા ઇતિહાસ ખોળવા પડે એમ નથી પણ એ બધા અનિજ બળો કોરા હતા જગત ટકેલુ તેનું કારણ જગતમા પ્રવર્તેલુ અવેશનું અને વિરસતું પ્રેમબળ છે. માનવજાતનો પ્રતિપ્રવલ એટલે જ આ પ્રેમ પ્રવાહ તેથી જ ગાંધીજીએ લખ્યું, “આ કથાનો, પ્રેમનો કે સત્યનો પ્રવાહ ચોકાય છે, તેમા ભગવાન પડે છે, ત્યારે જ તેની નોંધ લગારીને ચડે છે.” (‘હિ.’ ૨૧, પા. ૬૫)

ઇતિહાસનું આ પ્રતિપાદન ગાંધીજીનું નવનું અર્થસંજ્ઞન છે. એમાથી જગતની વર્ગવિમુક્તતા સિદ્ધાંતોને સચોટ જવાબ મળે છે. એમાથી ઇતિહાસનું ઉજળું પાઠ આગળ તરી આવે છે, એટલું જ નહીં

પ્રથમ લંદરી
આઈ ૨ પ્રથમ ગદ્યબદી લંદરી
મદ મદ મદ મદ લંદરી
કોઈ પુકાર પડ્યો તો કોઈ કોઈ વચ્ચે પડ્યો નિહરી,
સુધ અને રમણીયે ચંદરી ચોમાસ સિંદરી સિંદરી
કોનો રમણીય રમણીય કોનો રમણીય રમણીય
લંદરી રમણીય રમણીય રમણીય રમણીય
મકરન્દ દે

પણ ઇતિહાસને એક નવી નિરૂપણ છે ગાંધીજીએ નવ સચોટતાથી કહ્યું કે સત્યાગ્રહ સનાતન બળ છે અને ઇતિહાસ તેનો સાથી છે.

સામાન્યતાની સપાટી પર :- ગાંધીજીના સત્યાગ્રહનું કે દર્શનમાથી અગાઉ એક ગ્રંથ તેના નવસર્જનો પેદા થયા છે. જગતના વ્યક્તિઓની દૃષ્ટિએ અને એ વ્યક્તિઓને શુદ્ધ અને સાચે કરવાની દૃષ્ટિએ એમણે કેટલું જાન સંક્રિત અને કાર્યનું સંયોજન (Integration) ખૂબ જ ઉપયોગી છે. આ સંયોજન એમની વિશ્વશ્રીને વ્યવહાર બનાવે છે એટલું જ નહીં પણ એના પડે તેઓ અધ્યાત્મને આમરોમ્ય બનાવી તેને સામાન્યતાની સપાટી પર લાવી શક્યા છે આ તેઓ કેમ સાધી શક્યા તે વિચરે ભણુ, જરૂરી છે.

કર્મજ્ઞાનભક્તિ એકતા :- એવાર્થ ગાંધીજીએ બાવથી જ સતત કામ કરવાના શોખીન હતા તેમ એમનો શોખ બની હતી. કર્મમા એમની જિજ્ઞાસાવિભાજી અને જાનની સંધ માલી, સારી પેઠે વામન થયું, સત્યગે થયો, અર્થશ્રી મર્ક અને સાથે જ જે સાનુ લાગ્યું તેમા પ્રયોગો આદરવા આમ એમના કર્મશ્રી વિચાર લખ્યો, જાન ભણ્યું, પોતેથી જ સર્વાશય, શુભ લાવના એમનામા રહેલા કોરાથી અને નાનપણથી લઈ બેઠ, જેવા થવાની જાવના દર થવાથી એમના માનમય કર્મમા સંક્રિત બળો, જે કાલુ તે સારા આશયથી કાલુ, જનકવ્યાજને સારુ કર્યું એવી સદગ જુલિને લીધે એમના જગતમા જીવનમા જ જાન ભક્તિ અને કાર્યો સમેગ સંધાવો જાન માર્ક, કે ભક્તિમાર્ગ કે કર્મમાર્ગ જુદા જુદા રસ્તા નથી પણ તે એક જ છે એ વિચાર એમના જીવનમાથી જિઓ. એમના આ નાનુબળ સંધને માનવ વિજ્ઞાનનો પણ રહેો મળી શકે છે. માનવ કામ વગર રહી શકતો નથી. પણ કામની સાથે આજુસને માનવજીવન છે અને વિચાર કરનારું મન પણ છે, દરેક કામમા

આર અને વિચાર ભેદાંધેલા જ છે જાન, કાગળ પ્રેરકક. વિચાર મોઘકે કે માર્ગદર્શક છે - આમ બાર, વિચાર અને કર્મ એવી જુદા બધા છે. નાવ શુદ્ધ નાનુ તે ભક્તિમા પરિવર્તે છે, શુદ્ધ વિચાર - જાનનું મન ને

છે. નિર્દોષ યાન અને સક્તિ બંને કામ સ્વાધ વ્યવસ્થા તે મંત્રને અપાસકા બનાવે છે, અને તે સર્વે કર્મવિમુક્તિ આપે છે. આ વૈજ્ઞાનિક સત્ય ગાંધીજીના જીવનમાં સ્વાનુભવથી પ્રત્યક્ષ થયું.

સ્વાનુભવ બનવું રહેલું છે:-કર્મ, ભક્તિ અને યાનનો આ સમન્વય તેમણે નવી તાલીમના ઉતારી કામ દ્વારા જોવાપ્રેરિત સિદ્ધાંત કિશોર યૌવન વચ્ચે જોવા આ સિદ્ધાંતનું મૂળ કારણ વિચાર અને કર્મની એકતાના માનસ-સામીપ્ય સ્વરૂપમાં જ રહેલું છે. અનુભવ વગર યાન નથી એ બ્યવહાર સૂત્રનો એમાં પૂરેપૂરો અમલ છે. એનો બાળકની જોણવૃત્તિના ઉપલેખ કરી નથી તાલીમનું કાર્ય. એક વધુ નવસર્જન થયું એમાં જીવિ શક્યતાઓ પહેલી છે. ગાંધીજીનું આ નવસર્જન સમય સાથે જુલુ પ્રસૂત રહેવાનું અને કામ રહેલી આધ્યાત્મિક શક્યતાઓ પાંચે પાંચે પ્રવૃત્તિ થતી રહેશે. કામ દ્વારા જેવ વૃત્તિના સિદ્ધાંતમાં સ્વાધવ જાનની સાથે આત્મશુદ્ધિપ્રાપ્તિ શક્યતા પણ ભેદ શકાય છે. એ શક્યતા દૂરથી છે પણ એ બ્યવહારી છે જ, એમાં કામ નથી બાળક એક જ કામના તદ્દનિવશ નિચાર અને કાર્યના બીન ધર્મા શીમે એટલે એ એકાગ્રિત જાણ, વિચાર અને કર્મની પાછળ રહેલ આત્મા કે ચૈતન્ય સાથે અનુસંધાન કરવા શીખી શકશે. આજે આ વાત કહી દેતાં જાણીતી સામવાનો સંભવ થયું છે. નવી તાલીમમાં ધર્મના સ્થાન અને જીવવામાં આવતા ગાંધીજીએ કહેલું કે હ તમે મ્હા મને કામ શીખવવા આજુ કુ ત્યાગના બે કદ

ધાવ. ગુજરાતનું ઊંચિય દલા મ્હાનવન અને ન્યાયનિર્ધારિતા

એકાગ્રી સ્વાધવળી કામગાથી "સ્વ" એટલે ચોવાના આત્મા કે ચૈતન્યના જાન બાળકને કમે કમે થતુ બનવું: અને એમાંથી "સ્વાધવ" પ્રગટે

સેવક સંઘ —આના જેવું ન જીવાય એવું નવ સર્જન તેમણે જોવા કરે તો સમાજ સેવક વર્ગમાં ભેર થશે. જીવનભક્તિ, અને કર્મ એક છે અને તે દ્વારા આત્મશુદ્ધિ શક્ય છે તે જાણી આત્મસાધના મારે સમાજને ઉદ્ધારની ભર નથી એવો પ્રભાવ વિચાર તેમણે બારતમાં લાવે કર્યો અને ફરી પ્રચલિત કર્યો અને શક્તિશાળી સત્યક પ્રયોગો દ્વિધા ઉદારી બનાવ પહેરતા રોકવા અને તેમને સત્યાગ્રહી વિચારસરણી તરફ આકર્ષી રવાજની શરવામાં સાથે નીધા. આ જીવનની કોશી એમણે બાળી અને ભગવાદ કપાને તેની કોશી માન રાને બંને ન્યાયનિર્ધાર મને આત્મસક્તિથી કરવામાં સાચી કોશી રહેલી છે એમ તેમણે બતાવ્યું. માનસની સાથે જાનમ કોવ જતા તેને ત્યામે તે ખરો ત્યાગી અને તે જ ખરો વૈજ્ઞાની વેરાગતી કોશી. આ સારના એકી વખતના સમૂહ ત્યાગમાં નથી પણ સમાજ સેવા કરતા કમતા શુદ્ધિ શુદ્ધિ આત્મા આકર્ષણથી અધિષ્ઠિત નહેવામાં રહેવી છે. આવી કોશી મારે તેજસ્વર સેવકોના સમુદાય તેમણે જોવા કર્યો અને તેની પરજરા તેમણે થાવું કરી આવા સેવક સંઘનું સર્જન ગાંધીજીના જીવનની અવકાશનાની એક નેહી સિદ્ધિ છે.

જન સામાન્યમાં શુદ્ધ પહેલી સહજિતે, ભગવાદનાં એકાગ્રી રિશ્તિની મર્મવાણી, અમલ કર્મવિમુક્તિ બનાવે છે અને પ્રેરક પુનિત વાતાવરણ સર્જાય છે. સરખાતમાં તે ઉત્સાહ ઉત્સાહ થતોય છે, પાલી ધીરે ધીરે તેમાં એટલે આત્મી બનવાય છે. કામ માટેનું જે ચોક્કસ ચોક્કસ મોડ છે તે તે જોવા તેમ દોષ છે. વજી આજુ કામ દરી રહેવું એકીએ એવો આમલ થયું હોય છે. એટલે જીવન નથી પ્રવૃત્તિમાં પ્રાપ્ત ધીરે ધીરે જોવાતે બ્યવ છે છતાં તેનું માર્ગનું તે જીવન / કોવાળી, સમવસાદીઓને મારે નિર્દોષ કે લોકનિષ્ઠાનું સાધન બની રહે છે. એટલે એક નાર જનકદવાનું મારે જીવિ વધેલી પ્રવૃત્તિ વાતાવરણ દબાવી જીવિકા મની જાય છે તે વધારમાં સધારે ભગવાદ છે. કોઈ જીવ નિષ્ઠા બનાવે દબાવી જીવિકાએ પહેલે છે. ત્યારે માનવ જાનની સમય, શક્તિ, યત્ના જેવી શુદ્ધિને અત્યાગ કરે છે અને ઉપર જન સામાન્યમાં નિરાશા નમવા અને નિર્વિકલ્પ રહેવાય છે. છતાં પ્રવૃત્તિમાં માનવજાતે તેથી નામતો મોજ તેને સતત વ્યવસ્થા કરવાનો પ્રેમ છે. આવી અત્યાગના સાથે કોઈ જીવ સમાજ આમલ થયે નહીં, પણ બધા તે ત્યાગે એવાન દશમાં નહીં જાય. કે-ક મિત્રની અવિદ્યાર્થિક જીવરિજાતક વેળ છે, તેમણે કામ ૧૩, ૨૫ નિષ્ઠાનું કરવા એ જ જીવન છે.

—મ

સરકારે પછાત મોડની રચના કરી પશ્ચાત્તાત્વની ઉત્પત્તિ મોટેનો કાર્યક્રમ વર્ષોથી હાથ ધર્યો છે - પછાત ભવિષ્યના વર્ગોનો, પછાતી ભવિષ્યનો, આદિવાસી વિચરેને ગણીને, એ ભવિષ્યના કલ્યાણની યોજનાઓને એમને નાભ મળે એવી ભેજવાઈ કરી ■ ભારતની નારીના અમુક ગણના ગણના દરમિયાન જાદ કરતા તેમને પણ એ રંગમાં સમાવી તેમને પણ કલ્યાણ યોજનાના હાથ મળવો ભેજવો, એવું ઔત્તરિયની વર્તમાન સ્થિતિને વિચાર કરતા હાથ છે

અને બિખારીઓનો કેટલો મોટો સમૂહ આ દેશમાં ફેર ફેર પથરાયેલો છે? તે શું કોઈ દેશનો આગળ વધેનો વર્ગ છે? તેમને પણ તેના સમાવી તેમને મારે પણ કોઈક ભેજવાઈ કરી છેવટે સમાજભાષી એ વર્ગની નાખણનો પ્રથમ મંત્રીપણે વિચારવા ભેજા છે

એ વર્ગની દરમિયાન સમાજને શોભાકષ તે નથી જ, ભાગ્યશય પણ છે, તે સિવાય પણ તે અનેક પ્રકારે શોભા કરે છે કોઈને કોઈ પ્રકારની શારીરિક બોધવાળા જ બિખારી હોય એવું નથી જોવામાં આવતું, મોટા ભાગે તે એવી શારીરિક બોધથી મુક્ત હોય છે બોધવાળાને તે કોઈને કોઈ પાઈ પેસે આપવાનું મળી જાય, પણ સંસ્કૃત બિખારીને આજે, સંસ્કૃતિથી ભીખ મળી જાય એવું નથી એટલે એને કોઈ નરી બધાદારી દૃષ્ટિએ સમાજ દોડી ઉપાયો પણ અભાવે છે ઘણી વાર સામાજિક, વાચનામાં આવે છે કે, અમુકનું નાનું બાળક કોઈ ઉપાડી ગયું માળકો ગુમ થવાના કિસ્સા સતત બનતા જ રહે છે એ બાળકને ઉપાડી જનારા મોટે ભાગે બિખારીઓ કોઈ છે છેકરાની મદદથી એમને ભીખ માગવી સહેતું પડે એટલા માટે નિર્દોષ બાળકને શારીરિક બોધ બાળકના પગ પર પાડે છે અને પોતાના પાંચે પાંચે છે ઉત્તરવર્ગ ભવિષ્ય અને ઉત્તરવર્ગ જીવનના અધિકારી બાળકો કથાય ગુન્દા વિના આજુ ટવન કોઈક ખેડુ દુખ સહે છે અને કિશુપત ભરી જિંદગી ગુજારાને દડ વેરે છે એમને યુદ્ધો થોડા જાણે જવારે ગુન્દાઓને પણ દડવી નહીં પણ ગેરવર્ણી સંધારી સાત નાગરિક નનાવવાનું વિચારીએ છીએ ત્યારે એમણે કંઈ જાણુ નથી કંઈ, એવા નિર્દોષ શીશુઓ સમાજ, સવાની

અપૂર્ણતાએ કરીને આવી ઝરમી સમ છત્રાસર સહે એ દવા, ધર્મ અને આધ્યાત્મિકતાની છાસવારે વાતો કરનારા, આપણે સૌને મારે ભારે ઘરમોઝો રિપ ગણવો પડે

બિખારીઓનો ત્રાસ દૂર કરવા મારે આજે શું થાય છે? કુટુંબો વર્ગી પડતા, તેનો ત્રાસ દૂર કરવા ન્યું તેમને પકડી, ખટારમાં ચરી શહેરથી દૂર છોડી જાય છે તેમ, અમુક શહેરમાં ભીખ ન પી જાહેર કરીને ભીખી રીને ભીખ વસતિમાં ઠસેલી દેવામાં આવે છે અને તે વસતિને, તેમના કસા મુન્દા પિના મધાના બિખારી ઓના ત્રાસ સહન કરવાનો દડ દેવામાં આવે છે, જે રીતે મુખ્યશક્તિઓની વસતિને વધારાના કુતરાઓના ત્રાસ સહન કરવાનો દડ દે છે તેમ

બિખારીઓ પાસે માળકોની જિંદગી બાદ છે તેમ પોતાના પે બોધોના વધુ વિસ્તારને એવી ભેજવાઈ છે ભવિષ્યના શોભા શારીરિક બોધો એ તા વધારામાં અને એમ બિખારીઓની વર્ગ-સમજા વધતી જાય છે વર્ષોથી આ પર પરા આવી આવે છે, એટલે આ પ્રકારે શોભ સહેલો તે નથી જ, એમો રીકા બિખારીઓ છે તે તો રીક, પણ નાની ઉંમરે ભીખ માગતા બાળકોને તે સામે રહે વાળવાનું સકપ છે સમાજને મોટાપ થઈ પડે તા રંગના એક શારા એક હાથને મમાવવું જ ન બનાવી સકાય તેમ છે અને તેમ થઈ તે બધાદારી દૃષ્ટિને નિર્દોષ શીશુઓને માથાવનો નિયોગ, અને કુટુંબનો ક યેન છેડી છત્રાસર કિલુપતભરી શામા ડગવાનો દડ વેરવો પડે છે તે પરિસ્થિતિ આયોજાય જ દડ થાય

કોઈક બિખારી બાળક ઉપાડી જઈ છે ત્યારે નમા જમા દોડા મળી જાય છે પણ એ દોડા મગવાના કરી નિચાલવા નથી કે, એ અનિદને અને જ નકામી, તેની ધર્મભાનાથી દોડવને પોપીએ છીએ પોતાને જાણુ ભીખ માગતા આવેલો ભણક બિખારી જ છે કે એને પરાણે બિખારી બનાવવામાં આવેલો છે, એવું કોઈ વિચારે છે ખરું?

મૂર્ખાજવ મને એમ ચરખા જવતી તરિકે પણ વસામાં આવે છે તેમ નકેડુ જવતીને રીશુવતી તરિકે ઉજવવનો કેટલાક વર્ગી રી-સાવ પડવો જ છે તો?

તે દિવસે બાળકોને મિઠાઈ વહેળી લેવાના મેળાવામાં હતી જેઓએ તે રીઝ પકુ એ દિવસને શીશુ સિખારીએના ઉદ્ઘાટનો દિવસ ગણાવેા. જોઈએ મિઠાઈ મેળાવામાં ખત્તી નખાતા નાખીમાંથી શીશુ સિખારીએને માટે મેળાધૂની શાળા જોઈ કરતી જોઈએ.

છેલ્લે કહ્યું છે કે કપિરના જન્મતા એ છેલ્લો છે તે વડનો છે અને એમણે એમ જન્મ કહ્યું છે કે કપિર ને

અન્યનનાં પ્રતાપ

અન્યનના બાળથી જન્મને નિમ્ન પિતામહ ૧૨૫ ના પાવલ ધર્મને પદ્ય ત્પરે કોરવો અને પા-સોગા કાઢા કરે કહીએ.

કાઠાનં બાંધે પડી. સૌએ આપુણી ખ્યાન કરી અને કુ બળવા દિતે નિમ્ન પિતામહ પાસે આવી જોયા પાડેા પકુ બા-ના. વિમ્ન પિતામહ અને કોરવોના પહે કાઢા બના એમના પ્રવે પાડવોને પહેલા જોયા જ ન કર અર અર હતો.

નિમ્ન પિતામહ મરણશ્યા પર છેએ જોઈ ને કુધિરિર વર રી પજા. અરેરે આ વડિવનો વિચારપત્રો એમણે નિમ્ન પિતામહને કાઢા માગતા કહ્યું પિતામહ વાના પુલેને જોઈ અવગમનિને કાઢ્યું ત્યારે આ કુ બ મોગમુ પડે છે—એટલા માટે તમારો પાપ, જર્મ રહી છે કુમકરો કાઢા કરો. કોરવ પાડવોના દેવના દોલ તે આવી કુલ પુરિરિયતિ પેદા ન જ થાત પિતામહ આ છેલ્લી ધર્મને તમે અથો ઉપેક્ષ આપતા તપ જેથી અમ અમોડુ જનતર માગ કડીવ અને પૂનો ન કરીએ.

કુધિરિરની વિનનિ પત્ની સિખ પિતામહ કઈક મોઘલા પ્રસાદ કરતા હતા—એકે એમને આપર વેળા પછી હતી—ત્યારે તે ત્યા હાજર દેખ કીપીઈ થીયુ હતી પ કુ.

આમ કુપુ પ્રથમે કોપીહુ કસતુ લોને પૂજી કોરવો તો નુરમાની નજરે તેની સામે જોઈ ત્યા—પાડવો ન કસતા મારા ન ને જ જર્મ રહ્યા.

પાડવોને પર્મસ કટમા મુમયેના જોઈને નિમ્ન પિતામહ મારેથી મોઘા. ‘કીપટ’ તુ કેમ હતી એ કુ અકુ કુ—તને કસતુ આ-નુ એથી મને નવાઈ નથી પની—કોરવ પાડવો! તમને પકુ ન કરી જોઈએ

એક મોઘાએથી કુપતે ૩ ને બાળકો સામે પ્રકટ કરે છે કુ કમા માત્રસોમા બાળકો જ કપિરની વધુમા વધુ નજર છે કુ બોધથી પ્રસાદને મિરતી મિરતો એટલે બાળકો માટે વધુ કરે છે બાળકોમાં મે સિખારી બાળકો હવે અથે છે, તેમને, કપિરનો અરિથ માની પ્રમ મધી તમે માટે આપજો કઈ કરીએ તેમ કપિરનિથ અને ધર્મ નિથ પડ છે જ.

કીપટી બપો ૬ બારથા કોરવોને તારા ચીર મે આ બા ત્પરે મે એમને ઉપેક્ષનો એક કાન્દ ન કહી, મુમ મુમા જોવા જ કુ કો એમ કુ તમને વનવાસ મોકલ્યા ત્યારે વધુ મે એમને ઉપેક્ષનો એક કાન્દ ન કહી કીપટે લાત આવી. અનર પકુ મે આન મુમા વડિને સગળી લીધી—આવા કઈક પ્રસાદો મે કોરવોને ઉપેક્ષ ન આપ્યો અને દરે બપોરે કુ મરવા પકો કુ ત્પરે કુધિરિર મને ઉપેક્ષના મે મોઘ કહેના વિનવે ત્યારે તને કસતુ અથે મે કાવ રવાનાવિક છે તને એમ કે ખરા અરે ને ન મેલના તે હવે કઈમેરે મે કસવા નેકુ જ છે કોરવો પાડવો સાવે લખા તૈયાર થયા ત્યારે મે અમને વાતવા માટે ઉપેક્ષ નથી આપ્યો, કીપટી. હવે મે સોહોને પરમપ કાન નજર છે, ત્પરે કુધિરિર મને ઉપેક્ષના મે મોઘ કહેના વિનવે ત્યારે તને કસતુ અથે મે કાવ રવાનાવિક છે ખરેખર આ કસના જેવી પાવ છે.

કીપટી! જના હવે કુ ઉપેક્ષ આવી કહુ કુ ઉપર ને ને પ્રસાદ મે વર્ધવ્યા તે તે પ્રસાદ મે કોર વોને કેમ વાઈ નહી કેમ સિખામસુ—ઉપેક્ષના મે મોઘ કલા નહી મે તારા આવર્ધન કાન્દ છે, ખુ ને પાપ પુત્રી! ત્પરે માત્ર પડમા કોરવોન અન પકુ કુ અને તેથી મારે આત્મા અલગરો હતો મારી નોમો કોનુ બજ કોઈ પટેનુ કુ કુ કરે મોરે કોરવોને ઉપેક્ષ આપુ ક આને, અન્યનના મામે માટે સીરે છેડીને મે બનુ લે કી કપીરની અપર કાડી નાખતુ છે—હવે મારો દેહ પવિત છે હવે કુ ઉપેક્ષના મે સન્દ કરેમા માવક થશે કુ—અને ને રા ક કહી.

મરણશ્યા પર પડેલા નિમ્ન પિતામહનો એક એક સન્દ સોમનના હાથમા સમારો કોરવો જોને દોલો

—વલિલાલ અનિક

સન એવમાથી સેન્ડર એન્ડમા જતા પોલીસો સાથે મુસાફરી કરતા વાતચાતમા આ બાબતમા મળેલું—

અમુક કોમના રીંદા યુનેઝારો તે એસ હોય છે કે મને તેટલી મારપીટ કરીએ, માફકમળ કે લાન્ય આપીએ, તે મે સાચી વાત કહે નહીં અને કેસની કડીએ મને નહીં એમની પાસેથી વાત કદાવવાની તરફીએ મને મ શોધી તે સખી જ છે પણ ઉનાળામા તે એનું કરીએ કે લાઈ પકડાવા હોય તે દિવસે સામાન્ય પદ્ધતિએ યુનાની વિગત મેલવા મા પ્રવલન કરીએ છતા પત્રે જ્યુ જ રહસ્ય ન ખતાવે ત્યારે જીએ કે, ‘આને જુએ મર તે વિના હુ સાચી વાત કહેનાને ન શી,’ અને તે દિવસે આખો દિવસ આનાનું ન હઈએ બીજો દિવસે પૂછપરછ કરીએ અને અમાને ખાની હોય તે પ્રમાણે પેનો કેટલી માહિતી ન આપે પછી જાણે કે ટાળી ગયા કોઈએ તેમ, અધિકારી કહે ‘આને હવે સળ એસમા મોકલી આપો આઝી વિગત હવે મને એમ નથી’

યુનેઝાર તે મનમા રહ્યોસો મેમ કે આપણે છલ્યા હવે કેસ છુલો જ રહેનાને છૂટનાને સબબ મરો, ને સળ થશે તેા મ એકી જ થશે’

પોલીસ કસ્ટડી એટલે પશુના પાજરા જેવી કોટલી કેદી અને બિજાના સિવાય અદર કશું હોય નહીં રાત્રે, કુદરતી કાજત પણ અદર કરનાની પાણી પણ પોલીસ પાસે મામી લેનાનું એવું કસ્ટડીમા કેદીને પૂર્ણ હોય ઉનાળામા બપોર બસાનર તપતા હોય ત્યારે ફળફળતી મરમ મરમ બીચડી પુઝળ તે ન રેડીને—મેએક માથુમ આપ અટલી—કેદીને થરી હઈએ દોઢ દિવસના જુઓ કેદી અદ અદ ખાના માટે કોઠું ખાત ને પાણી માટે ફરજ પડેના પોલીસ બંદાના કહી કોઠું કરે ‘નલ્યા, બીચડી પૂરી કરી ચાની હઈ દે, ચાણી લેલ અઈ ને પાણી લેતા આનું’ આમ મદત તલ્લો કરે પેનો જૂલાબેલ તેલથી પચપચતી બીચડી આઈ જાય ચાની હઈને પોલીસ પાણી લેતા આપેઈ પેનો છેવટે કરચરે વ્યાકુળ ચર્ષ જાય ત્યારે તેને બહાર કોટીને અધિકારી પાસે ફરી રજૂ કરવામા આવે, ‘સાને સળ નહીં કહે તેા પાણી નહીં મને ફટકા મળશે’

આખરે, કેદીના કહે પ્રજા આપણા ધણુ જનુ, સમુ

કડી દે

સત્યશોધનની આ વૈજ્ઞાનિક પદ્ધતિ

અને આ મુગ રલો વિજ્ઞાન-મુગ’ એટલે, દેવાકે લતની, કોહાનિવાળી, નાતરશુકની રાતેને અશ્વકની નજરે એનામા આવે છે ઉપરજ ની, જૂનવાળી મણી કાનવામા આવે છે બધું વૈજ્ઞાનિક દ્રમે થયું જોઈને વૈજ્ઞાનિક પરિચાલકા કહેનાનું સમજવું જોઈએ અને એના વલ્લુનો લાભ ‘આ મશુ વૈજ્ઞાનિક પદ્ધતિએ તૈયાર કરવામા આવી છે’ ઉત્ત્વા કે એવો હાલે આપણ કીને લેલ જલ્લુ છે આ કી કારે આપણે એમ કહેનાનું સાચળીએ કે, વૈજ્ઞાનિક રીતે ઉઠેના આજના લેમા સોજ સો ટકા કમેસાદિસ જલ્લુઈ રહે એવી વૈજ્ઞાનિક પદ્ધતિએ ઉત્તારવામા આવેના ફાતલો બગારે ત્યા મને છે’ તેા મહુ આજ દે જેનું નથી

પણ આ વૈજ્ઞાનિકતા છે મુ’ પોલીસે કે પાસે વાત ને રીતે કહારી એ પણ વૈજ્ઞાનિક પદ્ધતિ કહેવાય અને હકી મપીને માખજુ તારીએ છીએ તે પણ મુ વૈજ્ઞાનિક પદ્ધતિ ન કહેવાય

અને છતા, એ બને પદ્ધતિઓના મી દઈ અને સત્ય, મેમા દેખાય છે

કહેવામા આનસ કે વિજ્ઞાનમા સત્ય ને સીદઈને કશા વચ્ચે લાન્યા—પણ બાઈ વિજ્ઞાન સત્યની માથ માટે જ છે એ ન જુને અને આપણે વળી સનકારી માનુસે છીએ, સમૃતિ તેની કરી છે અને તે માટે મીરન પણ મરોતીએ છીએ—તેા આ જ્ઞાનને ને સીદઈને અધિ બાળન જ મથુવા જોઈએ

વનવાનની જૂન એ સત્ય હોય પાન એ ને રીતે એને સમયે તે જ સત્ય છે એમ કહીડા ની કીએ, કેમકે, એમા સો-દઈ નહીં નીતસતા છે સમૃતિમા એને આન ખડુ

સમજાણે જોઈશુ તેા કેદી મ વૈજ્ઞાનિક પદ્ધતિ એમા એવી કરતા નવે બીનસતા દેખાશે

એવી પદ્ધતિ અક મામ હોય તેા મ ખીએ મા’ નથી જ, એનું નથી

પ્રજા માટે રચત નાથ અને દાતિ એ માવની પ્રજા માટે સમજુપને ‘વૈજ્ઞાનિક કુદ’ની વૈજ્ઞાનિક પદ્ધતિ

છેવટની સામે છે અને એમાં જીવંત શક્તિ વધુ વધુ હોય જતા
ફાટ અને બીજાસના તો છે જ કા કાકારો તો રાજ
પુત્રો કરતાં ય વિરૂપ સ્થાન તતા અને શાંતિના આશ્રય
હોય છે પરંતુ તમારો સોનર્વ દ્વારા સ્વયં કાંઈ છે અને
સાથે શક્તિ છે

વાસ્તાવ્ય વિજ્ઞાન સૌન્દર્યોદિત નથી એ સ્પષ્ટ
ભક્તિ સંસારને, જીવંત વ્યવસ્થા કે મરિતમા જ રહેલું છે
એવું નથી, એ સૌના શ્રેષ્ઠ સાધનો દર્શાવે—વિજ્ઞાનથી
આજે સાન વિજ્ઞાનના શ્રેયોભા એ એ વૈજ્ઞાનિક પદ
તિથિ સોનર્વ રહી છે તે સિવાય બીજા કોઈ પદતિથિ
સાબિત નથી, ન હોય એવું નથી

મરેલીની મોસમ છે ખાટા લીજી ખૂબ મોઝા અને
છે, અને આકાર તાપો કારણે વહેલા સુકાઈ જાય છે
પ્રાચીન મંદિરો છે કે એને રેડિયેટમાં મૂકી એ ભગવાઈ
ગરે. પણ વધુ મગમગા તો મેડીએટરનું નામ પણ
જાણતા નથી એવી વૈજ્ઞાનિક પદતિથિ એમને કપાથી
ખાતર હોય? તેથી તો મેડાલુ કંઈ પાણી કાઢ્યા
આસપાસથી તેમાં લીજી નાખી પાણિયારે રાખી રહે
છે લીજી ભગવાઈ રહે છે અને આસપાસ પહોળી પાણી
એવું મરેલી છે પાણિયારે જળા ન જામીને. એવું પણ
મગ મરેલી છે

કેરોડોની વસ્તીવ્યવસ્થા કેરોડોને પ્રાથમિક શિક્ષા
જુના વાળા છે અને નિર્વિક્ષિત મરેલી આજે પણ આજી

પાઠશાળા છે—એ બધા એમને મરેલી સાધનો જાનતા—ક્યા
વિજ્ઞાન કે વૈજ્ઞાનિક પદતિથિ પર તે જીવી રહે છે એમના
એટલાયે સાધનો અને તોપણ નુકસાન રિત્તિ અધિકાર
અને ગ્રેમ (એમાં સૌન્દર્ય જાનત્રિત હોય જ) માં મરેલી
એટલું જીવનરિવાજ એટલી વૈજ્ઞાનિક પદતિથિ એમને
આપી કદાચ તેટલા અને આપીએ પણ તેમની દેવા
કેવળ આતર લુહિ શુભ, કેદારવિજ્ઞાની કેકી ન કરીએ
તેથી ન જાણીએ

રણ પાઠશાળા અને બાળક મગ દ્વારા મરેલી અને
મરેલીને પાથરા મગતા પાંત કરતા, સારણ હુશ્વનો
નિરાશિભાની પાપભાર કમળિજી નીતિપરમણુ કમળ
ગમી મા કમળની વધારે નહીં હોય એ સાબિત નથી
એ જ એ આમરિશ પેદાશના તે તે સમયે અને કમળ
આન રાખી શાંતિઆસ કરી શકતા હોય તો તે જાણ
અનક પામવા ન વુ છે

તમ નેના બધે જીવે કેરોડોને જનસમૂહ હુમ્મો
દેવે છે એ સમુદ્ધિ તમે આ છે—અને તે જીવનકાળે
એવાનું જાણવું છે—તને કામ્ય રાખી વિજ્ઞાની પ્રાણિ
મરે તને અનુભવ વિજ્ઞાન અને વૈજ્ઞાનિક પદતિથિ જાણ
મીકારીએ અને સ્થાન વાદગી મીકે કે આપણે અધિકાર
(અથા અરમ સૌન્દર્ય આપી જ જાય છે) પરાયણ
સમુદ્ધિના જાણીને જાણે જાણે એ વાદગી અને
વૈજ્ઞાનિક એવે વિજ્ઞાનીની પાણી નદી પડીએ

એક વાર કમ અને સીના ચિત્રકારો વચ્ચે હમિર્ષ પાળાઈ જીવે પછે કહે કે અમારી
ચિત્રકળા ઉત્તમ છે એ દાવા કેટલે જાણે સાચી છે તરી પરીક્ષા મરે ત્યારના પાઠશાળા સમ સામે
આપેલી મે જીતા નહીં કરી અને એક જાણની જીત પર રસના ચિત્રકારોને ચિત્ર દોરવા કહ્યું
અને બીજા જાણની જીત પર સીના ચિત્રકારોને ચિત્ર દોરવા કહ્યું અને એ બીજાની નકલનય
જેમાંથી કહ્યું એક જાણ નહીં એવો જીત સુધીતો પછે દેવારી દીધે તેથી એકબીજાની
ચિત્રકળાની કાર્ય નામ કરી રહે નહીં

મા કા દિવસ પરીક્ષા ચિત્રકારોએ જાણવાને ખબર કરી કે અને અમારું કામ સંપૂર્ણ કર્યું
ન નીની ચિત્રકારોએ પણ કહ્યું કે અમે પણ અમારું કામ જાણ્યું કર્યું છે
જાણવાને આપણે વચ્ચેના પાસા ખોલેના તો સીના આખરેના પાસ ન જાયે—આ જા !
અને આજ પર એક જ જાણના ચિત્રો દર્શાવે !

વાત એક દર્શક કે સ્ત્રી ચિત્રકારોએ ચિત્ર દોરવાની મરેલી નામે જ લીધી નહીં એમણે ત્ય
ચિત્ર દોરવાને બધે આપણે કમ્ય જીતને લીધી અને મરેલી કરનામ માળ્યો દર્શાવે ત
દર્શક પર નીની ચિત્રકારોએ દોરેલી કળાકૃતિનું જુદું પ્રતિબિંબ જાણવું હતું

મરેલી અને કાલિંગની દર્શકાધિકારી જુદીવળે મરેલી દર્શક દર્શાવે પણ કમના ચિત્ર
કારોના જુદીવળે અને મરેલી માન પામવા, મરેલી દર્શક નહીં ને મરેલી કહ્યું નહીં !

[૬૧]

લગવાનનાં દર્શન, વીજળી પેઠે એક ક્ષણમાં જ થાય છે.

અને એ જ રીતે, એ દર્શનોનો લોપ પણ થાય છે. પણ લાંબા સમય સુધી બીજી વાર નથી થતાં. એ દર્શનોનું સ્મરણ, એની વ્યાકુળતા લાગેલાં રહે છે.

હરકોઈને પૂછતો રહું છું કે એમનો યોગ્ય ક્યારે થશે ?

પરંતુ કોણ ખતાવે ?

છેવટે અત્યંત વેદનાં થતાં ફરી એક વાર યોગ્ય થાય છે.

વાણી કરી જાય છે.

અને દેહભાવના સહિત,

ચૈતન્ય જાણે યોગ્ય જાય છે.

અર્થાત્, અતુલવને માટે પણ અવકાશ નથી રહેતો.

પછી થોડી વાર પછી, એ જ પહેલાંની દશા આવે છે.

[૬૨]

ગોપાલણી માયા પર થકા લઈને બબરમાં લઈને નીકળી.

‘ગોરસ દ્યો, ગોરસ દ્યો’ ને ‘ગોવિંદ દ્યો, ગોવિંદ દ્યો’ પોકારવા લાગી.

શ્રીઆ પૂછે છે :

ગોરસ એવું છે કે ગોવિંદ ?

ગોપાલણી કહે છે :

મારી બાપામાં ગોવિંદ અને ગોરસ એક જ છે.

જાનદેવ કહે છે :

ન્યાયે હિંસરની ધૂન સવાર થાય છે ત્યારે બધા પદાર્થોને તે પોતાનું રૂપ આવે છે.

પછી હું નથી અને મારો વ્યવહાર પણ નથી.

[૬૩]

‘એ’ તો તે ગોપાલનો વર્ણ લીધો છે.’

‘એનો વર્ણ લઈને શું કરીશ ? એની જાતિયે નથી ને વર્ણ પણ નથી.’

‘એ’ મનમાં એનો વર્ણ ધારણ કર્યો તે જ સજી મારું જાતિ-કૃણ જતાં રહ્યાં. હવે તમારી શી જામણ મને શા ખપતી ?’

‘હા, એ તો ખરું, પરંતુ લોકો ન્યાતનહાર કાઢી મૂકશે અને મૂઢશીનું સુખ ખોઈ લેશે.’

‘પરંતુ સુખની ઇચ્છા હોય ત્યારે ને ? ઇચ્છા તો છે રક્તિ-પ્રેમની.’

એ તો છે મધુર, મધુર, એને આખા શરીરમાં ધારણ કરી છે. હવે એ પ્રીતિ, કોઈ પણ સમયે, કેમ ફર થાય ?

સર્વ સુદૃષ્ટિ કૃણ હું પ્રાપ્ત કરીશ.

[૬૪]

દર્શન દેતો પ્રાણપ્રવાસ,

મને તો માત્ર ગોવિંદની લગની લાગી છે.

આતું ચિત્ત અને ચેતન બંને તે ચોરી ગયા છે.

હવે જગ્યા જ રહી નથી કે હું કોઈ બીજો વિચાર કરી શકું.

પરંતુ હજી સુધી મને તેનું દર્શન થયું નથી.

હું એને કહું છું :

મારી માનતા પૂરી કર

મને દર્શન આપ ! તો પછી મનોભાવપૂર્વક હું તારી સેવા કરતો રહું.

દર્શન વિના, સેવા શી રીતે સંભવિત છે ?

દર્શન વિના જ હું સેવા કરું તો તે અગેવા નહીં થાય ?

[૬૫]

હે મારી મા ! મારા હૃદયમાં આવીને રહે.

હું સાંભળું છું કે પ્રેમરૂપ વૈકુંઠનો નિવાસ તને પ્રિય છે.

અને, મારા હૃદયમાં તારા પ્રેમ વિના કશું નથી.

એટલા માટે ત્યાં જ અવશ્ય આવીને રહે.

તુ આ જગતની જનની છે,

તુ પોતે જ વિચકિષ્ણી ॥

કમલવત નિલિપ્ત આખોશી આ વિગ્નની લીલા

ભોનારી, તુ સાક્ષીરૂપી છે

નિલિપ્તતાની તો તુ ખાણુ જ છે

[૬૧]

બીજા બધા આધારો છોડી દેવાને કારણે ઈશ્વરના

ધ્યાન લગાવવામાં હવે કોઈ મુશ્કેલી નહીં નથી

આજનો દિવસ ભારે સંખ્યામયના ॥

નામ સમયનું સાથે આપે એનો અર્થ પ્રગટ થયો છે

મોટેથી નામ સમયનું કરવાનો અર્થ છે, એની સાથે

ભારે પાતાનું શારીરિક ભુજન અને માનસિક

ધિનન ઈશ્વરના ચરણોમાં સમર્પણ કરવા

મન, વાણી તથા શરીર, ત્રણે અંગો ઈશ્વરીય

પ્રેમથી પરિપૂર્ણ કરવા છે

આપે મારી એવી ભાવના થઈ છે

એટલા માટે આપે દંડ નિલંબથી કરી રહ્યો છું કે

હવે મને તારું જ માન લાગે

[૬૨]

આપણી બધાની દૃષ્ટિએ નિર્જીવ, સચળ અને

સાકાર, ત્રણે એક શ્રીમૂર્તિમાં સમાયેલા છે

સુસુપ્તિમાં નિર્જીવની ભાવના કરીએ અચૂતિમાં

સાકારને ભોંઈએ

પરંતુ એ શ્રીમૂર્તિના દર્શનોની સામે આજરૂને

એ ત્રણેનું સમયનું નથી થતું

આ જીવી હાકિંક રુચિ એજ છે કે સ સાર સરમાં

મયોદયનિની વિજયયાત્રા નીકળે અને જાગૃતીના

મેઘમાં એને પ્રકાશપિત કરે

[૬૩]

ઈશ્વર વિશે માત્ર મન જરાયે કામોદયલ સ્વર્ગ નથી

પરમ, સંતાપના દેહમાં હું એનો પ્રત્યક્ષ અનુભવ

કરી રહ્યો છું

હવે ઇચ્છા એટલી છે કે ભવિષ્યમાં બાપી ઈન્દ્રિ

યોગી હું એનો અનુભવ કરું

[૬૪]

મારી પ્રતિજ્ઞા છે કે સૃષ્ટિ અને સ સાર, બધું સુખ
મથ કરીશ

એને માટે સ્વતોના સમુદ્ધમાં જઈશ,

હૃદય પૂંકરીકનો તાગ કાઢીશ,

નાના સાધન કરીશ.

અને બધા સાધનોના સારસ્વરૂપ ઈશ્વર દર્શન

પ્રાપ્ત કરીશ

પણી એનો મેળાપ થતા

દરેક પદાર્થ પર એનો જ રંગ ચઢશે

[૧૦૦]

હું પરમેશ્વર!

તુ નિર્જીવ નિરાકાર, કેવળ અનિષોભ્ય છે

તારા મહિમાનું આકલન અમારું હૃદય કેવી

રીતે કરે?

તને અમારી આગ શી રીતે જુએ?

તારું વર્ણન અમારી ભાષી તરી વાળીમાં કઈ રીતે

કરીએ?

ત્યાં એક અને પુરાણોને જલુ 'નેતિ' 'નેતિ'

કહેવું પડ્યું, ત્યાં અમારી શી વિલાપ?

પરંતુ તેથી તો તુ જાણોની ભાવનાને વશ થઈને,

અમારે માટે ઉદારતાપૂર્વક સંકુલ, સાકાર, સુલભ

થઈ ગયો છે

હવે અમે અમારા હૃદય પર તારા ધ્યાનની પછેડી

એવી શક્તિએ છીએ

આજો ભરીને તને ભોઈ શક્તિએ છીએ

વાણીથી તારું માન ગાઈ શક્તિએ છીએ

નિર્જીવ તો તું છે જ, પરંતુ અમારી પ્રાર્થના છે

કે જરા સુધી અમને આ આજો અને વાણી

અનેવા છે, ત્યાં સુધી તારું એ જ સજ્જ સુદર

શ્વ અને સર્વોત્તમ મુખે નામ અમને નિરંતર

મળવા રહે

પેના ઘરની બાંધ બારી ઉપર થોડા લાન અક્ષરે લખાયેલી રમૂરપ્રેરક નિનતિ તમે આજે પણ વાંચી શકો છો. " અતિથન થાગી ગયેનો કેનાથી કું માઠ નિદ્રા લઈ રહી છું કુપા કરીતે અને જાગ્યો નહિ "

પણ એ ઘરમા એવું તે કશું જાણી રહ્યું છે?

છેલ્લા કેટલાય વર્ષોથી એ ઘર ખાલી પડ્યું છે એમા ડોઈ નથી રહેતું એટલું જ નહિ પણ રહેવાની હિમત પણ કરી શકતું નથી એ ઘરની ફરત ધાસ અને આડ આખના 100 નીકળ્યા છે ઘરની દીનાલોનો રંગ બીડી ગયો છે, અને ત્યાં જુઓ ત્યાં કોણિયાના બળા સટકી રહ્યા છે ઘરની બહાર પણ ભય કે નીરવતા વસી રહી છે ત્યાં જતા જ વધુ ગમરાટ અને એવી વીજ અકસ્મ સાગાપીએથી આપણું હૃદય ભરાઈ જાય છે, અને જાણે ડોઈ પ્રાગૈતિકાસિક મદના ખડેર સામે આપણું જિભા ડોઈએ એવો ભાવ મળ્યા જન્મે છે "

એ ખાલી ઘરના સમઘમા તરફ તરફની ધ્યાન સામળવામા આવે છે

એક કોમે એ ઘર એક બહુ જ કુશળ કલાકારનું નિષાકરથાન હતું આ જગતમા તેનું ડોઈ કહેતા કોઈ કશું હતું નહિ તે એકનો જ એ ઘરમા રહેતો અને માનવ જીવનના પાસા રમૂ કરના ચિત્રો દર્શાવે કરતા

કુરચદને સમયે મીત સ મીત સામળવાનો પણ તેને ખૂબ શોખ હતો પણ તેની પાસે જેમની માનાર ડોઈ હતું નહિ એટલે એક ગામેહોલ અને ધૂળી બધી રેકડો તેને પસાવી લીધી હતી મનમા આવે ત્યારે એનાથી તે પોતાન મન બદલાવી લેતા હતા

તે કાળમા કલાકાર કિમ્મત નહોતો ધવો પણ તે કાળમા હોરાયેના ચિત્રોએ જ તેને પાછળથી આતરશાદિય આલિતો અધિકારી બનાવે એ ચિત્રો હોરાવા તે કાળમા યે કલાસિમએ એ ચિત્રો બનાવે હતા, પણ ત્યારે એ ચિત્રો લોકપ્રિયતા પામી શક્યા નહિ ત્યાં આટલું કારણ કે તે સમયે એ ચિત્રોની દીઠ કરવામા જ તે રોકેએ હતાપણ માન્ય એ ચિત્રોમા આવેળાયેવન સ માન નથી કરવાનું અને નથી લેવામા જ તેમને મુખ્ય તુરિયા જગ્યાઈ દરેક કાળમા યતા નવીન એવેએ પ્રતિ હમેશા ય કાળી નજરે જોવામા આવે છે, અને એ ચિત્રો

માની નવીનતાએ જોઈ કનાના એ રૂઢિચુસ્ત રિવેએ ગભરાઈ ગયા પ્રચલિકા નગ કરવા નહન તેમણે એ કલાકારને વિરોધી જાહેર કરી દીધો

બધા લોકો કનાકારના દુશ્મન બની ગયા દરેક રીતે તેને હેરાન કરના લાગ્યા પોતામા એ ઘરમા પણ શાંતિ પૂર્વક તે જેવી શકતો નહિ જાણે માઠપણ નમ્યું ન હોવ તેમ, બધા મોઝા, બધા વર્તમાનપત્રો અને નવી ધાર્મિક તેમજ રાજનીય સભ્યોએ સૌ સાથે મળી એ કલાકાર વિરુદ્ધ પેકેટરી કિલ્લા એ કનાકાર મનુષ્ય નહિ, પિશાચ છે માનવી જીવનના મૂલ્યને કુષિ કરનારો છે એના ચિત્રો અનીનપોષક છે અમારી મહાન સંસ્કૃતિને જો કાળાનારા છે "

કનાકાર એ બધું સામળતો, અને ત્યાંમા માન ધીનું હસીદેતા તે જરા પિતેગીરમાવનો મા સદના એ કલાકારને એક કવિ સાથે માદી મિત્રતા હતી તેણે એ કનાકારનું જીવનજીવત આનેપતું એક પુસ્તક લખ્યું છે

એક દિવસે કલાકારે કરિને હતું પેની બારી પર નખાયેલી નિનતિ વાંચીને તે મનમા મન સ નહિ લાગી એ ખરું છે કે કું કોઈ કદાચી ગયે કું પદ તેને છૂટ છે તે આજે ત્યારે મારી પાસે આવી શકે હ આરાધના મારી નાસ્તુ બધા હોવ અને માથેથી નમાથી ડોઈ મીત નીકળતું ન હોય ત્યારે પણ ઘરમા જ હોઈક કિલ્લાપીમા વચ્ચેનું પાતુ નાખીને ફેરવે બદરે નાસ્તુ ઉપરી બને "

અને એ પડી કવિ ય ફિરાર કનાકાર પામે જતા અને માલેમા માલે સુધી અને મિત્રો સાથે તે રીતે ગયો રિવાલ્સ કરતા રહેતા સદનામે એ જીવેના રિવાલ્સ મળતા આવતા હોવાથી તેમ ધ મિત્રતા અનુગ્રહી હતી

જુઓ, સદેના નખનાયમા બારેના આ રીતે મનુષ્ય મામા નવો કનાકાર દુનિયા 11 દિવસ બી રશે 11 એ કાઈ અજોબવાયેરે કલાકાર નથી પડતી એક નિરાટ પ્રતિમા માન છે

એ અતિમાના કપાચ પર આખા દુત રમી કે ને

નીચી જાતની ગણેથી જન્મ્યાન છે. એના મસ્તક ઉપર કેટલાક પક્ષીઓ બેઠાં થાકે છે તાતી રવા છે. એ કલાકારના દેખાવથી એ જ તૈયાર કરાવેલી આ પ્રતિમાનું નિરીક્ષણ કરતાં જ તમને ભરે દસડું આવશે. એવી હાસ્યરસ છે એ પ્રતિમા!

એ વિશે કવિ પોતાના પ્રત્યક્ષમાં લખે છે: “શુભ પાશુ” એ કાંઈ અસામાન્ય ધટના નથી. કાંઈ શુભ પાશુ તો શું તેની જગ્યા લેવા ૨ હે તાર્કીક વ્યક્તિ આગળ નથી આવતી? હાથે કે હાં મરી ભઈ, તેથી શું દુનિયાને બચાવે અહીં જોઈ આ ‘શુ’ શું આપી પોતાની જાત માટે જ નથી પાપરો, પણ માનવજાતના પતિદાસ સાથે રહેતા ‘શુ’ માટે પાપરું શું, જે છે ની કહી તમે છે. હવે ધારો કે, તમે જ એ ‘શુ’ છે, અને તમારી જ આ વાત છે, તમે કવિ હો, કલાકાર હો, પ્રકાશ વિદ્યાન હો, કળા ચિંતક હો. અહીં તે એક ગાયક જ હો ન હો, પણ તમારે આમજનતા વચ્ચે જ રહેવું હોય છે તમારી બધી શક્તિ આમજનતા માટે જ હોય છે

“પણ તમે કપતા રહો ત્યાં મુઠ્ઠી, તમારે માટે કાગળપીપરીકે ભે મંદા રાખો ઉચ્ચારનારે કાંઈ તમને મળે નહિ, એવી કાગળપી રહી જાનો કાંઈ પાસે સમજ જ નથી હોતો” છતાં, તમને કુ જ પદોચ્ચાર રચના માટે અને તમને માનવાવગો રસ માટે સૌ ન પૂરતા સમય મળી રહે છે!

“તમને જુને માર-સમા આવે છે, અને તો મેં અત્યંત પતમાને વહાણ રહીને તમારું કર્તવ્ય બળવે બંધાવે છે. પત્ની બધારે જુવ અને મમને વીધે તમની જેમની વધી જવ છે તારે કંઈ પાણી પીને અને વાંદ વચા હીને તમે તમારા મન બેઠવાની જો છો.

“દેશના તમારા ‘ચિહ્ન’ની ચર્ચા આવે છે વર્તમાનમાં તમને વગેરેનાની જનાવધરી ઉપાદી છે છે કેરે સમાજના જાગ્ય છે, અને તેમાં તમારી નિરક કેરીલા પ્રયત્નો થાય છે. બધા ધર્મો તમારી સામે મેરસા માટે છે, અને આમ અનેક નિષ રીતે જોવાની જાનનાને તમારી નિરુદ્ધ દરેકવામાં આવે છે”

“તમારી સામે મેરસા માંડાતબોલવા એકવા નાસિતો જ નહિ, નાસિતો જવ છે કાસુ કે, એ સોની નજરમાં તમે અનેક છે, બધા કુટુંબીય જુવ છે, દાનિયા છે, વિપવ પદ છે, અને મેર જેવું પાક

કાંઈ છે” હું કયા એટલું જ કે, તમે, માનવસ રસારિતા અને મંગલ લાવનારો તમારું છે.

“હવે ધારો કે, તમારે માથે આરોપણો બધા આરોપોનો તમે સજા એકતર કરી જો છે, જુનમરો રોકે છે અને પત્ની દિલ અગર રાત્રિની કાંઈક કાત વહીએ નિત્યાર અરસામાં જ તમે જુલુ પામે છે! પણ તેથી શું તમારી બની આપતિઓને. અંત આવી જાય છે ના” સજાઓ અને પ્રયત્નોની પાછી એક પરપરા આવે છે.. બધા ધર્મો, બધા વર્તમાનમાં, બધી રાજ્ય કીવસંસ્થાઓ અને બધા અસ્તિત્વ અને નાસિતો તમારા જુલુ પર વિલાપ કરતા મંદી પડે છે. “અસોસ”...તે આવે મર્યા જુલુ પામે...તે ઉચ્ચ આરિઓ માલિક હોતો ન તિવન અને ધર્મનિષ હોતો.. મનુ પના રપમાં તે એક દેવદૂત હોતો..”

‘સમય વીતે છે. તમારા જીવનની બધીએ હાકલો મચલ્યા થાય છે, મોર અને મોટે તમારા મદિમા થાય’. વામ છે, અને તમે ચીત્ત અને કાવોનો વિવધ મની અમે છે!

“એ જો જુ તમને માનવના અગર વાચના મળે તો તમે તમારી જાતને માણસથી મેં કાંઈ અધિક માનવા લાગો”

“અને હજ એ તે તમારી રિપતિઓની શરમાલ માન છે દિવસે વીતે છે. પુસ્તકાલયો, નિવાલયો, હોટલો, જાનસ, વિવદો, માર્ગ, કુકનો, બાથો, વગેરે સાથે તમારું નામ બેઠી દેવામાં આવે ॥ એટલું જ નહિ, તમારી પ્રતિમાઓ જુલુ તૈયાર કરાવામાં આવે છે, અને એ પ્રતિમાઓએ તમે સર્વનો તાપ અને વસ્ત્રાદિ ગ્રહીએ ગીતના ચોરીસે કાગલ જિના મધરો છે! તમારા કપડા પર પટ્ટીઓના અસરથી નિત નરી આકૃતિઓ જાનની અને નમતી રહે છે”

“અહ કુનિયા” આવી જ રી વિવાદ નવાર્ન આ નાગરો! અત્યંત લોક લોકોના હો અર્થ”

“એ નાની પાટાના પચાતમારથી જ શું તમને હસડું નથી આવડું”

“એ નથી સતો કદાચ તે કલાકારના અવાજમાં જુલુ હો જ. એટલે જ તે પેના જાનમાં બેઠો તેવી પ્રતિમા દુનિયાની નિરુદ્ધ કરતી હવે રહી છે”

તે સમયે કલાકારનું એ ધર વેરાન નહોતું તેના આગળમાં જ ગલી છોડ અને ઝાંઝ આખરા જિગી નીકળ્યા નહોતા તેની દીરાતોનો રંગ પણ બહુ સુદર હતો ત્યાં જતા કોઈને ખીક ધામતી નહોતી મીત સ મીત અને મહેમાનો સાથે ચતી ચર્ચાઓના અવાજોથી આખું ધર ગૂંજતું રહેતું હતું

આમ ને આમ સમય પસાર થતો ગયો

અને કાળજકાળી એક રાત્રિએ કવિ એ ધર સામે જઈ પહોંચ્યો તેના મધ્ય બારી બારણા બંધ હતા એ તરફ ભવ પમારે એવી નીરવતા પ્રસરેલી હતી, કનાકાર ધરના જ દરો એમ માની કવિ આગળ વધી બારી પાસે પહોંચ્યો બારીમાની એક નાની ફાટકાથી પ્રકાશતું એક કિરણ બહાર નીકળી રહ્યું હતું કવિએ નિચાતું અત્યારે કનાકાર પોતાના કાર્યમાં મગ્ન હતો અને એવા સમયે તેના કાર્યમાં ખુબી એ વીક નથી આથી તેણે ખીસામાંથી પોતાનો નવો કાન્યસમૃદ્ધ કાંઠો બહાર ટિંગાવવા કનાકારના બેટર બોક્ષમાં તે મૂકી દીધો અને પછી પોતાને ઘેર આવ્યો ગયો

એ પછી મધ્ય સપ્તાહ સુધી કવિ કલાકારને મળ્યા જઈ ચક્રો નહિ એક રાત્રે કવિ પાછો કલાકારને ઘેર જવા ઠીક્યો તે આખી રાત કલાકાર સાથે ગાળવાનો તેના વિચાર હતો કનાકાર ના ધર પાસે ત પહોંચ્યા ત્યારે પણ ત્યાં સમજાનવત સાતિ હતી કવિ તે ધરના ઝોટલા ઉપર ચડી ગયા પાતાની ટોચના પ્રકાશમાં તેણે જોયું તો કલાકારનું બેટર બોક્ષ ખરો અને સામયિકોથી ચિકાર બરાબર મધુ હતું અને કેટલાક પગા ઝોટલા ઉપર વિલે

હોયે હોયે પહોંચતા માનવભાવોનું ચિત્ર રૂપ કળાપુતિમાં જોઈ શકાય છે

સૂક્ષ્મ બાવોના પ્રકટીકરણ માટે કર્કરૂપા વિમલોને બાદ કરી જોઈએ એ કળાકાર વધુ ચારી રીતે જાયે

સામાન્ય દર્શકને પૂર્ણ ધ્યાની કૃતિને જ દિવસો સુધી દરી દરી મદાયો કરતા કળાકારના સૌન્દર્યનિષ્ઠા તો છે જ, પણ સાચી અગનિત પણ છે

કૃત્તિમિય સૌન્દર્યપૂર્ણ કવિતામાં જ ૭૬ જોવા એ અધૂરી દૃષ્ટિ છે, જે ૭૬થી સુકાવ્ય અને છે તે જ ૭૬થી સરસ ચિત્ર પણ અને છે

સાવધા પડવા હતા તેણે ચૂકેન કાન્યમ મદ પણ એમને તેમ પડી રહ્યો હતો

ઝોટલા પરનું એ દરમ બાગી કવિનું મન અનેક સ કાકુલ કાંજોથી ભરાઈ ગયું ત્યાં જોના જોના જ તમે કલાકારને બેચાર ખૂંચી પાડી પણ કરો જનાન મળ્યો નહિ તેણે જોર જોરથી બા છૂ ડોક ટા માડ્યું પણ વ્યર્થ બારીની ફાટકાથી પ્રકાશની એક આબી ધાર નીકળી રહી હતી ધરમાંથી વિચિત્ર પ્રકારનો ભરા / આખી રહ્યો હતો કવિનું દિલ જોર જોરથી ધવલકાં ધામ્યુ મૂળતા હાથે તેણે પોતાના ખીસામાંથી મધુ કાંજો, અને તેના ટી દટ્ટા ટી દે વી નાચું કિષા પ ખાતલું કંઈકતા જ અદરથી ભવ કરડું મળકાર નીકળે થ મા સળગતા વીકળાના દીવાના ૭૬૬ પ્રકાશમાં કવિએ મોટા મોટા જોરોને આમતેમ દોડાદોડી કરતા જોયા વન્ને જ મોટા રાગેલા ટેબલ ઉપર મામેદોલ પડ્યું હતું તેની ધ્યાણ ઉપર પૂરી વાગી ચૂકી એક રેકાર્ડ પણ હતી મીતના કરણ અત આથી મળ્યો હતો

પછી ધીમે રહીને બારણામાં જોના જોના જ કવિને કનાકારની પચારી તરફ પોતાની દૃષ્ટિ વખાવી અને તરત જ તેના મુખમાંથી ભવમ્મ સીમ નીકળી ગઈ પચારી ઉપર કનાકારનો હોઠ પડી ગયો નિમ્નપ્રાણ પે પછો હતો

અને ત્યારે પણ બારી પર લાન અધકમમાં જોના થેલી પેલી વિનાયકુડું વિનિતિ જાને કવિને મ્હોરી હતી અતિશય ધ્યાની મનો દેરાથી ક માલ નિશા તં ત્યો છુ કૃષા કરીને મને ૭ માડી નહિ

છુદ એકને છુદવ વનદારને નુકાડુ બળા નરા માટે અપભ્રવણ રોષે નિષય કે ધોતયુ

અતિ દુરતા ૭ હેલયા મયેલ રાજન કે મિત મેલ જાની જે નિષ્ટતા ભગવતી તમે છે એ પણ એક ૭૬ છે, તે જ રીત પી મળ કે રેખાના રૂપા નિરમી બોને જઈને વ કવિ અને ચિત્રમાર જ દુકરિતા અને ૫, ચિત્ર આપે છે એવાં વ ૭૬ જળા રાધા જ ૬ વ ૬

સુ રંગી માણ્યને આતરિરોગે મિતા ન નાં જે વિવેક એકને સુ એ ધાની કળા સમયે છે કૃષા ચુરે એક કણ જ દોપ ૭ કળાકાર ને કૃતિના ઉતારી નિ દેવીન ૩૫ અને આપુવ આપે કે

અસખ્ય સાધુના અહીં આવી બળ છે. દ્વિતી નદીનું
 પોતાનું નિજી માદા અને નદી દેશ તે ખૂબ સ્વચ્છતા
 ધરાવે છે. સત મહત્વ અને શક્તિની સ્થાન પાન
 દાનથી એ નગરે અપૂર્વ માદાતમ્ય મળ્યા.

અસખ્ય બકિંગહામી ક્રિષ્ણને પ્રણામ કરીને અને
 મદાકાનેશ્વરના દર્શન કરી દાઢા પર તુ ક્રિષ્ણનું વિગ્રહ
 મરણ મનમાં છુ ઉત્તરે નગરી પાસેના કાલિવજાદને
 કામ્યે પ્રાકૃતિક સુદરતા અને પુરુષાર્થ સંખ્યોની
 વિનાશિતાને કા હો એ મ્યાન આકર્ષક થયું છે. કહે છે
 પુરાણમાં એ સ્થાનનું મહત્વ કહે છે અને એક સુર્વ
 મંદિર અદિયા નાનું હતું, જેને શર્ધ વિશાળી રાજ્યએ
 તોડીને એના પથ્થર નદીનો પુલ બનાવવામાં કામમાં લીધા
 અને ત્યાં એક વિલાસિયુદ બાંધ્યું.

પૂર્વ રાત્રે એ છે અહીં નગરો પ્રગટ રહે થયું ને
 દિગ્દુ સુધી ને ધારમાં પડે છે અને ફરી બ ને પ રાત્રે
 એની રૂઈ આગળ રહે છે એ જ છે રમ્યા દિવની
 પાવિત્ર સ્વરૂપતા એ દિવ જ આગળથી એ ત માટે
 નાનને ને ગરેબ બાપી દીધા, અદના ઊંચા છે ઉપર અ
 પાથી આખા મેદાની, આસપાસના પેદેશની અને નદીની
 બને પારમ્યો આમને તુલિ આપે છે.

રાત્રે એને એટલાથી સંતોષ ન થયો. એમને પુન
 ને આનંદી ફાળે મેદા મેદા પથ્થરોના અનેક કુડાઓ
 બરી અને પાણી કુડાની આસપાસ યોગ્ય માટે અન્ય
 સ્વચ્છ મહત્વ નાનાના, ત્યાં ઉનાળાના રોજે જુદા કક
 અનુભવ્ય એ કુદરત રાજ અને એની રા પ્રિય રાખે
 આવી સ્નાન કરતા અને આમેક પ્રમેદમાં મ નપામની
 ગરમીને ખૂની જતા.

કહે છે કે ડોર્ન રાજ્યએ પિતા ધી નિ તસર કિત ના
 રા માટે પાડાની ડોર્ન દવા ખાખી અને કાને એના
 કહીને કાક ના ના દાનના એનાની બચ્ચ માટે એ
 કુડોમાં રા દેશ જાઓ પ થો રહેલ એક વિગ્રહ રાખ
 પદેશ દાનમાં કુડોમાં પત્થરો દાના ત્યારે જ નીકરે
 રાજ્યને એને નીકર માલકો રાજ્ય બવારે લાભપ્ર
 આનો ત્યારે મેદા પર ગુપ્ત વર્તે પાતાના રંગીન
 મજાક ના કુડો બ સ્વચ્છ ને દાઢા કપાની નખાના
 ત્યાર પડી ગરબ ખરખર પાણીમાં દૂબી અને ત્યારે
 આસપાસના નેકા રહે. રા રજા એન એ બનાવવાની
 નિમમ ન કરી. ત્યારે રાજ્યની દાઢા પડીની જાક

આવીને તરવા લાગી ત્યારે લોકોએ એને નદાર કાઢવાની
 કિમત કરી.

કહે છે કે કાલિવાદના ને તિસારમહત્તી વચ્ચે જે
 સારુ એવું અતર છે તે પસાર કરના જગત્તી અદર
 એક ગુપ્ત રહેલો હતો. ત્યાર પેનાર રાજ્યનેક પુજામાં
 અને મીઠવાના ગુપ્ત રીતે એકબીજાને એ રહેતે મગી
 ચક્રતા દાના.

કમળા બ્યારે કુ કાલિવાદને ને રાગને ત્યારે શિખામાં
 પાણી થયું હતું. ઘટ્ટા કુડા પાણીમાં દૂબી ગયા હતા.
 રાજ્યોનાને કપાલ બ ના મદે ની તોથી કાને કુ હતા.
 ત્યાર સુધી કુ જા રાજ્યો નહી.

અવનિતો એ આ મો મરેલ પ્રાચીન રાજ્યોના
 લોકોને કાલે સંસ્કારિતાને કાલે અને વિનાશિતાને
 કાલે થઈ મહત્તર છે. પરંતુ એ સ્વચ્છતા મૂલ્ય મહત્તર
 એના મરે છે કે પુરવીના મહત્તર જે સાકારેવીસ
 આગળનો દેશ છે તે ઉત્તરેથી પસાર થાય છે. ગુજ
 રાત્રું ફરી પાટાયું. માનવાની ઉત્તરવિનિ, સ્વચ્છતા
 મેદામાં જગત્તર સાકાર રાત્રી આદિ બધા સ્થાન
 એ સારવનની નાક જ છે અને ને રીતે આને કુનિ
 રાના ઉપાસા બાન પાસેના મીનીચમાં નિધનિત્યાદ
 મેદામાં છે. ત્યારે મહત્તર છે તે જ પ્રમાણે પ્રાચીન
 કાલે જાતના વિવેચનના દિવસોમાં ઉત્તર વિનિ
 ના કાના રેખાલ મળીને ત્યારે બધા રેખાલ મ નવામ
 આદા અને મદાકાનેશ્વર મદા કાળગાનાના તિસારે
 જ ઉત્તરવિનિ ના આ રીતે નિસદા મદાકાનાના મંદિરમાં
 એક મિલે કા છે. બનાવી અમુક નિધિએ સુરના કિંગ્સ
 મીના થી મ પર આપે પડે છે. ઉત્તરવિનિ નેના પિનને
 ક રોડે વિન્યાસ હતી. પરંતુ ને રાત્રિવિનાની મેદામાં
 થાતું પડે છે. ઉત્તરવિનિ નેનાની કારેતમાં મહત્તર હતું.
 ત્યારમાં થયું ક્રિષ્ણ નદીને કિનારે જ રાજ્ય માનસિય
 નવાની હતી. ન આપે પડે છે. પોતાનું કામ નિધિમાં
 એ છે.

આ નદીને નિધને ડોર્ન અગ્રકુળ કુડામાં રાખ
 નર્તકરિ આદિ અનેક આવી પાડે રજા છે. ડોર્ન ભજ
 હ થી કાલિદાસ સ નાકે ક્રિષ્ણ નદીને અને એને
 કિનારે બનેલી ધરનાઓના અવગત કાલિદાસ અને શિખા
 આથે એજ રાત્રી નકાચાએ એની કરી આપે ત્યારે સારું.
 [મ મદાકાના]

ઈર્ષ્યાપથનો સામાન્ય અર્થ છે 'સારીગિક દિનચાન' પાસે સાહિત્યમાં ચાર ઈર્ષ્યાપથ મનાયા છે--૧ ચાનુ, ૨ ઉભા રહેવું, ૩ ગેસવું, ૪ સંધું, આ જ ચાર ઈર્ષ્યાપથ કહેવાય છે. તાનુપથ કે કોઈ બાકિની સ્થેષ્ટીકસ્થી સાધારણ છે. એ અર્થમાં આપણે તથાજનના ઈર્ષ્યાપથનું ચર્ચન કરીશું.

ભગવાન જુદની દિનચર્ચા પાંચ ભાગમાં વહે ચાલે ની નેર્ સકાય છે--૧ મોઝન પડે તાનુ કાપ, ૨ મોઝન પડીનું કાપ, ૩ રાતના પ્રથમ પડોરનું કાપ, ૪ રાતના વચના પડોરનું કાપ, અને ૫ રાતના છેના પડોરનું કાપ.

પ્રાત કાગે--વહેની સરાઈ ભગવાન જુદ જાગી જતા સોચા દિ નાનટલ વા ન સ્નાન કરતા, એ નખતે કોઈને પેતાના કામ માટે ન મોલાવતા પોતાનું મધુ કામ પોતાને હાથે કરતા સ્નાન કરી પડી કપડા બદલી મોર્ કોલાન્ત સ્થાને પ્ધાન કરના માટે આસ્થા જતા ત્યાં બિશ્વા સેરા જરાનો સમય થાય ત્યાં સુધી બેસતા. બિશ્વા સેરા જરાનો સમય થતા ભગવાન જુદ પોતાના મધુ વઝો મરાનર પડેરી લેતા કમરે કમરનું વ બાધતા અને હાથમાં બિશ્વાપાત્ર લઈને કદી એકના અને ક્યારેક બિમુસ ધ અથવા ચોડા 'લિખુચો સાથે પાસેના ગામ અથવા શહેરમાં બિશ્વા પેરા મારે નીકળી પડતા-- ક્યારેક ક્યારેક એવું થયુ બનટ કે પ્રાત કાગે પ્ધાન કરવાના ને બિશ્વા માગવાના સમય વચ્ચે થોડો અપ્રાપ્ત મેળવી પડેતાના માણસો અથવા લિખુચોને

મળવા જતા અને તેમના ખખર અતર મેળવતા બિશ્વા પાન હાથમાં લઈ, નીચી નહડે, આપ' મોન બાવથી મુદરવેળા કરને બારણે ઊભા રહી જતા. મુદરથો પડ એમના મોરને પ્ધાનમાં લઈ એમનું બિશ્વાપાત્ર હાથમાં લઈ આસન બિજાવી આપતા--જે પર જાગવાન જુદ અને તેમની સાથેના લિખુચો મેસી જતા અને પછી ત્યાં જ, મળેવું મોજન કરી લેતા ત્યાર પડી મોજન કઠાવનારની ચોખ્ખતા પ્રગણે

ભગવાન જુદ તેમને ઉપરેલ દેતા ને જ વખતે ડેલક મોઝા-- જમાડનાર--શીશ મહુ કરવાવા મત પેતા, અને ડેલક મોઝા લુક સ ધને કારણે આપતા. ઉપરેલ હાથે ભગવાન જુદ આસન હોડીને માલવા માકળા અને તે સાથે પોતાનો ન્વા મુકામ વેચ ત્યા જતા.

આ ભગવાનનું મોજન પડેતાનું કાપ.

વિહારમાં પડેતાને કમ વાન પછીતે મેસતા અને ત્યાં સુધી બીજા લિખુચો મોજન પતાવીન ન આવા જાય ત્યાં સુધી ત્યાં જ મોસતા ન્વારે જ્યાં લિખુચો એકા હાથ જતા ત્યારે ભગવાન કરી અન્ધ કુરિમાં પ્રે સતા, પાથરેલા આસન પર મેસતા પોતાના પગ દાતા અને પછી ઊભા થઈને લિખુચોને 'દાતા પ્રવન અને નિર્વાહ-સાધનતા આકરે દેવપાઈ મારે મોજ દેતા--પ્રેરણા આપતા, મેડે ભાગ્યેજે આમ કહેતા 'કુહીનું બન્મતુ દુર્લભ છે, મનુષ્યમન્મ પ્રાપ્ત થયો દુર્લભ છે નાથો અપસર પ્રાપ્ત થયો પદુ દુર્લભ છે, ત્રિપુ દેવું દુર્લભ છે

સદર્ભનું સલામત પાલન કરે છે.

વિશુદ્ધિ અંગરૂઠાને સમાધિના વિશ્લેષ વિશ પૂરતા અને ભાગવાન દેવતાની યોગ્યતા પ્રમાણે આર્ત જાતાના પત્રી વિશુદ્ધિ એકાદ જ ગાનના અંગરૂઠાને સ્વચ્છતા પ્રમાણે ખાન ધ વા આપવા જતા ના સૌના જવા પત્રી લખ વન ગન્ધકુદિમા થોડી સમય સીધા, પડખે થઈને રજુ તિને સામે સાંધી આરામ કરતા, થોડે બાજે આરામ કરવાને બદલે બધારે બરા તકરારના સમાધિ લખાવતા પશુ દેનાયા છે ક્યારેક ક્યારેક એ વખતે ગજામળના દર્શન માટે આવેલા દર્શનાર્થીને લખ લખના પરિવારક શિષ્ય આનંદ આપ કરેલો સજ્જાતો - "લુઓ આ યોરડો બધ છે ત્યા ધીરગી બઈને ચહેર જોખારો ખાઈને સાફ જાખાવો - લગવાન ખાલુ કિયારો"

ચોતાના ચરીરને થોડો આરામ આપીને લગવાન પુલ - નેચાળી સ સાચના પ્રાણીએને જોના હતા પછી બહાર જોમ મથેલા માથાએને ધમેપિદેત કરતા ધર્મી પદેત સાબરના પત્રી જાળતા ભાગવાને નમસ્કાર કરી નિદાવ થતી

આ પ્રમાણે જોખન પછીના કાર્મને સમાપ્ત કરીને નજવાન છોજ લેવા તો જાન કરના બુદ્ધિજન હોઈને આજા રજા જતા, એમનો સેક શિષ્ય એમણુ આસન થઈ ગયું કુદિરમા મૂકી આ રીતે ભાગવાન જાન કુપદો પડેરી માથ બંધન બાધને ક્યારામળને એક ખજો પુ તો જે એ રીતે પહેરીને ત્યા મેખના જોખના જ ધોરો સમય

ખાનગરનામાં રહેતા ત્યાર પછી આમતેમથી વિશુદ્ધિ તેમની સેવા મદદે આપતા. કાર્મ પ્રજો પૂજન તો કાર્મ ધર્મેપિદેત સમજવા માગતું - ખજવાન સૌની જાળ પૂજી કરતા અને એમ રાતનો પદેરો પહેરે પૂરો થતો

ત્યારે વિશુદ્ધિ આવવા જતા ત્યારે એમ કહેવાય છે કે જાતેના મધ્ય સમય ભગવાન વિશ લોકમાથી આવેલા દેવાએને તેમના પ્રજોના જવાન અને કિપરેશ આપ નામ જાળતા રાતના પાછલા પહેરની પહેલોના સમય ખ્યાન કરવા કરવામાં પસાર કરતા પછી ગન્ધકુદિમા સીધા પાંચ બેર સુતા અને વિશુદ્ધિની નિતિક પ્રગતિ જાનત વિચારતા

ભગવાન બુદ્ધની આ સમયાન્વ દિનમયો હતી એનાની એમના રાતકે જાનતુ ચિત આપ પી સામે ખડુ થાય છે

જાણવાના એક જાહર વચુક માથાવક નામના પાતામર શિવને લગવાન બુદ્ધની દિનમયો પ્રતિરપધાની દીમાર્દિએ નેના મોકલ્યા હતા - તેણે ભગવાનની આખા દિસાની દિનમયો જોઈને સજવ ચિત થોડું છે જમ તમની એક એક કિવાનુ નિરતે કીરપટથી બન લોકન કરું છે તે તે ઉપર આવેલ દિનમયોને વિશેષ મનર્પન આપે છે અજાણ્યો તે જોના જુલુ છે મહા પતિત રાદન આજુલ્યને વિન્દીમાં અજાણ કરેલ મનર્પન નિષાધના અજાણ્યુ સુખમાં એ વધુન આવેન છે (મજ પડેરી મદેપ - અનિન)

અતિ સ્તુતિ અને શ્રદ્ધા એ હોના નમ્ય નમ્ય નમતા હો. એવો કુ ખર અનુનય પાને પાને થાય છે તો વેચકારો માત્રની અતિ સ્તુતિ કરી રિત રહેતો નથી અને એમ અનેક નમ્ય પી કરે પત્રી જે મામ ખરીદનારો પ્રમથ સહી કરી રિત રહેતો નથી અને એમ અનેક નમ્ય પી કરે પત્રી જે મામ ખરીદનારો ક્યારેક અનુનય છે કે ન છેતરો કુ આપતા નવલકારથી પ્રમાણિતતા અને જ્યા નહી કહેવા મેહા બસે થોડી થઈ છે તે અના દાખના આજ ઉધારે તેથી રીતે જમતી આપે છે હાજીત મેરી દોવાને મન્યો ખાડી થાનુ કરતા ન નાખના તેમનાની ત્યારે અજાણ્યુ થાય એવા વિષયોમાં આપને જાણીએ જાને આખા આપણો કહેતો બધો સમય અને સર્વિત ખચાય છે એ જોઈ કરવા ન વેચનાર નેધાર વચ્ચે વિચારણા અવરથ જાનુ દોવો જોઈએ તે જ તરી મથ છે એ જોઈ ત્યારે મેહી છે

નેના દેનાને નવદાર રિતારીએ કીએ ત્યારે ત્યારે રિતારે જાનના રિત રહતા નમ્યા છે. આપણે દેવાગિતાની કીએ ખરા જે દેશના અતરિક બનદાલ્ય પ્રમાણિતતાને નદને કહાને અનિષાસ પમતા હોય તેમ પડેરીએ દેવાગિતાની ખરા આપણે નિષાધ નાખ્યો દેશભાર્ત ન કો તો ખીને તો કોણ કમળો દોષ?

પરપૂરના સંપ્રદાય સમેલના ચાના પ્રચાર માટે ટી. મોડેનું ખાસ મોકુ પ્રચાર વાહન પલ્લ અચેતુ અને એક આને ગરમાગરમ સમી ચાની મોકુર સમેલના આયેવા લાર્ક બ્લેનોને કરેની, એ ખબર સ્પષ્ટ ઉપખવે તેવી છે, તે સાથે એ પલ્લ ઉપખવે છે

ત્યાગીઓના સમેલના મોકુ ધરેલુ કે પ્રસાધનો ચેમરા તપ તે હેતુ અરુચિકર લાગે તેના બેવા જ ઉપનો દાખનો છે

હવે તો સામાન્ય શરિઆ પલ્લ ટી મોકુ તરફથી તારીના પ્રમા એવી હરતી ફરતી હોતો ફરે છે

પ્રશ્ન એ છે કે શુ આ દેશમાં હજી, ચાના વિશેષ પ્રચારની જરૂર છે ખરી? આજે નાનામાં નાનું મોકુ ગામકુ પલ્લ ચાની હોટલથી ગામ રહુ નથી શરેરની શરીઓમાં પલ્લ લત લતે ચાની દુકાનો છે દેવે રેરેરને પલ્લ ચારાણાની દોઢોઢ અને એક ની ના મોકુ રેરેરને કે થોભાની જગ્યાએ પલ્લ ચાની દુકાન હોરાની જ સમપ્રમણે નિશ્ચારીએ તા આજે ચાનો પ્રચાર મર્યાદા એકા ની ગયો છે આ મર્યાદાની પ્રજાને ચા જેવું મલ્લ પીલુ મોકુ પડે એ એક આશ્ચર્ય જેવી બીના છે, છતાં મોકુ પડી ગયું છે એ સાચુ છે આ સારી કે ખરાબ એ પ્રશ્ન જ ખાતુ પર રાખીએ પ્રશ્ન એ છે કે શુ આ દેશમાં ચાનો પ્રચાર એકા છે કે સરકારે ટી મોકુ દારા શરી મનીએ ખબરે, મેળા તે રા મેનનેમાં તેને ખખખવાના, પ્રચાર કરે ગાના હરાતિયા મારના પડે?

મોકુ કેકાણે મેળા લરારાનો હોપ તે એક-એ દિવસ પહેલા જ ચાનામાં ત્યા પહેાની તપ છે વાચ દુકાનથી ચાને ત્યા પચાસ મોકુઓ ચાની દુકાન ખાકા છે અને ચા ખવાના એકીનોદીના પ્રવેનો ચાપ છે છતાં હજી ટી. મોકુ દારા લાખો ઉપિવાને અર્થે ચાનો પ્રચાર કરવા પાછળ કર્ક દરિ રહી હતો, એ સમજીતુ નથી એક ખાતુ પ્રજાને હવે લઈ જવાની થોભના થાલ છે, અને આજ નીને લઈ જવાના પ્રવાએ પલ્લ ચાપ છે ત્યારે ખબર નથી પડતી, કે ચાની પાછળ કયા બલો કામ કરી રહ્યા છે?

ચાના એના પ્રચારથી ખારે કે પ્રજાના મોકુ નવો અવગુણ નથી દાખવે ચતો જ્યા વધે છે તો ખરા વધે

નહી તો ચે, પ્રજાના ધણા નાણાં ખગડે છે એ તે ચોખ્ખુ જ છે

ચા, આપણા દેશમાં ગમે છે એટલે શુ -આપણે વધારે વધારે પીવી, એવો મોકુ સિદ્ધાંત છે ખરા?

આ દેશનો સામાન્ય સામાન્ય પ્રજાજન પલ્લ શેલ એ ચાર આપ આ પીએ જ છે એ ચા પીતો થશે તેથી તેના બધાના અર્થ નેટ ને તેણે બીજી ઉપરોગી, કે એ વધારે ઉપરોગી, ગ્રીજ પર કાપ મૂકવો જ ॥ કેમ કે ટી મોકુના સામાન્ય કામદાર નેટલી પલ્લ તેની સરેરાશ આડક બાચે જ હતો. હવે એ ટી મોકુના પ્રચારને વડ થઈ જસાત ખાલ -ને કે થકા એના મની ખાવે છે ને દિવસ દરવાન એવી ચે તંકુ ખાના ચા પીએ છે - પીતો ચાપ, તો બીજી મોળની ખરીદી પર એટલે કાપ એ મૂક રાતો જ અને તની મોળે તેને શરીર દકાની રાખા માટે વધારે જરૂરી પલ્લ હોપ આથી આ દેશના પ્રજાજનોના શરીર કે લોકસુધર્ષક આખા દેશના ન્યહાર પર એની સારી ખસર થશે કે માની?

અને ને ચીએની ખપત વધશે તેવું શુ કે તે વ ચીએના અનમ અનમ મોકુ સ્થાપી વ ॥ ચાને માટે ચાની પેટે પ્રચાર થશે?

આ તો નયું વિચાર છે

ના પ્રજાને એ વળગી છે તે છૂટવાની નથી જ માન બીજી જરૂરી ચીએ છૂટી જશે માન એની માની ખસ પ્રજાના શરીર પર થશે

પચાસ લઈ પડે ન હરેક વરમા માનુસદી મોકુનો રપરાશ હોતો તેલો આજે નથી જ તેને બાને માનેક રહે ખાકાની રપરાશ વખો છે એથી પ્રજાને લાત નહી ખન રેરનામ જ થશે છે કેમકે, શોભા ને વેદામીના જે ન મિની ખાકામાં મની ગયા દોપ છે

દારમ મી કરીને સરકાર પ્રજાજિનાર્ક કરોડો રપિ માની આડક દસલે મુને જતી કરે ડ ત્યારે નેક બી ન સર્વવાપી વ્યસને માટે પ્રચાર કરે એ પ ખર રિ? ખાખાની બાળતો છે

ટી મોકુ દારા શરૂ થયો નવાર નવ થાવ ન / શોભારખ છે

અમારી પાછેજમા એક સખપતિ સેતો હતો આજકાન જેમા સરસા મર્ધન્યા છે, એટલે સખપતિની ખાસ ગણતરી નથી. પણ અમારા માળખજુલ વખતમા તે એક રૂપિયાના મોસાદે પેસા લેતો હતો જ. જલુ એક જ્ઞાની મોસાદે કોઈ પણ ચાલતી હતી સાકસાનુખરીલ્યા માટે કોઈ દખીતો. હિસાબ કરવો પડતો હતો એ જ હિવસેની આ ચાલ છે. ગેવિદ નામક પાસે કોટલા લાખ રૂપિયા હતા તેની કેઈને ખબર ન હતી. પછ નજી મળતા કે એ મળે ક જુલ છે. મેજા રુ રાખુ તે લો પર્તને કહેલો જ, પણ મેજુ રાખુ તે પણ નહોતો કયું હતું. જમ્યા પછી લોક પલ સેતો કે કઈ વધુ કમ નુ નો નથી ને. રખુ દેવ તે સારો એટલ એમણુ રાખુ મિત્રી મુખ્યા કરી કોટો કેઈને કઈ ખાજવાકી લો વ ત જ ન હતો.

ગેવિદ નામકો પુરોહિત પણ એટલો જ કમલ હતો. પાર્ક પિંડો કરી કરીને એણે મે હજાર રૂપિયા એકા કરીલા અને હજાર નહીં નામકને ત્યાજ મળ્યા હતાં. સામા નહામને એની ખબર પડે તે માગવા આવતો લોક શયે ને ખબર પડે તે લોકાક મર્ધન્યા ધરખર્ચ વધી જાત ને સરે કાલએ નામકને જી રાખુ હતું. 'મે મે હજાર રૂપિયા તમારી પાસે રાખ્યા છે તે કેઈને કહેમો નહીં તમે જાણી અને કુ જાણુ એટલુ મજ છે.'

મેવમા કાલ બહુ ખીમાર પછી ગયા એમને લાગ્યું કે હવે કુ આ માહમીને ખાટવેઈ બેઠામી નથી. કંક નીમી અને જગા જ ન પી મેકુ મેલમા માટે મેકા મયા નાજમે પોતાના માકમને કલુ કે ગેવિદ નામકને લોકે મારે એની સાથે કુમીક વાત કરવી છે.

ગેવિદ નામકને તેકુ થયુ પછુ તેણે જુલુઈ નહીં. પડ પોતાના એક લોકરને કી રાખુ કે નામે કાલજી સમાચાર કઈ જાણી અને કહેવુ ન વારે એને ખબર પડી કે કાલુ હવે લો મોની પડુ મજા નથી આવ કહામીથી જ કહેનામને હ ત્યારે ગેવિદ નામક લેવી પાન મશે. જાકે લ વધુઈ કાલજી મર નરખઈ કઈ અને મો ન્યા પાસે વર્ધવતને પૂછુ 'કેમ છે?'

નાજમે નાકાક નજી નામની મીધી

ગેવિદ નામકની આખમીથી આસ વરેવા લાગ્યા. ભટ્ટજીના મે વ લોક. ખાટવાની ખાજે જુ મેલા હતા. ગેવિદ નામકે મે હાથ જુલુ રૂપિયાની મે ની લખાવી દેવા લો. હિસામી બહુને પાછુ કે તમારા મોટા દીકરાને જા આપુ કે નને હાથ મોટા છેકારા તરફ ખી હતા. પડી જ ને હાથ લેવાની નાના છેકારાની છાતી પાસે કઈ ત્યા બનેઈસામી કી પૂછુ 'નાના છેકારાને આપું?'

કાલુને અ લેવ મયો એમની આપે. મીની મર્ધન કર્ધ વાત પાડી કી પડી ગેવિદ નામકે ભટ્ટજી તરફ મે આગળ મીધી પડી એક આગળમી એક છેકારાને રખઈ કો ન. એ બને હાથ લેવારી ગેવિદ નામકના માવે પૂળ અને આશિરી આપ્યા અને બારે ક તેલથી જાખો ની ના દીધી મેલમા ખાસ લીધા.

ગેવિદ નામકે મીને કયુ આપણા પુરોહિત કેના ધર્મ તમા હતા એમણુ સારણ તારકુ સારી પેકે કરને ખાસ દમ રૂપિયા જમારે ખચાઈ રી વાણી નહીં મારી માનવી રેલો.'

કુમીકિયા શાહ આદિ પતાશીને સગા સખી પોત ખાનખા થયે થયા. કાલજીના જ ને દીકરામે ગેવિદ નામક પાને બર્તને પ વ કે અમારા મિતાક સામે છેકની લેવા તમારે વાતચીત કર્ધ મિત્રી મતમન થી?'

ગેવિદ નામકની આપે મીની મર્ધન કર્ધ એકે કયુ. ૧૨ રાઈ જમા. કિતના કાળ પાકે છે. મેકુન તમારે ૧૧ કર્ધ ને મળા. પરે સરતે ત્યારે તેમાથી મીધી મેકુ. કોમ કાનને પુરોહિતને મેક આપતો. હવેતો એ મા ન્યા ગયા હવે એક કોમ તમારી બને મચ્છે આ પલુ મે અને વીક નવા લાખુ એક મે મે કયુ કે કુ તમારા બની દીકરાને એક એક કોમ નાપીક એમના અ મિત આપાઈ. ર્ધ અને અથા અને ન તેજ મતે મેમીને કૈલ છેકાઈ એ જ ચાકે મત મોની રતા છે.'

નાજીના પુત્રને જા અ તેજ મશે કે મા'કાર કેવા મારો છે?'

ગેવિદ નામકે મનખા કલુ. 'કાકી દાખ ન તેની મેકીને જે હાથ ને છે મેકુ જલુ થયુ નથી અને તા રજી મયા જા કીઈ જ મયી થા તે?'. [૧૬ મેલા]

નવાં પ્રકાશનો

આવૃત્તિ: ૧૯૧૨, સીકેન્ડી ૩ ૫૫૧૧

આકાશ ગંગા [નવલિંગચો] લેખક કૃષિ	નૃસ્ય અદી રૂપિયા
પેટલીક મૂલ્ય આર રૂપિયા	સુ આરના વમળી [સામાજિક નેપાનો નમક]
ધેર બેઠા ગંગા [નવલિંગચો] લેખક પીતાળ	નેપાક કૃષિર જેડાં મૂલ્ય પાંચ રૂપિયા
પેટલ, મૂલ્ય પાંચ રૂપિયા	પુનિવેશ [કાવ્ય સમક] લેખક કાવ્યક
શુન્યરોપ : [નાટક] નેપાક મુકીનાન રૂપિયા	મોધનલ વ્યાસ મૂલ્ય આર રૂપિયા

નવલિંગચો પ્રકાશન સંસ્થા

અમલનુ કાવ્ય [શ્રી રમિત કો મહારાજના	શ્રીમહારાજના ગીતા મૂલ્ય ૭ આર
મવાસ મનચેતનાથી] સ પાંચ મંગલાર્થ નો પેટ	અલિનન મમાયક નેપાક મત ૧૧ મૂલ્ય
મૂલ્ય પચાસ નવા પેન	અની રૂપિયા

ધારા બાપુ

નાયિક સવાળાન દેશમાં રૂપિયા ૬ મરેલ માટે સિવિંગ ૧૦ લવાળા ન ડિઝાઈનથી કાવલપને સરનામે મોકલનુ પ્રથમ અકથી ૦૪ માહો નોધાય છે દર માસની બારમી તારીખે એક પાંચ માય છે નોદી નકનો દાવકાગળ પર છપાય છે તેનું વાર્ષિક લવાળા દેશમાં બ્યા પરદેશ માટે સિવિંગ ૧૬ પચ્ચપદારમાં માહકે ન બાર અવકાય લખાયો

‘ધારા બાપુ’ કાપાલક રૂપાચલન, જુલાઈ

અનુક્રમણિકા

૧૦ માર્ચ ૧૯૧૨

		પૃષ્ઠ		પૃષ્ઠ
૧ જોડુ ભરી	રતિનાન-અનિ ૧૦	૧૦ આવી ઘ	અનુ નવમ નાંદી ૧૪	
૨ સત્યામી અમલનુ	સાતિભાઈ દેસાઈ ૪	૧૧ વાતવાતમાં	ધીન માંદી ૧	
૩ રાહપો આરા રામને	સરોજ ૪	૧૨ અવનિ ૧૧ સિના	મા કાંદી ૧૮	
૪ કલન	હસિત જુર ૫	૧૩ એકાદી અધૂરી મારન	દી રદી ૧૧ ૧૮	
૫ પ્રથમ લહરી	મકર-૮ દવે ૮	૧૪ મનનાનુકલનોઈપય	તમિલકે ૧૧ ૧૦	
૬ ડેને મરજે આ અસલ સગા	અનિ ૮	૧૫ આનો ન્હો પ્રવાર	કો ૨	
૭ અનનો પ્રતાપ	રતિનાન-અનિ ૮	૧૬ કાંદી હાવ જેડી ચારી નડી	૧૧ ૧૮	
૮ પેતાનિક પદતિ	કો ૧૦	૧૭ આસકિવ અવિ	૮૪ ઘ ૧૧ ૧૪	
૯ ચાનદેવ ચિત્તનિક	ચિત્તનાથ ૧૨	૧૮ વર્ણિયા ન્હો કાકરો	૧૬	

પ્રકાશક અને મુદ્રક ધીરેન ગાધી રામકલન મુ પાનવ જુલાઈ

અમારાં પ્રકાશનો

આવા હતા બાપુ [ભાગ ૧-૨]

મૂલ્ય : દરેક ભાગનું પચાસ-પચાસ નવા પૈસા

૧૯૫૫ બાપુજીની બહુમુખી પ્રતિભા અને વિસ્તૃત અધિકૃતતા અનેક પાઠ્યભોગો પરિચય કરાવતા પ્રેરક છબી પ્રગટોની પુસ્તિકાઓ

ગાંધી-ગુરુ

સખક : શ્રી ગુરુદવાસ મહિલ : મૂલ્ય : સસ રૂપિયા

શ્રી કાકાસાહેબ કાલેલકરે આ પુસ્તકની પ્રસ્તાવના 'ભક્તની અજલિ'માં આ રૂપમાળાનું મહત્ત્વ સમજાવતા લખ્યું છે.

"વૈષ્ણવ ભક્તો જેમ મર્યાદા પુરુષોત્તમ રામચન્દ્ર અને વીરુ વિમલ્લી કુમ્ભચન્દ્ર વગેરે અલેક ભેદ રાઈ છે તેમ જ ગુરુદવાસજી પણ ગુરુદેવ અને ગ્રાધોલ વચ્ચે અલેક ભેદ જુએ છે એમની કો અલેક દિલે એમજે આ નાનકડી લેખમાળામાં અનેક રીતે વિચાર કરી છે"

મસ્તીની પળોમાં

પખક રતિવાલ-અનિલ મૂલ્ય : પચાસ નવા પૈસા

પાકેટ સાહિત્ય, જિહા રંગીન કાચક પર રંગીન સાહીમાં છાપેલ આ સુદર મુખક સચક વિશે ભણીતા વિષયક શ્રી વિષ્ણુપ્રસાદ ર ત્રિવેદી લખે છે

"તમારા કેટલાક મુજકાકોમાં વિચાર અને રચનાની અસરથી આકૃષ્ટ છે. 'વસ ત માગીને,' 'હલેવાતું સ્વર્ગ,' 'કોને ગમે?' જેવા એવા ડેઠાકસો || 'ઇ-છા,' 'અધમતા જેઠું' લક્ષ્મી- 'મુનિના પક્ષરને,' જેવામાં લખવને શ્વનિ આકૃષ્ટાક છે

'આત્મા સમૃદ્ધ થયા કરશે તેમતેમ તમારી કવિતામાં વધારે કૌન્દય' આવશે

ડમરો અને તુલસી

સખક : રતિવાલ-અનિલ મૂલ્ય : બે રૂપિયા

મીતો, ગણકા અને મુજકાકોના આ મરકની પ્રસ્તાવનામાં ભણીતા સાહિત્યકાર શ્રી તુલસીદાસ વર્ધમાન શાક લખે છે

"ભાઈ અનિલે પોતાની મલિત્તિને "કમરે અને તુલસી" માંથી || એ પણ મજરીમાં જે વસ્તુ રકર છે, કમરનું મોજ અને તુલસીને તીમ મપુર આરવા તે કરવાય વિગિલ || જે માનવ-જિહાવા વચ્ચે કવિની પદ્મીજરીને: પ્રભુશુક, જે અદર્ય નકની રીકે તેના પ્રલેક પદ્મીમાં વ્યાપેલો છે અને તેનું પાન કરનાર પાક છે મોખને જીવનકવ અવ માટે પદ્યકારક સરવ નીવડેનેલો છે"

અ-લાહના બંદાઓ

મુદિનન નતે, એકવિયા, રૂપીર અને જાતીકાએના છબના પ્રવાદાયક પ્રસંગોના વનક, સરક, વેનક ભગીમાં અને મુજક છાપામાં રૂપાયતન પ્રકશન તરફથી પ્રગટ થયે છે નવ્ય ૧૧ નાના પોતે જ પાન નવા પૈસા

ગાંધીજી સાથે છબનાના નેમક ગુરુદવાસ મહિલ:

નાનવવજીને કોને ને કોને લાજી જવાની પ્રેરણા આપતા બાપુના બાંદેયોને મુખેપ નવાવર્ધનમાં રૂપી લેખમાં આપ્યા || મૂ. ૨૦ નવા પૈસા

રૂપાયતન પ્રકાશન, જૂનાગઢ

નવાં પ્રકાશનો.

સૂચસત વિદ્યાપીઠનાં

પાયાની કેળવણીના પ્રયોગ : લે. શિવાસાર્થ ગોક્ષળભાઈ પટેલ, મુલ્ય-
પેઠ રૂપિયા.

દુર્લભ અને તેજી વાતા : [ભાગ-૪] લે. મનમથાઈ પ્રભુદાસ દેસાઈ,
મુલ્ય : આડી આના.

બોધક કલાનિધાં : [હિન્દી] લે. સુકલભાઈ કલાધી, અમુ. અભાસ કલ
નાગર; મુલ્ય : ૮૬ નવા પૈસા.

મકીલું

સુર્યોદય વિજ્ઞાન : [બૃહલ પ્રવૃત્તિ અગ્રેય વિવિધ વિચારધારાના લેખો,
વિચારોના વિવિધ અભાસો અને તે પ્રવૃત્તિની વિવિધ દૃષ્ટિએ થયેલ સમીક્ષા તથા
વિનોમ્યાશ્રિતા વિવિધ વિચારોનો સંગ્રહ] સં. ભોમીવાન આધી; પ્ર. ચેતન પ્રકાશન
મુંબઈ, રામચંદ્ર મંદિરની પેશ, પડોદરા, મુલ્ય : સાડાસણ રૂપિયા.

અખર : [હિન્દી] લે. ચીતુભાઈ શ્રી. રાહ, પ્ર. ખાદી અને પ્રામોદ્યોગ
મંબીશન, મિત્રી જવન, દિનશા વાચન ગ્રામ, પો. ભે. નં. ૪૮૨, મુંબઈ-૧;
મુલ્ય : દોઢ રૂપિયા.

દિવાને આલોક : [કાવ્ય સંગ્રહ : ભાગ ૧] કવિ : ડૉ. માર્કેક વટેતા; પ્રકાશક
શ્રી માર્કેક મહેતા કૃત સાહિત્ય પ્રકાશન સમિતિ : નં. ૧ - એ, અમનદનગર હૌસરોડે
રૈદિ, મુંબઈ; મુલ્ય : સાડા રૂપિયા.

સોવિયેત સંઘની શિક્ષણવ્યવસ્થા : લે. એફ. કોસોવેચ, સોવિયેત સંઘના
શિક્ષણના : લે. વી. મેકોમોવ, એ. બળારોવ; પ્ર. બ. નેના : 'સોવિયેત દેશ' કાર્યા
લય, અગ્રીક મંડિર, ૨૬ કલ્કળ રોડ, બોમ્બે સેન્ટ્રલ રેલેશન સામે, મુંબઈ. ૮૧ મુલ્ય -
અનુક્રમે ૫૦, ૨૦ નવા પૈસા.

તીર્થદાજી દી : [ગ્રીની લોકકથા : સંગ્રહ] અમુ. મહેન્દ મેવાણી; મોહ-
મિલ્લપ કાપોલન, ભાવનગર; મુલ્ય : ૨૫ નવા પૈસા.

કૂલકર્તા : [ભાગવતી : ગ્રીણ આદ્યતિ] લે. નિરજન ગરશ્મી : મનુષ્ય
મંડળ, સદર રાજગેટ; મુલ્ય : એ આના.

વાણિયો અને ઠાકરડો

એક નાનકડા ગામમાં એક વાણિયો અને ઠાકરડો પહોંચ્યા. જાને મિત્રો હતા એ લોકોએ બેસુ કે આંહી તો તંત્ર લેવું કંઈ છે જ નહીં. ગામડું આખું પરસ્પરના સંકર પર આધારિત છે. કોઈ સત્તા નથી અને કોઈ 'યરાદ' પણ નથી! કળાથી કામ લઈએ તો મોકલું મેદાન છે! જાનેએ ત્યાં જ રિ'ર ઘવાતું નક્કી કયું. ગામડાએ જાનેને મહેમાન તરીકે આવકાર્યા પણ તેઓ તો વનની પેઠે રહી જ ગયા.

વાણિયાએ ધીરે ધીરે નક્કા ટોટાની વાત, કેટલાકોને સમજાવવા માંડી, માલનો સંપ્રદાય અને યોગ્ય સમયે વેચાણ દ્વારા નફો, માર્કેટિંગ વગેરે માટે નાણાં ઊંઘીનાં લઈ શકાય એવા બ્યાએ, અને મોઠાસર વેચતાં બ્યાજથી વધુ કીધે, એવી એવી પાખી જ વેપારી વિદ્યા સમજાવવા માંડી અને કેરલાકને પોતાના પક્ષના કરી ધંધાની શરૂઆત કરી ણીજ બાતુ ઠાકરડો, ગામ સાથે અરક્ષિત પડી રહીએ તો કોઈ હેરાન કરી બધ, વપોથી સંચિત સાધન-સામગ્રી કૂનાકૃતિયા ધર્મ બધ, અને તેનાં કૃષિ વપો સુધી ભોગવવાં જ પડે, માટે ગામનાં રક્ષણ માટે કંઈક કરવું જ જોઈએ. એમ કહી સમજાવીને ચેડા જુવાનોનું રક્ષક દળ તૈયાર કરાવ્યું અને પોતે તેના ઉપરી થયો. તેના એ કાર્યમાં વાણિયાની સંમતિ, શ્રેષ્ઠ અને નાજુકીય મદદ હતી જ.

ગામ લાંબે ગાળે વાણિયો ને ઠાકરડો ગામના સર્વોપરી ઉપરી થઈ ગયા. ઠાકરડાને તો હવે કુદરત જ કરવાનો ગદ્યો અને વાણિયાને માત્ર વેપાર પર ધ્યાન આપવાનું રહ્યું હવે એ બેઉને ગામનો કચો જ બધ, પેલાના કાર્યની આડે આવવાનો હતો જ નહીં, કેમકે, બધાં પોતપોતાની બીડ વિચારતા થયા હતા. પરસ્પરની મદદનો સ્વેચ્છો હતો. બીડમાં છે તો વાણિયા પાસે જા, રક્ષણની જરૂર નહીં તો ઠાકરડા પાસે જા અમને અમારું કામ કરવા દે આવો વિચાર સૌને વશી ગયો.

ગામડામાં રહેતાં કરતાં વધારે થયો. કેટલાંક વધારે મારાં થયો છે. વસ્તિ થ ઠીક વધી છે એટલીની જમીન પણ પહેલાં કરતાં વધી છે, પણ પહેલાંની નિશ્ચિં વતા આવી મજ છે. પાઠોશી પેસા કે સાધનની મદદ આપયે, તેના બદલે વાણિયાને ત્યાંથી જ બધું લાવવું પડયે, પેસા બ્યાએ ને માલ વધુ લામે. ને ઠાકરડાને તો વપો દિવસે બહુક કૃષિયા આપવા જ પડવાના છે. આવો વિચાર સૌના મનમાં રહે છે. એટલે પેસાને ને સાધને ને સંધરો કરવાની વૃત્તિ વધી. ને તે કાચો છતી છતે ગામમાં અછત લેખી સ્થિતિ છે, માત્ર વાણિયો અને ઠાકરડો બધી ચિંતા અછતથી પર છે!

क
र
क
र

AMERICAN

કેન્સરિડાલભવાનભાનમ

૧ ૧૧ | ૧૨ - ૧૨૦૦ - ૧૯૫૮ | ૧૮ ૧૦ મ

હું પ્રત્યક સર્વે અતુભકું છું કે
મીન એ નવોત્તમ બાપલું છે બાપલું
જ પડે તો ઓછામા ઓછું જાવો
એક શબ્દથી વાલે તો જ ન જાવો.
—બાપુ

(૧૫૪૦ અને ૨૫૪૦ની સંસ્કરણોમાંથી અનુક્રીત કરતું માર્કસ)

એકતા ઇ એના દર્શન થાય

પરક્રમ્માને મેળા હોય કે મહાચિન્તનનીને, બસ એ જ લોકો અને એ જ પહેરવેશ મેળા પ્રમાણમાં એના મને છે શિવરાત્રીના મેળામાં સહેનશ્ચીએની સખ્યા જરા વધારે, કેમ કે, એમાં કાવાને કંઈ અપવાદ નથી ને!

પરોથી આ પ્રથા આ ની આવી છે કોઈ કશી બહે રાત કરતુ નથી, કે બાર્ધ પરક્રમ્મા આ રિસે છે વાચા ૧૧ કલાણા મહાજન કે કલાણા મહર્ષિ એકારના છે એવુ જે કંઈ આકર્ષણ નથી, દેવની ખાસ કોઈ સમય થતી નથી, ખીજ વાદનોની પણ ખાસ કોઈ સમય થતી નથી કે, જાહેર તરફથી કે સરકાર તરફથી સીધુ સામાનની કોઈ રોકત દુકાન ઉપડતી નથી છતાં વ, બસ એક ગિર નારના અસ્તમ આકર્ષણ અને ભક્તિભાવની પ્રેરણાથી હજારોનો માનવ પ્રવાહ નિયત સમયે, નિયત સ્થળે કતીય નધારાની લોકા વિના આવે છે, જમા થાય છે પરક્રમ્મા કરે છે અને ફરી વિખરાઈ જાય છે

આપણે શ્રેષ્ઠ પૂર્વક મેળે જોવા રાષ્ટ્રીય તહેવારો વિશે આવુ બને છે જોવી શક્ય છે? ના નથી બન્યુ હજી એ તહેવારો લોકહૃદય સુધી પહોંચી શક્યા નથી કેમ પહેલો શક્યા નથી એ શુ વિચારવા જેવુ નથી? આવા છવતા તહેવારોમાં એવુ શુ છે ને આપણે જોએલા રાષ્ટ્રીય તહેવારોમાં નથી? પરંતુ આગર કે હાલ સમયે બન્યુઆરી આગ્રહપ્રાપ્તિ પછીના મે ત્રણ પરોમાં જેવા હિત્સાદ પૂર્વક ઉજવાઈ એવુ હવે હિંમતવા એ તહેવારોમાં નથી દેખણ એ હિત્સાદ કેમ આણે થયો એ રાષ્ટ્રહિતચિંતકોએ વિચા રવા જેવો પ્રશ્ન છે

પરક્રમ્મા જેવી જ પ્રથા મહારાષ્ટ્રના વારસી સમયે ૭ બજન દોર્તન કરતા કરતા લોકો પગે ચલતા હોય છે વિદેશના દર્શને પરક્રમ પહેલે છે આપણુ રાષ્ટ્રપિતાની સમાધિએ પહોં એકાદ નાની મઠની સુદા એ ચાત્રી મઠ દોવ એવુ સાવરણ નથી લાગે છે કે સનાતની ભક્તિભાવના કરતા આપણી રાષ્ટ્રીયતા દેશ ભક્તિ, વીરપૂજન, સર્વોદયનાવતા હજી પાખી છે

પરક્રમ્માના દળને વાતણુએમાં મેળા બાજબ

આમડના અને તેમાં વ એટલા ઝાઝા દેખાતા હતા માને ફારોનો કાર્વક્રમ હાથ ધરનારાનાથી કેઈ એકને વ એમને કાર્વક્રમ સમજવરા, મેલના આવેનો જોરો નહી મુદાવ વાવોએની નાની નાની ટોળી મામે રામારે કહે છે કે, ફરે છે, એની એકાદ ટોળી આ મામન રી વાવણુએ સાથે એકાદને કઈ નહીં તેા હરિભજન ને ધૂન ગાતી નીકળી હોત તે જે જેમના હૃદયમાં જે લોભો ચોતાનો સ દેશા પહોંચાડના માગે છે, તેમના મેલા સ પડ તપાસે હોત અને જેમને વધારેમાં વધારે જે કાર્વ રખા છે તેના પ્રક્રી જ્યાલ ન આપી શક્યા હોત? વિનોગાદ અત્યારે સૌરાષ્ટ્રના પગપાળા ફરે છે એમને સાગળવા કોઈ એકાદ જમ્યાએ સૌરાષ્ટ્રના છુદા છુદા વિનાગો માથી આવેલા અટલા મધા એટલા બાએ જ કયા વ મેળા થયા હશે કે થશે ભક્તિભાવે વાત્રા રથને આ લોકો એ ભાવિક, અત્યવ વાતણુએએ આ મુગના એક સતને

પાનનકારી સ રીંહો આ રથને કેટલા મુજા મને હૃદયે ઝીંખા હોત? બદાન પ્રવૃત્તિમાં પડેલા વિચારે, પ્રજાસમૂહના એક મોઢા ભાગના વર્ગના ભક્તિ

બજારને સરકારના લોકહિત હેમ ધારણ કરેની અનેક સરમાએ ભક્તિએ અને સરકારે શુ કરે છે? કંઈ જ નહીં વાત નીકળે તેા સાન અધિષ્ઠ રતીને બહુ તે અર્થો ચુ થણા કરે

શિસ્તી મિશનરીએને મુલરીના જાનરમાં કેઈ વાણીસ ભગાતા અને ઉમુના સ દેશા આપતા મે જેવા છે આપણે બહુ કરતુ એમ કહેવાનો ભરો બાદપ નથી પણ એ મિશન બારતમાં અત્યારે ને આપક થયુ છે તેા પાછળ મિશનરીએની ખત અને નિષા રંધી જ છે એ જ મુલનરોનો આશય છે લે કસ પડે યદેરી સભા એમાં હોનોમા રેડિય પર કે બપાઈ બારેા હવ સમયાને પ્રવાસ આ દેશમાં પરી તુધી સો દમ તપા વાનો નથી જ કેમકે પ્રમ્તો મોટો ના! મામ ભા છે તેનો મોટો બાજ અન્યુ છે

આપણે લોકમેળાએ એ ૨ મુનામાં ન જેવા નથી જા તત નથી મુખે ન્હરુપ સનાતન માનવાને સ દર્શવો મ કે એ જ નાની તક પરી પાડ કે ૧૯૫૭ બવા

લોકનાજીવી નરતિને હમણા હમણા ત્યાં પુનઃપ્રાપ્તિ આવી તમારા સખાદ ગિળીને પ્રાસસહા અપે છે કેઈ કોઈ નામ સરથાને આટ પછુ આપે છે પણ આના વિરાટ લોકમેળામાં તે એ જ જુની જુની રામ-સિદ્ધા આત્મી દેખાય છે સરકાર પ્રતિ એ બાજે માત્ર શરેરીબને માટે અને નામપૂરો પૂર્ણ જ દેખાય એવું લાગે છે આપણી સાપ્તિક પ્રતિબિંબો માં સરકાર પૂર્ણ જ બાજે મળેલિન મળેલ છે પડી રહીયાના અને સરકાર લોકલે વ સુધી પદોમાંના આપણે નિષ્કલ જલમ તે તેમાં કશું જ નથી છે

હવે તે સરકારી સરથામાં તરફથી રાસ દરિયાઈ સિદ્ધિ પછુ ચેતના છે પણ કયાં કયાં લોકલે પડે છે લોકલે આપણે ઉત્કલ રાસકાર રેલવાને પ્રવાસ દેલો બધો

મળેલિલ! પરક્રમ કે મહાસિ નરાત્તના મહામેળાઓમાં કેમ જેવી કોઈ સરકાર દુકાની દેખાવી નથી? એવા પ્રસંગે અમુક સંખ્યામાં પોલીસ દોરા જ મળેલિ, એવું રીકારણ છે એ એકાદ સરકાર મહત્તી લોકનામ મહત્તી કેમ નથી? આ પ્રસંગે પછુ મળીરપણે વિચારવા ચેતના છે

અને તે એ જ વિચાર આવે છે પરક્રમને વધુ જાણવો આનંદપ્રાદ બોલે છે કે આટલામાં વધુ પડી પછુ આપણે કોઈ રાષ્ટ્રીય તરફ પ્રવર્તના પ્રત્યેક વર્ગમાં આટલે રહે કેમ થશે નથી? તે અનામાલે અપોહિતસાહ અન પ્રત્યક્ષ કેમ નોંધેલા પ્રવર્તના નથી? જ છતાં તરેશરેમાં છે એવું આપણને રાષ્ટ્રીય તરે પ્રવર્તના કેમ કશું થઈ છે એ ક્યારે પૂરો?

શુભાભજન છાંતારો

આનંદ પ્રસંગે લેગી ચેલે નાનકડી સંસ્કૃતિ દર્શીમાં એક જાઈ શુભાભજન છાંતી રહ્યા હતા. શુભાભજન જેમ આસપાસ વેંટના વાઈમાં પર લેલું તેમ સુધ તેમના પર પણ થોડા છાંતી ઉડ્યા કરતા સરવાળે થયું એવું કે બીજા કોઈ સમાજ જન પર છાંતી ઉડ્યા તેના કરતા ઉપર, વધારેમાં વધારે શુભાભજન, છાંતાર પર જ ઉડ્યું હવે એ જાઈ બીજું કઈ મામ કરતા હતા તે છાંતીને શુભાભજન છાંતવા આવેલા એટલે કેપડા બહુ ચોખ્ખા નહીં એટલે શુભાભજન છાંતીને તે ફરી બરમા ગયા અને નવા કેપડા બદલીને ફરી મહત્તીમાં આવેલે તેમાં, ત્યારે તેમના કેપડા પર શુભાભજન એક ટીપુ પણ ન હતું

આ પ્રસંગે એમ સૂચવે છે કે જે બીજા પર સુવાસ હતો છે, તેને લાભ, સરવાળે સૌથી વધારે લાભ, તે છાંતારને જ મળે છે, કોઈને માટે કોઈ વાડુ મામ કરવું કોઈની ઉત્કલિ માટે કોઈ સાડુ મામ કરવું એ પણ શુભાભજન છાંતવા એવું જ મામ ॥ એમાં એ કાર્ય કરનારના કયા શીષા પ્રવાસ વિના પણ તેની પોતાની પછુ ઉત્કલિ આપોઆપ જ થાય તે પછુ પેના છાંતારે શુભાભજન છાંતવી વખતે જ યોગ્ય કેપડા નહેરી રાખ્યા હોત તો, તે કેપડા બદલતા સુવાસ જળની લહાણી સર્વથા વચિત રહી અથો તેમ, વચિત રહી અત નહી

આ પ્રસંગે એમ સૂચવે છે કે, આપણે બહારે તેવડું કોઈ મામચલાઉ પદ ખાસ કરી કોઈની ઉત્કલિ માટે કઈક કરીએ, અને પડી તે પદ ફર કરી દુનવી રીતે પોતાપોતાના પદમાં નુસર્વાઈ જઈએ તો, પેલા કેપડા બદલનાર શુભાભજન છાંતાર પેં જ, શુભાભજન વચિત રહી અતજી

આમુને કે સતને બેશ બદલાતો નથી, તે કેમ, તેને જ જ ઉપવા દાખ નામથી આપણને આપડી રહે છે બીજા પર સુવાસ છાંતનારો, કેપડા બદલે ॥ ત્યારે પોતે જ એનાથી વચિત રહી અથ છે, પણ કેપડા નથી બદલવાના હોતા ત્યારે વધારેમાં વધારે સુવાસનો ભાગીદાર તે જ થાય છે

આરામચન્દ્ર ઘાટે અમારા ગામમાં સારા, ચોરુર રૂઢ વાઝણે હતા. બ્યારે એ વાત કરવી ખેસતા ત્યારે કંઠામાં સૂધી વાત ચાલ્યા જ કરે વળી એમાં સંલેખનારને રસ તો એવો પડે કે ચાકલી વાતે વચમાં બેઠાવતું મન જ થાય નહીં.

પોતાની આવી લોકરિચવાનો કસો જ લાસ ન હોયેવો એ નરી એવડી કહેવાય એવો એમનો સિદ્ધાંત હતો. ઘેર આગલેની જગ્યામાં બેસી બેઠાં રસતે આવતાં-જતાં લોકામાંથી કાઢીને જુદા બોલાવીને પોતાનું કામ સોંપી દેતા.

‘મોરેશ્વર ! જરા આવો તો, ભાઈ કયાં જાય છે ?’

‘જરા કાગળ-પેન્સિલ ખરીદવા જાઉં છું.’

‘તો એમ કરો, કાગળની દુકાનથી થોડેક દૂર ટપાલ ઓફિસ છે. ત્યાંથી મારે માટે એક રૂપિયાનાં પત્રાં-પાકિટ લેતા આવજો. અને એવા મારી માણેથી લઈ લેજો.’

થોડેક દૂર એટલે બે ફાઈન દૂર. મોરેશ્વર પસંદ સમય એાહો હતો. પથુ ના કહેવાની એનામાં પિંચમન ન હતી. પત્રાં-પાકિટ લઈ આવ્યો. મોરેશ્વર થાંપત માગ્યા પછી એને રૂપિયા મળી ગયો. લાગેછું પર ઊંડાંને બીજે રસ્તેથી ઘડીને તો બહારીકાનું કોન તો જ હર એકીએ રસ્તે જ પસંદ કરતા. પથુ કચેરી ગયાથી જોતરે/જવાનો નીચે રસ્તો જ મંદ હતો.

કાઈ માણસ બહાર જઈને લોકેલાહ ખરીદી લાવે તો ચન્દ્રણ પોતાનાં લોકને રોડી સકતા નહીં. ‘નિયુ-ભાઈ, એ નિયુભાઈ ! ખતમગો શું લઈ આવ્યો ?’

‘ખાસ કંઈ નહીં, ચન્દ્રણ ! ચરને માટે શાક અને કાચગીર લઈ આવ્યો છું.’

‘કેટલા પૈસા પડ્યા ?’

‘ને આના.’

‘તો એમ કરો, શાક કાચગીર મને આપીશ અને લો આ બે આના. તમે તો લુપ્ત છો.’ ફરી જાગરે જઈને શાક ખરીદી આવો એમ છે.’

નિયુભાઈએ હજી શરમ કિં કે નોંલી ચઢતી, એટલે માની ગયા. ચન્દ્રણે ત્યાં શાક મંડી એ ફરી જાગરે ગયા.

ધીરે ધીરે ગામમાં, ચન્દ્રણના આવા સ્વભાવની અવા મ્યા લાગી.

એક દિવસ નિયુભાઈના મિત્ર બંદુ તાલ્યા એવીનાં વેગલું લઈને પસાર થતા હતા. ચન્દ્રણે એમને જોઈ જ આદરથી નમસ્કાર કર્યો.

‘ચંદ્રણ મગમાં છે. તે ?’ બંદુ તાલ્યાએ સામે વિષે કવે.

‘ચન્દ્રણે પ્રસન્ન ઘડીને પૂછ્યું : ‘બંદુ નાના, આ એવીમાં શું લઈ આવ્યો છે ?’

‘એ જાનાનાં વેગલું. આને બહારમાં વેગલું મારું લઈને આવ્યાં છે.’

‘તો એમ કરો, લો આ બે આના. વેગલું મારે ત્યાં પૂછી જાવો. આને કયાંય જવાનું મન નથી થતું’, તમે તો જુવાન છો. ફરી ખબરે એક આડો મારી આવ્યો તમારે તો સહેલું છે.’

‘હા, ચન્દ્રણ, તમારી વાત સાચી છે.’ બંદુ તાલ્યાએ ‘ધરમાં જઈને શાકની ટોપલીમાં જઈને વેગલું કાઢી દીધું અને બે આના લઈને ફરી જાગરે ગયા. બનનાં કરેલાં લાગ્યા : ‘એક શાક ખરીદવો ફસ ફસને રખડવું’ પડે છે. સંકુ નરસું એવું પડે છે. કિંમત એાહી કમ-જવા કેટલીય રકમ કરવી પડે છે, એટલો મહેનત કરવો એમાં ખારામપસંદ ચંદ્રણ મગમાં પડાવી બે છે. આને નિયુભેલપાડ મળી જાય.’

‘બીજો દિવસ ચન્દ્રણના ઘર આંગણથી પસાર થતા બંદુ નાનાએ રૂપિયા સાંકળી : ‘બંદુ નાના કામમાં તમારું વેગલું સારું સહેલું હતું.’

‘બંદુ નાનાએ અત્યંત મંજૂર માંવે કહ્યું : ‘એમ ! હા, તેમ જ જરા. એટલે તો મે આનામાં આડમાં જ્યાં-વેગલું મળ્યાં હતાં ?’ એટલું કહીને બંદુ નાના

જંડપથી ગાયન ચાલ્યા ગયા.

થોડો દિવસ પછી કચેરી ગઈના જુવાનોની વાત એવામાં સંલેખના મળ્યું કે ‘ચન્દ્રણ હરે સુધી મગ છે. સાંકે ખરીદી માટે પોતે જ જાગરે જાય છે. બંદુ નાનાની બિલહારી છે.’

મંગલ પત્રનાં

મામદાનને બે સર્વોદય સમાજ રચનાના મહત્વના અંગે ૩૫ આદર્શ ગામડાની કલ્પનાને શૂર કલ્પનાને અવસર આપ્યો છે, ત્યારે ખરેખર સર્વોદય સમાજ રચના માટે કંઈ પણ કરવા માગે છે એવા નિઃશ્રામ રચનાત્મક કાર્યકરે એ ગ્રામની માનવા વહેલી તો હદ આસને બેસી જવાની જરૂર છે.

તે સાથે જૂદાન પ્રતિ આઠોએ તંત્ર વિશે એજબદી રજૂતા કરી દેવી જોઈએ. સરકારી તંત્ર સાથે અસહ કાર કરવાની શલાહ આજ સુધી કોઈએ આપી નથી, તે છતાં વર્તમાન લોકશાહી સરકારી તંત્રની ટીકાઓ તો થતી જ રહે છે. પણ તેનો અર્થ એ નથી કે જૂદાન કાર્ય-કર્તાઓ સરકારી તંત્રનો ક્ષતકાર કરે છે. પણ સ્વીકાર કરે છે એવા રજૂ ચિહ્નો એ પ્રગટ નથી. ગ્રામીણી ગામમાં બેઠેલા કાર્યકરે ગ્રામજન અને સરકાર વચ્ચે જરૂર પડે ત્યારે જ ભલે, પણ કદી બળુ કે નંદી કે સરકાર પર આધાર બસે ન રાખવો, પણ રવાનાવિકપણે ગ્રામજન અને સરકારી તંત્ર વચ્ચે જે અનિવાર્ય સંબંધ છે તે બાળતામાં આત્મસંયમની કહડે કાજ તો ખરી ને? તો એ શી? તે બધું રજૂ થઈ જવું જોઈએ.

જૂદાન માટે કેટલાંકોએ ઇલાજના કાર્યા છે. એજબદી જૂદાન મચાર માટે જ ઇલાજ બજાવું એવું નથી, તે બે

કોઈ એક ગ્રામીણી ગામમાં બેસી બપ નવે આદર્શ ગ્રામનો નમૂનો તૈયાર કરી શકે તો જૂદાન પ્રગટની તે સાધારણ સેવા ન હોય. એ કાર્ય પૂરતું અને લાભે સમય માગી લે છે, એ તે દેખીતું જ છે.

આ બળત અતંત્ર નથી. કુદરતના કોઈ પણ અતંત્ર ગ્રીષ્મ નથી. માનવી કોઈ પણ કોઈ તંત્ર વિના માનતા નથી. પછી લાગે એને અવસ્થાનું નામ આપે, અથવા સારી અને દુઃસ્થિતિ, અનિવાર્ય અવસ્થાનું નામ આપે એટલે ન યુક્તિનો વિચાર કાર્ય કરને કરી શકીશો ન રામે એ કમાણે પુરપૂરા રજૂ થશે છો.

બધા સુધી ગ્રામીણી ગામડામાં મિશનની બાનવા વાલો નિમ્નસન કાર્યકર ચોક્કસ કાર્યકર સર્જને હદ આસને રિયું ન થાવ, સર્વોદય સમાજ રચનામાં આવે રજૂ એવી બાવના, વ્યવસ્થા તે પેલા ન કરે, તંત્ર અને ગ્રામ વચ્ચે સમન્વયની કદી ન બને ત્યાં સુધી તે ગામડું બાવના કલ્પનાનું આગેદોળ પ્રધાન સ્થાપત ગામડાનું રજૂ લેશે કે કેમ એ સંકાર રહે છે. ત્યારે દેવું તો એ જ હોશે જોઈએ, ભારતની મોટાભાગના વસતી ગામડામાં વસે છે ગ્રામીણી ગામડું તે સર્વોદય સમાજ રચનાનો નમૂનો ન બને તે એવા સમાજ માત્ર વિચાર પ્રચાર અને હાનથી જ બને તે સંકષ્ટ નથી.

બે સત્ત્વ ધ્યાન

એક પ્રશ્નચારીએ આચાર્ય પાસે જાગે બીજને પૂછ્યું.
 'કેવી રીતે સાચે?'
 શુદ્ધ એ કહ્યું: 'બગવાન કૃષ્ણનું ધ્યાન કર.'
 પ્રશ્નચારીએ કહ્યું: 'મદાનજ કુ તો મદ્યુરિ કુ' ધ્યાનની કેમ સરળ રીત બતાવો.'
 શુદ્ધ એ કહ્યું: 'સાડુ, સુદેવી રીત બતાવું, ગામની નીચે કૃષ્ણની મૂર્તિ રાખી, તેની સામે આસન બેસી બેશાને એની સામે બેસી રહે.'
 શિષ્યે ફરી કહ્યું 'શુદ્ધ, આસન લગાડું કુ' તો મારા હાથ પગ દુખવા લાગે છે.'
 'ત્યારે એમ કર, તારા પિતાનું ધ્યાન કર.' શુદ્ધ એ સાદ સરળ માર્ગ બતાવ્યો.
 'પણ, પિતાનું તો મને હર લાગે છે. કેમકે એ મને મારતા હતા.' શિષ્યે કુરોલી દર્શાવી.
 અને શુદ્ધ એ પૂછ્યું કે, 'ત્યારે, તને શું મને છે?'

'શુદ્ધ, મને એ સ બદ્ધ મને છે.' શિષ્યે કહ્યું.
 'ત્યારે, બધું ધ્યાન કર.' શુદ્ધ એ આદેશ આપ્યો.
 શિષ્યે કુદિરના બેસીને કે શુદ્ધ ધ્યાન કરવા મા. પ્ર.
 એમ કંઈક ગણે દિવસ નીકળી ગયા.
 શુદ્ધે કુદિરની બહાર બેસી શિષ્યને કહ્યું કે,
 'હવે બહાર આવ.'
 'શુદ્ધ, કુ' શી રીતે બહાર નીકળું?' માતું કહીને વળી ગયું છે અને ૨ થી મોટા શિશ્ય ગમ્યા છ.
 ગુરુ સમજ ગયા કે શિષ્યને ધ્યાન લાગી ગયું છે. અને એ પોતાને એ સ સમજ મોટા છે એજબદી, એમ હોય તો હવે શુદ્ધ કુદીરને કી કૃષ્ણનું ધ્યાન કર, તાન શિશ્ય ગમ્યા વર્ષ બને.
 શિષ્યોને હવે તે ધ્યાનનો અનુભવ વર્ષ મોટા મોટા, એજબદી કૃષ્ણનું ધ્યાન કર અને મોટી વારે કુદિરનાથી બહાર આવ્યા.
 —સ્વામી શિવાનંદ

[ગાંધીવિચારકર્મને અનોકલી લેખમાળા નં લેખક ૧૧ મે]

‘નેમ નેમ આપણી શુદ્ધિ અને આપણુ હૃદયનો વિકાસ વગેરે તેમ તેમ સારો થાકે તે નિમેષા અર્થનો વિકાસ પણ થયો નેમ’ અને થયા કરે છે એવા શ્રેષ્ઠ અર્થને મર્યાદિત કરી મૂકે છે તેની આસપાસ ફિવાન થયું છે છે, ત્યાં લોકોનું ચલન ચલાવતર રહેતું જ નથી અર્થકારણ અને અર્થ’ એ બન્નેનો રિક્કસ સામે સાથે થાય ॥ ” (ધ. પા ૩૩૪)

ગાંધીજી આ કથન દેખના દસન નનસજન અને સાઓના મરિજોના તેમજે કરેલા નર પ્રતિપાદનને વચાઈ રીતે જાણુ પડે છે આપણે જોયું કે સત્ય અને અહિંસા એવા સારોમા નવા પ્રાથ્મ અને નવા અર્થ’ પરાતા તેમણી તેમણી મિસ્ટરીની જ મ થયો અર્થ’કાર અને અર્થ’નો વિકાસ થતા અત્યામક સર્વોદયાર્થિ નરસજનના કુનિવાને પ્રાથ્મ થયા એ જ રીતે સાઓના અર્થ’મા સાએ સળોના અર્થ’મા રહ સળોના અર્થ’મા સત્ય અને અહિંસાની તેમણી ગરવાણી મગાડીને નવા અર્થ’ પુરો તેમને તરી ગમક આપી અને જગત પડી ત્યાં તેમા પ્રતિપાદરી અર્થ’પરો પણ સારી રાક્યા આ જાણુ કરવામા તમજે જણાનું છે તેમ અર્થ’ની સામે અર્થ’કારનેક પણ વિકાસ થતે ગયો ગાંધીજીના જીવનવિકાસની સાથે જ આ ન જાણુ અરી મુક થતા ગયા

ખરી કસોટી.—તેમજે કડી સાતિયાર્થ’ કરવા મેલ નથી જના પોતાની નિચારસરતી સાતિયાર્થ’ છે અને જાઓના સાથ અર્થ’ને અનુકૂળ ॥ કિમ બતાવવા મીતા રિતુ નવુ અર્થ’પ્રતિપાદન પદ ક્યું ॥ જાઓને યગ રવાની આવી તેમને મળી ગઈ હતી ॥ જાઓ વાચકની સમજતાની—આવી અને હાથ ધારી છે જે સાત્ય સાત્ય કલ્પન અહિંસા પ્રકર્યર્થનું વિગેઈની દોષ તે ગમે ત્યાંથી મનુ દોષ જ્યાં તે અપ્રમક્ય છે જાએ બુદ્ધિથી ખર નથી ” (ધ. પા ૧૮૧) આ રીતે સાત્ય બુદ્ધિનિર્ગમી નથી પણ શુદ્ધિ પર પ્રતિજિત છે એમ કહીને તેમજે જાઓ સાત્યી જ્યા અર્થ’ અને તેમને આજના વિચારની રીતિની કસોટીએ મ લખા ખરુ બુદ્ધિ પણ મેવતેલો નિર્ગમ આપનારી નથી તેની કોઈ કસોટી સત્યાગ્રહિ છે અને ખીજ ખવ કરવુંનો આજા છે અરી જે બુદ્ધિની વાચ છે તે

શુદ્ધ સત્યલોકની બુદ્ધિની છે શુદ્ધ બુદ્ધિ કરતા પ એમ આદાન કસોટી અત મલુખા આજાની છે “ખરુ કસોટીક જામતો એવી દોષ છે કે તેમા અત કરણનો અવજા મેઈ જયુ મ થતા અર્થ’ કરતા મરી જાય છે (ધ. પા ૧૨૩) શુદ્ધ હૃદયનો અતરઅવાજ દેક શુદ્ધ અને સત્યાગ્રહી કસોટીઆથી પસાર થાય જ અને એવો અવાજ કોઈકની પ્રસંગે નિર્ધાયક નીવડે છે આવીજના જીવનમા દરિજન ઉપવાસ એવા કેસે એ અતરઅવાજ અજા મુજબ આ ન સમજાઈ સારો આઈ’ મળવાનો તેમને એકથી વધુ વાર અનબર થયો

નનુ અર્થ’પ્રતિપાદન—સાઓના અર્થ’ કરવામા સરકારની અને અનભરની આસવકતા છે શુદ્ધને વેદનો અવવાસ ન દોષ એ વાજા સારી જોડું નથી શુદ્ધ એટલે અસરકારી શુખ’ અવાની વેદાંતિના અવવાસ કરી નવો અવર્થ’ કરે—એટલે સાઓને અર્થ’ કરનાર થયા ન પાલ કરનાર ઠેઠે નેમ’—સાત્યાગ્રહી ખીતે નિવા ॥ છે કે તેના દરેક અસરને ન વળગતા તેણે પાનિ તપાસવે તેનુ રહ્યુ નેમુ ” (ધ. પા ૩૧૮-૩૧૯) શુદ્ધ અરિસવાજો આજ સ ફિલિમિયાને શુદ્ધ સરકારી જનતા સાઓના રહસ્યને જ પકડીને સત્ય અહિંસાની કસોટીએ મગાવી સામે સાત્યાગ્રહ’ કરી શકે સત્ય એમને માવ એલન મત્ય હતુ એટલે એમનો ખરી કસોટી લે એ છે કે જે સાત્યાગ્રહ’ એલન વધારવાનુ સમજદારે તે ખરો જાણી તેમજ કહી પામી ॥ કિમ અજા સમજાવ એલ જ ચાકસના મધા કાઓની ખરી કસોટી છે અને ગાંધીજીએ કો કસોટી રો જ ખનુ માપતાનુ તાખુ એટલે તેમજો સાત્યાગ્રહ’ કરી રાક્યા સાઓના અર્થ’ કરી ગક્યા અને જુવા સ નેમુ નવુ અને ખર અર્થ’પ્રતિપ દન કરી રાક્યા

ગીતામાથી અહિંસા:—ખીતાને સત્ય અહિંસા કે એકબાની આ કસોટીએ જ રીતે તમો તેમણી અહિંસાનો અર્થ’ તાગી રાક્યા ગીતાને ખનિ અદિમા છે એવુ પ્રતિષ્ઠા ન તેમજે અનાસકિં’ જા ”મા ક્યું પણ તમે અપ્રમક્ય ર ઉપર કણો તે જ છે અનબરો આમ કો નવુ અર્થ’ છે સાત્યાગ્રહ નથી એવવાની રીતે માર

એ જ તેનું કથન હોય ગીતાનો આ જ ખ્યાન છે અને તેથી શાસ્ત્રીઓના વિરોધ છતાં તેમની આશુરચાની લાભા ટીને માધીછએ એપરક ગીતામાં શી અહિસાને લગતી

ગીતા અને અનાસક્તિ ગીતામાંથી લારવેલી અનાસક્તિ પણ નોંઘે અર્થ ધારત કરે છે ક્રિયાભારમાં એલક્રાત એવી એમની આ અનાસક્તિ ક્રિયાની એક પદ્ધતિ છે અને તે કર્મક્રિયાત્યાગવ્ય કર્મનો પ્રયત્ન છે સામાન્ય માન્ય કેમ આસક્તિથી તમ બનીને કામ કરે છે અને રવાનિયા મેહમાં મરણાર છે નેમ યોગી ત્વ અનાસક્તિથી લાભ હિત બનીને મુક્ત બની દર સુધે કામ કરે છે આના કર્મયોગીના સરીરમનાદિ ખૂબ કર્મ વ્યવસ્થાથી દોના છતાં લાભુ શી મુક્ત ન્દે છે અને હમેશ પ્રત્યુ નરે શકે છે આનું અર્થુત્ત પાત જ ન દર્શન વધાર્યું કરે છે - પ્રયત્ન શધિકયાન ત સમાધનિજ્વામ્ (પા દિ પા સ ૪૭) માધીછ શી અનાસક્તિનું આ આનેહન નુદન છે એમાં પ્રયત્નની રિધિલતા છતાં પ્રયત્ન નેર અને તે શી સાથે અનંત સત્યન સતત અનુસધન નામ ક્રિયામાન આસક્ત બની રહ અને સાથેજ જ રના અનંત અત્યંત સાથ આ માનુસ માન કરનારી બની રહે મા શીને આનો રાગદ્વાર હતા અને નેથી તેમના અનાસક્ત કર્મ અપર નામ હજી શી ઠીકવા સત્યના માગરેમાં શદ્દા સગ ના મી મેળી રાધવામાં તેમને મેલતા મેળી તેનું કાનુ નમ શી અનાસક્ત કર્મ કરવા શી કુશળતા છે

પરિવર્તન છતાં એનું એક એનું રૂપ મા ને રનરૂપ કરી તે રૂપ છે એમ પણ ભેદ શીએ ડીએ તેથી તે સત્ય પણ છે તેથી તને સત્તાસત્ય કહેા તો મને નરૂપનું નરી એ શી મને અનંતનતનારી કે રના શી મળનામાં આરે તે બાધ નથી માત્ર રના ના કુ ને રીતે એવનું છું તે રીતે માનનારો છુ પડિતા મનાના હલ્લે છે તેમ કાવ્ય નકી જ (પા પા ૧૧૬)

રવાદનાદનો અર્થ - રવા ના નો અર્થ સામાન્ય એવો કરી દેખાડા છે કે સૌ સૌની હદિએ સૌ સાચા અને તે શી સત્યની યોગ ખૂન કનિ બની રકી સૌ પોતપોતાની રીતે સાચા તે વામાં રતત્ર સત્ય શુદ્ધ કેલુ કહેા આના અનિગિત વનપ્રમાથી લીલાલ બની અનિનિતતા રે । થઈ અને સત્યના પાયા જ હમણાથી ગણા માધીછએ કરેનો રવાદાદનો અર્થ સમાધાનને અપનારે છે છતાં માથે જ સમાધાને છે કે બધાના માનેના સતેતની રાને પત્ર રતત્ર સત્ય રહેતુ જ છે અને તેમ પામરને સ એ પ્રયત્ન કરવાને છે, આનંદ રાગવાને છે એવો પ્રામાણિક પ્રયત્ન અને આશ્રિત કરતા સમાધાન કરવું પડે તે કરવું પડે એ સમાધાન રત્ય શી માધને મદિ કરેની તત્કાલિન સધિ તેનું હોય એવી સરિ કરીને પણ પ્રયત્ન લેા રતત્ર સત્યને માન નેજ કરવાને રોપ રો મા હસ સત્યની વધુ નજીક રોત તે મત્તને આનંદ અરિ રાનેા માર્ગ અપના શી, તપ મ્વી મળ કરી સત્યને વડુ રામે અને રામેનું સત્ય બીજાને સમજારે ના જ રામે સક્રિય રવાદાદ આ હદિએ રવાદાદ એવે વાપક સત્યામાં રહેન એકાત અને તમા રહે શી મન્યારને મગનન આવી માથેસ તને ના ત્વા વિરોધોના રોા છે

દર્શન

૧૪. ધરિ-દર્શન

[૧૦૧]

જ્ઞાનદેવને ધંધરનો સચુલ્લ આજ્ઞાકાર પ્રથમ વાર થયો

તે પસંવતું વર્ણન કરી રહ્યો છું.

સૌ સતોને સાથે લઈને, ધંધર અને મળ્યા આવ્યા છે

મંત સમાગમને કારણે જ અને આટલો જ્ઞાનંદ પ્રાપ્ત થઈ ચક્ર્યો.

દિગ્દાખ્યાથી ઉત્પન્ન થયેલા બધા ભેદો ભલે હવે જુસાઈ ગયા.

ભૂતકાળમાં હવે એક હરિ સિવાય કંઈ પણ બાકી રહ્યું નથી

બધી ખુદિ અજિતી એને ભલ્લીએ અને બધી વાદશક્તિથી એને વખાણીએ

એ સિવાય હવે બીજું કામ જ નથી

[૧૦૨]

આજનો દિવસ નિ સશય સુવર્ણમય છે

કેમકે, આજે ધર્મ મેધરૂપ સમાધાનના અમૃતની વર્ષા થઈ રહી છે

ભક્તવત્સલ ઉપારય દેવ છંદ પર લીધા છે

એ જ દુઃસ્થના ઝળંગુહમાં દર્શન દર્શ રહ્યા છે

અને એ જ વ્યાપક વિશ્વ રૂપમાં પ્રગટ થયા છે

આવી ત્રિવિધ પ્રતીતિ એમી થયા પછી હવે કઈ દુઃખની અપેક્ષા કહું !

[૧૦૩]

નિવૃત્તિનાથે તોરામાં એક નાનકડું જ પાણુ આતમ રહાતું બીજા નાખ્યું છે.

એમાંથી એક છવનવ્યાપી ઉપાસનાની વેલ અંકે રીત થઈને અધારમાં ચડી.

એતએતામાં વિવિધ વિચારરૂપ અસખ્ય ફૂલ ખીલ્યા.

— ૬૪ — જુદે જ, નાનકા નવા લાગે છે

એ વિચાર-પુષ્પોને મનનના માળખામાં ગૂંથવાનું— જ્ઞાનદેવ કહે છે કે—મને સદ્ભાગ્ય મળ્યું.

એવી સુદર માળા બનાવી જ્ઞાનદેવે એ ઉત્તરીય, ભગવાનને સમર્પણ કયું.

[૧૦૪]

કયા ગૂંથાયેલું રહે છે છવ અમરનું ચિત્ત ?

સુખાનુભવની ગીકાચમાં !

પરંતુ અમને તો સચુલ્લ ધંધરના દર્શન થયા છે,

એમાં બધા સુખો દાળી શકાય છે. અને તે એમ જ માનો કે, આનંદનું પ્રત્યક્ષ રૂપ જ છે.

ચોગીએને એ સુખ પોતાની ધ્યાનાવસ્થામાં, પ્રસાર પ્રમા મળે છે.

તે જ એમને સાકાર મૂર્તિના ચિત્તનથી ત્રણે લોકમાં ભેલા મળે છે.

પછી જ્યારે એવી અનુભવિ થાય છે કે અમારી એ સચુલ્લ મૂર્તિ, અને અમે પોતે, અને આ વિશ્વ— ત્રણે એકરૂપ છીએ, તો અનંદવળા મતવાહું ધર્મ ભવ્ય છે

[૧૦૫]

નિર્ગુલનો ખાટલો લાગ્યો છે

એના પગ સચુલ્લની શર્યા પાથરી છે.

એ શર્યા પર સાકાર મૂર્તિ સૂતી છે.

અણનું છે વિશ્વનું સ્વરૂપ.

મારું મન—તે મૂંઝાતા ધ્યાનમાં રમી ગયું છે

આખું—તેના દર્શનમાં.

ના, એનું દર્શન જ અમારી આંખોમાં રમી ગયું છે.

આટ કરણની આર દિવાલોમાં ચિંતનનું મંદિર,

અંદર છવનનો ગર્ભભાર.

અને એની ચ અંદર પેઢી મૂર્તિ.

આવો છે આ નિત્યનંદ.

વિશુદ્ધ વૃત્તિ ચૂંચતા એ વૈષ્ણવની તરફ જતારી વાટ છે, જેનો જ્ઞાનદેવ નિત્ય યાત્રી છે.

અને એટલે એ હ મેલા વૈષ્ણવમાં જ રહે છે

[૧૦૬]

આત્મ, પ્રકાશરૂપ

પરંતુ બંધા પ્રકાશ દેહરૂપી પદ્મમયી આસ્વાદિત।
આ હલી અમારી છવદશા

પરંતુ ઉ સાસના મૂર્તિના ચિત્તનથી એ દશા હવે
મિરકુપ અદવાઈ ગઈ છે

દેહ તેા આત્માની જ્યોતિ પ્રગટ કરનારો હોવો જ
બની ગયો છે

એ દીવાના પ્રકાશમા આસપાસ નજર નાખો
તો બધે દીવા જ દીવા દેખાઈ રહ્યા છે

હીના દેહ--અલ્પે કે આત્મભયોપિથી અગત્યા દીવા
પડી પાન મેંતુ કર્યો ?

ક્યાં પિના એ થઈ જ રહ્યું છે
નિસકાર વસ્તુ આકારમા હુપ્ત થઈ હતી

પણ હવે તે જ આકારમા પ્રકટ થઈ છે
હવે રજીસ રીનો અસ્ત થયો

મને સુવર્ણ કંજનો ઉદય મયો
એક કૃષ્ણમૂર્તિના ચિત્તને આખી સૃષ્ટિ કૃષ્ણમય

હરી નાખી
જગતમા સર્વજ્ઞ બનાવે અંક જ વસ્તુ વર્ણનાથ છે

ત્યારે ચિત્ત ગમે ત્યાં બાંહે, તો પણ એકાગ્રતા
જ છે

ચિત્ત સિદ્ધ કરીને બ્યાન થઈ તો મેં એ જ એકાગ્રતા
અને ચિત્તને વિમળ ન કરે તો મેં તે જ એકાગ્રતા

એટલું થતા બધા બધા જ મેં ગયો
કિલકુંનાઈ બધનો મેં બધ જતો રહ્યો

એટલે હવે પહેલાની જેમ કરવામા એકાગ્ર, વાધા
નથી

સાધક અવશ્યામા ને બચેાનુ ગૌચિત્વ હતું તેને
શિદ્ધ અવશ્યામા પામુ એ સાચવી લીધું - તો શો

વાધો છે ?

[૧૦૭]

બહુતમા કયાક ચરણધનિ સાબલું છે
લાગે છે - આગલામા, કોણ ભેટ્યું હશે ?

ભેટા જઈ છે, તો આગલું વડાવન હોય છે,
અને માણસ હોય છે કીકૃષ્ણ

સ્વપ્નમા એ જ એક મૂર્તિના ચિત્તે હાવતા
દેખાય છે

સમજાવું છું કે ચિત્તમા હવે કોઈ બીજી વસ્તુની
પ્રતિતિ રહી નથી

હાથ આવે ॥ તો એવી ઘેરી કે બધી અતુભૂતિ
કૃષ્ણમય થઈ ગઈ ન હોય !

અમે તે કરેા બાંધેા જ નથી
'જ્ઞાનદેવ' 'જ્ઞાનદેવ' કહી લોકો પોકારે ॥

પરંતુ સ બધે ॥ કોણ ?
એટલા ગાંધે છેવટે વિદુષ્ઠ જ્ઞાનની મજાના કરે છે

ત્યારે જ્ઞાનદેવ બને ॥
જ્ઞાનદેવની હાવતા વર્ણવવા જેવી નથી

[૧૦૮]

હે જ્ઞાન !
કાંઈ કોઈ જન્મની સૌમ્ય પ્રેમમય કાંતિ તારા

ભાવપ્રદેશ પર છું ભેઈ રહ્યો છું
પ્રમળતાથી હસતું એ તારું મુખ

તારા એ નિર્લિપ્ત નિર્મળ નેત્ર,
મારી આંખોથી કહી યોગ્ય થતા નથી

પરંતુ તે છનાય એટલાથી મને સતોષ નથી થતો
હવે મારે તારી ચેષ્ટા ભેવી છે

હું આજે છું કે હરેક લલ્લે તું મારી સાથે પ્રેમા
લાપ કરી રહ્યો છે,

ચિત્તનગ્ન્યનુ દર્શન પર્વાપ્ત નથી
સક્રિય અને યોગ્યનુ દર્શન ભેઈએ

એટલું જ કહ્યું કે ત્યાં જ્ઞાનદેવના લાકડી પૂતિ
કરનારા શ્રી કૃષ્ણ પોતાના હાથ હવાવવા લાગ્યા

૧૫ થોડીઓ મારે કુદર્શ
[૧૦૯]

તમારા ચરણમે નીરખ્યા
મારું મન શાંત થયું

હવે હું સુખથી આ દેહમા રહી શકું ॥
કાગળ દેહમા રહેવા છતાં પણ, હું મારા રથમે

હોઈશ
અને જગવાનના ગીત ખાતે રહીશ

મારા બધા સખાઓ - એ સતોના મેકામા ॥
જગવાનના સોજા છે કે હવે બવિન્નમ્ય હું પ્રાપ્ત

કેઈ એક સમયે કાતીમાં રાજ્ય પ્રવેશ કરતો હતો તે મહાવિદ્વાન, રામનનીતિ નિપુણ, પ્રજાતસલ અને ઘરેલુ હતો. પણ કોણ જાણે કેમ પૂર્વજન્મના સંસ્કારે, કે વશ વાગસામાં ગમેતી રેવેને નીચે કે મિત્રમંડળના સહ-વાસથી, અને તે કારણે તેનામાં એક મહા ભયંકર ક્રોધ પેસી ગઈ હતી અને તેને લીધે તે પોતે, રામનકુટુંબ અને નગરમાં સૌ અસ્વસ્થ અને ભારે દુઃખી હતા એક વાર એ વરણની આસિ આવી રહી.

નગરજનોએ આવી રાજ્ય મહેલને ગેરે પાલ્લે નગર પ આસનના મુખીએ રાજને પોતાને મળવાની આમંત્રણ આપી કરી

પ્રાતઃકાળે 1 ખન હતો સૂર્યોદયને તરુ વાર હતી. રાજ પાછી રાતે પેડેયો હજાર નિદ્રામાં પોતેયો હતો મહામહેલને આ નગરમાં હિંદુસ્થાની આ ન એ ગ્રામીણ આપ્યો અને ભાર નગરને પૂજ્ય "કેમ તમે સોજો અત્યારમાં સૌ મારે અહીં આપ્યા છો?"

"નગરની એક મોટી નીચર ફરિયાદ છે "

"તેને માટે કોઈમાં આપ્યો "

"કોઈમાં નહીં અમારે અત્યારે જ નિર્ણય કરવાની છે અત્તેલે તેના કારણે કરો છો " મોટા મનાહન મારે પ્રજાસમૂહે ગવર્નરના કરી

રાજ કરી ગયો મુખી તમા ને આગેવાનોને અહર મોસાની પૂજ્ય "હી ફિરિયાદ છો?"

"જુઓ નગરમાં રોજ એક માપસની હત્યા થાય છે ખનર નથી પત્તી કેઈ રાક્ષસ આવે છે કે હિંસક મનર પજુ શાસર પત્તી પટેલ કેઈને કેઈ માણુ નો પાત ધરો જ કાય છે "

"કેક છ કુ વપાસ કરા છો "

"વપાસ નહીં અત્યારે જ ન પાતકને પકડી લાવી અમારે સુપર કરો "

એટલામાં મેનાપતિ આવી પોતેના તેને મધી રજ નહીં લીધે એ જ્યારે કુશળ અને પ્રમદિત્ય તક હતો પ્રજાને તેની ઉપર અરે વિશ્વાસ હતો કે જે આખી પરિસ્થિતિ પરખી લીધી અને પ્રજાને હિંદુસ્થાની મોલોર "મની ઉપર ભરેયો રાખો અમલી અને સસા પટેલ દુ પાતકને પકડી લાવી કાજર નીચ "

અને લોકો આનંદના પેશર કરતા વિશ્વાસના મના પતિ રાજને નમન કરી આપ્યો ગયો

એ દિનને તત એડે પાતાના ટોશિયર બમ્સોની મગિયા બળ આપ્યા હટેના નિહાળી લીધી.

પરખર મધસાતે દુમરે એક મનીમ કાઢી ધરે, તરત જ કાનથી ચીસ જાણાઈ અને એક માણુ મળીલ આજુબાજુ કરીના ખરી ભોકતો દેખાયા મહુપા બમ્સો ત્યા દેખી મયા અને શાસનને પાછળથી પકડી લીધે મેનાપતિ પાસે તેને રજુ કર્યો

મેનાપતિએ એને જોતાવેત આજુબાજુ અને તેના આશ્રવ નને દ ખને પા ન નહો. રામનના મુખ નશાયે રસક નીચે મેઝી સામે નિશે હતો

"રસક તું આ કથા કામે કરી શકે એ માત્ર આપામ આપતું નથી " મેનાપતિ દ્વ ભયંક્ર અવાજે બોલ્યા "સા માટે આ ધરો તું કરે છે ર સામુ કહી દેને, તો મુન્દો માફ છે નહિતર કમપા જ માણુ ધરવી જઈ રહે "

"મહારાજ, કહેતા મારી છ ન ઉપડતી નથી. પણ આ કમ હુ મારે માટે કરતા નથી "

"બસ સમજી ગયેલ, પણ તારે કમવા જ મારી સાથે કાનસાતુ છે અને રાજની સામે આ વસ્તુ કમલ કરવાની છે એ જ તાતુ પ્રવચિત " આમ કહી નસકને લઈ મેનાપતિ રાજ મહેલે આપ્યા

રાજને કમવાથી જગાડી મેનાપતિએ નસકને સામે શેષો તપ ન અને પૂજ્ય "મેને મહારાજ, આ બન કરે પાવ તમે આમની નવા છો?"

રાજ નીચે બેઠક મયા મેની આખો બીની થક "મેનુ એક જ કાયમિત છે આજુબાજુ આ વસ્તુ કાઢી દો "

"મગથી એ નથી બને બીજુ જે કહેા તે કેવ નેવાર છુ."

"તે અ નગર છાડી આગત બન્યા."

રાજને મનમયાસ નક્કર આગત પડી હતી મહેલ તે જે કેગને દેહાન નિદ્રા થતી તેનુ મલ મ મારી તે અમલો પજુ રોજ મેલી કથાથી દેહાત દ પામે 2 પડી તો એને દરત અસહી લાગ્યો. મનુપમાસ દારે વળગુ

એક વાર ડાઈ વાતને દરમિયાન ગયા હતા પડી લાખ રાતે વેલે હતો નથી એમ ઊઠવા જઈએ તેમ વધુ વચ્ચે પડી રસક પાસે એ જુદી રીતે મજબૂતને મરાઈ માસ ખાસ લાગે પરીણમે પ્રભાતે હાલકાર વર્ષો અને આખરે તેને રાત્રી ઊઠી નાસી જવું પડ્યું

જાણના થઈને જતા આત્મા મુખારોને આત્મીને રાત્રી મારી ખાસ લાગે. પડી તે એ જી જી વ રી મોરી છપાઈ થતુ કામ મનની જીવ જીવ વાજરે ૩ મુકુલ કી વળા જ એ જીતે મેકામ જની અને રાત્રી ત્યાં રસક ને કામ પડે તેને મારી ખાસ લા વા આમ પાછા પ્રદેશમાં આપત વાપુકે પ્રસરી ગઈ અને સમાવ જના એ માઈ ઉત્કર્ષ જની એ. એટલે તેમને હા? કુરોની પડા કાઢી આખરે રાત્રીને વધુ નિસના ઉપ વાસ થયા બીજા ડાઈ રમુથી તેની જીવ રામની ન હતી વધુ જીવ વિભના કાઢા થયા એટલે એકે રમકને જ માની ખાસ પડી તે એકો રાત્રીની એમ દર દર । ગાંધી જઈ માલુસ મારી માવી એ જીવ નીએ જ પડી કરી મેરા કાઢે

એક વાર એક ગાંધી રોડના આત્મા તેના પગમાં મેલવે કંડ વાચ મળા વખત મુખી જીવરાત્રી એ જી પોતા । એક નીએ પડી રહી એકે જીવે દે દે નાએ ની માનવા કરી, આખરે એકે વચ્ચે નાએ આગળ કરી જીવે, “ને કુ” આમથી સામે જીવે તે એક એ ગાંધીમારે વચ્ચે મેલ કરીસ ”

એક જ જગ્યાએ લાગે મમમ પડી રહી અને જીવનની વચ્ચે પતિએ સગાયા કરી, મામ જીવજી ન કરી રહ્યો તેને કારણે એના થા દરમિયાન એ એ સાથે થયે

જાણ વચ્ચેની કપાઈ જીવે રાત્રી એકે જીવ મેય માઈનીમાથી મેયની એમ માની તેણે એક પડી એકે ગાંધીમારેને જાણના તેના માઈના રાત્રીમારેને પકડી નાહી તેની દહેશીમા કાણ પડી તેના વચ્ચે પડેથી પકડી કામે તેને સરકાવાસુ કરે કર્મ જામ પદર, પચીસ પચાસ પોતે જો એમ કરના નવજી રાત્રીમારેને એકા થયા રહે એક રાત્રીમારે એ એટલે તેને વચ માર થાય અને તેની માનતા પડી થાય

વચાનીમા રાત્રીમારે જાણના એક જાણી રહી જીવે હો. જાણનાની નજર જાણના એ નેરોતે પચ વચાનીમા પાદરમાથી એ પસાર થઈ જીવે જીવે જીવે જીવે જીવે

એકે પાકવા અજાણ હતા
આખરે એ પોતે તદ્દીસ ના ગુરુજીમા જાણના કરતો ત્યારે જીવના તેની સાથે હોતો અને રાત્રીમારે તેની ખૂબ સલામ ની હી હતી જીવે તેને જાણનામા સલામ કરે ની એ એના પરમાત્મા અને દિવસી હોતે એટલે એને પકડતા એવું મન માનવું ન હતું

એક વાર રાત્રી વચ્ચે રાત્રી આત્મા એકે રાત્રી આત્મા કામ કરી રહે છે, ખ્યાન દર્શને એકે સ નજીવ પ્રવલન કરી જોખમે અજાણ સલામો “જોખમે પિપા પ્રિય વરુ હોમ તેને જ વચ્ચે પ્રયમ કોમ ની નેત્ર એ વચ્ચેનામા આત્મા વચ્ચેના મનિદાની જીવે રાત્રી પ્રયમ થાય છે મનસીમા તારો મિત્ર છે તને તેણ નજર મમતા છે માટે જીવે પકડતો નથી એટલે તારો જીવ અજાણ રહેશે ”

મમ એ જ જીવે જીવે જીવે તે રાત્રી મમ એ સવાર થ તા જ ઉપરમા અને પેકાનીને જાણ એકે સુ કરે સરો પર જીવે નેમા જાણમા એકે જીવના માઈના પાછળ સ તામે મત પડી એકે એ નિર્મલ જીવે એકે વિમાર કંઈ મનસીમા પ્રાપ્ત કામ થાય જ આ સરોવરમા સ્નાન કરવા જાણના આત્મા કામે કામ નજરને ગમ હોનાથી થયેને જાણ કુરુના જા આપતે એકે એકે જાણના પોતે ખજાણ કામને સાથે હોતે બસવર જાણ થતા જ એ સરોવરમા પડે અને કામ કંડ નીએ મુખ જાણ રાત્રી માઈના રહેશે

મનસીમા જાણના આત્મા પડેથો તેની સાથે રમ અને વાલન અને દરમાનીમા હતા એને રસતા ઉપર ગળા પોતે જાણ માટે સરોવરમા પ્રવેશ કરી

એકે મનસીમા મરો રંગા પ્રવેશો તેના જ જાણ રાત્રીમારે નીજીમારે અને તેને પકડી, પોઈ ઉપર મારા નારો એ જીવ ન પડે મારે મેય પર કામ દવાની રાખે. મનસીમા જીવે સાથે કાણ આત્મા તે અને અને પકડે, જીવ મારી એક નિર્મલ છે. મારે મારે કામ દવાનામા જીવ નથી જીવ નામીક નહી અને તારાતો એ વાગતી હતી કે તે જાણનાથી અને પકડતો રમ નહી ”

આત્માની વાચના તે એ દર માને નીજી ઉટે પડેથી થયેથી એકે હતા સરેજ થાય ખાસ નીએ ઉપરની નિર્મલ પડે રાત્રીમારે જો ની રહેના મનસીમા સાથે એ નેરો રહી

“દરે અને જીવ દર એટલો કુ મમ નથી ”

‘ભાર્ગ’ મે તને વિદ્યા જણાવી છે, તને સાચુ બો
છે, એ ઉપકાર વાદ કરાવી મારે એક માગણી કરવાની છે”

“એવ, અર મારે જીત વળ છે”

“રસ્તામાં આવતા અને એક વાચક બ્રહ્મજ્ઞ બનેલા
હતો એ ચાર મોક મારે મારે બનાવી લા-યો છે કે કહી
દર્શિયાની આશાથી એ આવ્યો છે એ તેને સમજાવેને
મોકલ્યો અને હું સ્નાન કરીને આવ્યુ છુ, એમ કહેતુ છે
એ ગિચારો સદ બ્રહ્મ નિરાકાર થયો એન મોક સમજાવી,
દર્શિયા આવી હું પાછો આવી બ્રહ્મ”

સામે માણસ સાચા વિધી વાત કરે છે ત્યારે
સામે માણસ ગમે તેવો હે વ તો જણ એને સાચુ લાગે
છે, વિશ્વાસ મેલે છે બહારાસાસ થયા છતા વિશ્વાસુજી
હજુ મધુ ન હજુ સુતસોમને મારે વિશ્વાસથી એણે જવા
દીધો અને પોતે માણસા એક વજ્ર નીમે લપાક મે મેરો
શરીર મારે સુતસોમ ઉતારી આમતો ત્યા આવી
પરોચ્યો સુતસોમની સન્માર્થ જોઈને બ્રહ્મજ્ઞસને
આનંદ થયો અને તે વાલાથી એને બેટી પડ્યો પડી
માણસા તને તારા માતૃપિતાએ સેક્યો નહીં ?

એ કોરો મને શરીર રાજ્ય નહીં સત્વજ્ઞસને એ
હુનિયાના સર્વ સંગ્રહથી શરિષ્ઠ છે”

પર હવે મને વાત કર જેના બ્રહ્મજ્ઞને નમે કયા
શ્રોત્રો કહાત મે મહા બળતથી સ રુત બાના સામળી
નથી અને તારે મુખથી એ સામળનામા મને વાકુ મળ
આવશે”

સુતસોમે શરીર કહે આરોહ અનરોહ સામ ચારે
માથાએ માર્ગ સ બળાવી

‘હવે તેને અર્ધ’ કર
સુતસોમે અર્ધ કરી બલા-યા

સુતસોમ આ માથાએ સામળાને અને બાકે બ
આનંદ થયા મને ચાર માથાના સ બળાવી તેના બક
સામ હું મારે વરદાન માગ”

હું વરદાન આવી રાજી છુ”

કેમ તને રાજા હો અને હું મનુષ્યમાસ ખાઈ
છુ એ અશ્વ મને સુરતી નથી જણ આવેના વરદાન
આપવાની સક્તિ માત્રા છે”

‘તો પહેતુ વરદાન એ મણુ છુ કે આ નથા રાજ
કમારને વ હોદી કે”

‘તથાસ્તુ હવે ખીજ માગ’
ખીજ, એ રાજકુમારને પોતપોતાને પેર પડે

ચાલી આવ્ય”

“તથાસ્તુ હવે ત્રીજ માગ”

‘તને ત્રીજી અને સ્વસ્થ એક સો વર્ષ સુધી
-પીરુ”

“તથાસ્તુ. આમા તો તે માત્ર જ કિત વિચારુ’
હવે ચોથુ વરદાન માગી લે”

“તારા જેવા રાજ-સન, ઘરા, વિદ્વાન, માણસ
છવન ધૂણ મેળવનાર આ દેન તુ હોદી કે”

આ સવલતા જ બહુ તને મહેરો પડી ગયો એની
કળાએ સ દેવર્ષ મર્ગ એતુ તેજ આપુ પાપુ ત્યાજ
સક્તિ એસરતા જ એની સારમાણસાની આ ની મર્મ દીનો
થેક મર્મ ગયો સુતસોમે આ નોપુ અને મોઢવો “મે
તને નહેતુ કશું કે તુ વચન પાળી નહી રાજ”

“અન પાળના તૈયાર છુ પશુ કહી ખીજ માગ
આ વસ્તુ વિના હું છવી નહી રાજ”

“તો તારુ અમન મધુ”

‘ના વચન ન લાય તુ ખીજ માગ’

“માત્ર તો એ જ તુ એ જ મને આપ ભાઈ, દીસો
ન પડ તારા જેવા સત્વનિષ્ઠ, ઘરો, પરિષ્ઠ આમ નિર્નય
મને તે હેતુ કે ખ જેરી નામ નિર્નયતા” આમ કહેતા
સુતસોમ પાસે આવ્યો અને વેતથી બ્રહ્મદત્તને ખમે કામ
મુક્યો ભાવથી એની દરિયા દરિ મેળવી ઊભો રહી
સત્વની અદ્ભુત સક્તિનુ મિલન થતા જ હ્રદયને નિર્મ
આ પુ મધુ, એરો મહેરો ખાલી ઊભો ત્યાજ સક્તિનુ
તેજ પ્રગટી નીકળુ અને તેણે હાથ ગમી કરીને કહ
‘જા આજથી એ જણ હોડુ”

સુતસોમ અમરુષક બેટી પડ્યો

બન્ને બપુ એના સ્થાન પર આના રાજકુમારને
તેમના સ્થાને પહેર્યામ્રા સુતસોમ પ્રથમ પોતાના રાજ્યમાં
આવ્યો માતૃપિતાને મળ્યો અને પત્ની બ્રહ્મદત્તને હાથ તેના
રાજ્યમાં ગમે તેના પુત્ર રાજ્ય કરેતો હતો તેને જણ
થતા જ આ માળતે વાળતે સામે આની નગરજનો
સામે આના આનંદ ઉત્સવ મર્મ રહી સુતસોમની
સત્વનિષ્ઠથી સમમ છત્રનુ પરિવર્તન થતા બ્રહ્મદત્તનુ
છવન સન્માર્ગે બપુ અને લોકો એની વાત ચારે અને
ચોટ કરતા સત્વજ્ઞાનના વધુ વ્યાપત અતે તત્તર બન્યા

સુતસોમ એ સુહના પુર્વજનના જ એક મોપિનત્વ
હતા અને તેમણે સત્વજ્ઞાનમિત્ર સિદ્ધ કરી

પણ છુ ત્યારે તે અને ક્યારેય વિચાર આવતો નથી કે હુ સા માટે ધુ

એ વિચાર તે ક્યારેક આવતો આવે છે
લખતી રખત તે એ લખતો હોઈ તેના જ વિચાર માટે છે, અને તેથી જ ત વખતે હુ લખી શકુ છુ
માનવ ખાવ છ ત્યારે જીવનો વિચાર નથી કરતો માનવનો વિચાર કરે છ

ક્યારેક ખમરૂણ રહેતુ જ અમે છ સા માટે નુ નથી ભલેતો પણ રેણુ કે . ત્યારે મીન જ દોઈ ને ને ત્યારે મન માં વાતો કરતા હઈ છે - મીન એટલે મન માં તાત માત્ર મન જ સાથે એવી વાત લખતા રહેતા કે લખતી નખતે કે એટલે બાંધે મન જ નાઈ છુ શા માટે? તાત મત્યા માટે? કોની સાથે? મનની માં સાથે સાથે વાતો સાથે પણ

માન મીન માં છુ ત્યારે માન મન સાથે તાત કરે છુ લખતી વખતે મનની સાથે ને ત સાથે વાતો સાથે વાત છુ છુ

સા માટે તાત કરુ છુ ?
ક્યારેક અમરતા સમય ાતના ખતુ માટે સાત કરે છે હોઈ વાર હોઈ ખાસ દેતુર વાત કરે છે હોઈ વાર હોઈને કયુ મોહાસ કરે તાતુ મેળ ત્યારે વાત કરે છે આ લખાવતુ પણ એવુ જ થાય છે

અમ હોઈ કરતા જેમ માનવ વાત કરે છે તમે લખાવતુ પણ હોઈ કરતા હ ન છે કે વાત ન કરે છુર હોઈ છે હોઈ વાર એને માનવે કે કયુ કરે નુ દોષ છે માટે હોઈ છે

હોઈ વાત આપને હોઈને કલા વિના સુધી નથી થાય તેમ કેલ વાત લેખક લખ્યા વિના એક સકલ નથી પણ માનવના તેમ જ લેખકના અનન્યા એક પ્રકાર હોઈને નથી નાતા અને છલ માનવ કે લેખક નાના વિસ ભોળે છે તેમ કેલ લેખકો શેલેશ જ આપી વિસ હોઈ છે

વિસમાં મીનને મેદાન આપુ જ દોષ છે હોઈ નેવુ મેદાન દોષ છે પણ વિસ સુધી વાત હી ખપ એવુ આપ મેડીને હીમે લેખનુ પણ એવુ જ નામે છે

કેલ લેખક મધુસને વાત કરનારુ હોઈ દોષુ નથી તેો તે મુઝાઈ ભવ છે કેલ લેખકે કયુ લખવાનુ નથી દોષુ ત્યારે તે મુઝાઈ ભવ છે

માલુસને હલકો બાર હલકો કરે છે માટે મુઝાઈ છે અને લેખકનુ જલુ એવુ જ છે

જ ના વડિલને ઘટમા આવનાર પ્રત્યેક સાથે થોડા હમો ત નોલના જ પડે છે, ઔપચારિક પણ પીડ લેખકને ખતુ એમ બધા વિભા પર દર્શી વાર ઔપચારિક ખતુ લખતુ જ પડે છે

કેલ લેખકે જેમ બધા વિષય પર મેનવાનો અધિકાર છે તમ કેલ લેખકને બધા વિભા પર લખવાનો અધિકાર દોનાનુ જ વળુ છે

વાર્તાનો પંક્તિ હોઈ થાયુ થોને છે કેલ લેખકે લેખકો પણ જેમ લખે છે થાયુ હોઈ છે

કોલને પોતાના તરફી કયુ હોઈ તાતુ થાયુ નથી, અને છલ અધિકારી તરફી તે થાયુ પણ મેને છે, તેમ અપા લેખકને તા કયુ લખવાનુ નથી પણ જેમ તરફીને મેવતા આ રહે છે તમ લેખકને લખતા આવડે છે માટે અને જ લખવાના પદ્ધતિ એ તેથી હોઈ છે

કેલ લેખકે લખવાના પદ્ધતિ આ કોઈ ના છે, તે કેલ લેખકે લેખકો પણ કલમના થા લખતા લખતા કયુ જ લખે છે

કેલ લેખકે સ્વર મીર આન દો દોષ છે, શાતા આપ નાશ હોય છે તમ હોઈ લેખકની દોષી - જે એના લેખકને સર છે - પણ એવી જ હોઈ છે

કેલ લેખકે માપ, સા આપના પ્રેસ જે કયુ લખવાની મીડીય લખવાની માપ છે કેલ લેખકે લેખકો ખતુ એના વિષયને મેલતા કયુ એવી જ મીડીય લખાય છે

કેલ લેખકે નકામા નકામા વિચારા જ કરે છે, કેલ લેખકે લેખકે વસ તો રિશ અને મેના એક દોષ ત્યારે જ નકામા કલતા કે વિચારા દોષ છે

સામા સા માટે થોને છે - એના કારણે અનેક છે, તમ લખકે સા માટે હોઈ છે - એના કારણે પણ એવા જ અનેક છે

જુ કેલ લેખકે લેખકે છે એક સા મા લખવાના છે ખતુ મેવનારના જે પીડ છે એવી સાલનારના

આમા છાંનથી કેમ નથી રહેતું ખરું મોનવું કુંભિનાવું
 દોષ છે એક જ હેતુ દોષ છે કે જસ મોનવું જવું એમ
 તે માત્ર મહિનામાં ગારૂં ચેકવા નથી વરણું કે યાચીના
 એના માનવ સેવ રોજ વરસે જ અવ છે

તે લેખના માન્ય મે કલા રેખાને જ ને ટાલે
 કલાને નથી વચસતાઈ

સારુ કેટલું જવું કેટલાકને તે સારુ કોનાને મરડે
 નથી ગમતું તેમ, સારુ લખાવું જવું જવુંને તે સારુ
 કોનાને જ કારણે નથી ગમતું

કેટલાકને જવાનદારી ને વાતો નથી ગમતી, પણ
 અપ્પા જ ગમે છે તેમ માનવદનની જવાનદારીનું
 ખાત કરાવતા ને તે માટે આદેશ દેતા લખાવું જવું ખરુંને
 નવી ગમતા

છોકરાન અને છતા નીચે તેમના કિત માટે સિખા
 મળના યોન કલા જ કરે છે તેમ કેટલાક લેખકો એવું
 સાહિત્ય પીગસતા જ રહે છે

કેટલાક સારી વાતની—અસર સંતોની—જેમ જન
 ઇચ્છા થાય છે તેમ સારા સાહિત્યની જવું અન્યથા
 થાય છે

કેટલાક વિચારી વિચારીને સમો તાગી તાગીને
 મોને છે કેટલાક વિના વિચારે મોન્યા જ કરે છે, તેમ
 કેટલાક વિચારપૂર્વક જ લખે ॥ અને મજા વિચાર વિના
 જ લખે જાય છે

કેટલાકને મોનનાવું દોષ છે માટે જ મોને છે કેટ
 નાકને લખનાવું દોષ ॥ માટે જ લખે છે

કેટલાકને મોનતા આવડે છે માટે મોને છે તમ
 કેટલાકને લખતા આવડે છે માટે જ લખે છે

મોનનાની કલા છે તેમ મોનના ને ૫ ॥ કલા છે અને
 ૧ કલા પૂર્વ છે તે આકર્ષક છે

સારી વાત જવું કેટલાક કલા ને ગીત કહે છે તેમ
 કેટલાક મેખો એવી સારી વાત જવું આગળ રીતે રજ
 કરીને નાચીને આખું છે

માણસ મોને છે વધારે ગાય છે એક મેખોમાં
 ૨ જમે છે કાળા ગાય છે—કે છે એક

પણ જેમ કલા સમો નીચરાઈ ને ૫ છે ખવું રજ
 છે ની દિવસો કરી માન રહિત મનામાં કલા કરે છે તેમ
 કવિનાની રીતે પકિત કે વધાર દિવસો રૂપી મનામાં

કુળ્યા કરે છે

ખોરાક દરરોજ નાન છે, ગમાદ કલાક નવ
 ખોરાક પેટે રોજ મને છે નિતા પ્રસાદ જેની દુર્ન ના

મોન રેખાને મોનના ની તમિત પ્રાપ્ત કરે છે, વિના
 રોના પિણુ પી, પીને ત મો સારું ના પ્રાપ્ત કરે છે
 તેમ જે એણુ લખે છે, થકે વાને છે, થકે રિનારે
 તે સારુ જવું લખે છે

પૂર્વ સ રસોમાં આપણે માનીએ છીએ સાગ ૧૫
 નારમાં એસા સારા વાચનના પૂર્વ મરકારો દોષ તે
 જખાત રિજ સ રસો થાય છે એકતાની વાતમાં
 તે નિનવતા લાડી રહે છે

મંથરતા અનુભવ મરનારો શ્રદ્ધાપૂર્વક મોને છે તમા
 પ્રતીતિને સજ્જાર દોષ છે તે માત્ર દલીલો નહીં કરે
 પોતા ની વાત નિનિતપદ્યું કહેશે

જેવી ભેલુ છે અને કદવધી અનુભવુ છે તેના લખા
 લખા દલીલો એવી કરશે એ નિની વાત લખશે

લખવાના અદ્યત્ત નધા કારણે હેતુઓ છે, પ્રકાર
 છે—એમાના કેવાક અને પશુ લાગુ પડે છે—માટે જ
 લખુ છું

જવું જુવવ કારણ આ લાગે છે—જુ પશુ માજ
 સોને એક મારે મારી સાત કરી સત્તો નવી, એક કરના
 ભડ તે નિપુણ નીચ—માટે જુ લેખ નાસ એમકાવ
 પ્રણાની માથે વાત કરુ છું—મને ૫ એમા એવો નમ
 પડે છે તે રાચકોને ૫ એકો પ્રમ પડે છે

મારી પુરસે હું લખુ છું અને તેમની પુરસે નાચે
 વાને છે અને એક મોને ની આડે આવતા નથી

એમને મો છે તેમ જ વાન છે એકોને અપ
 મતી વાત કેટલાર સાલખતા તા અલ્પમાનો મોગ
 થાય છે તેમ જુ તેમના અ મમાનો મોગ થતો નથી

મારા નાતકકા લખા ની પલ ૫ કેટલા વાચકોનો
 સરકારે કેમ નથી મગવ નડે ૫ એ રિચારે મારી
 જનનનારી અને લખવવ છે ગાત મગવ ખમડે તે ન
 અને ન ગમે તે કોઈને તા મેમ ને ૫ એકને મારે મોવું
 ડોષ દેસ જેવું દેસ તે જ અલ્પમા મોગા સતોમા
 સારમા મારી રીતે માટે લખવું ને ૫ એ

પેલકતા નનની ગીતી પો ૫ નાચો અને અપમ
 ને જ માગ મેખન માટેના મોટામાં મોટો પુરકાર ૫

પ્રેમા અમુક મંત્ર પોક બાટલી કે ગીત કાગળમા
એવે છે એ ચીજ પૂરી થયા કે એકલણી તે તે પાત્રોને
તાલ, સપાટ કરીને તમા ખીજી શેલિની ઉપયોગવાની
મંત્રે ભરે છે

અરેરાત અને નામને અમુક મો નીજનસુ કિયા
કેમ અટકો બધો વધી અમે છે કે પહેલાની જેમ
જેન કાની નાખ્યા પડી માન કોરી શીશી કે કોરો જ
અમો રૂપ રહે એવું નથી બન્યું અને વેળી કૂટ મોન્ટાગી
શીશીમા મરમ મહાનો કે ગ્વાસતેના કાગળમા ચોટ
જાણેના જોઈએ છીએ ત્યારે મૂળ ચીજનક ઉપ નામ
પર પદ વચ્ચે દેઈ રમુજ કલ્પન થાય છે

માણો કોઈ વાર કોઈ ખાતી થામમા રમનમા
મૂળ કે કાલજ બે છે, ત્યારે આપણે તમા સુત્ર વિશે
ગુપ્તમાથી તે જોવા હવે કે કોઈક નમુજ કરવા પ્રગર્ભને
કીએ જલ આપણે જોઈ. મહા કેસના ખાતી કાગળમા
મૂળ તે નહીં પણ મૂળ જેવા પદાર્થો આ મરીએ છીએ
એ આન બહાર રહી જાય છે પ્રભ થતે કે ત્યારે કલ્પ
મુ ? કેસના કાગળમા ગેરજ બહુ ના ચાલુક મારે
ધોન વસાવાય તેમ આમુક ઉપમા થઈ છે અર્થ જોઈને
એ કાર મપાડા મારવા કે કોઈએ જોનાનક કરીને એ
માર મોળ તેનાથી કાઢના એમા જ, કલ્પક નથી
વસુ ધરમા નકામી પડી કોને તમા કોઈ ઉપયોગ
કરે. એ માત્રી માત્ર છે જલુ ગમે તેમ ઉપયોગ કરે
એ મા નથી એકલ જ માત્ર એવાનુ તે સાથે બધું
જ ખાતી થાય એટલે કે થઈ બન્યું અને તેમા કોઈને
કોઈલઈ કરવું એ જાનુ નીક નથી સાધારણ માત્રી વળા
પદ વધા જાતી થાય તે તેને
વિશાલ કરી દર્શાવે. પર એ
ખાતર પર છે એવાને કે ગુજ
ગીતી કુમાર તે નથી જ આને
તે ખાતર કરીને શકેરોમા થરેલી
ય કામ્ય એટલી બધી વધી છે
કે આ વાત કોઈને સમજવની
પર એમ નથી અંતે આ એમ
નાકાકા થરોમા થે અખખ ગિન
નકી ચીજે ભોવથી ને જા

સુધી ખડોરી જોઈએ છીએ

એક એના સાપ્તક થગા એવું જોવા મળેલું કે
ધરતીને વનરખતે તેનાના મોઢા મોઢા કાગળમા કાઢી
નાખી તેની કોરો કરી જાતી પાવખાને પાટી બર્જાવાનું
પાવ પણ તેના તેનાના નાના કાગળાનું અને રસોડામા
તો મલાગ્યા અખખાનક કાગળ પણ એ જ તેલકા
બધેર જાગ્યેર જોડવા કોરોમા અને વેસનના કાગળ પણ
વનરખતે તેના જા કાગળમા પરીતી ઊપ એવી પાટી
કે બધું તે કામ થાય. એમા કલ્પનના કલ્પન કેમ
હોય તે કામ પણ મરમિત દર્શન તે જોવાનું જ મને
હામુ કે આ ધરતીને કાગળ કાગળ પર કોઈ એક
રમના કે જલ જુઝ રમના કોઈએ કલ્પને એક દાય
માત્રી તેનાની કલ્પન થઈ હોત કે એમને સમજ કાઢી
હોત ને. હાનુ આજુ કલ્પ જ એવું કેસના કાગળમા અને
તેમા સુરિય તે કેવી રીતે પ્રભ થાત

આપણે પર એ કોઈ જોઈને અરેરાત પર તે નથી
જ ને તે વ પણ વિચારવું થો કલામ. કાગળ પર કલામ
અરેર ખતર. આજ કલાતી શીશી પર વળી બીજી જ
અરેર ખતર વચાપ અને જી તે દર્શિયા કેનેડા પલ
કોરો દેવ કે તેમ વાપરે ને તે જ વાપરે. પાવક
વાપરે ને મૂળ વાપરે અપણા શોડામ આલસથી થરેને
એ વિચિત્ર અરેરાતક કરી મૂકીએ છીએ

એક સાથે અન્યકની એકની ખત હતી કે સાધારણ
સારી ગિચનિના થરમા થે આખા વર્ષનુ અન્યાજ શરાર્ત
કલે તે એ ગિચત રહી નથી ત્યારે અન્યાજ ભરવાના
મોઢા મોઢા પોપા ડીપોમા આશિયુ મુ ? કેવળો એવી
ચીજે સકાળ્ય જ કાઢી નાખે
છે પણ કેવાક વળી સધરી
સાથે છે અને તેના ચિત્રચિત્ર
ઉપયોગ કરે છે તે પણ સારી
રમુજ પૂરી પાડે છે

કેટલાયે ધોરણનાની લખની
મળવત મોટી પેટી પાટા દરી
આજે તે દરીનારવા માટ ને
કીડાખન મલકાઈ નથા છે તે
જલ પરમા જતની ચીજ છે તે

નિર્માલ

અતીત તેર છે કિયુ કો અરુપક
ખુલ્લી નિર્માલ એક નીરખી રહેજા
ને મોહિની સામત નેનું કામ્ય
કાદી વધે ગરમ મનુ પવેપલ
કિયુ ખરે! જુદા મંત્રે અનામત
નિર્માલ ખાતી વળી ને વિશાલ
કલ્પક ના કે ગુપ્તકાલ તેલના
કેલવાના મનુ વચર્થ કાદ

ખાતી-દ અગર

વાપરીએ! કરીને, કોઈ કોઈ તો લાખા પૈદારમાં ગોદમાં વ
ભરી રાખે છે! વારંવાર યોગ્યતા ન બને તેથી. તેમાં
પાંદા, કંસારી જેવી છવાળ પડે અને ગોદમાં બગાડે તેની
બબર પડે ત્યારે આસોસ થાય.

સાવ સાધારણ સ્થિતિના માણસો વળી, પારસભાઈ
બોખાં વાળી તેવું જ દરનીબર બનાવે છે. તે સિવાય
તેઓ ખીરું સું કરે, એમ પૂછી શકાય, તેના જવાબ એ
કે તે મરે તેના પર કશાક રંગેનો પડ લે લે. જોઈએ,
જેમી તે દોઢે કહે એવાં લાગે નથી.

પ્રથમ તો એ છે કે, આપણે જે કઈ જીજ્ઞાસુઓમાં
કર્ષે તેમાં આપણી સુરચિ પ્રગટ થવી જોઈએ. ધર
એ કઈ વિચિત્રિયિત મીનેતરી વખત નથી, કે જાહેર
ખતરનું સ્થાન નથી એટલું રીકાર્ડનું જોઈએ. ધરને
શોભાવવા સામાન્ય સારી સ્થિતિના માણસો પણ અત્યુક
ખર્ચ કરે છે, તે સાથે જ વ્યવહારની કેટલીક વિચિત્રતા
શોભા બગાડે છે, તે તેઓ નાંખે છે તે જુડું સાફું!

કેટલાક વિદ્યાર્થીઓ એવાંમ કૃપિયાની શીખતી
ચોપડી બાડે નહીં તે માટે ન્યુઝિન્ટે ડાખેલું પડ
તેના પર ચડાવે છે! તે કાંઈ જાણે કયાંક ને કયાંક
ફૂળ ને ફેંકીની બાદેર બબર હાથેથી જ લેવા છે! એક
તો પામ પડા પર, કે કાંઈ બોઈ ઉપરથી પર હાથેલા

ન્યુઝિન્ટેલું કવર ચડાવીએ એ જ ડેવું હસવા જેવું
લાગે છે! છતાં એવું આપણે ત્યાં 'ગંભીરપણે' થવું
જોઈએ છીએ, એ જુદીની બહિષ્કારી જ કહેવાય.

સાદિત્વકાર તો સુરુચિતે ધડે છે. ખજ આજ કાલ
કેટલાક સાદિત્વકાર પૌરાણિક પાત્રોમાં સંસાર સુધારે,
લોકશાંતી રાખવારખના કરવાતા આકર્ષો આદિ ભરે છે!
એમનું એ કહાવણ ખજ કેસરની ડબ્બામાં તપકીરે ભર
નાર કરતાં જરા યે કિતરણું નથી!

આમ જુનાં પાત્રોમાં નવા સંભાર બરવાની આહત
ફિક વ્યાપક છે. એમ કરવું કહેતાં યોડું નથી ઢોળું,
તેમાં ભવારે કરકસરના કહાવણ સાથે સુરુચિ પજુ પ્રકટ
થાય છે ત્યારે તે શોભી જાય છે, એક બાજુ આપણે આપણી
ને ધરની શોભા વધારવા વધારાનો ખર્ચ કરીએ અને
જીજ્ઞાસુ થોડી કરકસર કરીને ધરની શોભા બગાડીએ,
એમાં મેળ નથી, પરસ્પરવિરોધી વાત છે.

એક બાજુ, જુનાં પાત્રોમાં નવા સંભાર બરવાનું
કહાવણ આપણે લખવીએ છીએ, ખજ ઉમરે જરા
જુના થતા, નવી નવી ઉપયોગી વાતો, બાનતો ચોતા-
નાના સમાવશનો વર્તનથી જાણે ઉત્કાર કરીએ છીએ,
તે કમરે તે રોગ્ય ખડું કે જોઈએ વિચાર આપણા મનમાં
આવે તો યે જેવું સાફું!

કેટલાક જાણે એવા છે કે જે જુનાં થતા નથી, એમ કે લેવું. તે છતાં અમુક અમુક
સમયે, તેના દુહિ કરતી વાતરકથ ગણાય છે. આમ જાન અને તે પજુ સેના જેવા જાનમાં
પજુ સમયે સમયે દુહિ અને સંકોપન થતા રહે એ જરૂરી છે. બાકા વાતાવરણ-એજ,
ફૂળના કળી આદિ-એમ સ્વચ્છ જેવી થવું પર ખજ જાણ અસર કરે છે, તેમ આપણે જ્યાં
છીએ તેની આસપાસનું વાતાવરણ ખજ આપણા પર, આપણા જાન પર અસર કરે છે,
ખજ જ અસર આપણને ને આપણા જાનને પ્રજ જ કરે એવું નથી દેવું, એટલે વાતા-
વરણની સાધક માધક અસરો વિશે સતત ધ્યાન રહેવું અને દુહિ અને સંકોપનનો આશ્રય
રાખવો એ કામનસુદિનો આમલ રાખવા જેવું જરૂરી અને ઉપયોગી થયું છે.

ખજ સુવર્ણમાં એમ શુદ્ધ કાંચ જ વિદ્યે શીખતી છે તેમ જ્યાં યાનોમ શુદ્ધ જાન
વિદ્યે પ્રવવાન છે.

ખીજ ધાતુઓ કરતાં સુવર્ણનો વાળ રંગ, પ્રકાશ-વિદ્યે સુંદર હોય જ છે, પણ
તેમાંથી આપણે જે કઈ જાણવો જાણવીએ છીએ તે લે એવાં સુંદર હોય છે કે તેને આપણે
આપણો કડીએ છીએ.

તો શુદ્ધ ધાતુ કલેશ અને પ્રમા સા માટે રૂક હોય! યાનની આભિવ્યક્તિ ખજ
વર્ણ પ્રમા જેવી છે ન હોય! યાનની શોભાને તે યાન વાસ્તવમાં સુવર્ણ પદાર્થ જ છે,
અને યાની અલંકાર છે.

રાયના ભાવ રાતે વહી ગયા !

નવલસ્યેક શેઠની ગણતરી મહાજનમાં થાય. ગામના દરેક આગળ પડતાં મહાજનોમાંયે એમનું નામ પહેલું આવે. પેદી ઉતાર વેપાર ચાલ્યો આવે તેમ વઠવાઓનું ડહાપણ, કુશળતા, ચતુરાઈ પણ એમનામાં કિતરી આવેલાં. બાપિડો પંધિ એમણે ખાત અને કુનેહથી વધારો હતો અને એમ બાપિડી મૂડીમાં વધારો પણ કર્યો હતો.

દિવાળી નજીક આવી એટલે નવલસ્યેક ઘરમાં સફાઈ કરાવી, ઘર રંગાયું, અને પૂજાનો ઘોરડો તો, સારામાં સારી રીત રંગાયો. એમ કરતાં ધનતોરસ ગાથી પછેાધી. ધનતોરસને દિવસે તો લક્ષ્મીપૂજન થાય, એમણે એ ઘોરડામાં પારસામય મળેલ લક્ષ્મી, વઠવાઓ વાપરતાં તે નાણાકોચળી વધે વધે એ સુવર્ણ ઝિલ્કાઓમાં વધારો થતો રહે અને અનામત રહે અને દર વધે લક્ષ્મીપૂજામાં તેણે પ્રથમ પૂજન થાય, એ બધું બ્યવસ્થિત મૂક્યું અને દિવાળ પ્રમાણે તેમાં નવું નાણું ઉમેરી તેણે વિધિપૂર્વક પૂજન કર્યું.

પૂજાને રંગડો ઝગમગ ઝગમગ ઝગમગ દીપ દેાથી મહાશિમાન હતો અને એમાં ઇશ્વરમૂર્તિ સંચુખ બ્યવસ્થિત મૂકેલી લક્ષ્મી આજો, કેવી તો શોભતી હતી ! શેઠ શેઠાણીએ કયાંયે પૂજન સમાપ્ત કરી ત્યાં તબ્બર નાખી તો એમની આગમાં આનંદના આસ આવી ગયા એમને સતોષ થયો કે, વહીવટી વારસામાં દીપેલી લક્ષ્મીમાં અનિચ્છા-શક્તિ વધારો કર્યો છે.

આનંદપૂર્વક કેસારદું ભોજન કરી, ઇશ્વર ધન છે' સમજી કરી, શેઠ પધારીમાં પડ્યા.

લક્ષ્મીપૂજાની લક્ષ્મીને પૂજા પછી તરત ડહાણીને કયાંય મુકાય નહીં, એ તો એમનીતેમ આવે દિવસ અને રાત મુદ્દલી જ વહેરાતે ઘીના

દીવા સળગ્યા કરે, અને ઘોરડાનું પ્રવેશ દ્વાર પણ ખુલ્લું રહે, એવો નવેયો. ખુલ્લા ઘોરડામાં લક્ષ્મી પડી હતી અને તેના પર બની રહેલા નીના દીવાઓ સુવાસિત પ્રકાશ પાડતા હતા.

દિવાળી નજીક એટલે શેરી-ગણેડલામાં કયાં સુધી તો દારૂખાનું કૂટણું, એટલે શેઠને જીંધ તરસી આવી

લગવાનની ભેટ

લાગણીએ પાત્રવી આગામ છે,
લાગણીએ દેવ ॥ દિવાનની,
કિન્તુ એ મળ્યો જાતિ મુશ્કેલ છે,
આવુસાઈ ભેટ છે લગવાનની.

અમૃત ઘાગન

'તે ઢોય જ ને' મા

શેઠને ત્યાં તો પેદીઆથી લક્ષ્મીનો વાસ છે. આ પહેલાં ચારા મુકનને મુજ દિવસ ભેઈને નીકળ્યા તેલાજ થયા વિના રહે! હવે ધીરે ધીરે બધું મનેટવા માડો ભોભો.

જરાય અવાજ ન શાય એક ભગસે તો જરા
પચાત ધરે એ કે એમને તો આપણે પહેલી
વળીએ પણ હોહા થઈ પડે અને થોડું થણું
હઈને જામવું પડે ?

‘હા, હા બરાબર છે’

ખમ્મ ખીંચીને અને સમેટવા લાગ્યા તેના
અંતર પીંખે આવતા અવાજે એકને બાબ કરાવી
દીધું કે, બહુ જવા બેઠું

હવે શું કરવું ? આ તો ત્યાર બાર લાગે છે
એમને પહેલી વખાય એમ નથી, વળી તેમ કરે
જામા શું વળી તરત એમને એક બુદ્ધિ મૂઝી શકે
કામચોંદી બોખાકે આખું કોણીને ખીંચી હાક
મારી હતું ‘જામણે છે કે ?’

‘કેમ, અત્યારે શું છે ?’ કોણીએ બગલા
મુઠું

આ બાપુ કોરકામ ચોરો કોનો કાદ સાબળી
બહુ અટમવીને મૂળ મૂળ સાબળવા લાગ્યા

‘જો, મને અત્યારે ત્યાં જાણ્યું, વળી બાપુ
ધનતેરસ, આજનો રિવસ ગુણ મવાય, એવા ગુણ
દિવને લાગવી વાત તને ન હોતો હો ?’

‘હો ! એવું તે શું છે ?’ કોણીએ આઠ
મથો, જરા બોચા સહે કહ્યું

‘જરા ખીંચી બોન કેઈ વાત સાબળી જશે
તો આપો લાભ આપે થઈ જશે તું તને ખબર
નથી કે બીતને પણ કાન દોચ છે ?’

‘હા હા, હવે જરા જલદી કોનો ?’ કોણી
બગલા માટે આવીત મવા

તે કાથે તેમનો સવાહ સાબળવા બારેની
અખીતઈ પહુ વધી પડી

‘જો, આ વર્ષે આખણે રાખ, દર વર્ષે કરવા
કેટલી બધી બરી છે ?’

‘અરે પાર પછાનો આખો કોણરે સપલી
ચી ચાઈ રો છે મને એમ કે આટલી અખી રાખ
આ વર્ષે ફૂલ જી હશે !’

‘જો જ તો વાત છે ને ? મને અજમાયે
મથો કે, ત્યાં વર્ષે રાખના આવ બોચા જાણ્યું છે,

એટલે મેં જાવના માઠી પણ મને એની ઠટખા
નહી કે આટલા બધા રાખ ઊંચે જશે !’

‘હો ! કેટલાક કહ્યા મવા ?’

‘અરે એવા તો કોઈ કા થઈ ગયા ! અને એ
આપે પણ લેનારનો મેં જોયો નથી, હું તો કંઈ
રાખ વધે પડી જ વેચવા કાઢીશ આ એક-પ્ર
રાખના સોદાઆ આપણને દસ વર્ષે જેટલી કમાણી
યશે !’

‘તે શા જ ને ?’ કું કોણા મત તિરથ કહું
હું ! પુણ આટલો જાણના વિના રહે ?’

‘ના પુણ નકામ ભાવ જ નહી આ રાખનો
સોદા પતી બાય પડી તો આપણે સમેટે ચાર
ધામની ભાગ કરવી છે’

‘હા હવે કરશું જ તે ?’ કોણીએ ગવંથી
ઉતાર વાળ્યો

‘અરે કરે બધવાનું ત્યાં લઈને કોણી બ
આ આપણું કહેવા માટે જ તને કોણી કતી
દિવરે તો ધધામ નવરાસ ન મળે ?’ કોણે કહ્યું

આ મવાહ સાબળીને શેરો તો વિચારમા
પગી ગયા આ વાણિવાને મધરાતે વાત કરવાનું
સૂચ્ય તે પણ ઉંચરની તીવા જ કહેવાય ને !
આ ત્યાં આવવ અને આને વાત કરવાનું સૂચ્યું !
નહી તો આપણને રી ખખખ પડત કે આ કામ
માથી મૂકે મર કઈ જવા એવ શું છે ? અદ્યા
કોણરમા કાનો મૂકે આને રડવું રાંડ જ કમના
મધ ઉંચરી જાણે ?

આમ કીને ચોરો તો કોણરમા મુશ્કા અને
માવ મદવા લાગ્યા

કાન સરવા સાખીને બહુ આભવાતા શેરને
સતોય થશે કે મારી બુદ્ધિ મફત થઈ છે એમણે
ઉંચરના લાખ લાખ આવીવાંદ માગ્યા અને
એકેકા જવા પડી પૂજના કોરકામા લશ્મીને
એમ ને તેમ રહેલી લેઈને તેને નમસ્કાર કરી ફરી
પથારીએ આવી પોલી મવા

નવનવ સવારે કોણીને તિલમથો પતાનીને
બીંધા જાળીન એકીએ જવા અને રાખના બના

વની બધી વાત કરી અને કહ્યું કે, 'જો ચોરો માના હવે રાય વેચવા નીકળશે, જનતા મુઘી તો મારી દુકાને જ આવશે તમે તમારા માણસો મારી દુકાન આસપાસ યોડવી દેજો અને આવે ત્યારે પકડી લેજો'

એટલું કહીને એ તો દુકાને આવ્યા દુકાન ખોલી રાત્રીની જેઠે બેઠી ગયા વાળો કમુ બન્યું જ નથી, એવી રીતે શાંતિથી બેઠા કોઈને જોઈ વાત કરી નહીં. શરૂઆતમાં બેચાર આઠકો તુઠી તુઠી ખીએ ખરીદવા આવ્યા, તેમને તે તે ખીએ આપી પડી એક અનુભવી લાગતો માણસ આવ્યો અને પૂછવા લાગ્યો 'શેઠ, કરિયાણું લઈને આવ્યા બીજો દર્મ લેવું કમુ છે?'

લઈએ, પણ શું જા પા છે એ તો હલો 'તુઓને, છે તો ધણું, પણ અમારી પાસે નાવ વધારે છે લેવી કે?'

'નમૂનો બેચા વિના લેવાની ગમ કેમ પડે? 'તો આ હો નમૂનો.' હલોને આવનારે એક નાનકડી પોટની છાકી તેમણી રાયનો નમૂનો મોકલે આપ્યો.

'હા રાય છે તો ઠીક' નમૂનો બેઈ આખ અમકાવતા શેઠે કહ્યું - 'પણ કેમ દેવી છે?'

તમે જ કહીને કે કેટલે લેવી છે.'

એમ નહીં, માલખણી તમે છો તમે જ ભાવ હલો મને મોકલ્યો તો લઈશ નહીં તો સમતમ

'શેર, હમણા તો રાયના ભાવ તેજ છે'

'એમ કે? મને તો એવી કઈ ખબર નથી'

ચોરને થયું કે, વાણિયો પાકો છે કેવો કાવકો જવાબ આપે છે 'તો, તમારે રાય લેવી છે કે નહીં?' તેણે જરા બેખરવાઈ ધતાવતા કહ્યું

'જો બાઈ દુઝન નઈ ન બેઠો છુ તે નીધા વિના વેચતો હોઈશ? ક્વી છે, પણ ભાવ તો હલો'

'તમે લેવાની વાત તો કરો'

'જો ભાઈ, છુટક છુ આને વેચુ છુ, દસ રૂપિયે મલ્ય હોય તો એમ, બે ન તેટલી'

'હા' દસ રૂપિયે મલ્ય? તમે લૂટવા બેઠા છો!'

'ત્યારે, તારી જેઠે કાગી રાતે રાય લૂટવા નીકળુ?' શેઠે સામે પ્રશ્ન કર્યો 'વેવાના કાન અમ કયા કાવકો ઘઈ પૂછ્યુ 'આ તો તોદાનો સવાન છે તાલે તમે રાયના ભાવ નો રૂપિયે શેર કરતા હતા અને અત્યારે ત્યાર આના ઘઈ ગયા?'

'ભાઈ, રાયના અ ભાવ તો, રાતે વડી ગયા'

એટલું કહીને નજીકના સાદા દેવમા બિલેવ પોલીસને ગણસાર કર્યો ત્યારે તો આજ પાંચ માણસો ધમી આવ્યા અને પેલા રાયવાળાને પકડી લીધો

'કેમ બાઈ, હું લૂટવા બેઠો છુ કે તુ લૂટવા નીકળ્યો છો?'

તવ નવ હ શેઠે રાયવાળાને પૂછ્યુ ખજ તે શો જવાબ આપ? જો તો મનમા ને મનમા સમતમી નહો કે, આ વાણિયાની વાતથી ભરમાહ ને આવેલી લકઘી બોઈ બંને એ ન વહોરી લીધી એના મનમા વાણિયાના આશબ્દો શું છુ રહ્યા 'બાઈ રાયના ભાવ તો રાતે વડી ગયા!'

નવુંકમણિકા		૧૨ કિલોઅર ૧૮૫૮	
	પૃષ્ઠ		પૃષ્ઠ
૧ બાપુનો પત્ર	૨	૬ પ્રાંતો ૧ ચિન્તનિકા	વિનોદનાથ ૧૦
૨ પદ્મસા	૩	૧૦ માવની અદ્યક્ષ સંક્રિત	૨૧ ના પાટ ૧૨
૩ સર્વના પાના	૪	૧૧ લખુ છુ જા પાટો	૬ રી ૧૭
૪ કપડું કમન બને છે	૫	૧૨ જલ્દ પાટોમા નવો જાવાર	૨ ન ૧૮
૫ દેવ દુની ગવા	૬	૧૩ ત્રિકાલ	૧૪ નિન્ન આચાર્ય ૧૮
૬ મામદાની મામ	૭	૧૪ વાત વાવમા	૧૫ ન ગા રી ૧
૭ સત્વામદી ક્ષત્રવદસેન	૮	૧૫ રાયના ભાવ રતિ નકી ગવા	
૮ સાના શનદ	૯	૧૬ નવનકાલી નેટ	૧૭ ના પાટ ૨
	અંશ ૧૧		

અમારાં પ્રકાશનો

આવા હતા બાપુ [ભાગ ૧-૨]

મૂલ્ય: ફ્રીક સાગરું પચાસ-પચાસ નવા પૈસા

પૂર્વ બાપુજીની બહુમુખી પ્રતિભા અને વિરલ વ્યક્તિત્વનાં અનેક પાસાંઓનો પરિચય કરાવતાં પ્રેરક છબન-અસરોની પુસ્તિકાઓ.

ગાંધી-ગુરુ

લેખક: શ્રી ગુરુદયાલ મલિક: મૂલ્ય: સવા રૂપિયા

શ્રી કાકાસાહેબ કાલેલકરે આ પુસ્તકની પ્રસ્તાવના 'ભક્ત-ની અંજલિ'માં આ લેખમાળાનું મહત્ત્વ સમજાવતાં લખ્યું છે:

"રેખ્યુવ ભક્તો જેમ મર્યાદા પુરુષોત્તમ રામચન્દ્ર અને હીરા વિમલી કૃષ્ણચન્દ્ર વચ્ચે અલેક નોંધ રહે છે તેમ જ ગુરુદયાલજી પણ ગુરુદેવ અને સાધીજી વચ્ચે અલેક જુએ છે એમની એ અલેક દૃષ્ટિ એમણે આ નાનકડી લેખમાળામાં અનેક રીતે વિસ્તર કરી છે."

મસ્તીની પળોમાં

લેખક: રતિલાલ-અનિલ: મૂલ્ય: પચાસેર નવા પૈસા

રોહિત સાહજિની, જોંઆ રંગીન કાગળ પર રંગીન સાહીમાં છાપેલ આ સુંદર મુદ્રાક શ્રેષ્ઠ વિશે બાળીતા વિવેચક શ્રી વિષ્ણુપ્રસાદ ર. ત્રિવેદી લખે છે:

"તમારાં ફેટલાક મુદ્રાકોમા વિચાર અને રચનાની આકર્ષક આકૃતિ છે. 'વશંત માગીને,' 'કહેવાતુ છવન,' 'કોને ગમે?' જેવાં એવાં કલાકરણો છે. 'ધમધમ,' 'અધમતા જેડ' લક્ષ્યનું 'મૂલિત્વા' પદ્યરસને, 'જેવામા ભવને' પદ્યનિ આકૃષ્ટાક છે.

"આત્મા સમૃદ્ધ થવા કરશે તેમતેમ તમારી કવિતામા વધારે સૌન્દર્ય આવશે"

ડમરો અને તુલસી

લેખક: રતિલાલ-અનિલ: મૂલ્ય: બે રૂપિયા

ગીતો, મઝડો અને મુદ્રાકોના ના શ્રેષ્ઠની પ્રસ્તાવનામાં બાળીતા આકર્ષક-શ્રી મુનીલાલ વર્ધમાન શાહ લખે છે:

"બાઈ અનિલે પોતાની કવિતાઓને "ડમરો અને તુલસી" માન્યા છે...એ પણ મંજરીમાં બે વસ્તુ જરૂર છે ડમરોનું સૌરભ અને તુલસીનો લીમ મધુર આસ્વાદ. તે કરતાંય નિશિદ છે એ માનવ-જિંદગીના નાક કવિની પદ્યમંજરીનો દ્રવ્યગુણ, જે આદર્ય અકંની પેઠે તેના પ્રયેક પદ્યમાં બ્યાપેલો છે અને તેનું પાન કરનાર પાઠક કે શોતાને છબનસ્વાસ્થ્ય માટે પચ્ચકારક સ્વરૂપ નીવડે તેવો છે"

અહલાઈના બંદાઓ

મુરિદમ સતો, એકલિયા, ફરીર અને બલીકાઓના છબનના પ્રેરણાદાયક પ્રસંગોનો સમઠ, સરળ, રોચક ભાગીમાં અને સુલક છાપાઈમા રૂપાયતલ પ્રકાશન તરફથી પ્રગટ થયો છે. મૂલ્ય ૯ આના: પોરેજી પાચ નવા પૈસા.

ગાંધીજી સાથે છબનયાત્રા: પેપર: ગુરુદયાલ મલિક

માનવવજીનને ઊંચે ને ઊંચે ઊઠી જવાની પ્રેરણા આપતા બાપુના અદરોનો મુખ્ય પ્રવાસ ભંડોમાં રૂંધી લેવામા આવ્યા છે. મૂ. ૨૦ નવા પૈસા.

રૂપાયતન પ્રકાશન, જૂનાગઢ

માર્ગના પીપળા

સૂરી ધરતી પર થઈને એક સડક દૂર દૂર ચાલી નાચ છે. રસ્તો ક્યાંય જતો નથી છતાં ઘણે ઘણે દૂર પહોંચી જાય છે, એ બલિહારી લોકોની જાણ છે. આસપાસ દૂર દૂર સુધી નહીં જેવાં ઝાંખરાં કે બાવળ દેખાય છે, બાકી તો એ જ બૂખરા પથરાયેલ અને બૂખરી ધરતી. પણ રસ્તાની આગુ બાજુ રસ્તાની સાથે સાથે દૂર દૂર પીપળાની હાર ચાલી જતી દેખાય છે. ક્યાંક ક્યાંક વડ છે, પણ મોટે ભાગે તો પીપળા જ દેખાય છે.

આસપાસની ધરતી તો શર બપોરે ધબે છે. પણ વૃક્ષોના છાંયડાને કારણે રસ્તે એટલી ગરમી લાગતી નથી. મને વિચાર આવ્યો: આસપાસ પાસ પુકો દેખાતાં નથી, અને અહીં તો હારોહાર પીપળા દૂર દૂર સુધી દેખાય છે. એમ કેમ? હા પાસ જહોમત લઈને આ વૃક્ષો ઉછેરવામાં આવ્યાં છે. બાકી અહીં પણ એ જ ઉપાડી ને બૂખરી ધરતી હોત. પણ બીજાં વૃક્ષો નહીં ને, આ પીપળા જ કેમ? પીપળાની તો ઠાળ કાપી અને ચોમાસે જમીનમાં ફાંપી દીધી કે એ જામી નાચ છે. પણ એક બે વર્ષ એને પાણી પાઈ ને જરા મોથો થવા દીધો કે પછી આ બૂખરી ધરતીમાંથી એ પોતાનું પોષણ મેળવી લે છે. બીજાં વૃક્ષો તો બહુ લાકુનપાત્રન માટે, અને તે જોઈતાં પડે કે શરૂઆતમાં કરમાઈ જ નાચ.

આ બૂખરી ધરતીની જ રી વાત કરવી? જ્યાં કયો પાણી માટીનો મંઠવ આવડેને દેખાતો નથી એવી ભીંતમાંય પીપળો જડ નાળે છે અને પાંગરે છે. તાકેડાં અને રિસામળા મનામળામી એ પર છે.

મને વિચાર આવ્યો: હું આ પીપળા જેવો ખરો? મને સ્પષ્ટ જવાબ આપ્યો: ના, મારે આટલી સગવડ તો લોઈએ જ, આટલાં ને એવડાં કપડાં જોણામા જોણા લેઈએ જ, આટલો પગાર તો આટલો હાથખર્ચ, આવડું ઘર ને આપડો ખોરાક લોઈએ જ! ન મળે એટલે પેલા કલમી આંખા પંકે કરમાવા માડું! જરા હેત આંધું પડે કે ચોડું પડી જાય.

ત્યારે આ પીપળા જેવું કોઈ હશે? હા, છે, એક બે નહીં, આ પીપળાની જેમ અનેક. આઠો ખાતળો દોઢલો, આઠાં ખાતળાં કપડો, નહીં જેવું ઘર, નહીં જેવો પગાર અને નહીં જેવો હાથખર્ચ મળે. કે બધો ભગો! કોઈએ દીધો નહીં, તો શાપો નહીં, એમની જીવનશક્તિ તો, રસકસ દિવાની બીંતમાં એ પીપળો જીગીને પાંગરે છે, એમ જીવનના સાધનોના અશોષવાળા ચાતાવરણમાં જન્મે છે, ત્યાંથી જ જીવનશક્તિ મેળવે છે, અને પાંગરે છે. કોઈએ હેત કહ્યું તો સારી વાત છે, ન કહ્યું તો એમાં વળી કરમાયે કેમ આવે? આવું છે એમનું. તે બીંતમાંના પીપળા પંકે દોઢ વાર સમાજમાં તરડ ખાટે છે ખરા, પણ મોટે ભાગે તો જીવનના પારી માર્ગે પ્રવાસીને છાંયડો જ આપે છે. જીવનના સજમાર્ગની ખડી ચોડી કરે છે. અને પોષણ પણ બૂખરી ધરતીમાંથી જ મેળવી લે છે.

ભગવાનનો વાસ, કહે છે કે પીપળાનાં પાંદડાંમાં હોય છે. પીપળા વિદ્યે ઉપરના વિચાર આવ્યા પછી મને લાગ્યું કે, ખરેખર ભગવાન પીપળાના પાંદડાંમાં જ વસતા હોવા લેઈએ.

क
र
क
र

नमो भगवते वासुदेवाय

થોડાંક ફૂલ

કીડી ભારે ખાંતીલી છે. ખાંત માટે તેનો દાખલો અપાય તે ખોટું નથી. પણ આપણે એ નાજુલું ભેદથી કે શોષક બોલો કરવાના અતિ-લોભમાં તે અધમુખા શુભકાંને પણ બોલી મળી પડે છે અને તેનું મોત બગાડે છે, ભારે કષ્ટ આપે છે. માણસની ખાંતમાં આવી હિંસા ન હોય. તો જ તે ખાંત કહેવાય.

પોતાને માટે, બકરી કરતાં વાપ વધારે સાહસ કરે છે, કેમકે તેનું પેટ ખોટું છે—એટલે એનું આસ્થ્ય કે વિશેષ ઉદ્વેગ ન હોય.

સાહસ તો માઠપણુ રે બોલું કરે છે? પણ તેની પ્રવૃત્તિ કાણુ કરે છે? શક્તિ કઈ દિશામાં, કેટલા વેગમાં, કઈ અપેક્ષાએ વહે છે તેના પર સાહસનો આધાર છે.

કેરજને બ્યારે સેવાકૃપે ઝોળખાવીએ છીએ ત્યારે એમાં સુસ્મ પ્રદારણું અભિમાન આવી જાય છે. તેથી જીલડું, જે સેવાને ફરજ માને છે તેનામાં નમ્રતા આવે છે અને તેને કાર્યનો ભાર લાગતો નથી.

કેટલીક હંમજાઓ વરાળ જેવી છે, તેને પ્રચટ કરવી હોય તો શાંત કરવી ભેદથી. નહીં તો બંધવાસમાં ઉકળણું પાણી ઠાકળને કે કીને છીડી તપ છે તેનું ઘસી.

લંકાની ચમળ કહેવાય છે, એ અર્થાત અતિ-શીલ છે. એની પાછળ દોડીએ તો, આપણી અતિ એટલી નહીં કેવાથી સકપથી દોડવે જતા વાહન પાછળ દોડતી મૂળ, જેને જ નિમ્નજન્ય એ—હાથી-પાત્ર બનીએ.

ખે હોડીએ ઝીકળીબની વિરુદ્ધ દિશામાં પાસે પાસે યદ્યન જતી હોય છતાં તેમની પ્રત્યેકની દિશા સાચી હોય છે, તેમ આપણાથી વિરુદ્ધ દિશામાં જતાં માણસનું ને આપણું હોય, એ

અસંભવિત નથી.

તુલસીનો છાંક અનેક કારણે પવિત્ર ગણાય છે. એવું શુભન સુવાસિત અને તીનમધુર છે, તેમ મૃત્યુય આગણું છે. એ સુકાય છે ત્યારે ઉકરે નથી જતો પણ મસાણે જાય છે, અને ઠાઈ શાખની સાથે જાય છે.

તો શય પાંદડાંનું હોય તેમ કીવાનું પણ હોય, જેવો સમય તેવી શોભા. સમયે શોભે તે કસમયે, ન રે શોભે, શોભા પછ બગાડે. આમ સમયને ઝોળખે છે, કીપાવે—શોભારે છે તે પોતે પણ શોભે છે.

દ્રીયો તેલના અભાવથી ખુબાય તેમ વાય-સની આપટથી પણ બોલવાય—ખાંનેનો મિગ હોય ત્યારે તે બળે. આમ અગ્રકુળ વાતાવરણમાં કરેલું કોમ તસ્ત દેખાય છે. અને દ્રીયે પણ છે. તે તો સ્વાભાવિક અને સામાન્ય પણ છે. વિરૂદ્ધ વાતાવરણમાં જે કાર્યની જ્યોત સ્તતત જલતી રાખે છે. તે અસાધારણ છે અને તેથી તેમાં ચીરતા અને પ્રેરણા પળે છે.

મૂનની અક્તિ જેણે જાણી નથી, ભુદિને વેશવ ભયા નથી, આતરસમાંદને મંથાળખી નથી, પદાર્થોની આતસવતા તંત્રા અભાવની પાત્ર ન કરી શકે.

કૃત્તિની ક સિંદુરીઆ પચ્ચરને કમ્પરફે પૂજાપાથે, કળા કારાગરાથી અમુક મંદિરની ગાવન પૂજાના કરતા સક્રિયાવામાં ગણા નથી હોતો—પછી હમચીને તેના બાળક પ્રત્યે સાચી મમતા હોય તેમાં શું આસ્થ્ય?

વૃત્તનું મૂલ્ય તેનો વોજા આકે તેનાથી વધારે હોય તો જે વસ્તુમાં નથી હોતું, સાદી સુતસઉ સાદીનું મૂલ્ય જેટલું સામાન્ય ઘરની ચુલિયીને હોય એટલું સદીને ન હોય. —અ

સારાંશ

ઉદ્દેશ્યના પ્રમાણમાં

૧૯૧૧ | ૧૨-જાન્યુઆરી-૧૯૫૬ | અંક ૧૧ મે

પોતાના કુટુંબને માટે પ્રમાણિક-
પણે તેમ જ કાંઈ પણ પ્રકારની
દિસામાં સામેલ વચા વિના જે
કમાણી કરે છે તે આજે દેશની મેવા
કરે છે —આપુ

(ગાંધીજી અને ગુરુદેવની કૃપાસાગરમાંથી અનુદીપ્ત કરેલું ચાલિત્ર)

સરદારશ્રીનો પત્ર

સેન્ટ્રલ જેલ નાશિક શહેર
તા. ૨-૭-૩૪

બાઈથી.....

તા. ૧-૧-૩૪નો તમારો કામળ મળ્યો હતો. તમારા ૨૮ વર્ષ પૂરાં થયાના જન્મદિવસે લખેલો હતો. તમે બાગ્યચાણી છે કે જન્મદિવસ ચોક્કસ યાદ છે. મને તો, વરસ કેડના થઈ જો વિશે પણ અટકળથી જ મરખું મારવું પડે છે. સોમરંગ પર ઠરેવાનો પ્રસંગ આવે છે ત્યારે તો, 'આશરે આટલાં' એમ જ લખાવું છું. કારણ કે મારી માને પેટે પાંચ પછર પડેલા તે પવત્ર કેવા નીકળશે અને શા કામમાં આવશે એનો કશો ખ્યાલ નહિ હોવાથી કેાઈએ દિવસની કે વરસની કરી નોંધ કે યાદ રાખી જ નથી. 'પાછળ' જીવન નેવામાં સાર નથી. માત્ર આગળ શું કરવું એનો વિચાર કરવા પૂરતું જ પાછળ નેવાની જરૂર પડે તો નેવું, નહિ તો આજે જ જન્મ થયો છે મળીને જે કંઈ સાડું કંઈ શહે તે કરવું એના જેવું ખીજું કશું સાડું નથી.

ખાણ કાઢ્યાવાદ આજે જે દિવસની માંદા પડ્યા છે એટલે તમે જાણ પાછા એમની પાછળ પીંછામાં વળ્યા હશે. હું તો લગભગ બારે મહીનાથી એમનાથી છૂટો પડ્યો છું. અને આવતી કાલે રાત્રે મારા અડી ૧૫ અડી પૂરાં થશે. એટલે એટલો ધટાકો તો થયો જ ના!

આશ્રમવાસીઓ માટે ખાણ સાથે ચર્ચાના પરિણામે શું છેવટનો નિર્ણય થાય છે તે લખાવે. રૂજરાતમાં જવાની તો તમને રવા પવ્વ નથી.

અને મળે તો ચે ગુજરાતમાં હવે પાછડો વખત હતો તે આવતાં બહુ જ વખત લાગશે. લોકોનો વિશ્વાસ સંપાદન કરવો, બાય કાઢવો અને સામા પક્ષની સતત કનડમતને પક્ષોની વળણુ એ સહેલું તો નથી જ. આપણે હમણાં તો આશ્રમતો દિવસ છે. વળી પાછો ઉદય થયો ત્યારે ખરે પણ વળતા પાણીના અનુભવ પણ લેવા જેવા હોય છે.

....પાછો આયકાર્થ પડ્યો એ તો સાંભળ્યું હતું. અંતમાં નથી તે કહી લઈને નકામો માટો ભા કરી બગાડી દીધો છે. હવે શું કરવાનો છે એ તો ખબર નથી. પણ વધારી તો રવા મળી છે એમ સાંભળ્યું છે.ને હવે કોઈક રિયર થયે બચવા દેશે. તમારા રખકાટમાં છોકરાં રખડી બાપ એવું ન થવું એક એ, નહિ તો જીવિ-અમા તમને આજ દેશે.

.....ને પહેલાં બહુ લાઠ લડાવેલા છે તે હવે ક્યાંથી મળે? ગાયનાં થી લોઈએ એ તો સામાનમાં મળે કે સાસરે મળે, નેલમાં ક્યાંથી હો? પણ આજ સુધી જેલ એ.એ.માંથી એક શ્વાલ મનાવું હતું, એ ન હોય એમ હવે ખાબર પડતી બાપ છે એ કીક છે

.....ને આશ્રમમાં ક્યાં સુધી રહેવાનું પછી શું કરવાનું એ નહીં થાય ત્યારે કાળે. એ આશ્રમ લાવાદમાં છે તો ડો. પટેલને ક્યાં બતાવી આવે અને કંઈ કરવા જેવું હોય તો પછી આવે એ સાડું છે.

તમારા રમાચાર લખતા રહેશે.

એ જ, વલ્લભભાઈના વદમાતરમ

—આપણે હાથે જીવ કરી થાય જ નહીં એવું માની એલવાની અવધતા આપણે ન રાખીએ.

—માનવ માત્ર જીવને પાવ છે. પરંતુ પોતાની જોડે પડતી ધટલો ભોવ ભઈતેરી જોને ફરી ન કરવાની યકિર પણ માનવસને મળે ની છે.

—પૂજા કરાધરો પવિત્ર હોય તો જ સાચી પૂજા થાય

ન પહેાચાડેલા પત્ર

નાતાલના દિવસ નજીક આવી રહ્યા છે. કામચલાની સખ્યા રોજ રોજ વધતી જ વધતી છે. સાબના સમય છે ટપાન ઓફિસમાં લગભગ બધા કામ કરનાર થઈ ચાયા છે. પરંતુ એટલે માર્ટિનન થઈ જવાની ઉતાવળ નથી એ પોતાના કામમાં જ દૂલે છે.

એનો નાનો પુત્ર આન્તોન યુવરી ગયા છે ત્યારથી માર્ટિનને કશામાં રસ રહ્યો નથી. થઈ એની પત્ની અને એક નાની દીકરી ખૂબ છે. ખૂબ એમના ઓછે ખર્ચ આજ કાન એ ઉદારતાથી થતી ગયા છે. બ્યારે એ જરૂરી થઈ પડે તો એ પોતાના આજીવન આન્તોનના નાનનીના થઈ જાય છે, તે કોઈ રીતે કોઈને ચાલ્યા જાય છે. તેથી રીતે કશાને પહેાચતા જ આન્તોન કોઈ આપતા હશે, અને મારી આગળ પકડીને અને બહાર જઈ જતા હશે અને પોતાની કાન્ટીને આપણા કથારેક મંદિરની તો કથારેક મહેલ પિટની કિરકાલ કાજીયાવા હતા. પરંતુ પહેાચતા જ એ બધું જા આપણા હૃદય ભરતું આવે છે. એ મૂઝાઈ જાય છે. એટલે એણે આજીવન પરે મોડા પહેાચતા જ નિવસ કર્યો છે.

આને પહેાચ તોખા તોખા કરતા એની સાથે એક આજીવનના કાળમાં આપણે અને એ જાડી મધા અને પરંતુ બધું — કિમ્મત કોપર સંક્રાંતિને અને કોઈના બધું — સ્વર્ગનાં અજીવનના નામ આજીવનને મૂકી મૂકી. કોનો દોષ આ કાળમાં? કોનો કોનો? એણે વિચારી માર્ટિનને કાળમાં પોતાના કાળમાં મૂકી દીધી, અને તેથી પોતાના કાળમાં મારી ગયા.

પરંતુ એનો અજીવન મજીવન નામ સરનામો સહેલો કાળ એની ઉત્ક્રાંતિ ઉત્ક્રાંતિ કરવા લાગ્યા. નહીં એણે કામ કર્યા કોનું નામ કરી માર્ટિનન બહાર આવે અને એકાંત જગ્યા નેકરે ત્યાં મેલો પત્ર કાઢીને વાચવા લાગ્યા. કાળમાં વાચતું વાચતું એણે એકાંત પત્ર આવેલ જાણતા મધા. કાળમાં જામણ હશે.

વહાલા પિતા રહ્યા-લાડેલા,

આજ તમને આ ર પ્રાર્થના કું જાણ છું કે તમે એક નાતાલે જ તો આટલે સારા સારા રમકડા અને એટલા રાને બુધવાપ અમના મિલનમાં મારા આગળ મૂકી જાય છે. આજે કું નહીં આટલે કાળમાં જામણ રહી કું કે આ નાતાલે મારે રમકડા નથી બેઠા. પરંતુ મારા બે કામો તમારે કન્યા પડે અને ખબર છે કે તમે જ એ કામ કરી રહ્યા એટલે તમને પત્ર લખું છું.

મારો એક નાનો બર્ડ હતો આન્તોન હવે એણે નામ કહે છે કે હમણાં તરતના આપણા મધા છે. ખૂબ જાતી નવતે ત પોતાના રમકડા સાથે જામણ નથી આવી જૂની મધા છે. કહે છે કે હવે તે કાંઈપિ ખાઈ નહીં રહે છું. તમે તેજ રમકડા અને પોતાની રેડા રાંધે કું મારા મધા નીચે બધા જામણ મૂકીશ તમે એને મારું વહાલું પહેાચ કરા અને એને કશી તકનીક ન પડે એવી જીવણા કરાવો.

બીજું કામ એ છે કે બ્યારથી મારો એ જાર્ડ માર્યા છે ત્યારથી આ પિતા બધું કું ખાઈ રહે છે. આજ કામ એ સમયસર થઈ ખૂબ આપણા નથી જામણ રી કામી વાત કરતા નથી. હમણાં નથી પહેાચ એ મારી સાથે જામણ હસતા રમતા હતા આ મધા જામણ ખાઈ રહે છે છું. તમે પિતાના સમજાવે એમણે કું ખાઈ રહે છે રાઈ — નેથી આ પહેાચતી પહેાચતા ધારા તમને ખબર નહીં એમ જાણ અને કેટલો બધો આનંદ થશે. તમે આટલા બે કામ જરૂર કરવે મારે બીજું કું એકાંત નથી કે તમારી નામ એકાંત.

—તમારી પુત્રી મરી.

કાળ પૂરે થતા જ માર્ટિનની આખામાંથી આજીવનના લાગણ એ કાળમાં એની જ પુત્રીને કલા તરત જ એ જામણ થઈ એમ અને પોતાની પુત્રી પાત્ર હર્ષ કે એને મૂર્ખને કાળમાં કરવા — મરામત પહેાચતી નેચર. [એક જામણ સારી પરી — મ માર કાળમાં]

ઉંચડી પડતા થોડાને નીચે પચ્ચર કહે છે કે તુ મારા પર પ થોડે તારા બાળ પડી જાય, તુ મારી જામણ.

બધા કહે છે કે તુ તે તારીને ખૂબ કરીશ એક અજીવન ખૂબ તુ જામણ તા જામણ એક વાતના નથી મારે મારે સદામણી દર જા નહીં તા કું તમે કરીશ.

“હજી વર્ષો ઉપરની વાત યાદ આરે છે ત્યારે કે સાન્નિધિતન દત્તો સાન્નિધિતનના સાળાની છટી રસિયા ને જ ને જીવવારે નતી હતી દિલ્લે સ પૂર્ણ છટી જેને જે કરવું હોય તે કરે તે રસિયા તેમને રતન ત્રતા હોય રમવું હોય તે રમે હજી કોય તે બંને જેની જે કમલ તે પ્રભાએ તે વત”

હ એક ઝાડ તમે મેડો હતો ધન્ય અને મેડો હતો ભગવાન જાણે મારા મનમાં સના વિચારો ચાની રજા હતો! સાથે છે કે હોજર વિચાર હતા નહીં એક જ બેસી રહી હતો પશુ એટલું તો હતું કે કે હોઈ મસ્તીમાં હતો એવામાં એક ડ સાત વર્ષનો માણસ મારી પાસે આવ્યો બોલો રહી અને અની ખચરના પડી બાળકે આવે ખબો દનાઓ અને કહોયે જ ગાળીમાં “દાત” એટલે મેડાબાઈ અર્થ થાય છે

મનિક દાદા મનિક દાદા હું વિચાર કરો છો? ત બાગે અને પૂછવું (સાન્નિધિતનના તે વખતે કે ચૂકપિતાલુ કામ કરતે હતા)

કર્ત નહીં” મે જરામ આ રો બાળકે માન્યુ નહીં સત્યામક આ રીતે તે મારી સામે મેડો તમારે કહેવું જ પડે તમે રના વિચાર કરો છો? મ જો પૂછવા

કે દાખો સહસા બદલવી ભગવાને જ પ્રથ કરા ચો (ભગવાન સન્દ એટના મારે છે કે સામે નાના બન્યાઓ મેડો હતા)

કે તમે પૂછ કે કોલેડ ભગવાન કેળા જેવો છો? માણસ ચૂપ રહી વિચારતા પડી રહે પશુ એક દમ મો વા “મારી બાના જેવો”

એટનામાં સામે રમતા બાળકેમાંથી કેટલાક બાળકે આના પાસે ગયા માળકને (પશુ કરીને જેલુ નામ જિલ્લે-ક હો) મોનારવા બાળ્યા આવ જિલ્લે-ક કેમ મેડો છે આવ રમવા”

તે ગયે: હજ એક જ કે મેડો હતો ત્યા ખાન ચાર પાન બાળકો છોડી આના “મનિક દાદા, મનિક દાદા” કહેતા અને ધેરી

વળીને પાસે મેડા એમને પશુ મે એ જ પ્રથ પૂછવા “વાસન કયા ડો મેડા જેવો ડો”

કેઈએ કહ્યું “મારી વા જેવો છે” કોઈએ કહ્યું “બાપુજી જેવો છે” કોઈએ કહ્યું “બાઈ જેવો છે” કોઈએ કહ્યું “બાઈ જેવો છે” કોઈએ કહ્યું “દાદામાં જેવો છે કેમકે તે મને ચારવી નથી રકુ છુ ત્યારે બોળામાં સર્લે છે આ તો મને ચાર છે”

એટલામાં કોલેટના મેડાનના નાનો છોડી આવ્યા અને રમવા મારે મોલારના બાળ્યા રમવા જતા ન હતા તેવા બાળકને વ પરાણે લઈ ગયા

કે મેડો હતો તે ઝાડ છાતીમાં તના સાજનો વખત હતો સર્લે મારી મારી છે ઝાડ પશુ સાક્ષી છે મારા કે વમા સ પંકલ હોયુ એક જ ચૂકવ નીકળ્યું “મસુડ મ કુ તો દાસ”

મે કર્ત જ માન્યુ નહીં મારો માત્ર એનો સહ વાસ એ જ ભગવાન છે એને ને મારી રાખીડ, તે એની લીના પાખીડુ નહીં આનદની સીમાના કઈન વધ નહીં ભગવાનનો સહાસ મહત્વનો ડ”

“આજથી આજની પ્રાઈના એક ઝાડ તમે છે જી ઝાડ જ જ જ મારી પાસે વર્ષોજીની ગાથા ગવરાવે છે કેમકે, તે જા પાછીર કે રાતો અધરાત કુ કુ છુ”

“ચાર નાગના સુચાર હતો કે વૃદ્ધ દરિયા કોરે આટા મારતા હતા અને નામ્ય કે કોઈએ માત્ર ખના પર દાય મૂક્યો છે મે પાછુ બાળકને નેવુ કોઈ રિસાટ પુડ મારી પાછળ બોલો છે ત્યારે કે તેમના મરણના નમ્મા પડી કોઈ આદર વેસીને પૂડી ત્યુ તા હોમ એવી દિવ્ય વાડી કાને પડી તારે વેર આના છુ મા, આતિથ્ય કોઈ રીતે કરે છે”

સન્દો સાન્નીને ખૂન જ કુ જ પશુ એના રિસાટ પુડ છુ આતિથ્ય કેવી રીતે કરવું? વૃદ્ધો રહો તેઓ અત્યારે સર્લે મળા કષાથી આવ્યા કયા ગયા ખા જ નથી આજીની આવ્યા અને ગયા અ આવના દતા કે આતિથ્ય કરી ના સર સે એટલુ વાદ છે ત્યારથી મે દરિયા સામે અને તાલચો સામે પ્રતિના કરી કે નાખીડ ને છાન છે, તેમાં મારી દિવ એવી રાખીડ કે ને કો

મને મને, પડી નાખો હોય કે ચોટા હોય એનું સ્થિતિ
અસ્થિત કરીશ મારી પાસે એક જ અમૂલ્ય વસ્તુ છે કે
પ્રેમ એ મને ને સહિત આપી છે, ને મારે મધ્યમે આપવી
સિવાય અપાર્થકાર્યનું અપાયાન ન થઈ જાય અને
મધ્યમે પ્રેમ કરવા એ મનમુક્ત મેલ સિદ્ધસ્તુ અને આવ
વડુ જમનમાં મધ્યા વમે છે તે એમના જ છે અને કુ
મેમની સારે પ્રેમથી વર્ણિત એમનું આસ્થિત કરીશ
તો તે વખતે ને તિરહપુર તિરહા થઈ આવ્યો નવો
હો ને, વખતે પ્રેમન થશે આ અનુવર્તની સ્થિતિ એક
મનમુક્ત કરી છે ને વ પીમે તાર સારે તરફ જ એન
નામ પૂછ નવ છે પડે ના તો સવારે થી ને ગીત રૂર
ને મારો દલો પદ્ય હશે એનું નથી થઈ

પરમા અરેકા પુષ્પની એક જાગૃત્તિએતુ જલન
કરના આચાર્ય ?

મહેમનો આનંદ હતા એ જાત ન માપાય તાર
માણસ ન માપાય શીલ ન માપાય એને કે સાનિ
નિમિત્ત મારે મન અપૂર્વ સ નાનકડા મનના મરિની
દિવાનો પર જોઈ કુશલ કાકા કિ વંચ એમનેકામ
કપું ના તેન એકા સુદે દેન જાગમ પડવા વ
નાનકની ધૂનના મહેમનો સામી લેકાતુ થઈ હતી
પો થી દલાતા આગળે બહુ જ નજર જાતી ન હતી અને
જાતી તો કુ તેમની દુરેડા કરતી આવડત સામે જ
હતા એમની રીતવાની કમી પડી જોઈ જાણને
કામો પડી મેલતિ ?

કે જ પાર્શ્વ મર્ધ મારી સમારી રીત પર થઈક
એમ થયા ખરેખર અચાનકા કિમના બાકો મારે
હેતુ બધું વાચ્ય છે ?

સાધુ પત્ની થ જ સારી લેવા આચાર્ય ?

એક વાર આચાર્ય અમારી સિદ્ધકર્તીના એક
કુટુંબના થવા નિહતી એમ મેમ વહા-સોલવા સમાય
મનાએ જ રે અતર પૂછ કે પૂછાજ ના હિં પડેમ
મ રાગપી પીરતી નેમને પૂછુ આચાર્ય મારે
પૂ કપૂર્તિ નિવતી વાત મર્ધ પડી હશે મહન થતું નથી ?

કપૂર્તિના આત્મિક કેવલ આપે છે કારે નથી
એની એની રીત ના જ કુશળ કાકાકરની રીત અચાનક
ભરે એ માતા એ જાહેન એની થઈશ હોય છે
એ મર્ધા મા રહેને આજે મોરુ સ્વાસ્થ આજા

આજ પ્રગટતે કીત આપા
આજ પ્રગટતે કીત આપા

સત અખ હી અતમ દુષ્ટી
કિસ્તીને અજ કા અદખટાપા

પૂછા તણ મેતે અદરશે,
કીત મેર હરકે આપા આજ મમાતમ

‘કે કું’ રિયા જવાબ પ્રભૂને
તેજા મહેમનો હો કે આપા

કયા કરેમિ શેરી અસ્તિર
પે કહેકેકાને મુને સવમાયા આજ મમાતમ

અપેશના પાસે પડુ મિત્ર પર રાખવા છવન દુરા
મહેમનોએ બહેનું છે તો અને આન એની સાનિ
હપાર નહી એ મ લક્ષ્મી રાખુ ?

પાછાથી જાનને તો મોળીને મેલવા તો ના
સામાની કામ પીએ એકજવાબ એ મારે હમેર મિત્ર
ખાલી મારે એક બહેન હતી મારા પર ખૂન પ્રેમ
રા પડી હતી એકે મને નક પ્રભુએ આપો મને પહે
રના વલુ તિતારી કાપડોએ પ્રભુએ મારે પહેરવા કે
કેમ રિવાર મેલે આ-પો, તેજા જ એ પ્રભુના રાજા
પ્રેમ તરીકે અપેશા મહેમનો સહમ તાર રહ્યોને નજર
પડવો એ તાર હોત પ્રભુને મે પડેમ એ જ તિરસે
મારે સેરાવાવ બાપુ પડેમ જવતુ હતુ બાપુ પાને મેલે
બાપુની પટેલી જ નજર પ્રભુએ પર પડી તરત જ મને
કેકવો આપુ કે મુદે તાર પિરેશીમાં આપમે શોભીએ
પરો ? વાતની મે તરખાવું કે મોખરડ કરી

જમુ બાપુ તે બાપુ એમને જવાબ આપે ‘એને
કમ્પ પડુ કુ શોઈ તે કિ ન પડે ?’ મારે તે નિયમ
મિત્રને નિયમ ?

કુ સાનથી રહો મારે તે મહેમનો મામ પીને પ્રેમ
પૂર્વક મનોપથી હતી મારે મન એ કરે જ હતી એ ખૂન
મર્ધ મિત્ર આનદ અતુલની એ પ્રભુએ તાર પડીથી
એક અસલામ તરીકે મન કરી ?

અચાનકે દિન ૨૬ ૩ નવમી છે પ્રેમને
ખખોશ કેમ ને કેટલો નવો થતો છે મને એમ પી નિવ
નાથી વાતોમાં થી એ અવસ મને ? — નિમળા પટેલ

અમે કાસમા 'રેમપિક્કિંગ' કોનેલી' - કચરોપૂનો
 જેગો કરનારાઓની એક વસાહત નેઈ આભેપિયર
 નામના એક રોમન યોગિક ડિટ છે એક દિવસ એવું
 થયું કે રાત્રે તેઓ પોતાના ધરમા સુતા હતા ત્યારે તેઈએ
 બારણું અખડાવ્યું એમણે બારણું ખોલ્યું તો બહાર એક
 માણસને જોયો તેણે કહ્યું 'બહાર બહુ દહી પડે
 છે, હું તમે તમારા ધરમા અને રાત માગવા હેઠળી' ત્રિષ્ટ
 કા પાણી કમરે, તે ઉદાર દિલના દત્તા આમણક રાતે તેમ
 દિવસે પણ રહી ડેહીક રુનો પણ કરી એકેક રાત
 પછી બંને એક માણસ એમ બે બારણું ડોકતો આવી
 જોયો એને પણ આભેપિયરે ધરમા કયા આવી અને
 એમ કરતા એના ધરમા પાંચ છ માણસો આવીને રહ્યા
 પણ એમના ધરમા ઝાંઝી કયા ન હતી એમને વિચાર
 આવ્યો કે આ લોકોને ક્યા શી રીતે ઉલ્લેવો? એમણે
 આવનારાઓને પૂછ્યું કે પેરિસમા તમારા કોટલા કેટ
 લોકો રહે છે?

હવે પેરિસનો વિચાર કરો! એ સી ટકા પેરિસને
 આવાત લાગુ પડે છે ને પશ્ચિમ યુરોપના છે વીસ ટકાનો
 નમૂના ઉપર પ્રમાણે છે પેરિસ કુલેપણ સૌથી સુદર
 અને સમૃદ્ધ શહેર છે કાળકાલ ડેહાકોનો મન એવો ॥
 કે કાસ મનદી રહે છે, પણ રાતવખા બહુ નથી એવું
 રાજકોત્રણ કે નીક ખાટા પાન પડે છે એટલે ત્યાં રાજકોત્રણ
 અરિયરના રહે છે વર્ષના નવેળ પ્રવાનમ કળ બદલાય
 છે પરંતુ ડેહની મનુદિ સારી છે કારખાખડોવધી રહ્યા
 છે, ધન સપ્તિષ પણ વધે છે સર્વનામક કામ પણ થયું
 થઈ રહ્યું છે કળામા, સાહિત્યમા, વિવરનમા - કલામા
 એ રેશ પહાડ નથી

પરંતુ એ વાટે ડેહની રાજધાની પેરિસમા નવા લોકો
 પડ્યું રહે ॥ એમને સુનાતી કયા પણ મળતી નથી એ
 પૂરપણ પર સુએ છા એવા લોકો સાથે વાતચિત કરતા
 આભેપિયરને જાણ થઈ કે એવા લોકોની સખા ધમ્મી છે
 એણે કહ્યું કે એ સૌને મેળા કરો દિવસ મા જ્યાં એવા
 થયા આભેપિયરે આ ક્રમ બળે રહ્યું વિચાર્યું ત્યારે
 એમને એક ઉલ્લેસ સર્જો આરે તરફ મનુકર્તે આ અને
 રતાઓ પર ને ખુદી ખાને બનક કમરપેટીકા પછી
 છે તમે બધા જાઓ અને એ બધામા રાધખોજ કરી

કામની નીજ લાગે તે ઉપાદી લાવો.

અને એમ કચરોપૂનો જેગો કરવાનું શરૂ થયું કયા
 કયા કયા, કયાકયી કેકરી કયાકયી લાગેલા વાસણો!
 કયાકયી બાગ્યુલાયુ ક્યાંયર વગેરે સામાન મળ્યા
 સોજ મળી તેને ઘેઠકરીને રવનજ કર્યો, જરૂરી મરાગત
 કરી અને જામરમા કાઈને નેચી આન્યા એ તા દેલાક
 પેસા ઉપન્યા આભેપિયરે કહ્યું 'મારો, એ પેસાથી
 અને તમારી સૌની મરેનતથી આપણે વસવાટો ખાધીએ'
 એ રીતે 'રેમપિક્કિંગ કોનેલી' શક થઈ અખનારાગત
 એની ખબરે ઉપાઈ પછી શુ પૂછ્યું કે હિરોન પર ટેલિ
 ફોન આવવા લાગ્યા કે, અમરે ત્યાં જતો સોફા છે, ફર્ન ચર
 છે, આલમરી છે, વાસણ છે, કપડા છે, કોટ છે તમે
 આવીને લઈ જાઓ' આ પ્રમાણે ત્યારે તરફથી એમની
 પાસે સામાન આવવા લાગ્યો એ લોકો સામાન વેચવા
 નેચો કરી વેચી નાખતા અને તે હિજમગથી પોતાની
 જરૂરિયાતો વસાવતા ગયા

અને એણે કે ત્યાં એક કોનેલી વસી ॥ એક માણ
 સના દેભાણે વગાથી શુ સાનુ આદેહન શરૂ થયું નથી
 દેહલ લોહને રાહત મળી ॥ એ બધું 'કન્ટરફુશન' થી
 નથી થયું, કાવધથી નથી થયું કલબનુ મા રચાવવા
 પણ પ્રકોટ ઉલ્લેસ થયે કે નહીં, એના મરતા વિરોધ
 રહસ્યની વાત એ છે કે માણસને પડેલા થયો એના
 આત્માની નદર વિચારે છે રૂપ, એ મે જેણે કે એ
 કોનેલી માં લાંબી દટાલેલી, રેખાક થી, વિદ્યાર્થીઓ
 આવીને સિગર અથાવે છે અને રેમપિક્કિંગ મા મેલ
 કરે છે આજ સર્વોદયની થય કાવના છે જેનો આપણે
 અચાર કરવા મગીએ છીએ અને ત્યાં એજ સર્વોદયના
 દર્શન થયા

મ. મેલ સોથી વિરોધ પ્રતિભાશાળી નકિતએમા
 ઈટાલીના મિસ્ટર ડેલ્લોને મરુતુ કે રોકકેમ પહો
 ન્યો વા અને ત્યાંની કારકમ આપવામા આવ્યો એના
 વખતુ દણ 'મિટીંગ વિથ ડેનની કમિટી' મે પૂછ્યું
 કે, 'એલેનીની કમિટી અર્થા કપાથી? આ તો અત્યત
 સમૃદ્ધ દેશ છે, ઈટાલી તો નિન્નારાગીજ દેશ ॥ અર્થા
 એના નામે શી રીતે કમિટી બની?' એમણે કહ્યું કે
 'ડેનની અઢી આન્યા દત્તા એમનુ નકિતવ, કાવણે,

અને વિચારી શકે. એટલા બધા પ્રગટિત થયા કે એમના કામના મદદ કરેલા બધી કમિટીની સલાખા કરવામાં આવી.

ઈટાલીની ઇસિયો સંસ્થાની નામનો એક ટાપુ છે તેની રાજધાની પાપમાપાના તેમજ રહે છે. એ માલુસ ગાંધીજી જેવા મોરબ જિનિયમ છે. ડેનવ્થી પોતાની આસ પાસની બેઠારી એવંને બહુ કુખી થતા એમને વિચારું કે આમાંથી કેટકે રસો કાઢેલા જ એવંને આ મુનીશને બધીથી કાઢી જ એવંને પતુ શી રીતે? એમને ખુબ વિચાર કર્યા બાદ એક દિવસ એમને એક વિચાર આવ્યો. એમને કેટલાક મેકાગિને બેસા કરી પુણુ. "સુ નખેને કામ નથી નથી મળતા? સૌએ કહ્યું કે નથી મળતા."

ડેનવ્થીએ પુણુ કે, "હા તમારું સામ સામજી છે?"

મેકાગિએ કહ્યું કે, "હા અને તમારું છે એવું"

ડેનવ્થીએ કહ્યું આનો આપણે ઉપયોગ પાડીએ

"અ" પાસે તો કદાચ કામ જ નથી તો કામ પાસે

હાલમાં શીની પાડીએ? મેકાગિએ આજેથી શી પુછ્યું

એ જ તો, પુછ તમને શીની પાસે કામ છે? આનો

જા પતુ નહીં રહે કદાચ કરીશું. આપણી પાસે કામ નથી તો

આપણી હાલમાં એ જ કે કોઈ કાર્યનિર્વાહક થયે જઈને

સામજિક કામ કરીએ."

ફાનપા માટે આ એક આર વિચિત્ર વાત હતી એમ

નીએ એક વાર નવમ સદક થઈ જઈને કહ્યું કે આપણે

બધી કામ કરીશું

સૌને માટે કામ કે વા મા પ હાલમાં પાસે

નામના થાળા મેકાગિના એના એના કર્મગત અને

પછીના થાળા કે, આઈ તમે આ શું કરો છો?"

ડેનવ્થીએ કહ્યું કે તમે એના નથી? અને કામ

કરીએ છીએ અમારી પાસે કદાચ કામ નથી એટલે આ

કામ કરીએ છીએ અમારી આ હાલમાં નથી છો કે કામ

પછી વિના કામના એટલે નથી ન હોય

કુરોપના ડાપાઓમાં સમાવિત હાલમાં કે ડેનવ્થી

અને નાના સમીએને કામ નથી મળતું એટલે આ

વિનિય કામ કરે છો એમ એ બધાને જાણ ફેલેલું કે

પછી એકિએ આ વા અને ને રહીએ કામ કરવાના નથી

વધુ થઈ સૌને વિચાર કરી શી પાસે પેઈસિસ આસરેએ

કહ્યું કે "તમે આમ એવડાએ કામ ન કરી શકો આ

સદક સુધારા અને સુધારની છે, એને સુધારની કે નથી

એ એના અધિકારની વત છે"

ડેનવ્થીએ કહ્યું કે તમારું મુખને કામ ન મળે

તમા સુધી અને આ જ કામ કરીશું" આ સમયે

સત્યાગ્રહ થયો કુરોપના કદાચ એ પહેલા સત્યાગ્રહ હતો

એકો સત્યાગ્રહ થયો ત્યારે એમની સરકારની કૌંધ બેઠી

એ સૌને કામ થવામાં આવ્યું

આ રીતે ડેનવ્થીએ કુરોપના અધિકારને મહાન

પ્રયાન કર્યો એમણે સત્યાગ્રહ કર્યા ત્યારે તેઓ ગાંધીજી

વિશે બહુ આજુ નજીવ હતા પછી હવે ગાંધીજીના

વિચારોનું અપાન કરી રહ્યા છે તથા ઈટાલીના ગરીબ

ઈસાકાના સત્યાગ્રહ કામ કરે છે

સામજા બજારમાં એ સૌને એકાંત વારે જઈને જામ

સાસ કરી જઈને છે મારા એના થાળા મેકાગિના છે તે

વાર વાર અપાસ કરે છે એટલે મારા ફેરી અને અપ

સાસ પછી કે હા એવું અધિકાર અને છે એના અપાસથી

અધિકાર કે સમીએના શુદ્ધિ થતી નથી એટલે એના

પ્રિય મ વનને અપાસ કરતા નથી અમનું કદાચ એટલું

કેમળ છે એટલું કુરોપના સત્ય છે કે કોઈ અપાસ એવું

કદાચ હા પછી એટલે એમનાથી આઈ જ શકાતું

નથી-આ આપાસ અપાસ સુધી જઈને તે એના અપાસ

અને હા અને ફેર કરવાનો પ્રયત્ન કરે છે ડેનવ્થીના અપ

સામના અપર ફેરવા જ જાયે બની મિતા કામ છે પછી

કોઈને કે કોઈ સત્યાગ્રહ છે એ આપણે જાણ કરી

રહ્યા છે અને અમના પ્રત્ય અપાસ આંદર થયો એના

સૌને થઈ જ સમાજનું સુધાર દોરતું છે ડેનવ્થીના

પ્રયત્નોથી કુરોપના સમાજના પરિવર્તનને એક નવો

અર્થ સાબર કે પ્રાસ વિચાર પાસેથી એવી અને આજા

જિજ્ઞાસુ છે કુરોપ ડેનવ્થીના સિદ્ધાન્ત પ્રમાણ ગાંધીના

વિચારને સોંકવા સિદ્ધાન્તને જ્ઞાન પ્રાપ્તિના

સિદ્ધાન્તને મળવા અધિકારમાં ગાંધીના કામ વિનાના

કરી રહ્યા છે અને કુરોપના ન જ કામ ડેનવ્થી કરી

રહ્યા છે આ મ અધિકાર કુરોપની વાત કરી

બધી નળાકાર એ પોરુને પડકાર આપેલા છે
હરીકેન્દ્ર કદાચ એ સંજ્ઞા ૧૯૬૧ છે સેપ્ટેમ્બર
ગવિન

નોનો સૌ દર્શન શા મોડેની ભણમસજમાન બાવીશકચો
 છવન સેવાને માટે --આવુ સવ સિવસુદરતા
 મય કર્મ પ્રભુની સેવાને ખાતર કૈવ મિશ્રણે તો દરિદ
 નારાયણ, ધૂલનારાણે માય પ્રભુના દર્શન થયો અને
 તેમની પ્રવક્તા સેનાના જ કર્મમાને સમાવી દીધા
 સમાગમા મુક્તિમત થતા બનાઈની સેવા કરવી એ જ
 કર્મમાનેનું એવું દોષ અને એ કર્મ સવ સિવ સુદરતાથી
 બરેનું દોષ અને અરીતે કર્મન સેવા બની રહે સેના
 શબ્દને નવે અર્થ મળતા તે નાપક નથો સેવામા
 નિરવર્ણ્ય સમર્પણમા તથા સત્વાશિનસુ ગતાથી
 કર્મને શરૂઆતવાની ધરણ હોય આથી જ માધીયને
 કહ્યું કે છવન સેવાને સાદ છે, બોમને સાદુ નથી

સેનામાથી થયું --આવી સેના જ્યુ હવરસ
 સાધન બન તો અર્થ ઉત્પન થમ એ વ્યાખ્યાનિક છે
 પરંતુ તેના સાથા અર્થમા તા તે નમતાનું પ્રતીક છે
 નિરભિમાન થવાનું, સમાજની સેવા કરતા ધન્ય થવાનું
 સહજ સાધન છે તમા નિર્મળતા કૈવ અને સાથે આત્માનું
 પૂરું પ્રગટીકર, પાપ કૈવ નમિમા પપ આત્માન જ
 અભિ થનિ કૈવ છે તથા સના અને કાનાનુ મૂળઆત્માની
 અભિન્યક્તિ દોનાથી તમા બહુ સાધ્ય છે આ દષ્ટિએ
 જ્યુ માધીયનું કમન સાધુ પડે છે કે કલામા સૈમિ થયુ
 માર પુરવાના કૈવ સન મા સમર્પણમા કૈવ અને
 તથી વ થઈની નજીક પડેલી ભય

સેનાનો અર્થો વિશાળ ખ્યાન થય શબ્દના અર્થની
 કાબી કરાવે છે સમર્પણમાથી કરેનું સેનાકર્મ માન
 થઈ છે મદમા જેમ તમા કૈવ સમર્પણમા કૈવ
 સમાજ અર્થ કરેનું તપ હેવ તમા થઈકર્મમા સમર્પણ
 તમા અને તપ કૈવ કૈવ ન આ થઈ કર્મ કૈવને
 કોમાર્ક થઈ પપ સમાજની ધારણે પોક્કુ અને ઉન્નતિ
 ખાતર કરેનું સમર્પણકર્મ

ઉપવાસને અને તેનો અર્થ --સત્વજનના બે
 ઉપમ સાધના ઉપવાસ અને પ્રાર્થના છે કર્મમાને શુદ્ધ
 અને આધ્યાત્મિક કરનાર પ્રાર્થના છે જ્યો આસે રાત્ર
 નામ લેવાની કબળા ક નાર અને તે અર્થ સહજાર
 ગાધીયને પ્રાર્થના દરમીની ન્યાયવસ્તા થઈ પડી
 મમતા છવનમા પ્રાર્થના કે તાનત્રામ અનેક રીતે પ્રવક્ષ
 કર્મમા ઉપવાસી થઈ પડયા કિદુ શુનિતમ અપ ભા
 પ્રજામા એકતા અને સપ સાધનાના પ્રવાસ પ્રાર્થના બની
 અને એકતરી કબળા જ ભય બની રહે નિમજ્જની

સના અને આરણ્ય બે આત્મિકતા પણ પ્રાર્થનાનું સ્વરૂપ
 બને કે પછી મમાન ગમવામના અનુસ ધાન થાય એ
 સતત પ્રાર્થનાનો જ પ્રકાર જી શહે દૂ કમા પ્રવક્ષ અળ
 રાકત સેનાકર્મ માન બળવામના તદ્દલ્ય બદરી યુજુની
 સાથે અનુસ ધાન કરી શ્વતા તે કર્મ પ્રાર્થનારૂપ બની
 ભય આવી પ્રાર્થના છવનની આનંદવસ્તા બની જતી
 જોય એ છવનના કર્મમાજમા આવી રેવ રૂક બને તે માટે
 પ્રાર્થનાનો અમુક સમય નિશ્ચિત કરવ મા આવે અને એ
 સમય સેવકને માટે અતિ આનંદવસ્તા બની રહે સેનાની
 પ્રાર્થનામા નમતા કૈવ ઇશ્વરમા તનમય થઈ બવાની
 વૃત્તિ કૈવ તેથી લેને માટે ગાધીયને સાધક કૈવે મોટે
 શબ્દ હાડી 'સેવક' શબ્દ વાપર્યા 'સેવક'મા સાધનાના
 બાન સાથે સેનાનો લાવ જ્યુ છે જ અને તની સાથે તેમા
 તેમજ નમતાનો સમાવેશ કરી દીધો

ઉપવાસની આવરણકતા --પ્રાર્થનાની જેમ ઉપ
 વાસ જ્યુ ગાવીદને માટે અક આધ્યાત્મિક આનંદવસ્તા
 થઈ પડી ઉપવાસ કૈવને કર્મની કામનીમાસતત રીતે
 અવે આધ્યાત્મિક નર્થ કરીને રજૂણ ઉપવાસનું મહા
 ભય જ્યુ વધાર્યું વ રીરિક કે માનસિક શક્તિના શુદ્ધિ
 પુદ્ધિ અને વધારીકર, માટે ઉપવાસ મહાન સ્વરૂપ માધન
 છે એમ એમને બદલા અને તેથી ઉપવાસ એમને મન
 મિકે અનિર્વાર્ આવરણકતા થઈ પડી આથી સમાજ
 સાનેની તનમવતાને કાળે અને સમાજ મા અરપણાદિ
 મેલનિવારણ માટે પપ કેટલીક વાર ઉપવાસ આવરણક
 થઈ જયો કેટલીક વાર તે રાજકીય કારણે માટે પ
 ઉપવાસી થયા આ ઉરિભન ઉપવાસને તેમજે દૂઢ આપ્યા
 તિન ઉપવાસ વરીકે અપુ વા છે કા પુ તેમા કિદુ
 કર્મની શુદ્ધિને પ્રેશ ઉતો અપા ઉપવાસની પૂખી એ
 છે કે ન આગામી માય બને તો જ તે સદજ બને બદા
 ત્વી જાણનારથી લાઈણ સેના કે યતાર્થ કુરિમ નન
 -- અને તથી જ દાડી વાર તે દાર્શનિ પાન અને ક
 છવનમા ઉપવ કર્મપુત્રી સરોગી પ્રવાસ કૈવ તપા સેના
 પ્રાર્થના થઈદિ સાધના આવરણકતા થઈ પડે છે અને
 તપ તે દીપી જ્યુ જોડે છે

આત્મથી પ્રયોગબુદ્ધિ --માધી--એ કર્મ નવ
 સેનારિયા ભારેબાર તપકર્મ સાવ આગ શીવતા ભી
 દીધા એનો વ્યક્તિગત પચામ મમે તપા થઈ વડ પડ
 સાદુદાયિક નેમા જ્યુ તેમના કૈવ સમાજ સેના કરવા
 જ રહી સાદુદાયિક પ્રવાસની આવરણકતાની જ

ગાંધીજીના દિનિકર, ટોન્સટોય રામ, કેન્દ્રના આશ્રમ, સત્યાગ્રહ આશ્રમ વગેરે આશ્રમો પર ધરાવેલા ક્રિતિદાન પ્રતિભા ધર્મે આ બધાના નમૂનારૂપ સત્યાગ્રહ આશ્રમ ગણાવી શકાય છે. છતાં તેના નામકરણ પ્રસંગે આ નામ આશ્રમો સામુદાયિક ધોરણે સત્યના પ્રયોગ કરવા માટે જ હતા ગાંધીજીને આશ્રમ પોતાના આશ્રમોના પ્રયોગો કરી સમાજ આગળ એના નીચેના મૂકવાનો હતો એ માટે આશ્રમી જીવનના વિશેષ પ્રયોગો સ્વાસ્થ્યસંવિધાનને કરવામાં આવ્યાં. આવા પ્રયોગોથી ગાંધીજીને દિન-રૂપની આશ્રમપ્રથાને નવાજી ધોરણે વિકસી કરી ચુક્યાને માટે મહત્ત્વનાર આશ્રમવાર્ષિકો દાહીકુચના કામગીરી દૈનિકા તરીકે આગળ પડ્યા આશ્રમ તરોણમિ જ નહીં પણ સેવાશ્રમિ અને પ્રયોગશ્રમિ બની રહેના તેની સાથેના સિદ્ધિ ધર્મ એવા સત્યાગ્રહી પદ્ધતિનું અનુગાન થયું અને સત્યાગ્રહી હવેન હવેના પ્રયોગો સ્વચ્છતા અને શીકૃષિકાનારના સેવાની વાનીમાં એકાગ્રતા અનુભવ દેવાનારના એકાગ્રતા ધર્મેના સેવકોના આશ્રમનાર અને તે બધાના મુખમાં સત્યની આરતી ગાવા આશ્રમ પ્રેરક મના આરતીગાઓની રચના આરતીને ગાંધીજીએ આરતી આશ્રમ

પ્રથાને સજ્જન કરી તેમાં જમાનાને આવશ્યક એવા આવશ્યક ફેરફારો કર્યાં, તેને નવા આકાર આપેલા અને તેને પોતાની સત્યાગ્રહી જીવનપદ્ધતિને કરતી એવાનું પ્રયોગ રચના ગાનારો

સ ગાંધીજીના નવેશ અર્થે ગાંધીજીની આ પ્રકારની કૃતિ બધાના ગામગ્રામમાં બીજી જ રીતે વ્યક્ત ધર્મ અને તેમને દાને પ્રેરક અમુક કાળ સુધી તે રાજકીય સેન કેનું કૃતિ બની રહી ત્યાં જાતે રાષ્ટ્રીય, ખાદી, સત્ય અને અર્થિક સાનુ પાનન વગેરે દાખલ કરીને રાષ્ટ્ર ભરમા કૃતિ પાસા પેલા કરવાને પ્રવાસ કર્યાં. આ બધા આગા રાજના મંદિરોને શીખવેલાં અને તેમને સાચું મહા કન કરતા બનાવું મજાએને કમી કે તેમને મહાગળ એટલે સત્યના થવાનું છે અને મહાગળ એટલે કૃતિ બધા અદરનાર અને સમાજના પેલા કરવાનો છે મહાગળ આરતીને કૃતિ બધા રાષ્ટ્રીય ગાંધીજીની રીત મંદિરોને તીખતી તથા રીત બહારની જમાનાને કોમીકનું સંગ દન કરના શીખ કૃતિ ગાંધીજીના પ્રેમ આવેલા અપરક હતો બધા રમણક હતો શુદ્ધ મનકારક હતો

બાપુના એકાગ્રતા નેતા અને તેના પ્રયોગોના વિષય તા સામાન્ય નજરે તેમાં નીરસતા કે કોરસતા શામે અરજા અસમર્થ શરીરત્યાગ નેતા કોરેલીકન આગળને વગેરે પડતા શામે પ્રયોગો પાડુ વિચાર આદર્શ કે મતને કાવ તાર કે કે પાપાથી નાપી એવાથી તેનું સાચું માર્ગ અને રહસ્ય અનુભવ નહીં

બાપુ રિતે તે એમ નિષ્કંધ કરી શકાય કે ત્યાં જે કેમ બીજી આશ્રમ મંદિરો કરી શકતા કે બીજીની સામે વિચાર કે આશ્રમ મુજબ ત્યારે તે પડેના જ તે તમને જાતાના જીવનના રૂપો રીતોથી રીતિના જ કોર આપણે વ્યાજ કરીએ છીએ મધ્યી શકાય તરી એમ સમજાવી શકિ પાડુ રહે છે ગાંધીજીના જીવનને મુખ્યને અસમર્થ છીએ જે એટલે કે નેતા આપણે ખાસ જાણતા તરી ખરેખર એ મતવાનથી નીરસતા કે કોરસતા આવતી હોય તો, આપણે આપણી અંતરે તરસતાથી પૂરીએ કે છ આપણે મંદિરો નેતા રસિક છીએ ખરાં આપણે જીવન કેમ કે ગાંધીજી જેવ સમય છે ખરું અને એ મુજબ રચનાની અનુદારની આશ્રમથી વાળીની અને શિખરી, ગાંધીજીના કમી ત આપણા મા છે ખરી કે જુદા જ નમરસતાથી આપણે પોતે આપણે તમા કમીથી તે જમાના નમરસતા મળે આપણે એકાગ્રતા એટલે છે કે ગાંધીજીના એકાગ્રતા મતો જીવનના સત્યો તે ખરું જ પડુ જીવનના સો- જીની આપણે સંવિધા નિષ્કા છે એ સોના સત્ય પા નથી કેનું જીવનસો-કર્મ પ્રમટ થાય છે કેમ તાર કે કે પાપાથી શિખ નહીં એવું જીવન પ્રતિષ્ઠિ છે કેમ કે ગાંધીજીનું જીવન આપણે સમજ પ્રમટ છે અપરીમટી અને અસમર્થી દેવા જતા બાપુનું જીવન કેનું અરજા છે જમાનાની કર્મ રાષ્ટ્રીય એવી નુનામા મુખી શકાય એમ છે

અને અસમર્થી દેવા જતા કૃતિ એના એટલે એમ જાણતી આપણાથી મંદિર પન મેળવી શકાય છે અને એમની શક્તિ

કૃતિ તે વાર
માનુ છે
અર્થે પર્વ ભર

[૧૧૦]

ચોગી વિચારને બાણુ પર સાખી પરચેશ્વરને એવાનો પ્રયત્ન કરે છે,
એટલા માટે એ સધાતો જ નથી.
બહેકે, તરપરિચારોના નાના સહેલો પેદા થઈ
જાય છે.

જ્ઞાનદેવ કહે છે—

મેં એનાથી ઉઘડી પ્રક્રિયા દ્વારા વિશ્વ સહિત જ
ઈશ્વરને જોઈ લીધા છે.
એટલા માટે અનંત રૂપમાં અને અનંત વેશમાં
મને જોના દર્શન થયાં.
અને હમેશા થતા રહે છે.
પરંતુ એટલું જાણા છતાં, દર્શનની ખૂબી એ છે કે
વિશ્વ ભૂતિરૂપી ઉપાસના સંકલ્પને માત્ર હોય
નથી થયો.

[૧૧૧]

ઈશ્વરનું રૂપ હવે મારા જ રૂપમા સમાઈ ગયું છે.
એટલે હવેન પશુ કુટિત થઈ ગયું છે.
કેવળ એક વાવ વાણી રહ્યો, અને રેહુ પશુ એમા
વિહીન થઈ ગયો.
મહીં દેહ નથી, ત્યાં દેવ નથી.
એવી છે આ દયા.
પ્રલયકાળની વેળાએ અગરે બાણુ જલમય થઈ
જાય છે,
નથી ઉગમ રહેતો, ન પ્રવાહ ન તો અગમ,
બાણર એવી જ રીતે, હવે ન તો કંઈ એવા
જેવું છે
ન હોવા જેવું,
ન કરવા જેવું જ!
પરંતુ એના અર્થ એ નથી કે કંઈ છે જ નહીં.
આલેખની વાત એ છે કે જ્ઞાન રાષ્ટ્ર છે, જેમ કશું
નહીં.
જોના પરિભ્રમણી આ આખી અદિ મુરખિત થઈ
નઈ છે

એની ક્રાંતિથી આણું જગત રમણિય થઈ ગયું છે.
કુમારનવન ૧ એ કાંતે, નં પૂ રું, મારી અ. જો નાં
સમાઈ ગઈ છે.

ખાલીમાં ખાણી મળી જવાની ઉપમા ઉપનિષદોએ
આપી છે.

પરંતુ મારી સ્થિતિ

આકાશમાં આકાશ મળી જાય તેની થઈ છે.

આખી સૃષ્ટિ પ્રદાનદથી વ્યાપ્ત થઈ જવાને કારણે
પ્રપંચને રહેવાને માટે જગ્યા જ નથી રહી.

મધુથી જોતપ્રિત એવા વેદ,

પરંતુ જામને પશુ એવા મધુરું વળેન કરવામાં
હાર કબૂલીને

અને 'નેતિ' 'નેતિ' કહીને
રૂપ ગેસવાનો વારો આવે.

કેમકે, એ રૂપ એવું નથી કે બ્રાહ્મીને ગતાયી
શકાય.

હા, પરંતુ હસ્તમત તો થઈ ચૂક્યું છે.

અને એટલું થવા છતાં એ—

મારી વાત પૂરી નથી થવી,

બીજી શોધ આતુ જ છે.

વિકૃતના મેળાપનો અમરકાર જ એ છે, કે જ બધ
છતાંય શોધ આતુ જ રહેશે.

આજ મુખી હૃદયમાં આત્મરૂપેજ, ઈશ્વરને ભેટો
હતો.

પરંતુ નિવૃત્તિનાથના ઉપદેશનો અમરકાર છુટો,
એ સરીતનું અમ અમ થઈ ગયા છે.

જેવું ન નામ, ન રૂપ,

પરંતુ આજે એનાં બધાં નામ અને બધાં રૂપો
ધારણ કરી લીધાં છે.

અને તેજ નવાં નવાં ધબક કરે જ છે.

આદિ એ જ,

અંતમાં એ જ છે,

અને મધ્યમાં કાન એ જ બગીં છે.

[૧૧૨]

લાખનુ મૂવ શુકવીને જગતથી નેાળી અવુચોલ
નીજ મેઝવી છે

પરતુ માનિકી એક પગની ચે નથી
બીજી કાષ્ટે માનિકી ઇન્દ્રી તો ફરી લાખ દેવા પડશે
દરેક કાષ્ટે નવા નવા લાખ
અને પ્રત્યેક કાષ્ટે માનિકીનો નવે નવો હક

[૧૧૩]

જાનરોગીનું નિશ્ચય નિતકાર પ્રદા-
પુષ્પ વૃક્ષનું બીજ ॥
આન યાગ ॥ તથા નિરાકાર પરમેશ્વર-
પુષ્પ વૃક્ષની ઠીંગા,
અમારા ભક્તોના સચ્ચુ સાકાર વિશ્વવ્યાપક વિશ્વ
વિકલેડુ દુઃખ છે

[૧૧૪]

ઈશ્વર સ્વરૂપી અનુભૂતિની માથે આ જગત
જગતવિ બ જાતકુ કેાધિયો થઈ ગયું
અનાથી મતતખા ?
કેણુ ॥ થયુ કે તલશે કઈ દેખાતું જ નથી ?
અથવા કઈ બીજુ ન દેખાવા લાગ્યું ?
એની કે ॥ કેાઈ એામખાલુ નથી જે બનાવી શકે
જમત યાકોતુ પાતાનુ કે કાળેવાના અનીતા ય ક
જેવા આપો તેણુ જમત
અફરે અરીસામા જોડુ
અધીત જમત ની ફરતા પુષ્પ થઈ
કસ્ય અને દહાને ઝુલો કરીને
જેવ જઈએ જ બાકી રહ્યું
એ તો જઈ રા તે જ
એનો ઉ. ર નથી, અસ્ત નથી
સમાધિ અને ઉત્થાન આકિ જ જા નથી
યોડી વાર રહ્યું
યોડી વાર ડીવાડ
નારી રીતનુ દ્રવ નથી
જગતમા અસખ્ય છયો બાધ જ નથી !
એક જ એક વિશ્વ છે

અને એ સુખસામ્યનો અનુભવ અખ ઠ કરાવી
રહ્યો છે

[૧૧૫]

કે દિ કેાદિ જન્મ જે સાધનાનુ આચરણ થયું,
આ દેહમા તે ચરિતાઈ થઈ, સ પ. ૪ થઈ,
કારણ સાધનાની તાવવાર અગાવવા માટે સામે
પ્રપચ બાકી જ રહ્યો નહીં.
નિરતર દ્યાનપૂર્વક કરવામા આવે ની અવિનિષ્ણ
ઉ ઘમના કરવાના આ લાભ અને મ. ૪ છે,
એ ન પુઝે કે એ ચરણોની પ્રાપ્તિ કયા ઉપાયોથી
થઈ
કે તે ઉપાદાન કરો એ પૂઝે
હવે ચિત્તન કેવી રીતે કરુ ?
ચિત્તન રચાની મતલબ છે કઈ ઠોડનુ પડે છે
એવો તો હવે કરો સબલ જ નથી,
કેમકે એ બહુકથર સ્વરૂપ થઈને ચિત્તમા અ કિત
થઈ ગયું છે
તમે ચિત્ત એને જાણી રહો છે
દેહ કે વેન નુ નનુ આપિ જા કરી વૂઝી છ
અને ન પરમ લમણે માસમા સમાઈ ગયા છે

૧૬ ની થઈ સાક્ષાત્

[૧૧૬]

અ આન દનિધિ આન દયાગર,
આજ પરિપૂર્ણે મારા વરામા આપી મેડે છે
એકલે છું એની તરફ બાઈ તે પહેલા
એ મારી તરફ આ રીને અને એાગવી રહ્યો ॥
મારે મારે વાખવમા આજે રિવાગી ॥
ડમની કેવી નહીતલા
કે ૪ ૧ થયો ૨ ૧ જ લેને કડી વાગે નથી
અને ૪ ૧ નથી જ કાર લેનો અ ચાર રહ્યો,
એ આજે મા ૧ થરે અગોર છે
પર ના રીને બાણુ પડ એવે થે ? રીધુ છ
ને તોપણ કેમકે, જગા પૂરતી ન થઈ
માન દુઃખને ૨ તર બાધ એવે જા રીધુ ॥

શાક મારકેટમાં રી ગણના ગાઢા ને ગાઢા દલવાયા
દલા, વળી લગનગાળાને અંગે ધમકી પણ સારી હતી
વરો કેળવે એક સાથે એ યશુ યશુ રી ગણુ જોખાવી
જતા ક્યારે ખીલ શક્યાઈ પ્રમાણમાં યોગ્ય ને યોગ્ય
કેળાને કારણે દુટક ખરીદનારા જ રવલ એ રવલ હત
જતા આથી રી ગણાને યશુ કે સમૂહભોગ્યતાનુ વચ્ચ
મર્યાદા જ છે આ બધા શોધે તે વ્યક્તિવાદી છે.
ચોતાને ના વિનાર એણે છુપાવ્યો પણ નહી, આસપાસ
નાના જરયામાં પહેલા શક્યાઈને આત્મચ ચર્યાઈ તેણે
કણુ પણ ખરું જોખ શક્યાઈને જરા ખોટુ તે લાગુ
પણ હરે શું ? પણ કોણુ રતલાવે કણુ રણુ તેણે કણુ
આજે તુ ટનનધ જરયામાં નહી આવી પણ અને
સોડો પુખાપ ઉપાદી ભય છે એટલે તને ખરું થશે કે,
સમૂહભોગ્યતાનુ તત્વ મારામાં જ છે' ભઈ વાદ ! તુ તે
મુશ્કેલ છે લોકો સગવડિયા છે એક સાથે પામતો માણુ
જમાવના ટોચ ત્યારે પૂતા ને યોગ્ય ને સરતા કાવે
મથે તે જ રાક જોડે ખરીદે આના નાનાઈ થી તેમા તને
મથ' થવ ગયા કે તુ સમૂહભોગ્ય છું' કીક બાઈ મારી
વાત કરે તો ના ! મત પ્રમાણે વધારેમા વધારે વ્યક્તિ
વાદી છું એણે' કીક વિચલે કીક વતનાશાએ સમૂહ
ભોગ્યન મારે કારણ કયાં કોણ એણુ ખ્યાનમાં નથી
કર્યા કે, આઈ એમ ફેડ પડ્યુ નથી કે ટોળાને મુશ
કર્યા કાને દગલા ઉતરાઈ પડે' પણ તુ સમૂહ ભોગ્ય
કરે છે ત્યારે તને કશીર પૂણ કે બધા લેખા ભેલો આવ
છે ખતા પણ જમે છે તા વ્યક્તિમત ને આરવાદ તો
વ્યક્તિમત લે છે ને અને તુ પાતાના પાન કુદનન જમે
સાથે રીંગણ ખાનારને રીંગણ કણુ લાગે છે ને સમૂ
દમા ખાનારને કીકુ મધ' લાગ છે ના રે ના એ તો
કેણુ લાગુ રાવ તેણુ લાગે નાનુ તુ સમૂહને એકને
રાગે પડે છે ત્યારે તને મદ કે રવલ ત્યા બધા ખાનારો
તારો રાગ રીંગણે છે અને જમ્યાના તોડુ કુખ્ય ત્યાન
પણુ છે અને તે પ્રમાણે તણુ મી ર પણ કરે છે
પણુ તુ જતા પામને માણુ સની પગલા પા આજે પછી
ખાનર પા કે તણુ ત્યાન તેણુ છે' તને તે જાણતી કેર
પણુ જમે અને મોત ના વિચારનુ જ મે અને
આરવાદ પડુ તેનો જ કેલ્ક અનાથો માડુ અણુ મે

ત્યારે જ તારી તરફ નજર કરશે તે ય થોડા, બાકી તો
પીરસાથે લાગશે અણુક આગ એ હમા જ જશે આવી
સમૂહભોગ્યતા અમારામાં નથી તેથી અમારે લાઇ મર
વાનુ ના છે, પણ ઉપરનો આશાર જ માનવનો છે'.

'આ તો પેલા શિવાજીને દાસ ખાદી લાગી એના
જેવી વાત છે' બાઈ ને કેઈ ઢાચ અડાણુ નથી, એટલે
બસરાન સજાયુ !'

'વા, બાઈ એમ કોણ તો એમ તુ તો સમૂહભોગ્ય
થક વાદી રરી ન કચરા પછીમા ભઈ ન પડ, પડ્યુ કોણ
તો, અમે એવી સમૂહભોગ્યતાની જરા પે કીઈ ન કરીએ'
કળિને કારેતુ ચૂપ રહુ રી ગણુ દહઈ કઈક કહેવા જણ
હતુ ત્યા તે કાઈકાએ થક દહઈને કાટાના ડાનડામાં
નવજ્યુ એટલે અણુ બારે

જ

શહેરમાં પાણીની સવલત કરવા, ધરે ધરે નળ પડે
આવા સુધારાંએ રહેર રહેતા નહીમા કુવા ગળાવી
યોદર રહેર નાપવણુ નહી કહું એ નહી પવિત્ર ગર તી
બધા જ નદ એ આપણુ ત્યા તો લોકમાતાએ જોવાય
છે અને માતા જેટલી જ પવિત્ર ગણાય છે પણ જેટલી
નદીએ વિષ પવિત્ર ગણાય છે તેણુ આ નદી વિષા
હતુ ન નહીતો એક એનારાં તિથે તરીકે અત્ય ત આદિ
પામેતો અને ત્યા વાર તકેસારે, દળારો તોડો સમૂહજનન
કરે ત્યારે એ તિથેના પાણીને ખખર પડી કે અમારી
આમળ તો પ્રવાહ તો ધરધરા થકે આઈ જશે, વ્યક્તિ
મત ચર્ચકસ ત્યારે આમળ કુવા તરફ વધી જતા પ્રવાહને
કણુ કેણુ નામ નાદકે તરફ મરે છે અહી, અમારો
ભેલો અમારામાં જ રહે, એ અહી દળારો લોકો એક
સાથ ત્યાન કરે છે અને અમને આવ ત પવિત્ર મા તિથે ર કે
છે, સાથે ચ લેજ, આજ જ વર્ષ ને તુ તારું મોત જા મરે
નહ કરે છે ?

'અરે, તિથેમા રહેનાર તે અત્ય ત ઉર કોણ'
તનારામાં આજો સકુચિત ખાન કચાર્યા આ-યોઈ તુ
આજે કઈ દુહા કીચા ના એક જ લોકોને હિ
મરે પવિત્રતા મરે નાપણુ કયા ખચ પડે ત્યા જ લેલ
ભવ' પડી સમૂહમા ત્યાન રે કે નામિગળ આપણુ
એની સાથે તુ જ લદદમા કળાન દળારો પણ વ્યક્તિ

અન્ય દુનિયા માટે હું તો તમે પૃથ્વી કલ્યાણ થો નહીં
હાથમાં લેલા રહી, એકબીજાના જાન જાણી એક સાથે
દુનિયા માટે છો નહીં જ અમર થો છો ને જગમા ન
પરિણે હું તો સુખેથી આખા જર્જર જોયેલો વહન
પ્રેમ માર્ગમાં આ રોતો છો તો ત્યાં જર્જર અને ત્યાંથી
નજીવે મર્યાદા દરિયાના પાંચે જ્યાં દોષ તો છે
પરે પણ જર્જર અને લોભ અને માને ન મર્યાદા ન
નિરે-મારે એની સાથે કશી નિજતા નથી!

'ते जन्ते आहूः नमो विना वर दण्डवत्कृते त्वा
तमे देवे देहे उ अथाप्यजने अथ के वा इ तादा हिननी
ये वायं कदीन, तथा यमी ताने मुक्तान् आह्वयु एव "न
तादे, तथा जमु होय त्वा॥ जागमायाँ आगाम य वको
त्वा ताये Catur घटे.'

હાલના સારા કામના ઉપકાશના આ વા અટકે
કેવલ કાર્યકર્તા એવી આગળ પાછળ કદ નથી
અને હોય તે અમુકો કે 'કદ ન પ્રસિદ્ધ વા આગળ
નીકળે મેલે.

તિથિ: પાખી પોતાના પદમાં હુપકો દેતા સિંચાન
વેર્ડને મળવા અને આગળ જતા રાત્રીને ઉપરથી
મથકે વેર્ડ રડી

[illegible]

‘ગાદેન આગ્રુ કા કોઈ આપણે ગાંધી જી સરખી
નીચે અમણા તા હામણી મમ જે સ આ ગણાવ પાલ
મા આપણ આને કે હાં અમે કામગા આગીએ અમે
કામ પને કે અમને અમી મુજી અવર પમી કેમ કે તા કોઈ
કહાવે પાલ નહીં’ છતાં અમે તા. અહવન આગ્રુ છે અમ

નવી કહતી, સમુદ્ધ નાનો દોષ અને મોટા પાણી દોષ,
પાનના ગળાં-ચરે-એ ખેડતા ચારીએ દુન ના સમુદ્ધ
ચરે તુ એમા બેઠે રીઠા હીં પજુ સાનુ કહુ તારા માન
પાન થાય છે એ લાંબુ, પણુ લાને કિપરામમા નેવાની
દોષ ॥ ત્યારે ધનના નોકરો કટારે છે હરે પજુ છે એક
લો લાને સામ્યદી બહુ પડે, અને પાપરસી એ સરેવી નહી
નથી લાને નહાર કાઢે એટલે નોકરોને દસ વાર સાનજી
પડે કે જાલવા જતા વરનાર સામ્ય રાને અને સામ્યે લોપે,
કેવું જનનારે બચારી દાણ નામે નોકરોને જવાબ આપવો
પડે. નોકરોને જમારી ચતી કમી ચિતા કે બીક નહી
પણ આપણુ ન નુ અલ - લગ છતાં મોઝ રથાન
નિશ્ચિત છે જમા નાના હાતા સંસાર જ નથી.^૧

એ તા બંધી થતો મલાયરાતી થાત! એન ભોંય
પડી ત કહો કે જલ્દીન માયુ કુ ? એ તા જોવી આવાત છે!

‘કચ્છેન ઝેમ તા અમ તારુ મન રાજ રાખ બસા’
નાની રીત છઝે નમનુ સોખ્યુ મને વાન ત્યા જ મહાપી

[illegible]

અન્યના સાથ જોડેલો પાત્ર બન્યા ત્યારથી પહેરે પાંચ
પુત્ર બન્યા પછી આ ૧ વર્ષ થયા એવે ૧૧ વર્ષી દાસગેની
મેઠાનીને મનમુગ્ધા કેતલી કંથાકો મુઠી વાળા એકેકાદુ
એની લગતા એકે સારા નમ્યા અને સારા સામાજિક
હાર્ટર નીકે તમેજી ભા દ્રિયા થયા દાસ એ ભાવિત અને
દુઃખ દેશ જા રથ વાર કે ૧ જ્ઞાતિને ૩૩ જે લગતા
સાદામો માની એકાદ બાળવામાં એમની સલાહ તેના
આજ્ઞા હાથુન યારે ૧ તમનુ જોડેલ નિવસનુ ત્યારથી
તમને એવો દાન મળતા પહેરે ૧૨ એના થાકા હેન
સા ૧ ભાથ થઈ ગયા એના થાકા તેનું મરિયાદ કરતા ના

અચરતનાલને ચતુ કે હુ કઈ આવી નાની નાની બાળ
તોમા પડ્યા નરો પુ' મારે માથે મોટા મોટા કમો પથ
છે, જે સકિત હબર માણસના પાપમા આવે તે એકલોકલ
માટે અર્થથી એ તે કઈ સાર મેલાવે

ભદ્રેશ્વરને કારણે ખુદ એમના પોતાના કુટુંબને
સતત સ પડે પડુ એ હોઈ રહ્યાં આજે અહીં હોય
તો વળી કાને ગેલ ફ ના શરેઆ જવાનું હોય અને એક
સરાસમા, એક મારે ૧૫૫ મારાના નવાયે વીજા
કેટલા ૫ કામે પતાવવાના રાજતા તે નિત કુટુંબીઓ
કદી ફરિયાદ મરતા તો કેટલા કે એ તો માનુ ડવન
સમુદ માટે આવી દીધું છે એટલે આજ નવું સહજ
છે અને તે તમારે શહી હેરાનું છે તે સિરાય છૂટે નથી
પરુ તમારે તેઓ માઠા પડતા ત્યારે એ જ કુટુંબી
ઓની શયા અને સહવાલે હનજતા આજ ભદ્રેશ્વર

અમે લોકો આવમ કરતા, પૂછપૂછ કર્યા કરતા ત્યારે એમને
ત્રાસ લેવાજોતો અને અમારા થતો

કચારેક થાકી જતાં, કપાડ આરામ ગળવા ચાલ્યા
જતા ત્યાં પણ તેમની બહેર કારવાદિને કારણે લોકો
એમને કેઈને કેઈ કાઢ મા બે ચતા કે આરામનો સમય
ખીજી રીત પડો ૧ ના

એમ કરતા કરતા તેઓ નિવૃત્ત થયા એમના વિચારો
નવા યુગને મુકાબલે મોજા ન વળા અને તેઓએ બહેર
શુભનાથી સન્વાસ લીધો જ લોકોના ટોળા તેમને
એક વાર આમદ અને દિસ્વાદ અ પતા હતા તેનો હવે
તેમને અજાણ સમયોતો હતો અને ત્યારે તેમને પોતાના
આત્મજનો, સાચા મિત્રો અને કુટુંબીજનો જ ઇલાતી
વધે ના પાસગરથ, ટેકાગથ થત પડ્યા તેમને ૧૪થી જ
જિ હગીને નિવૃત્તિકાળ તમને સહ નમ્યા

રજનીનો પ્રશ્ન

ભદ્રેશ્વરનામા પહેલા એક ભાઈ પોતાના નાના બાળક રજનીને કેઈ કેઈ વાર ભાઈ
કારકેમમા સાથે નહ જતા રજની એ જોડે ને ખુશ થતો અને આશ્ચર્ય પડ્યું પામતો કે, મારા
પિતાને મોઠો કેટ બધું માન આવે છે ૧ હબરે લોકો એમને જાણના ભેગા બાપ છ, એ મને
તાનીઓથી વધારી લે છે તુલદાર પહેરાવે છે અને અગિલ દે પાપુ છે વળી કયાંય જાય છે
ત્યાના કારકેમમાં એમને કેવો સરસ અવકાશ આવે છે, કેવા હસેલો અને નમીન રાતા કરે
છ ૧ બીજાએ તે જાણુ કશું માન મળતું નથી જ્ય પદાર એમનું આ નુ વધુ સન્માન
થતુ હોવા જતા મનમાં તો ખીજા માનસો લાગે કુટુંબીઓ જ્ય નર્ત છે તેમ અને નર્તીએ
છીએ એમને નવરા આનંદો આ લાગે વિવેક કરીને એમને મને છે, જ્ય મને તો ત્યારે
મન થાય ત્યારે ૧૫મા ચૂંચાયેના ટોપ તો જ્ય સીધો જ તેમની પાસે પડેથી જાઈ અને
કામ જાણીને પછુ ૧૦૫, ૫૫ ૧ અને એમા મુ મોકું વીચ એવું જ્ય મને તેઈ એ કશું નથી
ત્યારે, હુ અને એમનું પુરું સન્માન કરતા નથી ૧ એના મનમાં પોતાના વિચારો એજે ઉવે
પોતાની માને કદી જ દીધા

૧ રજની આવ્યોને તારા પિતા પ્રય એછે રેલ કે એણે માન છે એવું નથી તારી
એપણી તુ કેવી સાદાજીવાથી નર્ત લે છે તે મારે તુ કેઈને પૂછવા જાય ૧ ખરો, કે વિવેક
કરે છે ખરો? જ્ય ન રજની એપણી દાખરા લેવી હોય તો, તમે પછુ પડે આવે તો આભાર
જ્ય માનવો પડે, એવું છે તારા પિતા વિશે અજણ એજ એજ એજો ૧૫ જ નથી
આવડે જ્ય મને તારા પિતાના હૃદય મેલે તારી પાછીએ, ધરમા આવે ત્યારે દાર પડેતીએ
તા તો બસકું તેમને મોહુ થામે, કેમકે એ અવિવેક મણુજ અજ હનની એકતા છે ત્યા
નાકારિવેક ગમી જાય છે અને લોકો તો આજે સરકાર અને કાને મતકેર થાય તો દુરિયા
પણ મોસા ૧ ૧૫૫ અજ ન કરીએ, મતકેર થાય તો એમનીજને હમ ના મ લા કરીએ
અને એમની સમિતુ આપતુ વર્તન તો, અગાઉ મેવુ જ નહે બાળી તો તુ મોટા થય ત્યાર
પણ આયોજાય સચણ કરશે ખરું ને ૧

૧ 'દા મા અત્યારે પડુ મને વાન મોટાથી અજાયુ તો હવે' - રજનીએ નવે ત્યાં કશું

કેન્દ્રિત ઉદ્યોગોથી હસ્તીમાં આવતો સમાજ

વિશાળ પાયા પરના કેન્દ્રિત વ્યવસ્થાઓ પોતાની આસપાસ એક નવો જ માનવસમાજ વસાવે છે. તેથી મોટી માત્રા દેશના શુદ્ધશુદ્ધ, નક્કરતા ને દુનિયા જાણે માથી ઘાટી રસોડો હોય છે

કાપડની મિનેરલી વાત કરીએ તો, મુશ્કેલી અમદા રાજ જેવા શહેરોમાં એવી સંખ્યાનુસાર મિનેરલી કાપડો સાથેનો માનવસમાજ દેશના બુદ્ધાશુદ્ધ માથેપાથી બની પાલન કાનુન અંગત મન છે. પાલનથી એકલાને પાન ફેલા એ નમાની કાપડા સમાજિક ધોષા આદિમાં ખૂબ ખૂબ નોખાવણું હોય છે. અંગત નિર્ણયજાત એકતા પ્રમાણિત કરવાના આદર્શના ધોષે જે જિલ્લો એ તે એ સાદુ પશુ વાગે, પશુ અપણે અહીં વાદ વખણ નેડેએ કે, એ નિરિધ પ્રતિષ્ઠા સાથે માનવસમાજ એવા ઠોઠા આ સંધી પ્રિંટા થઈને એટો અથવા નથી તમની પ્રેરણા માત્ર ધધો દોષ છે. પશુ મોટે ભાગે એ માનવ સમાજમાંથી આવે અને તે પાલનના નીચાના આવી આવેનો હોય છે. એમાંની સાથે સહેલા કે મિનિસ્ટરના આદર્શ આદે રાહતો મેળવવા સિરાજ બીજો દેશ આદર્શ હોતા નથી. અથવા સાથેના યોગ્યમુદ્ધ અપાત નીચ વસા વાદ રચનિમા સ કકાશ અને અહીં જન હવે છે અને આદર્શ કકાશના પાલો સાથેના કામ પછી તમના ચિત્તમાં ઠોઠા અપણાઈ જનનિમા દોષ એવું નથી કામથી પ્રેરણ થવા પછી તેઓ મન અને શરીરનો એક કકારનો થાક અનુભવતા હોય છે. એ સમાજમાં જાણી અને પ્રક્રિયા પશુ કામ ને તા હોય છે. પરિવારો અને શુદ્ધ (તમની સંખ્યા નિર્ધારિત હોય છે, એકે કહે મા એમનો ભાજ કુટુંબીમિને કારે સાથે છે) દોષ ને પાલન પશુ નથી ઉત્તરના હોય ત્યાં સુધી જ રચના હોય છે. પશુ કિચર વધુમાં આવતા તેઓ પશુ હોટ તેમાં, છૂટક મનનીએ કે રેનિયાને પછી કરવા કામી જાય છે

આ આખી પરિસ્થિતિ આપણે વિચારીએ તો એ સમાજનું સામાજિક અને રીસ્ટ્રિક્ટ ધોષા જેવું હોય તે રીસ્ટ્રિક્ટ તે સાથે જ વિચારી શકાય. આપણને એ સુદ્ધિ થિને પ્રતિકુળ વચરાટ રચના તે સાથે મનમાંથી રીસ્ટ્રિક્ટ લાગી, હાથી તે કેર હાથે પાલે શુ થાય? આપણને એ કમ્પેન્સેશન હોય તેવું જ થાય?

નાનકાડા આસપાસ પોતાના સમાજ વચ્ચે રહેનારો પર્લન અને રિસ્ટ્રિક્ટ રીસ્ટ્રિક્ટ અપણાઈ આપણાપણ જ રીસ્ટ્રિક્ટ છે, એ સમાજની આપણાપણ દૂર થતા એ રાહી દાનુ ન પા તેમ જિસ્ટ્રિક્ટ સમાજમાં રહેતું નથી એટલે કપારેક વેરે કત્તી દરિયા રીસ્ટ્રિક્ટ રાહ મગી જાય છે અને રિસ્ટ્રિક્ટ તે જુવુ રેડેએ તે માન છે

આદર્શી આમાનિક પ્રતિકુળતા પછી કાપડા અંગેની દોષાતોઈ અને પશુવત સમાજમાં હોય છે, ઠોઠા કુનિ કાપડો રીસ્ટ્રિક્ટ છે ને ઠોઠા કકાશના દોષ છે, ઠોઠા કહે છે કે આ જ માનુ ને ઠોઠા કહે કે પેટુ જ સામુ એમાં વધી ગાજકા જતા 'અનિયમિત' અંગાન વેરી જાય એટલે પશુવતીને વેગ મળે એવામાં કકાશમાં આવી પડે તે કપારે શુ થાય એવું કહી કહેવાય નહીં એટલું માટે જ કકાશની નિર્વાન લાગતા સમય રીસ્ટ્રિક્ટ ને પશુવત સમાજ ગમે છે નહતો સમાજમાં એ કાના વેર કેર મગી જાય છે. પછી સુધારાથી માટી પ્રતિક્રિયા ને અપણ્ય સ કાપડોની સુદાઈ આવે છે અને એ સાથે આપણા થયેલા લગ્ન પછીના અપાર રાહ કમ્પેન્સેશન છે

આ મિ ઉદ્યોગ મહાવનના યોગ્ય ઉદ્યોગમિને એક ને વે છે. પણ તે સાથે રીસ્ટ્રિક્ટ કાપડા આપણેને જ રીસ્ટ્રિક્ટ પછી પછી હોય છે અને જન એ કાપડો એમના 'પાલન' ને પાલન તરફ અપણ્યમાં રીસ્ટ્રિક્ટ પોતા નિર્ણયો પર ને જા હોય કકારો વાપરેને મોખરાની અપણ અપણ્ય હવેને પેટુ, મેકારી થઈ આદિ જનને સુધારી જ નથી, અને આ રીસ્ટ્રિક્ટ કાપડો એટલે રીસ્ટ્રિક્ટ જાય છે, તેના લગ્ન હોય ને રીસ્ટ્રિક્ટ ન આવે તો - 'આમ થઈને તેમ જાય, આમ કરેલું તે વેર કરેલું' ની પાલનમાં મળે છે

આમ જોઈએ તો કેન્દ્રિત ઉદ્યોગોએ સામાજિક અને સામાજિક કેસ મળીને એકો અડા કર્યા છે. શુ આ રીસ્ટ્રિક્ટ પ્રતિક્રિયા નિર્ણય છે?

અદર્શની આમાનિક નિર્ણય નુકસાને જ કરી છે. પછી તે સાથે તમની સામાજિક, સામાજિક અને નીતિ નિર્ણય રીસ્ટ્રિક્ટ જાય શુદ્ધ રીસ્ટ્રિક્ટ અને એ - જાણે કે રીસ્ટ્રિક્ટ સાથેના રીસ્ટ્રિક્ટ સમાજ સમાજ પશુ ને રીસ્ટ્રિક્ટ એ પશુ જેવું જોઈએ એટલે આમાં કામ કરવા કોઈ જાણે માન મળી અને મેકારી અપણ્ય એ તે એ એના રીસ્ટ્રિક્ટ કરે નહીં

નહીં, પણ શાયદસ દમ્ભ કામદારોને સેજ આપવી મિન ન થ પડે કે મોપનારી નહે એટલે સત્કારે બધું પડતુ મુશ્કેલી એમના પ્રતો દન કરવા જોઈએ, નહીં તો દડતણ, સરપણો, ચલાઓ અને તોફાનોની તરવાર સિરે લટકવા !! આવી પરિસ્થિતિને આપણે ક્યે મેઠે લોક સારી કરી શકીએ? એક કારણતુ ન થ પડે એટલે સૌને ખબર થઈ જાય કે રોજ આટલું નુકસાન થાય છે. 'પણ ધરઆળે કામ કરતા હાખા માણસોની સેજ અટકી નહીં કાય જા' મરતા હોય તો, તેથી દેશને એક પાણુ જે લુકસાન થતું ન હોય તેમ, તેવી ખબર પડતી નથી.

બહુ તો એ છે કે, પશ્ચીમ રાજકારણે તેમ, મોટા પાયા પરના બારે મ જોડયોને એક પ્રકારનો ટોળાવાદ કીમો કયો છે જેમ ટોળુ મોહુ તમ તમ પાકે વધારે, અને તેનો તોર પણ વધારે તે પોતાના એકનાના જ દિલની વાત કરે શિક્ષાને સહનો પગાર મળતો હોય તો એટલામાં તે પૂરું નરે, અમારે ! ! અને તા પગાર ૮૫ના સીતો-અસીનુ મોપનારી બા'ડુ મળુ જોઈએ-જરાય એકદુ દીધુ તો, નોંડિલો, અમે શુ કરીએ છીએ તે' આવી પરિસ્થિતિ ૦ લોકસાહીના મોટામાં મોટા દુસ્તમન ટોળાવાદ કે, એ કો દિવસ સર ૧૫ કરી હાથે તે કહેવાય નહીં રાજધુરણોને ચિતા ડેવ તો એટલી જ કે, એ ટોળુ અમારુ કાય તા સારી નાત છે. બાબુ

દોન તો ખસ ન છે. ટોળુ પદ પોતાની આવી કીમત સમજે છે. અને તેને જોઈ જ પોતાનું ધાણું કરાવે છે. ચિકલ્લી વેકસાહી મટે આ સાધુ ચિદ નથી.

ટોળાની રાજકીય અસરની વાત નાહુ પર રાખીએ, પણ જે સામાજિક અમર કે પરિચાઓ તે નીપજાવે છે, તે તો ગળીરપણે ચિચરતું જ જોઈએ.

એક જ સંજોગા સે પચામ મિયો ખડકી કમિત્તા કામ કરવા માટે આખા દેશના ખૂણેખૂણેથી માથુલોને ખેંચીએકન કરી તેમનો એક જુદો / ખિનડિવા સમાજ રચવો. વળી તે િ આર્થિક સ્થિતિ બાદ કરતા માછીના માનવીય ધોરણે તેમનો ખાસ રિકામ થાય તેની પૂરેપૂરી વ્યવસ્થા ન કરવી એ શુ હકાપણુલુ છે? વળી એ સમાજનો રાજકીય ડેડસર ઉપયોગ કરવાના હેતુએ કામ્યા માન રૂપે રાજકીય ધૂતેતિ હનાવે કરી હેવો એ વ્યવસ્થ, સરકારી મહાનયમાજ ત્વવાના ચિદ છે?

માત્ર આર્થિક અને રાજકીય ધોરણે મોટા પાયા પરના મ જોડયોને રિચાર કરવાથી આપણી પ્રગતિને જાડે એવી પરિસ્થિતિ બને છે કાયે સર્જતા હોઈએ એણુ હાથે છે.

સ હાંદ દરિયાના કે માછીનિયાને બના કરનારા વિગિનિત લોચો ન વાતો કરે છે, તેમાં શ્લેનુ તથ્ય નાટની ઉપવત્ત ચર્ચા પરથી પણ સમજાવે —અનિલ

૪

કું' ઉત્કેન્ક થયા હતાં ત્યારનો આ પ્રયત્ન છે. શિયાખાના એક દિવસે કું ટ્રેનગ્રિજ વેડેન્કની એક વહીમાંથી પસાર થતો હતો ત્યાં એક અસાક્ત ધરડો માણસ ઊભો હતો તેણે અને કઈ કશુ નહીં પણ આવી તરફ અપેક્ષાત્મક નજરે બેઠું, કહાણ બંધિય મામલાની મનાઈ હતા ધારી તે એના હાથમાં એક ચિકો મૂચી દીધો. પણ એની પારખા કરતાં એ વચાઈ હશે તેથી, કું જરા અભય વધો કે આવી પાટળ પાટળ આવી તેણે કશું: 'હાથ તમે બુલમાં અને સોનાતો નિકો આવી દીધો છે.' એ નિકો અને પાટો આપવા હાથે. એ અને એ રાખી હેવા પછો મમતાવો ત્યારે મારા આગલથી તેણે એ નિકો પોતાની પાસે રખ્યો.

એ આ પ્રયત્ન થાઈ ન નેજા પણ બીજે એવો જ પ્રયત્ન થોડા દિવસ પછી બનીયો. કયારે કું પ્રયત્ન વાર ટોઈ રેડવે રેડેશને પહોંચ્યો ત્યારે એક મળ્દે મારે સામાન ઉપાડી દાંમાં મુખી પહોંચાહ્યો. મે' ૧૨૫૦૫૦ કોપવા પ્રયાત કર્યો પણ ન અથતાં એ નવેઈ કાગિન મલ્દૂરી પેટે આવી દીધા. દાંજો થોટક ફૂર મયો ત્યાં તો તે મળ્દે હાંક આવીને રોક્યો. કું અનમાં ને અનમાં નિચાતવા હાથે. મને અતલપો બલ્કીને એણે વધારે રેડા પડાવવા હશે. દાંજો અટક્યો, ત્યારે અને અધેઈ કાગિન ૧૨૫૦ કરતાં મળ્દે કયું: 'ભાઈ, તમે કાગિને પેની નામગ્યા હાજો છે.'

એમ તો નથી કંદી સકતો કે, ઉલેન્કમાં કું ડોઈ વાર કચાધા નથી. ૧૨૫૦ મારા ૧૨૫૦ એ માનવતા દડપણે વચી રાઈ છે કે જે વિચારુ છે તે વિચારન મુકવાતુ બાળે છે. કું આજાબુલો હતો અને શિક્ષા કે દંડો અને કાય ન હતો. રેડા આપવામાં મરજાડ કરી સકતો હતો, પણ દંડનવા ડોઈ પણ દુકાનદારે મારા ૧૨ કંદે પણ અવિચાર કયો નથી.

—દામો

દસબા મિલકાપદમાં ખૂબ મંદી છે અને કોરોડા વાર કાપડ પડી રહ્યું છે—લેન્ડબા ટેલબા વ નાંબો આવેલી મંદીએમાં આ મંદી અબૂતપૂર્ક ■ એમ કહેવામાં આવે છે

તેથી સામે બાંધવાના કોરોડા સામાન્ય ૩૫૫એની થાત કરીએ તો, તેમની પાસે પૂતા કપડા નથી રહેતે આ બે કોરોડા વાર કાપડ પડ્યું છે, અને કોરોડા ૧ માત્ર એને નિહા કાપડની જરૂર છે! આથી વિચિત્ર અને વિરોધાનુષંગી મિતિ થી મુરોએ છાં દબે આખા કોરોડા તરીકે સ્વયં અર્થિત થાતા નાખવાની માન્યતા કરવામાં આવી છે અને તેને અસત મજૂર પણ રાખવામાં આવી છે! દબે એ કોરોડા વધારે ઝડપથી અને આખા માત્રતાથી નાનકા અને ઝડપી ઉપાધાન થઈ એટલે કાપડ સરખા થઈ અને પાકેશમાં ત ખપ્યા, એમ કહેવાય છે આ મધ્યામાં, આ તમે સામાન્ય મજૂર કયા છાં એવું તો જાણે કે મી ગણતરી જ નથી! કાપડ ના બાંધવાના નિકાન સ્વયં અર્થિત થાતાં પાંચ ઝડપી ઉપાધાન થવાનું સમજા કાપડ પડી પડે—એ અત્યંત ન અર્થવાચીની અનિદારી છે, એવું જોઈએ કહીએ તો તો મુજબ અર્થ અત્યંત મેકાક દેલા પરોવી દુઝિયાતમુ કમાવા પામતા રહેતા બાંધી વસ્તુ પેલાનાં રહે છે તો સમજા બાંધે પરોડે આ પૂરી પડે છે, આ નં રિત્તુ અત્યંતવધુ ક રાતી રાત ૧૬ માંને છે અને થ નાં કાકેના મંદી નાકેન ઉપાધાનને આપાં એ કહેનાં કાંડ પાડીને તો તો ૫ થી પાંચ મુજબ અર્થએ! આખરે કઈ વર્તમાન અર્થેરેકે કમાવેને નથી તો

■ ખરું માનવ અર્થવાચન તો થાયું થિયું સમજીએ રીતે કાંઈ

પરોડાના મેલમાં સોતરફના મામલામાં બાંધક ઉપાધાન માત્રાએ એ ૧ થાત દલા તમામ એકાદ દલાને પાક કરીએ તો વાજ ના જાણએ કુદરતે પાણીએ અને જોડેએ કાન કાપડ સ્વયં કાપડના કાપડ પોડે એ ૧ એમાત્ર થયું ખરું કાપડ દાસતપાકેટ દલ થાય તોર રિત્તુ દલ આ તો સોતરફના મામલાની વસ્તીની તો પક ખીજા મામલામાં એ એકાદ કમાવા તો મ પડ્યા ૫૫ થાત ૧ જ વાજા મામલા કાપડ ના કપડાએ ઉપવાસ

કરે છે મિલ કાપડનું આકામલું અત્યંત ઘેમ કોવા છતાં દાસતામાં ના ૧ કાપડના ઉપવાસ બારેતમરના મન આજ સાથે છે રેશની વસ્તીને મોટો બાગ પાંચ માપ મામ (તો સ્વે છે એમને) આકોરે નજર સામે રાખે અને મિતો ને દલરે વડાનું કાપડ ઉત્પન્ન કરે છે તમે કાપડના વિચારો તો તરત સમજાશે, કે ક્રમ વસ્તીમાં વીસ દલા એ સહેતમાં રહે છે તેને માટે જ મિતો વાતચાનના કાપડ વનવે છે! એ વસ્તી તરત સમજાશે કે મિલકાવાની દરિયા બાંધેના કોરોડા માનવ નામજ છે

રેશના મરદ થી મારો પોલિસો અને કાકરીઓની સમજા સામેની છે એવા ખીજા ગણેશધારીઓમાં તાર દખલ ને રેશના મોકરો પાડુ આથી જાણ આ મધ્યાને મજૂરેશ અબુત અબુત એક જ તત્તુ કપડુ મારે ■ આમજના અને મજૂરેશધારીઓની સમજા મૂકી મિન કાપડની દલરે કાત ને બાંધે વિચારો એટલે તરત મનમાં થઈ નીકળે મ મિતો સહેતી સહેતીઓ એની રેશની ખજામન કરે છે તમની કુમિ અને જાણી જાણી રેશના મિતો કરે ■

ખરું મંદીના પાકરે તો આખા રેશના રિત્તે નામ જાય તો અને સરકારે ખરું આખા રેશના પ્રક તરીકે જ આજા રિત્તે કો છે અલ્લોમ દાના સરકારે ને કહેરે એમાન રહે કુડિયામલું કપે અબુત આમ કોરોડ દલા કાકરી આવે છે એ તો ખરું ખરું એવી કેમ તો ખીજા ઉલોમ ખરું પોતપોતાના મન આખો કપા નથી આખાં એવી નામજ ન દેશ નામજો એવી દોરી થો કે એ ઉલોમ સરકાર સામે આખા રેશના પ્રક તરીકે થા નામે છે ત્યારે તે ઉલોમ પોતે આખા રેશના રેશના પ્રતેક થસમ મજૂરેશી અર્થવાચનો રિમાર કરીને આવે છે કે કેમ?

એ ઉલોમ રેશના જાણ માંડેને તેમની જરૂરિ વાજતુ ને પરોડે એવું કાપડ ૫૩૫ ૫૩૫ નથી પાડવામાં એવું માપ ૫૩૫ પાડતા જાણે ૫૩૫ કોરોડેતમે મેકાર કયાં છે એ તો નાખ્યાં!

આજે સ્વયં અર્થિત થાતા નાંદલા મંદે નાખવાનું વિચારવામાં આવે છે કે જાણી સમજા કાપડ ઉત્પન્ન

પતા પરદેશમાં વેચી ઇકમતી જમ્મુ જોડણી ખરીદવાક્રિ-
યાના લાભો દેશજનો પાસે પૂરતાં કપડાં નથી, તેઓ
પોતાના આર્થિક ધોરણે, અત્યારે જેટલા ખર્ચ કપડાં
પાછળ કરે છે, તેટલા ખર્ચમાં તેમને વધારે કાપડ પૂરું
પાડવાનો, ને તેમને લોકવાનગી તો, આ સમાજવાદી સમા-
જના આદર્શવાળા સમાજનાં જે વિચાર થતો નથી તે
કામ તો, થરાડા ચક્ર અને અંગર અંગેના અને હાથશાળ
વાળા વણકરો કરી, ખરું ને? કેટલી ભણી ઉદારતા!
ખાદી હાથઉલોમ પ્રત્યે કેટલી ભણી મળતા!

આજનું અર્થશાસ્ત્ર ભણી રહીએને ખોટી પાઠે એટલું
આમળ વધેલું છે. અને આંકડાશાસ્ત્ર તો, વળી એથી જે
આમળ વધેલું છે? મને લાગે છે કે તેની અંતિ ને ઉન્નતિ
પેલા રાષ્ટ્રનિક કરનાં વધારે છે.

જમ્મુ આખરું તો રહ્યું સીધું-સાધું માનવ અર્થશાસ્ત્ર,
કરોડો વાર કાપડ પડ્યું છે, છતાં વિદેશ કપડાંની જરૂ-
રતાવાળા કરોડો માણસો તે ખરીદી શકતા નથી, અને
છતાં વધારે ઉત્પાદન કરે એવી ધંતરાણી લાવવી છે.
અને તેનથી ઉત્પાદન થતું સરખું કપડું પરદેશના માણ-
સોની આખરું લોકો સ્વયંઆલિત શાળખી વળી જેટલા

માણસોને રાશ નહીં મળે, તેમને તો રાશો પે નહીં
મળે, જમ્મી કપડાંની જરૂર તો તેમને પડવાની જ નહીં ને?
જેટલે, એમનો તો કશો વિચાર કરવાની જ જરૂર નથી.
વળી, સ્વયંઆલિત ધંતરાણોનું સરખું કપડું દેશમાં વેચાણ
તો, ઘોડાપણ વણકરોની રાશ એટલી થશે. એટલે તેમને
અન્ય નહીં મળે, જમ્મી કપડાંની પ ધી જરૂર! જેટલા
કાપડ ખરીદવાના વળી આજા થશે, એ જ ને!

આખરું બધા મહાઉલોમેને દુનિયાના આમળ
વધેલા દેશના ધોરણે મૂકવા પ્રયાસ કરીએ, એ આ વિશાળ
કુખમાં થાય હશે, પણ તે સાથે વિચારીએ કે, તે દેશના
જનસંખ્યા અને આખરું દેશના જનસંખ્યા વચ્ચે
સામ્યતા કેટલી છે? સ્થિતસામ્યતા ન હોય તે માટે પણ
યાત્રિક સામ્યતા તો નહીં એ જ, એવો વિચાર ભેદે છૂપો
છૂપો પણ દેશના રતનાં હોય તો, તેમને ઘેરે દેશની સમમ
જનતાનું દિલ નથી. પણ એક વિષયકમાં એમને વિચાર
હસમિલો છે, અને તેમાં દેશના સમસ્ત માનવસંખ્યાને
ન્યાય આપવાની જરૂર નથી રહેલી એ સ્પષ્ટ છે. એવા
લોકો આખા દેશના લોકો વતી વાત ન કરી શકે એ
દેખીલું છે. તેમણે, એવો જો ન કરે! ને, હું એ

નિરાધારીએ બાકેર સેરા કરનાર પણ ધણી વાર દીકરા બોલ અને છે. એમ કેમ
થતું હશે!

એવું કૈય કે તે પ્રજાના કેઈએક વર્ગનો એવકદેવ અને તે વર્ગની યાગ્ય ઉન્નતિમાં કાઈ
બીજા વર્ગને કેઈને કેઈ પ્રકારનું તુકસાન થતું હોય તો તે વર્ગ સેવકની, સ્વાર્થ વચ્ચે ને દીકરા
કરે, ખેડૂતને ધીરણ્ય બેંક પાસેથી એજા બ્યાજના દરે સેવક અમુક રકમ અપાવે, તેથી પહાળી
બ્યાજે પસા ધીરનાર સાહુકારને તુકસાન ભગ અને તે સેવકનાં નિંદા કરે ખરો, આવી કશી બીજી
ન હોય. એનો કંઠાજ તો એ જ છે કે સાહુકાર ખીંચે નવાપી ધણે કરે અને રાશ મેળવે.

પણ ધણી વાર એવું હોય છે કે દીકરા કરવારનું દેખીલું કહું અદિત થતું નથી તો પણ
તે કાઈ સેવકની દીકરા કરે છે, એમ કેમ? એમાં દીકરાકરનું આજાન જમ્મુ હોય, છતાં કાઈ વાર
એવું ન હોય છતાં વ દીકરા કરે, તે સા કારણો સેવકે કાઈ અમુક જ સ્થેન પસંદ કહું હોય,
કાઈ અમુક જ વર્ગ પસંદ કયો હોય અને તેની જ ઉન્નતિ માટે તે સતત મથતો હોય ત્યારે
એવી જ અપેક્ષાવાળા બીજાં કૈયો કે વર્ગો, ચોતાની અવગત કે ઉપેક્ષા થાય છે એવી માગ-
બીજી દીકરા કરે ત્યારે તેમાં તથ્ય સ્હેલું છે.

મા પોતાના બાળકોનું જ લાવનપાલન કરે એ તો પ્રાચીન જ છે, પણ તે સાથે તેનું
આસપાસનાં બાળકોની ઉપેક્ષા પણ ન કરવી નહોતી. તે બાળકોનું લાવનપાલન, ઉછેર તેમની
માતાએ જ કરેલું, છતાં તે બાળકો પ્રત્યે સમબાવ હોતો નહોતો એ, સમસ વિદન હોયું નહોતું એ
આથી આસપાસનાં બાળકો અને તેમની માતાએ ની લેખી ને હોય બાળકની સાથે એક
એક પ્રકારની આદર્શતા જમાશે. દીકરા કરવાની તો વાત જ નથી

કાઈ એક જ સ્થેનમાં પડેલા સેવકની આસપાસનાં કૈયો અને અન્ય વર્ગો પ્રત્યે આવી જ
ધાગધુદોની નહોતી એ એવું હશે તો, તેની વિચારકારણે સેવક ઉપેક્ષાનક કંપની પ્રેરી દીકરા થશે નહીં.

કર માંડે મદદ આપે તો જ ખૂબે! સરકાર કર ઉધરાવે છે એટલે એ જ સાર્વજનિક કામો માટે પૈસા આપે એવું વલણ ધીરે ધીરે વધતું જાય છે.

હાલકોએ પણ સરકાર રાહત આપે, મદદ કરે, તો વળી દહે! લોકોએ તે મટે કશું કરવાનું નથી!

એક કાળે સાર્વજનિક સંસ્થાઓ કેવળ પ્રત્યક્ષ પ્રોત્સાહન અને મદદ પર જ નિર્ભર હતી. લોકો જ પોતાની જવાબદારી પ્રમાણે વિવિધ સાર્વજનિક સંસ્થાઓ સ્થાપતા અને તે માટેના નાણાં પણ લોકોમાંથી જ મળી રહેતાં. એટલે એની સંસ્થાઓ લોકવિમુખ પણ થતી નહીં. કેમકે, લોકોના સહયોગ પર જ તેને ટકવાનું હતું.

આજે પરિસ્થિતિ ટૂંકી છે. લોકહિતાયે વિવિધ સાર્વજનિક સંસ્થાઓ આવડી તે જોઈએ એક સૌકાર્ય રચી શકે છે. પણ, અમે સરકારે ધક્કો નહીં કર આપીએ છીએ, થૂંટખી રહેા અને ધંધાદારી દિલની સંસ્થાઓનાં રહેામા નાણાં આપવા પડે છે. સાર્વજનિક સંસ્થાઓ સરકાર પાસેથી નોંધવું બહુ મેળવે. અભિમાની એ ન બને. એવું વલણ છે.

આમ તે આમ લોકો સમય વાગશે તો મશે એવું કે સાર્વજનિક સંસ્થાઓ જ લોકોને કશો કામૂ રહેશે નહીં, તની નીત સહો પડી શકશે નહીં. લોકો માટે, લોકો પાસે કામ કરવાનું હોતુ હતું તે લોકવિમુખ અને સરકારીયું થતી જશે. અને તે સરકારી બાળનાને અપ્રમતમા મુશ્કેલી પડી પડી સંસ્થાઓ બની જશે.

આજે સંસ્થાઓ આજે આઠી નથી. વધતી જાય

છે. પણ તેમા સાર્વજનિક સંસ્થાઓ કરતા મિલ માલિક મંડળ, કામદાર મંડળ, એકૂત સંઘ, આદિ ધંધાદારી દિલની રહેવાળી માટેની સંસ્થાઓ વધારે છે. લાગતાં વળમતાં તેની સંસ્થાઓને સ્વર્ણન કાં-જો સ્થાપે છે અને પેપે છે. સર્વજનહિતાય કામ કરનારી સાર્વજનિક સંસ્થાઓને કાળો ધંધાદારી દિલ જાહેની સંસ્થાઓ પડતી જાય છે. સાર્વજનિક સંસ્થાઓને સરકારનું પર ગંધિયામાં આવે છે.

આ પરિસ્થિતિમાં મિલનરી જુલિ ધીરે ધીરે આઠી થતી જશે, અને મિલનો પણ નાનાં મોટાં તરેહનું રૂપ ધાન્ય કરતાં જશે. એમાં જરૂરિયાત આવશે, લોકોને તેનો પૂરેપૂરો લાભ મળશે નહીં, અને એ હકિયે મિલ-નેને પૂરી રાજગણ નહીં મળે.

સરકાર ખૂંડ લોકનિર્વાર હોવી જોઈએ, તેને બદલે લોકો સરકાર પર આવવા રાખતા મર્દ જાય એમા લોકો કે સરકારનું, ડેઈલું સામું દિલ નથી.

સામાજિક કામોની, સમાજ હિતનાં કામોની જવાબદારી સમાજે જ ઉપજાવી જોઈએ, અને સરકારને તેના અનિવાર્ય કામો માટે સંપૂર્ણ રાક્ષિ ખર્ચવાની જાગવક કરી આપવી જોઈએ. એમ થવાની મોડામાં સહકાર મિલ જાગશે, જવાબદારીની જાગવક અને પ્રાણ બાપશે, અને લોકહિત માટે કામ કરવાની જોગવાઈ પાડ્ય તે ધણને આપી શકશે અને તે દ્વારા તેજસ્વી લોકસેવકો પણ ધણશે, પ્રકાશશે અને સમાજને ઉત્તરવળ કરશે.

સૌનાની ખાણ

સર્વશુભસંજન સૌનાએ લાગવાન પાસે જઈને કહ્યું કે, ‘આજે એકાદ શુભ દિવસ છે. કંઈ નામો, ઉપાસના અને સજ્જતી બનાવો, સારક પેટે અને મળી બનાવું બનાવો, તારાઓ પેટે અમાલો બનાવો, મને તે કહેા, પણ સાચુસના લાગવાથી મારે બન ઉંદાવો. સાર-શુભની શુભાસ કયાં મળી? શા મારે અને કળિશુભનું’ પ્રતીક બનાવી મૂકવામાં આવ્યું છે? મન બેઈન માણસોની જગત જાહેર છે, આજે માટે લાઈ-લાઈ જાહેર જાહેર લડવા માટે છે. અયાં સામાજિક પ્રતિષ્ઠા આરંભ પર નિર્ભર હોવી જોઈએ ત્યાં અને શુભામ બનાવીને રાખે છે તેઓ જ સૌથી મોટા મેન્ટુ લોકો કહેવા જાય છે. લાગવાન એ જોયો શો મુને કયો છે કે મારી બલાર્થ જ આરી કુશન બની શકે છે?’

કેઈલે કુટલકારી, વિનયમયવ્યુ લાગવાન શું જવાબ આપે? એટલે સૌનાએ ધરતી માતા પાસે જઈને કહ્યું: ‘લાગવતિ વસુધેવે! રેહિ શે વિવરમ’ શું એવું કદાપિ અને ખરું કે માતા પોતાના બાળકને પોતાના હૃદયમાં જમા ન આવે? સૌનાએ મુકામાં પ્રવેશ કયા ત્યારથી લોહી માણસોએ પૂરવીના પેટમાં મુકા મુકી પોતાને ત્યાંથી સૌનાને બહાર કાઢવાને પ્રયાસ રાઈ કર્યા છે, એને એ સૌનાની ખાણ કહે છે.

(‘મનમ વસાવ’)

આબા હવા બાબુ

‘હું તો મહાત્મા છું ને!’

હાહોરમાં રાષ્ટ્રીય મંદાસખાતું અધિવેશન બરાયું ત્યારનો આ પ્રસંગ છે.

બાપુની સાથે બાં પછુ હતાં. બાપુ બેઠકમાં બાગ લેવા જતા હતા ત્યારે બાને કહ્યું કે, ‘તું મારી સાથે ચાલ.’

‘પછુ મારે થોડું કામ છે તે પતાપીને આવીશ.’ બા બોલ્યા.

‘જો મારી સાથે આવશે તો મુશ્કેલી નહીં પડે, એકલી આવીશ તો સહેલાઈથી નહીં આવી શકે.’ બાપુએ સમજાવ્યું.

‘તમે સહેલાઈથી જઈ શકો ને હું કેમ ન જઈ શકું?’ બાએ પૂછ્યું.

‘હું તો મહાત્મા છું ને!’—બાપુએ હસતાં હસતાં કહ્યું—‘એટલે મને મુશ્કેલી નહીં પડે.’

‘વારુ, તો હું જોઈશ. હું પછીથી આવીશ.’ બાએ કહ્યું.

અને બાપુ બા સાથે એક ભાઈને મૂકી અધિવેશનમાં ગયા.

થોડું કામ પતાપીને થોડી વાર પછી બા અને એમની સાથેના બાઈ, અધિવેશનમાં જવા નીકળ્યાં. પછુ જ્યાં ત્યાં સ્વયંસેવકો રસ્તા રોકીને ઊભેલા. બાને કોઈ ઓળખે નહીં એટલે જવા દે નહીં.

સાથેના બાઈ સ્વયંસેવકોને સમજાવે તો ય એમના કહેવા પર કોઈ ખાસ ધ્યાન આપે નહીં. એવામાં ત્યાં કોઈ બાણીતી વ્યક્તિ જતી દેખાઈ. તેને બોલાવીને વાત કરી. તે બાઈ પેલા સ્વયંસેવકોને સમજાવે ત્યારે બાને આગળ જવા દે. આમ માંડ બા બેઠકમાં પહોંચ્યાં.

બાપુએ જ્યારે હકીકત જાણી ત્યારે બાને કહ્યું: ‘કેમ આવતાં મુશ્કેલી પડી ને?’

‘હા, અમે થોડા મહાત્મા છીએ કે સહેલાઈથી આવી શકીએ!’ બાએ હસીને જવાબ આપ્યો.

‘સમજ થોરીને પછુ આવીશ.’

બાપુ મુંબઈ આવ્યા હતા અને મહત્વની કામગીરીમાં ગૂંથાયા હતા, આખો દિવસ મોડી રાત સુધી મહત્વની રાજકીય ચર્ચાઓમાં ગૂંથાયેલા રહેતા. આમેય બાપુનો આખો દિવસ મિનિટે મિનિટના હિસાબે મહત્વની રાજદ્વારી ચર્ચાઓથી માંડીને માંદા આશ્રમવાસીની સારવાર જેવા અનેકવિધ કાર્યોમાં જતો.

મુંબઈમાં બાપુ આવ્યા ત્યારે ગાંધી-કુટુંબના એક આશ્રમવાસી બહેન પછુ તેમનાં વૃદ્ધ માતૃશ્રીની સારવાર માટે આવ્યાં હતા. એમનાં વૃદ્ધ માતૃશ્રી પછુ પૂરા રાષ્ટ્રીય રંગે રંગાયેલાં; એટલું જ નહીં. પછુ અસહકારની ચળવળમાં

બાવણો કરવાથી માંડીને પિકેટીંગ જેવાં કાર્યોમાં પણ ઉત્સાહભેર ભાગ લેધેલો. એ ને બાપુજીનાં દર્શન કરવાની હાર્દિક ઇચ્છા હતી. અને ક્યાંય જઈ શકે તેવી સ્થિતિમાં ન હતાં. અને આમ બાપુજીને તો ઘડીની થે નવરાશ ન હતી.

માંદા બહેનની ઇચ્છા હતી કે એક વાર બાપુજીનાં દર્શન કરી લઈ પછી હું મુખે જીવ છું. એમનાં પુત્રી બાપુજી પાસે ગયાં. અને સંકેતપૂર્વક પોતાનાં માતૃશ્રીની ઇચ્છા બાપુને કહી.

‘આહીં તો કામનો ગંજ પડ્યો છે ને એક ઘડીની થે દુરસદ નથી; પણ એમની

[‘કથાવતન પ્રકાશન’ તરફથી દમણનાં જ પ્રગટ થયેલ ‘આપ દત્તા બાપુ’ લાગ્રગ્રીભાગમાં]

ધ્યારા બાપુ

વાર્ષિક લવાજમ દેશમાં રૂપિયા ૧, પરદેશ માટે સિલિંગ ૧૨. લવાજમ મંત્રીએલેટમાં કાપોલપન સરનામે મોકલવું. પ્રથમ અંકથી જ માહત્તા નોંધાય છે. દર માસની બારમી તારીખે અંક રજૂ થાય છે. ચોટી નકોરો દાખલગણ પર છપાય છે. તેજ વાર્ષિક લવાજમ દેશમાં અડધ, પરદેશ માટે સિલિંગ ૧૧, પરમવપદારમાં માહત્ત નંબર અવરજ લખવો.

‘ધ્યારા બાપુ’ કાર્યાલય, રૂપાવતન, વૃન્દાવન

અનુક્રમણિકા

				૧૨ જાન્યુઆરી ૧૯૫૬	
				પૃષ્ઠ	
૧ સરદારજીનો ૫૩	૨	૮ સમૃદ્ધ ભોજા	૨૧૪
૨ ન પોતિયાડોનો ૫૩	૩	૯ ક્રિસ્ત ઉજોનોપી દરલીમાં આવતો સમાજ	૧૭
૩ ચાચાજીની વાતો	...	વિચળા પટેલ	૪	૧૦ મિલકાપદમાં મંદી	૧૬
૪ આંખપિપર અને ડોલબી	...	જીજીકાશ નરસિંહ	૬	૧૧ સરકાર અને સમાજ	૨૧
૫ સત્યાગ્રહી જીવનદર્શન	...	શાંતિભાઈ દેસાઈ	૮	૧૨ આપ દત્તા બાપુ	૨૩
૬ પંડના ૫૭૭૪૧	૯	૧૩ ચોટાક પૂવ	...
૭ શાનદેવ-ચિન્તનિકા	૧૨	૧૪ મન સ્થિ સદા	...
		ચિનોબાજી	૧૨		...

પ્રકાશક અને મુદ્રક : શ્રીરેન માંડી • રૂપાવતન મુદ્રણાલય • વૃન્દાવન

અમારાં પ્રકાશનો

આવા હતા બાપુ [ભાગ ૧-૨-૩]

મૂલ્ય : ફરેક જાગૃત પચાસ-પચાસ નવા પૈસા

જૂન્ય બાપુજીની ઝાંઝુમુખી પ્રવિણા અને વિસ્તૃત વ્યક્તિત્વનાં અનેક પાત્રાંગ્કોનો પરિચય આપતા પ્રેરક જીવન પ્રત્યે જોડાતી સુરિતકથાઓ.

ગાંધી-ગુરુ

લેખક : શ્રી ગુરુદયાલ મલ્હોત્રા : મૂલ્ય : જવા રૂપિયા

શ્રી કાકાસાહેબ કાલેલકરે આ પુસ્તકની પ્રસ્તાવના 'ભક્તની અનંતિ'માં આ લેખમાળાનું મહત્ત્વ સમજાવતાં લખ્યું છે :

"મૈથિલ્ય ભક્તો જેમ મયોદા પુરુષોત્તમ ચામચન્દ્ર અને લીલા વિગ્રહી કુમ્ભચન્દ્ર વગેરે નસેદ એક શકે છે તેમ જ ગુરુદયાલજી પણ ગુરુદેવ અને ગાંધીજી વચ્ચે અસેદ જુએ છે એમની એ અસેદ દક્ષિ એમણે આ નાનકડી લેખમાળામાં અનેક રીતે વિશદ કરી છે"

મસ્તીની પૂજામાં

લેખક : રતિલાલ-અનિલ : મૂલ્ય : પચોતેર નવા પૈસા

પોર્ટ્રેટ સાધિયા, જિંજા રંગીન કાનજ પર રંગીન સાદીમાં જાણેલ આ સુવ-મુજાક સંવદ્ધ વિશે બાંધીતા વિવેચક શ્રી વિલ્ફ્રેડસાહ ર. ત્રિવેદી લખે છે :

"તમારા કેટલાક મુદ્દાકોમાં વિચાર અને સ્વચ્છતાની આકર્ષક આકૃતિ છે. 'વસત ખાંડીને', 'કહેવાતું સ્વર્ગ', 'કોને અમે?' જેવાં જોવા ઉત્કર્ષજનક છે. 'કમ્પાઝ', 'અખતલા જેડું લક્ષ્મણ', 'મુનિના પક્ષરને', જેવાંમાં ભાવને' ભવિ આકૃષ્ટાક છે.

"આમાં સમૃદ્ધ જવા કદીએ તેમતેમ તમારી કવિતામાં વધારે સૌન્દર્ય આવશે"

ડમરો અને તુલસી

લેખક : રતિલાલ-અનિલ : મૂલ્ય : બે રૂપિયા

ગીતો, મઝલો અને મુજાકોના આ સમૃદ્ધી પ્રસ્તાવનામાં બાંધીતા સાહિત્યકાર શ્રી શુનીલાલ વર્ધમાન શાહ લખે છે

"જાઈ અનિલે પાતાની કવિતાઓને "ડમરો અને તુલસી" માન્યા છે...એ પાછું નજરીમાં બે વસ્તુ જરૂર છે, ડમરુનું સૌરભ અને તુલસીનો તીમ મધુર આરવાહ તે કરતાંય વિદિષ્ટ છે એ માનવ-નિર્દોશીના નજી કવિની પદ્ધતિનજીનો દ્રવ્યસુધુ, જે આરવ અડની પેઠે તેના પ્રત્યેક પદ્ધતિમાં બાંધેલો છે અને તેનું જાન કરનાર પાકે છે થોળાને જીવનસ્વાસ્થ્ય માટે પચ્યકારક સરથ નીવડે તેવો છે"

આદલાઈના બાંદાઓ

સુરિતમ સતો, જોલિયા, ફીર અને ખડીશુઓના જીવનના પ્રેરણાદાયક પ્રત્યે જોના નસેદ, સરડ, શેષક બાનીમાં અને સુધક જાણમાં રૂપાંતરન પ્રકાશન તરફથી પ્રગટ થયેલ છે નવ્ય ન જાનાં ચારોજ પાચ નવા પૈસા

ગાંધીજી માથે જીવનવાગ : લેખક : ગુરુદયાલ મલ્હોત્રા

માનવવજીનને કાંઈ મે જીવે જ્યાં જ્યાંની પ્રેરણા આપતા બાપુના આદેશોને મુજોપ નવામતર્જનના રૂપી લેખમાં આપ્યા છે મૂ. ૨૦ નવા પૈસા

રૂપાંતરન પ્રકાશન. જૂનીગદ

મન સાથે સાટાં

મજિરો જેટલ સાથે અનાજનું સાટું કરે છે તે પહેલાં તે પોતાના મન સાથે સાટું કરે છે. આમ થામ ખરો કે દોષ તો કેટલો? તેને કી રીતે વધારી શકાય? જેટલને જોતા આવે અનાજ આપવાનું સમજાવીને કે ખીજી રીતો? આમ મન સાથે નહીં કરીને તે જેટલ સાથે અનાજનું સાટું કરે છે.

પછી તે મન સાથે વળા આમ સાટાં કરે—જોખામાં ઘોળા કાંચી ઉમેરી કોખે તો શું વણિ છે? મહે બંધેરે કણકા જલુ ઉમેરી શકાય? જલુ એ અનાજ ન કહેવાય? અનાજ તો ખરું, પણ એમ ન કરું તો હરિદાસમાં કણકું ને નેહી જલુ કાઢવો એ બે વાળાં સાથે કેમ બને? અને હું એકલો જ થોડો આમ કરું છું? બધાં જ જેલું કરે છે. આમ મન સાથે સાટાં કરી પછી તે પોતાનાં નિર્ણયો અમલમાં મૂકે છે.

વેપાર કરે તે વેરજ. જલુ મનોવ્યાપાર કોણ નથી કરતું? બધાં જ. એ દૃષ્ટિએ લેઈએ તો કોણ વેરજ નથી? મન સાથે સાટાં કરવા એ જોખણે મનોવ્યાપાર નથી. 'તજમેક' છે, મનમનામણાં, પોતાની સાથેની છેતરપિંડી છે.

આજકાલ બધાં સ્ત્રોતમાં જોઈએ વધા પ્રચલનમાં પ્રમાણિકતા પદી અંદા છે, સમાજની નાની નાની અસંખ્ય પીડાઓ તેને બાધારી છે. તે, મન સાથે સાટાં કરવાનું પરિણામ છે.

કોઈ એક યામમાં આખી વસ્તી જ વેરજની હોય, બધા જ વેપારીઓ. હોય ત્યારે વેપારીઓને પોતાનામાંથી જ માલકો રોપી કાઢવાનો પ્રયત્ન રહે છે. અને એ પલ્લું અધરું છે. એટલે, જોખણ વેપારી નીતિ સિવાયની ખીજી અભ્યાસોએ પણ અજમાવાય, મન સાથે સાટાં થાય અને એમતો વેપાર થાયે પણ હોતે 'પોતે છેતરવો તો નથી ને?' એવી સતત સાવધતા રાખવી પડે. ગામવાસીઓની ધણી સમિતિ એવી પાલક બનીય, એ સમે અનુભાસક થય. આપણા આજના સમાજની પરિસ્થિતિ અત્યંત આવી છે. વેપારમાં ઉત્પાદક અમ કરતાં, અનુભાસક અમ વધારે થાય છે.

'મન સાથે સાટાં'ની રમતને કારણે બધાં સ્ત્રોતમાં પ્રમાણિકતાનો એછાવત્તો થોય. અથા દેખાય છે. શિક્ષણ અને સાહિત્યના પવિત્ર સ્ત્રોતમાં ય ધવધારીપલ્લું પ્રવેશી ચલું છે. સમાજ ધીરે ધીરે માન વેપારીઓની વસ્તીવાળા ગામતું રૂપ ધારણ કરતો જાય છે.

'મન સાથે સાટાં'ની રમતને મનોવ્યાપારનું રજિસ્ટ્રારનું નામ ભણે અપશું હોય, પણ તે વાતવમાં પેટનો વિચાર છે. હથા વરસાઈએ લાડે યંબડાં એક વિચારનું કે એકાક એ પેટનો પ્રયત્ન છે, અને પેટ તો કહે છે કે આ ખાવા મારે સાટાં છે, એટલે મનને કણ પૂછવાપલ્લું હોય તો, એક લેવું કે પાંચ લેવું એ જ પ્રયત્ન છે. પણ ત્યારે કોને કુવામાં અખડોગલામાં આવ્યો ત્યારે એણે વિચારવું નેહરું હતું કે કુવામાં કસી અખડોગાય છે, હાકાયાં પણ મોટે આવે છે—દૂધમાં પ્રયત્ન છે કરીને, બહે એ જ આ ખાતવમાં વિચારે, પણ ભણે તો રાક પાકવા માંડી કે ભાઈ બહાર કાઢે! મન અને હૃદય વચ્ચે ફેરી પડવા વિના રહ્યાં નહીં પોતા કામ વિશે પેટથી વિચારીએ મન સાથે સાટાં કરીએ અને તેવું થોડું પરિણામ—સા જોખવવામાં આવે ત્યારે, એ પ્રયત્ન એમ પેટને વિચારવાનો હોય તો તો મનોવ્યાપારની ભરત જ નથી પણ કુદરતના કાપડા ચંચળ નથી.

પ્રમાણિકતા એ માન વેરજનો જ નહીં, સૌક્યનો ભર્મ છે. વેરજ સમાજનો અવરજાવક છે. એટલે એની કસ જ આ ખાતવમાં વધારે છે. વેરજ અને 'મન સાથે સાટાં' કરણે તો ખીજા પન એ જ પ્રયત્ન આલીને સર્વાર્થવેરજ થવાની હોડ માંડે. અને કોણ કહેશે કે સમાજમાં પચાઈએ એ દિશામાં નથી જતા!

પ્રમાણિકતા વિના વ્યવહારશુદ્ધિ નથી અને વ્યવહારશુદ્ધિ વિના આ જગત પશ્ચિમનુવા કોઈ નેહુ' થઈ જાય એ અભિમનુનો કોડો કપારે લાખામઠ બની જાય તે પણ કહે કરેવાય નહીં. પાંચે તો એ હોતે હતી ગયા પણ કોરવો જેમાં ફસાયા હોત તો જ્યારે જોવા પડત. આ જગતને આપણે જેવું પડી ચડ્યું તો પાંચેની જે આપણે એમાંથી જગત નીકળવાનું નથી.

佛
陀
經
記

સરદારશ્રીનો પત્ર

૨૩-૫-૩૪

સેન્ટલ જેટ નાનિક રોડ

બાઈ.....

તા. ૨૪ મીનો તમારો સત્વડોટથી લખેલો કાગળ મળ્યો. ત્રણ દિવસથી તમારા કાગળની શીશુ જોઈ રહ્યો હતો. તમે કાઠિયાવાડમાં કેટલું થઈ પડ્યા છે. એ વચસું તો લાગતું હતું પણ એ અતુલ્ય હવે રોજનો થઈ પડવાનો સમજાવે. અને એ સૌને માટે સમજાવે. શુભસાતમાં ખુબ જાણી છૂટ રહેશે એમ ન માનશો. સૌને ન જોતો મર્યાદાઓ અને બંધનો વેઠવાં પડશે. કારણકે આપણું હમણાં વળતાં પાણી છે. અને તમે જુવાનિયાઓનો અતુલ્ય લખો છો એ જોઈ મુખ્ય કારણ થઈ પડવાતું છે. કામ કરવાનું કોઈ જોઈ નથી એવું ન હોય, અને લાંબી વાતો કરવી હોય, તો બીજું શું થાય? પણ પ્રજા એમ જ થાય એવી મૂંઝાવામાં લાસ નથી તેમ મૂંઝાવાતું કારણ પણ નથી. સૌ થઈને ઠેકાણે આવશે. જુવાનિયાઓમાં અસંતોષ છે એ શુભચિહ્ન છે. એમાં સાથે કાર્ય કરવાની શક્તિ કે જવાબદારીનું જ્ઞાન નથી. તેમ સમ્યક્તાની ખામી છે એ કુખ્ય છે. પણ એ બધું સમય જતાં ઠીક થઈ જશે.

...ને દારકામાં અતુલ્ય ન આવે એ સમજી શકાય એવું છે. હવે આટલે વરે નવી આખે જુના તમારા લેવાને માટે શક્તિ ન મળે. એ સ્થાનનો ત્યાગ કરવો એ જ ઉત્તમ છે.

બાપુ હવે છે એ પ્રમાણે ગરીબાઈ સ્વીકારવામાં સુરેલીઓ આવશે, પણ ફરજિયાત ગરી

બાઈ આવી પડવાની છે એટલે વાંધો શો છે? હથેલીમાં વાલ હોય તો પેસો હોય એવું કરી મૂકવાના છે. એટલે બાકી શું રહ્યું? સત્વડોટમાં નારણજી સને સખીને આધારવાળીઓને બધાને ત્યાં રાખવાનો ઇરાદો છે શું? દુર્ગામણિ, અમીના વિગેરે બાઈઓ કયા રહેશે? મોટી મોટી ઊંઠ રીઓતું શું? એ બધાની શું યોજના કરી છે એ બધું મને ખબર નથી. સત્વડોટમાં એ બધું નહીં કાવે એવો અને લખ છે. સાવનગરની સંસ્થા ખૂબ ખીંટી છે, પણ એટલા બધા કૃપિયા હર વર્ષે માગી માગી મેળવવા એવું શું વ્યાય? વિદ્યાપીઠનું શું કરવાતું છે? લાપુમિરી તો સોંપી દીધી. હવે માત્ર મહાન રહ્યું, અને કાંકો ને નરહરિ પાછા આવે તો એ જે રહ્યાં બધી બાધકતો છૂટા થઈ જાય એમ સંભળું છું. ઊંઠગજો તો હવે ભાગ્યે જ આવે

કાઠિયાવાડમાં હરિજન કાર્યમાં પણ આટલા બધા ઝમઝા એ કેવી આપણી દુર્દશા? બાપુ હોય તો જ એ પતે એ પણ કેવું? પણ એ આપણી સ્થિતિ છે. એમાંથી શક્તિ પેદા કરીને સત્તા લવી રહી.

તમારી કસોટી ઠીક થઈ રહી છે. ખબર ફિમલ કેટલી છે એની ખબર પડી રહેશે

બાળકો મજામાં હશે.

વાકતું દરેક એમ એટલું થાય તેવું નથી. એને માટે કઈક ઉપચાર લેઈશે તે આદી ખતવા સુરકેલ છે.

વિ. વલ્લભભાઈના વહેમાતરમ.

—વહિસા એ કેવળ વ્યક્તિગત સદસ્ય નથી. વ્યક્તિ, સમાજ અને દેશ - એ બધાને માટે આધ્યાત્મિક અને સામાજિક અગત્યનો એ એક સુખમ માર્ગ છે.

—મારી જાનમાં મારું નાનકાં નાનું કામ એ મોટામાં મોટા કામ જેટલું જ મહત્વનું છે.

—કે મોટાના હથિયારથી મારા દેશનો જાગૃત નહીં મરું.

—બાપુ

નિઃસર્ગોપચારનો સામાન્ય માધ્યમો એટલે જ અર્થ કરે છે કે એ ઉપચારમાં દર્દીને દવા આપવામાં આવી નથી અને બંને દવા સુધી સ્વયંચાલિત જવા નવામાં આવતી નથી નિઃસર્ગોપચારમાં દર્દીને એટલે લાગે એનિમલ આપવો, કે નાક દિવસ આપવામાં કરાવવા, માત્ર ફળા દાન કે ફળના રસ કે ફળ પર ચાખવો, અર્થ અને દાન-ગરમ પાણીના બાળબાળના રસન કરાવવા ચાલિસ કરતુ જોવી માટેનો પેટ પર કે માથે થેપ કરવો-એવી પાનતો મુખ્ય દોષ છે. વધુ પાણી પીવાથી તેનું પચન કરાવતુ અને પીચીવળીને રોક કરાવો એ પદ નિઃસર્ગોપ ચારમાં આવે છે પણ ખાચર, નીચુ, આદિ કદમૂલ ફળો રસ દર્દીને આપવા માં આવે છે, પણ એ દવા ન હોવાય

ધાત્તક માટે એ કહે છે કે રોગ એ તે દોષ નિઃસર્ગોપ ચારની રીત તા એક જ દોષ છે ઉપર બતાવેલા ઉપચારો જ સારંગિક થાય છે અનુ પ્રમાણ એમણે વધુ કરી શકાય છે દર્દીની દાનન એટલે નિઃસર્ગોપ ચારમાં કે વધારના એ આ ઉપચારની ખાસ ખુની છે.

પરંતુ નિઃસર્ગોપચારનો પાલક આ ઉપચારો દ્વારા ખાતમ આપતો નથી નિઃસર્ગોપચારની પાલની જગા છે એ છે કે દર્દીને રોગક્રમ કલપના અપન કુરેક પાલ કરેલી રહે છે રોગી પચ પાતે કુદરતની વિશ્વ નબળા છે રોગ આપેઆપ જ મટવાનો છે કેમકે નિઃસર્ગોપ ચારનિક નિરુદ્ધ જ પ્રકૃતિ રોગમુકા કરવાની દોષ છે ઉપર ને ઉપાપ, ઉપચાર પાલના છે તે કુદરતની ચાલથી સારી થઈના કે પાલ પ્રવાલે જ છે ઉપચાર કરવા ન નિસ કરતુ. નાકરુ, સર્વ પ્રકારનુ અવન કરતુ અને અપકુળ પદાર્થો આહાર તરફે લેતા આ મનનો નેક નિઃસર્ગો, ને અપકુ કુદરતની ચ દાન લાગે નવા

દર્દી સારી થીએ

પરંતુ કુદરત એટલે શુ શુ કરે છે એ તો મુદ બાપત છે--એ રોગ પેટ કરનારા પીડાક્રમો છે તે એવા પીડા ક્રમોનો નાક કરનારા અને આરોગ્ય રક્ષણ કરનારા કીડાક્રમો જુ હોય છે રોગના જાતુએને સુદન કેર આપીને મારી નાખવા એ નિઃસર્ગોપચારની રીત નથી એવું કેર આપવાથી અરોગ્યવાદી જાતુએ પળ મરી જવાની જાબાન્ય છે અને માણસના સરીરમાં, કોઈમા બાળબાળના જાતુસકા કેરો સરી રવા એ વધુ એક

કુદરતથી

કાલી રતુ એતર રતુ મેલથી

જુ કાપવાથી મુખ

અલગઅલગ

એવા જાવી પ ય કરી આવી ચાવી

તે સીધી પાલન હોતકોઈકાં.

પુ એવી પાલનથી આપવાય પુ.

મારે કમીના નકિ લેલ અનન્ય,

કમી નથી વાવડક કે કુદરતી,

કે રિદિનાં 'અ કમીની

પ્રાણી

રુદાથી કાલે ફલાસિ આંખે

આવી કાલુ' વાલલ હેતુ સમન.

રાગેન સાદ

એપમ જ છે એકલા માટે દુલ્લ કરા દુલ્લ પાળી, મુપામ અને નિર્દોષ આહાર, અમામ કસરત અને મનની રાસના-આ છે આરોગ્યને માટે જરૂરી પરિસ્થિતિ.

એ સિવાય નિઃસર્ગોપચારમાં એક બીજુ તત્વ પણ છે એવી તરફ આજકાલના સોના પુરુ ખાન આપના નથી.

કુદરતમાં કેવળ પચકા જુલે અનતોવ નથી હોતો, કુદરતમાં મન જુરિ, અલ કર, વિહાર અને વિચાર-આ સૌનો પણ અનતોવ દોષ છે મન બ્યારે વિહારી દોષ છે ત્યારે

તની અહાર સરીર પર થાય છે કામનાસના ગમન મન સરીરમાં ને પરિવર્તન થાય છે તે તે રજક છે એ જ પ્રમાણે કેમ રજકિત વાળની સેવા જ, અહાર ખાવાની જમન થતા એમાં રસ છૂટે ॥ સોરો અમથી કહે છે અરોહ ઊંડા પડી ભાવ છે, એટલુ જ નહી, જાલે કર અને ચિતાવી મામા વજાથી સરીરના વાળ પણ એકએકાવા સોદ થઈ ભાવ છે (સિનેળના કેમ બોદ વિહારમાં એક એસા વિદુતા વિજાળમાં સાપ થુરો અને આખી રાત વિજાળમાં જ રહો વિદુ એટલે બધે કરી મવા કે સવારે સાપ તે નાચો મયો પણ વિદુતા એકએક નાકાન કુદરત આવી ચલુ અને

‘ધ્યારા બાપુ’ના ગ્રાહક બંધુઓને

આ અંક સાથે આપનું લવાજમ પૂરું થાય છે

આ અંક આપના હાથમાં આવે કે બનતી ત્વરાએ મનીઓર્ડરથી લવાજમ મોકલી આપશો એવી આશા છે.

લવાજમ મોકલવાની સૌથી સરળ ને ઓછી ખર્ચાળ પદ્ધતિ મનીઓર્ડરની છે. આમ છતાં જે ભાઈઓ વી. પી. થી અંક મંગાવવા ઇચ્છતા હોય તેઓ અમને તરત લખી જણાવે. મંગાવેલ વી. પી. કોઈ કારણસર પાછું ન ફરવું જોઈએ એટલું ગ્રાહક બંધુઓ લક્ષમાં રાખે.

જે ભાઈઓએ મનીઓર્ડરથી લવાજમ મોકલ્યું નહીં હોય, વી. પી. થી મોકલવાની સૂચના કરી ન હોય તેવા ગ્રાહકો પર ન છૂટકે અમે આવતો અંક વી. પી. થી રવાના કરીશું. તે સ્વીકારી લેવાની અમે વિનંતી કરીએ છીએ.

કોઈ કારણસર ગ્રાહક તરીકે રહેવા ન માગતા હોય તેઓ અમને લખી જણાવે.

‘ધ્યારા બાપુ’ના ગ્રાહક થઈ આપે અમને સહકાર આપ્યો છે તે માટે અમે આપના આભારી છીએ, તે જ પ્રમાણે નવા વર્ષે સહકાર ચાલુ રાખશો એવો અમારો આગ્રહ છે.

છેલ્લાં વર્ષોમાં ‘ધ્યારા બાપુ’માં અગાઉ કરતાં વિશેષ, વિવિધ, રસયુક્ત અને છતાં પથ્યકારી વાચન આપવાનો અમારો પ્રવાસ આપ જોઈ શક્યા હશે. નવા વર્ષે હજુ વધુ વાંચન અને અન્ય વિવિધતા વધારવા અમે ઇચ્છીએ છીએ. એ માટે આપનો સહકાર જરૂરી છે. કેમકે ‘ધ્યારા બાપુ’ને લવાજમ સિવાય કશાંની આવક નથી.

અત્યંતં કરકસરથી ચલાવવા છતાં ‘ધ્યારા બાપુ’ની આવક-નવકનો પહોંતો સરખાં નથી થતાં એ અમારી સતત ચિંતાનો વિષય રહ્યો છે. છતાં ગ્રાહકોની શુભ-ગ્રાહકતા ઉપર શ્રદ્ધા રાખી પ્રકાશન ચાલુ રાખ્યું છે. છેલ્લા વર્ષમાં કાગળો અને છાપકામના સાહિત્યની કિંમતમાં બારે મોંઘવારી થઈ છે. તેણે અમારી ચિંતામાં ક્યાર વધારો કર્યો છે. જૂના ગ્રાહકો પોતાના મિત્રો કે સ્નેહીઓમાંથી ગ્રાહકોમાં ગ્રાહી એકેક ગ્રાહક મેળવી આપે તો નહિં થશે.

પથ્ય અને મંગલકારી સાહિત્યનું સાચું મૂલ્ય વાચકના ચિત્તને નળતો સૂક્ષ્મ સુખાનંદ, કોઈ મંગલકારી વિચાર અને તેનાથી થતી હવન-ઉત્તતિમાં રહેલું છે. બજારુ સાહિત્યનાં ખાનાંના જથ્થા સાથે એની તુલના ન થઈ શકે.

વાર્ષિક લવાજમ દેશમાં રૂ. ૬, પરદેશમાં બા. ડિ. વિન

‘ધ્યારા બાપુ’ કાર્યાલય, રૂપાચલન-સુલતામક

AMERICAN

ઉદ્દેશ્યમંદ્યાનમ

૧૪ ૧૧ / ૧૨ - ફેબ્રુઆરી - ૧૯૫૯ / અંક ૧૨ થો

એકલામાં કસોટી થાય તેના કરતાં
સમૂહમાં વધુ આકરી કસોટી થાય છે
એટલે સમુદ્ધમાં રહેવાયી બહુ વખત
ખૂબ જ અમૂલ્ય લાભ મળે છે.—ગાપુ

(મોડેલ અને ડ્રોઇંગની કલ્પનાઓનાર્થે અનુચિત કરાઈ છે)

એના વાળ પછી સફેદ ઘર્ષગ્રાહી)

કામ, ક્રોધ, ક્ષયના મારાં શરીરમાં જે નિર્મિતિ જન્મે છે અને કપારેક કપારેક રોગ પછી પેદા થાય છે, એની સામિતી હર સ્થળે મળે છે પરંતુ ઈર્ષ્યા, દ્વેષ, અને મત્સર અથવા દેવાદેખીને કારણે પછી શરીરમાં નિર્મિતિ જન્મે છે ઈર્ષ્યા, મત્સર અથવા અદેખાઈની માના વધ વાથી મનુષ્યના પેટમાં દર્દી થઈ શકે છે (પેટના દર્દીન આ જ એક કારણ નથી, પણ અનેક કારણોમાત્ર એક જનરલિસ્ટ કારણ તો છે જ નહીં અને મત્સરને કારણે પેટના આંતરમાં નળ (ગ્લેન્ડ) પેદા થાય છે અને એને કારણે ખીજ રોગ પછી થાય છે) ઉપે જ્યારે કામ, ક્રોધ, ક્ષય, મત્સર, ઈર્ષ્યા આદિને કારણે શરીરમાં વિપુલિતિ થઈ શકે છે તો લોભ, મોહ, મદ અભિમાન આદિ વિકારો ડી પણ શરીર પર અસર થતી જ હશે

એટલા માટે નિસર્ગોપચારમાં રોગચાળાને માટે સ્વપ્ન, શાન્તિ, સત્ય, પ્રસન્નતા, હામાર્જિત, મુનિતા કરુણા આદિ દુલભ ભાવનાઓનો પ્રયાગ જરૂરી બનાવે છે માણની ચિકિત્સા કરનારો નિસર્ગોપચારી વેદ જો સ્વાસ્થ્ય દ્વેષ, પ્રસન્ન અને શ્રદ્ધાવાન હોય તો એની અસર રાશીના મન પર પણ થાય છે ઉપર બતાવેલા માનસિક વિકાર દૂર કરનારુ અથવા એનું લક્ષ્ય કરનારુ સાહિત્ય સાલગણુ અથવા વાચનું આ પણ નિસર્ગોપચારનું એક જરૂરી અંગ છે

શ્વપ્નરાગની ચિકિત્સામાં અલ્પઅર્ધનું પાનન આવશ્યક છે જ, વિકલિત શમન કર્યા વિના પાગેનુ પ્રાપ્ત્યર્થ પૂરી મદદ નથી કરી શકેનું, એટલે જુના વેદે જે બાળતા સાથે વર્ણવી છે દર્દીને અલ્પઅર્ધનું અને નળી ભાતના સ્વપ્નનું પાલન તો કરે જ, પરંતુ તે સાથે એની ચિત્ત રૂપિ પ્રસન્ન રહે એ માટે એને રહેલીજોનાના સદનાશ્વથી મુક્ત ન રાખવે. નોર્થએ સ્પષ્ટ સંનથી, મિત્ર રોગી અને ખીજ કિલકર્તાઓના દર્શન દર્દીને વારંવાર કરવું પડે છે પણ જરૂરી ઉપાય ॥

અને સૌથી મોટા ઉપાય તો, મનુષ્યના હૃદયની દૃઢતા અસિલકતા છે ઉપર પર, આત્માની અખરતા અને નળી દુલભ ભાવનાઓની કવચકુકરિતા પર રિશ્વાસ જન્માવવો અને વધારવો—એ પછી નિસર્ગોપચારનું

અને એને મે એક સમી સાક્ષાત મુનિ કહી છે અને એના પ્રભુએ એક નવુ રામાજી કવચ મુક્ય છે, જે પુરુષોમાં નથી

સૌથી જરૂરી, સૌથી મહત્વનું અંગ છે એની નાસ્તિ કતા, નિષ્ઠા અને ભક્તિ દર્દીમાં જન્માવવી જોઈએ અને ચિકિત્સા કરનાર વેદ સાથે એને નિત્યતા વધેલ સાથે છે તેનું માનસ પણ સાત્ત્વિક, પ્રસન્ન, દુખાશયી અને સર્વકલ્યાણકારી હોવું જોઈએ.

અને સૌથી મોટી વાત મનુષ્યના મનમાં ક્રિસ્ત્ર પ્રત્ય શ્રદ્ધા, નિષ્ઠા અને સત્યાગ્રહની પૂર્ણ માત્રામાં, અને સ્વાર્થ રક્ષામાં રોગી નોર્થએ ઉપર છે, આખી સદિ નિષ્ઠા તેના કોઈ પછી જામ અનાથ નથી, અને દુલભ ભાવના એનું કળ ચુન જ હોય છે એના વિશ્વાસને ડાબત શ્રદ્ધા અથવા આસિલકતા કહે ॥

એ ડી આસિલકતા પોતાની અમર અદ્વિત રક્ષામાં દર્દી પર, એના રોગ પર કરતી જ રહે છે, બની બહાને નિયત કરવા માટે અત્યંત સુલભ રહેતો રામાજીનો જ છે પ્રકૃતિના રાશી પરમાર્થનું ત્યારે આપણે અપાક કરીને જીવે અને એના દાશમાં દર્દીનું રવાનથ મોખી ર્થએ છીએ ત્યારે પ્રકૃતિમાં રહેલી ડી સક્તિ પોતાનું કલ્પ કરે છે અને તે પછી દર્દીને જે આરોગ્યલાભ થાય છે તે પરંપરા અલ્પઅર્ધનું કલ્પ ॥

એક વાત ખાતરમાં રાખવી જોઈએ કે, આખી વિશ્વ સરસ્વાતી રક્ષા આપણે બાળતા નથી, ફનાશી પરિસ્થિતિમાં શું તારુ અને 'ડું' પરાગ છે એ પણ આપણે સમજી શકતા નથી આપણા દુલભ ન કલ્પ ડી પૂર્તિને માટે ક્યા ક્યા તર મદદમાર છે અને ક્યા ક્યા વિરોધ કરી રહ્યા છે એ સમજવું પછી મુરઠેન છે એટલે આપણે કલ્પ પછી કદી શકતા નથી રતન આપણે આપણી શ્રદ્ધા વધારવી જોઈએ અને પરિણતમની આનંદમાં નિરાશી થઈને સમગ્ર પરિસ્થિતિને ઈશ્વરના હાથમાં સોંપી ફેરી નોર્થએ આ પછી નિસર્ગોપચારનું જ અંગ છે અને સૌથી મહત્વનું અંગ છે આવીડન આ દેવી તરતને નિસર્ગોપચારમાં જન્મ કહ્યું અને પોતાની નિસર્ગોપચારની શક્તિ નોઆપ ડી જેની પરિસ્થિતિ રેફા થવાથી એમાં પછી દાખલ કરી આ આશ્વર્જનક બનીતા છે માણવી દુનિયાને શ્રદ્ધાની નુનિપાદ પગ નિચાડ ॥ એ જ મુનિપાદને રામાજીક મા બની સમજવાની જરૂર નથી

૪

પુરેદા દામોદની 'મીનાઝવિ'ના કવિતાને કાઢી આંદોને યજ્ઞ' રીતે 'સાવંભોમ દૃશ્યવાણી' કહી છે ન જ સંદો સત્તા ડીને જલુ તાડ પાડી લોકાવ

મીનાની આ ન ક પીરના રોમ પદમા જલુ જલુ સ્થાવરે જુદા જુદા સંદો ડી પદ સંચિત્તાવી જાણે એક જ મનિ નિડળો પાછલાવ દરિમિત્તની તાલાવેની સર્વ મમજા આદિ સોમ સર્વસમાન્ય ગણાય

'દરિ આનવધી અસાજ' સ્થાળી મીના જીવ મ. અ. પથ નિદારે' ઉ ત્યારે પ્રાડ પર નડી મનિને વાંડે મુખી, 'માત્ર રામ દમણ' આ રજા આ સાદ આ યા એ નાન્યા ઉત્તુનાથી, રાજ પર નજર પામરી પામરીને ભેળી દમણીને મીના રી સી રીને મોખા પાડી એ મળ ચર્મ પડે પડે અને ત્યારે સમગ્રીના તમ એક નિ સ્થાળી પહેલે છે અને દુનપર જલુ કરીને લમરી પાડી છે ઉ ત્યારે દાહની આ રામ રી તપકપને કલ કોળાય

અજલુ ન લીકો આણ કોરે

રશાન ગિત્ત પાડુ રિત પીલે

સુદર મીતમ મિત

અજલુ ન લીકો આણ કોરે

દાહની આ તાલાવેની રામજાન પડે ન સમગ્રીના જન લોકાવ મેરે, રામના દર્શન પડી ન દુનપર જાણે કરીને જ ત પ્રાડ હારે છે' એની રજાજુલા તાલાવે રી દાહના આ સંદોડા' ના નજા રાજ મન

દાહુ એસે આણુવ વિમિત્તી,

એસે મદ શેકે

અને સમગ્રીના પ્રવિનસ રી નજાજન જનનના રજાસને આલોપીત પલગાદારને એકાદી દાહને અને અનાદી ન એરે મળા પદ્ય નજાનન કોષ સંદોડા તપ દાહ કરે પ્રાડ કરે પ્રાડ ના નાનકડા પદમા ન અનુ રી સમાવ છે-

વચન ખૂલ રિલે એક પિપારે

આસિડે કોરે રોમ કયા રી (કુ)

ગિત મેતોને નિડ અચાઈ,

તરિકા લોક પિપોતના કયા

રૂપા મુકે રામકા દુકા,

નિકના એક અલેતક કયા

કલત 'કમાલ' કોષકે મારગ.

રિલે રિલે રિલે રામ કયા

આને આણુવ એક સદ કવિ 'સરાને મારગ' કહે છે તે યાન જ છે કયાલ ડીને પ્રેમને મારગ કહે છે એ જ વાસ્તવ્ય દરિને સરાને મારગ છે, મેધા રામ સુ કામ ન રી સમગ્રીની પીડા પે રી છે' જલુ જલુ જ મન છે, જલુ મળામ તો તે એકની જ છે, એક વાર તપ વડે જામ પલ્લવિને આલમ કલો, જલુ છેવડે તો તપ તપા સિવાય કોઈ ન દવુ, જલુ રામ રામના નાદથી તેનું અવર વનરે જલુ દવુ તને આલમ પતોવ તા કેવળ પદમોની જ મે સિવાય વિના હકપને કુલ જ આ કુલ જી નજુ નહી

દર્શની પધારી પર જાણતા જાણતા રામ વિતાવતી હતી તપા અને મેળવવા કમાલ કરતા જુદી નહી કોમ - જિન મેતોને નિડ મારા તરિકા લોક પિપોતના કયા' અને મારા જવા રામ મિત રામી, કાદી ના મન રામ બલે આલેતી કો ત્યારે એના મનમા આ જ સંદો જુલતા હો - રૂપા સ્થા રામકા દુકા, નિકના જોરે અલેતક કયા' ન તો રામ માટે પીપોત, નાદના રજામાંથી જુદા કલે ના રૂપા આતી એકને એને મન ના મે રામકા દુકા' જ કલો

મપાદને સર્વ રૂપ સમસાવ પર જે માર મુકવો તમા એમને સાન્ને અનુભવ દેખાવ છે મેરે, રૂપા એકને જ પ્રવિર પ્રવિરને માર મેલે મારો જુદા રીમાના કોવ જલુ વાસ્તવ્ય એક જ છે એકને જ નહી, આ મારો જાણતા જલુ જુદા જુદા રોમ અને વાસ્તવ્ય એક જ છે' એક કમાલ કે સમગ્રી વ્યવિરે મુદા દેખાવ છે જલુ સોના અલેતક એક જ આલેતક મેરો છે, એરે પૂરુ પાથ જલુ નજ છે અને પ્રવિર પામ એક જ છે' કપર વાઈલોષ છે સોના દૃશ્ય છે, એની સર્વસમી અનુભવ જલુ સર્વનોષ છે, અને તપા તેને બકા કરતી હકપના ની પનુ સર્વનોષ છે

આકુ ગિલેતલ જાળુ રોમ કે પ્રવિરુરના જાળુ અનિરિતના જાળુ રોમ કે મેનાનિનુ રોમ પ્રવિર મેરેતક છે સર્વ સ્થાના તાકામા અનિ જ કુલ પડે છે - ના તા રોમને અનુભવ રોમ મદ રી

કારીએ છીએ, એટલી સદ્ગુણથી સર્વ ધર્મેશ્વર એક જ ઈશ્વર રહેતો છે એ જોતું થઈ, સ્તીકારણ થઈ આવી જાય છે એ જોતું અને સ્તીકાર્યું પણ એમણે તો પોકારી પોકારીને કહ્યું કે કુંસાનો દિન્દુલુ તેમ સમો મુન-મુન પણ છે જ, અને વળી બિસ્મીલો યાનો વ આરો દાવો છે

જુદા જુદા ધર્મોના પાત્રી થી સ પૂર્વ એકતા ન દેખાત, પણ સર્વ ધર્મના સતોના હૈયે ખુલ્લુઆ એવી એકતા સ પૂર્વ દેખાય છે સ તના પિતા એ અવસર કરીએ તો આ અતુલાર યથા નિર્ના રહેલો નથી સ્થિતિ

સરખી તેમ અનુસન પણ સરખો જ થાય ઈશ્વરમિલનનો તો વીક પ્રિય વ્યક્તિના મિનનનો આનંદ અને વિરહજી દુખ સૌને સરખુ થાય છે કેમકે, સૌને હૃદય સરખુ મળ્યું ॥ તેથી અમુલ્યુતિ વ સરખી જ થાય છે

અતુલ્યની ચરમ સીમાએ ને ને વાણી પ્રગટ થઈ ॥ તેમા અદ્ભુત એવતા છે, કેમકે તે સાર્વભૌમ છે

આ સીટી સર્વ ધર્મ સમસાની રાતમા રેતું સત્ય સમજવા, અનુભવ આ દૃષ્ટિએ સતરાપિનો અભ્યાસ અતુલ હૃદયે કરીએ તો નહુ જાણ થશે

હેલની ચાદર

કબીર એમ કહે છે કે આ સરીર અથવા અણુસનો અસ્તાર મને ઈશ્વર તરફથી મળ્યો છે એ આરો નથી, કેવળ હુ એનો બોક્તા છું, દરદી છું છતરે એ નેના રાહ સ્વરૂપમા મળ્યું છે તેના જ શુદ્ધ સ્વરૂપમા તેને પરત કવનાતું છે

પણ સામાન્યપણે આપણે તે આ અસ્તાર હેલ આપણી માલિકીના છે, એમ એનો ભાગ્યે મન હાથે તેમ કરીએ છીએ ॥ એમ કરી તેને ગમીએજીવો તુકશાન પણ કરીએ છીએ એવા તોરથી કે મારી મીઠવે કું મને તેમ વાપડું, મને વળી પૂછવાડું કેણું ॥ પણ પાસવામા દેહ અને અવતાર આપણા છે જ નહી, કૈત તો કાને કરીને વને ત્યાગવાના હોય નહી અને તય અનિચ્છાએ ત્યાગવાના હોય નહી પોતાની મીઠવણવણ પોતાની જ અનિચ્છાએ કે ॥ ત્યાગ્યું નથી

માધીદ્ય એવતા કે મારુ સરીર અને ક્કરન સોડો મારે છે, અને તમા સદુપપાલ મારે સોડો મારે જ કવનામા ॥ હુ તો એનો દરદી માન છું એવા કબીરના કથનનો જ પડાયો સ જગતમાં છે સોડો એકને દરિદ્રવાસવણ

આપણામા પણ એમુ બાન રગરે તા કેમુ રાડુ ॥

કેઈ મીઠીની આપણને જરૂર હોય અને તે આપણી પાસ ન હોય ત્યારે તેને ઉપયોગ કામગમાડી જ દોય તો ત જીહીની અમર બાડેથી લાવીએ

હુદ મગજસ તો પોતાની અને પાદથી વરણ એવા બેલ પાદી એકને વધારે અને ખીટીની નહી જેની સજાગ થેલો નથી જ તેની સરખી સજાગ રાખે છે પણ સામાન્યપણે બેળીની કે બાડે લેવાયેલી વસ્તુની આપણે કપરે સજાગ રાખીએ, કેમકે, તે મગરો, તેને તુકશાન થાય તો, ગુમશાની બરી આપવાની હોય છે પારકુ ધરણ વધારે સાચવીએ કેમકે તે જગરો કે બોલાય તો તેની તુકશાની કે મુત્ય ચૂકવવાના હોય છે

કબીરે તેમ એક પદમા સરીરને માલતી ઉપમા આપી છે અને કહ્યું છે કે એ તો મને ઈશ્વર વસથી મળ્યો છે, અને છેતરે કહે છે—

દાન કબીરને જગત ને બોલો
અપો કી ત્યોં જર દિની અદરિયા

વાર પાત્રી પર તરે છે, જલ એમાં પછાતી ન ગમે તેની તોફારી રાખવી પડે છે, એમાં જે પાત્રી બચ્ચ તે એ દુઝી બચ્ચ બાદી જ સ્થિતિ સસારમાં એવાદ ભક્તોની હોય ॥ એવું સસારને પોતાના મન પર સરાગ ન થાય તેવા નેર્મલ, જે એના પર સમાર મહાર થયે તે એ સસારના પકમાં રૂઝાઈ જાય

ગૃહસ્થનું સામાયિક જીવન વિભાગો સ્વચ્છ પ્રાઈ એના કર્મોનું પાનન કરે, જલુ બધવાનનું સળા થવાન થવના રહેા. ત્યારે તમે ધૂનમારે મેલરમાં કામે વાગવા થા ત્યારે તમારું બંધુ જ્ઞાન, સમજન મન ભમવાન થન કિન્નિદ કરે

ધાવ રેઠાપીના બાળકને પોતાનું દુધ પાવ છે પ્રેમથી પામે પાયે છે બાળક એનું જ દોષ એનું નામે છે પરંતુ એ તો રેઠાનું એનું કર્તવ્ય બળવે છે અપ માર એ ત્યારે છે કે બાળક મોઢુ થશે ત્યારે એની સાથે મારે કંઈ સબળ નહી રહે સાચા ભટતની પાત્રમાં કુટુંબ પ્રત્યે આવી જ જાવના રહેવી નેર્મલ રહેવા થાવ અને રેઠાપીના બાળક વચ્ચે દોષ છે

ત્યારે રેઠા નોઠરડી રેઠના થરને ઉઠવેના કરે છે ત્યારે 'અમારુ ઘર' કરે છે, ત્યારે એના મનમાં કમા કાઠ દોષ છે ખરી રીતે એનું ધર તા મામમાં દોષ છે અને શહેરમાં તો ॥ નોઠરડી કરવા આવી છે હતા ન રેઠાપીના ઘરને જ 'અમારુ ઘર' કરે છે રેઠાપીના બાળકને મોઢામાં ભાતે તે અન્યથે છે નહત કરે છે અને કરે છે 'મારો બધુ' મારો પોપાવ તો ત્યારે નહત કરે, 'મારો પોપાવને જુલ લાગી છે' આમ તે ના ભા પોપાવને પ્રેમ નદમય છે જલુ એ બધુ કહેના હતા એ જુવની નથી કે રેઠાપાવ તો રેઠાપીનું બાળક છે માર નામક તો મારા નામમાં નેની દારીમાં પાકે ન એ જ પ્રભાવે રૂઝાયાએ જલુ પોપાવ કાપી કર્મોનેસો નિર્મલ એ નોઠરડી નેની નાનાપી ॥ કરવે પડે

અજબની બાંધ ॥ રોઢાપીને ને એટલે જાણ, ઇવનમાં મે' છે ધુમભાવે તે ચાલ રાજુ' ધુ' મરીયા તો કુ' નથી-એ ધાત્રી ચ મરુદિ, અજબ વિનાય છે મારો-એ બાલ રાજુ' ધુ'

નિવાસ-મનિન

ઘર તે બધવાનનું છે મનમાં એવી બાવના ધારમ કરે કે પગલાનનું છે, અને એ જ રીતે જીવન વિભાગે. જે એ બાવના મનમાં વસી હતી તો તે જીવનમાં થવું જીલ્લી હતે જે લાગત મુઠરચ જીવન મુલરમાં સાથે જીવવાને મેળવવા માટે પ્રધાનરીત રહે છે, તે પેલા સિનિદા નેવો છે કે નેવો ક્રેટ કિલ્લાની પાછળ રહી નહારના સત્તુમાં તથા કુદ કરે છે કિન્તુ બધવાન મારેના તાતા તારીને કંધરને પામવા માટે બહુકનામે નજા કિ નાની બહાર નીકળી સત્તુએની સાથે કાચીકાચ કુઝાવાર સૈનિક રહેા છે જને કુશળ યોદ્ધાએ છે પરંતુ ક્રેટ કિલ્લાની પાછળ રહી ઘડવામાં કંઈક બાલ છે, એમ કરવામાં કમા દોષ નથી

તમે જોવું હશે કે સૈનિક લઘાઈમાં જવા પડેના નિદા નવારનો અભવાસ કરે છે એ જ પ્રમાણે કીકુમ્મિક જીવન પથ ત્યામના અપવાસની ભુમિ છે કુકુમ્મમાં રહેવાનો બાલ એ છે કે એમાં કીકુમ્મિક જીવનની બધી સુવિધાએનો ઉપયોગ કરવા હતા ત્યામને અભવાસ કરવાનો અન્યન થયે છે કુકુમ્મનો એક આપામરાળા થાનો-ત્યા મનને શાલ જનાવી શકાય છે

જે તમે તમેજ પિતા અથવા પત્ની સાથે કંઈથે કરીને ધરવામાં કરે તા તમે સન્ધારી નથી, એ તો- તારી મૂર્ત શુદ્ધ સંપતિ નામી,

શુદ્ધ સુઝાવ, કામે સન્ધારી

જેવું જલુ એવો સન્ધારિ ગ્રાહો કરે નહી, એવા સન્ધારી મન કાઢવથી આત્મી માનવેમાં ફરી લપટાય છે, જે પાતાના સામાયિક કાર્યોને પાતાનાનું કામ સમઠલે નિવરણુ કરે છે, બધા કાર્યોને કલવાનની અર્ચના સમઠે છે અને વિદ્યુદ્ધ અવ કરવધી ત્યામ કરે છે એ જ ત્યાગી પોપાવના ત્વરણે સાચા કામ મેળવે છે. સંસારમાં જે કંઈક તે જલુ કંઈવરુ જ રૂપાન્તર છે જે સત્પત્રી અનુભવ નેવ જ લેશે ફરી શકે છે.

વહે છે વાપરવા તો વાલવો વીંધી તામે, ઇશ્વરુ ઠકરચ તો દુઝામના જ વાલવો થશે, પુષ્ટી લાગવી નથી એટલે કામે પહોંચી, અમારુ' દુખ તો કામેસારે રજુ છે આકાશ'

[ગાંધીવિચારદર્શનને અરોપકૃતિ લેખમાળા ૬ લેખાક ૧૩ મો]

ગાંધીજી દિલ્હીની સરકાર સાથે સહકારીતે સ્વીકારીને આગળ ચાલ્યા તે પોતે દિલ્હી હતો તેથી નહીં, પણ એ સિદ્ધાંતો માનવ-જીવનના મહાન સત્યો છે, તેથી પુનઃ જન્મ કે વલુકિયાદિ સિદ્ધાંતોનો આ રીતનો સ્વીકાર કરી તેમાં જમાનાને આનંદ, તેમાં નરા નરા અર્થ પૂર્ણ સિદ્ધાંતમાં રહેલું સત્ય સનાતન છે, પણ તેનો નવકાળ જમાને જમાને બદલાતા સત્યોનો અનુસાર બદલાવ ખરા પુનર્જન્મ એક વાદ નથી પણ સનાતન સત્ય છે એ રાષ્ટ્રતાના સમર્થનમાં તેઓ લખે છે "મેંસમુલ્કરે ચારીસ વર્ષો પહેલાં કરેલું કે, કુરોપ હવે સમજાવું જાય છે કે પુનર્જન્મ એ વાદ નથી પણ સત્ય હકીકત છે એ ૫૬ સારીસે દિનું ધર્મની ભેટ છે " (ધ પા ૧૫)

ગાંધીજી "પુનર્જન્મની જેમ વલુકિયાદિ ધર્મ પણ એક મહાનિયમ છે આજે તેમાં શાંતિ, શાંતિ નીચ-લાખાદિ અનિષ્ટો કાપીને થયા છતાં તેની પાછળ રહેલું સત્ય સનાતન છે તેથી ગાંધીજી એ પાછળના સત્યને પકડી શક્ષિક અનિષ્ટોને દૂર કરવા ચૂક્યા છે આજે વલુકિયાદિ ધર્મને અને દિલ્હી ધર્મને તમા પૂલોડા ખાટા રુચ્છે ખતાડીને તેનો ઉત્કાર કરી રહ્યા છો એનો ઉપાય એનો પિતાશ નથી પણ રહિ છે આપણે આપણે, ૧૯૨૧ નમાં સાચો હિન્દુદર્શિને સજીવન કરીએ પછી પૂતીએ કે, એથી અતરાતમાને સતોર છે કે નહીં ?" (ધ પા ૧૫)

આ વલુકિયાદિ ખરેખર રૂ હા ગાંધીજીને તેનો સાદો સીધો સનાતન અર્થ કર્યો વલુ અને આશ્રમ એ જુદા શબ્દો છે આપણી આશ્રમ નામરૂપ અનુષ્ઠાને મોક્ષ રાજાદિ દાનના પુણ્ય પાડના વધુ લાભક નવાર છે વર્ણધર્મ તો એને સાદું અર્થઘટન વસ્તુ છે વલુકિયાદિ કરે છે કે આશ્રમે પોતાની આશ્રમિકાને સાદું પોતાના પૂર્વજોના ધર્મવિદિત ધર્મો જ કયો એકજી આ નિયમ સાદી નીચ છે અને આખા માનવ કુટુંબ પર સામાન્ય મોગને છે એમ કુ મમ્મ કુ " (ધ પા -૬) ગાંધીજીના આ ભારપૂર્વકના કથનની પાછળ આલુન શિક્ષક મરકાર વારસાના મહાનિયમનું નમ કહેલું છે સામાન્ય આ નિયમને આધારે ધર્મ આટું લેવા અને ચલાવે તેનામાં આવે છે આજના સ્વેચ્છીક ના જમાનામાં

આ નિયમમાં કઈક વધુ અપમાદ દેખાય છે છતાં ઔદ્યોગીકરણને દેશમાં રિથર થયું છે, ત્યાં સરનામે આ નિયમ જ હકીકતે સદા થતો દેખાય છે એટલે વર્ણધર્મ ધર્મની વ્યવસ્થા કરે છે, એટલું જ નહીં પણ સમાજની વ્યવસ્થા પણ કરે છે વર્ણ સમાજના આયોજનનો હકારતી નિયમ છે એમાં ઊંચનીચના ભાર જ નથી પણ સત્ય અને અધિક સાના ધારણે સમાજના સમાનતા કરવાની વ્યવસ્થા છે એની પાછળ માનવતા રહેલી છે એવું સમજીને કરતા તેઓ લખે છે "ધોળાના મૂળમાં અધિકાર છે, કપિરી નિયમનું માન છે, શુદ્ધ અર્થશાસ્ત્ર છે, મત ખતન છે એ વર્ણધર્મનું પાલન ન થાય તો તો કદી નથી થઈ એવી નવવાસ્થાની રચાવાની જ " (ધ પા ૨૧) ગાંધીજીની આ ચેતનશી જનુ તકસરની હતી જગતમાં ચારી રેટી ખોલી દરિદ્રાદર્શી પાછળ જોવા ધર્મની પસંદગી અને હવકા મળ્યાતા ધર્મના તિરસ્કારમાંથી પેદા થયેલી સાદાશરી જ છે આવી સાદાશરીમાંથી જ મહાપુરો જન્મે છે મહાપુરોના અનેક કારણો પૈકી આવી સાદાશરી પણ એક એક મહત્વનું કારણ મળ્યું છે એકજી આનો ઉપાય કરવો જ રહ્યો આજે ભીતિતા અને ભીતિક આમાંથી પાછળ ગાંધીજી છે તે ભાગી જ રહી, અને તેને સ્થાને આશ્રમમાં મેં સાદું એક માન સર્વસામાન્ય પુરુષાર્થ આત્મપ્રાપ્તિ મનવો ભોઈએ આ કામ વર્ણધર્મ જ કરી શકે તેવી સ્પષ્ટતા કરતા તેઓ લખ્યા છે "અનુભવી મહત્તરનાકાંક્ષાને લાયક ને નીક માન વસ્તુ -આત્મપ્રાપ્તિ-તેને તે પહેલાં પ્રાપ્તિ કરનાર પણ વર્ણધર્મ જ છે આજે આપણે રાજ્યને કાયદા પર એવી આર્થિક પ્રતિષ્ઠા પાછળ નિયત અને પુરુષાર્થ દોડામણ દેખારીએ છીએ અને એમાં એટલા પહેલાઈ ભઈએ છીએ કે, ને એકમાત્ર આવરવક વસ્તુ છે તેને જુરી ભઈએ છીએ " (ધ પા ૨૮) ગાંધીજીને તમા મનનું તમા ને તે દેશમાં આત્મપ્રાપ્તિમાં પુનર્સંપાદન કરી શકે પરિવર્તન કરી જીવનની સુખાદીને નિયંત્રે લેનાર વિચારુ વર્ણધર્મ અંગેના તેમના વિચાર પણ એમના આ મહાધ્યયનના સાક્ષી બને છે એમનો વર્ણધર્મ આત્મપ્રાપ્તિક સમાજનાદર્શી સ્થાપના કરનારો ની રહે એવી

તેમની આસા છે. 'મનુષ્ય આત્માને ઝિલ્લાખા કર
 ન્દોડુ પ્રાણી છે, ને તે આત્માને જે એક છે તેથી કોઈને
 કોઈ વિવેક કિંમતીમના પ્રવચનાથી નીકળી, એકવ
 વખતનારી પાણ્યવસ્તુઓ તે સ્વેચ્છાએ ગ્રહીત કરશે"
 (ધ પા ૩૩)

ધર્મ અને રસ :- વર્ણકાર્તિને અમલગણકરક ગણા
 ઓ કારણ કે કાર્યમાત્ર સમાન ॥ એમ તેણે માનતા
 કર્યો જેણે સાધન છે જે સર્વ આ સમજાવા આગળી થકે
 કર્મના સમાનતાકરક સાધન કરીને ઉપાસ્ય કરવાથી
 કામયા દવકા મેળાના એક રહેણ નથી એટલું જ નહીં
 પણ એ કાર્ય ધર્મકાર્ય બને છે અને એ કાર્યમાંથી
 જનનને સાનો ત્થ રે । પણ છે આ બન્ને સ્વેચ્છા
 કરતા તેમણે જ જણાવ્યું 'જેની દષ્ટિ પારમાર્થિક
 બને છે તેને એક પદ્ય કામ કરકે કે દુષ્ક નથી સાચા
 જે આવે તેમાં તે ઉપરત નેત્રી તબી જ તના નેત્રી તનો
 રસ કાર્યની જાતજાત ઉપર નિર્ભર નથી તેમ રસ
 અવશ્યથી નીત્રી ॥ જ આનાસકિત કામ સમજવા
 સમાધા કરકે છે તેણે પ્રત્યેક કાર્ય આમ કરવું થકે છે '

ધર્મમાં અને ધર્મકાર્યમાં કેટલો રસ હોય થકે તેનું
 આ કુદર વર્ણન છે ધર્મ સાથે કીરતીનિત્ય નીરસના
 અને કીરતાત્ર સામાન્ય અવરોધક થવામાં આવે છે
 ગણીકરે આ પોઠી માન્યતા વોટી અને માટે જનનના
 સાચા તત્ત્વા સમાન અને પ્રકાર થકા ગતારી રીયા
 જાનને સાનો રગ અત્તમાથી નીકળે અને ત જાખ્યા
 રિતક છે સત્યની સાધના આનંદમય હોય કાણુ
 ગાણીકરે માનેનું સત્ય જાન-સત્ય છે તે સમિચાનદ
 રસપદ્ય છે સત્યાર્થના રસનું મરમ વર્ણન તથા કરે છે

સત્યના કુદરતી રસને અત જ ન હોય સત્યપ્રત્ય
 વધુની અગતી કરવા સાડુ તે કી પોતાને ધરકો નથી
 મેલુતો જે પ્રત્યેક કદાચ સત્યથી કાપરને જ સાડુ કરે
 જે બધે જ સત્ય જુએ તને ધડપનુ નાતકાર થયે ન જ
 નકે સત્યાર્થ પોતાના ધરકને સાડુ અમર જ છે અજર
 છે ' (આ પા ૫ ૫૫) તાત્પર્ય નાટકકાવ્ય રસ આટલો
 બરપુર હોય અને તે અત્તમાથી નીકળવા હોય

અતન્નો અજર અગતીજ અતરને જ છે
 રસો અગતર માનવા એમને મન અનહો રસ ઉત્તમ
 સહ તમ અતરનો અજરક દુષ્કનું કિ રૂંકે જક છે
 નાતના અજરને અજરગીને એકનુ થ ॥ મેટા કચો
 કર્યો અને એ અજરને અજરગીને જાનવા દુષ્કનું

નક દુષ્કનું રાખ્યું 'અજર અજરને મે પૂર્વે પદ્ય
 સાલવા છે એને વધ વર્તતા મે કઈ જેણુ નથી, થઈ
 મેલ્યું છે, અને બીજા જેણુ એના અવાને સાથવરને
 હાથો કર્યો છે, તેમણી પદ્ય એ જ અનુભવ છે " (ધ
 પા ૧૮૦) આ અજર અજરના કાના તો ન હોય એવી
 કક કદાચ કરે છે પણ અજરવ અજર હોય તો જનનની
 પ્રગતિ સાધવા નહીં અતરના અજર કે એવી અજર
 વિષેની પોતાની અજર તેમણે ખૂબ જ મક્કમતાથી જણાવે
 છે આણુ જગત મારા કદાચને ન માને અને વિરૂદ્ધ
 અસિદ્ધાપ્ત અથવા તે મે મે જે જેની અજર સામાન્ય
 અજર અને ઉપર પ્રેરકા થઈ એ મારી માન્યતાને જ
 રાખી રહું " (ધ પા ૧૮૦) ત્યારે કદાચ સત્તમ થાય
 કે આ અતરને અજર કે જેની અજર છે કુ િ આનું
 વર્ણન ગાણીકરે થઈ સ્વેચ્છા રીતે આણુ ॥ મારે
 માડુ ઉપર પ્રેરકા જેવી અજર અત પ્રેરકા સત્તમ
 સદેશ વધે એક જ અજરના સ્વરૂપ કદાચ છે, અને કોઈ
 આગતિના દર્શન નથી થવા ઉપરનો સાક્ષાત્કાર નથી
 થઈ, આ જગતે થવાને હોય તે પદ્ય કોઈ આગતિના
 દર્શન થયે જેણુ કુ આગતો નથી, ઉપર નિરાકાર છે
 તરી ઉપરનું દર્શન આગતિપે હોય નહીં ઉપરનો
 સાક્ષાત્કાર હોય થાય તે કદાચ નિષ્કલક બને છે, એ
 પદ્યતમ થઈ રહે છે એવા વિનાશમાં મે હોય અપૂર્ણતા
 કે મેવ હોવા નથી એણુ કાર્યમાત્ર કાણુ જેણુ ॥
 કારણ કે તે સિતે કઈ જ કરતો નથી, તેમજા રહેતો
 અત્તમાથી જ થયુ કરે છે તે તો તેમજા સખી જ મમે
 છે બાકી સામાન્ય કદાચના કદાચને જ થતો હોય
 થઈ જ થો એ વિષ મને મુદવ થકા નથી અને એવા
 અજરકાર કરવાથી અજરના છે, પણ અને નથી થયો
 અને તેમજા કુ બનુ દર છે એકનુ જાણુ ॥ (ધ પા
 ૧૮૮) આજા રાખવા થઈ થઈ કદાચ મેક છે
 કદાચ અજરવિષે તા સમજ થકે એમ છે કે અતરને
 અજર જે જ જેની વણી અને તે જ આકાશકાગળી
 પુરાગતિમાં જક તત્ત્વની સજાવાની થવી થતો
 આવે છે અજરની જેમ આ અજરનાથ મધીકરે એ
 નિષ્કલકાર અજર તત્ત્વનું અત્તમાથી એનાથી આકાશ
 વાણી કઈ એ સહ નિર્જન થઈ થઈ છે બીજા એક
 રાજ પદ્ય આત્માથી વિવિધ થાય ૭ ગણીકરે લોક
 અત્તમા અજર સાધ્ય કરે અત્તમાથી થકે છે જા
 ઉપર અજરના તથા મધીકરે જા માણાકાર મારે

૧૧

અને પછી તેમણી રૂપરૂ વિગતવાર આઈનસ્ટાઈન મળતુ નથી. એવનાનો ઝડપી વિગતસોના માર્ગ દેખાડના છતા તેનો ડાઈમ છે તેના નકલી છુટકેડીના અને કમવાર કે રિગતવાર ઉપાય મળતા નથી.

મધ્યોદાનો કારણો: -ગાંધી-વિચારદર્શનના આ બધી મર્યાદા છે પણ તેની પાછળ સચોટ કારણો પણ રહેલા છે. ગાંધીજીએ કહી શાશ્વત અને પોતાના પ્રયોગો વિશે તારણ નથી કહ્યું એ તો એક મહત્ત્વ પ્રવેશનીર દ્વારા અને ન્યારે અને ને પ્રસંગમાં ને કારણ લાગ્યું તેનો ઉપાય સોધના થયા એ પ્રયોગો સામનોય હમે કંપી કતા ખરા, પરંતુ તેના તારણ કરવાનું તેમને પાવિ પેરી પર હોય. વળી સત્યાગ્રહી વિચારસરણી કે પદ્ધતિ સ્પષ્ટ છે, અને છપનના બધાંય હેતુઓ તે ઉપયોગી થઈ શકે એવું હોવા છતાં તેને એટલી દુરે કે એટની વિગતે કમી જોવા એટલે સમય કે પ્રસંગો

એમને પણ મળ્યા નહોતા કે એમના મદદ પછી હજુ પૂરતા સમય કે પ્રસંગ પ્રાપ્ત થવા નથી. છતાં એમના મદદ વાદ એમની દિલ્લથી વિકસી રહી છે તે ભારતની અજાની કારકર્ણ પરથી જોઈ શકાય છે. વિનોબાજી ગાંધીવિચારને આમળાઈ રહ્યા છે અને એને સુભગ વળાંક આપી રહ્યા છે તે જ રીતે રામજીવે ચી નહોડે પણ તેને ચોક્કસ વિકાસ સાધી રહ્યા છે. આજના તેના વિકાસ પરથી તરફી દિલ્લથીના મર્મમાં કુ'કુ' સમાઈ છે અને એની હી રી શક્યતાઓ છે તેનો અદાજ સારી રીતે કાઢી શકાય એવું છે.

ગાંધીવિચારદર્શન વિષયના કાલ સંબંધે કલેષન સાધનાર વ્યવહારદર્શન છે અને તે સતત વિકાસશીલ છે. એનો આ રીતનો સતત વિકાસ સાધના તે આજની અને ભારતની પેઢીએવું કારણ છે.

બાળકો અને છુવોનેની ઉદ્વેગતા વિશે આકરી દીકા અને બારે કપાળના વેલ્કુ પડીને વારવાર ઉચ્ચારતા જોવામાં આવે છે. ઉદ્વેગતા એ ડાઈ અધકારલાયક લક્ષણ તો નથી જ. ઉદ્વેગ બનનારો પોતાના સ્વભાવની બધી સાતત્ય મુખે છે, એટલું જ નહીં તેના આગ ૧૧ સાત કાર્યોની બહાર પણ તે પોઈ નામે છે અને થયું પાર તેની ઉદ્વેગતા જ બેસાડવા કરતી હોય તો તેના પ્રત્યાપ્તતાએ આકરિયત આવેથી ઉદ્વેગતા એવળવતા પ્રમાણમાં કામચૂની થઈ જાય છે. એ વિકૃતિ થઈ કરી નેણ છે પણ નેનું વર્તન અગાઉ સામાન્યત સાડે હજુ તે એકદમ, ડાઈ એક પ્રસંગે અધિવેકી એ બની મધાર એ પ્રજા વિસ્તારના સરખા છે.

બાળક, કમીની કલેશ, રૂઝા વીકા નાકીએ આદિ વહીવેને નકામી સંપત્તી ચીતે બારે કામચૂની એવી કરે છે, અને તેના ચિત્તવિચિત્ત ઉપયોગ કરે છે. આજકાલે ન અને તરે પણ ઉપયોગ કરે છે, આજકાલે ન અને એવે રથો પણ મળે છે. પછી વાર વહીવે બીજાઈને એ બધી તત્ત્વો બારે મુરસામાં આવીને બહાર દેડી પણ દે છે, અને નાળકને હમકામે પણ છે અને બાળક રકારોજ કરી મૂકે છે. લગ્નનાં કે એવા બીજા કાર્યોમાં તે નિહુલકી થઈ જાય છે અને ન્યારે તેની નકામી ચીતે દેડવામાં આવે ત્યારે તો તે આજકાલના બાળક થઈ જાય છે, અને ઉદ્વેગ પણ બને તો નકામી નહીં. એવું જરૂર સ્પષ્ટ છે એ ચીતે સાથે એની હાર્દિક કામચૂનીના નાજુક તત્ત્વ વધુતેના હોય છે. એમણી એને ઉત્સાહ રેલ્લા અને આજકાલે મળતો હોય છે. એવી પાઠ્ય એવી પોતાની કપી કમનાએ હોય છે, સ્વપ્ના હોય છે. એના માણસની કલ્પના કે સ્વપ્નનાં વાચ થતા ને બાધાન, હાથમાં, આજકાલે તે અનુભવે છે તેનું જ બાળક પણ અનુભવે છે. એટલે માણસ તેના પ્રત્યાપ્તતા છરવી શકે છે, અથવા તેનું બાળક પ્રદર્શન એટલું નથી કરેલો પણ બાળકના પ્રત્યાપ્તતા કુલ્લા અને રેલ્લા પરિણમતા ઉદ્વેગતા કે અધિકતા પછીએ છે. પાઠ્યની વાચવિકા કરી મળ તો એના આરો વેડની હોય છે, ફરવી મળનારે આવી નાળકોમાં શરૂ થાતા અવાજ જ થાય.

આજ બાળક યુવાનોને પણ લાગુ પડે છે, પી.સી. વ્યવહારી, ટાવી પણ અનુકૂળ કરામત અનુભવે આપતાં તમને આવે છે ત્યારે તેના પ્રત્યાપ્તતા ઉદ્વેગતા, અધિકતા કે લાગણી રૂપે પડે છે એવું નિરાશ આકરી દીકા, કેવળ એના કે કપાળના આકરો મેન કે નહોતજીવન નથી કરી શકતા. માનસિક વાજીલા પાછળ માનસિકાએ જ કામ કરતું હોય છે, તેને મારે તેના ઉપરોજ ન થાય તે, બાકી નથા થી નહાય છે.

માણસના અનુભવમાં આજના વર્તનો પાછળ તેમને તેમ કદાચ રેલ્લા બાજુ નજરે વાધામળક નથી એવા થી મા ગદી તાકતના આજકાલે કહેવામાં આપેલો પણ હોય એ નિષ્કાર્ય થો.

[૧૧૭]

પાંચ ઇન્દ્રિય-વૃત્તિઓના નિરોધ કરા,
સમાધિની સાધના કરવાની હોય છે.
પણ મેં તો સમાધિને પણ પાછળ મૂકી લીધી છે.
અને લગવાનના સચુલ સ્વરૂપ, કૃષ્ણમૂર્તિનું
વરણ કર્યું છે.

ખધી ઇન્દ્રિય વૃત્તિઓ એને સમર્પણ કરી લીધી છે,
અને પ્રેમસ્વરૂપ લક્ષિ યાધી લીધી છે.
નામ અતુરૂપ કૃષ્ણ ખરેખર કાળો જ છે,
મહાભાવાવી છે.

[૧૧૮]

માયાની કાળી રાત ફેલાઈ છે,
અને એ માયાની પ્રજા, બરાબર એવું જ કાણું રૂપ
લઈને સંતાકુકડી રમે છે,
કાળામાં કાણું છુપાઈ બસ છે.
અને કાંઈ ને ઓળખાતું નથી.
પરંતુ હું બરાબર અને સદૃશ એની તરફ ખેંચાઈ
ભડું છું.

કાળી રાત અને અઠસચક્રતા નથી.
આકાશની ભૂરી પાંચમૂર્તિમાં,
જલથી પરિપૂર્ણ રૂપ એક એમ સુંદર દેખાય છે,
એમ અને એવું રૂપ દેખાયું.
એ તો નિર્ગુણ છે, એને રૂપ કેવું?
પરંતુ મૂલ્ય આકાશ પર ખજૂ ભૂરો રંજ ભિતરે છે,
અને એ જ મેઘાબન્ન યદ્યપે ઘેરો કાળો બને છે,
એ જ રીતે, નિર્ગુણના સચુલ અને સચુલનો સુંદર
સાકાર રચાય બનેલો એ શ્યામ મારી આંખોને
પરીવૃત્ત થઈ ગયો, મારી દૃષ્ટિમાં બધું સમાઈ
ગયો.

ત્યારથી એની સંતાકુકડી બંધ થઈ, અને મારે
માટે બિલકુલ સરળ થઈ ગયો. કાળાશ્યામ સરખા-
પણાને કારણે માયા અને માયાવીનો લેહલું આંખી
ચાકી નહોતી.

અને એટલે, આજ સુધી, એણે મને ખૂબ જ
બ્રમમાં રાખી હતી.

પરંતુ દૃષ્ટિના પ્રકારે એ લેહને ખોટી નાખ્યો.
હવે હું માયાવીને જ ઓળખું છું.
માયાને ઓળખતો જ નથી.

[૧૧૯]

છેલ્લા દિવસોમાં લગવાનનું ધ્યાન ધયા કરતો
હતો.

ફળસ્વરૂપ, મન અંતરાત્મામાં એટલું લીન થઈ
જતું હતું કે એ કંઈ પશુકૃષ્ણકાર આવી જ ન
શક્યું.

પરંતુ હવે તો બિલકુલ ભિલકું થયું છે,
ત્યારથી આખી દુનિયામાં કૃષ્ણમૂર્તિ પ્રગટ થઈ
ત્યારથી મન પાછું ફરીને આંખોમાં આવી વસ્યું છે,
બધું એ આંખ જ બની ગયું છે.
પ્રભુનું એ ઉજ્જવળ અમૂલ્ય રૂપ-એતો જ રહ્યું.
કેવું છે એ રૂપ?

એ છે કાળી શાકી ભેખડ,
(હું આ વિનાશભાવે ખડી સરળભાવે કહી રહ્યો છું)
અને એ આંતરું કે તંતરું પણ નથી
દગલે ભર્યું પડ્યું છે,
એની એક પીંછીથી, આખું જગત રંગેલું છે.
માયા પ્રધરને હાંકી દે છે એટલા માટે એ કુરૂપ,
કાળી,
માયાને ઈશ્વર-હાંકી દે છે એટલે એ ઉજ્જવળ
શ્યામ.

[૧૨૦]

પણ તે, જે આ હૃદયકાશમાં વિરાજતા રહે છે.
એ જ મહાકાશમાં પડ્યું છે
અખંડ! એકરણ!

પરંતુ, એના વિષયમાં, પોતપોતાના દલિલોને
કારણે, બિન બિન અનુભવ થાય છે
કેઈને એ સત્ પ્રતીત થાય છે..
કેઈને ચિત્ત,
કેઈને આનંદ,
અને કેઈને સચ્ચિદાનંદ રૂપમાં દર્શન આવે છે
વાસ્તવમાં એને એથી થે પર કહેવો એઈએ
પરંતુ એનું વર્ણન કરવા માટે
શબ્દ જ અપૂર્ણ છે
એટલા માટે સાર એમાં છે કે બધા શબ્દવાદ
છોડીને અથા ડહુપ એમાં જ નિવાસ કરીએ
જાનરેવ કહે છે કે મને એ દલિલ મળી ગઈ છે
એટલે ભોલ અભેદની રૂચ ઉઠવી થઈ છે
અને આત્મરૂપમાં મને એનું દર્શન નિરતર થઈ
રહે છે

[૧૨૧]

ધ્યાનાવસ્થામાં, મોઝમ્યાયાથી ઘેરાયેલા ઈશ્વરને
કુણવર્ણુ, સાક્ષરકાર થતો રહે છે
એ જ રીતે આકાર પ્રતીક કારો,
એની વ્યાપકતા પર પારણા ધ્યાનાદિકરની વખતે
એનો નીકુલર્ણુ સાક્ષરકાર પણ થતો રહે છે
એ અનુભવ વર્ણુવર્ણુ જાનરેવ કહે છે
ઈશ્વર સ્વરૂપ નીતુ જ નીતુ દેખાય છે
આકાશ પેઠે વ્યાપક
પરંતુ આકાશ પેઠે પોતું નથી
પ્રીતિથી પરિપૂર્ણ
પરંતુ પ્રીતિમાં પસપાતની કનપના આવવા આવે છે
એણે પણ નથી,
સમતુલ્ય
એ પ્રકારના અપ્રતિમ દર્શનમાં
બધી સાધના નીકા રહે રહેલી,
બધા વ્યવહાર પણ એ જન્મરૂપ રહેલી
જાનરેવ એની નીકુલર્ણુની નિરાશામાં પ્રિયજનુ રઈ
રહ્યો છે
એથી, શીકુલર્ણુ નીકુલર્ણુની વચનીમાં
૧૫૫ એવી જ બનીને એ ઠી સમયે સમસ્ત થઈ ગઈ

એ જ આ સ્થિતિ

[૧૨૨]

સામે જરૂર દર્શન સંભળ્યું છે,
એના પર ભૂરા રંગનો પટ દીધો છે,
અદર ભૂરા રંગનો ચહેરો દેખાય છે,
વચ્ચેનું આકાશ પણ ભૂરા રંગમાં છુપત થઈ
ગયું છે,
ભૂરા થઈએ,
ભૂરામાં રમીએ,
ભૂરામાં પાવન થઈએ.
એવો આ હરિરંગ જાનરેવના હૃદયમાં સમાઈ
ગયો છે

[૧૨૩]

એકવાર જાનરેવ અને આગરેવ પરકપરના આકાશના
ભિન્ન અનુભવોનું અનુસંધાન કરતા કતા
જાનરેવે આમરેવને પૂછ્યું
ધ્યાનાવસ્થામાં એ વિવિધ આવો, સુચક વિચિત્ર
વર્ણોથી ખેડે છે,
એ અતરંગક સંભળાયે છે,
અને એ જસ વારમાં સાત થઈને સોને ખાલી
કરી નાખે છે,
એ તત્ત્વ કયું છે?
પ્રિયથી એ પ્રિયતર કાગે છે,
અમનથી એ વિચાર પ્રતીત થાય છે,
ત્રિભુવનને એની અત્યંત આવશ્યકતા છે,
છતાં પણ એની ઉપર નિષ્ઠ નથી,
એ તત્ત્વ શું છે?
આમરેવે જવાબ આપ્યો
કદાચ આપણે જ તે ધીએ!
ધ્યાન તો એક આપણી કનપનામાં છે,
અને સદિતુ બધું માપુષ્ આપણી જ અદર
છુપાયેલું છે
જાનરેવે કહ્યું:
મને બહુ પ્રિય લાગ્યું
મારા મનથી જ પાત તમે કહી,
હવે હું અને તમે એક થયા

‘મુંડીજી, એ છે જ એવો’ નાની ખાલખીસની પુઠ્ઠી કપી છે અને મારે તે પોરસિયે કીધીને તબર સામે પાલ દબો લાગીને સેર દેખ લઈ આવ્યું છું.’

મુંડીજીએ એક સેર દેખ પીને લાલગાસ પહેન વાન પર દયાની નાનર નાખીને રસ્તે પકકચો અને આખ કીમત કર બમણા બેસથી કીકરોને લાખાનય મઠી પડ્યો પરંતુ લાલગાસ કામ એને અનુકુળ ન હતું વિનમ આ પો મશીન સાથે મશીન ચર્ચને કામ કરવાથી મેનુ મગજ સાર થઈ જતું હતું તેમા વળી રોકેલ સેવેજ લોલકાતો, અગ્રેજીના શુક ઉપચારો કરી લકલો પડી.

પહેને દિવસે એને પામ અણર પશુ ચાલ ન રહ્યા, એને બંને ઉમાલ કરના પૂજ્ય આમળાની જાણ એના ઠામણ ગાલ પર પડી ખરી

તે દિવસે પહેલી જ ચાર પાવંદી, પતિ સાથે અમી પડી ‘વાલ વાલકાં કીકરા પર છેલુ બારે હેન છે’ એક દિવસમા જ ગણુ ખાણુ પીછું કઠી લાખ્યું ! આમ તે કીકરા લાખાવાનું છેડે !

ઉમાલ કરે પશુ કીધા જ તુરસાથી બખાન આપેડે ‘બહાર જઈને તોકરી કરે તે બનર પોંડે ટેલી રીતે સો થાય છે’ થાંતેર માલુસ, પંચે આવીને કીકરા સાથે લમણાડીક કરે, એટલુ બધુ તકાલદેખ તે તુ જાણ્યા ને ! બધાવના નેટલું અગ્રેજી તે, તુ જાણે જ છે !

પારંતી બનડી ‘મને એટલી કુરસા જ કયા છે’ પેરેલિયાપી માડીને રાતના દસ અગિયાર સુધી તે કામમા બેસામેની રહુ છું !

‘અને કુ તો, આપિ દિવસ પાસા બદલીને ખાલ સામે રીતો કરુ છું, ઠામ’

અને પતિ પત્ની બંને એકબીજાથી એકા ફેરવીને ચર્ચામા

પરંતુ થયુ એ જ, બેચાર દિવસની તકલક પડી રોકીને લાખાવવાનો બાર પારંતીને જ સાથે લેવો પડ્યો પરંતુ આખરુ કામ પતાવીને બંને બાળકીએને આમપાસ સુરાદિને પડી જર એ આરામ કરવી હતી તેને બંને હવે એ સમયા રોકીને પડીને એ.બી.સી.ડી ને અ વા મ ઈ મીજવવાડી પડે જ લોકોના દિલો ને સમજ મેપતેલ હતો, હવે માતી સિખાવણ અને જાણી રમ ફોનુ મીસવાર પીને કીલસાનુ કોઢી બાજબી મેળવવા લાગ્યો

જ મહિનામા રોકીને પહેલી દિની ચોપડી પૂરી કરી: અને ‘એવન રીડર’ ના લાખા પશુ મેખી કાઢ્યા

આખા ઘરમા બેરસેરથી સાક્ષરી આવતી હતી. ઉમાલ કરે, દિસનાખાખા પલગ પર મેડકુ નાખી તે પર મહારનાખી બને જૂની પુરણીએને તેલપાણી લખા દીને ચમકતી કરી લેવા મેજ પર, દહેજમા મહેને કુમાલ પાપરોં કલો, કૂલ પર પડોશીને ત્યાથી માતી આણેતુ દલખીયા પણ ટિફ્ટિર કરતુ હતુ રોકીરી નવ નીકર ગાઈલ પહેલું હતુ. આટલી નાની ઉમરે વ મેડકા ગાલુસ પોંડે કીમ પ્રાકમા વાળ આજા પડીને ખરના લાખા કલ મળીં મંડુ ચોપડી પર તેલ ચોપડાગીને અમલવને આપેમા બરપુર માજળ આજીને એક કકક કચોરી પાલ એ કામા આમતેમ બાટા મારતો હતો.

રાત એમ હતી કે કોનીના દાંઢેલુ ઉમાલ કરે આને ખાનખા ઉલટ લાગેલને પેરે મેલતપી હતો. સાહેબો સામે સાગરાસી રાખવાથી કામે પડેલા પલે છે, એટલુ જ તડિ વળી એ પુલ ચર્ચાનુ તે ખમાર પલ પડે. અરે પમાર ન વ રપે લેખાજી, સાહેબ પુલ રહે એ જ શુ એજી છે ! અલિચમા જરા પડેલાએકા પડેલાય તે એનના દુપડા નીકરવાથી તે લૂટકોશ મે’

મહેન આના, આ પોપી, નાસેલો કપો અને પડી નીકરના અલેજ લાંબી નખેલો મેપિ નાનકડા, કુખળા જાલખા, નવન કીકરાનુ આ પડોશ આખર્ષજનક હતુ. સાકા ચાર વર્ષના રોકીને સાહેમે તે કામાપણ વર્ષેના ૪ માનવા, પુલ ચર્ચને એમણે કહ્યું મિસ્ટર ઉમાલ કર, તમારે કીકરા ના ઉઠારે ઈન્ડે રીનેન્ટ છે ! આટલો નામે છે કયા આટલુ અગ્રેજી જાણે છે ! એને ઠાઈ સારી સુનમા જાખન કશોય અને લા એની તનિયત પર ફડા જરા ખાલ આપો થયેલ નવરો સામે છે લેલ્ય કે લેલ્ય !

ઉમાલ કર મહાજી ચર્ચવવા મુકા મેલાના આખી મચીતી ચમળી કીપી ‘સાહેબ, તનિજા તે, એની પડે લાખી જ નેની છે, કુ તે એને તબર સામે ફોરેતુ દેખ પોરકાનુ છું બનુજા કીકરાને દેખ ન મેને તે મળે કેમ’ પુરો એક મેર દેખ એને મટે બાળ્યુ છે.’

સાહેમે ફડા ટાપની પૂરી ‘મોલ વલ, દેખ સોપી સાથે બેસક છે કુ ખબુ ચાસ નાનાને આ પોરા દેલો નરી’

પછી એક રોડ દૂધ પીતા એ આમાનીડિયા રોકેશની પીઠ ધાનડીને સાથે બેઠા.

પોખરે નાકે સાડખની મોટર સાથેકય પડી હતી ત્યાં મુઠી ઉમાશ કર એમને મૂઠી આપ્યો. પાછો ફરીને પત્નીને ઉલ્લાસભરે કહેવા લાગ્યો. 'એવું રોકેશને એકદિને સાથેમ અમમા પડી ગયાં. હવે હું એ એને લાગુ વધા માટે થોડો સમય આપીશ માત્ર અંચેશ સારું હોત તો, હું ખી. એ મા ફેદલ માત્ર માત્રુ તો થવલુ હતુ તે થલુ, પલુ હોકરલુ લવિખ તો આપલે રુધારુ' જ નેત્રે એ.'

પાવંતીએ પલુ પાનખરના પીળા પાદડાના રંગ વાળા પોતાના ગામક પર પ્રેમભરી નજર નાખીને કહ્યું. 'તો છે જ એના આસરે તો આ થલુ પચ્ચર-મહેનો-હકા છે લાખીને પાચ પેસ કમાશે તો સોને રોકે થશે.'

રોકેશ મે ચક્ષાના પડગા પીસાના લાગ્યા 'એમની રીકર' નેત્રે એના હોશ બેઠી જતા હતા, પલુ જલુતર તે લાગુતર-એમા મીનત્રેપ ન આને

સાત રૂપિયે રોડની મદામ ખરીદવાનું ગજુ તો બલજલલુ મે નથી ઉમાશ કર રોકેશ માટે અધીં છે મદામ સર્ક આપ્યો. પાવંતી મદામને હિરા મેલી પેં સ તાડીને રાખતી નહો નાની છોકરીએથી કુપાવીને રાજ પાચ મદામ પલાળી રાખતી અને સહાર મેળવીને રોકેશને આપતી થમી કાશિય કપોં છતા મદામ ધસવાની એને પુરસદ મળતી ન હતી. પાવંતી આખી મોરમના વરખલના બિયા પોર્ક મુકવીને સાચવી રાખતી અને તેની મગજનરી કરીને રોકેશને પીવરા લી. પલુ કોપુ જલુ રેમ પલુ રોકેશનું શરીર જલુ નહી તેમ રોકેશ પર લાલી થે આવતી નહી એનાથી એક મહિને મોટા પડેા શોના છોકરા કામા એનાથી રોડે અને વળખા નલુ મણી હતા. પાવંતી એને નેત્રે પતિને કહેલી કેવા મસા એ સ લેવા છે. કેવુ જલુ કર્ક થ દીને લેટ ખાલ છે. આપલે રોકેશ તો એની સામે બ-નુ લાલે છે.

ઉમાશ કર તસાથી આપલો. 'મા થે, કાંકે એકદી અમથી છે. નેવી મા લેવા રીકરેા' આપ્યો હિવસ પેટમા કર્કને કર્કે એરતો જ રહે છે ન નલુપ ન વાચલુ કશી ચિતા નહી.'

પરુ સારે આશ્વર્યની વાત કે પેરેા બાડિયે પપુ નામે થયે પાચમા વર્ગમા રોકેશ સાથે એની જ સાથે

દાખલ થયો. વણી, ગણિત, હિન્દી અને તુરેજમા તો એ રોકેશ કરતા વ આજુબ હતો.

રોકેશ હવે કર્કક સમજદાર થયો હતો. નન વર્ષનેા હેવા છતા પોતાની વચના બાળકો કરતા એ ગબીર હતો એ બેતો કે મા નાની બહેનોને દિધ આપતી નથી એક એક જદામ માટે બહેનો કેવી તલસે છે. એમની દામમા વી પલુ પલુ નથી એતુ મન નાની બહેનોની રોકકળથી પીગળી જતુ માધી છનાછપના પાચ જદા મમાથી નલ બહેનોને આંકે કરી વહેલી આપલો. દુધમાથી પલુ બાચ આપલો. મા કોર્ક વાર નેત્રે જતી તો, એને તો કર્ક કરેલી નહી. પપુ રીકરીએને થમકા વતી 'ડાકણી, એને જરા થે ખાવા દેતી નથી. કેખલુ નથી તમારાથી, એના શરીરમા તાન રહે છે. એને અંચેશ બલુવાતુ છે.' ખનગદાર એ ખાતોપીતો હોય તથ રે રસોડામા થૂસી છે તો.'

રોકેશને દુધના થૂટા એના થૂટા થર્ક જતા બદામ કડાવી થર્ક હતી અને તમારે પાસેના જામિયે કહેતો. 'અરે તા દુધ પીતારે ને મદામ ખાનારે નહી નેયેા થેથ તો બે હાથના પલ મેજન, તાકાન હેથ તો.' ત્યારે એ હવ બચારીને બાળી જતો.

જ

બાડિયાએ કહ્યું. 'અલ્યા રોકેશ, આરે ૩૩ કે નહી? રોકેશ પુસ્તકમા થોડું રાખીને જ જનાય આપ્યો. ના નાઈ કું નથી આપલો તારે હલ વાચવાનુ છે.' બાડિયાએ ઝટકે વર્કને એતુ પુસ્તક આમથી તેના કહ્યું. 'અલ્યા તારે એમલને જ બાગુવાનુ છે શુ.'

રોકેશે કું ખતા લાલેને કનાવનાં કાપુ. 'ના જાલુ હું તા જલુ જ છે કે મારે અંચેશ જાનુનાં હું આપી દે શાક માત્રુ પુસ્તક મને આપી દે.'

એક હલ મોડુ અને નિખરાયેના નાજ તરે કુપુના જરી નજર નાખતા બાડિયાએ પુસ્તક આપી દીધુ. પલુ જતા રતા કહેલે મા. 'લાલુ બાઈ બાલુ' હું જ રવર્ડ દિવીજન લેજો.'

રોકેશ રોલડિન નાચના જકુપા જતા આજ તુ રી કોર્ક વર્ગમા રસ્ટે આના નથી. પ્રુદ અને પોતાને સમ જલુ ન હલ કે સાડા નલુ વર્ગની ઉમ્મરથી કું અ થે. ધીપુ કું, અને એ જલુખર થી બાચ એટલા માટે પિતા છમે અલિતાના વિખરને જાલુ પર રખા-મે છે જના એ જ અંચેશ સાત વર્ષની ઉનારે અકમાયે છે. દિનમ

રાવતી મહેનતથી હિન્દીયા તો જે એના પાઈના બીજા
 હોકરાની લગો વગ આવી ગયો જાતુ, એને મોઢે પિતાનો
 માર ખાધો, જે અગ્રેષ્ઠ દણ સુતોપકારક નથી આમ
 તો, વગેરેમાં એ તખ્ત હેરાકર જ અગ્રેષ્ઠયા તેજ છે,
 માફીના મધ્યો તો જેમીતાબુને સામે ચલા હોશ મારે છે
 એમ બીજાએ બને ચરમ એવું ન હોય પણ નાન
 પછુમાં એબેની અગ્ર કવિતા સુખાની પિતાના બધા
 પરિચિતોની સાનાવી મેળવનાર રોકેને તો દૂબી મરમ
 નેડુ લાગતુ હતુ નાનપણમાં એને લાગતુ કે કુ બુદ્ધિ
 સાધી છુ, પણ નિરાશના વચેના એને જાગર પડી ગઈ
 કે મારી બુદ્ધિ સાર સાધાવતુ છે

એને આગાદી મળી જ્યાં પછી સમાચાર ફેલાયા કે
 શિશુમયાઈ હવે અગ્રેષ્ઠ બની ત્યારે રોડો સાતિનો
 શાસ લોકો નેડેતો કમ અને સમય એ અગ્રેષ્ઠ પાછા
 ખસે છે તે વિષય દૂર મતા એટલી મહેનતે બીજા વિશે
 તે સરેલાઈથી રીખી લકામ

વિવશ વીતતા ગયા અને પીરે પીરે એનો એ વલમ
 પણ દૂર મટે મોહ પિતાએ એને મારી પેઠે સખાનુ
 કે તેજ, એક વાર નહી પણ લાખ વાર આગ્રહ કરીજાય
 તો પણ, એ મર અગ્રેષ્ઠની છે તે હિન્દીની કડી મે નહી
 માપે મારી તોડરી કરી હોય તે અગ્રેષ્ઠ પછી કરે

રોડા વિનરાત અગ્રેષ્ઠ ઉપર મકો રહેતો અને
 પાઈતી એના માથામાં આનણાનુ તે નાખીને ગાલિસ
 કરતી પરીશાના દિનસોખા એ બોદ બોદ કલાક પાવતો
 ઉમાશ કરે પોતાની જુની વીડી વેચીને એને મટે ખરુ
 થી ખરીવુ અને તે દાયે અને બરાબર મોપ રાખીને
 રોકેને ખરાડ, પરતુ પરિણામ રોડેશ અને અડિશો-
 બને થઈ કે તાક વ્યાપાર

તે વિવસે ઉમાશ કાગ્યા કરે જુનો સુખ્યા નહી
 ઉમાશ કરે મેની મેનીને હોકરને અપખ્યા કરી નાખ્યો

ઈન્દરમાં રોડા મેકનડ આવશે પણ એટલા માટે
 એને શુ સુખાનુ એ ટાઈએ બજાવુ નહી એના માથાનો
 દુઆનો કેટલો ભયો વખે આખનુ તેજ કેટલુ ધટુ,
 નેમી અનર પાઈતીને ન પડી કે ન ઉમાશ કરે પછી
 એમને એવું જ દેખાડે કે હોકરાનો પાત્રો જરેશ
 જ્યાં પધારે લગો ખર્ચ મળે છે અને પાટલુન ટાઈ રીતે
 કમરે દકતી નથી એમણે રોકેને એક પેટી ખરીદી આપી
 પ.૩ આ રખતે અમેજના એને સારા ટાઈ અખ્યા

હના ઉમાશ કરે એને હતુ. 'મેટા, આજ પ્રમાણે મહે
 નત કરતો રહેતો તારે બી. જે મા ફરદઆવતુ નેમીએ
 શુ જુએ તો છે જ કે તરે બેઠેના મોટી થઈ, નાના
 બાઈના બજાવતો ખર્ચે જાય વખે છે'

રોડેશ શુ એ બધુ સમજતો ન હતો, એકવીસ
 દિનસમાં ટાઈએ પછી રોડા એ ઉમાશ મેસવા નેડેતો
 સારો વચો કે તરત વાચવા મ ડી ગયો. પાઈતીએ એને
 વાજા હતુ. 'ભાઈ, હમણા બધુ ખૂબ જરા નેતો ખરો,
 તારા શરીરમાં કઈએ છે? આમ લાગે આવી આગાદીને
 કે છી દૂધ તો વીક પણ મળે પણ નહીને રહ્યા નથી.'

પણ રોડેશ બજાવતો હતા દેહમાળી કાપ અને
 નીકળી ગય પ.૩ આરામ કેના? કામ આગળનુ બધુ
 થતી જરાય તાઈ ટાઈ જોડવાર એવું ગમતુ એવું અન્ય
 થઈજાય કે વાનવો એક ગમતુ પણ મા રહેતો નહી
 કેઈસર હકીતી ગયે ૪૫ શરીરમાં બીલે કે છન તારાઈ
 જ્યેશ થનુ એ તા મ કયો જ થઈ અધીસમ અગ્રેષ્ઠ
 પાછા અને નહીં સમય બીજા વિશે પાછા

તે એને આડી આડી દાતી મૂક પણ ફૂટી હતી
 પણ અત્ય પ્રતિપા નહી હતી કેમી એ પાસ કપી પડી જ
 દુ મેન કરીત મે નર્યા એકાકા એકાકા દસ દિનસ
 મેવ પાળ જ ચાલ્યા બની તમા કરના એટલે સુખય
 અકામ ન કરે

ઉમાશ કર અને ૫ વીંતી દોકરાથી સદુક કમલ
 હવે ત્યારે એક એને બજાવે સરખા લા રહ્યા ન હતા,
 પણ એટલ તા બળા હતા કે દોકરા હિમ એના બલે
 નહી કે દેનતિગિર થોપા મે ફરવા જતા નથી રાતદિનસ
 એપીસ આપે માડી રાખે છે

પરિશા આવી રોડેશ હકિત પ્રમાણે પ્રસવેટા કપો
 જાય અગ્રેષ્ઠ બીજા પેપર પડી ફરદઆવનાની આશા
 ન રી મકન આણુ તો મે તાજ રી જાન

રોકેશની આખા રાતરિયે પરિશામની રાક નેના
 લાગી

સકાતી જુની સાકાવળે એ રોકેને બાઈત મેં
 બડી બાને આસુ પડી અથ દસ બાના સુઈ પેગાનુ
 રોકેશ પિતાએ જાણેલા આદ આનામાં પોતે જગામેના
 આદ ગાના હોમીને પૂરો રિપો સાને યાનો હતો

ચાર ચારે ગાડી ગાળી અપણુ પાલ્લવ જનમુ,
 છટ્ટુ તેણુ જ અપણાગાના લાખમાં પિમે પાકાતી
 જાય લઈ ને બી. જે નુ રિજેટ ની ખુબ મારના

રેડિના દોડવા લાગ્યા

રોડેશ યાદીમાં પોતાનું નામ સોધવા લાગ્યો. એની નિરતેજ આંખો સો સો પાનરના ઝેળા પોંઠે ઝળી બેઠી હતી. યાદેના માથામાં સોઢી ઝડપથી ફરતું હતું. તેણે નવ કોનેજવાળું આંખ પાતું પૂરેપૂરું એ બોર્ડ મેથે પહોં આ રુ કે કપા થ એનું નામ ન હતું. રુ એ સજા વિત છે એનું માનું ફરી ગયું અને ફરી એક એક કરીને બધા નખરા ખાનથી જોયા ના, કપાસ નામ નથી! ફરફ, સેકન્ડ, થર્ડ તો આંધે રહ્યા - કંપાઈ મન્ટે હતા પછી રોડેરાકુમાર સકોતેલાનું નામ ન હતું.

અદરથી આપતા ઉબકાને બળપૂર્વક રોડેરાકે એ પ્લેટફોર્મના બાકડા પર ઢળી પડ્યો આંખો સામે અધારું ડનાઈ ગયું. પછી ફાટતા સૂર્યના કિરણોમાં કાળા જૂથા નારા દેખાતા હતા.

એ સુન્ન થઈ ગયો. પછી પછીમાર મઠિ જ નિરા હતું.

ગોનાગળે ત્યાં હાથ લેવા જવા માટે સોનાગ્રી રોડી કે પ અધાતુનું પાત લઈ જવાની શિખામણ મેઈ આપતું નથી, કીલકુ મેઈ તેમ કરે તો તેની ટીકા થાય, પાલેના પૈરથી મણી આવેલા ચાત્રમાં પછી હારા લેના જવાનું મેઈ કહેતું નથી. પણ અર્ધાંચામ શિક્ષણની નવિહારી એ છે કે તમારે જાન બેઠતું લેખ તો માનુસાલ કે પ્રાન્ત લામાનું માધ્યમ એ તમારે ફેટે પડી ગયું છે, તમારું જ છે તેને પાતું મૂકી અને દરિયાપારથી આપાત કરેડું માધ્યમ લઈ આવો અને એમાં જ બધું રાખી લેજો! આથી એવાગળે ત્યાં હાથ લેવા જનારો સુરજી કે પ થ માણતું પાત મેળવવામાં જ અટવાઈ જાય. સાધન જ સાધ્ય મઈ બલ છે!

રેસ નદીમાં પાઈપ નાખી ત્યાંનું પાણી ધરત્યાગેલું લઈ આવવાનું મદદ પરાક્રમ કકાપણબાઈ ગણાય છે, પછી આપણે પ્રદેશ અને માળખા જલો દેખ તાજકુ ત્યાં નીચોલતી વધારી માદરા બકરાના ટેળાને પાકી મરી પાતાબૂના બેઠા રનાડી પાત મંત્રે માતરતી નથી!

થઈ ઉત્તમ અને પૌષ્ટિક અનાજ છે અને એ લલના નથી તેને માટે તો તેને ફેટે પોંકુ મે રી જેનું ડનકુ મણતું સ્થાનિક ઉપવનું અનાજ તમાર માનું કે રજા પદાધીની બાળતામાં આપ્યું આવો મિલેક કરીએ છીએ ખરા, પણ સૂકમ માનતા એ નિરપ સદમ વિનેકની અપ્રકા રામે છે તેને માટે ભડી મણુની કરીએ છીએ નિવાઈ જે લાખ માળખજથી સાળગતો આ રા છે અને સાલની સાળગતો તે મોલતા શીખ્યો છે, ખીજના સૂકમ અને રજા અનુભવો તલ્લે જે બાળમાં બળ્યા છે મલ્યાય થ સૂકમ અને રજા અનુભવો જે ભાતાના નકા કયો છે તેની વ્યવસ્થા અને મર્ગ અનિવચિત શકિત નબળાને, સદબજાને સીમે એ સામાન્ય માણ છે કુદરતી છે થોડે તે બાળમાં સદબજાને પોતાના વિનયો નકા કરી શકે છે તેમ ખીજના વિચારો પછી સીરી રાકે છે એના એ કુદરતી શકિતો નિરપ વિકસાવવાને બદલે પરલાખામાં શિક્ષણ આપીને કુર્મિ કરી નાખતી એ માન બોરનો સોરો જ નહીં, અત્યાચાર પછી છે જ

અને આ બધો કાપિટી વ્યવસાય સા મઠિ? નોકરશાહીને જીવતી રાખવા મઠિ? પોતાના દેશનો વડીનદ પરનાખા, કાર્કન સિરકમથી ચલાવવા મઠે,

મેઈ વડવા મઠિડું કેર પાછી નાખીએ ત્યારે કેદસેક સમય સરીત્તમ નમકિત તો આવી જ આવ, તેની ગલરાવાનું ન દેશ પથમ પડેજ બરબાર પાળવું તો સરીર આપોઆપ વજમ પટેલો મોપ માત શિક્ષકોમાંથી મોડતા દરઆવતો એવું થઈ જતું, પછી સ્વઆધાત વિજ્ઞ પીના માનસ તો માનુસાલને થ પાનનું ફેટા અને શિક્ષકાતિ વધો

ચાનાદદના આપકાએ એને નોકાવી દીધો. હવે કે માણુડ સુ કહેશે? માની સામે કપે મેઈ જનુ? ફેર્લવ? બસ ફેર્લવ મઈ મથે! મોક્કસ અમેજમા જ રતી ગયો! મુલુની સજા સાલગતોને પછી એને આટલી પીડા, આટલી નિરાશા ન થાત? કે કળક સમાઈ જાઈ કે તારી કપાઈ સામેથી ફેન આવી રહી હતી

બરોરાના લીખા તડકામાં પ્લેટફોર્મ પર ટેલું બેઠું મઈ ગયું હતું. પોલ્લો, રોડેરાકા કળીઆરીમાં, નેશનલ કોનેજના વિવાર્ધમાં અને ટોડસરો, કુતી . . વન્મે છાતી, ટુકીટીને મેલેશ થતી જતી પારતી, ઉમારા કરને કોનેજના મિન્સીપાને પગી રાખ્યો હતો અને ફેનથી કમ્પામેનું ચીમરા જેનું રોડેરાકું રામ એ જ પરિચામ વાળા અબખારથી રાકકુ માની મોદમાં નિરપક પડમ હતું

આચાર્ય મનોદાસ કહ્યું કે પ્રકાશના રંગો પાતન થાય
રહે છે અને નાના પડીયોના આકાશની દુનિયા બને
પોતાના વન તરફ આકર્ષે છે. રંગી આકાશની વચાઈને
આકાશ તેજ ફરેલો પડેલી રૂ જાણે જિંદગીના નકલ
બીનરે છે।

એક નાના બેઠા પાછળ એક મોટા બેઠા ના
 ઉપરના બાગમાંથી એક મોં
 વધી આ કોણે એકમની
 આપો આમણ કમળનીએ
 પરી મળે છે - નીતેને કિનારે
 કુલકાની આમણથી
 પોરી હોયે પર આ કાપરી
 આપાની કોમ અને આ
 આપેઆપી પૂર્ણિદ્રાને
 નીકે પડે પ્રસાદની આર
 રતાપ છે પણ સરીવના
 ભાર ત્રી રસને પહેરા જે
 હતા સકિમિમાનથી જાણે
 એના પર સરીવે કલા પીકેને
 ખાસ વધારે સાગી મારા
 નારી આપ મળ આનન્દના
 પરી કાપરી પરી કમળ
 જાન મળી છે અને નીતી
 નસ કોપરી આરી છ મળ
 સરીવે આપકિનારી જાણ
 પરી રીકે છે

પાલ શકતી જાતનારે
હસી હેરાયુ હમણે જ
કેવારે ચમ છે પૂરીએ પ્રકાશ પથરોઈ મણા છે ને ફોનો
ખીલી જીભા છે બાજે રાહ ફર સળા આનંદનું આમયેન
મણુ ખનુ જુનીને એ આંસુ રહિને ને રખી રણા. નવન
ખનુ જુના આરે ના એ અડી આપ્યા હતાં એવેને
ફાંસી પોતાની રહિને નવનર ફેરો—જાણે સમસ્યા
આનંદને કોમ ડી આપો આવી પેરા હમણી હેવ!

ଆନନ୍ଦୋ ମନ୍ତ୍ରି ୨୪୨୩ ଇମ୍ବୁ ଶୁଭେଷ୍ଟ ରବି
 ଶୁଭା ଶୁଭା ଦିନୀ ଶୁଭା ଶୁଭା ଶୁଭା ଶୁଭା ଶୁଭା
 ଶୁଭା ଶୁଭା ଶୁଭା ଶୁଭା ଶୁଭା ଶୁଭା ଶୁଭା ଶୁଭା

ચાર્જ છે ત્યાં સુધીમાં તે સુખની શરતે બાજુએ રહે છે.
જ્યાં છે

એકલ મા એકલા આત્મભક્તે મન થયો 'મમ, મરી
છે આ દુનિયા!

‘આ’ દુનિયા અને ‘એ’ દુનિયા

અં' દર્શિવામ્ય એમને પુત્રો છે પુત્રી છે પત્ની

પરુ ટને છે પુરો બ્યાને
ધરો સગાળતા ઘરે ગયા
છે બધા પરુળીને પુરો
વાળા બની ગયા છે પુત્રી
જન્મ પરુળીને સાસરે ગઈ
છે પત્ની જન્મ્યાંને ગયા
છે

‘આ’ દુનિયા અને
‘આ’ દુનિયા

અહીં તો ગર્વ નથી ।
 ના ના ધણુ અણુ છે ।
 જલ વિચારે છે હોણુ જ
 ભોળિયા! નથી તો આમ
 ભોળા કહે અણી ।

એમજેય પાઠાથી નિ
વૃત્તિમયીથી છે સમજની
મનિએ અને વિધિના
દાયોને એમને ખૂલ પાતળી
એર આરી છે, પુન
પુની શીશો મધુ જીંઠ
પલ્લુ તલે 'કાંઈ' નાંથી

મંનમીણ

(cont.)

કુલકાની આજ્ઞાથી જાણ્યો, કે આજ્ઞા,
તે જાણે છે જાણે!

આપીની પાલ્ટીએ આવ્યો, ૩ આવ્યો,
એ વાલકે જનમેલ'.

શ્રદ્ધાળુઓના આશીર્વાદો, આશીર્વાદો,
એવાં જાણીતાં મનમાં!

મહાજાણી કાલ મર્થ આપ્યો, રે આપ્યો,
એ વાલરે મનમેલો!

ਅਰਥਾਤ੍ ਸੀਨਾ ਉੱਚੇ ਆਪਣੇ, ਤੇ ਆਪਣੇ,
ਜਿਹੇ ਵਾਲੇ ਅਰਥੇ!

१ जिह्वाची ध्वनि बर्फ आलेली, हे आलेली,
जे वायवेले मजलेले!

જીવ્યું કમળ તો મેં અભોજન કે અભોજન,
એ જાણ્યું અભોજન!

કામ્યાને જામવી જમ્યાઓ, હે તો જ ત્યાં જાઓ,
એ જામવી જ નવોણ !

दक्षिण मध्य

અને એ સુ નથી! એનો એ હજુ સુધી નિર્ધાર કરી
નહોતો નથી.

અને એ જુલમી કરી એમને બા મેકાનમાં બેઠી
ભારી એમને લાગતું હતું કે કેવળ મહિનાઓથી
પુત્રો જાણી જાણી શામે મરાનરે રાત્રીમાં કરતા નથી
અને વેળાનીમ્ણુ એવની સાથે પાત્ર કરી એમની નેત્રોની
અળા એમને જાણતા જાણતા સમજાવે તેનું લાગણ
આજી હતું આજીની નિતરી દષ્ટિ પડી આજી એમને
લાગતું હતું તે પડીના માતા જાણીએના ભેગા અડી

દોડી ચાલ્યા હતા ડોની સાથે? પોતાના આત્માની સાથે?

એટલામા સામેથી આંચકે વર્ષની વ્યવિકા દાઘમા અનેક રંગના ફૂનો લઈને દોડતી ફૂલથી દેખાઈ જાયે સાક્ષાત રમેદની સત્યાણી મુકા જઈમા રહી રહી છે? જૂદના દેખાયા કર્મ થયું જૂદનું મન વિચાલું હજુ એ શુ થયું? શુ એ સાગરની દોડપામ છે?

એ બાલિકા પોતાને ભેઈ ન જાય એટલે જૂદ મારી ની બાજુમા ખસી ગયા નીચે દાદર પર ચપાજ થયા એટલે ઘુરત પડેલા ની જમ થામા તથા ને ફરીથી એમણે બારી બહાર નજર નાખી પ્રકાશની માના વધતી જતી હતી

જાણે એમને આત્મા ડોર્ન રમેદસંદિની પરિક્ષા કરી રહી હતો એમણે આખો ખોયા તો એમને લાગ્યું કે પોતે આનંદના આસન પર એલિને અવકાશના ડોર્ન અગ્નિમાર આને જલ તથા છે

પણ સાથે 'કોઈક' ન કાણ છે એ?

જૂદને ખબર પડી ગઈ છે કે નામિકા ઉપર જાણી ગઈ છે પણ તેઓ તેને જાણ્યાના જન્મતા નથી કે તેનું આગમન પોતે જાણે છે અને બાલિકા પણ નથી જાણતી કે એનો નથા મિત્ર પોતાના આત્મન નિષ્ઠે જાણી જાય

આ હમણાથી રોજનું બની ગયું છે

માલિકાનું નામ છે સર્જિકા સડુ તે મામના મામની છેલ્લીની છેલ્લી છે માણે છે છેલ્લીને મુખર્ધ પરણીથી છે પણ હમણા બીજા સુભાષક માટે ત વિચર આવી છે એ કે સડુ તો પડેનેથી જ મામાને ત્યા રહે છે મામ અને આ જૂદના મોકાનની વચ્ચે જ એના મામાની વાડી છે

એ સડુ રોજના નિયમ મુજબ આવશે પણ ફૂનો લઈને આવી એના મિત્રને બારી બહાર નજર નાખતો જોઈ એણે બાજુમા પડેનું રૂલ જૂદના પગ ની પાછળ મૂક્યું મારો અવાજ થયા પણ એ તો એમ જ માને છે કે આદવા અવાજની ડોમને ખબર ન પડે તેથી એ રૂલ પર બેઠી થઈ ને એણે જૂદની આખો દાણી

પછી અમાર નહલવાનો જવાબ ફૂનિમ પ્રભાષ ક્યો મિના તે એની, 'મેનો, કુ કેણ છું?

પણ જવાબ આપ માને બહલે જૂદ તો સડુના કુમળા દાઘ-ને એમની આંખોને તકી રથા હતા-તે હાલો પર ધીરે ધીરે પોતાનો દાઘ ફેરવા લાગ્યા જાણે નવ

જાત એતલમા તેઓ વાતસલ્યનુ આરોપ કરવા માગતા ન હેલ

પણ એકએક જૂદના દાઘ ફેરતા બટકી ગયા સડુ અને જૂદના રોજના કાર્ણકમમા આવુ બ ધ થવાનું કંઈ આ-રૂ નહોતું સડુ ખોલા તો વિચારમા પડી ગઈ પણ બડ વિચાર કર્યા-ની, એને આદત નહોતી એટલે એણે ફરીથી પૂછ્યું 'મેને ને, કુ કેણ છું?

એટલામા સડુની આમળાએને મનમ નાનિતો રખઈ થયો એણે એક અગ્ર પત્ની દાઘ ફટારી નીધો ને એણે તો એના મિત્રની આપમાથી આશુ કરી રથા હતા અને એટલે જ એણે બીજા દાઘ પણ આપ પડથી ફટારી એક હાલે જૂદની દાડી દલાવતા કાકાટીકામાં રનરે પછડ્યું 'મેને ને, તમને શુ થયું છે?

જૂદની આખો પૂન કડુપ બની ગઈ અને એમણે અવી મદનતાથી બાલિકા સામે એણે કે મડુને કર્મ સંકુ નહિ ને તે પણ રહી પડી એટલે રૂધ એને રૂદન પરથી ઊંચી લઈ રોશા પર રેસાડી જૂદના મનમા ધડી વાર પ્રભ દેઈયો હતો કે મારા પુત્ર-પોતામાથી ડોર્ન નહિ ન આ અજાણી નાલિકાએ મેમ મારા હૃદયને રમેદથી સંવર અને પોતું જાણી દીધું છે? પોતાના ખોયા પણ જાણ્યો હતા અને આ એ બાલિકા હતી પણ એમને જીવિત પ્રથ પૂછાનું થાડી વાણુ ને પોત ઘડના રમેદમા ફૂલી ગયા

અને રજીના કોર્કકમ મુજબ સડુની નાનકડી આગળી પકડી આના રાડી શુ ડોની પરિક્ષા કરના નીક બ્યા એમન ત્યાર લાગ્યું કે પ્રકાશનું રહેવ આદલામા કયાક સતાર્ન ન પડેનું જા ખાખ ફેરતો વખતે સડુએ રથા કયા 'મેણે ન, તમે મે ર ના હતા?

'અમરવો જ'

અમરમા એટલે શુ? નિર્ભય પ્રકરના પનિનન જૂદન ફરી હસા થા

'અમરમા એટલે અમરમા ખાની' જૂદના વાગ્યુ કે સડુને સમજાવના માટે પોતાની બુદ્ધિ ખૂમ નાની-ટૂકી છે સડુના હૃદય સુધી પહોંચના પ'લા એણે થડુ શીખ્યુ પગ-પડી રીતે જવાનું પડન

'જા ૧ શુ તો જૂદો છે?' અને ફરીથી ધડુ વખતે સડુના મોઢેથી આ શુ કાર લાલ ડોને તા મદનો આનંદ અપરિમિત બની ગયા

વાન એક હતી કે સુરને તે આ શબ્દને પડે નહોતો
 મોગખાણુ વર્ષ ત્યારે સરએ એને પુ કહ્યો જ્યોનાતેનો
 જિહ્વાના છે તે આરા સુતી આવી ખજોએકે પત્તિક
 દર આપ મુરભી "મહી" તમે" વિ સાથ
 જાને તમે યાદી માર ન દોષ તેમ તેને આ તું" ખૂમ
 ગમી ગયુ પછી આ શાંતુ માંતુ નહિ સુરની માને
 ત્યારે આ ખુર પહી કે એ રી રીકરી જલ મુખને પુ
 કરાને મારાને છે ત્યારે તમે તમ ન મોનારા માટે
 સમજાવી હતી તો કે સુરને તા એલ કાલજ જલમર
 સમજાણુ જ નરોડા પામ તમે એક રીત પદ સ્ત્રી મ
 હતી કિન્ને એક દિવસ કાપી તું" ને મારે તમે
 મોપ માનુ કાલજ પાણુ ત્યારે તમે કહ્યુ તમે મારાથી
 મોહા છે ને

[illegible]

પ્રતિ રાષ્ટ્રીય વિશિષ્ટ ઓગસ્ટ હેઠળ મોટા સંખ્યા
અનુભવે છે. આ વાર્ષિક સંખ્યા ૧૭.૫૦ લાખ છે.

[illegible]

મોક્ષાર્થે સ્ત્રી સ્વર્ગી નહીં પણ સ્ત્રીમિત્રે બને
 એ આગદર્શકે સ્ત્રીમિત્રે માત્ર તરીકે અસ્તિત્વે આવડ
 એના નામ માટે સ્ત્રી આત્મણે જીવન દેવાને થયે ત્યારે
 જશ્ન જાણે પાત્રીને પાત્રના દેવાને પૂરી થાય છે એ
 સ્ત્રી સ્વર્ગી નહીં પણ સ્ત્રીમિત્રે બને

૨૬ જાહેર સંસ્થાઓમાંથી રીત આવી છે તેવા કચ્છ જવા
 કે કુળો સુધી એ જાણવા ન પડે? /

મિડામેટ ગદેતા મુખમંદી જાહેરી કર્યાં સુધે
સમજાવનારી પત્રાવલે દેવાને તે વચ્ચે પેઠા જુદા
મતૃતા નહોતા—એ સુધા નાનો નો દેખાવ છે એ
જાણીએ તો જાણી પાછી પાછી જાણી જાણી

સારું છે. મળેલ બધું જાણી સારું જાણી !'

‘જ્યુ જન્મ છે કયા?’ પીમા દુહની સામે તે
પીમા ચાગા ગાઈ તરફ જોઈ તે યોની

ત્યારે જમ્મી ચારે દિશા તરફ હાથ ફેરવી ઉભ્યે સડુમે
મે હાથે પકડી હતું. આ જગત-માફ જગત છે '

પૃથ્વીએ આ 'ગણ' ■ તેજ સ્વર્ગ સડુ બોલી 'તમને
તા કીર્તિ મોતના જ આગમન નહીં.'

તે એવું સાચું કહ્યું હતું તે દરમિયાન તારી પાસેથી
કાલુ શીશ-ભાંગે છે અને આમ બેઠા બેઠા જ
એમની જુદા જુદા ધુન-ગીતો પાસમાં બેસી પડી
સહુત નમણું - નિહા ૨૫ પૃષ્ઠમાં અનેક સામગ્રી
છત્રે બેસી દગ કપરેક એની નાબો પહોળી કાઢી
જતી ન કપરેક એ રેખાથી છલ મહાક કાઢી માળા
પાડી

आमिरा को सु सुख ले चुके हैं इसे लगे फुल
 जिसकी रोशनी बरस रही आने रोनी बायो ' भने
 उठने की कदमे पाये कलकत्ता भण, पायेवा बायो
 जब कदमे सुख में पाया पाये आमिरा नानकी
 जानीने दुःखे मेक हारमल लगे मेसरा भायो ' यल
 वे रोशनी यन यन वे रोशनी-यन-यन '

એ આનંદ લુટતા લુટતા કોનો પોતો પછી નહોતો
એ જે જાણી નમ્યદી પીધા ખમ્યદી પીતરી દુર ચાલ કીમ્બી
રહી તે જોડી

“இது இனி மறு நடக்காது”

પ્રત્યે પ્રેમી યત્ન કરે “હરે વૃ માતા કામળા તો
આ ?”

પરથી તાર ખરો ' ' એમ બોલી કહી આવ્યો
 ઠેકઠાણાની જઈ ઠેકઠાણો અભિનય કરતા બેની પાછળ
 આવતા જાયતા આવતા જાય જાયતા આવતા આવતા
 આવતા આવતા

સાચાનું છે કે તે માનવ પૂનઃ જન્મે છે તો કે
 (તે) વળતે જન્મે છે અને તેનું છે કે તે ૧૫ પૂર્ણ
 રીતે ખાલી એક પૂર્ણ છે તે પાંચ બીજાજન્મ-ખર્ચ
 જન્મે કે જુદાજન્મ ખર્ચ અને તે સારું ૫૫ રૂબરૂ
 ૫૫૫૫૫ રૂબરૂ રિપાર કરવા પોતી જ મિનિટોમાં
 ૫-૫૫૫૫ રૂબરૂ

જાણે શરીર આ છે ને મન સ્થિર ખનીને વિચાર
કરે છે સર, સર મરી જાશે નહિ દર્શ ત્યારે ।

‘હું તમને ક્યા વિશેષલક્ષી નવાજી ? એ જ અને સંજ્ઞા યથી તમારો પ્રેમ, તમારું ચારિત્ર્ય અને મુખ્ય કરે છે તમારી કસોટી કરવા કુ અસમર્થ છું. ક્ષેત્રે ને તમારી પોતાની પરીક્ષા ભલે કરી તે સ્વીકારું છું અને તમારી ખાતર કુ ‘પિતા’ની પદવી અદણ્ય કરું છું. મારી કબજા તો તમે લગભગ પૂરી જ કરી છે. જેમ કુ માતૃ પુ સાચો પિતા તો એ જ કે જે પોતાથી પણ સંવિશેષ ચારિત્ર્યવાન પુત્રને પેદા કરે અને સાચો પુત્ર પણ એ જ કે, પિતાએ ને કંઈ કુ દેણ તેમા અભિ દક્ષિ કરે તમે જે મને પિતાનું પદ આપ્યું છે, તેને હ તમારા પ્રેમની કૌંઠ સમજીને સ્વીકારું છું તે પદને યોગ્ય ભવના પ્રશ્ન પણ કરીશ.’

‘પરમાત્મા તમને દીધેલું શ્લેષ તમારો ઉપયોગ આરવની ઉન્નતિ માટે ક્યા એ મારી કબજા છે.’

આવા અર્થપૂર્ણ શબ્દોમા બાપુએ વિનોબાના પત્રનો ઉત્તર આપ્યો હતો. એમના હૃદયમા વિનોબા માટે ટેકલી લાગણી ટેકલી અહાં હશે કે પિતાના બાદમાં અધુરા પુત્ર પૂરા કરે એવું કાલદર્શન પણ ગાંધીજીની વાણીમા અહીં દેખાય છે.

જન્મભૂમિ વૈરાગી

વિનોબા જન્મભૂમિ વૈરાગી છે. નાનપણથી જ એમનામા ત્યાગ અને તપસ્યાની ભાવનાઓ ભરૂત થવા માંડી હતી. તમા સાંધી માતા’ના પુણ્ય સંસ્કારોએ વળી કંઈ સ્થિતિ આપ્યો. બાર વર્ષની નાની વયમા તેમણે આજન્મ કલ્યાણની સેવાની ભીખ પ્રતિજ્ઞા લીધી અને સ્વૈચ્છિકેવાનું મત ધારણ કર્યું.

આના ઉત્કટ વૈરાગ્યને લીધે તેઓએ શાળા શિક્ષણ છોડી દીધું, પ્રભાષુપત્ને આગમા દેખી રીધા અને તપ કર્યાં માટે ખર છોડી આની નીકળ્યા. પરંતુ પરમાત્માની પ્રાપ્તિ માટે દ્વિમાસ્ય જવા પહેલાં ગાંધીજી જેવા સમર્થ પુરુષનો મેળાપ થયો. તેઓએ વિનોબાને આદેશ આપ્યો કે સાર ત્યાગ એ મુક્તિ નથી, પરંતુ સંચારમા સ્થિતિ સારના સ્થાની સેવા કરવી એ સૌથી મહાન તપસ્યા છે. દરિદ્રો જ સાક્ષાત્ દેવતા છે, દરિદ્રનારાયણની પૂજાની વિશેષ રીઝ પૂજા કોઈ તપસ્યા અથવા રીઝ પર્મ નથી.

ત્યારથી વિનોબાજી પુ બાપુના સહગામી અને આત્મીયજન બની ગયા.

પુ બાપુજીની ડાયામા

પુ બાપુ આ નવા શિષ્યથી ધનુ જ પ્રભાવિત થયા. તેથી જ તેમણે વિનોબાના પિતાજી ઉપરના પત્રમા લખ્યું ‘તમારો વિનોબા મારી પાસે છે. આટલી નાની ઉંમરમા તમારા પુત્રે જે તેજ રિપતા અને વૈરાગ્ય પ્રાપ્ત કર્યાં છે, તે પ્રાપ્ત કરતાં મને ટેકાવા વધે લાગ્યા હતા.’

બાળતા સુધી, આ જ પત્રમા ગાંધીજીએ ‘વિના પક’ને બદલે ‘વિનોબા’ સંબોધન લખ્યું હતું. આ નામ પછીથી પ્રચલિત થયું.

વિનોબા એટલી તન્મયતા, નિષ્ઠા અને હજનથી કામ કરતા કે પુ બાપુ અદ્યદ્ય ધર્મ જતા આશ્રમના પામખાના સાર કરીને આજીવો પ્રત્યે સમ ન્યવહારને પ્રયોગરૂપમા સૌથી પ્રથમ રજૂ કરનાર વિનોબા હતા. બાપુએ આ સાહસ રી મુક્તકાંઠે પ્રશ્ન સા કરી અને એ કાર્યને આશ્રમવત્સીઓની ફરજોના એક ભાગ બનાવે. આ પરિવર્તને આશ્રમમા એક પ્રકારનો વિરોધાવરોળ ઝેલો. ક્યાં અને ખૂદ ગાંધીજીના બહેન આશ્રમને તિલાંજલિ આપી ચાતા થયા. પરંતુ બાપુ અકબ રહ્યા.

વિનોબાનું આશ્રમજીવન એક આદર્શરૂપ હતું. તેમા ત્યાગપૂર્ણ નિષ્કર્મ જીવનથી મુખ્ય ધર્મને તપ જન્મના તાલ જળને એક વાર કબ્બુ હતું. ‘તો પરમક્રમા અને આ સ્વીરથી વિનોબાની અહાને પાન બનાવે, તો હું મારા જીવનનું પરમ સોજાગ્ય ગણું. આ કુનિયામા ગાંધીજી મારે માટે પિતાનું અને વિનોબા શરૂ પદ બની રહે છે.’

આ સમય ફરમાન ગાંધીજીએ નિર્ધારિત સત્યાગ્રહને સંકળ કર્યો. પરંતુ એ પ્રમ ઉપરિચિત થયો કે આના શીઘ્રેણ કામ આરોગી નિસ ક્રાંતિ બાપુએ વિનોબાજીને પણ ક્યાં તેથી બાપુની સત્યાગ્રહ સેનાના સેનાની વિનોબા વાર્તાગત ત્યા તેમનો પ્રયાસ ધાર્યો કરતા વિશેષ સફળ થયો.

બારતી જન્મભૂમિ ‘વિનોબા’ અળખ્યું નામ હતું. ‘દરિદ્રજન સેવા’ના હારોરે વાચકોએ આ સ ન ધમા નિવાસાલ્યો પ્રત્યે પૂજા હતા. ‘વિનોબા રોજી’

પ્રત્યુત્તરમાં બાપુએ જણાવ્યું, ‘વિનોબા કેવું છે? મેં તેને અત્યાવશ્યક રીતે મળી ગયો છું. બીજા કોઈને કેમ નહિ!’

તેઓ મહાન ત્યાગી અને તપસ્વી છે. સંસ્કૃતના પ્રકાર પડ્યા છે. તેઓ ખાસ આશ્રમના પ્રથમ હોળીના આશ્રમવાસી છે. તેમની રમણશક્તિ અદ્ભુત છે. ૨૮ માં તેઓ અખંડનથી છે. ખરેખર તેમની તુલના કરી શકાય તેવા નહીં હોય. માથું છે.’

ગાંધીજીને પૂછ્યું પૂછ્યું

તે કાંઈ ગાંધીજીએ વિનોબાને કોઈ પોતાના પૂરી વળતરી પાર પાડ્યું અને વિનોબા મટે પરવાના પડી ને કોઈ ખોટું પદ નોંધવા ત ગાંધીજી છે તેમણે ગાંધીજીને કહ્યું તો તું પણ સાક્ષાત્ દેવ માન્યા બાપુ પણ તમની આ પરમ ભક્તિથી યજ્ઞ જ પ્રતાપિત થયા વિનોબાના એક પત્ની ઉપર કેના હૃદય રપડી શકેલા બાપુએ આખા ભૂતા તમારી મહા તપા ભક્તિ આ માથા આપણાં બંધી દે છે. હું આને ગોપ્ય હોઈ કે ન હોઈ, પણ તમને તો આપણે ફળ મળે જ. ખરેખર તમે કોઈ મોટી સેવાનું નિમિત્ત બન્યા.’

બાપુ ગાંધીજીને કહ્યું વળતર કોઈ પુત્ર પિતા કરતા પણ સારા નીકળ્યા

બાપુના અવસાન પછી સર્વે નિરંકારી ૩૦ અમકાર વ્યાપી ગયા. સામે એ પ્રથમ ઉપસ્થિત થયા કે ‘ગાંધીજીના ભાષિ હવે કેવું હતો? સર્વે ૫ હવે તું અમકાર પ્રગતિ કરી શકો? ખરેખર તું ગાંધીજીના મહા કાર્ય હવે સમાપ્ત થઈ ગયું છે?’

આ અમકારના પછી આજીવું એક જાણુ કિરણ અમકાર રહ્યું હતું, તે હતું - ‘વિનોબા’ સાથે જ ગાંધીજીને ને મહાકાર્યના આરંભ કરી દેતા તરીકે માન્ય જુમિયા જ સમાપ્ત થઈ હતી સર્વોદયનો ડેવા ઉદય જ ખરેખર આ તરિક્કામાં થવા હોય. વિનોબા આજીવું રૂપમાં આજીવન સમયમાં મળે પ્રગટ થતા બાપુના અમકાર કાર્ય પૂરું કરવાની તમણે મિતલવા લીધી બાપુએ નવાવેલ માથે આજીવન મારો પ્રગટ છે. - ‘એના એના કમરે સાથે તમણે કમરોડમાં ઉતરી પડ્યા

નવો રાઈ

હોવાનાના રાજેશ્વરમાં વિનોબા તૈન અજ પડો આ. ત્યાં રાજેશ્વર - આ અજાન - અજાનકતાનું એક ડચ સમાજના નામનું હતું. કલિંગ-પત્તનમાં આવી

દીનકી સ્થિતિ એકને તેમનું હૃદય કદાચથી અમકાર આજીવું એ સ્થિતિની વાસ્તવિકતા તેમના નીચેના ઉદય સાથે કિરણી સ્પર્શ થાય છે -

‘અહિ સમા મારી અવિચલ આરથા છે તેથી જ હું ત્યાં કાળી કરતા રહી નહિ તો હું સામ્યવાદીઓના દાનન થઈ જશે હોત, આવી ત્યાની દા તો છે.’

આજીવું પણ વિનોબા સત્યાગ્રહ પામ્યા રોજ બાપુને તેઓએ પકડાર ફેંકી, અમે કમળીએ તોએ કે આજીવું હોવા રૂપમાં ન થાય. ગરીબ તપ ગરીબી સાર્વન થાય ગરીબને કિતારી પાડી દલદલ મળ્યાનો પ્રયાસ ન કરે. પરંતુ એ આ સત્યાગ્રહી જમાનાને કિતારી પાડ્યાનો પ્રયત્ન કરવામાં આવે, તો હું સાક સાક કહું છું કે તમારે કરાવવાની માફક ન બનીને ખાઈ જશે.

ખરી રીત આ વિનોબાની વાણી ન હતી આ તો યુનો અમકાર દત્ત સમયની આગળી હતી તને કોઈ કાળી થો એમ હતું.

સમ સુધિ કોષાનની - વિનોબાની આ વાણી આજીવું દિવસે સુધી કહી હતી તૈન ગમ્યના પામ્ય પછી ગમ્યની જુમિયાની બની રહી યે અમકાર માત્ર ઉદય પામી. ૫ સમિતિમાં તે ૧૨ હજાર એકર અમકાર આ પ્રકારથી પ્રગટિત થયે.

વિનોબાની જુમિયાના કાંઈ રાઈ દીનકીતાના દેરહાત બનીને તમણે પેર પેર હાર હાર મળીને અવન અવનની નીકળી પડ્યા.

આ દાન નથી ઉપકાર નથી આ તો મારો દા છે તથી અને આપા - એમ કહેતા હોતા તેઓ પોતાને કહો આપા તેના મટે બાનતના પેર પેર જઈ રહ્યા છે આ મહાનતને તમણે જ્ય તપ નિયમ ધર્મ માન્યા છે આને તેઓ પ્રગટ થયે કહે છે. આને જ તેઓ ધર્મ પરિવર્તન કહે છે અને આને જ તમણે કિસમતગરીનું નામવ કહ્યું છે. ખરેખર બાપુ જ બાપુની કે પતાનું કાલ છે.

કવે જુદાન બાંધીરથીની કેટલી ૫ પાનાઓ પૂરી નીકળી છે. અર્થકાન સમયન છત્રનાન મામદાન સર્વોદયના, કાલિયાના વધેરે અનેક દાખાઓ તેમાંથી ઉદય થાય છે. વિનોબા પરચીન એવી રીતે પરમા ત્યાએ બેસી એ માને છે, તેવી રીતે સર્વવિને જલ પત્યાનાની આને છે. વ તો સમાજવાદી માન્યતાની

લક્ષ્મી છે, આપણે તો કેવળ વારાવલના સેવક છીએ, તો પછી લક્ષ્મી ઉપર આપણા અધિકાર કેવી રીતે થઈ શકે!

તેમનું આ કયન કેટલું સુખનું બનીર, કેટલું સન્ન છે!

દીનોના દેવતા

વિનોબા વિશ્વની મહત્તમ કાંતિના પ્રવર્તક છે. તેઓ સ્વયં મહાન છે. તેમનું ઈશ્વન આદર્શ તેમ જ અનુકરણીય છે. તેમનું દર્શન પ્રાણીન કાવિયુનિઓના રમણ કરાવે છે. તેઓ સાક્ષાત્ દર્શિનોના દેવ છે. પંચુ તેમના પોતાના ઉપાસકદેવ હરિદ્રનારાયણો છે. તેમની સેવા એ તેમનો એકમાત્ર હેતુ છે. રામ ઉપર તેમની અગ્રાધ શ્રદ્ધા છે. એક વાર ચિત્રકૂટ યજ્ઞને તેઓ નીકળ્યા હતા, પણ તેઓ રામના મંદિરમાં મથા નહીં. તેથી ઈર્ષ્યે તેનું કારણ પૂછતા જણાવ્યું: 'આ માંથી રામની તો સેવા છે.

આથી થોડી બીજી કઈ સેવા હોઈ શકે?' વિનોબામાં દરિદ્રો પ્રત્યે કેટલી મમતા છે! પ્રાચીન સભાઓમાં તેઓ વારંવાર કહે છે: 'ત્યાં આપ સહુ સેવા છો, તે સ્થાન મારે માટે પવિત્ર છે. આપનું શરીર મારે માટે પવિત્રસ્થાન આવી પૂતળું જ નથી. કું' તો આપને ઈશ્વર માનીને આપની સેવા કરવા આવ્યો છું. હાંવા પ્રવાસોથી મારું શરીર થાકી ગય છે. પરંતુ ત્યારે આપની સેવા કરવાની સુઅવસર મળે છે, ત્યારે થાક તો મેણે જાણે કયાં અદસ્ત થઈ ગય છે.'

અનંતના અનુકરણ પ્રવાસી છે આ વિનોબા. અણેથી મહત્વ લાગી, વ્યક્તિથી વિશ્વ, અમી, વિદ્યાળથી પરાધાન સુધી એનાં પમલાં પડતાં ગય છે. અને અર્વાચીન જગતમાં અનેકવિધ વિચાર વમજામાંથી પદમ શુદ્ધ અને પરમ મંજળ વિચાર-કમળો પ્રકટાવે છે.

ધારા બાપુ

વાર્ષિક લવાજમ દેશમાં રૂપિયા ૧, પરદેશ માટે સિલિંગ ૧૨. લવાજમ મનીઓડરમાં કાબીલયને સરનામે મોકલવું. પ્રથમ અંકથી જ માહકો નોંધાય છે. દર માસની બારમી તારીખે અંક પોસ્ટ થાય છે. થોડી નકલો હાથકાળા પર હાથાય છે. તેનું વાર્ષિક લવાજમ દેશમાં અઢ, પરદેશ માટે સિલિંગ ૧૧, પત્રવ્યવહારમાં માહકે નંબર અવસ્ય લખવો.

'ધારા બાપુ' કાર્યાલય, રૂપાવન, બુનામલ

ગીતાંજલિ - એક અધ્યયન

લેખક : સુરુદયાલ મલ્લિકા; મૂલ્ય : રૂ. ૧૦ રૂપિયા

સુરુદેવના વિખ્યાત કાવ્યસંગ્રહ 'ગીતાંજલિ'માંના કાવ્યોનો તેમના નિકટના અતેવાસી મલ્લિકાએ મમતપૂર્ણ ઉર્તા સરળ પરિવ્યક્ત કરાવતા આપેલા અવગતોના કાવ્યો સહિતનો સંગ્રહ. પ્રાથમિક રૂપાવન પ્રકાશન

અનુક્રમશીકા... ૧૨ ફેબ્રુઆરી ૧૯૫૬

પૃષ્ઠ		પૃષ્ઠ	
૧ સરદારમણી પત્ર	...	૭ રાનદેવ - ચિન્તાનિકા	વિનોબાજી ૧૨
૨ નિસર્ગોપમારનો નિસર્ગ	...	૮ આપવાત	અદકિરણ સકલેના ૧૪
૩ કાપવલ્લી	...	૯ સુ નાદિ હોય ત્યારે	લલિતકુમાર સાઓ ૧૬
૪ સાર્વભૌમ હૃદયવાણી	...	૧૦ ચંદ્રોજી	હસિત બૂચ ૧૬
૫ શુદ્ધરાશ્રમ	...	૧૧ અનંતના અનુકરણ પ્રવાસી	વિનોબા અ.આ. ૨૨
૬ સત્યામવી ઈશ્વનદર્શન	...	વિચાર કલ્પિત, મુકાદા વિષેરે વિષેરે	

પ્રકાશક અને મુદ્રક : પીરન ગોંધી - રૂપાવન મુદ્રણાલય - બુનામલ

રજીસ્ટ્રેશન ઓફ ન્યુસપેપર્સ (સેન્ટ્રલ) રૂલ્સ, ૧૯૫૬, રૂલ ૮

ફોર્મ IV અનુસાર નિવેદન

૧	પ્રકાશન સ્થળ	---	---	---	રૂપાયતન, જુલાય ૬
૨	કપાદે કપાદે પ્રસિદ્ધ થાય છે	---	---	---	દર માસની બારમી તારીખે માસિક તરીકે
૩	અવધાનું નામ	---	---	---	ધીરેન ગાંધી
	રાષ્ટ્રીયતા (નેશનેલિટી)	---	---	---	ભારતીય
	સરનામું	---	---	---	રૂપાયતન મુદલાલ, જુલાય ૬,
૪	પ્રકાશકનું નામ	---	---	---	ધીરેન ગાંધી
	રાષ્ટ્રીયતા (નેશનેલિટી)	---	---	---	ભારતીય
	સરનામું	---	---	---	રૂપાયતન જુલાય ૬
૫	લેખકનું નામ	---	---	---	નવીન ગાંધી
	રાષ્ટ્રીયતા (નેશનેલિટી)	---	---	---	ભારતીય
	સરનામું	---	---	---	રૂપાયતન, જુલાય ૬ (સૌરાષ્ટ્ર)
૬	માસિકનું નામ	---	---	---	રૂપાયતન સરનામું જુલાય ૬ (સૌરાષ્ટ્ર)

હું, ધીરેન ગાંધી આપી સોમદિવસે બહેર કડું છું કે ઉપરની હકીકત કું બાલું છું અને માનું છું તથા સ્વીકારી છું.

તા. ૩૬-૬-૫૬

(સહી) ધીરેન ગાંધી

અધિકારી

અમારાં પ્રકાશનો

આવા હતા આપુ [ભાગ ૧-૨-૩]

મૂલ્ય : દરેક ભાગનું પચાસ-પચાસ નવા પૈસા

પૂજ્ય બાપુજીની બહુમુખી પ્રતિભા અને વિરલ વ્યક્તિત્વનાં અનેક પાસાંઓનો પરિચય
કલાપતા પ્રેરક જીવન-પ્રસંગોની પુસ્તિકાઓ.

ગાંધી-ગુરુ

લેખક : શ્રી ગુરુદયાલ મલિક : મૂલ્ય : સપા રૂપિયા .

શ્રી કાકાસાહેબ કાલેલકરે આ પુસ્તકની પ્રસ્તાવના 'શક્તિની અંજલિ'માં આ
લેખમાળાનું મહત્ત્વ સમજાવતાં લખ્યું છે :

“વૈષ્ણવ શક્તિ એમં મર્યાદા પુરુષોત્તમ સમચન્દ્ર અને લીલા વિગ્રહી કૃષ્ણચન્દ્ર વચ્ચે
અલેહ ભેદ છે તેમ જ ગુરુદયાલજી પણ ચરદેવ અને ગાંધીજી વચ્ચે અલેહ જુએ
છે. એમની એ અલેહ દષ્ટિ એમણે આ નાનકડી લેખમાળામાં અનેક રીતે વિશદ કરી છે.”

મસ્તીની પૂજોમાં

લેખક : રતિલાલ-અનિલ : મૂલ્ય : પચાસ નવા પૈસા

પાંદેટ સાઈગિના, જિંદગી રંગીન કાગળ પર રંગીન ચામીમાં છાપેલ આ સુંદર
મુજાક સંગ્રહ વિશે બહુતા વિષેયક શ્રી વિષ્ણુપ્રસાદ સ. ત્રિવેદી લખે છે :

“તમારા કેટલાક મુજાકોમાં વિચાર અને રચનાની આકર્ષક ચાંદુતા છે. ‘વચન
માળીને,’ ‘કહેવાતું સ્વર્ગ,’ ‘કોને ગમે?’ જેવાં એવાં કેલહરો છે. ‘કુમ્હા,’ ‘અધમતા
જેવું લક્ષણ-’ ‘મુનિના પચ્ચરને,’ જેવામાં ભાવનો ધ્વનિ આહ્વાદક છે.
‘આત્મા સમૂહ બધા કરશે તેમતેમ તગારી કવિતામાં વધારે સૌન્દર્ય આવશે.”

ડમરો અને તુલસી

લેખક : રતિલાલ-અનિલ : મૂલ્ય : બે રૂપિયા

ગીતો, ગાથો અને મુજાકોના આ સંગ્રહની પ્રસ્તાવનામાં બહુતા સાહિત્યકાર
શ્રી મુનીલાલ વર્ધમાન સાહ લખે છે :

“ભાઈ અનિલે પોતાની કવિતાઓને “ડમરો અને તુલસી” માન્યાં છે...એ પર્વ
મંજરીમાં બે વસ્તુ જરૂર છે; ડમરોનું સૌરભ અને તુલસીનો તીવ્ર મધુર આસ્વાદ
તે કરતાંય વિશિષ્ટ છે એ માનવ-જિંદગીના નર કવિની પેશુમંજરીનો દ્રવ્યશુભ, તે
અદૃશ્ય અક્ષી જેકે તેના પ્રત્યેક પર્વમાં વ્યાપિલ છે અને તેનું જન કરનાર પાકક છે
‘તાને જીવનસ્વાસ્થ્ય માટે પચ્ચકારક ચાવ નીવડે તેવો છે.”

અહલાહંતા જાંદગી

સુરિન્દ્ર સતી, જોગિયા, કૃષ્ણ અને ખડીકાઓના જીવનના પ્રેરણાદાયક પ્રસંગોનો
સંગ્રહ, સરળ, રસ્યક જાનીમાં અને મુજક છાપામાં રૂપાવતન પ્રકારન તરફથી પ્રગટ થયેો છે.
મૂલ્ય છ આના : પોસ્ટેજ પાંચ નવા પૈસા.

ગાંધીજી સાથે જીવનયાત્રા : લેખક : ગુરુદયાલ મલિક

માનવવજ્જને ઊંચે ને ઊંચે વર્ધ જવાની પ્રેરણા આપતા બાપુના અદરેશોને મુખોધ
પ્રવાસવર્તમાનમાં ચૂંટી લેવામાં આવ્યા છે. મૂ. ૨૦ નવા પૈસા.

રૂપાયતન પ્રકાશન, જૂનાગઢ